

ალექსანდრე კარტოზია, ნათელა ჩიტაური, შორენა შამანაძე,
ნინო პოპიაშვილი, ირინე მოდებაძე, ნინო გაგოშაშვილი

**ქართული მწერლობის
ინტერკულტურული მოდელი
და ნაციონალური იდენტობის
პრობლემა**

გამომცემლობა „უნივერსალი“
თბილისი 2016

შოთა რუსთაველის ეროვნული
სამეცნიერო ფონდი

SHOTA RUSTAVELI NATIONAL
SCIENCE FOUNDATION

წიგნი გამოცემულია შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო
ფონდის მხარდაჭერით უცხოეთში მოღვაწე თანამემამულეთა მონა-
წილეობით ერთობლივი კვლევებისათვის სახელმწიფო გრანტის
კონკურსის ფარგლებში.

არაკომერციული გამოცემა

პროექტის ხელმძღვანელი და სამეცნიერო
რედაქტორი: ალექსანდრე კარტოზია

პროექტის თანახელმძღვანელი: ნათელა ჩიტაური

სამეცნიერო კონსულტანტი: ირმა რატიანი

რეცენზენტები: გაგა ლომიძე
ნონა კუპრეიშვილი

მთარგმნელ-ასისტენტები:
ზვიად აბაშიძე
ნანი ბენდელიანი
მარიამ ნებიერიძე

© ა. კარტოზია, ნ. ჩიტაური, შ. შამანაძე, ნ. პოპიაშვილი, ი. მოღვაძე, ნ. გაგო-
შაშვილი 2016

გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2016

თბილისი, 0179, ი. ჯავახიშვილის ბაზ. 19, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge; universal505@gmail.com

ISBN 978-9941-22-780-6

ნაშრომში განხილულია XX და XXI საუკუნეების ქართული ლიტერატურა ახალი და განსხვავებული რაკურსით, კერძოდ, მიგრაციის ჭრილში. ინტერდისციპლინური კვლევებისა და მხატვრული ტექსტების გაანალიზების საფუძველზე გამოიყო ქართული ლიტერატურის ინტერკულტურული მოდელი, რომელიც მოიცავს XX საუკუნის ემიგრანტულ მწერლობას და თანამედროვე ქართულ ინტერკულტურულ-მიგრაციულ მწერლობას. ნაშრომს ერთვის ინტერვიუები საზღვარგარეთ მოღვაწე ქართველ მწერლებთან.

პროექტის ხელმძღვანელი და ავტორები მადლობას უხდიან პროექტის კონსულტანტებს, მთარგმნელებს/დოქტორანტებს, ააიპ კროსკულტურული უნივერსუმის პრეზიდენტსა და დამფუძნებლებს, შოთა რუსთაველის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის ბიბლიოთეკას და ადმინისტრაციას დახმარებისათვის.

წიგნი შედგება ორი ნაწილისგან: თეორიული ნაწამძღვრები და საზღვარგარეთ შექმნილი ტექსტების ინტერპრეტაციები.

ვიმედოვნებთ, რომ ნაშრომი მკითხველთა ინტერესს გამოიწვევს. ავტორთა ჯგუფი მადლიერებით მიიღებს შენიშვნებსა და რჩევებს, რომლებიც დაგვეხმარება შემდგომ მუშაობაში.

სარჩევი

შესავალი..... 7

ნაწილი პირველი

თეორიული წანამკვრები

თავი პირველი

ქართული მწერლობის ინტერკულტურული მოდელი

ნათელა ჩიტაური, შორენა შამანაძე 16

თავი მეორე

ნაციონალური იდენტობა და მწერლობა

ნათელა ჩიტაური, შორენა შამანაძე..... 40

2.1. ნაციონალური იდენტობა 40

2.2. ნაციონალური იდენტობა და (ქართული)
მწერლობა 44

თავი მესამე

მწერლობა და სოციოლიტერატურათმცოდნეობითი დისკურსი

ნათელა ჩიტაური, შორენა შამანაძე..... 50

თავი მეოთხე

იდენტობის კვლევა მწერლობაში

ნათელა ჩიტაური, შორენა შამანაძე..... 63

4.1. მეთოდოლოგიური ასპექტები..... 63

4.2. მწერლობის ინტერკულტურული მოდელი და
ნაციონალური იდენტობის კონცეპტები 67

ნაწილი მეორე

საზღვარგარეთ საქმნილი ტექსტები

XX საუკუნის ქართული ემიგრანტული მწერლობა

ნათელა ჩიტაური 82

I. ეროვნული იდენტობა პოლიტიკურ დისკურსში..... 85

II. მხატვრული შემოქმედება..... 100

III. იმპეოლოგია	122

თანამედროვე ქართული ინტერკულტურულ- მიგრაციული მწერლობა.....	161

ქართულენოვანი ინტერკულტურულ-მიგრაციული მწერლობა.....	165

აკა მორჩილაძე (დიდი ბრიტანეთი) ნინო პოპიაშვილი ..	165
რუსუდან ჭუბაბრია (აშშ) ნინო პოპიაშვილი	178
ირმა შიოლაშვილი (გერმანია) ნინო პოპიაშვილი	181
ბელა ჩეკურიშვილი (გერმანია) ნინო პოპიაშვილი	187
ნანა ექვთიმიშვილი (გერმანია) შორენა შამანაძე, ნათელა ჩიტაური.....	193
ირაკლი კაკაბაძე (თურქეთი) ნინო პოპიაშვილი.....	198
მანანა კობაიძე (შვედეთი) ნათელა ჩიტაური	203

გერმანულენოვანი ინტერკულტურულ-მიგრაციული მწერლობა.....	212

გივი მარგველაშვილი ალექსანდრე კარტოზია	212
ნინო ხარატიშვილი შორენა შამანაძე	221
ლევან ბერიძე ნათელა ჩიტაური	230

თურქულენოვანი ინტერკულტურულ-მიგრაციული მწერლობა.....	237

ფარნა-ბეჭა ჩილაშვილი ნინო პოპიაშვილი.....	243

ფრანგულენოვანი ინტერკულტურულ-მიგრაციული მწერლობა.....	247

ქეთევან დავრიშვი (დავრიშაშვილი) ნინო გაგოშაშვილი.....	247

რუსულენოვანი ინტერკულტურულ-მიგრაციული

მწერლობა.....	262
ელენა (პეპი) ბოჭორიშვილი ნინო პოპიაშვილი.....	262
საქართველოს მწერლობა რუსულენოვან კულტურულ სივრცეში. ტერმინოლოგიური დეფინიციების დაზუსტებისათვის (გრიგოლ ჩხარტიშვილი, მიხეილ გიგოლაშვილი და სხვა) ირინე მოდებაძე.....	265
 დანართი 1.....	322
ნინო ხარტიშვილი აბა რა, თავისთავად ცხადია!.....	322
მიხეილ გიგოლაშვილი ემიგრანტის სამახსოვრო.....	325
 დანართი 2.....	327
ინტერვიუები.....	327
ლევან ბერიძე	327
ნანა ექვთიმიშვილი	332
ომარ თურმანაული	336
ირმა შიოლაშვილი	343
მანანა კობაიძე	348
ირაკლი კაკაბაძე	356
ქეთევან გუჯაბიძე	360
ბექა ფეიქრიშვილი	371
მიხეილ გიგოლაშვილი	373
 Summary	401
ბიბლიოგრაფია.....	409
პირთა საძიებელი	429

შესავალი

„კულტურის ენა“ ყოველთვის იყო განსხვავებული რელიგიების, მენტალობებისა და შეხედულებების მქონე ქვეყნებისა და ერების კონტაქტისა თუ დიალოგის მოქნილი საშუალება. კულტურული შეხვედრები, გავლენები, პარალელები ბუნებრივია ლიტერატურული შემოქმედებისათვის. მწერლობას მუდამ აქვს სურვილი ჩაერთოს მსოფლიო კულტურულ პროცესში, უნივერსალური ფენომენი მოარგოს საკუთარ ეროვნულ იდენტობას.

ინტერკულტურული კომუნიკაცია დასტურდება როგორც „სამშობლოსგან მოუწყვეტლად“, ასევე „სამშობლოსგან მოწყვეტით“ შექმნილ მხატვრულ ტექსტებში.

პირველი – „ადგილზე შექმნილი“ ეროვნული მწერლობა – მუდმივად იღებს სიახლეებს „გარედან“, ისტორიული განვითარებისა და ეპოქათა ცვლის შესაბამისად, მხოლოდ გავლენათა წარმოშობა იცვლება.

ინტერკულტურული ფენომენი მუდმივად ასაზრდოებდა ნაციონალურ, ორიგინალურ ქართულ მწერლობას. ჯერ კიდევ ძველი ქართული ლიტერატურა წარმოაჩენს იმ მოდელებს, ჟანრობრივ, თემატურ კლიშეებს, შაბლონებსა და აქცენტებს, რომლებიც საერთო იყო სხვადასხვა კულტურისათვის. ინტერკულტურულია თავისი არსით და ძირითადი ტენდენციებით შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“.

მეორე – საზღვარგარეთ შექმნილი მწერლობა – ქმნის კიდევ უფრო მრავალგანზომილებიან, ყოველი ერისათვის მნიშვნელოვან ინტერკულტურულ მთლიანობას და მწერლობის სპეციფიკურ ინტერკულტურულ მოდელად წარმოგვიდგება.

XX საუკუნის დასასრულს განვითარებულმა მოვლენებმა, პოლიტიკურმა, სოციალურმა, ეკონომიკურმა ფაქტორებმა გააფართოვა კომუნიკაციის საზღვრები და გააძლიერა მიგრაციის პროცესები. ახალი ათასწლეულის რეალობა – გლობალიზაცია და ინფორმირებული საზოგადოება – ქმნის პირობებს იმისათვის, რომ ადამიანებმა თავად აირჩიონ და განსაზღვრონ საკუთარი ცხოვრებისა და საქმიანობის გეოგრაფიული ადგილი. XXI საუკუნეში მიგრაციული პროცესები შეუქცევადი გახდა. მსოფლიოს ეთნიკურ-კულტურული სურათი იცვლება. კულტურული იზოლაციის დაძლევისა და საინფორმაციო ტექნოლოგიების განვითარების კვალდაკვალ იკვეთება კულტურათა მრავალფეროვნება. მწერლობა გა-

დის ეროვნული თუ სახელმწიფოებრივი საზღვრებიდან და უკვე აღარ წარმოადგენს მხოლოდ ნაციონალურ ლიტერატურათა დიალოგს. კულტურათაშორისმა კომუნიკაციებმა, მიგრაციულმა პროცესებმა, მენტალობათა და იდენტობათა ჰეტეროგენულობამ ლიტერატურულ სივრცეს ფართო მასშტაბები შესძინა როგორც გეოგრაფიული, ასევე თვისობრივი თვალსაზრისით. რეალობამ შესაბამისი მოთხოვნები წაუყენა კულტურას, განსაკუთრებით მწერლობას. საჭირო გახდა ახალი აქცენტები დიასპორა-სამშობლოს ურთიერთობებში, თანამედროვე და ისტორიულ ემიგრაციათა ადგილის განსაზღვრა ქვეყნის სოციოპოლიტიკურ სისტემაში. ყოველი ერის წინაშე მასშტაბურად დაისვა საკუთარი მწერლობის შესწავლის საკითხი გაფართოებული საზღვრებისა და კულტურათა შესაბამისი დიალოგის გათვალისწინებით, რათა სათანადო ინტერპრეტაცია მოეძებნოს და თავისი ადგილი მიეჩინოს საზღვარგარეთ შექმნილ ლიტერატურას.

ჩვენი კვლევის საგანია XX-XXI საუკუნეების საბჭოთა და თანამედროვე ქართული მიგრაციები. XX-XXI საუკუნეების საზღვარგარეთ შექმნილი ქართული მწერლობა ორ ეტაპად, ორ თვისობრიობად წარმოგვიდგება: პირველი მოიცავს პერიოდს XX საუკუნის ოციანი წლებიდან ვიდრე საბჭოთა კავშირის დაშლამდე, მეორე ეტაპი კი XX საუკუნის 90-იან წლებში იწყება და დღემდე გრძელდება.

გლობალურმა მიგრაციულმა პროცესებმა ნაციონალური იდენტობის პრობლემატიკა გაართულა. სხვადასხვა მენტალობის, რელიგიისა და კულტურის წარმომადგენელთა დაახლოების, იდენტობათა ტრანსფორმაციების შედეგად მოსალოდნელი იყო საერთო ფასეულობათა ჩამოყალიბება, თუმცა გლობალიზაციის კულტურულმა სპექტრმა გაამჟღავნა პარადოქსული რეაქცია: უნიფიცირების საფრთხემ, მასკულტურაში ჩაკარგვის შიშმა აიძულა ხალხები (განსაკუთრებით მცირე ერები) მოეძიებინათ ისტორიული ფესვები, გაეხსენებინათ თავიანთი ენები და კულტურა, დაეცვათ საკუთარი იდენტობა. ცალკეულ შემთხვევებში ამან წარმოშვა და გაამწვავა ეთნოკონფლიქტები. გამოიკვეთა ნაციონალური იდენტობის სოციოკულტურული კონტექსტის უპირატესობა სოციოპოლიტიკურ კონტექსტთან შედარებით.

კულტურის უახლესმა კვლევებმა თვალსაჩინო გახდა მწერლობისა და იდენტობის „თანამშრომლობის“ ისტორიული შედეგები და სამომავლო პერსპექტივები. პოსტსაბჭოთა სივრცეში ნაცი-

ონალური იდენტობის კვლევის იდეოლოგიური ქრილი შეიცვალა კულტუროლოგიურით. პოსტსაბჭოთა, პოსტკოლონიური, მიგრაციული, ინტერკულტურული დისკურსი, ვითარების შესაბამისი ნაციონალური და ფსიქოსოციალური თვითიდენტიფიკაცია ყველაზე უკეთ და ადეკვატურად სწორედ მწერლობამ ასახა. თანამედროვეობამ დაადასტურა, რომ, ერთი მხრივ, ნაციონალური იდენტობის ყველაზე საიმედო და აქტიური შემნახველი მწერლობაა. მეორე მხრივ, ლიტერატურა თავად ქმნის იდენტობის მოდელებს. ამავდროს, იდენტობა განსაზღვრავს მწერლის შემოქმედებით ასპექტებს.

ქართული სოციოლოგია უკანასკნელ ხანს აქტიურად მონაწილეობს ნაციონალური იდენტობის გააზრების პროცესში. ასევე, ნაციონალური იდენტობის პრობლემების კვლევა ქართულ მწერლობაში უკვე დაიწყო და მომავალში კიდევ უფრო გაღრმავდება.

მწერლობის ინტერკულტურულობამ განსაკუთრებულად გამოკვეთა ნაციონალური იდენტობის მიმართ ინტერესის ზრდის რეალური მიზეზები: საზღვარგარეთ შექმნილი მწერლობა „მოძრაობს“ ნაციონალური იდენტობის საზღვრებშიც და ამ საზღვრებს გარეთაც. იდენტობათა ცვლადობა და დინამიკა მწერლობის ინტერკულტურული მოდელის იმდენად მნიშვნელოვანი ფაქტორია, რომ საზღვარგარეთ შექმნილი მწერლობა თავად წარმოგვიდგება ფსიქოსოციალურ და კულტურულ, ნაციონალურ და ინტერკულტურულ იდენტობათა რეპრეზენტაციად. ამ საკითხის აქტუალობას ზრდის ის ფაქტიც, რომ ამგვარი კვლევის პრეცედენტი ქართულ სინამდვილეში, ვფიქრობთ, არ არსებობს.

მწერლობაში ნაციონალური იდენტობის კვლევა, საზოგადოდ, სოციალურ და ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ურთიერთკავშირს ითვალისწინებს, ხოლო საზღვარგარეთ შექმნილ ტექსტებში იდენტობის კვლევა აუცილებლად მოითხოვს ლიტერატურათმცოდნეობასა და სოციალურ მეცნიერებებს შორის დამოკიდებულების პერსპექტივათა გააზრებას, ერთობლივი კვლევის მეთოდოლოგიური ასპექტების გარკვევას:

- მწერლობის ინტერკულტურული მოდელი მიგრაციული შენაკადებით გულისხმობს კვლევის არეალის მეტ სიფართოვეს, ინტერკულტურული კომუნიკაციების, კულტურათა დიალოგის ზოგადი და კონკრეტული სფეროების გათვალისწინებას და, შესაბამისად, იმ მიგრაციული კვლევებისა და კულტუროლოგიური დის-

კურსის აქტუალიზაციას, რომელთა კონცეპტუალური მიმართულებები სწორედ სოციალური მეცნიერებების შემდეგ თეორიულ და პრაქტიკულ ასპექტებს ეყრდნობა: ემიგრაციული პროცესების ისტორიული კონტექსტი და ეპოქალური თავისებურებები, მიგრაციის მიზეზები და ტიპები, განსხვავებული მენტალური სივრცეები, ნარაციის, იდენტობისა და მეხსიერებათა (ინდივიდუალური, ისტორიული, კულტურული და კომუნიკაციური) კავშირები, იმაგოლოგიის სოციოკულტურული კონტექსტი.

- უმთავრესი სოციოლოგიური პრობლემაა *შუალედური სივრცეებით შექმნილი ჰიბრიდული, ორმაგი, გარდამავალი, დეფისური იდენტობები*. თავად მენტალურ სივრცეთა სხვაობა აყალიბებს იდენტობათა განსხვავებულ პარადიგმებს. ეს იდენტობანი ქმნიან საინტერესო და ამავე დროს რთულ ლიტერატურულ რეპრეზენტაციებს.

- ემიგრაციის მიზეზი, ტიპი და ეპოქა, რა თქმა უნდა, უდიდეს გავლენას ახდენს იმ ტექსტზე, რომელსაც ავტორი არა სამშობლოში, არამედ მის გარეთ ქმნის. შეცვლილი გეოგრაფიული, სოციალურ-პოლიტიკური გარემო აყალიბებს საზღვარგარეთ შექმნილი ტექსტების მულტიდისციპლინურ ფსიქოსოციალურ მახასიათებლებს, რომლებიც შემოქმედებითი პოტენციალის თავისებურებებს, პოლიტიკებისა და სოციალიზაციის განსხვავებულ ხარისხს, თემატურ-ჟანრობრივსა და მხატვრულ-გამომსახველობით სპეციფიკას განაპირობებს. ყოველივე ამის გათვალისწინებისა და კვლევის გარეშე შეუძლებელია ამ ტექსტების ლიტერატურული კონტექსტის გაგება.

- მიგრაციული პროცესების გამო კულტურაში აქტუალიზებულ თეორიულ და პრაქტიკულ დისკურსს აძლიერებს სხვა თანამედროვე გამოწვევებიც, რომლებიც ორგანულად ერწყმის აღნიშნულ მოდიფიკაციებს. საზღვარგარეთ მყოფ ადამიანთა ცვალებად, არაპროგნოზირებად იდენტობას ემატება იდენტობათა პოსტსაბჭოთა ქაოსიც: საბჭოთა იდენტობის დაძლევა დიდხანს ვერ მოხერხდა და არც თავისუფლება აღმოჩნდა ადვილად მისაღები. ამასთანავე, გლობალიზაციის ეპოქამ ჩამოაყალიბა ტრადიციული და თანამედროვე ფასეულობების ოპოზიციები. ამიტომაც ნებისმიერი – განსაკუთრებით ნაციონალური – იდენტობა დღეს მუდმივი ქმნადობის, ცვალებადობის პროცესშია. ეპოქალური, მიგრაციული, ლოკალური ცვლილებების ფონზე იდენტობა აღარ არის უცვლელი მოცემულობა. ადამიანები კარგავენ სტაბილურობის შეგრძნებას. მეტად მნიშვნელოვანი ხდება გარემო. იდენტობა, რო-

გორც ბევრი სხვა რამ, უკავშირდება ყოფით დეტალებს და ყოველდღიურ ნარატივებს, სიუჟეტებს. ფსიქოლოგიური, ნაციონალური, კულტურული იდენტობის ახალი პარადიგმები, მათი ჰეტეროგენულობა ცვლის ლიტერატურის თემატიკას. მწერლობაში აქტიურდება სოციალური, ყოფითი თემები: ომი, ეთნოკონფლიქტები, გენდერი, რელიგია. ასევე ეპოქალური გამოწვევაა პოსტმოდერნისტული ვითარება, რომელმაც ლიტერატურისა და სოციუმის, ავტორისა და მკითხველის ახლებური ურთიერთობები წარმოშვა, ერთიანი სოციოკულტურული სივრცეები ჩამოაყალიბა. სოციალური თემატიკა გაცილებით უფრო მეტად შეიჭრა პოსტმოდერნისტულ დისკურსში, ვიდრე აქამდე არსებულ სხვა რომელიმე ლიტერატურულ მიმდინარეობაში, თუნდაც რეალიზმში.

ეპოქის თავისებურებები, ინტენსიური მიგრაცია და, მაშასადამე, შესაბამისი ფსიქოლოგიური, ნაციონალური და კულტურული იდენტობების ჰეტეროგენულობა ერთობლივად აყალიბებს მწერლობის სოციუმთან მიმართების თანამედროვე კონცეპტუალურ ასპექტებს, რომლებიც ასე დიდ გავლენას ახდენს ლიტერატურული პროცესების განვითარებაზე, ცვლის არა მხოლოდ ლიტერატურის თემატიკას, არამედ ლიტერატურის თვისობრიობასაც. მწერლობა უფრო სოციალური გახდა, გაიზარდა მისი დამოკიდებულების ხარისხი სოციალურ ინსტიტუციებზე: პრემიებზე, ფესტივალებზე, კონკურსებზე... თანამედროვე ლიტერატურულ ველში ტექსტისა და მკითხველის ურთიერთობა დაექვემდებარა გარემოს აქტუალურ მოთხოვნებს, ინტერპრეტაციულ ინოვაციებს. სოციალურ გარემოზე ორიენტირებული მწერალი, შეიძლება ითქვას, ეპოქის შესატყვის საერთაშორისო დაკვეთას ასრულებს, თუმცა ეს დაკვეთა არ არის არც იდეოლოგიურ-სახელმწიფოებრივი (მაგალითად, საბჭოთა) და არც ზოგადად რეალობის ასახვაზე (ლიტერატურის ტრადიციულ ფუნქციაზე) ორიენტირებული. ამგვარი კონიუნქტურული დაკვეთის პირობებში ლიტერატურა თვითონ აყალიბებს პოზიციას: წერას მიიჩნევს პიროვნულ შემოქმედებით პროცესად, მაგრამ ამავე დროს პრაგმატულია, ცდილობს გაითვალისწინოს მკითხველის, საზოგადოების პოლიტიკური, სოციალური, გენდერული და სხვა ინტერესები, შექმნას კონკრეტულ თემას მორგებული კრებულები, საჟურნალო ნომრები, გამოავლინოს მოქალაქეობრივი და ეროვნული ტენდენციები ქაოტურ, მიგრაციულ სამყაროში.

ამგვარად, საზღვარგარეთ შექმნილი მწერლობა, იდენტობათა ცვალებადობა და თანამედროვე ლიტერატურული ტენდენ-

ციები წარმოშობს ნაციონალური იდენტობის კვლევის საჭიროებას საზღვარგარეთ შექმნილ ტექსტებში, რაც, თავის მხრივ, შესაძლებელია მხოლოდ კვლევის ინტერდისციპლინური ფორმატის გამოყენებით. აუცილებელი ხდება არა მარტო ჰუმანიტარული და კულტუროლოგიური დისციპლინების, არამედ ასევე მიგრაციული კვლევებისა და სოციალურ მეცნიერებათა (სოციოლოგია, სოციალური ფსიქოლოგია, სოციალური გეოგრაფია) აპრობირებული და დღეისათვის გააქტიურებული მეთოდების გამოყენება, იმ კონცეპტების გათვალისწინება, რომლებიც თანდათან ყალიბდება ინტერკულტურულ სივრცეში, ჰუმანიტარული და სოციალური მეცნიერებების ერთობლივ, სოციოლიტერატურათმცოდნეობით¹, დისკურსში.

სწორედ ამიტომ ჩვენს კვლევას საფუძვლად დაედო მიგრაციის თეორიები, ინტერკულტურული ლიტერატურის კვლევები, სოციოლიტერატურათმცოდნეობის თეორიული და პრაქტიკული ასპექტები.

კვლევისას ვიყენებთ შემდეგ მეთოდოლოგიებს: ტექსტების ინტერპრეტაცია, მათი კვლევა იდენტობის კონცეპტებით, დისკურსის ანალიზი.

კვლევის მიზნად დავისახეთ:

- მიგრაციის თეორიების (მიგრაციათა ნოსტალგიური, ადაპტაციური, ინტეგრაციული მოდელები, „სახლისგან მოწყვეტის“ ძირითადი ფორმები, ე. საიდის, ჰ. ბაბას, გ. სპივაკის, ლ. ბუგაევას, ი. ბორევის და სხვათა ნაშრომები) საფუძველზე XX-XXI საუკუნეების ქართულ მიგრაციათა ტიპისა და ზოგადად ფენომენის განსაზღვრა.

- საზღვარგარეთ შექმნილ ტექსტებში ნაციონალური იდენტობის კვალის მოძიება სააზროვნო, ენობრივი და ქცევითი მოდელების განმსაზღვრელი კონცეპტების (ენა, რელიგია, ეროვნული სიმბოლო, პატრიოტიზმი, თვითდასახელება, სტიერეოტიპები, გავლენები, მითოლოგია, გენდერი, იმაგოლოგია, კულტურული და კომუნიკაციური მეხსიერება, კულტურული პარადიგმები, არქეტიპები, მხატვრული ტექნიკა, იდიომატური და ფრაზეოლოგიური გამოთქმები, ტროპული სახეები, სინტაქსი, მიმიკრია, ცხოვრების საერთო წესი...) მიხედვით და ამის საფუძველზე იდენტობათა განსხვავებული პარადიგმების დადგენა. ჰიბრიდული ლიტერატურული ტექსტები ასახავს ენათა და აზროვნებათა შერევის სურათს, არ ემორჩილება

---

¹ ავტორთა ჯგუფი შეთანხმდა ამ სამუშაო ტერმინზე.

მტკიცედ დადგენილ კულტურულ-ლინგვისტურ მიწერილობებს, წარმოაჩენს ინტერკულტურულ ასპექტებს და ამავე დროს ინარჩუნებს, ხშირად მწერლისაგან გაუცნობიერებლადაც კი, კულტურულ მეხსიერებაზე დაფუძნებულ ნაციონალურ მოდელებს.

- ფსიქოსოციალური იდენტობების მახასიათებლების (ტრავმა, ნოსტალგია, გაუცხოება, რესენტიმენტი, კულტურული ჰიბრიდულობა, სივრცის იდენტიფიკაცია, კულტურული დისტანცია, ადაპტაცია, „მიგრაციის პოეტიკა“, შემოქმედებითი პოტენციალი...) წარმოჩენა.

- საზღვარგარეთ შექმნილი ქართული მწერლობის ხსენებული ორი პერიოდის შედარებითი აღწერა; იმის გარკვევა, თუ რამდენად არის დამოკიდებული ამ მწერლობის თვისობრიობა როგორც მიგრაციის მიზეზებსა და ტიპებზე, ასევე ნაციონალურ იდენტობაზე.

თეორიული საფუძვლები და მეთოდოლოგიური მხარდაჭერა საშუალებას გვაძლევს ვილაპარაკოთ XX-XXI საუკუნეების ქართულ მიგრაციათა განსხვავებულ ტიპებზე, სხვადასხვა მენტალურ სივრცეზე:

პირველი ეტაპი – საქართველოს დამოუკიდებლობის დაკარგვითა და ქვეყანაში ბოლშევიკური რეჟიმის დამყარებით გამოწვეული („იძულებითი“) ემიგრაცია – ხასიათდება სივრცეში ლოკალიზებული ადგილით და ემიგრაციული მენტალური სივრცით (გეოგრაფიული და პოლიტიკური ჩაკეტილობა). მეორე ეტაპი – საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის ხელახლა მოპოვებისა და ბოლშევიკური რეჟიმის კრახის შემდგომი („ნებაყოფლობითი“) ემიგრაცია – გეოგრაფიულად ხასიათდება სივრცით „ადგილის გარეშე“, ხოლო მენტალურად – დიასპორული სივრცით (გაბნეულობა, გაშორიშორება, ჰიბრიდულობა, პერფორმაციულობა).

„მშობლიური კერისაგან მოწყვეტის“ სხვადასხვა ფიგურიდან ემიგრანტულ მენტალურ სივრცეში აქტიურია „ემიგრანტი“, ხოლო დიასპორულ მენტალურ სივრცეში – „ნომადი“ და „ტურისტი“. პირველ ეტაპს შესაძლოა ვუნოდოთ ემიგრანტული მწერლობა, ხოლო მეორე ეტაპს – დიასპორული ანუ (თანამედროვე აქცენტების გათვალისწინებით) ინტერკულტურულ-მიგრაციული მწერლობა.

ქართულ საზღვარგარეთულ მწერლობაში მოძიებული ნაციონალური იდენტობის კონცეპტები, იდენტობათა პარადიგმები, ამ მწერლობათა მიმართება მიგრაციის ტიპებსა და მიზეზებთან ასახავს იდენტობათა ცვალებადობას, წარმოაჩენს მწერლო-

ბის შესაბამისობას მიგრაციის ფენომენთან, გამოკვეთს მწერლობათა განსხვავებულ ნაციონალურ და ფსიქოსოციალურ იდენტობებს, მახასიათებლებს, თვისობრიობებსა და დინამიურ მოდიფიკაციებს: XX საუკუნის ემიგრანტული მწერლობის ჩაკეტილი ნაციონალური იდენტობა, „ანტისაბჭოთა იდენტობა“ და, შესაბამისად, ნაციონალურ-პოლიტიკური თემატიკა თანამედროვე ინტერკულტურულ-მიგრაციულ მწერლობაში იცვლება ინტერკულტურული/ჰიბრიდული იდენტობით, ლიტერატურის ინტერკულტურული/სოციალური სივრცით. ასევე განსხვავებულია შემოქმედებითი პროტენციის გამოვლენის ფორმებიც. კონკრეტული ფსიქოსოციალური მახასიათებლების შესაბამისად, შესაძლოა ამგვარი განსაზღვრება: XX საუკუნის ქართული ემიგრანტული მწერლობის ნოსტალგიური მოდელი გარდაიქმნება XXI საუკუნის ინტერკულტურულ-მიგრაციული მწერლობის ადაპტაციურ/ინტეგრაციულ მოდელად.

ამრიგად, ჩვენი წიგნი ქართული მწერლობის ინტერკულტურული მოდელის ორი სფეროს, ორი მნიშვნელოვანი პერიოდის – XX საუკუნის ემიგრანტული მწერლობისა და თანამედროვე ინტერკულტურულ-მიგრაციული მწერლობის – განხილვის, შესწავლის, მათში ნაციონალური იდენტობის კონცეპტების მოძიების მოკრძალებული ცდაა.

ვფიქრობთ, XX-XXI საუკუნეების ქართულ ემიგრანტულ და დიასპორულ სამყაროთა შესწავლა მნიშვნელოვანია როგორც თეორიული, ასევე პრაქტიკული თვალსაზრისით: შეიქმნება დამატებითი დისკურსი ასე გააქტიურებულ თანამედროვე კულტუროლოგიულ-მიგრაციულ კვლევებში, განისაზღვრება ნაციონალური იდენტობის როლი და მნიშვნელობა მწერლობის კულტურულ-ესთეტიკური და სახელოვნებო სივრცის ჩამოყალიბებაში, წარმოჩნდება ქართული „კულტურა – ხასიათის“ დღევანდელობასთან მიმართების რეალური სურათი, განიხილება საზღვარგარეთ შექმნილი ტექსტების მშობლიური/მიმღები კულტურული სივრცისადმი მიკუთვნებულობის პრობლემა.

*ნათელა ჩიტაური
შორენა შამანაძე*

ნაწილი პირველი

თეორიული ნაწამკლვრები

ქართული მწერლობის ინტერკულტურული მოდელი

ინტერკულტურულ კომუნიკაციაში მნიშვნელოვანი როლი ენიჭება მხატვრულ ლიტერატურას. კულტუროლოგიური ცოდნის თვალსაზრისით, მხატვრული ნაწარმოები შეიძლება განიხილებოდეს როგორც შუამავალი კულტურათაშორის დიალოგში, როგორც კულტურის ტექსტი, კულტურული ინფორმაციის წყარო.

ლიტერატურა თავისი არსით და შემეცნებითი ფუნქციით ინტერკულტურული ფენომენია. ეს არის, ერთი მხრივ, ნაციონალურ იდენტობასა და გამოცდილებაზე დამყარებული ნარატივი, ხოლო, მეორე მხრივ, უნივერსალურ, ინტერკულტურულ სამყაროსთან თანაზიარობა. ამიტომაც შეგვიძლია ვიმსჯელოთ როგორც ლიტერატურის ნაციონალურ ხასიათზე, ისე მის ინტერკულტურულ ნაკადებზე.

მრავალსაუკუნოვანი ქართული ლიტერატურა ღრმად ორიგინალური და ნაციონალური, ამავე დროს ინტერკულტურულია. ქართული მწერლობის კვლევისას განსაზღვრავენ როგორც მის ნაციონალურ სპეციფიკურობას, ასევე იმას, თუ ისტორიის სხვადასხვა ეტაპზე რომელი კულტურული სივრცე ახდენდა თვალსაჩინო გავლენას ქართული ლიტერატურის განვითარებაზე. ქართული ლიტერატურა ყოველთვის მზად იყო შეხვედრებისა და კულტურული დიალოგებისათვის, არა მხოლოდ „იღებდა“, არამედ „გასცემდა“ კიდევ. პირველივე ნაწარმოები, იაკობ ხუცესის „შუშანიკის ნამება“, ადასტურებს ინტერკულტურულ ტენდენციებს. თავისი სიუჟეტით, რელიგიური და მსოფლმხედველობრივი პარადიგმებით ინტერკულტურულია რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“ პოემის სიუჟეტურმა ხაზმა, კომპოზიციამ, თემატიკამ გაამძაფრა და გამოკვეთა ევროპელი მკვლევრების ინტერესი ქართული ლიტერატურის ნაციონალური და ინტერკულტურული საზღვრების მიმართ; მათთვის მნიშვნელოვანი გახდა ქართული ლიტერატურის ადგილის განსაზღვრა მსოფლიო ლიტერატურულ სივრცეში.

ქართული ლიტერატურა განვითარების ყველა ეტაპზე ასახავდა და ამჟღავნებდა ინტერკულტურულ ტენდენციებს. ბერძნულ-ქრისტიანული ლიტერატურა, აღმოსავლური პოეტური ფორმები, დასავლური ღირებულებები - ის ორიენტირებია, რომლებსაც გამოკვეთდა ქართული ლიტერატურათმცოდნეობა ინტერკულტურულობის მოდელებისა თუ კულტურული თანხვედრების ძიებისას.

ყველა მკვლევარი, ქართველიც და ევროპელიც, ქართულ ლიტერატურას უფრო მეტად ევროპულ სივრცეში მოიაზრებდა და ქრისტიანული ესთეტიკის გავლენებს აღნიშნავდა.

საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ ქართული ლიტერატურათმცოდნეობა სრულიად სხვა გზით განვითარდა, რამაც კომპარატივისტული კვლევები სერიოზულად შეაფერხა.

საქართველოს დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ ლიტერატურის კრიტიკა გათავისუფლდა საბჭოთა იდეოლოგიური გავლენისაგან, ამიტომაც ქართული ლიტერატურის ისტორიის მიჯნები, პერიოდები, ინტერკულტურული ტენდენციები ლიტერატურათმცოდნეობით კვლევებში უკვე შედარებით ადეკვატურად აისახება. დღეისათვის არსებობს მნიშვნელოვანი გამოკვლევები, რომლებშიც წარმოჩენილი და განხილულია ქართული ლიტერატურის ნაციონალური, ინტერკულტურული საზღვრები და ასპექტები, ქართული ეროვნული მწერლობის წვლილი მსოფლიო ლიტერატურის განვითარების პროცესში (იხ. რატიანი 2010ა, 2010ბ, ნიფურია 2010, ელბაქიძე 2016). ქართული მწერლობის შესწავლა მსოფლიო ლიტერატურულ პროცესებთან კავშირში თანამედროვე ხედვებისა და კონტექსტების შესაბამისად მიმდინარეობს: „თამამად შეიძლება ითქვას, რომ თავისი თემებითა და სტილისტური მოდელებით, დისკურსული პლანებითა და ამოცანებით თანამედროვე ქართული მწერლობა გლობალური ლიტერატურული სამყაროს სრულყოფილი ნაწილია, მრავალფეროვანი, მრავალნაზხაგოვანი, და, ამავედროს, არნახულად ორიენტირებული საკუთარ ღირებულებებზე. პოსტსაბჭოთა/პოსტკოლონიური პერიოდის ქართულმა მწერლობამ შეძლო ახალ ესთეტიკურ პრინციპებზე მორგება. ქართული ნაციონალური კანონის უახლესი მოდელის პლაცდარმად ლიტერატურულობის ესთეტიკური კრიტერიუმი იქცა, თუმცაღა, ნაციონალური იდენტობის კრიტერიუმის გათვალისწინების აუცილებელი პირობით. მიუხედავად იმისა, რომ „მსოფლიოს“ ცნება საკმაოდ დავიწროვდა, მანძილები „შემცირდა“, ხოლო დრო არნახულად აჩქარდა, ქართული მწერლობა ყოველთვის ითვალისწინებს ქართული ნაციონალური თვითობის სპეციფიკას – კონკრეტულ ეროვნულ, პოლიტიკურ, სოციალურ და კულტურულ მიზნებს“ (რატიანი 2015:206). აღნიშნულია ასევე, რომ „ნაცვლად ნაციონალური ნარატივის მაკონტროლებელი კულტურისა, პოსტსაბჭოთა ქართულ სინამდვილეში კულტურული დომინანტი ხდება პოსტმოდერნული ორიენტაციის კულტურა, რომლის მეშვეობითაც ქართულ ხელოვნ-

ნებას შეუძლია შეასრულოს გარემოს ლიბერაციისა და განახლების მისიაც“ (ნიფურია 2016:16).

მნიშვნელოვანია შოთა რუსთაველის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტისა და საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს მიერ პროგრამა „ირბახის“ ფარგლებში გამოცემული კრებული „ქართული ლიტერატურა მსოფლიო ლიტერატურულ რუკაზე“ (იხ. ქართული 2016ა). ესაა თავისებური გზამკვლევი უცხოელებისათვის, რომლებიც დაინტერესებულნი არიან ქართული მწერლობითა და კულტურით. ასევე შოთა რუსთაველის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტში 2016 წელს გამოიცა ორტომეული „ქართული ლიტერატურა/ისტორია საერთაშორისო ლიტერატურული პროცესების ჭრილში“ (იხ. ქართული 2016ბ), რომელშიც ქართული ლიტერატურის განვითარება წარმოდგენილია არა იზოლირებული შიდაპერიოდიზაციით, არამედ დასავლური ლიტერატურული ტენდენციების კვალდაკვალ.

გლობალურ ვითარებაში, მიგრაციული პროცესებისა და კომუნიკაციური ტექნოლოგიების განვითარების შედეგად მსოფლიო სულ უფრო ვინროვდება. სხვადასხვა კულტურის წარმომადგენლები ერთმანეთს ხვდებიან მოგზაურობის, დასვენების, მუშაობის, სწავლის პროცესში, რეალურ და ვირტუალურ სივრცეებში. პოლიტიკურ-ეკონომიკური ცვლილებების შედეგად იშლება ტრადიციული გეოპოლიტიკური საზღვრები, იქმნება მრავალეროვნული საზოგადოებები.

სოციალური სივრცეები იცვლება. მიგრაციების, გლობალიზაციისა და ინფორმატიზაციის ეპოქაში განსაკუთრებულად თვალსაჩინოა სოციალური სივრცის შეკუმშვა და სოციალური დროის აჩქარება, რაც „პარადოქსულად მომავლის დღეს არსებობასაც გულისხმობს“ (ქუთელია 2013:115-116).

კულტურული იზოლაციის დაძლევისა და საინფორმაციო ტექნოლოგიების განვითარების არნახული ტემპის კვალდაკვალ იქმნება კულტურათა მრავალფეროვნება. შეკუმშული და აჩქარებული სოციალური სივრცე კულტურული მრავალფეროვნების უსასრულო სივრცედ გადაიქცევა.

გლობალიზაციამ, ინტერკულტურული კომუნიკაციის გაფართოებამ ყოველი ერის წინაშე კიდევ უფრო მასშტაბურად წამოჭრა საკუთარი კულტურის შესწავლის საკითხი გაფართოებული საზღვრებისა და ეროვნებათაშორისი დიალოგის გათვალისწინებით.

ამ დიალოგის უმნიშვნელოვანესი ნაწილია მიგრაციული პროცესების შედეგად შეცვლილი კულტურული სივრცე. მიგრაცია, მასთან დაკავშირებული ფსიქოსოციალური ასპექტები, მიგრაციაში შექმნილი ინტელექტუალური მემკვიდრეობა ცვლის კულტურის ხასიათს და მის პოციზიებს რეალობის მიმართ.

შესაბამისად, მიგრაციული პროცესების გააქტიურების, კულტურათა შერევის, მრავალფეროვნების შესაძლებლობათა გამო უკანასკნელ წლებში გოეთეს „Weltliteratur“-ის („მსოფლიო ლიტერატურა“) ცნება გაფართოვდა და მიიღო ტრანსნაციონალური ლიტერატურის სახე, რომელიც მოიაზრება ნაციონალურ ლიტერატურათა მიჯნებზე, მათი შეხვედრისა და გადაკვეთის ზონებში. მწერლობა გავიდა ეროვნული თუ სახელმწიფოებრივი საზღვრებიდან და უკვე აღარ წარმოადგენს ნაციონალურ ლიტერატურათა თუ კულტურათა მხოლოდ დიალოგს. ინტერკულტურულმა კომუნიკაციებმა, კულტურულმა გლობალიზაციამ, განსაკუთრებით კი მიგრაციულმა პროცესებმა ლიტერატურულ სივრცეს დღეს ფართო მასშტაბები შესძინა როგორც გეოგრაფიული, ასევე თვისობრივი თვალსაზრისით. XXI საუკუნის ლიტერატურა ყალიბდება მწერლობის ახალ ინტერკულტურულ მოდელად.

ამდენად, შეგვიძლია ვიმსჯელოთ მხატვრული ტექსტის ინტერკულტურული კომუნიკაციის ორ ძირითად სფეროზე. ერთი მხრივ, ეს არის ეროვნული მწერლობა, რომელიც მუდმივად იღებს სიახლეებს, გავლენებს, სადაც ინტერკულტურული ფაქტორი ცხადი და აშკარაა ისტორიის ყველა ეტაპზე, მეორე მხრივ, ეს არის საზღვარგარეთ შექმნილი ლიტერატურა, რომელიც ქმნის ინტერკულტურულ მთლიანობას და წარმოგვიდგება ნაციონალური იდენტობის განსაკუთრებულ სფეროდ.

ქართული მწერლობის ინტერკულტურულ მოდელს დიდწილად განსაზღვრავს საზღვარგარეთ შექმნილი მწერლობა. დღევანდელმა რეალობამ სრულიად ახლებური აქცენტები დასვა სამშობლო-დიასპორების ურთიერთობებში. მნიშვნელოვანია, რომ თავისი ადგილი მიეჩინოს საზღვარგარეთ შექმნილ ქართულ მწერლობას, როგორც ისტორიულს, ასევე თანამედროვეს; განისაზღვროს მისი მახასიათებლები, თვისობრიობა და, შესაბამისად, მისი ადგილი ქართული კულტურის არეალში.

საზღვარგარეთ შექმნილი ტექსტების შესწავლა შეუძლებელია მიგრაციული პროცესების, მასთან დაკავშირებული ფსიქოსოციალური ცვლილებების გააზრების, კულტურის იმ უახლესი კვლევე-

ბის გათვალისწინების გარეშე, რომელთა უმნიშვნელოვანესი ნაწილია ინტერკულტურული, პოსტკოლონიური და მიგრაციული კვლევები ინტერდისციპლინურ დისკურსში.

ემიგრანტი მწერლის ცხოვრების სოციალურმა მხარემ, იდენტობათა ცვლადობამ იმდენად დიდი მნიშვნელობა შეიძინა, რომ საზოგადოებრივი ცხოვრების ეს ასპექტი საგანგებო გამოკვლევას საჭიროებს. გაჩნდა ახალი დისციპლინა – მიგრაციის კვლევები, მეცნიერება ემიგრაციის ნაკადებისა და მიმართულებათა შესახებ, რომელიც სხვა საკითხებთან ერთად არკვევს იმას, თუ როგორ შეიძლება შეცვალოს მიგრაციულმა პროცესებმა და ფსიქოლოგიური, ნაციონალური, კულტურული იდენტობების პეტეროგენულობამ კულტურის თვისობრიობა. კულტურის თანამედროვე კვლევებში (იხ. ტოდოროვი 1986, საიდი 2000; 2006; 2012, ბაბა 1994, სპივაკი 1999) აქტუალურია საკითხები მიგრაციული კულტურის, ლიტერატურის სტრუქტურისა და მახასიათებლების შესახებ. ყველა მოსაზრებისათვის ამოსავალია მიგრანტობის მარგინალური სეგმენტი, ასევე მასპინძელი ქვეყნის კულტურასა და ტრადიციებთან ადაპტაციის სირთულეები.

ამ კვლევებში ასახულია ისიც, რომ გლობალიზაცია და მიგრაცია კულტურაში ქმნის როგორც ახალ შესაძლებლობებს, ასევე გარკვეულ რისკებსაც. წარმოჩნდება როგორც მსგავსებანი კულტურებს შორის, ასევე განსხვავებანი. მართალია, დღეს გაცილებით მაღალია ინტეგრირების ხარისხი, მაგრამ ცხადია ნაციონალური კულტურების პრობლემების გააქტუალურებაც. ყალიბდება უამრავი პოლიტიკური მოძრაობა, რომელთა მიზანია ლოკალური განსხვავების წარმოჩენა და ეროვნული თუ რელიგიური თვითდამკვიდრებისათვის ბრძოლა. თუმცა საფიქრებელია, რომ აუცილებლად იარსებებს ნაციონალური კულტურების გაფერმკრთალების საფრთხეც, რომელსაც პრაქტიკაში კულტურული საზღვრის ცნების სრული გაქრობა ან, პირიქით, ინტენსიური გააქტუალურება უნდა მოჰყვეს. ამ პრობლემის სიმწვავე კარგად ჩანს თანამედროვე მიგრაციულ კვლევებში (იხ. ბუგაევა ... 2006ა, შლიოგელი 2006): „საზღვარი ერთი უბრალო აბსტრაქტული სადემარკაციო ხაზი კი არ არის, არამედ უზარმაზარი კულტურული კომპლექსია. საზღვრის გადაკვეთაც ერთი უბრალო, არაფრისმთქმელი ქმედება კი არ არის, არამედ rite de passage-ია. ... ეს პრობლემა სოციალურ-კულტურულ ანალიზს იმსახურებს“ (შლიოგელი 2006:126).

კულტურის თანამედროვე კვლევები ასახავს პოსტკოლონიური, პოსტსაბჭოთა ვითარების კონცეპტუალურ მიმართულებებს: როგორც საფრთხეებს, ასევე განვითარების პოზიტიურ შესაძლებლობებს. საზღვრების მოშლის, ტრანსკულტურული კომუნიკაციების, გაძლიერებული მიგრაციების ფონზე იდენტობები, კულტურები შეეცადნენ აქამდე ჩაკეტილი საბჭოთა თუ სხვა კოლონიური დახურული სივრცეებიდან გამოსვლას, მაგრამ „გვირაბიდან სინათლისაკენ სვლა“ იოლი არ აღმოჩნდა, აღმავალი ეკონომიკის, დემოკრატიულობის, ლიბერალიზმის, მულტიკულტურალიზმის, ჰუმანური იდეების კვალდაკვალ თავი იჩინა ე. წ. „გვერდითმა მოვლენებმა“: ტერიტორიულმა და რელიგიურმა კონფლიქტებმა, იდენტობათა და ეთნორელიგიურ მოდელთა დაპირისპირებამ, ცივილიზაციათა შეჯახებამ, ფიზიკურმა, სტრუქტურულმა და კულტურულმა ძალადობამ.

მიგრაციულ პროცესებში, ტრადიციებისა და თანამედროვეობის კვეთაში, ასევე ეთნოკონფლიქტების ფონზე განსხვავებული ფორმებით გვევლინება კულტურული ძალადობა. ძალადობის ეს ფორმა მოიცავს კულტურის სიმბოლურ სფეროებს, წარმოდგენილს რელიგიისა და იდეოლოგიის, ენისა და ხელოვნების, ემპირიული და ფორმალური მეცნიერებების (ლოგიკა და მათემატიკა) სახით, რომლებიც შეიძლება გამოყენებულ იქნას პირდაპირი და სტრუქტურული ძალადობის ლეგიტიმაციისათვის. კულტურულ ძალადობას იქამდე მივყავართ, რომ პირდაპირი და სტრუქტურული ძალადობა აღიქმება სამართლიან აქციებად. კულტურის მეშვეობით მართლდება ექსპლუატაცია, რეპრესიები, ინდივიდუალური და ჯგუფური აგრესიული ქმედებანი. კულტურული ძალადობა აუცილებლად გულისხმობს თავად კულტურული მოვლენების მოდიფიკაციებს. კულტურის რეჟიმი, რომელიც ტრადიციებსა და იდენტობის ღირებულებებზე დგას, პოლიტიკურ რეჟიმთან შედარებით გაცილებით მყარია და ძნელად დასარღვევი. იდენტობათა, ეთნორელიგიურ მოდელთა, ცივილიზაციათა შეჯახების პროცესებში კონფლიქტის უმთავრესი ღერძი კულტურასა და ფასეულობებზე გადის, სწორედ კულტურა და ტრადიციული ღირებულებები იქცევა კულტურული ძალადობის უპირველეს მსხვერპლად. ამ დროს ძალადობა და აგრესია კიდევ უფრო უხილავია (იხ. შამანაძე ... 2016ბ).

კულტურული ძალადობის მექანიზმები ძლიერდება სწრაფად ცვალებად საზოგადოებაში, როდესაც ძველი წესები და ფა-

სეულობანი აღარ შეესაბამება რეალურ ურთიერთობებს, ხოლო ახალი ჯერ არ ჩამოყალიბებულა. ამგვარი ვითარება სწორედ მიგრაციების დროს იქმნება. ფსიქოსოციალური ასპექტები, შეცვლილი სოციოპოლიტიკური გარემო, იდენტობების ტრანსფორმაცია, კულტურული მემსიერების დომინირება კომუნიკაციურ მემსიერებაზე, კულტურათა შეჯახება ქმნის კულტურული ძალადობის განსაკუთრებულ შემთხვევებს.

უკანასკნელ დროს განვითარებული ტრაგიკული მოვლენების ანალიზმა წარმოაჩინა, რომ გლობალიზაციისა და მიგრაციების ეპოქაში საფრთხეების, კულტურული ძალადობების თავიდან აცილების, კონფლიქტების გადაჭრის მძლავრი ბერკეტი ხელოვნება, მწერლობაა: აქტიური სოციალური ბუნების გამო ხელოვნება, მწერლობა ახდენს ფაქტების, მოვლენების მეტ რეპრეზენტირებას, შესაბამისად, მეტია განზოგადება და მკითხველის ინტერპრეტაციებიც. ამ ჭრილში იკვეთება პრობლემათა და წინააღმდეგობათა დაძლევის რეალური შესაძლებლობანი.

სწორედ კულტურის, შემოქმედების, ხელოვნების დიდ სადღეისო მნიშვნელობას ითვალისწინებს უკვე დამკვიდრებული ე.წ. „მშვიდობის კვლევა“ – ახალი ტრანსდისციპლინური დარგი, რომელიც მოიცავს ფილოსოფიის, ფსიქოლოგიის, მათემატიკის, პოლიტიკური მეცნიერების, სოციოლოგიის სფეროებს, იკვლევს ძალადობის მიზეზებს და მასთან ბრძოლის საშუალებებს. მისი ფუძემდებელი იოჰან გალტუნგი თვლის, რომ დღეს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება კულტურას: კონფლიქტების, ძალადობის, აგრესიის საპირწონედ მხოლოდ ტოლერანტობა, ემპათია და სოლიდარობა თუ გამოდგება, რომელიც განათლების, კულტურის, ხელოვნების როლის გაძლიერებას ითვალისწინებს და შემოქმედებითობას ეფუძნება.

ამ კონტექსტში საგულისხმოა ასევე ამერიკელი სოციოლოგის, რონალდ ინგლეჰარტის, თეორია თვითგადარჩენისა და თვითგამოხატვის ღირებულებითი ოპოზიციური სოციალური ქცევის მოდელების შესახებ. ამ თეორიის მიხედვით, თვითგადარჩენის ფუნქცია აქტიურდება იქ, სადაც ყველაზე მნიშვნელოვანია ბრძოლა მატერიალური კეთილდღეობისათვის და ადგილი აღარ რჩება სხვა ფასეულობისათვის, ხოლო თვითგამოხატვის ფუნქცია აქტიურდება იქ, სადაც დიდი ხნის მანძილზეა შენარჩუნებული ცხოვრების/კეთილდღეობის მაღალი ხარისხი და ადამიანის უფლებები უმნიშვნე-

ლოვანესი ღირებულებაა. თვითგამოხატვა კი სწორედ შემოქმედებითობისა და ხელოვნების საშუალებით რეალიზდება.

კულტურის კვლევებში აისახება შემოქმედებითობის ის მექანიზმები, რომლებიც უპირისპირებდა ძალადობას: „მე“-ს მოდელირების პროცესი, თვითიდენტიფიკაცია და იდენტიფიკაცია სხვასთან, წარმოსახვა (ფანტაზია), შემეცნებითი ინტერპრეტაცია და ორიენტაცია, გამთლიანებული აზროვნება, ტოლერანტობა, კათარზისი და, რაც მთავარია, ახალი სახეობრიობის შექმნის უნარი.

მიგრაციებისას იქმნება პარადოქსული სიტუაცია: ამ დროს მეტად ვლინდება კულტურული ძალადობის ფაქტები, ამავე დროს ძლიერდება და მკაცრ რეალობაში იხვეწება ძალადობასთან დაპირისპირების მექანიზმებიც, კერძოდ, კულტურული მესხიერების მოვლა-შენახვა, ახალ გარემოსთან შეგუების პროცესში შემოქმედებითი გზების მოძიება.

ამდენად, თანამედროვე რეალობა ქმნის მწერლობის ინტერ-კულტურული მოდელის თავისებურებების წინაპირობებს, აყალიბებს მის ინტერდისციპლინურ, ფსიქოსოციალურ მახასიათებლებს.

მიგრაციისა და კულტურის თანამედროვე კვლევების საგანი გახდა ემიგრაციის კულტურული თვისობრიობის დამოკიდებულება მიგრაციის მიზეზებზე, ტიპებსა და ეპოქათა თავისებურებებზე.

მიგრაციის გამომწვევი მიზეზები სხვადასხვა ქვეყანასა და სხვადასხვა ეპოქაში განსხვავებულია. არსებობს მიგრაციის სხვადასხვა სახე: მუდმივი, დროებითი, სეზონური, ქანქარისებური, შიდა, გარე, პოლიტიკური, ინტელექტუალური და ა.შ. ინტელექტუალური მიგრაციის გამომწვევი მიზეზი შეიძლება იყოს პოლიტიკური რეჟიმი ან ინდივიდუალური, ფსიქოლოგიური საკითხები, ხშირია ომებითა და სხვადასხვა სახის კატასტროფებით გამოწვეული მიგრაციის შემთხვევები.

ზოგადად ემიგრაციას ედვარდ საიდი აფასებს, როგორც განდევნისა თუ გადასახლების შედეგად აქტუალიზებულ მდგომარეობას, უფრო ფართო გაგებით კი – როგორც კონკრეტული კულტურის გავლენების, ცდუნებებისა და პრივილეგიებისაგან განთავისუფლებას.

თანამედროვე მკვლევარმა ლუბოვ ბუგაევამ გამოყო „სახლიდან მონყევის“ რამდენიმე ძირითადი ფორმა: ემიგრანტი, ექსპატრიანტი, ნომადი, ტურისტი – ეს ფორმები უკავშირდება არა

მხოლოდ იძულებით გადაადგილებას ან განდევნას, არამედ გაუცხოებასა და სივრცეში მოძრაობას (ბუგაევა 2006ბ:53). ისტორიულად ემიგრანტი არის ადამიანი, რომელმაც იძულებით დატოვა თავისი სახლი. ნომადი განასახიერებს დაუმთავრებელ გადაადგილებებს, პერმანენტულ უადგილობას და უსახლობას, გაუცხოებას ნებისმიერი სივრცისაგან. ნომადს არ შეუძლია ჰქონდეს სახლი და არც მიისწრაფვის ამისაკენ. მწერალი-ნომადი – ეს არის მწერალი, რომელმაც დატოვა მშობლიური ქვეყანა და/ან რომელიც არ მიეკუთვნება ერთმნიშვნელოვნად რომელიმე ქვეყანას. ფესურას (rhizoma) მსგავსად, იგი ხასიათდება მუდმივი მოძრაობით, რომელსაც არა აქვს დასასრული. „მას აქვს იმპროვიზაციისა და შეგუების უნარი, ელასტიურობა, თვითდამკვიდრების ძალა და, რაც მთავარია, მრავალენოვნება – ყველაფერი ეს ნომადს აქცევს სოციალური და კულტურული ცვლილებების აგენტად. ... შეუძლებელია იმ მოლექულური კულტურული პროცესებისა და მოდერნიზაციის ეფექტების გადაჭარბებით შეფასება, რომლებიც უკავშირდება ყოველ ახალ მოგზაურობას, ყოველ სახლში დაბრუნებას, ყოველ ჩამოტანილ საჩუქარს“ (შლიოგელი 2006:112).

ტურისტი გადაადგილდება განსხვავებულ კულტურულ სივრცეში. იგი ეძიებს ახალ შთაბეჭდილებებს, ამავე დროს არ კარგავს კავშირს მშობლიურ კულტურულ ტრადიციებთან. ტურისტს სურს იმგვარი რეალობის აღმოჩენა, რომელსაც ვერ ხედავს მშობლიურ სივრცეში. მოგზაურობისას თანამედროვე ტურისტი მწერალი გამუდმებით ეძებს ახალ, უტყუარ და ავთენტურ საზრისს.

ყველა ფიგურისათვის საერთოა გადაადგილება. თითოეული მათგანი წარმოგვიდგება, როგორც კონკრეტული საზოგადოებრივი და კულტურული პარადიგმის დომინანტური გავლენისგან გაუცხოებული ფიგურა. ემიგრანტს ახასიათებს მელანქოლია, რომელიც გამოწვეულია საყვარელი ობიექტის, მშობლიური ქვეყნის დაკარგვით. მას გამოარჩევს გაუცხოებისა და დანაკარგის ძლიერი განცდა.

ნომადი და ტურისტი, განსხვავებით ემიგრანტისაგან, არ განიცდიან დანაკარგის მელანქოლიურ გრძნობას, „მათ არ ახასიათებთ მიკუთვნებულობა დროებითი სამყოფელისადმი და ერთმანეთთანაც ამა თუ იმ საცხოვრებელ გარემოში უცხოობისა და ამ გარემოსთან შეგუების („მასში ჩანერის“) შეუძლებლობა აახლოებთ“ (ბუგაევა 2006ბ:45).

„სახლისაგან მონყვეტის ფორმები“, თითოეული ფიგურის ჩამოყალიბება და არსებობა დამოკიდებულია ემიგრაციის დროსა და სივრცეზე, ეპოქასა და ემიგრაციის მიზეზებზე. ამიტომაც სხვადასხვა ეპოქაში ემიგრაციის აღსანიშნავად განსხვავებული სიტყვები გამოიყენებოდა. მიგრანტთა კომპაქტური დასახლებების აღსანიშნავად ადრე იხმარებოდა ტერმინი „კოლონია“, XX საუკუნეში კი გამოიყენებოდა ტერმინი „სათვისტომო“. კოლონიებსა და სათვისტომებს ჰქონდათ თავიანთი მისიები: მათი მიზანი იყო უცხო გარემოში კულტურული თვითმყოფადობის შენარჩუნება. XXI საუკუნის დასაწყისიდან მიგრაციულ პროცესში შემოვიდა ახალი ნიშანი – მიმღებ გარემოსთან შეთვისება, რაც არ გულისხმობდა ინტეგრაციას. საჭირო გახდა ახალი ტერმინის – „დიასპორა“ – დამკვიდრება, რომელიც ნიშნავს „გაბნევას, გაშორიშორებას“.

თანამედროვე კვლევებში უკვე მკვეთრად იმიჯნება ემიგრაციული პროცესების მენტალური სივრცეები. ისტორიული კონტექსტის გათვალისწინებით გამოიყო „ემიგრაციის სივრცე“ და „დიასპორული სივრცე“. ემიგრაციად მიიჩნევა იძულებითი გადასახლება, გაძევება და, ფართო აზრით, საზღვრებიდან გასვლა. *ემიგრაციული სივრცე* ასოცირდება *განსაზღვრული ადგილისა და სახლის კონცეფციასთან*. მას უპირისპირდება „დიასპორული სივრცე“, რომელიც უკავშირდება ისეთ ცნებებს, როგორებიცაა „ჰიბრიდულობა“, „პერფორმატიულობა“, „დეზორიენტაცია“. *დიასპორული სივრცე* ასოცირდება კონცეფციასთან „*სივრცე ადგილის გარეშე*“, რაც აუქმებს ნაციონალურ და სახელმწიფოებრივ საზღვრებს.

როგორც ლ. ბუგაევა აღნიშნავს, ემიგრაციული მენტალური სივრცისათვის დამახასიათებელია დროითი ოპოზიცია (წარსული – აწმყო, აწმყო – მომავალი, წარსული - მომავალი), დიასპორული მენტალური სივრცისათვის კი – სივრცითი ოპოზიცია (აქ – იქ, ყველგან – არსად). მეტიც, დაპირისპირება „აქ – იქ“ ხშირად გარდაიქმნება სამნაწილიან კონსტრუქციად: „აქ – იქ – არსად“ ან „აქ – იქ – ყველგან“ (ბუგაევა 2006ბ:55).

ქართული საზღვარგარეთული ლიტერატურა მწერლობის ინტერკულტურული მოდელის საინტერესო, ორიგინალური სფეროა. მისი შესწავლა მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ქართული კულტურის ისტორიისა და დღევანდლობისათვის, არამედ, საზოგადოდ, კულტუროლოგიური და მიგრაციული კვლევების თეორიული დისკურსისათვის.

საქართველოდან მიგრაციებს თავისი ისტორია აქვს:

- XVII საუკუნის დასაწყისში ქართველთა იძულებითი გადასახლება ირანში, ფერეიდანის პროვინციაში (ქართველთა კოლონია ფერეიდანში);

- მეფე-პოეტ არჩილისა და მისი გარემოცვის დამკვიდრება მოსკოვში მე-17 საუკუნის ბოლოსა და მე-18 საუკუნის დასაწყისში;

- 1724 წელს ვახტანგ VI-ის გამგზავრება რუსეთში მრავალრიცხოვანი ამალით, რომლის შემადგენლობაში სწავლულ კაცთა კომისია შედიოდა (მოსკოვის ქართული კოლონია);

- 1801 წლის მანიფესტის ამოქმედების შემდეგ ბაგრატიონთა სამეფო გვარისა და ქართველ წარჩინებულთა ერთი ნაწილის რუსეთში გადასახლება (პეტერბურგის ქართველთა კოლონია);

- ქართველთა გადასახლება თურქეთში, მუჰაჯირი ქართველები;

- 1921 წელს რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციისა და 1924 წლის წარუმატებელი ამბოხის შემდეგ ქართველ ინტელექტუალთა მიგრაცია ევროპასა და ამერიკაში (ემიგრაციის პირველი ტალღა);

- მეორე მსოფლიო ომის დროს ტყვედ ჩავარდნილი ქართველი მეომრების დარჩენა დასავლეთში (ემიგრაციის მეორე ტალღა);

- ხრუშჩოვის "დათბობის პერიოდის" და მომდევნო დროის ემიგრაცია, რომლის კლასიფიცირება ასე შეიძლება: პოლიტიკური ემიგრაცია; არაპოლიტიკური (ოჯახური, პროფესიული, ეკონომიკური, სამედიცინო და ა.შ.) ემიგრაცია; ებრაელთა რეპატრიაცია – ალია ისრაელში; ემიგრაცია 90-იანი წლებიდან დღემდე (თანამედროვე ემიგრაცია).

ჩვენი კვლევის საგანია XX-XXI საუკუნეების საბჭოთა და თანამედროვე ქართული მიგრაციები, რომლებიც ხდებოდა და ახლაც ხდება რთულ პერიოდებში (საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა ვითარება) და რომლებიც იმ განსხვავებულ მიგრაციულ მოდელებს შეესაბამება, რომელთა აქცენტირება თვალსაჩინოა თანამედროვე მიგრაციულ და კულტურის კვლევებში.

XX-XXI საუკუნეების საზღვარგარეთ შექმნილი ქართული ლიტერატურისათვის რელევანტურად მიგვაჩნია ემიგრაციის ორი ეტაპის, ორი თვისობრიობის გამოყოფა: პირველი ეტაპი მოიცავს პერიოდს XX საუკუნის ოციანი წლებიდან ვიდრე საბჭოთა კავშირის დაშლამდე. საქართველოს დამოუკიდებლობის დაკარგვისა და ქვეყანაში ბოლშევიკური რეჟიმის დამყარების გამო ეს იყო იძულებითი ემიგრაცია, შესაბამისად, ის ხასიათდება *ემიგრაციული მენ-*

ტალური სივრცით (სივრცეში ლოკალიზებული ადგილი – სივრცის ჩაკეტილობა, პოლიტიკური ჩაკეტილობა, იდენტობის ჩაკეტილობა).

მეორე ეტაპი იწყება XX საუკუნის 90-იანი წლებიდან, ანუ საქართველოს დამოუკიდებლობის მოპოვებიდან და დღემდე გრძელდება. მრავალი მიზეზის გამო ის ხასიათდება **დიასპორული მენტალური სივრცით** (სივრცე ადგილის გარეშე, გაბნევა, გაშორიშორება, ჰიბრიდულობა, „პერფორმატიულობა“).

ლოგიკურია, რომ „სახლიდან მოწყვეტის“ განსხვავებულ ფიგურათაგან **ემიგრაციის მენტალურ სივრცეში** აქტიურია „ემიგრანტი“, ხოლო **დიასპორულ სივრცეში** – „ნომადი“, „ტურისტი“. შესაბამისად, ეს კლასიფიკაცია ქართულ სინამდვილეშიც აისახება. „ემიგრანტი“ უკავშირდება XX საუკუნის 20-50-იანი წლების ქართულ პოლიტიკურ იძულებით ემიგრაციას, ხოლო ნომადი და ტურისტი – თანამედროვე მიგრაციას.

ამგვარად, პირველ ეტაპს შეიძლება ვუწოდოთ **ემიგრანტული მწერლობა**, ხოლო მეორე ეტაპს – **დიასპორული**, თუმცა თანამედროვე აქცენტების გათვალისწინებით, უმჯობესად მივიჩნიეთ მას **ინტერკულტურულ-მიგრაციული მწერლობა** ვუწოდოთ.

სახელწოდება „XX საუკუნის ქართული ემიგრანტული მწერლობა“ უკვე დამკვიდრებულია ქართულ კულტურულ სივრცეში. საბჭოთა ეპოქაშიც საზოგადოების მცირე ნაწილისათვის XX საუკუნის ემიგრანტული მწერლობა ქართული კულტურის განუყოფელ ნაწილად და ტრადიციული მწერლობის ორგანულ გაგრძელებად აღიქმებოდა, მაგრამ წლების განმავლობაში საბჭოეთის მიერ ტაბუდადებული ემიგრანტი მოღვაწეთა მემკვიდრეობა ქართული საზოგადოებისათვის ხელმიუწვდომელი იყო. იმდროინდელმა პოლიტიკურმა მოვლენებმა ეს მწერლობა მკაცრად ჩაკეტა თავის სივრცეში. აღნიშნული ბარიერები და ამით განპირობებული ზემოთ აღნიშნული თავისებურებანი ქმნიდა ამ მწერლობის ამგვარად სახელდების აუცილებლობას. დღეს მით უმეტეს თვალსაჩინოა განსხვავება XX საუკუნის ემიგრანტულ მწერლობასა და საზღვარგარეთ შექმნილ თანამედროვე ქართულ მწერლობას შორის. საზღვრების გახსნამ და ჩაკეტილობის განცდის გაქრობამ თანამედროვე მწერლობის ინტერკულტურულ მოდელს სრულიად სხვა თვისობრიობა შესძინა, ამიტომაც მას ემიგრანტულს ვეღარ ვუწოდებთ და ეს სახელწოდება შესაძლოა დარჩეს მხოლოდ XX საუკუ-

ნის პირველ ნახევარში საზღვარგარეთ შექმნილი ქართული მწერლობის აღსანიშნავად.

ყველა ერს ემიგრანტული ლიტერატურის კვლევის თავისი ისტორია, თავისი მახასიათებლები აქვს, რომლებიც, როგორც ითქვა, დამოკიდებულია ეპოქაზე, მიგრაციის მიზეზებზე, ტიპებზე. თუმცა მაინც შეგვიძლია წარმოვაჩინოთ საზღვარგარეთ შექმნილი ტექსტების მეტ-ნაკლებად მსგავსი ნიშან-თვისებები. ამ შემთხვევაში მთავარია შემდეგი: მწერლობის ინტერკულტურულ-მიგრაციული მოდელი ხასიათდება ინტერდისციპლინური ფორმატით, განსხვავებული ფსიქოსოციალური ასპექტებით, იდენტობათა სრულიად ახლებური მოდიფიკაციებით. განვიხილოთ რამდენიმე მნიშვნელოვანი თეორიული კონცეპტი.

იდენტობის კონცეპტი ემიგრაციული პროცესების ყველაზე მნიშვნელოვანი მახასიათებელია. მიგრაციისა და, შესაბამისად, მიგრაციული ლიტერატურის აღწერა და შეფასება შესაძლებელია არა მხოლოდ გეოგრაფიული გადაადგილების, არამედ იმ ფსიქოლოგიური, კულტურული ასპექტების და იდენტობათა ცვლადობის მიხედვითაც, რომლებიც მიგრაციას ახლავს თან. "მიგრანტის იდენტობა რეალიზდება რომელიმე მოძრავ საზღვარზე, სადაც ერთმანეთს ხვდება განუსაზღვრელი ცვლადების ორი ნაკრები და სწორედ აქ იწყება „დეფისის“ ძალაუფლება. ეს ნიშანი წარმოადგენს მნიშვნელოვან საფეხურს ჰიბრიდული ხასიათისა და ჰიბრიდული არსისაკენ" (ტოლკაჩევი 2013).

მწერალი-მიგრანტების ლიტერატურული შემოქმედება ხასიათდება შუალედური სივრცეებით. ისინი ფლობენ ორმაგ, გარდამავალ, დეფისურ, ჰიბრიდულ იდენტობებს. პოსტკოლონიალიზმის თეორეტიკოსს ჰომი კ. ბაბას ეკუთვნის თეზისი კულტურული ჰიბრიდულობის შესახებ, რომლის მიხედვითაც კულტურული განსხვავებულობა გამოიხატება „შერეულ და დახლეჩილ ჰიბრიდულ ტექსტში" (იხ. ბაბა 1994).

მიგრაციული პროცესების გამო მკვლევრები იდენტობას გამჭვირვალე და უდავო ცნებად კი აღარ თვლიან, არამედ გადაწყვეთი იგი „სხვა მოვლენის რანგში, რომელიც მუდმივად არის იმ 'წარმოების' პროცესში, რომელიც არასდროს წყდება. იგი მუდამ ქმნადობის სტადიაშია" (ჰოლი 1994). ამიტომ ინტერკულტურულ ტექსტებში იდენტობა მეხსიერებისა და ნარატივის რთული, ორმხრივი თამაშის შედეგად ყალიბდება, ისტორიისა და კულტურის სხვადასხვა

დისკურსს უკავშირდება. იდენტობა წარმოგვიდგება არა ორიგინალურ რაობად, არამედ პოზიციურ ფარდობითობად.

ორი ან რამდენიმე ერის შეხვედრისას გამაერთიანებელი როლის შესრულებას იწყებს ამა თუ იმ კულტურაში არსებული ისეთი ტრადიციები, როგორებიცაა: ტოლერანტობა, „უცხო“ შემწყნარებლობა, ხალხთა საუკეთესო კულტურული მიღწევების დაფასების უნარი.

ექვგვარეშეა იდენტობის პრობლემის სირთულე და მრავალგანზომილებიანობა საზღვარგარეთ შექმნილ ტექსტებში. მან გამოიწვია ახალი მიდგომებისა და დეფინიციების მონახვის აუცილებლობა. ზოგადად, იდენტობათა სახეები ემიგრანტულ კონტექსტში შეიძლება გაერთიანდეს შემდეგ ტერმინებში: „გარდამავალი იდენტობა“, „ჰიბრიდული იდენტობა“.

ემიგრაციაში დამატებით დატვირთვას იძენს ლიმიანლობის საკითხი. ტერმინი ფრანგული პოზიტიური ანთროპოლოგიის თვალსაჩინო წარმომადგენელს, არნოლდ ვან გენეპს, ეკუთვნის. ადამიანთა ჯგუფისათვის, ისევე როგორც ცალკეული ინდივიდებისათვის, ცხოვრება ნიშნავს განცალკევებას და კვლავ გამთლიანებას, ფორმისა და კონდიციების ცვლილებას, სიკვდილსა და კვლავ დაბადებას. ცხოვრება თავისთავად აღიქმება, როგორც გადანაცვლება. გადანაცვლების ყოველი პროცესი სამი ფაზით ხასიათდება: გამოცალკევება-გამოყოფა ანუ სეპარაცია; მარგინალობა ანუ ლიმიანლობა; გაერთიანება ანუ ინკორპორაცია. ემიგრაციაში ძლიერდება ლიმიანლობის ფაზა, როგორც ადამიანის მარგინალური მდგომარეობა და ემიგრაცია ასეთ შემთხვევაში სხვა არაფერია, თუ არა *rite de passage* – გადასვლა ახალ იდენტობაში, სიკვდილი ადრინდელ მდგომარეობაში და აღდგომა ახალ სახეში (გენეპი 1999).

მიგრაციულ კვლევებში აისახება მწერალი-მიგრანტის შემოქმედებითი ქცევის სამი მოდელი. იური ბორევის კლასიფიკაციით, ესენია: ნოსტალგიური, კოსმოპოლიტური და ადაპტაციური (ბორევი 2013). ჩვენი კლასიფიკაციით, რომელიც თანამედროვე პროცესების გათვალისწინებას ეყრდნობა, გამოიყოფა შემდეგი მოდელები: ნოსტალგიური, ადაპტაციური და ინტეგრაციული. შესაბამისად, ნაციონალური იდენტობის საკითხებსაც ემიგრაციის ტიპების მიხედვით განვიხილავთ. მაგალითად, XX საუკუნის ემიგრანტული მწერლობა – ეს არის ნოსტალგიური მოდელის აქტუალიზაცია (კულტურულ იდენტობათა მდგრადობა და სტაბილურობა, ნა-

ციონალური იდენტობის დომინანტობა და მისი დაცვა, კულტურული მეხსიერების შენახვისათვის ზრუნვა). XX საუკუნის ემიგრანტული მწერლობის ნოსტალგიური მოდელი (ნაციონალური იდენტობა) თანდათან გარდაიქმნება ჯერ ადაპტაციურ და შემდეგ ინტეგრაციულ-ჰიბრიდულ მოდელებად (თანამედროვე ინტერკულტურულ-მიგრაციულ მწერლობაში გამოვლენილი ინტერკულტურული, მრავალშრიანი იდენტობა).

ინტერკულტურული და ეთნოკულტურული კავშირების ასახვის პროცესში იდენტობების კვლევა იძლევა განსხვავებული სიუჟეტების ამოცნობის საშუალებას. იდენტობათა მოდიფიკაციები სხვადასხვა ეპოქასა და მიგრაციებში აყალიბებს ემიგრანტი მწერლის და მისი შემოქმედების ფსიქოსოციალურ ასპექტებს.

ფსიქოსოციალური კონცეპტები

მწერალი-მიგრანტის შემოქმედება წარმოაჩენს, ერთი მხრივ, ეროვნულ იდენტობას, მეორე მხრივ კი იგი წარმოადგენს იმ ლიტერატურულ გარემოსთან ადაპტაციას, რომლის ნაწილიც თავად ავტორია. შესაბამისად, მიგრაციული ლიტერატურა თემატურად აღწერს იმ პერსონაჟების ცხოვრებას, რომლებიც მიგრაციის სირთულეებს ეჭიდებიან, ასახავს ნაციონალური და კულტურული იდენტობების ტრანსლაციის, გაუცხოების, კომუნიკაციის, ამბივალენტურობის (პერსონაჟის რეაქცია მიგრაციის პროცესზე) პრობლემებს.

მიგრაციული ლიტერატურის ყველაზე მნიშვნელოვანი მახასიათებელია კულტურული ჰიბრიდულობა, რომელიც თავს იჩენს „კულტურული შერწყმის, ორი ან მეტი კულტურის, ორი ან მეტი მნიშვნელობითი სისტემის შედნობის, გაორმაგების პროცესში“ (მოსლანდი 2010:4). თანამედროვე ინტერკულტურულ ტექსტებში უმთავრესად სწორედ პერსონაჟის ჰიბრიდული ბუნებაა წარმოჩენილი. იგი ეგუება თავის ახალ გარემოს, ირჩევს შუალედურ მესამე სივრცეს – ორი სამყაროს ჰიბრიდს, რადგან ნაკლებია წინააღმდეგობა მიგრანტის იდენტობის ორ ოპოზიციურ მხარეს შორის.

ამ პროცესებში ყალიბდება ფილოსოფიურ-ფსიქოლოგიური, სოციალურ-იდეოლოგიური და შემოქმედებითი ასპექტები, რომელთა კვლევა ქმნის ემიგრანტ ხელოვანთა რეალობასთან მიმართების სურათს, განსაზღვრავს მათი ნაწარმოებების პერსონაჟთა თავისებურებებს და იდენტობის პოზიციებს. ჩვენთვის მნიშვნე-

ლოვანია რამდენიმე ასპექტი: კულტურული შოკი, კულტურული დისტანცია, კულტურული ადაპტაცია. ადამიანისათვის, მით უმეტეს, ხელოვანისათვის, მნიშვნელოვანია მრავალ კულტურასთან ადაპტირების უნარი, ინტერკულტურული კომუნიკაცია, რამდენიმე ენის სრულყოფილი ცოდნა. როგორც თავად ავტორები აღნიშნავენ, მიგრანტ მწერალს უჭირს „მასპინძელი“ ენის გამოყენება ლიტერატურული მიზნებისთვის, ეს მოითხოვს დიდ დროსა და მოთმინებას, ზოგ შემთხვევაში კი, შესაძლოა, ეს შეუძლებელიც იყოს.

XX საუკუნის 20-50-იან წლების ქართულ ემიგრაციაში უფრო მეტად შეინიშნება კულტურული შოკი, კულტურული დისტანცია და უფრო ნაკლებად – კულტურული ადაპტაცია. 90-იანი წლებიდან განსხვავებული კულტურული ჯგუფების კონტაქტის პროცესში გააქტიურდა „აკულტურაციის ფენომენი“, ამოქმედდა ოთხი ძირითადი სტრატეგია: ასიმილაცია, სეპარაცია, მარგინალიზაცია და კულტურის მონდიალიზაცია.

ფსიქოსოციალურ მახასიათებელთაგან სხვებთან შედარებით მნიშვნელოვანია ნოსტალგია და რესენტიმენტი, რომლებიც უკავშირდება დისტანციის კონცეფციას. დისტანციაში იგულისხმება არა სამშობლოსგან გეოგრაფიული დაშორება, არამედ სამშობლოსთან გაუცხოების, მასთან კონტაქტის შემცირებისა და უკან დაბრუნების პერსპექტივის კლების ხარისხი. რაც უფრო დიდია ეს დისტანცია (და დაბრუნების შეუძლებლობის გააზრება), მით მეტია სამშობლოს იდეალიზაცია. ამ იდეალიზაციამ შეიძლება გამოიწვიოს ორი საპირისპირო შედეგი: სამშობლოსგან მთლიანი მოწყვეტა ან დისტანციის შემცირების მცდელობა (მდრ: შამანაძე 2014).

დისტანციის კონცეფცია დასტურდება XX საუკუნის ემიგრანტულ მწერლობაში. სწორედ მას უკავშირდება ნაციონალური იდენტობის დაცვა, სამშობლოსა და წარსულის იდეალიზაცია, ტრადიციების მდგრადობა, სამშობლოდან გამოყოფილი პოლიტიკური დევნილობის ტრაგიზმი, თანმხლები ნოსტალგია, კულტურული მეხსიერების უპირატესობა.

რაც შეეხება თანამედროვე ემიგრაციას, აქ ნაკლებია იდენტობის დაცვის სურვილი და, შესაბამისად, სამშობლოს იდეალიზაცია. ნოსტალგიური ინტონაციები ძირითადად უკავშირდება ბავშვობას, ახალგაზრდობას და სახლთან დაკავშირებულ კონკრეტულ მოგონებებს.

ტრავმისა და გაუცხოების კონცეპტები მნიშვნელოვანია იდენტობის, მეხსიერებისა და ნარაციის კონტექსტში.

ტრავმა ემიგრანტული მდგომარეობის ყველაზე მნიშვნელოვანი კონცეპტია. ის, შესაძლოა, ცნობიერების მიღმა დარჩეს: იგი ვერ თავსდება საერთო აზრობრივ მთლიანობაში და მოულოდნელად ამოტივტივდება ხოლმე. „ტრავმა მეხსიერებაში არსებობს იმ უცხო სხეულის სახით, რომელიც კონსტრუქციულ გადამუშავებას არ ექვემდებარება“ (ნოიმანი 2005:14).

ტრავმა ინდივიდუალურ და კოლექტიურ დონეზე მაშინ შეიძლება განვითარდეს, როდესაც გარემო მოულოდნელად იცვლება, რაც გავლენას ახდენს არა მხოლოდ სოციალურ წესრიგზე, არამედ ფასეულობებზე, რწმენაზე, სიმბოლოებზე, ნორმებზე, კანონებზე. კულტურა ერთ-ერთი ის სფეროა, რომელსაც ტრავმული ცვლილება შეიძლება ყველაზე სერიოზულად შეეხოს.

თანამედროვე გამოწვევების ფონზე უახლეს კვლევებში განხილულია კულტურული, ნაციონალური ტრავმების მიზეზები და შედეგები.

კულტურა ძალზე მგრძნობიარეა ტრავმული ცვლილებებისადმი, რადგან სწორედ ის ინახავს მემკვიდრეობას, ტრადიციებს, იდენტობას. თუ კულტურა დაზიანდა და შეიბღალა, ძალზე ძნელია მისი დაბრუნება თავდაპირველ მდგომარეობაში. კულტურული ტრავმა თაობიდან თაობას გადაეცემა, ერის კულტურულ მეხსიერებაში რჩება და გამოიხატება ახალი ნარატივის სახით, რომლისთვისაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია შემდეგი ფაქტორები: მძაფრი ემოციები, ტკივილის განცდა, ტრავმის საზოგადოებრიობა (რამდენად აღიქვამს საზოგადოება თავს მსხვერპლად, რა არის ტრავმის მიზეზი, ვის ეკისრება პასუხისმგებლობა).

ემიგრაცია ასოცირდება ტრავმულ მომენტებთან. საკუთარი იდენტობის გააზრებასთან ერთად ემიგრანტებს უჩნდებათ მტკივნეული კითხვები: ვინ არიან ისინი, სადაურები არიან და საით მიდიან? ემიგრაციაში ხშირად კოლექტიური ტრავმა იქცევა კულტურულ ტრავმად. ბევრი მკვლევარი კოლექტიურ ტრავმას კულტურულ ტრავმად მიიჩნევს და ტრავმის დაძლევის შესაძლებლობად საზოგადოებრივი თვითშეგნების ამაღლებას, მოწესრიგებას თვლის (იხ. ალექსანდერი ... 2004). აღსანიშნავია ტრავმის კონცეპტის ემიგრანტული და პოსტკოლონიური ასპექტები.

გაუცხოება ადამიანის სულიერი სამყაროს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მახასიათებელია. მწერლის, როგორც პიროვნებისა და

შემოქმედის, ჩამოყალიბება, როგორც ნესი, სამყაროსთან, გარემომცველ რეალობასთან გაუცხოებით იწყება. ზოგჯერ ჩვეულებრივი გაუცხოება მწერლისათვის მიუღებელი რეჟიმისა და იდეოლოგიური წნეხის პირობებში „შინაგან ემიგრაციად“ იქცევა. ძალიან ბევრი უკვე სამშობლოშივე „შინაგანი ემიგრანტია“. ცნობილია, რომ საბჭოთა რეჟიმმა ბევრი შემოქმედი აქცია შიდაემიგრანტად (იხ. ჯოხაძე//მასალები 2013 I:288-300; მილორავა/მასალები 2013I II:59-65). მწერლის ემიგრაციაში ნასვლა თუ შიდაემიგრაციაში დარჩენა ხანდახან არჩევანის საკითხია.

ემიგრაციაში ტრავმული ცნობიერებისა და გაუცხოების კვლევისას მნიშვნელოვანია საკითხი, თუ რატომ იწყებენ ემიგრანტები წერას. გაუცხოებისა და შემოქმედებითი პოტენციალის საკითხებს განიხილავს ედვარდ საიდი წიგნებში „ფიქრები ემიგრაციაზე“ და „კულტურა და იმპერიალიზმი“.

ემიგრაციაში წარმოიშობა გაუცხოების რამდენიმე ფაქტორი, რომელთა საფუძველია საკუთარი კულტურიდან ამოვარდნილობა და ახალ კულტურაში შეუსვლელობა. ამ დროს ემიგრანტი ცდილობს შექმნას ახალი იდენტობა. გაუცხოებისა და ტრავმული ცნობიერების საფუძველზე ყალიბდება „კონტრაპუნქტული“ ცნობიერება, რომელსაც ედვარდ საიდი ემიგრანტის მთავარ მიღწევად მიიჩნევს (საიდი 2012). იწყება თვითშემეცნების მეტად რთული და საინტერესო პროცესი, რომლის ერთ-ერთი გამოხატულება ლიტერატურული შემოქმედებაა. მწერალი-ემიგრანტი წერას განიხილავს ავტორეფლექსიის საშუალებად. აქტიურდება სამშობლოს აღქმა, საკუთარი ბიოგრაფიული მონაცემების ანალიზი, აზროვნებისა და გახსენების მოდელები, რომელთა რეალიზების ყველაზე კარგი საშუალება წარადგია. როგორც ე. საიდი ამბობს, „წერა ქმნის სასიცოცხლო სივრცეს“.

იულია კრისტევას აზრით, ემიგრანტობა არის ძალზე საშიში, თუმცა უალრესად მომხიბლავი ექსპერიმენტი. ზოგი ამაში ხედავს ტრაგედიას, ზოგი – რჩეულობას. ამ დროს ემიგრანტს არა აქვს გამოკვეთილი იდენტობა. ის ან წინ წავა, ან გაქრება. წინ წასასვლელად ბევრმა თავისი ცნობისმოყვარეობა შემოქმედებითი ძალები-საქენ მიმართა (კრისტევა 2005).

მაშასადამე, გაუცხოება, ტრავმული ცნობიერება, კულტურული მეხსიერების შენახვის სურვილი ხდება ემიგრანტის შემოქმედებითი ძალების მობილიზაციის საფუძველი, ლიტერატურაში თვითრეალიზაციის სტიმული. ამიტომაც ის, ვინც სამშობლოში

საერთოდ არ ფიქრობდა მწერლობაზე, შესაძლოა, ემიგრაციაში მწერალი გახდეს, რითაც მან შეიძლება შეიმსუბუქოს უცხოეთში ყოფნის სიმძიმე და სძლიოს ტრავმულ მდგომარეობას.

მიგრაციის კვლევების მიხედვით, ტრავმის, გაუცხოების კონცეპტები და მათზე შემოქმედებითი პოტენციალის დამოკიდებულების ხარისხი ემიგრაციის სხვადასხვა ტიპში განსხვავებული მოდიფიკაციებით აისახება, რასაც ქართული ემიგრაციებიც ადასტურებს. XX საუკუნის ქართული ემიგრაციისათვის გაუცხოებისა თუ ტრავმის დაძლევის მექანიზმად ნამდვილად იქცა მწერლობა, ინდივიდუალური და ნაციონალური ტრავმული ცნობიერება დიდწილად განაპირობებს ამ მწერლობის თავისებურებებს, რის შესახებაც ქვემოთ საგანგებოდ ვიმსჯელებთ.

თანამედროვე ინტერკულტურულ-მიგრაციულ მწერლობაში ტრავმის, გაუცხოების კონცეპტები უკვე აღარ არის აქტიური, ძლიერდება ინტეგრაციული და ადაპტაციური მექანიზმები, რომლებიც ანეიტრალებს და აუფასურებს ტრავმულ შეგრძნებებს, ხოლო გაუცხოების ფენომენი გარდაიქმნება სრულიად სხვა თვისობრიობად, როგორც ედვარდ საიდი ამბობს, თანამედროვე ემიგრანტის დაფარულ ენერგიად, უცხო გარემოში თვითდამკვიდრების სურვილად, რადგან „ემიგრაციაში შესაძლოა არსებობდეს გამოძევების ენერგია“ (საიდი 2012). ამ შემთხვევაში გაუცხოებული ადამიანი ხდება მებრძოლი, მისთვის ყველაზე ადვილ და ხელმისაწვდომ საბრძოლო იარაღად იქცევა სიტყვა.

ბევრი მკვლევარი მიიჩნევს, რომ, თუ გავითვალისწინებთ თანამედროვე ადამიანის ეგზისტენციალურ სიტუაციას, ხელოვანისათვის ემიგრანტობა სულაც არ არის ტრავედია. პირიქით, ემიგრანტობა შემოქმედებითი ენერგიის მნიშვნელოვანი წყაროც კი შეიძლება გახდეს. ე. საიდის აზრით, ემიგრაციაში იქმნება ახალი ორიენტირები, ახალი სამყარო. ემიგრანტობა პიროვნული და ექსტრემალური მდგომარეობაა, რომელიც შეესაბამება ხელოვნების დანიშნულებას. ამიტომ გასაკვირი არ არის, რომ თანამედროვე ემიგრანტთა შორის ბევრია მწერალი, ხელოვანი, თავისუფალი პროფესიის ადამიანი. გაუცხოება, კანონიკური დოგმებისადმი დაუმორჩილებლობა, მულტილინგვიზმი და მულტიკულტურალიზმი ქმნის თავისუფლების თავისებურ ფენომენს. როგორც ი. ბროდსკი ამბობდა, ემიგრანტი თავისუფალია იმდენად, რამდენადაც არც ერთ საზოგადოებას არ ეკუთვნის. „განთავისუფლებული ადამიანი არ არის თავისუფალი

ადამიანი, განთავისუფლება არის მხოლოდ საშუალება თავისუფლების მისაღწევად, და არა თავისუფლების სინონიმი” (დზიკი//მასალები 2013II:142). რამდენიმე ადგილას ცხოვრება, მრავალი ენისა და კულტურის გაცნობა თავისთავად აყალიბებს პრინციპს: „მე არ მაქვს ერთი კანონი, არამედ მაქვს ბევრი კანონი“. ემიგრანტები ქმნიან განსაკუთრებულ მიკროსამყაროს. გათავისუფლებული ავტორისეული სუბიექტური ველი თანდათან ფართოვდება. ამ ველს აფართოებს ემიგრაციის კულტურული პოტენციალის მოცულობა (ავანგარდიზმი, პოსტმოდერნიზმი, გამომცემლობების, გამოცემების, ჟურნალების სიჭრელე და ა. შ.). ეს ყველაფერი კი „უზრუნველყოფს უზარმაზარ შემოქმედებით პოტენციალს, ხსნის მოულოდნელ შემოქმედებით შესაძლებლობებს“ (კრისტევა 2005).

„ემიგრაციის პოეტიკის“ კონცეპტი. ემიგრაციის მიზეზები, ტიპები, ეპოქა, იდენტობა, რა თქმა უნდა, დიდ გავლენას ახდენს იმ ტექსტზე, რომელსაც ავტორი არა სამშობლოში, არამედ საზღვარგარეთ ქმნის. ამ ტექსტებისა და ინტერკულტურული კოდების საფუძველზე იქმნება ე. წ. „ემიგრაციის პოეტიკა“. მისი აქტუალობა აიხსნება ფართო კულტურული კონტექსტით, რომელიც მოიცავს სხვადასხვა კულტურებს, ქვეყნებს, ერებს, იგი გულისხმობს კვლევის განსხვავებულ მეთოდებსა და სტრატეგიებს, მისი მიზანია კულტურული და მხატვრულ-გამომსახველობითი ფორმების ურთიერთგავლენებისა თუ ოპოზიციური მოდელების დადგენა. ცხადია, რომ ინტერკულტურული კონტექსტი გვევლინება არა მხოლოდ ტექსტების ობიექტად, არამედ მათი ესთეტიკის განმსაზღვრელადაც.

მნიშვნელობა ენიჭება ემიგრაციის ტიპს, ასევე „განდგომისა“ თუ „ჩამოშორების“ ფორმებს. თუ გავიხსენებთ ემიგრაციის განსხვავებულ მენტალურ სივრცეებს, გამოიკვეთება მწერალი-ემიგრანტის განდგომის ორი ფორმა: რეალური, გეოგრაფიული ჩამოშორება და მეტაფორული ჩამოშორება, ე. წ. „crossing the shadow-line“. „The shadow-line“ – ეს არის მიჯნა ჩვეულისა და უჩვეულოს შორის, ის დროითი და სივრცითი ლოკუსი, რომელშიც ხდება გაუცხოება გარკვეული კულტურისგან, მისი ღირებულებებისგან (იხ. ბოკი 1989). განდგომის ეს ორი ფორმა ტექსტებში სხვადასხვანაირად რეპრეზენტირდება:

XX საუკუნის ემიგრანტული მწერლობა – ეს იყო ჩამოშორება გეოგრაფიული მნიშვნელობით. მას სამშობლოსთან კომუნიკაციის

ნაკლები შესაძლებლობა ჰქონდა, იქმნებოდა პოლიტიკური და სივრცითი ჩაკეტილობა, ეს მწერლობა სტაბილურად ინარჩუნებდა „ანტისაბჭოთა იდენტობას“, ვითარდებოდა ნაციონალური იდენტობის დაცვით და კულტურული მეხსიერების უპირატესობით, მონოდებული იყო აესახა ქართული მწერლობის ტრადიციული ტენდენციები.

90-იანი წლების შემდეგ საზღვარგარეთ შექმნილი მწერლობა ხასიათდება განდგომის მეტაფორული მნიშვნელობით. იგი გამოდის ნაციონალური და ასევე მოდერნისტული გარემოდან, ვითარდება სივრცეში, ოლონდ შეცვლილ სივრცეში „ჩანერის“ გზით. ეს მეტაფორული ჩანერა გულისხმობს სენსორული, ხატოვანი, ინტელექტუალური თუ ენობრივი გამოცდილებების გაფართოებას და ამ სივრცეში თვითდამკვიდრებას. იქმნება ტექსტი, რომელიც იწყება დეზორიენტაციით და მთავრდება ახალი ნარატივების მიღების შესაძლებლობებით. ამ პროცესში იქმნება გრძნობების, ენების, სახეობრივი სისტემების, არქექტიპების, კულტურული მეხსიერების ქაოსი, მწერალი არღვევს ჩვეული კულტურული ცოდნის საზღვრებს, უცხოვდება მშობლიურისაგან, იღებს ახალს. პარალელურ (რეალურ და წარმოსახულ) სამყაროებს შორის დეზორიენტირებული ლიტერატურული მოზაურობა იქცევა გაუცხოებული ავტორისეული შემეცნების გამოხატვის სტიმულად. საზღვარგარეთ მოღვაწე თანამედროვე მწერლები იძულებული არიან ახალ პირობებში განიცადონ და შემოქმედებით ცნობიერებაში გაათარონ ახალ გარემოში აკულტურაციის მტკივნეული პროცესის სიმპტომები.

თანამედროვე ინტერკულტურული კომუნიკაციის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ხერხად რჩება ინტერტექსტუალობა. ნებისმიერი ტექსტი არის სხვა ტექსტის შეწოვისა და ტრანსფორმაციის პროდუქტი. როგორც ცნობილია, თავისი თეორიის განვითარებაში ი. კრისტევა ეყრდნობოდა მ. ბახტინის კონცეფციებს „უცხო სიტყვებისა“ და „დიალოგურობის“ შესახებ, რომელთა მიხედვით მთელი მსოფლიოს კულტურა წარმოგვიდგება, როგორც უწყვეტი დიალოგი, რომელშიც ერთვებიან სულ ახალ-ახალი ხმები. თანამედროვე მწერალი-მიგრანტების მთავარ თავისებურებად იქცა ასევე მრავალმრიანი და, უპირველეს ყოვლისა, სტილური ჰიბრიდიზაცია. ნებისმიერი წინასწარგანზრახული სტილისტური ჰიბრიდი, მ. ბახტინის მიხედვით, „გარკვეულწილად დიალოგიზებულია. ეს ნიშნავს, რომ მასში გადაჯვარედინებული ენები ერთმანეთს ეპყრობი-

ან როგორც დიალოგის რეპლიკები. ეს არის კამათი ენებისა, კამათი სტილებისა" (ბახტინი 1975:439).

XX საუკუნის მეორე ნახევრისა და XXI საუკუნის მწერლობის ინტერკულტურულ მოდელში განსაკუთრებულად გამოვლინდა პოსტმოდერნიზმის მექანიზმები: ირონია, პაროდია, ორმაგი კოდირება, სიმულაკრი, კარნავალიზაცია. თანამედროვე ავტორს, განსაკუთრებით მიგრანტ ავტორს, ეს მექანიზმები ეხმარება უცხო გარემოსთან ადაპტაციასა და თვითდამკვიდრებაში, ასევე გაუცხოებისა და ტრავმის დაძლევაში.

თანამედროვე ინტერკულტურულ მწერლობაში იქმნება ამბივალენტური რიტორიკული ფიგურები, შერეული ჟანრები. ემიგრაციაში, ე. საიდის აზრით, იქმნება „ტიერიტორიისმიდმითი ჟანრი“. ლიტერატურაში ელინდება კულტურული ჰიბრიდულობის ფენომენი, რომელიც ეხმარება თანამედროვე ჰუმანიტარული მეცნიერებების აქტუალურ საკითხებს (პოსტმოდერნის სიტუაციაში ფსიქოლოგიური, ნაციონალური და კულტურული იდენტობების ჰეტეროგენულობა და ცვალებადობა, ასევე მიკუთვნებულობის, იდენტიფიკაციისა და თვითრეპრეზენტაციის პრობლემები).

ემიგრანტი მწერლების გამოცდილება აჩქარებს მშობლიური ლიტერატურის მსოფლიო ლიტერატურულ პროცესებში ინტეგრაციას. მწერლობის ინტერკულტურულ, მიგრანტულ ნაკადს ყოველთვის შეჰქონდა ეროვნულ ლიტერატურაში თავისი გამომსახველობითი საშუალებები, ახალი ტერმინები, ჟანრები, მხატვრული ფორმები, პარადიგმული სახესხვაობები და სხვა შემოქმედებითი, მხატვრულ-გამომსახველობითი ასპექტები. მაგალითად, მწერლობის ინტერკულტურულ მოდელში აქტიურდება ბიოგრაფიული ჟანრი. ემიგრანტ მწერალს უგროვდება სოლიდური ბიოგრაფიული კაპიტალი. „როგორ აღმოვჩნდი ემიგრაციაში? როგორ გადავადნე ჩემი გამოცდილება ლიტერატურულ ტექსტად? როგორ ვცადე ძალა ლიტერატურულ ტექსტში, რითაც დავძლიე შიში, სიბრაზე, სასონარკვეთა? ბიოგრაფიულ-მემუარული ჟანრი უაღრესად ხშირია ემიგრანტულ მწერლობაში“ (ლიტოვსკაია//მასალები 2013:148). სწორედ თავისი ბიოგრაფიის მოყოლით შეუძლია ემიგრანტს უცხო ტოპოსში საკუთარი პერსონისადმი ინტერესის გაღვივება. ავტობიოგრაფიული რომანის ჟანრი საუკეთესოდ ერგება ემიგრანტულ ენას.

პოსტმოდერნის ეპოქაში სულ უფრო და უფრო მეტი ავტორი ცდილობს საკუთარი ისტორიის მხატვრულად გაფორმებას ან ახ-

ლის გამოგონებას. ახალ საოჯახო რომანებში დაისმის უძველესი კითხვები: საიდან მოვდივარ? ვინ ვარ? სად ვდგავარ? თუკი გადავხედავთ იმ ავტორებს, რომლებმაც XXI საუკუნეში მიიღეს ლიტერატურული პრემიები, აღმოჩნდება, რომ საოჯახო საგებს ამ საპატიო სიის თითქმის ნახევარი უკავია. ასე, მაგალითად, ამერიკის ნაციონალური პრემიის ლაურეატები მხატვრულ ლიტერატურაში გახდნენ ისეთი ავტორები, როგორებიც არიან: ჯონათან ფრენზენი (2001), ჯულია გლასი (2002), შირლი ჰაზარდი (2003); პულიტცერის პრემია მიიღეს რიჩარდ რუსომ (2002), ჯეფრი იუჯინიდესმა (2003). კრიტიკოსთა საზოგადოების ნაციონალური პრემია მიენიჭა იენ მაკიუნს (2002). გერმანიაში ნიგნის პრემია 2011 წელს მიიღო ოიგენ რუგემ. სხვადასხვა ლიტერატურული პრემიით აღინიშნა მრავალი ნაწარმოები, მათ შორის, თბილისის გოეთეს ინსტიტუტის ამჟამინდელი დირექტორის, შტეფან ვაკვიტცის, საოჯახო რომანი „უჩინარი ქვეყანა“ (2003). ბიოგრაფიული რომანი ხასიათდება აუჩქარებელი, მრავალფეროვანი თხრობით, რომელიც გვაბრუნებს მეცხრამეტე საუკუნის ტრადიციულ რომანთან. მოდაში შემოვიდა გრძელი ტექსტები, ხშირად დეტექტიური ინტრიგით გამდიდრებული სიუჟეტები, ცოცხალი, დასამახსოვრებელი პერსონაჟები – დიდი ოჯახის წევრები, უაღრესად ჩახლართული და რთული წარსული და, რა თქმა უნდა, სიყვარული.

მწერლობის ინტერკულტურული მოდელის ესთეტიკასა და თემატიკას. მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს და მწერალ-მიგრანტთა შორის განსაკუთრებულ განსხვავებას ქმნის სუბიექტური ველი, რის გამოც ემიგრანტულ და ინტერკულტურულ-მიგრაციულ მწერლობაში სხვადასხვაა მწერლობის რეალობასთან დამოკიდებულების ფორმები.

ამრიგად, ცხადია: XX საუკუნის ემიგრანტული მწერლობის ნაციონალურ-პოლიტიკური სივრციდან გავდივართ ინტერკულტურულ-სოციალურ სივრცეში. ემიგრანტი მწერლისათვის მნიშვნელოვანია სულიერი პრობლემების დრამატიზება, პატრიოტიზმი, წარსულის იდეალიზაცია, ნოსტალგია, ტრავმული ცნობიერება, რესენტიმენტი, პოლიტიკური თემატიკა, ანტიტოტალიტარული და ანტისაბჭოთა მოტივები, ხოლო თანამედროვე მწერალ-მიგრანტთა შემოქმედება იქმნება როგორც მშობლიური ლიტერატურის, ასევე მიმღები ქვეყნების ლიტერატურის გავლენით. თანამედროვე საზღვარგარეთული მწერლობა მიზნად არ ისახავს პოლიტიკური მოტივების გააქტიურებას, „კულტურის შენახვის ამო-

ცანებს“, „სამშობლოში განცდილის აღბეჭდვას“. ინტერკულტურულ-დიასპორულ მწერლობაში უფრო მეტად აქტუალიზდება სოციუმის ცხოვრება, ყოფითი დეტალები. რამდენიმე სივრცეში მცხოვრები მწერალი ცდილობს ცხოვრება სუბიექტური შეხედულებების მიხედვით მოიწყოს.

შეგვიძლია ვთქვათ, რომ XX საუკუნის ემიგრანტული მწერლობა თავისი ჩაკეტილი სივრცეებით მენტალურად ყველაზე მეტად უახლოვდება მოდერნიზმს, მონესრიგებულობას, დიასპორა კი უპირატესად პოსტკოლონიური კვლევების, პოსტსტრუქტურალიზმისა და პოსტმოდერნიზმის თეორიების გადაკვეთის ზღვარზეა. თანამედროვე ინტერკულტურულ-მიგრაციულ მწერლობაში ერთდროულად ფიგურირებს ინტერკულტურული, მრავალშრიანი სოციალური სივრცე, პოსტსაბჭოთა ქაოსი, ფსიქოსოციალურ მახასიათებელთა მრავალფეროვნება, იდენტობებისა და პოსტმოდერნისტული კულტურულ-ესთეტიკური დომინანტების დინამიური ცვალებადობა, მხატვრულ-გამომსახველობითი და ჟანრობრივი „უნესრიგობა“.

ინტერკულტურული, პოსტკოლონიური და მიგრაციული კვლევების ინტერდისციპლინური დისკურსის მიხედვით, ამ მიგრაციათა მენტალური სივრცეები, ლიტერატურული კონტექსტი, მახასიათებელთა ნაირსახეობები ეყრდნობა ნაციონალური იდენტობის მოდიფიკაციებს და ტრანსფორმაციებს.

ნაციონალური იდენტობა და მწერლობა

2. 1. ნაციონალური იდენტობა

ტერმინი „იდენტობა“ (ლათ. *identificare* – გაიგივება), სიტყვა-სიტყვით ნიშნავს „ერთსა და იმავეს“. მისი მეშვეობით ადამიანი საკუთარ თავს აიგივებს გარკვეულ ტიპოლოგიურ კატეგორიასთან, იქნება ეს სახელმწიფო, სოციალური სტატუსი, კულტურა, ეროვნება, ასაკი, სქესი, პროფესია თუ სხვა რამ. იდენტობის მექანიზმი გადამწყვეტ როლს ასრულებს სოციალური სტრუქტურისა და კულტურული ტრადიციების შენარჩუნება-გადაცემის პროცესში. ყველა იდენტობის გამაერთიანებელი კითხვაა „ვინ არის მე?“.

სოციალურ მეცნიერებებში განასხვავებენ შემდეგ იდენტობებს:

- სოციალური იდენტობა – იგივეობა სოციალურ სტატუსთან და პოზიციასთან
- კულტურული იდენტობა – იგივეობა კულტურულ ტრადიციასთან
- ეთნიკური იდენტობა – იგივეობა რომელიმე ეთნიკურ ჯგუფთან
- ჯგუფური იდენტობა – იგივეობა რომელიმე ჯგუფთან

ზოგადად, იდენტობის აღსანიშნავად სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოყენებული სამი ტერმინი – იდენტობა, იდენტიფიკაცია, თვითიდენტიფიკაცია – შინაარსით ერთი და იგივეა, ოღონდ ერთმანეთისაგან განსხვავდება აქცენტებით: იდენტობა აღნიშნავს უკვე ფაქტის სახით არსებულ რეალობას, იდენტიფიკაცია პროცესია, რომლის შედეგი ამ რეალობის განსაზღვრაა, ხოლო თვითიდენტიფიკაცია ყალიბდება ადამიანის ინდივიდუალური განვითარების კვალდაკვალ და სოციალიზაციის, საზოგადოებაში პიროვნების ინტეგრაციის შედეგს წარმოადგენს.

განსხვავებულ იდენტობათა შორის უმნიშვნელოვანესია ნაციონალური იდენტობა – საკუთარი თავის ერთან იგივეობის დად-

გენა თვითინტერპრეტაციისა და ტიპოლოგიურ ნიშან-თვისებათა საფუძველზე.

გამოიყოფა ნაციონალიზმის ორი მოდელი: მოქალაქეობრივი და ეთნიკური. მათ აღსანიშნავად სპეციალურ ლიტერატურაში სხვა ტერმინებსაც ვხდებით. ერების კონცეპტუალიზაცია შესაძლებელია ნაციონალიზმის ორივე მოდელის საფუძველზე. მოდერნისტული თეორიების მიხედვით, ნაციონალიზმი პოლიტიკური პრინციპია (იხ. გელნერი 2004). ეროვნულ იდენტობას ქმნის სოციალურ-პოლიტიკური ფაქტორები, ეკონომიკა, შრომის კულტურული ნიშნით დანაწილება, სოციალური ცნობიერება (იხ. ჰეტჩერი 2007). ერები ახალი ფენომენია, რომელთა ისტორიაც XVII-XVIII საუკუნეებიდან იწყება. ერი არის წარმოსახვითი საზოგადოება, სეკულარიზაციის, კაპიტალიზმისა და ბეჭდვითი ტექნოლოგიის შეზავების შედეგი (იხ. ანდერსონი 2003). აღსანიშნავია, რომ ამ თეორიების მიხედვით, „ეროვნული ხასიათი“, ეთნოკულტურული თავისებურებანი, ასე ვთქვათ, გამოძევებულია ნაციონალური იდენტობის შინაარსობრივი არეალიდან.

ნაციისა და ნაციონალიზმის იდეა, ისტორიულ-სოციოლოგიური კვლევების მიხედვით, სოციოპოლიტიკურ და კულტურულ კონტექსტებთანაა დაკავშირებული და მისი დაბადება XVIII-XIX საუკუნეებით თარიღდება. ახალი დროის ამ ევროპულ კონცეპტს ე. სმითი საერთოობისკენ კოლექტიურ სწრაფვას უკავშირებს.

ენტონი სმითის დეფინიციით, ნაციონალიზმი კულტურის ფენომენია და არსობრივად უკავშირდება იდენტობის (ვინაობის) ფენომენს: „საბოლოოდ, იდენტობის საკითხთან დაკავშირებით, ასეთი პასუხი გაიცემა: ჩვენ ვართ ისინი, ვინც ვართ, ჩვენი ისტორიული კულტურიდან გამომდინარე“ (სმითი 2008:122). ბენედიქტ ანდერსონისთვისაც „კულტურული ფესვები“ ნაციონალიზმის ერთ-ერთი მახასიათებელია. „ნაციონალიზმი გაგებულ უნდა იქნას, როგორც კულტურულ სისტემებთან გათანაბრებული მოვლენა, რომლებიც წინ უსწრებდნენ მას და მის წარმოშობასაც მისცეს დასაბამი. ორი შესაბამისი კულტურული სისტემაა რელიგიური საზოგადოებები და დინასტიური სამეფოები“ (ანდერსონი 2003:29).

სოციოლოგთა უმეტესობა თვლის, რომ ეთნოკულტურული ფენომენი, ერის წეს-ჩვეულებანი, ტრადიცია, რელიგია ეროვნული იდენტობის ძირითადი მსაზღვრელებია. „ნაციონალიზმი არის

იდენტობის ტიპი, რომლის მნიშვნელობა და პრიორიტეტულობა თავად ამ კულტურაშია ნაგულისხმევი" (სმითი 2008:114). ეთნო-კულტურული მახასიათებლები (ხასიათი, რიტუალები) ის სისტემური მექანიზმია, რომლის მეშვეობითაც საუკუნეთა განმავლობაში „იდენტობრივი იგივეობა“ შესაძლებელი ხდება. სმითი ზოგჯერ ამ სისტემურ მექანიზმს „სიმბოლიზმსაც“ უწოდებს. „ნაციონალისტის ამოცანაა, თავიდან აღმოაჩინოს თავისი ნაციის თვითშეგნება, უნიკალური კულტურული გენია მაშინაც კი, როცა იგი დალექილია ან დაკარგული და ხალხს ავთენტური კულტურული იდენტობა აღუდგინოს" (სმითი 2004:54).

შეიძლება შეიქმნას შთაბეჭდილება, რომ ეროვნული ხასიათი, რიტუალები, წეს-ჩვეულებები სამუდამოდ დაფიქსირებული და გაქვეყნებული მოცემულობაა. ეთნოკულტურული თავისებურებანი, მათ შორის ეროვნული ხასიათიც, ისევე ვითარდება და იცვლება, როგორც სხვა ყველაფერი ამქვეყნად. "მართალია, ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს ქმნილებებთან, რომელნიც დროის ხანგრძლივ მონაკვეთში არსებობენ, მაგრამ ისინიც არ არიან მუდმივნი, იცვლებიან და ეს ცვლილებები შეიძლება იყოს როგორც თანდათანობითი და კუმულაციური, ასევე უეცარი და არაგანგრძობადი. კულტურულ იდენტობებს დანარჩენი სახის კოლექტიური იდენტობებისგან უმთავრესად კულტურულ ცვლილებათა რიტმების უფრო დაბალი სიჩქარე და მეტი ხანგრძლივობა განასხვავებს, რაც მოითხოვს კიდევ ანალიზის სხვა მეთოდებს" (სმითი 2004:44). თუმცა ე. სმითი იმასაც აღნიშნავს, რომ „არის რაღაც მარადიული ერის ხასიათსა და კულტურაში, რომელსაც ბედისწერამ არგუნა ყველა სპეციფიკური სიმბოლოს შემნახველის როლი. საზოგადოებას, ერს სჭირდება ერთიანობისა და თვითმყოფადობის შემადგენელი იდეების დაცვა და ამავე დროს მათი პერიოდული გადააზრება" (სმითი 2004: 427).

ამრიგად, დღეს სოციოლოგები (ენტონი დ. სმითი, ზიგფრიდ ი. შმიდტი, ლოთარ ბლუმი, ტარას კუზიო) თანხმდებიან, რომ ეროვნულ იდენტობას განსაზღვრავს არა იმდენად სოციალურ-პოლიტიკური ფაქტორები, რამდენადაც ისეთი ეთნოკულტურული მარკერები, როგორებიცაა წეს-ჩვეულებანი, ტრადიციები, რიტუალები, რელიგია, პოლიტიკა, მწერლობა, ეროვნული ფსიქოლოგია, „ერის ხასიათი“, ნაციონალური კულტურა (იხ. კუზიო 2001).

გლობალური პროცესების ყურადღების ცენტრშია კულტუ-

რული იდენტობა – ამა თუ იმ ისტორიული ერთობის წევრთა თვით-გააზრება ამ ერთობის კულტურის წევრად. კულტურული იდენტობა აყალიბებს ინდივიდის ქცევით ნორმებს, ღირებულებით ორიენტირებს როგორც საკუთარი თავის, ასევე სხვა ადამიანების, საზოგადოების და სამყაროს მიმართ. (იხ. კარელინა 2007).

გლობალიზაციამ ეროვნული და კულტურული იდენტობების პრობლემები საყოველთაო კამათისა და განხილვის საგნად აქცია. XXI საუკუნეში, პოსტმოდერნისტულ ეპოქაში, გაძლიერებული მიგრაციისა და საზღვრების გახსნის ფონზე თანაარსებობს ეროვნულ, კულტურულ იდენტობათა ფსოქოსოციალური, ინტერკულტურული პარადიგმები. გლობალიზაცია ავრცელებს იდენტობებს. სწორედ ესაა მისი ყველაზე მნიშვნელოვანი კულტურული ასპექტი, თუმცა შესამჩნევია მოძრაობა ისტორიულ ფესვებთან დასაბრუნებლად და ამ ფესვების მოსაძიებლად (იხ. აგრეთვე ევროპული 2014).

მოსალოდნელი იყო, რომ კულტურული გლობალიზაცია უფრო მეტად შეაკავშირებდა ხალხებს, ჩამოაყალიბებდა საერთო ფასეულობებს, თუმცა გლობალიზაციის ფართო კულტურულმა სპექტრმა გამოიწვია საპირისპირო რეაქცია: კაცობრიობის ცხოვრებამ „ერთ გლობალურ სოფელში“, საერთო მასკულტურაში ჩაკარგვის შიშმა აიძულა ხალხები გაეხსენებინათ თავიანთი ენები და კულტურა, რაც გახდა ეთნოკონფლიქტებისა და ომების მიზეზი; ინდივიდებს და ერებს გაუჩნდათ მოტივაცია, ეზრუნათ საკუთარი ეროვნული, კულტურული იდენტობის დაცვაზე. ამგვარმა პათოსმა განსაკუთრებულად მოიცვა მცირე ერები. ამის საპირისპიროდ ძლიერი სახელმწიფოები შეეცადნენ დიქტატის შენარჩუნებას. პოსტსაბჭოთა პერიოდში ეთნიკური კონფლიქტების გამწვავება ასევე შეიძლება შეფასდეს, როგორც რეაქცია საბჭოთა პერიოდის აბსტრაქტულ ინტერნაციონალიზმზე, რომელიც უკავშირდებოდა ნაციონალური კულტურებისა და ცხოვრების წესის სპეციფიკის ნიველირებას.

ეთნოკონფლიქტებმა გამოააშკარავა ადამიანური ბუნების შედარებით შეუმჩნეველი პლასტიკები. ადამიანთა ქცევას განაპირობებს უხსოვარი დროიდან დაგროვილი კულტურული მემკვიდრეობის შეგრძნება. თანამედროვე ადამიანზე ზემოქმედებს, ერთი მხრივ, განსხვავებულ კულტურათა ურთიერთმელწევალობის პრო-

ცესი, მეორე მხრივ, სამყაროს ათვისების, მასთან ურთიერთობის კულტურის არქაული ფორმები. ამიტომაც ნებისმიერი კრიზისისას ეთნიკურ ჯგუფებს შორის არსებული ნორმალური ურთიერთობები წამიერად ინგრევა. ამ დროს ერთვება კულტურის არქაულ ფორმებთან დაბრუნების პროგრამა, რომელიც უკვე გამქრალი გვეგონა. შეიძლება უცებ აღმოჩნდეს, რომ ვინმემ კონფლიქტის გადაჭრის გზად რომელიმე ეთნიკური ჯგუფის დაჩაგვრა და გაძევება მიიჩნიოს. სწორედ კულტურის ძველი პლასტები უდევს საფუძვლად კონფლიქტების ეთნიკურ ნიადაგზე ინტერპრეტაციას. „არ ქრება ნაციებისა და ნაციონალიზმის ხანძარი. ... დედამიწის მოსახლეობის დიდი უმრავლესობა ისევ მისდევს თავის ეთნიკურ სტილსა და ნაციონალურ დისკურსებს“ (სმითი 2008:201, 202).

2.2. ნაციონალური იდენტობა და (ქართული) მწერლობა

ნაციონალური იდენტობის კვლევა მიმდინარეობს სხვადასხვა მიმართულებით: ისტორია, სოციოლოგია, ანთროპოლოგია, არქეოლოგია, ლინგვისტიკა. განსაკუთრებული მნიშვნელობა მწერლობის შესწავლას ენიჭება.

ენტონი სმითის და მის მიმდევართა „ეთნოსიმბოლისტური“ მიდგომა სწორედ იმას ასაბუთებს, რომ „ნაციონალიზმის თანმხლები და მასაზრდოებელი ინტელექტუალთა შრომაა, რომლის მიზანიც ნაციის ფესვებისა და ხასიათის მიკვლევაა. ჰუმანიტარული დარგები უზრუნველგვყოფენ სათანადო ინსტრუმენტარიუმითა და კონცეპტუალური ჩარჩოთი იმის გამოსარკვევად, თუ ვინ ვართ, როდის დავიწყეთ, როგორ ვიზრდებოდით და საით მივდივართ“ (სმითი 2004:55).

თანამედროვე ჩეხმა სოციოლოგმა, მიროსლავ ჰროხმა, ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპაში გამოყო სახალხო მოძრაობის სამი ფაზა. მ. ჰროხი ასაბუთებს, რომ ეროვნულობის იდეის განვითარების პირველ ორ ფაზაში უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდათ ინტელექტუალებს, განსაკუთრებით კი მწერლებს. ამიტომაც, მ. ჰროხის მტკიცებით, „ეროვნული იდეის სანყის ეტაპზე გაჩენილი ინტელექტუალური მემკვიდრეობა უმთავრესად ჰუმანიტარული ხასიათისაა და მწერლობა, პოეზია უთუოდ ეროვნული იდეის გან-

ვითარებას უნდა დავეუკავშიროთ. სხვაგვარად მისი გაგება შეუძლებელია“ (ჭროხი 2000).

XX საუკუნის ბოლოსა და XXI საუკუნის დასაწყისში იდენტობისა და მწერლობის კავშირის აქტუალიზებას აქვს თავისი ანგარიშგასანევი მიზეზები:

- საბჭოთა ლიტერატურათმცოდნეობაში მწერლობის ნაციონალური სპეციფიკა განიხილებოდა იდეოლოგიურ ჭრილში. კულტურულმა გლობალიზაციამ ახლებურად გაიაზრა ლიტერატურის მიზნები და პრობლემები, ხოლო ნაციონალური იდენტობის კვლევა პოსტსაბჭოთა და, ზოგადად, პოსტკოლონიურ სივრცეში დაუკავშირდა კულტურის კვლევებს (მდრ. რევაკოვიჩი 2004-2005).

- უკანასკნელ ათწლეულებში აქტუალურია კოლონიური გამოცდილების მქონე ქვეყანათა და რეგიონთა კულტურულ-ისტორიული პროცესების გაცნობიერება. საქართველოსაც კოლონიური ვითარების თითქმის ორსაუკუნოვანი გამოცდილება აქვს. სხვადასხვა ქვეყნების, ასევე საქართველოს კოლონიზაციის, პირველი და მეორე მსოფლიო ომების, საბჭოთა თუ პოსტსაბჭოთა მიგრაციების შემდგომი ტრავმული ცნობიერების დაძლევის ყველაზე კარგი საშუალება იყო სიტყვა, ნარაცია. ამიტომაც ნაციონალური იდენტობის კვლევებში პოსტკოლონიური დისკურსის (ტრავმული ცნობიერება, იდენტობა, მწერლობა) გათვალისწინება და ჩართვა აქტუალური და აუცილებელი ამოცანა გახდა.

- ინტერკულტურული მწერლობაში ნაციონალური იდენტობის პრობლემების კვლევის საჭიროება განაპირობა ახალმა ასპექტებმა, იდენტობის მოდიფიკაციებმა და პოსტმოდერნისტულმა ძიებებმა. პიროვნების სულიერი სამყარო ასახავს როგორც სოციალურ, ასევე ფსიქოლოგიურ ასპექტებს. ადამიანზე გავლენას ახდენს სოციალური ფაქტორები, ფასეულობები, მაგრამ ამავე დროს მას აქვს საკუთარი ინდივიდუალური სამყარო, მსოფლმხედველობა, ემოციები, მორალურ-ზნეობრივი ფასეულობანი, კულტურული ღირებულებები, რწმენები, რომლებიც უშუალოდ „მე“-ს კონცეფციის შექმნას უკავშირდება. ეს ფაქტორები ქმნის ფსიქოსოციალურ იდენტობას. „ფსიქოსოციალური იდენტობის საერთო ელემენტი არის ყოფიერების ფსიქოლოგიური და სოციალური პარამეტრების თანაფარდობა“ (ერიკსონი 1996:56-58). ნაციონალური იდენტობა ფსიქოსოციალური იდენტობის ყველაზე მნიშვნელოვა-

ნი საფუძველია და ამას ადასტურებს დღევანდელი ვითარება: მიგრაციების ეპოქაში იდენტობის მზარდი და სწრაფი ცვალებადობის გამო ფსიქოსოციალური იდენტობა ქმნის ინდივიდუალური თვითიდენტიფიკაციის განსხვავებულ ასპექტებს, რომლებიც კიდევ უფრო მეტად ეყრდნობა ნაციონალურ იდენტიფიკაციას. ყველაფერი ეს კი ყველაზე კარგად სწორედ მწერლობაში აისახება.

• ნაციონალური ნარატივების კვლევა საშუალებას იძლევა, თვალი მივადევნოთ იდენტობის ფორმირების პროცესს, მის დინამიკას, რაც მთავარია, იდენტობის ნარატივები საშუალებას გვაძლევს განვსაზღვროთ ამ ნარატივების მიმართება სხვა სოციალურ პროცესებთან. კულტურული იდენტობისათვის საყურადღებოა საერთო ანუ გაზიარებული ისტორია. „კულტურული იდენტობის განცდა ყოველთვის სასარგებლო იყო სახელმწიფოსთან მოსახლეობის შეკავშირების თვალსაზრისით. პიტერ მანდლერის აზრით, სწორედ ნაციის ნარატივმა შესძინა ნაციონალურ იდენტობას განსაკუთრებული მნიშვნელობა სხვა ტიპის იდენტობებთან შედარებით“ (ჩიქოვანი ... 2014: 17).

ნაციონალური იდენტობისა და ქართული მწერლობის კავშირის ისტორიული საფუძველი აქვს. „ეროვნულ იდენტობაში ესა თუ ის მოვლენა შეიძლება სწორედ მისი ლიტერატურული ინტერპრეტაციით დარჩეს. ... ნაციონალური ფუნქცია არის კიდევ ლიტერატურის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფუნქცია“ (ნიფურია 2013:12).

მწერლობა საქართველოში არასდროს ყოფილა მხოლოდ სიტყვაკაზმული შემოქმედება. „ქართული ლიტერატურული ტექსტები, რომლებიც ეროვნული იდენტობის ფორმების განსაზღვრებას ისახავდა მიზნად, ... ყოველთვის ერთგვარ სოციალ-პოლიტიკურ ტრაქტატებს წარმოადგენდა. ისინი ქართულ ვითარებაში პოლიტიკური და სოციალური ფილოსოფიის როლს ასრულებდნენ“ (აბაშიძე ... 2009:15-36).

ცნობილია ილია ჭავჭავაძის ღვაწლი ქართული ეროვნული ცნობიერების ჩამოყალიბებაში. „ჩვენი აზრით, ილიას ტრიადა იმდენად ქართული იდენტობის ფორმულას არ წარმოადგენს, რამდენადაც სიუჟეტურ ბირთვს, რომელიც ილიას პირველ ნაწარმოებებში ჩაისახა, შემდეგ კი მის პოლიტიკურ თეორიაში გაიშალა“ (ანდრონიკაშვილი 2007:157). ი. ჭავჭავაძის ეროვნული იდენტობის

კონცეფტუალური ევროპული გამოცდილების საფუძველზე იქმნებოდა. (იხ. ნინიძე//მასალები 2016).

ეროვნულობის იმ დისკურსს, რომელიც საქართველოში XIX საუკუნის მეორე ნახევარში ილიას თაოსნობით წარმოიშვა, ქმნიდა არა ახალი სოციალური კლასი – ბურჟუაზია, როგორც ეს დასავლეთ ევროპის შემთხვევაში იყო, არამედ ახლად წარმოქმნილ ინტელექტუალთა წრე, უფრო კონკრეტულად, მწერლობა. საქართველოში სამოქალაქო ნაციონალიზმის მძლავრი განვითარება ობიექტური მიზეზების გამო შეუძლებელი იყო. სწორედ ამიტომ ხშირ შემთხვევაში პოლიტიკური და სოციალური ფილოსოფიის ადგილს მწერლობა იჭერდა. ასევე მნიშვნელოვანია ის ფაქტიც, რომ ქართველებს მუდამ სჭირდებოდათ ეროვნულობის დაცვა. ამიტომაც გასაგებია ქართულ მწერლობაში ნაციონალური იდენტობის თემების მუდმივი აქტუალობა (იხ. აგრეთვე ბოლქვაძე 2010).

ტოტალიტარიზმის პირობებში სწორედ მწერლობას დაეკისრა ეროვნული იდენტობის პრობლემატიკაზე მსჯელობის ფუნქცია, ოღონდ შეფარვით. „ტოტალიტარული პოლიტიკური მმართველობა გარდაუვალ ისტორიულ რეალობად შეფასდა, ხოლო მისგან თავის დაღწევა – ხანგრძლივ პოლიტიკურ პროცესად, რომელსაც „შემოვლითი გზებით“ უნდა დაპირისპირებოდა მწერლობა. ანტისაბჭოთა ლიტერატურული დისკურსის ეს მოდელი ნილბის ეფექტით მუშაობდა და კონცეპტუალურად შეიძლება განისაზღვროს, როგორც „ირიბად ნასროლი ქვების“ სტრატეგია; მწერლები იბრძვიან მათ ხელთ არსებული ყველა იარაღით – ალევორით, სატირით, ირონიით, აბსურდით; იბრძვიან საკუთარ ტერიტორიაზე და მის გარეთ – ემიგრაციაში, ღიად და იატაკქვეშეთში“ (რატიანი 2015:150).

ქართული საბჭოთა ლიტერატურა ორმაგ – ნაციონალურ და საბჭოთა – იდენტობას წარმოაჩენდა (იხ. მაისურაძე ... 2015). საბჭოთა ეპოქაში ლიტერატურა ნამდვილად ვითარდებოდა გარკვეული ეროვნულობის ნიშნით, თუმცა როგორც არ უნდა მოენდომებინათ ქართველ მწერლებს ბრძოლა ტოტალიტარულ სისტემასთან, ეს რეჟიმი მყარად ამკვიდრებდა სოციალისტური რეალიზმის თეორიულ საფუძვლებსა და იდეურ-ესთეტიკურ თავისებურებებს (იხ. გაფრინდაშვილი 2010).

პოსტსაბჭოთა პერიოდში შეიცვალა კულტურული გარემო: ქვეყნების უმრავლესობა არ იყო მზად მიეღო თავისუფლება, ეშე-

ნებიანა და ემართა ქვეყანა. ბევრი მკვლევარი აღნიშნავს ეროვნული იდენტობის ფორმულირების სირთულეს პოსტსაბჭოთა პერიოდში. პირველ ეტაპზე, ერთი მხრივ, შეინიშნება ლიტერატურული კრიზისი, რომლის საფუძველიც სწორედ იდენტობის კრიზისით გამოწვეული სტრესია. „პოსტსაბჭოური პერიოდი, რომელიც საბჭოთა დროს იმედიანად ასოცირდებოდა თავისუფლებასთან, განახლებასთან, თანხმობასთან, ქართულ ლიტერატურაში აღიბეჭდა, როგორც ტრავმა, სტრესი, ცხადია, ლიტერატურამ ამ პერიოდის სტრესულობა აღბეჭდა მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც ის გახდა კიდეც სტრესული“ (ნიფურია 2004:151).

ამ პერიოდშიც დაადასტურა ქართული ეროვნული იდენტობის წარმოჩენაში კულტურის, მწერლობის ისტორიულად ჩამოყალიბებული როლის ქმედითობა და სიცოცხლისუნარიანობა. საჭირო გახდა მწერლობას მხარი დაეჭირა ნაციონალური იდენტობისა და ეროვნული ღირებულებების დაცვისათვის, ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენისათვის. პოსტსაბჭოთა ქართულ მწერლობაში იმატა ეკონომიკური სიდუხჭირის, დევნილობის, დაკარგული ტერიტორიების თემატიკამ, გამოიკვეთა ეთნიკური კონფლიქტებისა და ომების დისკურსი. შესაბამისად, ლიტერატურამ აირეკლა ყოფითი თემატიკა, სახე იცვალა პატრიოტულმა, რელიგიურმა კონცეპტებმა. „რელიგიური იდენტობა თავიდან მოსაპოვებელი გახდა პოსტსაბჭოთა საქართველოში. მონანიე პატრიოტიზმი, ბოდიშის მოხდა საბჭოთა ათეიზმთან... გაუცხოების გამო ლიტერატურაში მოხდა თვითიდეენტობის ტრანსფორმაცია, მოდერნიზაცია „მე“-ს მიმართულებით“ (პოპიაშვილი 2011:164,178).

როგორც ვხედავთ, ქართულ მწერლობაში ნაციონალური იდენტობის წარმოჩენისა და აქცენტირების პერსპექტივას თავისი კონკრეტული მიზეზები აქვს და მას ისტორია უმაგრებს ზურგს. ქართული კულტურის კვლევა იძლევა იმის მყარ საფუძველს, რომ ნაციონალური იდენტობა მოვიაზროთ კულტურულ (და არა მხოლოდ სოციოპოლიტიკურ) კონტექსტში.

თანამედროვე ქართული სოციოლოგია უკანასკნელ ხანს აქტიურად ჩაება ნაციონალური იდენტობის ტრადიციულ თუ ახლებურ გააზრებათა პროცესში. იდენტობის საკითხებს ეძღვნება კონფერენციები, სამაგისტრო თუ სადოქტორო კურსები და პროგრამები, გამოიყვამ კრებულები. ქართულად თარგმნილია ამ დარგის ფუძემ-

დებლური შრომები. „ქართული მასალაც“ თანდათან თავის ადგილს იკავებს ნაციისა და ნაციონალიზმის მსოფლიო ტიპოლოგიაში. ისტორიულ-ფილოლოგიურ წყაროებზე დაყრდნობით წარმოჩენილი და შესწავლილია ქართული ნაციონალური იდენტობის საფუძვლები (იხ. ზედანია 2010, თევზაძე 2002 და 2009, ნოდია 2010, საქართველო 2005, ფირალიშვილი ... 2009, ლალანიძე 2010, შათირიშვილი 2012, ჩხარტიშვილი 2005, ნიფურია 2005 და 2010, დემოკრატიული 2016). ჩატარდა საერთაშორისო კონფერენციები (იხ. ევროპული 2014, მასალები 2016). თუმცა ხსენებული თვალსაზრისით (მწერლობა და იდენტობა) ნაციონალური დისკურსის ფორმირების საკითხი სათანადოდ ჯერაც არაა შესწავლილი. არადა, ამ კონტექსტში ქართული გამოცდილების განხილვა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია.

როგორც ითქვა, ნაციონალური იდენტობის კვლევა განსაკუთრებით აქტუალურია საზღვარგარეთ შექმნილი ტექსტების მასალაზე. ამგვარი კვლევის პრეცედენტი, ვფიქრობთ, ქართულ საზოგადოებაში სივრცეში ჯერჯერობით არ არსებობს.

მწერლობა და სოციოლიტერატურათმცოდნეობითი დისკუსი

ნაციონალური იდენტობის კვლევა მწერლობაში, მით უმეტეს საზღვარგარეთ შექმნილ ტექსტებში, აუცილებლად მოითხოვს ლიტერატურისა და საზოგადოების ურთიერთობის დღევანდელი პოზიციების განსაზღვრას, პრობლემების გააზრებას ჰუმანიტარული, მიგრაციული და სოციალური მეცნიერებების ერთობლივ დისკუსიაში. იმდენად, რამდენადაც გლობალურმა მიგრაციულმა პროცესებმა შეცვალა კულტურის, ხელოვნების მიმართება რეალობასთან, იდენტობებთან, კულტუროლოგია, უფრო ვიწრო გაგებით ლიტერატურათმცოდნეობა, იძულებულია გადახედოს თანამედროვე ჰუმანიტარული ცოდნის პარადიგმებს, „ზოგადსაკაცობრიო“ და „ნაციონალურ“ ცნებებს, მათ ურთიერთგავლენებს.

აღვნიშნავთ რამდენიმე ასპექტს:

- საზღვარგარეთ შექმნილი მწერლობისათვის, როგორც უკვე ითქვა, ორგანულია უშუალოდ მიგრაციით, გეოგრაფიული და კულტურული გარემოს შეცვლით გამოწვეული თავისებურებანი, ფსიქოსოციალური, ინტერდისციპლინური ასპექტები. ეს ლიტერატურა „მოძრაობს“ ეროვნული იდენტობის საზღვრებშიც და ამ საზღვრებს გარეთაც. მას აქვს საშუალება წარმოაჩინოს ორმაგი და სამმაგი, ინტერკულტურული, ჰიბრიდული იდენტობანი. იდენტობათა ცვლადობა და დინამიკა მწერლობის ინტერკულტურული მოდელის იმდენად მნიშვნელოვანი ფაქტორია, რომ ეს მწერლობა თავად იქცევა ნაციონალური იდენტობის განსაკუთრებულ მარკერად. შესაბამისად, მწერლობის კვლევისას გასათვალისწინებელია მიგრაციული და ინტერკულტურული თეორიები, რომელთა კონცეპტუალური მიმართულებები სწორედ სოციალურ მეცნიერებებს ეყრდნობა. კვლევის არეალში ექცევა მიგრაციული პროცესების ისტორიული კონტექსტი (მიგრაციის მიზეზები, ტიპები), იდენტობათა მიმართება რეალობასთან, მიგრაციათა განსხვავებული მენტალური სივრცეები.

- თუ გავითვალისწინებთ იდენტობათა დღევანდელ ჰეტეროგენულობას, ცხადი გახდება, რომ ინტერკულტურულ-მიგრაციული ლიტერატურის თემატიკა, მასში იდენტობის რეპრეზენტაცია

ეფუძნება ბევრ სხვა სადღეისო სოციოპოლიტიკურ გამოწვევას: ისტორიულ ჭრილში იდენტობა აღარ არის უცვლელი ფენომენი, რადგან საყოველთაო უნიფიკაციის პერსპექტივამ/საფრთხემ ხალხები აიძულა გაეხსენებინათ თავიანთი ენები და კულტურა, ნაციონალური ტრადიციები, გემოვნება, ღირებულებები, ამიტომაც უკვე ჩამოყალიბდა ტრადიციული და თანამედროვე ფასეულობების ოპოზიციები. ამავე კონტექსტში მოიაზრება პოსტსაბჭოთა ქაოსიც: საბჭოთა ლიტერატურა სტაბილურად, ასე ვთქვათ, „მონეს-რიგებულად“ ასახავდა ორმაგ – ნაციონალურ და საბჭოთა – იდენტობას; მართალია, ქვეყნები და ხალხები გათავისუფლდნენ საბჭოთა დიქტატისაგან, მაგრამ პოსტსაბჭოთა სივრცეში შეცვლილმა კულტურულმა გარემომ იდენტობის პრობლემები გაართულა: საბჭოთა იდენტობის დაძლევა დიდხანს ვერ მოხერხდა, არც თავისუფლება აღმოჩნდა ადვილად მისაღები.

- ეს ყოველივე – მიგრაციული, ეპოქალური, სოციალურ-პოლიტიკური, ლოკალური ცვლილებანი – ადამიანებს უკარგავს სტაბილურობის შეგრძნებას. პიროვნება, რომელიც ადრე იდენტობას იმკვიდრებდა თავისი ეროვნულობის, ფასეულობების, უნიკალურობის, საკუთარი „მე“-ს შემეცნებისა და გამოხატვის გზით, იძულებულია დაექვემდებაროს გარემოს აქტუალურ მოთხოვნებს, სოციალურს. მიმდინარეობს იდენტობათა და ფასეულობათა სოციალიზაცია, რასაც მოსდევს იდენტობის კრიზისი. იდენტობა, როგორც ბევრი სხვა რამ, „უკავშირდება ყოფით დეტალებს და ისეთ ნარატივებს, სიუჟეტებს, რომლებიც ერწყმის ყოველდღიურ ცხოვრებას. ... ძალაუნებურად იშლება საზღვრები ხელოვნებასა და რეალობას შორის“ (ტოლკაჩევი 2013).

- იდენტობის ის პარადიგმები, რომელთა მოდელირებაც ხდება დღეს ინტერკულტურულ ლიტერატურაში, მით უმეტეს, საზღვარგარეთ შექმნილ ტექსტებში, ცვლის ლიტერატურის თემატიკას. რამდენადაც იდენტობა სოციალური მეცნიერებების უმთავრესი კონცეპტია, მწერლობაში სრულიად ბუნებრივად აქტუალიზდება და მრავალფეროვნებას იძენს სოციალური, ყოფითი თემები. თანამედროვე ლიტერატურაში, ნაცვლად ჰეროიკული, პატრიოტული, ამაღლებული სიყვარულის თემატიკისა, მომრავლდა სოციალური დრამები და მტკივნეული თემები, კერძოდ, ომი და ეთნოკონფლიქტები. შეიძლება ითქვას, რომ ხელოვნება გახდა უფრო მეტად სოციალური, ვიდრე აქამდე იყო.

- მნიშვნელოვანია პოსტმოდერნისტული პერიოდის თავისებურება: ყალიბდება არა ცალკე კულტურული ან სოციალური, არამედ ერთიანი სოციოკულტურული სივრცეები. სოციალურობამ უფრო მეტად მოიცვა პოსტმოდერნისტული დისკურსი, ვიდრე მანამდე არსებული სხვა რომელიმე ლიტერატურული მიმდინარეობა, თუნდაც რეალიზმი. „პოსტმოდერნიზმზე მსჯელობისას სულიერი დროის კატეგორიას შეიძლება ჩაენაცვლოს სოციუმის დრო, რადგან პოსტმოდერნიზმი უმეტესად საზოგადოების განვითარების ეტაპთან მიმართებაში განიხილება. ... პოსტმოდერნიზმიც შორს გასცდა მხატვრული ტექსტის აგების ხელოვნებას და დაიწყო მნიშვნელოვანი სოციალური როლის შესრულება“ (წიფურია 2016:400,493).

- ინტერკულტურულ-მიგრაციულ გარემოში მასობრივი კულტურისა თუ კომერციული ტექსტების, პოპკულტურის აქტუალიზებამ შეცვალა ლიტერატურული ველი, ავტორისა და მკითხველის ურთიერთობა. ტექსტისა და მკითხველის მოდერნისტული მოწესრიგებულობის ნაცვლად პოსტმოდერნი აღინიშნა ინტერპრეტაციული ინოვაციების სიმრავლით. მეტი მნიშვნელობა მიენიჭა მკითხველის თავისუფალ, მრავალგანზომილებიან დამოკიდებულებებს ტექსტისა და ავტორის მიმართ. დღეს საზოგადოება უფრო მეტად რეაგირებს ლიტერატურაზე, იგი წყვეტს, თუ რა არის ლიტერატურაში ფასეული და აქტუალური, რა არ შეესაბამება დროს, რა მოიპოვებს წარმატებას, რა დარჩება შეუმჩნეველი. ეს ყველაფერი კი ასევე ლიტერატურის სოციალურობის ზრდის მაჩვენებელია. სწორედ სოციალურ გარემოზე ორიენტირებულმა პოსტმოდერნისტულმა თხრობამ სრულიად ძალდაუტანებლად მიმართა განსხვავებულ მხატვრულ-გამომსახველობით საშუალებებს, ირონიულ-პაროდულ თუ სატირულ ეფექტებს. სულიერი პრობლემებიც კი გლობალურ და ინტერკულტურულ იდენტობათა დისკურსში წარმოდგენილია ირონიზირებული სახით.

ამრიგად, დღევანდელი ლიტერატურული პროცესების გააზრება და ინტერკულტურულ-მიგრაციული ტექსტების ინტერპრეტაცია შეუძლებელია კვლევის ინტერდისციპლინური ფორმატის გარეშე, რაც, ინტერკულტურული ლიტერატურის კვლევებისა და მიგრაციის თეორიების გარდა, სოციალურ მეცნიერებათა (სოციოლოგია, სოციალური ფსიქოლოგია, სოციალური

გეოგრაფია) თეორიული და პრაქტიკული გამოცდილების აქტუალისაციას გულისხმობს.

ადამიანური ცხოვრების ყველა სფეროს გლობალიზაციამ, ინტერნეტმა, ინფორმაციულმა ტექნოლოგიებმა, გენურმა ინჟინერიამ, ისევე როგორც თანამედროვე ცივილიზაციის სხვა მიღწევებმა, წარმოაჩინა ადამიანისა და გარემოს ურთიერთობის სოციალურ-პოლიტიკური დარეგულირების ახალი ფორმები. დღეს სოციოლოგია იქცა თანამედროვე მეცნიერების წამყვან დარგად და მან საზოგადოებისა და პიროვნების განვითარების, აბსტრაქტულ და კონკრეტულ ფორმათა, მაკრო და მიკროთეორიულ მიდგომათა, თეორიულ და ემპირიულ ცოდნათა თითქმის ყველა მიმართულება მოიცვა. შეინიშნება ნაციონალურ სოციოლოგიურ პარადიგმათა დაახლოება, რაც გულისხმობს საერთო პასუხის მოძებნას ყველასათვის საერთო საკითხებზე (ტერორიზმთან, რელიგიურ ფანატიზმთან ეფექტური დაპირისპირება, სიღარიბესთან, მასობრივ უნიგნურობასთან, კორუფციასთან, უმუშევრობასთან ბრძოლა და ა. შ.). თანამედროვე გერმანელი სოციოლოგი ჰარტმუტ ესერი თეორიული სოციოლოგიის განვითარების ტენდენციას ხედავს სხვადასხვა სოციოლოგიური პრობლემის ერთ ყოვლისმომცველ კონცეპტად გაერთიანებაში. შეიქმნა სოციოლოგიური უნივერსუმის პარადიგმა, რომლის მთავარი აზრია მსოფლიოს ერთიანობა და სოციალური რეალობის აღიარება სამყაროს მთავარ შემადგენელ ნაწილად.

სოციოლოგიური თეორიები ბევრად ადრე წარმოიშვა. ისინი ჩამოყალიბებულია სოციოლოგიის კლასიკოსთა – მაქს ვებერის, ემილ დურკჰაიმის და სხვათა შრომებში. XX საუკუნეში სპეციალურ სოციოლოგიურ თეორიათა განვითარება უკავშირდება კარლ მანჰაიმის, თეოდორ ადორნოსა და სხვათა სახელებს.

ბევრი მათგანი ისწრაფოდა შეექმნა არა იმდენად ინტეგრირებული სოციოლოგია, რამდენადაც ინტეგრალური სოციალური მეცნიერებები, რომლებიც გააერთიანებდა მეცნიერების სხვადასხვა სფეროს წარმომადგენლებს არა მხოლოდ კვლევის ან საგნობრივი, არამედ პრობლემური ველების ფარგლებში. ეს პროცესი დღეს აქტიურად მიმდინარეობს, იქმნება ახალი კონცეფციები, თეორიები, მაგალითად, კონცეფცია პარადოქსულ ადამიანზე. პარადოქსული ადამიანი – ესაა გარდამავალი საზოგადოების ატრიბუტი. პარადოქსი მდგომარეობს შემდეგ წინააღმდეგობაში: ასეთ საზოგადოებებში დიდია დემოკრატიის განვითარებისაკენ სწრაფვა და იმავე დროს ავტორიტარული რეჟიმის დამყარების სურვილი.

ასევე აქტუალურია თეორია საზოგადოების თამაშიზაციის (игранизация) შესახებ. რადიკალური მოდერნისა და პოსტმოდერნის საზოგადოებაში ეს ახალი მოვლენა უკავშირდება სოციალური მმართველობის ტრადიციულ სისტემას და ეფუძნება ადამიანთა ქცევის მკაცრ კონტროლს. ესაა ცხოვრების განსაკუთრებული სტილი, რომელიც გულისხმობს სერიოზულისა და სასაცილოს, რეალურისა და ვირტუალურის, გრძნობისმიერისა და ინტელექტუალურის, ორგანიზაციულისა და დეზორგანიზაციულის, რაციონალურისა და ირაციონალურის პარადოქსულ ურთიერთშეთანხმებას. აქვე დავასახელებდით თანამედროვე სამყაროს განვითარების ისეთ თეორიებს, როგორებიცაა როლანდ რობერტსონის გლობალიზაციის თეორია, ენტონი გიდენსის გლობალიზაციისა და თანამედროვეობის თეორია, იმანუელ უოლერსტაინის თეორია მსოფლიო სისტემის ანალიზის შესახებ.

სოციალური კონტექსტი აქტიურად შეიჭრა ცხოვრების ყველა სფეროში და ამ თეორიათა ჩამონათვალის გაგრძელება კიდევ შეიძლება, თუმცა რამდენადაც ჩვენი კვლევა ნაციონალური იდენტობისა და მწერლობის ერთობლივ დისკურსს ეხება, ინტერესის საგანსაც ძირითადად ლიტერატურისა და სოციალურ მეცნიერებათა კავშირის ისტორიული და თანამედროვე ასპექტები წარმოადგენს.

ტრადიციულად ლიტერატურა რეალობას ასახავს. ასევე, ლიტერატურას ყოველთვის ჰქონდა სოციუმზე მრავალმხრივი ასპექტით ზემოქმედების უნარი. ჯერ კიდევ ანტიკურ პერიოდში ლიტერატურა განიხილებოდა როგორც მნიშვნელოვანი საზოგადოებრივი მოვლენა.

სოციოლოგიისა და ლიტერატურათმცოდნეობის აქტიური ურთიერთობა XIX საუკუნეში დაიწყო და გაიარა განვითარების რამდენიმე ეტაპი: მარქსისტული კონცეფციების, ალთუსერიზმის, სტრუქტურალიზმის, ფსიქოანალიზის, ფორმალიზმის, სოციალური ფსიქოლოგიის ეტაპები. მნიშვნელოვანია ისეთი მეცნიერების ღვაწლი, როგორებიც არიან თეოდორ ადორნო, ლუი ალთუსერი, მაქს ვებერი, მიხეილ ბახტინი, იური ლოტმანი. XX საუკუნის სამოცდაათიანი წლებისთვის საბოლოოდ ჩამოყალიბდა მეცნიერების ახალი დარგი – „ლიტერატურის სოციოლოგია“.

პოსტაბჭოთა პერიოდში შეიცვალა კულტურული სივრცე. კომუნისტური იდეოლოგიის, ტოტალიტარული სისტემის რღვევამ უამრავი შესაძლებლობა მისცა მეცნიერებს გადაეფასებინათ შეხედულებე-

ბი ხელოვანის სოციალურ როლზე. გაჩნდა ახალი მიმართულებები: ხელოვნების სოციოლოგია, ეთნოლიტერატურათმცოდნეობა.

საზოგადოებისა და ლიტერატურის ურთიერთდამოკიდებულების განსაზღვრის პროცესში საეტაპო მნიშვნელობა აქვს პოლ არონისა და ალენ ვიალას წიგნს „ლიტერატურის სოციოლოგია“ (2006), რომელიც ქართულად 2011 წელს ითარგმნა.

პოლ არონმა და ალენ ვიალამ გამოყვეს ლიტერატურის სოციოლოგიის კვლევის შემდეგი მიმართულებები:

1. შინაარსის სოციოკრიტიკა – ემყარება ტექსტებში ასახული თემატიკის ანალიზს. ამ კონტექსტში მნიშვნელოვანია პოსტკოლონიური დისკურსი, რომელმაც ახალი პრობლემატიკის ფონზე გამოავლინა ტექსტებში ასახული ახალი სოციალური ასპექტები და დაპირისპირებები;

2. ფორმების სოციოლოგია, სოციოპოეტიკა – იკვლევს ისეთ მიკროსტრუქტურებს, როგორებიცაა ცალკეულ ტექსტებში ჟანრების, ფორმებისა და კოდების გამოყენების ესთეტიკური და იდეოლოგიური შედეგები; ჟანრებისა და ფორმების კვლევა უკავშირდება დროის ფენომენს: ჟანრები ჩნდებიან, არსებობენ და ქრებიან სხვა სოციალურ რეალობათა მსგავსად;

3. საქმიანობათა სოციოლოგია, ლიტერატურული ველის სოციოლოგია – ავტორთა გარკვეულმა რაოდენობამ გაარღვია „მსოფლიო ავტორთა“ ჩაკეტილი წრე. მკითხველის მრავალფეროვნება ტექსტის ერთ-ერთ მახასიათებლად იქცა.

„ლიტერატურული ველის“ ცნება პიერ ბურდიემ შემოიტანა. პ. ბურდიეს სოციოლოგია ცვლის ხედვას შემოქმედ ინდივიდებზე. ყოველ ლიტერატურულ ველს აქვს თავისი ფასეულობები, რომლებსაც ბურდიე „კაპიტალს“ უწოდებს. იგი ასახავს იმ ნიშანთა ერთობლიობას, რომელიც შემოქმედ ადამიანებს საშუალებას აძლევს გარკვეული პოზიცია დაიკავონ ლიტერატურულ ველში. ბურდიეს თეორიის მნიშვნელობა თანდათან იზრდება მისი კომპარატივისტული და ინტერდისციპლინური კონტექსტის გამო. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ლიტერატურული ველის ეროვნული და საერთაშორისო ასპექტები. „ავტორები უნდა განვიხილოთ ორმაგ სივრცეში: იმ სივრცეში, რომელიც მათ თავიანთი ეროვნული ლიტერატურის ველში უჭირავთ და სივრცეში, რომელიც უჭირავთ სიმბოლური ქონების მსოფლიო ეკონომიკაში. ლიტერატურული კომპარატივიზმის ძველი პრობლემატიკა აქ უფრო ფართო სოციოლოგიას მიმართავს. სოციოლოგიის მიერ დამკვიდრებული ველე-

ბის კონცეფცია ფრთხილად უნდა იქნას განხილული სხვა პერიოდებსა და სივრცეებთან მიმართებაში. დაისმის კითხვა გრძელვადიანი ქრონოლოგიის შესახებ" (არონი ... 2011:150).

პოლ არონისა და ალენ ვიალას მიერ შემუშავებული ლიტერატურის სოციოლოგიის კვლევები, ასევე პიერ ბურდიეს „ლიტერატურული ველის“ ამგვარი კონცეფცია განსაკუთრებით აქტუალურია დღევანდელ გლობალურ და მიგრაციულ პროცესებში, როდესაც აუცილებელი ხდება მწერლობის ინტერკულტურული მოდელის შესწავლა, საზღვარგარეთ შექმნილი ტექსტების ინტერპრეტაცია და მათში იდენტობის კონცეპტების მოძიება.

ეს აქტუალობა მოითხოვს მწერლობისა და სოციალური მეცნიერებების ერთობლივი დისკურსის პერსპექტივათა გააზრებას. დაისმის შემდეგი კითხვები:

- რით იქნება მნიშვნელოვანი მწერლობის - განსაკუთრებით მწერლობის ინტერკულტურული მოდელის – კვლევა სოციალური მეცნიერებებისათვის?
- რამდენად გააღრმავებს ტექსტის აღქმას მისი კვლევა სოციალური მეთოდებით?
- როგორია ლიტერატურასა და სოციოლოგიას შორის დიალოგისა და თანამშრომლობის პერსპექტივები?

თანამედროვე კვლევებში რელიგიური, გენდერული, ფემინისტური იდენტობის თეორიები უკვე აღბეჭდილია სოციალურ-ლიტერატურული ნიშნებით, რაც განსაკუთრებულად აისახება „ახალი ისტორიზმის“ თეორიულ მიმართულებაში. მართალია, „ახალ ისტორიზმს“ მარქსისტული კრიტიკის ნაირსახეობად მიიჩნევენ, მაგრამ იგი ლიტერატურისა და სოციოლოგიის ურთიერთობას სრულიად სხვა დონეზე განიხილავს: აუქმებს საზღვრებს „ლიტერატურასა“ და „ისტორიას“, „ტექსტსა“ და „კონტექსტს“ შორის, ქმნის ტექსტისა და ტექსტის ინტერპრეტაციის სოციოკულტურულ ველს. „ახალი ისტორიზმის“ ერთ-ერთი ფუძემდებელი სტივენ გრინბლათი თვლის, რომ ლიტერატურული ნაწარმოების ინტერპრეტაციები აყალიბებს ჩვენს შეხედულებებს გენდერულ, რელიგიურ, ნაციონალურ იდენტობებზე (იხ. გრინბლათი 2012). სისტემათა ზოგადი თეორიის, სემიოტიკის ან დისკურსის ანალიზის თეორეტიკოსებიც ცდილობენ თავიანთი კვლევები დაუკავშირონ ლიტერატურულ-სოციოლოგიურ საკითხებს.

სოციალური მეცნიერებები ლიტერატურას უკვე განიხილავენ, როგორც ღირებული სოციალური ინფორმაციის წყაროს, თავად ითხოვენ საკვლევად ლიტერატურულ ტექსტს თავიანთი სოციალური მოდელების ინფორმაციული და, რაც მთავარია, შინაარსობრივი მარაგის შესავსებად. სოციოლოგები (იხ. მანჰაიმი 2000, ბაჩინინი ... 2011, ზუბოვი 2012, ლიტლი 2013) აუცილებლად მიიჩნევენ მეთოდოლოგიურ ტრანსფორმაციებს სოციალურ მეცნიერებებსა და კულტურის ერთობლივ კვლევებში (იხ. აგრეთვე შტომპკა 1996), ააქტიურებენ შემდეგ მეთოდებს:

ინტერპრეტაციის მეთოდი – ითვალისწინებს, რომ სოციალურ მეცნიერებაში არ არსებობს „ხისტი“ ფაქტები, ანუ ისეთი ფაქტები, რომლებიც კულტურულ მნიშვნელობებზე არ მიგვანიშნებს. ქცევისა და მოქმედების ნებისმიერი სოციალური მოდელი ასახავს როგორც ზოგადი, ასევე კონკრეტული დროსივრცული არეალის კულტურულ ღირებულებებს, ეროვნულ მახასიათებლებს.

პერმენევტიკული მიდგომა – „სოციალურ ფენომენებს ანუ ადამიანთა ინდივიდუალურ ქცევებს იგებს ისე, როგორც ტექსტს, რომელიც უნდა გაიშიფროს სოციალური ქმედების თუ მოვლენის მნიშვნელობის ინტერპრეტაციისა თუ წარმოსახვითი რეკონსტრუქციის გზით“ (ლიტლი 2013:98).

ინსტიტუციონალური მიდგომა – იძლევა ლიტერატურული რეალობის, როგორც სახელმწიფოს, საზოგადოებისა და სამოქალაქო ცხოვრების მაკროსოციალური სტრუქტურის ამსახველი ფენომენის, ინტერპრეტაციის საშუალებას.

თავის მხრივ, სოციალურ დისციპლინებთან დიალოგში მიმდინარე ლიტერატურათმცოდნეობითმა კვლევებმა გაააქტიურა შემდეგი თეორიები, მიმდინარეობები და მეთოდოლოგიები: დიალოგური კრიტიკა, პერმენევტიკა, პოსტსტრუქტურალიზმი, დეკონსტრუქცია, პოსტმოდერნიზმი, კულტურის სემიოტიკა (იხ. ჯეიმსი 2010).

ლიტერატურათმცოდნეობის თანამედროვე კონცეფციებში ლიტერატურული ტექსტი განხილულია გაცილებით მასშტაბურად, მკითხველისა და ავტორის ურთიერთობის მრავალგანზომილებიან არეალში, ანალიზის ობიექტად არჩეულია „საყოველთაო ტექსტის“ ფართო ველი. ტექსტი იქცევა „კულტურულ ინტერტექსტად“, რაც უკვე გულისხმობს არა მხოლოდ ლიტერატურულ, არამედ ფილოსოფიურ, ფსიქოლოგიურ, სოციალურ, გამოყენებით ველებს.

ლიტერატურული სახე სცილდება წმინდა ლიტერატურულ კონტექსტს და იქცევა ენობრივ, მსოფლმხედველობრივ და სააზროვნო უნივერსალურ სტრუქტურად, რომლის კვლევაც ანალიტიკური, ინტერდისციპლინური საშუალებების გამოყენებას მოითხოვს. უმბერტო ეკოს „გახსნილი ნაწარმოების კონცეპტი“ გულისხმობს, რომ ტექსტი წარმოადგენს მასალას არა მხოლოდ მხატვრულ-ესთეტიკური აღქმისათვის, არამედ სოციოლოგიური დაკვირვებისათვის (იხ. ეკო 2006). მნიშვნელოვანია პოლ რიკიორის ზეგავლენისა და მეტალიტერატურული რეალობის გარდასახვის თეორია, რომლის მიხედვითაც ლიტერატურა აქტიურად ერთვება მეხსიერების შენახვისა და იდენტობის ჩამოყალიბების პროცესებში (იხ. რიკიორი 2004).

შესაბამისად, ლიტერატურის სოციალური კონცეპტებით კვლევა მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ სოციალური მეცნიერებებისათვის. კვლევის ამგვარი მიმართულება საშუალებას გვაძლევს გავშიფროთ ტექსტში ასახული რეალობა, უკეთ გავიგოთ და გავიაზროთ ტექსტის როგორც ფორმა (ჟანრები, მიმდინარეობანი, მხატვრულ-გამომსახველობითი საშუალებანი), ასევე შინაარსი, თემატიკა, საზოგადოებასთან მიმართების ასპექტები, ტექსტისა და მკითხველის ურთიერთობა.

ამდენად, ერთი მხრივ, ამ მეთოდებით კვლევისას ვლინდება ის სოციალური ასპექტები, რომლებიც თანამედროვეობისათვის ზოგჯერ უხილავია და რომლებიც ვერ მოხვდა სოციალურ თეორიებში, მაგრამ აისახა ლიტერატურაში; მეორე მხრივ, სოციალური ძიებანი მწერლობის ინტერკულტურულ მოდელში, შესაძლოა, ნაწარმოების ინტერპრეტაციის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მეთოდი აღმოჩნდეს.

ამრიგად, მიმდინარეობს პროცესი, რომელშიც ერთმანეთს ხვდება ორი მოვლენა: სოციოლოგიური ინტერესი ლიტერატურათმცოდნეობაში და ლიტერატურული ინტერესი სოციოლოგიაში. უკვე არსებობს სოციალურ და ლიტერატურათმცოდნეობითს მეცნიერებათა შორის დიალოგის წარმართვის რამდენიმე შესაძლებლობა. ერთ-ერთი მათგანია, მაგალითად, დიალოგი ოთხი ცენტრალური კატეგორიის – გამოცდილების, წარმოსახვის, ქმედების და თხრობის – საფუძველზე (ზუბოვი 2012).

ლიტერატურაში იკვეთება სოციალური ასპექტების კვლევის ორი ძირითადი მიმართულება: ზოგადთეორიულ-მეთოდოლოგიური და კონკრეტულ-ემპირიული.

ჩვენი აზრით, ლიტერატურის სოციოლოგიის ამ ორი მიმართულების შეერთებით იკვეთება რამდენიმე სფერო: 1. სოციოლიტერატურული ინდიკატორები (ავტორი-მკითხველი-გარემო); 2. სოციოპოეტიკა: მხატვრული სტრუქტურის, როგორც სოციალური ფენომენის, კვლევა, ლიტერატურულ და სოციალურ ღირებულებათა რიტორიკის ურთიერთზემოქმედების ანალიზი; 3. თუ გავითვალისწინებთ დღევანდელი ინტერკულტურულ-მიგრაციული ლიტერატურის სოციალურ დისკურსს, მნიშვნელოვანი ხდება ტექსტის კვლევა სოციალური კონცეპტებითა და მოდელებით, რომლებიც მოიცავს ნაციონალური იდენტობის კონცეპტებს, ქცევისა და მოქმედების მოდელებს.

სწორედ ამიტომ აქტიურდება თავად სოციალურ ურთიერთობათა თეორიები, რომელთა გათვალისწინება მეტ საშუალებას გვაძლევს წარმოვაჩინოთ კულტურათაშორისი დიალოგი, ტექსტებში მოვიძიოთ როგორც ზოგადი, ასევე მოცემული დრო-სივრცისათვის დამახასიათებელ მენტალობათა ამსახველი ადამიანური ურთიერთობების (ინდივიდუალური და სოციალური მოქმედების), ფსიქოსოციალური და ეროვნული იდენტიფიკაციის მოდელები. ამ მოდელების ლიტერატურულ რეპრეზენტაციათა გაანალიზება და გააზრება გამოკვეთს საზღვარგარეთ მოღვაწე ავტორის იდენტობას, ასევე შესაძლებელს გახდის ვიმსჯელოთ ფსიქოსოციალურ თუ ნაციონალურ იდენტობათა დღევანდელ პარადიგმებზე.

აღნიშნულ მიმართულებათა გათვალისწინებით, ლიტერატურისა და სოციალურ მეცნიერებათა ერთობლივი დისკურსის აღსანიშნავად მიზანშეწონილად მიგვაჩნია შემოვიღოთ სამუშაო ტერმინი „სოციოლიტერატურათმცოდნეობა“.

ლიტერატურისა და სოციუმის ურთიერთობამ გამოკვეთა ლიტერატურის ინტერდისციპლინური კვლევის სხვა მნიშვნელოვანი მიმართულებაც – მხატვრული ტექსტების კვლევა ეკონომიკური კონცეპტებით (იხ. სამეცნიერო ელექტრონული ჟურნალი „ლიტემისია“, კუპრეიშვილი 2014):

ა) ლიტერატურის ეკონომიკა – ლიტერატურის ფუნქციონირების ეკონომიკური (პროფესიული, ინსტიტუციური) ასპექტების ანალიზი. ამაში იგულისხმება ტირაჟის, მასობრივი და ელიტარული წიგნების ბაზრების, ლიტერატურული მარკეტინგის, ჰონორარისა და პატრონაჟის შესწავლა, რაც ამდიდრებს ლიტერატურის ისტორიას, ცხადყოფს ლიტერატურული ფაქტების მნიშვნელობას;

ბ) ეკონომიკა ლიტერატურაში – ლიტერატურულ ნაწარმოებებში წარმოდგენილი ეკონომიკური ცნებებისა და მოვლენების ანალიზი, ეკონომიკური პრობლემატიკის ასახვა მხატვრულ ტექსტებში;

გ) ლიტერატურულ და ეკონომიკურ ღირებულებათა რიტორიკის ურთიერთზემოქმედების ანალიზი; ეკონომიკის რიტორიკა და ტექსტუალური ეკონომიკა (მაგ. ტროპები და სხვა).

სოციალურ მეცნიერებებში აპრობირებული იდენტობის კონცეპტებისა თუ ქცევის მოდელების ლიტერატურაში მოძიებისა და კვლევის პროცესში აუცილებლად გაჩნდება გარკვეული წინააღმდეგობანი: ჰუმანიტართა მისწრაფება ლიტერატურული ტექსტის საკრალიზაციისაკენ და სოციოლოგების გადაჭარბებული გულმოდგინება კონტექსტისა და სოციალური გარემოს შესწავლისას. აქ გასათვალისწინებელია შემდეგი საფრთხეები:

- რადგან ლიტერატურის კვლევა შეუძლებელია მხოლოდ გარეგანი მიდგომით და ნაწარმოების აზრის წვდომას არაფერი უნდა ზღუდავდეს, საკითხავია, სოციალური მოდელებით ოპერირება ხომ არ შექმნის იმის საფრთხეს, რომ ლიტერატურული ტექსტი წინასწარ შემუშავებული, სქემატური თვალთახედვებით დავიყვანოთ მხოლოდ ამ მოდელების რეპრეზენტირებულ ვარიანტამდე.

- ტექსტი არის არა რეალობის მექანიკური ანარეკლი, არამედ შემოქმედებითი პროცესი. ამიტომ საკითხავია, მკვლევრის ყურადღების მიღმა ხომ არ დარჩება ავტორის ინდივიდუალური „მე“, ავტორის მიერ თავისდაუნებურად (გაუცნობიერებლად) ჩვენთვის მონო-დებული შეტყობინება, საკუთრივ ნაწარმოების ესთეტიკური, ლიტერატურული თავისებურებანი, მხატვრული, ტროპული სამუშაოებანი, ემოციები.

- საკითხავია, ხომ არ დარჩება განხილვა მხოლოდ კონკრეტული დრო/სივრცის ფარგლებში და გვერდს ხომ არ ავუვლით ზოგადთემატურ, უნივერსალურ მახასიათებლებს, ფასეულობებს, რომელთა გარეშე ლიტერატურა თავის უპირველეს, ზოგადსაკაცობრიო დანიშნულებას დაკარგავს.

ტექსტის სოციოლიტერატურათმცოდნეობითი კვლევა ითვალისწინებს არსებულ საფრთხეებს, შესაბამისად:

- ზოგადად მნიშვნელოვანია სამკუთხედის – ავტორი, ტექსტი, მკითხველი – ურთიერთმიმართება, რომლის სპეციფიკა და მეთოდები დამოკიდებულია ეპოქის თავისებურებებზე. თანამედროვეობა ავტორს, ტექსტსა და მკითხველს შორის სხვა ურთიერთობებს

აყალიბებს: უპირველესად, მთავარია ის, რომ კრიტიკოსი მკითხველი დღეს თავისუფალია იდეოლოგიური სტერეოტიპებისა და ინტერპრეტაციებისაგან. ამავ დროს, ინტერდისციპლინური მეთოდოლოგიები მოიცავს კვლევის დიდ არეალს, რაც თავისთავად გამორიცხავს სქემატურობას და თავისუფალი, უფრო მასშტაბური კვლევის შესაძლებლობებს იძლევა: ინტერპრეტაციის ობიექტი ხდება არა მხოლოდ წმინდა ლიტერატურული საკითხები, არამედ ყველა ის ფსიქოლოგიური, შემოქმედებითი, რეალური, სოციოპოლიტიკური და სხვა კონცეპტი, რომელმაც შექმნა ეს ლიტერატურა. კვლევის ფართო მასშტაბი კი მკითხველს, კრიტიკოსს ყოველთვის აძლევს მეტ საშუალებას უფრო ახლოს მივიდეს ავტორთან.

- სოციოლიტერატურათმცოდნეობითი დისკურსი არ გულისხმობს ემოციური ზეგავლენის შესუსტებას, პირიქით: ასეთი კვლევა მკითხველის ემოციასაც და ავტორის ფასეულობებსაც საზოგადოების რეალურ საკუთრებად გადააქცევს, მწერალს გახდის უფრო ახლობელს საზოგადოებისათვის, გამოააშკარავებს მის ცნობიერ თუ გაუცნობიერებელ ცოდნას. შემოქმედების გაუცნობიერებელი ნაწილის, მწერლის სუბიექტივიზმის, ფსიქოლოგიის, შეხედულებების, ზოგადად, ავტორისეული „მე“-ს უგულებელყოფა სოციოლიტერატურათმცოდნეობითი კვლევების ყველაზე ადვილად დასანახი ხარვეზია. მაგრამ შესაძლოა, რომ თანამედროვე სიტუაციაში ეს ხარვეზი უპირატესობადაც კი იქცეს: პოსტმოდერნისტულ დისკურსში სუბიექტური, გაუცნობიერებელი ასპექტები და ინტერპრეტაციები ძლიერია და, ერთი შეხედვით, თითქოს მთლიანად ფარავს რეალობას, ამ რეალობას კი აუცილებლად სჭირდება გაშიფრა. კონტექსტის საანალიზოდ სწორედ სოციოლიტერატურათმცოდნეობითი კვლევებია მნიშვნელოვანი.

- მარადიული ფასეულობები არ არის აბსტრაქცია, ისინი ყალიბდება კონკრეტულ დროსივრცულ არეალში. თუკი სოციოკულტურულ მოდელებს გავშიფრავთ, არ გაჭირდება ტექსტში მარადიული, ზედროული და ზოგადადამიანური კონცეპტების წარმოჩენა, რადგან, ერთი მხრივ, ლიტერატურა ყოველ დროსა და სივრცეში ითვისებს და ასახავს ადამიანური ყოფის მარადიულ ფასეულობებს, ხოლო მეორე მხრივ, თავად სოციალური შემეცნება უკავშირდება ღირებულ მსოფლმხედველობრივ კომპონენტებს; ამიტომაც ყველა ნაწარმოები ყველა დროსა და ეპოქაში იძლევა მასალას სოციალური მოდელებით კვლევისათვის. შეუძლებელია, რომელიმე

ლიტერატურული მიმდინარეობა, თუნდაც სიმბოლიზმი, მხოლოდ ესთეტიკით განისაზღვროს.

ამდენად, შეიძლება ითქვას, რომ თანამედროვე ინტერკულტურული კომუნიკაციები, კულტურათა დიალოგი და სხვა პროცესები მოითხოვს კულტურული მოდელირების ახლებურ კვლევებს. მწერლობის ინტერკულტურულ მოდელს ვერ დავადგენთ სოციოლოგიის, სოციალური გეოგრაფიის, სოციალური ფსიქოლოგიის, თუნდაც პოლიტიკური და ეკონომიკური მეცნიერებების თეორიასა და პრაქტიკაში ჩამოყალიბებული, გამოცდილი მეთოდებისა და მოდელების გარეშე. დღეს კულტურისა და მწერლობის ადეკვატური შესწავლა შესაძლებელია არა უნიკალურ, განსაკუთრებულ მოვლენებზე, არამედ ფორმათქმნადობის უწყვეტ პროცესებზე დაკვირვებით.

რასაკვირველია, ამგვარ მიდგომას მოითხოვს არა მხოლოდ თანამედროვე, არამედ XX საუკუნის ემიგრანტული მწერლობაც, რადგან ინტერკულტურულობა მწერლობას ყველა ეპოქაში ახასიათებდა.

ამჯერად ქართული მწერლობის ინტერკულტურულ მოდელში, კერძოდ, საზღვარგარეთ შექმნილ ტექსტებში, გამოვყოფთ ისეთ სოციოლოგიურ კონცეპტს, როგორიცაა ნაციონალური იდენტობა. უნდა აღინიშნოს, რომ მწერლობისა და სოციალურ მეცნიერებათა კავშირი ინტერდისციპლინურ კვლევებს საინტერესო პერსპექტივებს უსახავს. სოციალური კონცეპტუალური ველების სიმრავლემ, ომების, ეთნოკონფლიქტების და ასევე მიგრაციის დისკურსმა თანამედროვე მწერლობაში განსაკუთრებულად გამოკვეთა ქცევისა და მოქმედების სოციოკულტურული მოდელები, რომლებიც მხატვრულ ლიტერატურაში მუდმივად არსებობდა. ვფიქრობთ, როგორც თანამედროვე, ასევე კლასიკური მწერლობის სოციოლიტერატურათმცოდნეობითი თეორიის მიმართულებები მომავალში აუცილებლად დაიხვეწება.

იდეენტობის კვლევა მწერლობაში

4.1. მეთოდოლოგიური ასპექტები

ლიტერატურის კვლევის მრავალი მეთოდოლოგია და მეთოდი არსებობს: ნარატოლოგიური, ჰერმენევტიკული, კომპარატივისტული, ტიპოლოგიური, სემიოტიკური, სემიოტიკურ-ჰოლისტიკური, ჰოლისტიკური და სხვა.

ჩვენი ინტერესის საგანი ინტერკულტურული მწერლობის სოციოლიტერატურათმცოდნეობითი კვლევის მეთოდოლოგიური მიმართულებებია.

მამასადამე, ლიტერატურა შეიძლება ჩაითვალოს ნაციონალური იდეენტობის შესწავლის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან წყაროდ. შეგვიძლია დავინახოთ ისიც, თუ რა გავლენას ახდენს ნაციონალური იდეენტობა ლიტერატურული ნაწარმოების მხატვრულ სამყაროზე. გარდა ამისა, ლიტერატურა თავად ქმნის ნაციონალური იდეენტობის მოდელებს. მართალია, ნებისმიერ ნაწარმოებში რეალობის აღქმა შეზღუდულია ავტორის გრძნობებითა და ემოციებით, მსოფლალქმითა და ფილოსოფიით, რაც ძნელია ჩაითვალოს სამყაროს ობიექტურ სურათად, მაგრამ ლიტერატურას აქვს თავისი განსაკუთრებული ობიექტურობა, კერძოდ, ყოველი ლიტერატურული ნაწარმოები არის ავტორის ცნობიერების მუშაობის შედეგი. ავტორზე გავლენას ახდენს საზოგადოებაში მიმდინარე პროცესები. ბევრმა ავტორმა გადაიტანა ნაციონალური იდეენტობის პიროვნული კრიზისი. ეს ეხება მწერალ-ბილინგვებს, მიგრანტ მწერლებს. ზოგიერთი მწერალი სავსებით შეგნებულად ასახავს ნაციონალური იდეენტობის პრობლემას თავის ნაწარმოებებში და გვთავაზობს კულტურათაშორისი კომუნიკაციის, ადამიანური ურთიერთობის განსხვავებულ მოდელებს. „ეს ყველაფერი გვეხმარება ფორმისა (მხატვრული ხერხები და საშუალებები) და შინაარსის (ეროვნება-თაშორისი ურთიერთობებისა და კულტურათაშორისი კომუნიკაციის მოდელი) კავშირის უკეთ წარმოდგენაში. ამიტომაც ნაციონალური იდეენტობის პრობლემის შესწავლა შესაძლოა განვიხილოთ როგორც გზა ლიტერატურული ნაწარმოების უკეთ გასაგებად“ (პოპოვა 2001:48).

ნაციონალური იდეენტობის პრობლემა, ყველა სხვა პრობლემის

მსგავსად, მხატვრულ ნაწარმოებში უცებ არ გამოირჩევა. ნაწარმოებში ჩამალული კულტურული, ნაციონალური იდენტობის კოდების გამოსავლენად აუცილებელია შესაბამისი ისტორიულ-სოციალური და კულტურული კონტექსტი. გარდა ამისა, უნდა განვასხვაოთ შემდეგი ცნებები: ნაციონალური იდენტობა, ნაციონალური მენტალობა, ნაციონალური თავისებურება. მათი გამიჯვნა, დაზუსტება და ურთიერთკავშირი არის იმ საერთო პრობლემის ნაწილი, რომელსაც ჰქვია ნაციონალური იდენტობა და ლიტერატურა (შდრ. პოპოვა 2004).

ეროვნული იდენტობა და ეროვნული თვითიდენტიფიკაცია, ერთი მხრივ, რაციონალური, ხოლო მეორე მხრივ, ირაციონალური ფსიქოსოციალური პროცესია. ლოგიკურია, რომ კულტუროლოგიურ ჭრილში იდენტობის კვლევები ძირითადად ორი კონცეპტუალური ხაზით მიმდინარეობს, რომელთაგან ერთისათვის ამოსავალია სოციოლოგია (ეს მიდგომა მორის ჰალბვაქსმა შეიმუშავა), მეორისათვის კი – კულტურა (ეს მიდგომა შემუშავდა აბი ვარბურგის კულტურის ისტორიის კვლევების ფარგლებში, ხოლო შემდეგ განივრცო პიერ ნორას, პოლ რიკიორის, იან და ალაიდა ასმანების კულტუროლოგიურ შრომებში). მწერლობისა და სოციოლოგიის კავშირის (კოლექტიური მეხსიერება, იდენტობა-ნარაცია) შესწავლისათვის განსაკუთრებით ფასეულია 1997 წელს გისენის უნივერსიტეტში დაფუძნებული დისციპლინის – მეხსიერების კულტურის – ფარგლებში წარმოებულ კვლევათა შედეგები.

დღეს მწერლობაში ნაციონალური იდენტობის კვლევის მეთოდების რამდენიმე კლასიფიკაცია არსებობს:

- მხატვრულ შემოქმედებაში ნაციონალური იდენტობის ფორმებისა და მექანიზმების განსაზღვრა;
- ნაციონალურ-კულტურული მახასიათებლების გამოვლენა;
- ნაციონალური რეფლექსიების ფორმების გაანალიზება;
- ეთნიკური ტოლერანტობის პრინციპის განსაკუთრებულობის გამოვლენა;
- ავტორის ეთნოიდენტიფიკაციის ხერხების განსაზღვრა ჟანრობრივი ექსპერიმენტების ფონზე. სახეობრივი სისტემა, კომპოზიცია და სიუჟეტური ელემენტები გამოხატავს მწერლის ეთნიკურ ცნობიერებას, განცდებს, აზრებსა და ოცნებებს (ტერ-მინასოვა 2000).

ს. ტოლკაჩევის აზრით, ინტერკულტურულ მწერლობაში ნაციონალური იდენტობის კვლევა უნდა დაეყრდნოს შემდეგ კონცეფ-

ციებს და ცნებებს:

1. „კოდების ჩართვის“ კონცეფცია – ინტერკულტურული ნა-რატივის შემქნელებს ორ ენას შორის საზღვრის გადაკვეთისას გა-უცნობიერებლად უწევთ შეღწევა საკუთრების, მიკუთვნებულო-ბის კონტექსტში, ამიტომ მნიშვნელოვანია „კოდების“ გაშიფვრა.

2. „კონტაქტური ზონა“ – ესაა კოლონიზაციით, რადიკალური უთანასწორობითა და კონფლიქტებით „გამრუდებული“ სივრცის შეფასება.

3. კულტურული რეალიებით გამოხატული პოლიტიკური და ინტელექტუალური ურთიერთგავლენები დასტურდება სხვადასხვა კულტურის მატარებელთა შეხვედრისას.

4. ჰიბრიდულობა – „მიგრანტები ქმნიან ახალ (ჰიბრიდულ) იდენტობებს საზოგადოებრივ და პირად ცხოვრებაში, გარდაქმნი-ან თავიანთ იდეოლოგიებს უცხო ქვეყნის, უცხო სივრცის ათვისე-ბის პროცესში“ (ტოლკაჩევი 2013). ვფიქრობთ, ჰიბრიდულობა ყვე-ლაზე მნიშვნელოვანი ცნებაა, რომელიც უნდა გავითვალისწინოთ იდენტობის კვლევისას ინტერკულტურულ ლიტერატურაში.

სოციოლიტერატურათმცოდნეობითი დისკურსის თეორიული და პრაქტიკული ასპექტების აქტუალიზაცია მოითხოვს უნივერსა-ლურ საკვლევ ტერმინოლოგიას, რომელიც გააერთიანებს სხვა-დასხვა დისციპლინებში მიმდინარე შემეცნებითი პროცესების შე-დეგებს. ამგვარ ტერმინებად დღეს მიჩნეულია „კონცეპტი“ (ადა-მიანის პირადი გამოცდილების ნაციონალურ, კულტურულ, პრო-ფესიულ, ასაკობრივ და სხვა გამოცდილებასთან შეჯერების შედე-გი, ადამიანის ფსიქიკაში ასახული სამყაროს სურათის ოპერატი-ულ-შინაარსობრივი ერთეული, კულტურის ძირითადი უჯრედი ადამიანის მენტალურ სამყაროში) და „კონცეპტოსფერო“ (კონ-ცეპტთა მოწესრიგებული ერთიანობა, რომელიც დროთა განმავ-ლობაში მოიცავს სხვადასხვა მიმართულების, დარგის კონცეპტუ-ალურ ველებს), რომლებიც პირველად შემოიტანა დ. ლიხაჩოვმა და გამოიყენებოდა ლინგვისტიკაში. კონცეპტსა და კონცეპტოსფე-როზე დაფუძნებული კვლევები ლინგვისტიკასა და ზოგად ლიტე-რატურათმცოდნეობას (კომისაროვი 2000; ფიოდოროვი 2002) უკა-ნასკნელ დრომდე მაინც არ სცდებოდა, მაგრამ უახლესმა ინტერ-დისციპლინურმა კვლევებმა (ვეუბიციკაია 1997, 2001; გასპაროვი 1988; ზალევსკაია 2005; მასლოვა 2004; ტერ-მინასოვა 2000 და სხვა) ცხადყო ენის მჭიდრო კავშირი კულტურასთან, საზოგადოებ-

რივ აზროვნებასთან, სოციოლოგიასთან და ა. შ. ამან კი მეცნიერული კვლევები წარმართა ახალი, ორიგინალური მიმართულებით, რომელმაც ერთმანეთთან დააახლოვა ლინგვოკულტუროლოგია, კოგნიტური ლინგვისტიკა და ხელოვნებამცოდნეობა. ამიტომაც ეს ტერმინები დღეს უფრო ფართოდ გამოიყენება.

მწერლობაში იდენტობის კვლევა უნდა წარიმართოს სწორედ კონცეპტუალური მიმართულებით. კონცეპტუალური ველები ასახავს ადამიანის ეროვნულ, კულტურულ, პროფესიულ, ასაკობრივ და სხვა გამოცდილებებს, ასევე წარმოაჩენს კულტურისა და მწერლობის უნარს მოახდინოს ამ გამოცდილებათა ტრანსლაცია. კვლევის ეს მიმართულება, მრავალფეროვან გამოცდილებათა გარდა, მოიცავს სხვადასხვა სფეროს კონცეპტუალურ ველებს. კონცეპტი მოძრაობს როგორც დიაქრონიულ, ასევე სინქრონიულ ჭრილში, ანუ კონცეპტს ქმნის როგორც ისტორიული გამოცდილება, ასევე მოცემული ქრონოტოპოსი. იკვეთება, ერთი მხრივ, ზოგადსაკაცობრიო, ნაციონალური და პიროვნული, მეორე მხრივ – ისტორიული და ზოგადი (არა აბსტრაქტული). კულტუროლოგები განიხილავენ კონცეპტს, როგორც ანალიზის ინსტრუმენტს, რომელიც მკვლევარს საშუალებას აძლევს თავი აარიდოს, ერთი მხრივ, ფილოსოფიურ აბსტრაქციებს, მეორე მხრივ, სოციოლოგიურ კატეგორიულობას. ამიტომაც კონცეპტი გვეხმარება აღვადგინოთ მიზეზ-შედეგობრივი ჯაჭვი, შესაბამისად, ეს არის სხვადასხვა სივრცეში განფენილი კვლევა, რომელიც მაქსიმალურად, ყველა არსებული ასპექტით (პროფესიულ-ასაკობრივი, შემოქმედებითი, თემატურ-ჟანრობრივი, სოციალური, იდეოლოგიური, ფილოსოფიური, პოლიტიკური, ისტორიული გამოცდილებანი) ითვალისწინებს ისტორიასაც და არსებულ რეალობასაც.

მკვლევართა ნაწილი (მ. პოპოვა, ი. სტერნინი) მიიჩნევს, რომ კონცეპტი ასრულებს კულტურათაშორისი კომუნიკაციის ერთეულის როლს. კონცეპტი, როგორც გამოცდილებისა და აზროვნების იდეალური არსი, არ გამომდინარეობს ლექსიკურ ერთეულთა მნიშვნელობიდან და ადამიანის შემეცნებაში ფორმირდება იმისგან დამოუკიდებლად, თუ რომელ ენაზე ლაპარაკობს იგი. ამიტომაც კონცეპტუალური კვლევების როლი ინტერკულტურულ და მიგრაციულ პერსპექტივაში კიდევ უფრო გაიზრდება. ლოგიკურია, რომ კონცეპტი ინტერკულტურულ კომუნიკაციებში შექმნის ახალ ველებს, იქცევა ინტერკულტურული დიალოგის მექანიზმად.

სოციოლიტერატურათმცოდნეობითი დისკურსის ფარგლებში კონცეპტისა და კონცეპტოსფეროს გააზრება დაგვეხმარება საზღვარგარეთ შექმნილ ტექსტებში გამოვყოთ განსხვავებული კონცეპტუალური ველები. კვლევის პროცესში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება თეორიული ჩარჩოს შექმნას, ამ კონცეპტების კოდირებასა და მოძიებას თითოეულ საკვლევ ტექსტში, ყოველივე ამის საფუძველზე კი დისკურსის ანალიზს – ტექსტების ინტერპრეტაცია-დამუშავებას ჩარჩო-ანალიზის სქემით.

4.2. მწერლობის ინტარკულტურული მოდელი და ნაციონალური იდენტობის კონცეპტები

ენტონი დ. სმითი თავის ნაშრომში „ნაციონალური იდენტობა“ ასახელებს ნაციონალური იდენტობის შემდეგ კომპონენტებს:

1. ისტორიული ტერიტორია ანუ სამშობლო;
2. საერთო მითები და ისტორიული მეხსიერება;
3. საერთო საზოგადოებრივი მასკულტურა;
4. საერთო სამართლებრივი უფლება-მოვალეობანი;

5. საერთო ეკონომიკა ტერიტორიული მობილურობის უზრუნველყოფით (სმითი 2008:17).

მწერლობაში აისახება და აქტუალიზდება ნაციონალური იდენტობის როგორც ზემოთ აღნიშნული, ასევე სხვა კონცეპტები¹, ხოლო საზღვარგარეთ შექმნილ ტექსტებში შეცვლილი გეოგრაფიული, სოციოპოლიტიკური, ენობრივი სივრცის გამო ზოგიერთი კონცეპტი დამატებით დატვირთვას იძენს ან კვლევის პროცესში საჭირო ხდება ახალი კონცეპტების გააზრება.

სამშობლოდან წასული მწერლის იდენტობის, მისი შემოქმედების კულტურული სივრცის განსაზღვრისას გასათვალისწინებელია ბევრი ასპექტი: მწერლის მოქალაქეობრივი სტატუსი, ასაკი, ამა

---

¹ კონცეპტთა დასახელებისა და განხილვის სრულყოფილების პრეტენზია იდენტობისა და მწერლობის კვლევის ამ ეტაპზე ვერ გვექნება, ისიც ცხადია, რომ ტექსტი თავადაც მოგვცემს კვლევის მიმართულებებს და ჩვენი წინასწარი მზა რეცეპტები, შესაძლოა, ინტერპრეტაციის პროცესში შეიცვალოს.

თუ იმ ქვეყანაში ცხოვრების ხანგრძლივობა, როდის დატოვა სამშობლო, როგორ შეიცვალა მისი კულტურული თუ ენობრივი გარემო, როდის დაიწყო წერა, რა კულტურული და ენობრივი ტრანსფორმაციები განიცადა ცხოვრების სხვადასხვა ეტაპზე. ცვალებად და გლობალურ სამყაროში ჭირს ერთმნიშვნელოვანი პასუხის გაცემა კითხვაზე, თუ რომელ ერს ან კულტურულ სივრცეს მიეკუთვნება ემიგრანტი მწერალი,

- რომელიც უცხოეთში წერს მშობლიურ ენაზე;
- რომელიც უცხოეთში წერს იმ ქვეყნის ენაზე, რომელშიც ცხოვრობს;
- რომელიც უცხოეთში წერს იმ ენაზე, რომელიც არც მშობლიურია, და არც იმ ქვეყნის ენაა, რომელშიც ცხოვრობს;
- რომელიც უცხოეთში წერს ორ ან მეტ ენაზე.

ამ შემთხვევაში უმთავრესია ის, რომ მიგრაცია ენითა და კულტურით მარკირებული სტრუქტურებისა და ელემენტების ტრანსნაციონალური მოძრაობაა. ლიტერატურული ტექსტი, რომელიც ხელს უწყობს ენათა შერევის მექანიზმების ჩამოყალიბებას, ავტორის ერთი ენობრივი გარემოდან მეორეში გადასვლის ნიშანი და შესაძლებლობაა. ასეთი ენობრივ-ჰიბრიდული ტექსტი არ ემორჩილება მტკიცედ დადგენილ კულტურულ-ლინგვისტურ წესებს, ასახავს ინტერკულტურულ ასპექტებს და ინარჩუნებს (ხანდახან მწერლისაგან გაუცნობიერებლად) ნაციონალურ მოდელებს. ეს კი მრავალენოვანი ინტერკულტურულ-მიგრაციული მწერლობის ემპირიულ მასალაზე დაკვირვებისას მწერალი-მიგრანტის ნაციონალური იდენტობის კვალის აღმოჩენის საშუალებას იძლევა.

ინტერკულტურულ ტექსტებში ნაციონალური იდენტობის მოძიება შესაძლებელია იდენტობის იმ კონცეპტების მეშვეობით, რომლებიც შემდეგ მოდელებად კლასიფიცირდება: სააზროვნო (რელიგია, პატრიოტიზმი, ეროვნული სიმბოლო, მითოლოგია, თვითდასახელება, სტერეოტიპები, კულტურული და კომუნიკაციური მეხსიერება, იმაგოლოგია, კულტურული პარადიგმები, არქეტიპები და სხვა), ენობრივი (იდიომატური და ფრაზეოლოგიური გამოთქმები, ტროპული სახეები, მხატვრული ტექნიკა, სინტაქსი და სხვა) და ქცევითი (გენდერი, ცხოვრების საერთო წესი და სხვა).

განვიხილავთ ზოგიერთ კონცეპტს.

ენა ნაციონალური იდენტობის მთავარი განმსაზღვრელია. საქართველოს ისტორიაში ეროვნულობის შექმნისა და დამკვიდრების მთავარ კომპონენტს ენა და დამწერლობა წარმოადგენდა. ენა, როგორც იდენტობა, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას სწორედ ემიგრანტულ ტექსტებში იძენს, რადგან ენა არის როგორც ლინგვისტური, ასევე ფსიქოსოციალური ფენომენი და ხასიათდება ირაციონალური ელემენტებით. ბილინგვიზმი ან სულაც მულტილინგვიზმი ხშირად ორმაგი და სამმაგი იდენტობის ამსახველია. ამავდროულად ემიგრაციაში ენობრივი იდენტობა კულტურული იდენტობის შექმნის საფუძველია.

ტერიტორია – ისტორიული ტერიტორია წარმოადგენს ადგილს, სადაც ყალიბდება და ვითარდება ფასეულობათა თუ ღირებულებათა სისტემები. ეს ის ტერიტორიაა, რომელიც წარმოადგენს ისტორიული მეხსიერების საცავს. დღეს საქართველოში გაიმიჯნა მამულისა და ტერიტორიის ცნებები. ურბანიზაციის პროცესი შეეხო ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს იდენტობას – მამულით იდენტობას. შიდამიგრაციული პროცესი, მიგრაცია სოფლიდან (მამულიდან) ქალაქისაკენ შესაძლოა განვიხილოთ კულტურისათვის ნაკლებად საშიშ, შიდა ეთნოკონფლიქტად. ერთ იდენტობას – მამულს – ჩაენაცვლა მეორე – ტერიტორია.

პატრიოტიზმი – ნაციონალური იდეალების სფერო, ეროვნული სულის კონცეპტი. იგი ეყრდნობა სამამულო კულტურულ ტრადიციას და მასში მოიაზრება ნაციონალური ხასიათი. საზღვარგარეთ შექმნილ ლიტერატურაში ეს კონცეპტი ტრანსფორმირდა იდენტობის პიბრიდიზაციის შესაბამისად. აქ მნიშვნელოვანია აგრეთვე ნაციონალიზმისა და პატრიოტიზმის ის პარადიგმა, რომელიც საქართველოში 1989 წლის 9 აპრილის მერე ჩამოყალიბდა. მხედველობაში გვაქვს ისეთი კონცეფციები, როგორიცაა „ობოლი ერი“, „უპატრონო ერი“, „ერი-მსხვერპლი“. ეს დისკურსი დღემდე გრძელდება, რაც ხელს უშლის სამოქალაქო ნაციონალიზმის ჩამოყალიბებას, განსხვავებით ეთნიკური ნაციონალიზმისაგან, რომელიც საბჭოთა პერიოდში ყველანაირად ხალისდებოდა და აისახებოდა საბჭოთა პასპორტშიც, რომელშიც აღნიშნული იყო ეთნიკური მიკუთვნებულობა.

გავლენები – ქართული კულტურული იდენტობა მუდამ გამოირჩეოდა გავლენათა შეთვისების უნარით. „მოუხედავად ყველაფრისა, ქართულმა კულტურამ გამოამუღავნა უნარი იმ იმპერიათა გავლენების ათვისებისა, რომელნიც მის შთანთქმას ცდილობ-

დნენ" (რეიფილდი 2014). ქართული ნაციონალური იდენტობა იყო და არის გავლენათა მიმღები და გამზიარებელი, თუმცა ამავე დროს ორიგინალური და გამორჩეული კულტურის შემოქმედიც, ამიტომ ამ კონცეპტის მარკერები განსაკუთრებით ფასეულია ინტერკულტურულ მწერლობაში.

რელიგია – ეს კონცეპტი კულტურაში, მწერლობაში იდენტობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ამსახველია. ქრისტიანობა, ქართულ ენასთან ერთად, მუდამ იყო საქართველოს ტერიტორიაზე მცხოვრებთა გამაერთიანებელი ფაქტორი. რელიგიის დაცვა ეროვნული თვითმყოფადობის დაცვას ნიშნავდა, ამიტომაც რელიგიური რწმენის განმტკიცებას ყოველთვის ისტორიული ფაქტორი განაპირობებდა. „ილიას მისწრაფება, შეენარჩუნებინა და ახალი დროის შესაბამისად გაეფორმებინა ქართული იდენტობის ტრადიციული მარკერი, კარგად ჩანს მისი მცდელობით ერთმანეთს გაუტოლოს ნაციონალური და რელიგიური, ქართველად ყოფნა და ქრისტიანად ყოფნა“ (ჩხარტიშვილი 2007:237). ქართველთა იდენტობის განსზღვრაში ქრისტიანობა, კერძოდ კი მართლმადიდებლობა, დღესაც მნიშვნელოვან როლს თამაშობს. თუმცა საზოგადოების გარკვეული ნაწილი კვლავ ეძებს ახალ ორიენტირებს. „გარკვეულწილად რელიგიურობა ფარისევლურ ნიშნებსაც ატარებს და რამდენიმე ათეული წლის შემდეგ, როდესაც საქართველო გამოვა პოსტსაბჭოთა პერიოდიდან, შესაძლებელია, რომ რელიგიაში ის მნიშვნელობა დაკარგოს, რომელიც მას აქამდე გააჩნდა“ (გოგუშვილი 2012).

მწერალი-მიგრანტის შემოქმედებაში რელიგიის კონცეპტის მნიშვნელოვანი გამოვლინებებია კონფესია და რწმენა, როგორც ეთნიკური განსხვავებულობის არსებითი კომპონენტები. ამ შემთხვევაში მნიშვნელოვანია არა იმდენად რომელიმე გმირის რელიგიური გრძნობები, არამედ ის ახალი კულტურული კომპონენტი, რომელიც მას ტრადიციულისაგან განსხვავებულ გარემოში ხვდება.

ეროვნული სიმბოლო – როგორც ელიას კანეტი აღნიშნავს, ერის განსაზღვრისას მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ გეოგრაფიული ერთობა, ტერიტორია, ენა, ან ბავშვობის მოგონებები, არამედ დიდი ერთიანობის შეგნებაც, რომელიც გამოიხატება მასობრივ სიმბოლოში. მაგალითად, ინგლისელი თავის თავს ხედავს ზღვაზე გემის კაპიტნად; გერმანელთა მასობრივი სიმბოლო იყო ჯარი, მარშით მიმავალი ტყე; ჰოლანდიელ მამაკაცთა მასა თავად დაემსგავსა ზღვისგან თავდასაცავად აგებულ დამბას. ფრანგების მა-

სობრიეი სიმბოლოა ისტორიულად ახალგაზრდა რევოლუციები და ა. შ. „ამ სიმბოლოს რეგულარული დაბრუნებით, იმით, რომ იგი მუდამ საჭირო ასპექტში წამოტივტივდება ხოლმე, გამოიხატება ერის თვითშეგნების უწყვეტობა“ (კანეტი//საქართველო 2006:334). ეს კონცეპტი განსაკუთრებულად ორიგინალური ხდება ემიგრანტულ მწერლობაში.

თვითდასახელება – კოლექტიური იდენტობის უმთავრესი მარკერი, ვერბალური ავტოპორტრეტი, დისკურსული ფენომენი: მას არა აქვს ერთხელ და სამუდამოდ ჩამოყალიბებული სახე, ის იცვლება ეპოქათა მიხედვით. მოცემული საკითხის შესწავლა კულტურის განზომილებაში და ისტორიის ქრილშია შესაძლებელი. ამ თვითდასახელებაში „ქართველადყოფნის საიდუმლოა დამარხული“ (ჩხარტიშვილი//საქართველო 2006:241).

სტერეოტიპები – ამა თუ იმ ერის ნაციონალური დისკურსის ფორმირებაში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ძირითად ნიშნულთა სისტემა: კულტურული მარკერები (რომლებიც შემდეგ იქცევიან იდენტობის მარკერებად), ნაციის ვერბალური ავტოპორტრეტი, სტერეოტიპი. ეთნიკური სტერეოტიპი, შესაძლოა, ათწლეულებს ან სულაც საუკუნეებს ითვლიდეს. ნაციონალური სტერეოტიპი დამკვიდრებისა და გავრცელებისთვის ყველაზე ნოყიერ ნიადაგს ფოლკლორსა და მხატვრულ ლიტერატურაში პოულობს. თანამედროვე კვლევების მიხედვით, სტერეოტიპი არ არის ბოლომდე უცვლელი და მხოლოდ განმეორებადი მოცემულობა. მართალია, მას აქვს მდგრადობის მაღალი ხარისხი, მაგრამ მუდმივად აქტუალიზდება, კონტექსტის მიხედვით ტრანსფორმირდება. ლიტერატურას შეუძლია შეინახოს ან დაანგრეოს სტერეოტიპი. სწორედ ამის გამო სტერეოტიპების გამოვლენა და კვლევა მნიშვნელოვანია მწერლობის ინტერკულტურული მოდელის დიკურსული ანალიზის დროს.

ხალხური შემოქმედება, მითოლოგია – ქართული იდენტობა იქმნებოდა არქაული მითოლოგიით, ფოლკლორით, რიტუალური ქცევებით, საერთო სტერეოტიპებით. მითოლოგიით იდენტობა, მითოსურ-ფოლკლორული კოდი მნიშვნელოვანია საზღვარგარეთ შექმნილ მწერლობაში. ემიგრანტი მწერალი უმრავლეს შემთხვევაში ცდილობს მოძებნოს ისეთი კოდი, რომელიც მას შეუნარჩუნებს ეროვნულ იდენტობას, დააძლევინებს ტრავმას, თან უცხო კულტურულ გარემოსთან ადაპტაციასა და უცხო ლიტერატურულ დისკურსში დამკვიდრებასაც შეაძლებინებს. ბევრი ემიგრანტი მწერლისათვის ამგვარ კოდად მითოპოეტური სახექმნადობა იქცა სწო-

რედ იმიტომ, რომ მითოლოგია და ფოლკლორი ინახავს უნივერსალურ სქემებს, რომლებიც ადამიანის მახსოვრობაში რჩება. ამიტომაც მითოლოგია და ფოლკლორი კოლექტიური მეხსიერების უმნიშვნელოვანესი ნაწილია.

გენდერი – გენდერულ კონცეპტებში იკვეთება გლობალური და ეთნოკულტურული იდენტობანი. ემიგრაციაში გენდერული ასპექტი განსაკუთრებულ დატვირთვას იძენს მკვეთრი სოციოპოლიტიკური ცვლილებების გამო, რომელთა შედეგადაც იცვლება ქალის პოზიციები და მენტალობა. ეს კონცეპტი ინტერკულტურულ მწერლობაში შემოქმედებისათვის პერსპექტიულ სივრცეებს გამოკვეთს როგორც მსოფლმხედველობრივი, ასევე ჟანრობრივი თვალსაზრისით (იხ. ჰასელი 2000).

ცხოვრების საერთო წესი (ოჯახური, ნათესაური ურთიერთობა, ქორწილი, ქელები, სუფრა და ა.შ.) განაპირობებს ნაციონალური იდენტობის გამოვლენის იმ ზოგად ფორმებსა და პრინციპებს, რომლებიც აისახება ზოგადად ერის კულტურაში, კონკრეტულად კი მწერლობაში. ამავე დროს ახლისა და ძველის გადაკვეთაში, შეცვლილ გარემოში საცნაურდება წინააღმდეგობა ტრადიციულ მენტალობასა და მის ალტერნატიულ ინტერპრეტაციებს შორის.

მხატვრული ტექნიკა – მწერლის ეთნიკური შემეცნების, იდეალების, ეროვნულობისა და ახალ გარემოსთან ადაპტაციის მაჩვენებელია ნაწარმოების მხატვრულ-გამომსახველობითი სისტემა. ეს განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანია ინტერკულტურულ მწერლობაში, რომელშიც, ერთი მხრივ, აისახება ნაწარმოების ინტერკულტურულობის ისეთი პარადიგმები, როგორებიცაა კომპოზიცია, სტილი, რომლებიც ქმნიან მიგრაციის ესთეტიკას, მეორე მხრივ, ნაციონალური სააზროვნო და ენობრივი მოდელები, ტროპული სახეები. აქ განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება იდიომატურ ფრაზეოლოგიას, რომელიც არის არა მხოლოდ მსოფლმხედველობის, არამედ სახეობრივი ასახვის სფერო.

იმაგოლოგია – „იმაგოლოგია“ ქართულად „წარმოდგენათმცოდნეობას“ ნიშნავს. იმაგოლოგია ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში, უპირატესად ლიტერატურათმცოდნეობაში, ითარგმნა როგორც „სახისმეტყველება“ და თავიდანვე დაუკავშირდა ქრისტიანულ რელიგიურ კონტექსტს. დღეს ასე გააქტიურებული კულტურის კვლევების ქრილში იმაგოლოგიამ სხვა მნიშვნელობა შეიძინა, ინტერდისციპლინურ ფენომენად იქცა და აქტუალური გახდა

შედარებითი ლიტერატურისმცოდნეობისათვისაც. სამეცნიერო ლიტერატურაში მას აქვს „სხვების“, „უცხოების“ შესახებ წარმოდგენის შექმნის, მათი ასახვის, წარმოჩენის ფუნქცია. სხვადასხვა კულტურაში ადამიანები განსხვავებულად აღიქვამენ სამყაროს, ყოველ კულტურას აქვს ღირებულებების განსხვავებული სისტემა, ის, რაც „უცხო“ განასხვავებს „საკუთარსგან“ (მდრ. კოლი 1993) კულტურულ-ისტორიული იმაგოლოგია მნიშვნელოვან სტრატეგიად ჩამოყალიბდა იდენტობის სოციოკულტურულ დისკურსში, რამდენადაც იგი ასახავს და, შესაბამისად, იკვლევს წარმოდგენებს საკუთარ თავსა და უცხოზე, ხატებს (იმიჯებს), სტერეოტიპებს, კულტურულ კონტექსტებს როგორც თანამედროვეობაში, ასევე ისტორიულად. ბევრი კულტუროლოგი და სოციოლოგი მიიჩნევს, რომ აუცილებელია იმაგოლოგიური კონცეპტების ჩართვა კულტურისა და სოციალური მეცნიერებების კვლევის ერთობლივ დისკურსში. ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი და, შეიძლება ითქვას, საეტაპოა ბირგიტ ნოიმანის ნაშრომი „კულტურულ-ისტორიული იმაგოლოგიის საფუძვლები“ (ნოიმანი 2010).

„უცხო“ ყოველთვის იყო სპეციალური დაკვირვების საგანი, ხოლო დაკვირვების პროცესი და შედეგი კი საინტერესოდ აისახებოდა ლიტერატურაში, რაც განსაკუთრებით მოგზაურობითი ჟანრის ნაწარმოებების პოპულარობით გამოიხატა. ეს კონცეპტი მნიშვნელოვანია „პოსტკოლონიურ კვლევებში, როდესაც საჭიროა კოლონიური ასპექტების წარმოჩენა ეროვნული იდენტობის დისკურსში. ამ შემთხვევაში იმაგოლოგიის კონცეპტები მხატვრულ ტექსტებში თავად წარმოაჩენენ შესაბამის მარკერულ სქემებს“ (კილანავა 2013).

ინტერკულტურულ ტექსტებში იმაგოლოგიის საინტერესო ნიშნები ვლინდება. ერთი მხრივ, მწერალი ცდილობს თავისი იდენტობის დაცვას და უპირისპირდება უცხო სააზროვნო მოდელებს. მეორე მხრივ, ზოგიერთ ნაწარმოებში მოხსნილია დაპირისპირება საერთო-საყოველთაოსა და უნიკალურ-ეროვნულს შორის, რაც გულისხმობს თავისისა და სხვისის მიმართ თანაბარ პატივისცემას. ზოგადად, ინტერკულტურულ ტექსტებში შეიძლება გამოიყოს შეპირისპირების სამი დონე: 1. „სხვისი“ – „საკუთარი“; 2. „ისინი“ – „ჩვენ“; 3. „ისინი“ – „მე“.

საზღვარგარეთ შექმნილ ტექსტებში იმაგოლოგიური ასპექტი დამატებით ფსიქოლოგიურ დატვირთვას იძენს, რადგან მათში ასახულია სხვა კულტურები, სხვა ენებზე მოსაუბრე ადამიანები.

რამდენადაც ეს ყველაფერი დანახული და ასახულია განსხვავებული კულტურიდან და ენიდან, შესაძლებელი ხდება მრავალმხრივი შედარება, ძლიერდება დისტანციიდან დანახვისა და შეფასების უნარი.

რამდენადაც ინტერკულტურულ-მიგრაციული მწერლობა აიგება მუდმივად განვითარებადი, ცვლადი ნაციონალური და გლობალური იდენტობების დისკურსში, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ფსიქოლოგიურ ფაქტორებს, ამიტომაც კვლევაში აქტიურად ერთვება სოციალური ფსიქოლოგია და სულ ახლახან ჩამოყალიბებული ახალი მიმართულება – ეთნოფსიქოლოგია.

ამ კონტექსტში მნიშვნელოვანია სივრცის იდენტიფიკაცია, ფსიქოსოციალური იდენტობა და მათ საფუძველზე თვითიდენტიფიკაცია.

სივრცის იდენტიფიკაცია ნიშნავს პიროვნების შეგუებას ან არ-შეგუებას იმ სივრცულ მოდელთან, რომელშიც მას უწევს ცხოვრება, იქნება ეს ოჯახი, სამშობლო თუ რომელიმე სხვა სივრცე. დრო-სივრცული არეალის სწრაფი ან ხშირი ცვლილება, ემიგრაციები დაკავშირებულია სივრცის იდენტიფიკაციის პრობლემებთან. სივრცის არშემდგარი იდენტიფიკაცია იწვევს თვითიდენტიფიკაციის კრიზისს: ინდივიდი ვერ ახერხებს საკუთარი იდენტობის დადგენას, რაც საბოლოოდ ტრავმულ ცნობიერებას აყალიბებს. „თუკი სივრცე მოახერხებს თვითიდენტიფიკაციას და პერსონაჟებიც დაძლევენ გაუცხოებას სივრცის მეშვეობით, შეიძლება ჩაითვალოს, რომ მომავლის კონცეფცია გარეგნულად მაინც ამოხსნილია“ (ნემსაძე 2009:115). საზღვარგარეთ შექმნილი ტექსტების კვლევისას უმნიშვნელოვანეს ფაქტორად იქცევა ავტორისა თუ პერსონაჟის ფსიქოსოციალური იდენტობა, რომელსაც საფუძველად უდევს შეცვლილი სოციალური გარემო.

სივრცის იდენტიფიკაცია ნაციონალური და ფსიქოსოციალური იდენტობების ჩამოყალიბების ძირითადი საფუძველია. შესაძლებელია, სივრცის იდენტიფიკაციის პირობებში ადამიანმა ვერ შეინარჩუნოს ეროვნული იდენტობა, რაც ხშირად თვითიდენტიფიკაციის კრიზისის მიზეზი ხდება.

საზღვარგარეთ მოღვაწე მწერლების ნაციონალური იდენტობა მეხსიერებებს და გაუცხოებებელ არქეტიპებს, გენეტიკურ კოდებს უკავშირდება.

მიმიკრია – მწერლის მიერ ლიტერატურული ტექსტის ადაპტირება მიმღები კულტურის ლიტერატურულ გარემოსთან, იგივე კულტურული მიმსგავსება. მწერალი ცდილობს თავისი ნაწარმოები მიმღები სივრცის კონტექსტში ჩასვას. ხშირად ეს გაუცნობიერებლად ხდება, მაგრამ ემიგრანტი მწერლის ფსიქოსოციალურ და ნაციონალურ იდენტობაზე მკვეთრად აისახება. ეს, გარკვეულწილად, ის ლიტერატურული პასუხია, რომელიც აყალიბებს ახალ ენას, რეალობას, სამყაროზე ალტერნატიულ შეხედულებას (ტოლ-კაჩევი 2013).

გაორება, დუბლირება, ჰიბრიდულობა – აქ მნიშვნელოვანია ერთი რამ: მიმღები ქვეყნის ლიტერატურული თუ მსოფლმხედველობრივი მენტალობა ერთმანეთისაგან განასხვავებს თავისი იდენტობის ცენტრალურ და პერიფერულ სახეობებს; შესაბამისად, ყალიბდება „საკუთრივ ქართული“, „მიმღები ქვეყნის“ და „ქართული და მიმღები ქვეყნის“ იდენტობები. ეს მახასიათებლები წარმოაჩენს მწერლის მსოფლმხედველობრივ მეტამორფოზებს ისეთ მთავარ კონცეპტუალურ მიმართულებებში, როგორებიცაა ეთნიკური და რელიგიური ტოლერანტობა, ტრადიციებისა და თანამედროვეობის შეთავსება. იდენტობის ეს პარადიგმები მუდმივად იცვლება და ურთიერთზემოქმედებს.

მეხსიერება, იდენტობა, ნარაცია – ინტერდისციპლინური კვლევების ფორმატში დღეს განსაკუთრებულ კონცეპტუალურ ხასიათს იძენს მიმართება მეხსიერებას, იდენტობასა და ნარაციას შორის. ნაციონალური იდენტობა, ისევე როგორც ნებისმიერი სხვა სახის იდენტობა, არ არსებობს წარსულის გარეშე. ამიტომაც ნაციონალური იდენტობის ლიტერატურატმცოდნეობითი კვლევების პროცესში მნიშვნელოვანი სოციალური საკითხია წარსულთან დამოკიდებულების გააზრება და ამ კონტექსტში მეხსიერებისა და გახსენების ცნებების ურთიერთგამიჯვნა. კულტურის კვლევების ჭრილში ნაციონალური იდენტობის კვლევა მჭიდროდ უკავშირდება, აგრეთვე, ინდივიდუალური და კოლექტიური, ფუნქციური და დაგროვებითი მეხსიერების ფენომენებს (იხ. ასმანი 1999).

იკვეთება მახსოვრობათა ორი მექანიზმი: პირველი – ინდივიდუალური მეხსიერება, რომელიც მოდის ბავშვობის შთაბეჭდილებებიდან და ეფუძნება ემოციებს, მეორე – კოლექტიური მეხსიერება, რომელიც არქეტიპებსა და ეროვნულ მენტალიტეტს ეფუძნება (შდრ. ოლიკი 2011). კოლექტიური მეხსიერება ეხმარება ადმიანებს საკუთარი თავის განსაზღვრასა და თვითიდენტიფიკაციაში.

კოლექტიური მეხსიერება ის მედიუმი, რომლის მეშვეობითაც ადამიანები განსაზღვრავენ საკუთარ თავს და ადგილს ამა თუ იმ სოციალური ჯგუფის ფარგლებში (იხ. აგრეთვე კირვალაძე 2014).

კოლექტიური მეხსიერება მწერლის შემოქმედებაში, განსაკუთრებულად კი მწერალი-მიგრანტის შემთხვევაში, მისდაუნებურად მჟღავნდება მითებისა და ფოლკლორის საშუალებით.

ნაციონალური იდენტობის კვლევა მწერლობის ინტერკულტურულ მოდელში შეუძლებელია *კულტურული* და *კომუნიკაციური* მეხსიერების გაცნობიერებისა და მათი ტექსტებში მოძიების გარეშე. მეხსიერების ეს ორი ჩარჩო, მორის პალბვაქსის თეორიაზე დაყრდნობით, ერთმანეთისაგან გამიჯნეს ალაიდა და იან ასმანებმა (იხ. ასმანი 1995, ასმანი 2008).

კულტურული მეხსიერება – წარსული გამოცდილება, ცოდნის მარაგი, რომელიც არსებობს ტექსტების, სურათების, მონუმენტების, გამოსახულებების, ჩვეულებებისა და რიტუალების სახით. კულტურული მეხსიერების კონცეპტი განსაკუთრებულად, ზოგჯერ გაუცნობიერებლადაც, აისახება საზღვარგარეთ შექმნილ ტექსტებში. მეხსიერებაში დაღეძილი ფოლკლორული სიუჟეტების, ფრაზეოლოგიური გამონათქვამების, თუნდაც კლასიკური მწერლობის ცნობილი პერსონაჟების ახლებური წარმოჩენა მწერლის კულტურული მეხსიერების, შესაბამისად, ნაციონალური იდენტობის თვალსაჩინო რეპრეზენტაციაა.

კომუნიკაციური მეხსიერება – ემოციები, შთაბეჭდილებანი, ზეპირი ტრადიცია, რომლებიც წარმოიშობა ადამიანთა ინტერაქტიურ კონტაქტში და ცოცხლობს სამი თაობის – შვილების, მამების, ბაბუების – მოგონებებში. იმ დროს, როცა მრავალი მოვლენა კომუნიკაციურ მეხსიერებაში, შესაძლოა, დავინყებას მიეცეს, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი მოვლენები აუცილებლად გადაინაცვლებს კულტურულ მეხსიერებაში.

თანამედროვე ინტერდისციპლინური კვლევები გამოკვეთს, რომ კულტურულ მეხსიერებას აქვს „რეკონსტრუქციის უნარი“. იგი არის არა მხოლოდ წარსული ფაქტების საცავი, არამედ ანმყოს მიერ „ეკლავ აღმოჩენილი“, გათანამედროვეებული წარსული – წარსული ანმყოში. მეხსიერება მხოლოდ ანმყოს პერსპექტივებიდან დანახულ წარსულს ინახავს. იან ასმანი ხაზს უსვამს კულტურული მეხსიერების კავშირს ანმყოს აქტუალურ კონტექსტებთან, ასევე განიხილავს მისი კრიტიკული ტრანსფორმაციისა და მოდიფიკაციის შესაძლებლობებს. ანმყო არ გვაძლევს ნებას წარსული „შევიწა-

ხოთ, ... დავაკონსერვოთ. ... კულტურული და კომუნიკაციური მეხსიერებები ასახავს ადამიანის შესაძლებლობას წარსული გამოცდილებისა და თანამედროვე შთაბეჭდილებათა საფუძველზე შექმნას ახალი 'შენადნობი' მეხსიერება" (ასმანი 1995).

მწერლის სააზროვნო სისტემაში კულტურული და კომუნიკაციური მეხსიერებების მონაცვლეობა წარმოაჩენს ტრადიციული და თანამედროვე ფასეულობების, ნაციონალური და ინტერკულტურული ლიტერატურების შეხვედრისა და გადაკვეთის ზონებს. ეს გვაძლევს საშუალებას ვიკვლიოთ ავტორის ტრადიციასთან მიმართების კანონზომიერებები, დავადგინოთ, კომუნიკაციური მეხსიერების რომელი ფაქტი იქცა მხატვრული ლიტერატურის საშუალებით კულტურული მეხსიერების ფაქტად. ამგვარად, ლიტერატურას, მასში ასახული კულტურული და კომუნიკაციური მეხსიერების „შენადნობთა“ საფუძველზე, შესაძლოა, ეუნოდოთ მედიუმში თანამედროვეობასა და ტრადიციას შორის. ჯერ კიდევ თ. ელიოტი სტატიაში „ტრადიცია და ინდივიდუალური ტალანტი“ (1919) წერდა, რომ ტრადიციის კომპონენტების ასახვა მწერლობაში მოიცავს შემოქმედის ფსიქოლოგიურ შრეებს, ემოციის, ასევე მეხსიერების ასპექტებს, „პოეტი მედიუმი“ (ელიოტი 2010:98-99).

ქართული მწერლობა კულტურული და კომუნიკაციური მეხსიერებების ურთიერთობის მეტად საინტერესო მოდელებს გვთავაზობს. მაგალითად, XIX საუკუნის მეორე ნახევრის ქართულ მწერლობაში ეროვნული იდენტობის კონცეპტუალური ხედვა სწორედ კულტურული და კომუნიკაციური მეხსიერებების ურთიერთშენაცვლებისა ან ერთობის საშუალებით ყალიბდება. თუ კულტურულმა მეხსიერებამ ჰეროიკული წარსულის ტრადიციები შემოინახა, კომუნიკაციურმა მეხსიერებამ თანამედროვეობის წარსულთან დამოკიდებულება ცნობიერი გახადა და ამით კულტურულ მეხსიერებას ახალი ფუნქციები შესძინა. ერთი მხრივ, კულტურული მეხსიერება, ისტორიული წარსული აქ მოხმობილია თანამედროვეობისთვის აქტუალური ნაციონალური თვითიდენტიფიკაციისათვის დევიზით: „ჩვენ ვართ ის ერი, რომელსაც დიდებული გმირული ისტორია აქვს და სწორედ ამის გამო ის დაძლევს დღევანდელ მდგომარეობას“ (ილია ჭავჭავაძის „აჩრდილი“ და „მეფე დიმიტრი თავდადებული“; აკაკი წერეთლის „თორნიკე ერისთავი“ და „ბაში-აჩუკი“...). მეორე მხრივ, თანადროულობის საჭიროება, პრობლემებმა, კომუნიკაციურმა მეხსიერებამ კულტურული

მეხსიერების ამგვარი კონტექსტიც კი დაჩრდილდა. ამ შემთხვევაში ურთავრესად იგულისხმება ეროვნულ მანკიერებათა გამოამჟღავნება, ნაციონალური იდენტობის ილიასეული პარადიგმები. პეროიკული წარსულით აღტაცებამ ფუნქცია დაკარგა, შეიძლება ითქვას, კულტურულმა მეხსიერებამ კალაპოტი იცვალა და სრულიად ჩადაგა კომუნიკაციური მეხსიერების სამსახურში. ამავე დროს ილიამ, აკაკიმ, ალექსანდრე ყაზბეგმა კომუნიკაციური მეხსიერების მრავალი ფაქტი აქციეს კულტურული მეხსიერების ფენომენად, განსაკუთრებით, კოლონიალიზმის კონტექსტში. აკაკისა და ყაზბეგის ნაწარმოებებში აღწერილი რუსიფიკატორული აგრესია, ასევე ილიას „კაცია ადამიანი?“ და „ბედნიერი ერი“ დროთა განმავლობაში ჩამოყალიბდა კულტურულ მეხსიერებად, რამაც დიდი როლი შეასრულა ნაციონალური დისკურსის ფორმირებაში.

მეხსიერების, იდენტობისა და ნარაციის კავშირით იკვრება ერთი ფართო წრე. კულტურის კვლევები დღეს რამდენიმე მიმართულებით ასახავს ამ ურთიერთობათა დინამიკას როგორც ისტორიულად, ასევე მიმდინარე პროცესებში. მეხსიერება ქმნის იდენტობას, მრავალთა აზრით, „იდენტობა და მეხსიერება ვირტუალურად ერთი და იგივეა“ (ბოიარინი 1994). იდენტობა გავლენას ახდენს მეხსიერების ჩამოყალიბებაზე და პირიქით. კარგად ცნობილია ფრანგი სოციოლოგის, მ. ჰალბვაქსის მოდელი, რომლის თანახმადაც მეხსიერება დეტერმინირებულია იდენტობის მიერ (შდრ. ჰალბვაქსი 2005).

სოციალური და ჰუმანიტარული მეცნიერებები შეთანხმდნენ, რომ მეხსიერების რეალიზების და, შესაბამისად, იდენტობის შენახვის საუკეთესო საშუალება არის ნარაცია, ტექსტი. ნარატივის გარეშე ინდივიდები კარგავენ ორგანულ კავშირს წარსულთან. მ. ჰალბვაქსი მიუთითებს ნარატივის მნიშვნელოვან როლზე ინდივიდუალური თუ ჯგუფური იდენტობის ფორმირების პროცესში (ჰალბვაქსი 2005). ნარაციის, მეხსიერებისა და იდენტობის ერთობლივ დისკურსში მნიშვნელოვანია პოლ რიკიორის თეორია, რომლის მიხედვითაც ლიტერატურა ასახავს რეალობას, ლიტერატურის განსახოვნების შედეგი ზეგავლენას ახდენს განსახოვნებულზე (მეტალიტერატურული რეალობის გარდასახვა), როცა ნარაცია აქტიურად ერთვება მეხსიერებასა და იდენტობაზე რეფლექსიასა და მათ შესახებ ცოდნის ჩამოყალიბების პროცესებში (რიკიორი 1988). თხრობა თვითიდენტიფიკაციის მნიშვნელოვანი საფუძველია. იდენტობები აქტიურდება თხრობისას, შესაბამისად, ნარაციის

პროცესში: „უპასუხო კითხვას: ვინ ხარ – ნიშნავს, მოჰყვე შენს ისტორიას“ (რიკიორი 2004).

იქმნება კულტურული ტექსტი, რომელიც მნიშვნელოვანია კულტურული მეხსიერების, იდენტობისა და მწერლობის კონტექსტში. ი. ასმანის განმარტებით, კულტურული ტექსტები იდენტობის (კულტურული, რელიგიური, ნაციონალური და ა.შ.) კონცეპტების ამსახველია. კულტურული ტექსტის ინტერპრეტაცია ხდება არსებული ვითარების შესაბამისად, ამასთან, მისი რეცეფციის ჩარჩოს ქმნის ტრადიცია (ასმანი 1995). იგი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ინტერკულტურულ მწერლობაში, რადგან კულტურული მეხსიერება სწორედ ამ კულტურული ტექსტების მეშვეობით წარმოჩნდება.

მეხსიერება, კულტურული პარადიგმები, არქეტიპები, გენეტიკური კოდები – საზღვარგარეთ შექმნილ ტექსტებში განსაკუთრებულ დატვირთვას იძენს სოციოლიტერატურათმცოდნეობითი დისკურსი და ამ დისკურსის ზემოთ განხილული ასპექტები: მეხსიერების კონცეპტები (კულტურული და კომუნიკაციური მეხსიერებები), იდენტობა, ნარაცია. როდესაც უცხო სივრცეში იდენტობა საფრთხეშია, კულტურული მეხსიერების ღირებულება იზრდება, ხოლო ლიტერატურა, როგორც უკვე ითქვა, ემიგრაციაში ხდება ტრავმის დაძლევისა და, რაც მთავარია, კულტურული მეხსიერების შენახვის მნიშვნელოვანი საშუალება. ნაციონალური იდენტობისა და შემოქმედებითი პოტენციალის პრობლემები კი იმის მიხედვით ვლინდება, თუ როგორია მწერლის მიმართება თანამედროვეობასთან, რა გავლენას ახდენს კომუნიკაციური მეხსიერება კულტურული მეხსიერების შენარჩუნებაზე.

ამდენად, მწერლობის ინტერკულტურულ მოდელში ზემოთ წარმოდგენილი წრე ფართოვდება და ამგვარად იკვრება: გაუცხოება, ტრავმა, მეხსიერება, იდენტობა, ნარაცია. ურთიერთდამოკიდებულებათა ამ ჯაჭვში ყალიბდება საზღვარგარეთ მოღვაწე ავტორების ნაციონალური იდენტობის განმსაზღვრელი კონკრეტული კონცეპტები: კულტურული მეხსიერება, კულტურული პარადიგმები, არქეტიპები, გენეტიკური კოდები.

კულტურულ მეხსიერებაში გენეტიკური კოდებისა და არქეტიპების არსებობა განაპირობებს ნაციონალურ იდენტობას. ერთი მხრივ, ისინი ყველაზე კარგად წარმოჩნდება ლიტერატურაში, მეორე მხრივ, ლიტერატურა ინახავს არქეტიპულ მეხსიერებას და თავად ქმნის კულტურულ პარადიგმებს, რომელთაც მწერლები ეყ-

რდნობიან ინდივიდუალური თუ კოლექტიური გახსენებისას.

მართალია, მნიშვნელოვანია ენის, ტერიტორიის, რელიგიის, გენდერული, მხატვრულ-გამომსახველობითი და სხვა კონცეპტები, მაგრამ კულტურული და კომუნიკაციური მეხსიერებები, კულტურული პარადიგმები, არქეტიპები - ის უმნიშვნელოვანესი კონცეპტებია, რომელნიც შედარებით დაფარულია და რომელთა გამოვლენის, გაშიფვრისა და გააზრების გარეშე შეუძლებელია ნაციონალური იდენტობის კვალის მოძიება მწერლობაში, მით უმეტეს, მწერლობის ინტერკულტურული მოდელის ისეთ სფეროში, როგორიცაა საზღვარგარეთ შექმნილი ტექსტები.

ნაწილი მეორე

**საზღვარგარეთ შექმნილი
ტექსტები**

XX საუკუნის ქართული ემიგრანტული მწერლობა

ათასობით ემიგრანტის ერთნაირი სიზმრები
XX საუკუნის ყველაზე აუხსნელი ფენომენია...
დღეები დაკარგული სამშობლოს სილამაზით იყო განათებული, ღამეები
კი იქ დაბრუნების კოშმარით. დღისით დაკარგული სამოთხე ელანდებოდა,
ღამით კი ჯოჯოხეთი, საიდანაც გამოიქცა.
მილან კუნდერა „შეუცნობელი“

XX საუკუნის ქართველ ემიგრანტ მოღვაწეთა მემკვიდრეობა ქართული მწერლობის ინტერკულტურული მოდელის მნიშვნელოვანი მონაკვეთია როგორც ისტორიული, ასევე ლიტერატურათმცოდნეობითი და იდენტობის დისკურსული ანალიზის თვალსაზრისით.

1921 წელს საქართველოში ბოლშევიკური რეჟიმის დამყარების შემდეგ ქართველ მოღვაწეთა მნიშვნელოვანი ნაწილი, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის წარმომადგენლები იძულებული გახდნენ ემიგრაციაში წასულიყვნენ, თავშესაფარი ევროპასა და ამერიკაში მოეძებნათ. 1924 წელს საბჭოთა დიქტატურის წინააღმდეგ რამდენიმეწლიანი წარუმატებელი ბრძოლის შემდეგ საქართველო სამხედრო ელიტისა და არისტოკრატიის დაახლოებით ექვსასმა წარმომადგენელმა დატოვა. ემიგრაციის ეს ორივე ნაკადი იწოდება XX საუკუნის ქართული ემიგრაციის პირველ ტალღად. ემიგრაციის პროცესი გაგრძელდა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგაც. ეს იყო ემიგრაციის მეორე ტალღა, რომელშიც აღმოჩნდნენ თავიანთი სურვილით გერმანელთა მხარეზე გადასული ქართველი ემიგრანტები, ტყვედ ჩავარდნილი ქართველი მებრძოლები.

პირველი ტალღის ცენტრს წარმოადგენდა ევროპა. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობამ და ქართული ემიგრაციის დიდმა ნაწილმა საფრანგეთში დაიდო ბინა. 1922 წელს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარის, ნოე ჟორდანიას, ინიციატივით ემიგრაციაში მყოფმა ხელისუფლებამ პარიზთან ახლოს იყიდა მცირე მამული. ლევილის ქართული მამული პატარა საქართველოდ იქცა.

ომში საბჭოთა კავშირის გამარჯვების შემდეგ გერმანიის მხარეს მებრძოლი ქართველი პოლიტიკური ემიგრანტებისა და ყოფილ სამხედრო ტყვეთა ევროპაში გაჩერება უკვე საშიში იყო. ევ-

როპაში დამკვიდრებული ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის ნაწილს, უფრო კონკრეტულად მეორე ტალღის ქართულ ემიგრაციას, ისევ მოუხდა უცხოეთში, კერძოდ, ამერიკაში, კანადასა და ავსტრალიაში თავშესაფრის ძებნა და ლტოლვილობა. საფუძველი ჩაეყარა სათვისტომოებს არგენტინაში, ბრაზილიაში, ჩილეში, პერუში, ვენესუელასა და სხვა ქვეყნებში.

ქართველმა ემიგრანტებმა უცხოეთში ინტენსიურად გააგრძელეს მრავალმხრივი მოღვაწეობა და შექმნეს ქართული სულიერი კულტურის მნიშვნელოვანი ნაწილი. საბჭოთა ისტორიოგრაფია შეეცადა ქართული მეხსიერებიდან ამოეშალა დამოუკიდებელი საქართველოს როგორც 1918-1921 წლების, ასევე შემდგომი, ემიგრაციაში გაგრძელებული ისტორია. ეს იყო XX საუკუნის ქართული ემიგრაციის მიმართ საზოგადოების გაუცხოებისა და დიდი ინტერესის მიზეზიც. იძულებით უცნობად ქცეული ქართული ემიგრანტული მწერლობის გაცნობა და შესწავლა XX საუკუნის 80-იანი წლებიდან აუცილებელი და შესაძლებელი გახდა.

ცნობილია გურამ შარაძის დიდი ღვაწლი ემიგრანტული მწერლობის მოძიების, არქივების საქართველოში ჩამოტანის, თავმოყრისა და შესწავლის საქმეში. თბილისში, გ. შარაძის მიერ დაარსებულ ქართული ემიგრაციის მუზეუმში, 1994 წლიდან ბინა დაიდო პირველი და მეორე ნაკადის ემიგრანტი მოღვაწეების ევროპიდან, ამერიკიდან ჩამოტანილმა პირადმა არქივებმა, მემკვიდრეობამ: მეცნიერულმა, მხატვრულმა, ეპისტოლურმა კრებულებმა, ასევე, ემიგრაციაში გამოცემულმა ჟურნალ-გაზეთებმა, წიგნებმა, ფოტოებმა. 1996 წელს ლევილიდან საქართველოში სამთავრობო არქივიც ჩამოიტანეს. არქივთან ერთად მოხერხდა ასევე ემიგრანტი მწერლების – ვიკტორ ნოზაძის, ზურაბ ავალიშვილის, მიხაკო წერეთლის – პირადი არქივების, გრიგოლ რობაქიძის არქივის ერთი ნაწილის საქართველოში ჩამოტანაც. 1997 წელს ამერიკაში მოღვაწე ქართველი მამულიშვილების, გივი და ოთარ ზალდასტანიშვილების, ხელშეწყობით თბილისში ჩამოიტანეს ამერიკაში, ჰარვარდის უნივერსიტეტში, დაცული სამთავრობო არქივის ნაწილი. პირველი და მეორე ტალღის ემიგრანტთა არქივების საქართველოში დაბინავება დღემდე გრძელდება. ეს ყოველივე საშუალებას იძლევა ემიგრანტული მწერლობა ვიკვლით პირველწყაროებზე დაყრდნობით.

XX საუკუნის ქართული ემიგრანტული მემკვიდრეობის შესწავლა სხვადასხვა კვლევით ცენტრში მიმდინარეობს. 1991-2006

ნლებში შოთა რუსთაველის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტში ფუნქციონირებდა ქართული ემიგრანტული მწერლობის განყოფილება. კვლევითი ცენტრები არსებობს ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტში, აკაკი წერეთლის სახელობის ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, გრ. რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტში. გრ. რობაქიძის უნივერსიტეტის ქართული ემიგრაციის ისტორიისა და გეოგრაფიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტს (დაარსდა 2012 წელს), აქვს პერიოდული გამოცემა, კრებული „ქართული ემიგრაცია“, რომლის სამი ნომერი უკვე გამოვიდა (2013-2015). კრებულის მეშვეობით ქართული ემიგრაციის მკვლევართა შედეგები ჩართულია სამეცნიერო მიმოქცევაში როგორც საქართველოში, ასევე უცხოეთში. (XX საუკუნის ქართული ემიგრაციის ისტორიის შესახებ იხ. დაუშვილი 2007, 2014ა, 2014ბ; შარაძე 1991, 1992, 1993ა, 1993ბ, 1998).

კვლევის მიზნების შესაბამისად, უმჯობესად მივიჩნიეთ XX საუკუნის ქართული ემიგრანტული ლიტერატურის კონცეპტუალური განხილვა და არა მსჯელობა ცალკეულ ავტორთა ან ნაწარმოებთა შესახებ.

დაისმის კითხვები: რომელ კულტურულ სივრცეს ეკუთვნის XX საუკუნის ქართველი ემიგრანტი მწერალი? არის თუ არა ევროპასა და ამერიკაში ქართულად თუ სხვა ენაზე შექმნილი ქართველ მოღვაწეთა მემკვიდრეობა ეროვნული კულტურის, ლიტერატურის ნაწილი? ემიგრაციისა და იდენტობის თანამედროვე კვლევების გათვალისწინებით, შესაძლებელ პასუხთა ჩამონათვალი შემდეგია:

- აღნიშნული ქართული ემიგრანტული მწერლობა ცალკე კატეგორიაა;
- ის არის ეროვნული მწერლობის ორგანული გაგრძელება;
- ის იმ ქვეყნის ლიტერატურული პროცესის ნაწილია, რომელშიც შეიქმნა;
- ის ერთდროულად არის რამდენიმე ლიტერატურული პროცესის ნაწილი;
- არსებობს XX საუკუნის ერთიანი ქართული მწერლობა, რომლის ჩარჩოებში განვითარდა ორი განსხვავებული ლიტერატურული პროცესი.

დასმულ შეკითხვებს ადეკვატური პასუხი მხოლოდ მას შემდეგ

გაეცემა, როდესაც ვიმსჯელებთ XX საუკუნის ქართველი ემიგრანტი ავტორების ნაციონალური იდენტობის შესახებ, მოვიძიებთ იდენტობის მახასიათებლებს მათ მიერ შექმნილ ტექსტებში.

როგორც თეორიულ ნაწილში აღინიშნა, ემიგრანტული ლიტერატურის შეფასების დროს გასათვალისწინებელია, თუ რა ტიპისა იყო ემიგრაცია და რა მიზნები ჰქონდათ ემიგრანტებს. ამიტომაც მნიშვნელოვანია თავად ემიგრანტთა გადაწყვეტილება, შეინარჩუნონ თუ არა ეროვნული იდენტობა, წერონ მშობლიურ ენაზე თუ წერა დაიწყონ სხვა ენაზე. შესაბამისად, წარმოჩნდება, თუ რა როლი შეასრულა შეცვლილ გეოგრაფიულ, სოცოკულტურულ და ენობრივ სივრცეში კულტურულმა და კომუნიკაციურმა მეხსიერებამ, არქექტიპულმა მოდელებმა; მნიშვნელოვანია, ეროვნული იდენტობის რომელი კონცეპტი გამოვლინდება ამ მწერლობის სხვადასხვა ჟანრში, არის თუ არა განსხვავება პირველი და მეორე ტალღის ემიგრანტ მოღვაწეთა შორის და ა.შ.

I. ეროვნული იდენტობა პოლიტიკურ დისკურსში

XX საუკუნის პირველი ნახევრის ქართული ემიგრაცია პოლიტიკური ემიგრაციის ტიპს განეკუთვნება. ამ ემიგრაციამ XX საუკუნის 20-იანი წლების საქართველოდან გამოიყოლა მრავალპარტიულობის მსოფლხედვა, „ანტისაბჭოთა იდენტობა“. აღნიშნული ფაქტორები ამ მწერლობის ბევრ თავისებურებას განსაზღვრავს, განაპირობებს მის პოლიტიზებულ ხასიათს.

ემიგრაციაში ყველა ორგანიზაციისა თუ პერიოდული გამოცემის დევიზი იყო ერთიანობა, ზეპარტიულობა, „საქართველო უწინარეს ყოვლისა“, მაგრამ ხშირად იყო უთანხმოება პოლიტიკურ შეხედულებათა გამო. ამას ადასტურებს პარტიათა და, შესაბამისად, ჟურნალ-გაზეთების სიმრავლე (შარაძე 2001 I, 2001 II, 2003I, 2003II, 2004, 2005). დაქსაქსულობა ემიგრანტთა მუდმივი სანუხარი იყო. არაერთგან და არაერთხელ აღუნიშნავთ, რომ ემიგრაციაში ყველაზე დამღუპველია შური, მტრობა, რომ ქართველებს სწორედ ახლა სჭირდებოდათ ერთიანობა და სიმტკიცე. „აუცილებელი ერთია, ... მტკიცენი ვიყვნეთ ჩვენს მიზნებში და ელასტიურნი – ტაქტიკაში. ... ჩვენს სიმტკიცეს თანდათანობითი კავშირი (ცემენტი) და ქვა (პირები) სჭირია და არა ფორმალური ნახტომები“ (გაბაშვილი 2015:80).

ეროვნული ცნობიერება დანაწევრდა, ამის გამო ბევრმა ემიგ-

რანტიმა ბოლომდე ვერ გამოავლინა თავისი შესაძლებლობები, უთანხმოებამ ძალები დაასუსტა, თუმცა მთავარი მაინც შემდეგია: ეს იყო პოლიტიკური მიზეზებით გამოწვეული იძულებითი ემიგრაცია, ამიტომაც, მიუხედავად დაქსაქსულობისა, ემიგრანტებს ერთი რამ აერთიანებდათ: სიძულვილი ბოლშევიკური დიქტატურის მიმართ. ამ ემიგრაციას ჰქონდა კონკრეტული მიზნები: საქართველოს განთავისუფლება ბოლშევიკური მმართველობისაგან, ეროვნული და სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენა. პირველივე წლებში ჩაისახა იმედი იმისა, რომ უცხოეთიდან უკეთ შეძლებდნენ საბჭოთა საქართველოზე პოლიტიკურ ზეწოლას. სწორედ „ანტისაბჭოთა იდენტობა“ იყო ეროვნული იდენტობის შენარჩუნების მთავარი მოტივაცია, რამაც განაპირობა ემიგრაციის მიმართულებები და აქტიური პოზიციები, გააძლიერა იმედი, ოპტიმიზმი, დაუმორჩილებლობა.

თეორიულ ნაწილში აღვნიშნეთ, რომ ტრავმული ცნობიერება, რომელიც ემიგრანტს ხშირად მწერლობისაკენ, ნარაციისაკენ უბიძგებს, ამავე დროს მისგან დაფარული ენერგიის გამოვლენას ითხოვს, რათა გადარჩეს და თავისი მიზნები განახორციელოს. ამ ემიგრაციის წინაშე მწვავედ დადგა ეროვნული იდენტობის შენარჩუნების საკითხი არა მხოლოდ ინერციით, არამედ გააზრებულ-გაცნობიერებული მოღვაწეობით, მშობლიური ენის შენარჩუნებით, მრავალმხრივი ეროვნული საქმიანობის გაგრძელებით (ჟურნალ-გაზეთები, დრამატული, ხალხური შემოქმედების, ასევე ხსოვნისა და საიუბილეო საღამოები, რელიგიური თუ მნიშვნელოვანი ეროვნული თარიღებისადმი მიძღვნილი ფორუმები, ქართული ენის კურსები, ქართული ენის კათედრები, ქართველ მწერალთა და ჟურნალისტთა ასოციაციები...). ეს განსაკუთრებით ემიგრაციის პირველი ტალღის წარმომადგენლებს ეხება.

„ანტისაბჭოთა იდენტობა“ და ნაციონალური იდენტობის შენარჩუნების მცდელობა მკაფიოდ მეორე მსოფლიო ომის დროს გამოჟღავნდა. გერმანიის არმიის საბჭოთა კავშირში შეჭრისთანავე ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის დიდი ნაწილი ანტისაბჭოთა დაჯგუფებებსა და ორგანიზაციებში გაერთიანდა. ეს პერიოდი და მასთან დაკავშირებული პრობლემები დღეს საინტერესო გამოკვლევებშია განსჯილი (იხ. დაუშვილი 2000, ჯანელიძე 2002). „მეორე მსოფლიო ომში ქართველთა მონაწილეობა ამ ბოლო დრომდე მხოლოდ ერთი, საბჭოური პოზიციებიდან შუქდებოდა. ჩვენ თითქმის არაფერი ვიცოდით ქართველ ემიგრანტთა მონაწი-

ლეობაზე ანტიფაშისტურ მოძრაობაში, გერმანიის მხარეზე მებრძოლი ქართველები კი მოღალატეებად იყვნენ გამოცხადებულნი, არადა სამივე მხარეს მებრძოლი ქართველებისათვის ეს დიდი ეროვნული ტრაგედია იყო“ (დაუშვილი//მასალები 2013III:113). ბევრი ქართველი ემიგრანტი ეროვნულმა სულისკვეთებამ ფაშისტურ გერმანიასთან თანამშრომლობამდე მიიყვანა, ისინი შეეცადნენ უცხო ძალის გამოყენებით აღედგინათ საქართველოს დამოუკიდებლობა. ამ ემიგრანტთა ეროვნული თვითმყოფადობა, კონკრეტული მიზნები აისახა კიდევ მათსავე საქმიანობასა და მოღვაწეობაში. ფაშისტური რეჟიმის პირობებში დაიწყო ბრძოლა ქართველ ტყვეთა პრობლემების მოგვარებისა და ფიზიკური გადარჩენისათვის, ვითარების შესაბამისი გზების მოძიება საქართველოს გასათავისუფლებლად. შეიქმნა ე.წ. „ფაშისტური“ პრესა, რომელიც მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ლიტერატურული, არამედ ქართული ეროვნული იდენტობის გამოხატვის თვალსაზრისითაც. გერმანელთა ხელშეწყობით ბერლინში 1943 წლის ივნის-ივლისიდან 1944 წლის ნოემბრამდე გამოდიოდა „ქართული ეროვნული კომიტეტის“ პერიოდული ორგანო, ყურნალი „ქართველი ერი“ (რედაქტორი ვიკტორ ნოზაძე). ვიკტორ ნოზაძეს, როგორც ბევრ ქართველს, გაუჩნდა იმედი საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენისა. (ნოზაძის პოლიტიკური მეტამორფოზა არაერთხელ ქცეულა განსჯის საგნად). „ფაშისტურ პრესაში“ თავიანთ ნაწერებს ქართულად ბეჭდავენ მისაკო წერეთელი, გივი კობახიძე, თამარ და აკაკი პაპაევები, გრიგოლ რობაქიძე, გაიოზ მაღლაკელიძე, ილია კუჭუხიძე (მინდია ლაშაური). ილია კუჭუხიძემ სწორედ ამ დროს გამოაქვეყნა თავისი ლიტერატურული შემოქმედება, მემუარები.

ქართველ ემიგრანტებს ანტისაბჭოთა პროპაგანდის შესაძლებლობა უფრო მეტად მეორე მსოფლიო ომის დროს მიეცათ. „ფაშისტი“ ემიგრანტები როგორც შეეძლოთ, ისე იბრძოდნენ საქართველოს დამოუკიდებლობის მოსაპოვებლად. მოგვიანებით მათ აღიარეს, რომ სხვა ქვეყნის დახმარების იმედი არც საბჭოთა ტოტალიტარიზმთან, არც სამშობლოს გასათავისუფლებლად ბრძოლაში არ უნდა ჰქონოდათ. „ჩვენი თავი ჩვენადვე გვეყუდნეს“- ეს დევიზი დამკვიდრდა მრავალი ემიგრანტის ცნობიერებაში.

პირველი და მეორე ტალღის ემიგრაცია ერთმანეთისაგან თვისობრივად განსხვავდება. ამ განსხვავების მიზეზი, ვფიქრობთ, ემიგრანტთა ფსიქოსოციალური იდენტობის შეცვლაა, რისი საფუძველიც არის სივრცის იდენტიფიკაცია. ეროვნული

მენტალობის ძიებებმა, სივრცის არშემდგარმა თუ შემდგარმა იდენტიფიკაციამ ემიგრაციის პირველი ტალღიდან მეორე ტალღამდე პერიოდში შეცვალა ადამიანების ფსიქოსოციალური იდენტობა.

XX საუკუნის ემიგრაციას, განსაკუთრებით ადრეულ ეტაპზე, უჭირს ადაპტაცია გარემოსთან. იგი არც ცდილობს კულტურულ დიალოგში ჩართვას და თითქოს საკუთარი სივრცით იფარგლება, „საკუთარ წევნში იხარშება“. აგრძელებს მოღვაწეობის უკვე ჩამოყალიბებულ და ადაპტირებულ მიმართულებებს, ინარჩუნებს ეროვნულ სულს, იფარგლება ნაციონალური იდენტობის დაცვით, შეიძლება ითქვას, შეგნებულად აყოვნებს ევროპულ სივრცეში ინტეგრირებას. ინტერკულტურული კომუნიკაციები ვითარდება ნელა, თავიდან მხოლოდ აუცილებლობის შემთხვევაში. თანდათან სულ უფრო მეტმა ემიგრანტმა დაკარგა სამშობლოში დაბრუნების იმედი და გარემოსთან შეგუების აუცილებლობას რეალობად მიიღო. ამიტომაც გაძლიერდა განსხვავებულ კულტურასთან დიალოგის სურვილიც.

ჟურნალები მხოლოდ ქართულენოვანი აღარ არის. მაგალითად, „ბედი ქართლისა“ (დაარსდა 1948 წელს პარიზში) ჯერ ქართულენოვანი იყო (1948-1956); შემდეგ წლებში კი სტატიები იბეჭდებოდა ფრანგულად, გერმანულად და ინგლისურად (1958-1984), შემდეგ ჟურნალი ფრანგულენოვანი გახდა. ჟურნალის სამეცნიერო საბჭოში, რომლის თავმჯდომარე იყო კ. სალია, თანდათან სულ უფრო მეტი უცხოელი გაერთიანდა, კულტურული დიალოგის სურვილმა ლინგვისტური მრავალფეროვნება განაპირობა. ქართველ ემიგრანტებთან ერთად უკვე იბეჭდებიან უცხოელი ავტორები, ქართველოლოგები (რ. ლაფონი, დ. ლენგი და სხვები); ხოლო მოგვიანებით საბჭოთა საქართველოში მცხოვრები მეცნიერებიც (კ. კეკელიძე, არნ. ჩიქობავა, ა. შანიძე, თ. გამყრელიძე, ელ. მეტრეველი, ალ. ბარამიძე, მ. ჩიქოვანი).

რადიო „თავისუფლების“ (ჩამოყალიბდა 1953 წელს) ქართული რედაქციის მოღვაწეობა მიზნად ისახავდა ეროვნული ცნობიერების გადარჩენას, „გადაცემათა დიდი ნაწილი ეძღვნებოდა ქართულ ლიტერატურას, ხელოვნებას, საქართველოს ისტორიას, ქრისტიანული კულტურის საკითხებს, რაც იმისაკენ იყო მიმართული, რომ ქართველ ხალხში პატრიოტული გრძნობები არ შესუსტებულიყო“ (კუჭუხიძე//მასალები 2013III:147). თუმცა რედაქცია უკვე აქტიურად ცდილობდა ქართული მწერლობა განვითარებულიყო ევ-

როპული კულტურის კონტექსტში და ნაციონალური იდენტობის დაცვისათვის ბრძოლაში არ დაკარგულიყო სამომავლო პრიორიტეტები.

მეორე ტალღის ემიგრანტთა შემოქმედებაში ტრავმული ცნობიერება თანდათან დაიძლია, იმატა კონსოლიდაციისა და ადაპტაციის სურვილმა და მცდელობამ. უცხო სივრცეში, განსაკუთრებით ამერიკაში, ინტეგრირება მნიშვნელოვანი გახდა. ევროპა დატოვა ბევრმა ქართველმა ემიგრანტმა: თამარ და აკაკი პაპაევებმა, ვიკტორ ნოზაძემ, გივი კობახიძემ, ალ. მანველიშვილმა, რომელთაც განსხვავებული მიმართულება მისცეს ქართული ემიგრაციის მოღვაწეობას ამერიკაში.

გამორჩეულია არგენტინის ქართული სათვისტომო. იმ პერიოდში სამხრეთ ამერიკის თითქმის ყველა ქვეყანაში ცხოვრობდნენ ქართველები, მაგრამ ლიტერატურულ-კულტურული საქმიანობა დიდი ინტენსივობით არგენტინასა და ჩილეში (1953 წლიდან) მიმდინარეობდა. 1950 წ. დაფუძნდა არგენტინაში მყოფ ქართველთა საზოგადოება „წმინდა გიორგი“ (თავმჯდომარე ვიკტორ ნოზაძე, საპატიო თავმჯდომარე აკაკი პაპაევა). არგენტინის ქართული სათვისტომო ქართველი ერის უფლებების დამცველ საერთაშორისო ორგანიზაციად, ქართული იდენტობის შენარჩუნების მნიშვნელოვან საშუალებად იქცა.

ქართველმა ემიგრანტებმა 1952 წელს ნიუ-იორკში დააარსეს უპარტიო ორგანიზაცია „ქართველთა დემოკრატიული კავშირი“, რომელსაც შემდეგ სახელწოდება შეუცვალეს და „საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის ამერიკული საბჭო“ უწოდეს. მნიშვნელოვანია ამ ორგანიზაციის კონკრეტული მიზანი: მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში მცხოვრებ ქართველ ემიგრანტთა შეკავშირება და ამერიკელთა ჩართვა ქართული სათვისტომოს საქმიანობაში.

ამერიკაში პერიოდული გამოცემები ცოტაა, მაგრამ ისინი უმეტესად ორენოვანია. 1951-1953 წლებში არგენტინაში გამოიცა ჟურნალი „მამული“ (რედაქტორი ვ. ნოზაძე). 1952 წელს ერთჯერადად დაიბეჭდა საგანგებო რვეული „სახალხო საქმე“ (რედ. ა. პაპაევა). 1953-1961 წლებში გ. კობახიძის რედაქტორობით ნიუ-იორკში გამოიცა კრებული „ჩვენი გზა“, 1955 წელს - გაზეთი „ქართველი ერი“ (მხოლოდ ერთი ნომერი), რომელსაც 1957 წელს გივი კობახიძემ ჟურნალად გადაკეთების შემდეგ „კრებული“ დაარქვა. ამ ჟურნალ-გაზეთებში დაბეჭდილ წერილებში უკვე იგრძნობა კულტუ-

რული დიალოგის სურვილი ამერიკასთან, ევროპასთან. შესაბამისად, იმატა თარგმანებმაც. უკვე მრავლადაა უცხოური ენებიდან თარგმნილი ნაწარმოებები, მათ შორის თავად ქართველების მიერ უცხოურ ენაზე დაწერილი ტექსტების თარგმანებიც.

ურთიერთდაპირისპირებისა და პოლიტიზების ხარისხმა განაპირობა ემიგრანტული პუბლიცისტური ნარატივის უპირატესობა და მასშტაბურობა. თითქმის ყველა პოლიტიკურ პარტიას თავისი პერიოდული გამოცემა ჰქონდა. ქართველ სამოციანელთა მსგავსად, ემიგრანტებიც პუბლიცისტიკას თავიანთი პოლიტიკური მიზნების განხორციელებისა და ხალხთან დიალოგის წარმართვის ყველაზე ქმედით და შესაფერის საშუალებად თვლიდნენ. დასავლური გავლენები ნელ-ნელა მნიშვნელოვანი და ანგარიშგასაწევი ხდება, მაგრამ ემიგრანტთა მსოფლმხედველობა, განსაკუთრებით ემიგრანტული პუბლიცისტიკა დიდხანს ინარჩუნებს ამ ემიგრაციის პოლიტიზებული აზროვნებისათვის დამახასიათებელ იდენტობას. (დღევანდელ ინტერკულტურულ-მიგრაციულ პუბლიცისტიკაში უფრო მეტია სოციალური თემატიკა).

ეროვნული იდენტობა და პოლიტიზებული აზროვნება პუბლიცისტურ ნარატივში უმთავრესად შემდეგი ასპექტებით აისახება:

1. მიუხედავად უთანხმოებებისა და აზრთა დაპირისპირებისა, პუბლიცისტური ნარატივი „ანტისაბჭოთა“ პოლიტიზების კონტექსტში მთელი სისრულით ავლენს ნაციონალური იდენტობის შენარჩუნების მცდელობას. ეს სფერო ემიგრანტთა კულტურული მეხსიერების თვალსაჩინო გამოვლინებად შეიძლება ჩაითვალოს რამდენიმე თვალსაზრისით:

ემიგრანტული პუბლიცისტიკა იზიარებს „თერგდალეულთა“ რეალისტურ ლიტერატურულ-ესთეტიკურ პრინციპებს, აგრძელებს ქართული კრიტიკული აზროვნების ტრადიციებს (განსაკუთრებით 50-60-იან წლებამდე), ამ პუბლიცისტიკის ძირითადი ხაზი და პათოსი მხილებაა. ზოგიერთ სატირულ ფელეტონს კონკრეტული ადრესატი არ ჰყავს, მანკიერებანი მხოლოდ ზოგადად და ანონიმ პერსონაჟთა მეშვეობითაა მხილებული. ბევრი წერილი ხელმოწერილია ფსევდონიმით. ფსევდონიმთა დიდი უმრავლესობა დღეს უკვე გაშიფრულია.

ნაციონალური იდენტობის შენარჩუნების მძლავრ საშუალებად, კულტურული მეხსიერების გამოვლინებად იქცა საქართველოს ის-

ტორიის კვლევა და ქართველოლოგიური მეცნიერების განვითარება. ჟურნალ-გაზეთებში „ბედი ქართლისა“, „კავკასიონი“, „მომავალი“, „საქართველო“, „ორნატი“, „მამული“, „გეორგიკა“ გამოქვეყნებულია ნოე ჟორდანიას, ვიქტორ ნოზაძის, კალისტრატე და ნინო სალიების, აკაკი და თამარ პაპავეების, გივი კობახიძის, ალექსანდრე მანველიშვილის, ილია კუჭუხიძის, შალვა ბერიძის, გიორგი გვაზავას, შალვა ამირეჯიბის, გიორგი ჟურულის, ალექსანდრე ცომაიას, სამსონ ფირცხალავას, მიქელ თარხნიშვილის, გრიგოლ ფერაძის, გრიგოლ დიასამიძის, ისიდორე მანწკავას, ზურაბ ავალიშვილის, კიტა ჩხენკელის, ლეო კერესელიძის, შალვა მალლაკელიძისა და სხვათა ნერილები საქართველოს ისტორიის, ქართული კულტურის საკითხებზე. კულტურული მეხსიერების შენახვის მცდელობაა ავტობიოგრაფიები, მოგონებები, ფელეტონები.

ემიგრანტული ჟურნალ-გაზეთების დიდი ნაწილი წარმოდგენილია გ. შარაძის ნიგნებში „ქართული ემიგრანტული ჟურნალისტიკის ისტორია“ (ტ. I-VIII), აქვე მოცემულია რედაქტორებისა და ავტორების ბიოგრაფიები, მათი მოღვაწეობის ამსახველი დოკუმენტები და ფოტოები, განხილულია დაბეჭდილი ნერილები, მასალა დალაგებულია თანრებისა და თემების მიხედვით. ასე მაგალითად, ჟურნალ „კავკასიონის“ რუბრიკებია: პოეზია, პროზა, თარგმანები, ისტორიულ-ლიტერატურული ესეები, ლიტერატურის ისტორია და მხატვრული კრიტიკა, ხელოვნებათმცოდნეობა და მუსიკა, საქართველოს ისტორია, საერთაშორისო სამართალი, ბიოგრაფიული პორტრეტები. გაზეთი „დამოუკიდებელი საქართველო“ წარმოდგელია რუბრიკებით: მასალები დამოუკიდებელი საქართველოს პოლიტიკური ისტორიისათვის, უცნობი მასალები თბილისის უნივერსიტეტის ისტორიისათვის, ახალი მასალები 1924 წლის აჯანყების ისტორიისათვის, რუსთველოლოგია, ქართველოლოგიის ისტორიისათვის ევროპაში, საქართველოს ისტორია და კულტურული ლიტერატურული ურთიერთობანი დასავლეთ ევროპასა და ამერიკასთან, ლიტერატურული, ისტორიულ-პოლიტიკური პორტრეტები და ქრონიკები. გაზეთი „ახალი ივერია“: საქართველოს ფედერალური მოწყობისა და ტერიტორიული საზღვრების დაცვის საკითხები, მიმდინარე მსოფლიო-პოლიტიკური მოვლენები, შიდაპარტიული პოლემიკა, ქართული კლასიკური ლიტერატურული მემკვიდრეობის საკითხები და ა.შ.

სხვა სივრცეში ქართველები ინარჩუნებდნენ და უფრო ხილდებოდნენ ეროვნულ კულტურას, ფასეულობებს, ცდილობდნენ არ

დაეკარგათ სამშობლოს ხსოვნა. ამადაც იქმნებოდა ემიგრანტული ისტორიოგრაფია, ქართველოლოგია – მნიშვნელოვანი და დღეისათვისაც ანგარიშგასაწევი კვლევები სხვადასხვა მიმართულებით: ქართული ენა, ძველი და ახალი ქართული ლიტერატურა, ძველი ქართული სასულიერო მწერლობა, საქართველოს ეკლესია. უცხო ენაზე ითარგმნებოდა ქართველოლოგიური სამეცნიერო ლიტერატურა (მენაბდე //მასალები 2013 III:175-176).

ამ დროს საბჭოთა საქართველოში გაყალბებული ისტორია იწერებოდა, ამიტომაც ემიგრანტული ისტორიული პუბლიცისტიკა არა მხოლოდ საიმედო წყაროს, არამედ ისტორიული ფაქტების საბჭოთა კონიუნქტურისაგან თავისუფალ ინტერპრეტაციასაც წარმოადგენს. გარდა ამისა, ემიგრანტულ პუბლიცისტიკაში უფრო მეტად შეინიშნება ევროპული გავლენები, მით უმეტეს, იმასაც თუ გავითვალისწინებთ, რომ წერილები აირეკლავს იმ დროის ევროპასა და ამერიკაში მიმდინარე მოვლენებსაც. ჟურნალ-გაზეთებში რეალისტურად და საინტერესოდ არის მიმოხილული თანადროული უცხოური პოლიტიკური და კულტურული ცხოვრება, უახლესი სამეცნიერო მიღწევები.

ნაციონალური იდენტობის დაცვა ქართული კულტურის საერთაშორისო არენაზე გატანასაც ითვალისწინებდა, ამისათვის კი ემიგრაცია მნიშვნელოვან საშუალებად მიიჩნეოდა. ემიგრანტები ცდილობდნენ, საქართველო წარედგინათ, როგორც ევროპული კულტურულ-სააზროვნო სივრცის ორგანული ნაწილი, დასავლური, ქრისტიანული მენტალობის ქვეყანა. ბევრი კულტუროლოგიური და ისტორიული ნაშრომი სწორედ ამ მიზანს ემსახურებოდა. XX საუკუნის ქართული ემიგრანტული მწერლობის არცთუ მცირე ნაწილი განკუთვნილია უშუალოდ ევროპელი მკითხველისათვის.

იდენტობის შენარჩუნების თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი იყო ქართული მართლმადიდებლური ეკლესიის მოღვაწეობა ემიგრაციაში. პარიზელ ქართველთა სულიერ ცხოვრებაში დიდი როლი შეასრულა თეოლოგმა და ისტორიკოსმა, არქიმანდრიტმა გრიგოლ ფერაძემ, ჟურნალმა „ჯვარი ვაზისა“, რომელიც პარიზში 1931-1934 წლებში გამოდიოდა (კობახიძე 2009).

2. პოლიტიკებამ და „ანტისაბჭოთა იდენტობამ“ ჩამოაყალიბა საბჭოთა კონიუნქტურისაგან თავისუფალი აზროვნება, „ემიგრანტული კონიუნქტურა“, რომელიც თვალსაჩინოდ ასევე პუბლიცისტურ ნარატივში გამოვლინდა. „ანტისაბჭოთა იდენ-

ტობა“ ნიშნავს არა მხოლოდ თავისუფლებას საბჭოთა იდეოლოგიური ზენოლისაგან, არამედ საბჭოთა კრიტიკული აზროვნების შეფასებების კრიტიკასაც, შეფასებათა კრიტერიუმების განსხვავებულობას. ემიგრანტ მოღვაწეთა კვლევის არეალი თანდათანობით ფართოვდებოდა, განსაკუთრებით ამერიკაში. მათ არავინ უზღუდავდა ხელმისაწვდომობას ლიტერატურაზე, შესაბამისად, დასავლური აზროვნება ემიგრანტულ კრიტიკაზეც აისახებოდა. იზრდებოდა ინტერესების სფეროც. არსებული მასალიდან იკვეთება ემიგრანტ ლიტერატურათმცოდნეთა პოზიციები მხატვრული ტექსტების ინტერპრეტაციისას: მათთვის მნიშვნელოვანია პერსონაჟის ძალდაუტანებელი ფსიქოლოგიზმი, ცოცხალი ენობრივი ქსოვილის საშუალებით შექმნილი არაზედაპირული, არამაბლონური, ბუნებრივი ხასიათები, მწერლის ბიოგრაფიული დეტალები და ასპექტები. ვლ. ბაქრაძე აღნიშნავდა: „რომანში უნდა იყოს დაცული ისტორიული სინამდვილე და ფსიქოლოგიური სიმართლე. ... ყოველი მოქმედება უნდა იყოს დასაბუთებული, დასაბუთებული არა განყენებული დებულებებით, არამედ ფსიქოლოგიურათ, მხატვრულათ, ფსიქოლოგიური განცდის ბუნებრივი განვითარებით. ... მხატვრული ლიტერატურის საგანია არა ნატურალიზმი, არამედ ფსიქოლოგიური განცდები“ (ბაქრაძე 1929:51). ყოველივე ამის გამო საბჭოთა იდეოლოგიისაგან თავისუფალი, განსაკუთრებით პირველი ტალღის ემიგრანტული ლიტერატურათმცოდნეობითი ხედვები, წინ უსწრებდა საბჭოთა აზროვნებას.

განვიხილავთ ემიგრანტული ლიტერატურათმცოდნეობის ზოგიერთ ასპექტს:

საბჭოთა ლიტერატურათმცოდნეობა ადრეულ ეტაპზე ჰაგიოგრაფიის კვლევასაც მნიშვნელოვანწილად იდეოლოგიური აქცენტებით წარმართავდა. ემიგრანტი მოღვაწეებისათვის თავიდანვე მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა ჰაგიოგრაფიის ემოციურობა, ღრმა ესთეტიზმი, საერო ხასიათი, თემატური მრავალფეროვნება, ფსიქოლოგიზმი.

ვ. ნოზაძემ ქართული ლიტერატურის საკითხები განიხილა დღემდე გამოუქვეყნებელ ხელნაწერ (ავტოგრაფულ) ნაშრომში „გარდასულ დღეთა საქმენი და ამბავნი“ (დანერილია 1948 წელს საფრანგეთში): „იაკობ ხუცესის „ნამებაი წმიდისა შუშანიკისა“ არამცთუ მარტო ჰაგიოგრაფიული აღწერაა, არამედ საერო რომანის ხასიათსაც ატარებს. იგი არის წმინდანის ცხოვრების აღწერა, მაგრამ ამასთანავე რომანიც, რომელიც მაშინდელი ხანის სოცია-

ლურსა და ფსიქოლოგიურ საკითხს თვალწინ გვიშლის. ... გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება" არსებითად ორ რომანს შეიცავს. მთავარია ოჯახის სინმინდის დაცვა. ...დრამატული დამუშავება შინაარსს ნამდვილი რომანის სახეს აძლევს" (ნოზაძე 1948ბ:28, 41).

ემიგრანტული ლიტერატურათმცოდნეობა საგანგებოდ აღნიშნავს გაორებას რომანტიკოსი პოეტების, ალექსანდრე ჭავჭავაძისა და გრიგოლ ორბელიანის, შემოქმედებაში. მნიშვნელოვანია გიორგი კერესელიძის მიერ წაკითხული მოხსენება „გრ. ორბელიანი“ (ჟურნალი „კრებული“, ნიუ-იორკი, 1957 წ.), ასევე, ილია კუჭუხიძის (მინდია ლაშაურის ფსევდონიმით) წერილი გრ. ორბელიანზე („ქართული სული“, მიუნხენი, 1961). ვ. ნოზაძის აზრით, გაორება ალ. ჭავჭავაძის, გრ. ორბელიანის მოღვაწეობასა და შემოქმედებაში ამგვარია: „რუსეთთან სამსახური და თავისუფლებისადმი ტრფობა“, ხოლო ნიკოლოზ ბარათაშვილთან გაორება უფრო მისი ნააზრევის, ნაფიქრის შედეგია: „ერთი მხრივ, იგი დასტირის ბედს ქართლისას, მეორე მხრივ, აქებს ერეკლე მეორის პოლიტიკურ ნაყოფს, რომელმაც სამშვიდობო მმართველი მოქალაქის ხელი მოიტანა“ (ნოზაძე 1948ბ:78,79). ადრეული საბჭოთა კრიტიკისაგან განსხვავდება ვ. ნოზაძის აზრი ილიას სოციალური პოზიციების შესახებ: „ილიას წარმოდგენა სოციალურ თანასწორობაზე გამომდინარეობს არა რევოლუციური გაძარცვისაგან, არამედ დაბალ ფენათა და ნივთიერად დაჩაგრულთა ამალგებიდან. ... არა ზემოდან ქვემოთკენ გათანასწორება, არამედ ქვემოდან ზემოთ ასვლა, ... არა ძირს გათანასწორება, არამედ ზემოთ. ... ეს მნიშვნელოვანი კუთხეა ილიას შემოქმედებისა“ (ნოზაძე 1948ბ: 79).

განსაკუთრებულია ემიგრანტთა დამოკიდებულება ილიასა და აკაკის შემოქმედებასთან, ქართული ნაციონალური იდეების ილიასეულ პარადიგმებთან. მათი ნაწარმოებების კვლევის დღევანდელი მასშტაბის მიუხედავად, ემიგრანტულ მემკვიდრეობაში არაერთ საგულისხმო შეფასებას და განსხვავებულ აზრს დავადასტურებთ. „ილია ნააზრევს ასხამს ხორცს, ნაფიქრს აძლევს რეალურ ფორმას, აკაკი – ნაგრძნობს, განცდილს ხატავს, ასურათებს. ... ილიას ნაწარმოებში, უპირველეს ყოვლისა, იდეებს ვეცნობით, აკაკის შემოქმედება მოძრაობა, შემოქმედებაა თვით. ... ილიას ვუფიქრდებით, აკაკის განვიცდით“ (წულუკიძე 1929ა:79). „აკაკისა და ილიას შედარება ხომ სრული ლიტერატურული მოვეტიონობა არის. პოეტებსა და ხელოვანებს არსად არ ადრიან ერთმანეთს. ...აკაკი არ იყო მარტო პოეტი, რომელმაც საქართველოს სხვადასხვა მიწა-

წყლის შვილთა ამ დიდ პაემანზედ იმერეთი თავისი მხრებით მოიტანა. ...დემოკრატებს ადვილად შეუძლიათ გამოიყენონ აკაკის ესა თუ ის ლექსი, მაგრამ ყველამ იცის რა დაემართა აკაკის ენამზიანობას, როდესაც აკაკიმ ჩვენი ქვეყნის ზოგიერთი უმწო ამბავის გალექსვა მოინდომა. აკაკიმ ინტერნაციონალს ლექსი უძღვნა და აკაკი ველარაჟინ იცნო. ინტერნაციონალის ქართულად გალექსვა და ისიც აკაკისებური ლექსით, შეუძლო აღმოჩნდა“ (ამირეჯიბი II:57,58,62).

ბუნებასთან უჩვეულო მიმართებამ, მითოლოგიისა და ხალხური თქმულებების გამოყენებამ, სინამდვილის მართლაც უცნაურმა, იდუმალებით მოსიღმა აღქმამ ბიძგი მისცა და გზა გაუკვალა საბჭოთა ლიტერატურათმცოდნეობაში განსხვავებულ შეხედულებებს ვაჟას შემოქმედების შესახებ. კრიტიკოსები ვაჟას მსოფლმხედველობაში ეძებდნენ წარმართობას, პოლითეიზმს, პანთეიზმს, ანთროპომორფიზმს, ანიმიზმს. როგორც ცნობილია, 40-50-იან წლებში საქართველოში „ქართული სალიტერატურო ენის სინმინდისა და სრულყოფის“ დაცვის საბაბით გააკრიტიკეს ვაჟა-ფშაველას (ასევე კ. გამსახურდიას, გ. ლეონიძის, ს. ჩიქოვანის) ენობრივი პოზიციები.

ვაჟას ფენომენი სათანადოდ შეაფასეს XX საუკუნის ქართველმა ემიგრანტმა მოღვაწეებმა. მიხაკო წერეთელი: „ვაჟა ამბავთ მთის ცხოვრებითგან იღებდა და თვით ენაც მან მთის ძლიერი გამოთქმებით შეამკო. ...თავისი ენა მას სჭირდებოდა თავისი შეუდარებელი ხელოვნებისათვის, მისთვის განუმეორებელი ფერის მიცემისათვის. ...ამიტომაც ვაჟა უთარგმნელია. ...უცნაურია „ერთი ყველასათვის გასაგები სამწერლობო ენის“ დადგენის და მიღების მოთხოვნა. ...ვერც ძველი მწერლობით მოსარგებლეს ვეტიყვით საყვედურს არქაიზმების შემოტანისათვის, ვერც დალექტების შემოტანს, თუ დიალექტიზმები ენას ამდიდრებენ და ამშვენიერებენ. ...ეს სიტყვის ხელოვანის საქმეა, მათ შემოქმედებას თავისუფლება უნდა მიეცეს“ (წერეთელი 1951: 5,7,8). გაზეთში „კლდე“ დაიბეჭდა გრ. დიასამიძის წერილი „მარგალიტის მთესველი“ („კლდე“ 1936, 20/21), რომელშიც ასევე საინტერესო მოსაზრებებია ვაჟას ნაწარმოებების შესახებ.

ცნობილია გრ. რობაქიძის დამოკიდებულება ვაჟას შემოქმედებასთან. ჯერ კიდევ ადრე, 1909 წელს, გრ. რობაქიძემ თბილისში ნაიკითხა ლექცია ვაჟას შესახებ (რობაქიძე 1996:422-429). ემიგრაციაში კიდევ უფრო გამოიკვეთა გრ. რობაქიძის შეხედულებები ვაჟას

შემოქმედების ისეთ პრობლემატურ საკითხებზე, როგორებიცაა რელიგია და მითოსი. გრ. რობაქიძე ვაჟას უნიკალურ შემოქმედად მიიჩნევს, რაც თუნდაც ემიგრაციისათვის არ იყო უდავო ჭეშმარიტება. „ვაჟას კულტი, უნდა ითქვას, დღითგან ჩემი ლექციისა იწყება“ (რობაქიძე 1996:162). საინტერესოა რობაქიძის წერილი „ვაჟას ენგადი“, რომელიც 1961 წელს ჟენევაში დაიწერა (რობაქიძე 1996:158-183).

ვ. ნოზაძემ ჟურნალ „კავკასიონში“ რამდენიმე წერილი მიუძღვნა ვაჟას შემოქმედებას, ხოლო ზემოხსენებულ ნაშრომში (ნოზაძე 1948 ბ) განიხილა ვაჟას რამდენიმე ნაწარმოებიც. ვიკტორ ნოზაძე მკვეთრად ემიჯნება მკვლევრებს, რომლებიც ვაჟას წარმართად, ანიმისტად, პანთეისტად აცხადებენ. ვ. ნოზაძის აზრით, გასულიერება ვაჟასთან არა მსოფლმხედველობა, არამედ გამოსახვის ხერხია. „მსოფლიო მწერლობის ისტორიაში არ არის არც ერთი ისეთი მწერალი, რომელსაც იგი – პროსოპოპეა (გაპიროვნება) – თავის საგნად გაეხადოს. ყოველ შემთხვევაში, ასეთ მწერალს არ ვიცნობ და ასეთი მწერალი კი არის ვაჟა-ფშაველა, ვაჟას პოეზია პროსოპოპეით არის შესანიშნავი. ... ვაჟა-ფშაველას პროსოპოპეაში პლასტიციზმი არის დინამიური; ყოველივეს გასულიერება და ცოცხლობა მოძრავი სურათი არის და ესაა ვაჟას ესთეტიკის უშესანიშნავესი მიღწევა, მგონი, განუმეორებელი. ...ვაჟა-ფშაველასთან მკვდარი და ცოცხალი ბუნება – ორივე – არის სულიერი და მგრძნობადი; ორივე არის განპიროვნებული და ამან საბაბი მისცა ზოგ კრიტიკოსს, ვაჟა-ფშაველა ანიმისტად, ან პანთეისტად გამოეცხადებინა, რაც არის სრული გაუგებლობა და გაუგებრობა“ (ნოზაძე 1967ა:121-122).

მკვლევრის აზრით, ვაჟას მსოფლმხედველობა ვერ თავსდება რომელიმე მოძღვრების ან ლიტერატურული მიმართულების ჩარჩოებში. ვიკტორ ნოზაძისათვის, რომელიც შესანიშნავად იცნობდა ადრეული მოდერნიზმის დასავლელ ავტორთა ესთეტიკას, თავიდანვე სრულიად გასაგები იყო ვაჟას „იზმებისაგან“ თავისუფალი მხატვრული სამყარო (იხ. ჩიტაური 2011).

ასევე მნიშვნელოვანი სფეროა ემიგრანტული რუსთველოლოგიაც, რომლის ინტელექტუალური ველი „ანტისაბჭოთა იდენტობის“ ნიშნით ევროპულ დისკურსში თანდათან ფართოვდებოდა. იგი 20-30-იანი წლებიდანვე შეეცადა სხვა სიღრმეების მოძიებას. რუსთაველის პოემის შესახებ საინტერესო წერილები გამოაქვეყნეს ემიგრანტმა მოღვაწეებმა: გ. გვაზავამ, ალ. მანველიშვილმა, გ.

გამყრელიძემ, მ. წერეთელმა, ზ. ავალიშვილმა, ა. პაპავამ, შალვა ამირეჯიბმა ჟურნალებში „კავკასიონი“, „ბედი ქართლისა“, „კლდე“, „კავკასია“ და სხვა. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია შოთა რუსთაველის საიუბილეო თარიღებისადმი მიძღვნილი საგანგებო ნომრები: ჟურნალი „ქართლოსი“ 1938, №11-12, პარიზი; „კავკასიონი“, №11, 1966, პარიზი (იხ. კვატაია 2013ბ).

მკვლევრები განიხილავენ პოემის როგორც ზოგადსაკაცობრიო პრობლემატიკას, ასევე მის ეროვნულ მახასიათებლებს. ემიგრანტმა რუსთველოლოგებმა მეტი მნიშვნელობა მიანიჭეს პოემის ცოცხალ ენობრივ ქსოვილს, ყურადღება მიაქციეს ერთი შეხედვით უმნიშვნელო სიტყვებს, ფრაზებსა თუ ეპიზოდებს.

ცნობილია ვიკტორ ნოზაძის კვლევის მეთოდები და მასშტაბები. ვ. ნოზაძემ გამოაქვეყნა „ვეფხისტყაოსნის“ ჩხრეკანის“ (ვიკტორ ნოზაძის ტერმინი) რამდენიმე ტომი: „ფერთამეტყველება“, „მზისმეტყველება“, „ღმრთისმეტყველება“, „მიჯნურთმეტყველება“, „ვარსკვლავთმეტყველება“, „საზოგადოებათმეტყველება“, მაგრამ ვერ მოასწრო „გულთამეტყველების“, „ტანთმეტყველების“ და ბევრი სხვა გამოკვლევის დაბეჭდვა.

ვ. ნოზაძემ შეისწავლა დასავლეთ ევროპის შუა საუკუნეების მწერლობა. „ვეფხისტყაოსნის ჩხრეკანი“ სწორედ პოემის მსოფლიო ლიტერატურის ნიმუშებთან პარალელების ძიებით განვითარდა. მის არქივში ინახება ნაშრომები: „სილამაზე დასავლეთში“, „მშვენიერების თეორიები“, გერმანულ ენაზე დაწერილი ნაშრომი „პარალელები ნიბელუნგებსა და ქართულ ეპოსს შორის“ (იხ. კვატაია 2004ა, 2013ა).

მკვლევარი იძიებს, განსჯის პოემის თითოეულ სიტყვას, ფრაზას. იგი ეყრდნობა სულხან-საბა ორბელიანის, ნიკო ჩუბინაშვილის, ილია აბულაძის და სხვათა ლექსიკონებს, ივანე ჯავახიშვილის ნაშრომებს, ძველ ქართულ სამედიცინო კრებულებს, უძველეს ქართულ ტექსტებსა და ხალხურ შემოქმედებას. განმარტებისას ვ. ნოზაძე ხშირად მიმართავს ძველ ბერძენ ფილოსოფოსთა ნააზრევსა და ბიბლიას, უმრავლეს შემთხვევაში განსახილველი სიტყვებისა და ფრაზების თარგმანები წარმოდგენილია სხვადასხვა ენაზე.

ვ. ნოზაძე საგანგებოდ იკვლევს პოემაში ადამიანის სხეულის ნაწილების აღმნიშვნელი სიტყვების (თავი, კისერი, თხემი, მხარი, ქედი, გული) მხატვრული ფუნქციითა და პოეტური შინაარსით დატვირთულობას. გამოუქვეყნებელ ნაშრომში „გულთამეტყველება“ მკვლევარმა აღწუსა „გულ“ ფუძისაგან ნაწარმოები კომპოზი-

ტების ხმარების 300-ზე მეტი შემთხვევა (იხ. ჩიტაური 2013). მისი დაკვირვებით, რუსთაველმა სიტყვა „გულის“ შინაარსობრივი დატვირთვით შექმნა ახალი ფსიქოლოგიური ცნებები: „გულის სიტყვა“, „სიბრძნე გულისა“, რომელთა საშუალებითაც აღწერა ადამიანის შინაგანი სამყარო: ფიქრი, განსჯა, თვითცნობიერება, თვითფლობა, ინტელექტი (ნოზაძე 1968).

მკვლევარი თავად ხსნის, თუ რატომ „განჩხრიკა“ („აამეტყველა“) ასე პოემა. ვ. ნოზაძის დაკვირვებით, ნაციონალური მახასიათებლებიც და ზოგადად ადამიანური პრობლემატიკაც რუსთაველთან განფენილია არა მხოლოდ აფორიზმებსა და ბრძნულ შეგონებებში, არამედ ასევე ადამიანთა ჩვეულებრივი ყოფითი ურთიერთობის ამსახველ ეპიზოდებსა და ფრაზებში. ტექსტის „ჩხრეკა“ ყურადღებას მიგვაპყრობინებს პერსონაჟთა ყოველდღიური ქცევის ნესებისაკენ, რომელნიც „ვეფხისტყაოსნის“ მკითხველს, შესაძლოა, შეუმჩნეველი დარჩეს. სწორედ ამგვარ ეპიზოდებში საცნაურდება პერსონაჟთა ის პიროვნული თავისებურებები, რომელნიც საბჭოთა პერიოდის რუსთველოლოგიას არ განუხილავს და ისინი, შესაძლოა, ზოგადად ქართული ნაციონალური იდენტობის გამოვლინებებად მივიჩნიოთ.

ვ. ნოზაძემ საინტერესოდ წარმოაჩინა პატრონყმობის საკითხი პოემაში, მასთან დაკავშირებული „მოკითხვის წესის“, „მოხსენების“ ეპიზოდები, ორგვარი სიყვარულის ფენომენი და ამ სოციალური ურთიერთობის შესაბამისი ფორმები საქართველოსა და ევროპაში. გამოუქვეყნებელ ნაშრომში „ვეფხისტყაოსნის“ საზოგადოებრივი ზენი“ ნოზაძე აღნიშნავს, რომ რუსთველური პატრონყმური ურთიერთობა ეყრდნობა არა შიშსა და გაუცხოებას, არამედ გულწრფელ ურთიერთპატივისცემას. პატრონს უფრო მართებს სიყვარულის გაღვივება, გამჟღავნება, ვიდრე ყმას, რადგან ძლიერს აკისრია პასუხისმგებლობა სუსტის მიმართ (ნოზაძე 1940). ამ განხილვიდან აშკარაა, რომ რუსთველური პატრონყმობა და, ზოგადად, ხელისუფალსა და ქვეშევრდომს შორის დამოკიდებულება, ადამიანური ურთიერთობის ის სფეროა, რომელიც ჯერ სათანადოდ არ არის შესწავლილი (იხ. ჩიტაური 2013).

ამგვარი კვლევის პროცესში იკვეთება მრავალი ზოგადად ადამიანური თემა და საკითხი: ცოდნა და რწმენა, ღმერთი, ადამიანი და ბედისწერა. გულისა და გონების კონფლიქტი, აზრი და ქმედება. თვითშემეცნებისა და ზნეობრივი ამაღლების პროცესი, გონებრივი განვითარების რუსთველური გზები, პრაგმატიზმი და რეალობა. ეს

საკითხები ნოზაძის რამდენიმე ნაშრომშია განხილული. მათგან მნიშვნელოვანია „ვეფხისტყაოსანის“ სიბრძნისმეტყველება“ (იხ. კვატაია 2004ბ). ასევე ნაშრომში „კაცი ვარ, ადამიანი“ „ვეფხისტყაოსნის“ მიხედვით“ ვიკტორ ნოზაძემ ყურადღება მიაქცია რუსთაველის ფრაზას „სრული კაცი“. მკვლევარი მსჯელობს იმის შესახებ, თუ რას ნიშნავს რუსთაველისათვის „კაცის სრულობა“. მან მოიძია მაჰმადიან მისტიკოსთა და ქრისტიან სწავლულთა შეხედულებები „სრული კაცის“ შესახებ. ვ. ნოზაძის აზრით, რუსთაველთან „სრული კაცის“ სწორედ ქრისტიანული გაგებაა გამოკვეთილი. „სრული კაცობა“ გულისხმობს არა ადამიანური ბუნების შეცვლას, არამედ მის ამაღლებას. კაცი მიწიერ არსებად რჩება, ოღონდ მიიხსნაფვის განღმრთობისაკენ (ნოზაძე 1981:93-106). ამ შემთხვევაში სრულყოფილებისადმი სწრაფვა ყოველდღიური, ცოცხალი პროცესია. ვიკტორ ნოზაძე გვეუბნება, რომ პოემაში „სრულ კაცად“ იწოდება მხოლოდ ავთანდილი. ეს გმირი ეძიებს გზას სულიერი ამაღლებისაკენ, რაც თვითშემეცნების მუდმივად განახლებად პროცესში აისახება (იხ. ჩიტაური 2006).

გიორგი გვაზავა ნაშრომში „რუსთაველი და მისი შემოქმედება“ მსჯელობს „ვეფხისტყაოსნის“ ნაციონალურ და ზოგადსაკაცობრიო კონცეფციებზე. მისი ყურადღების ცენტრშია: გამეფების ეპიზოდი, ტოლერანტობა, გული და გონება, აზრი და ქმედება. „შეგვიძლია ვთქვათ, რომ „ვეფხისტყაოსანი“ არის უაღრესად ეროვნული, ქართულ-ნაციონალური შემოქმედება, ის სრულებით გაუდენთილია ქართული სულით და ხასიათით. ...ეს, რასაკვირველია, სრულებით ხელს არ უშლის მის საკაცობრიო, მსოფლიო მნიშვნელობას. ...ის არის ერთსა და იმავე დროს პოემა მხედრობის, რაინდობის, მიჯნურობის. იქ არის კიდევ რაღაც, რაც მოგვაგონებს ხალხურს რომანს, აგრე ვსთქვათ, მითურს. იგია სარაინდო საქმეთა სიმღერა და რომანი, რომელსაც შეიძლება ვუწოდოთ „ტფილისის საიდუმლონი“ (მისტერიები), თუმცა ტფილისი სულაც არაა ნახსენები ისე, როგორც იყო პარიზის მისტერიები და ლონდონის მისტერიები“ (გვაზავა 1938:15).

პოემის ინტერკულტურულობა და მასშტაბური ხედვა განსაკუთრებულად მუღავნდება „ვეფხისტყაოსნის“ რელიგიურ მსოფლმხედველობაში. ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია ზურაბ ავალიშვილის ნიგნი „ვეფხისტყაოსნის“ საკითხები“ (ავალიშვილი 1931); აკაკი პაპავას ნაშრომები „მადლიანი მჩხრეკელი“, „ვეფხისტყაოსანი და მისი ავტორი“ („კავკასიონის“ საგანგებო, რიგგარეშე

ნომერი, პარიზი, 1966, № №6, №11); შალვა ამირეჯიბის “შოთა რუსთაველი” (“კლდე”, 1935, № 11/12). მკვლევართა აზრით, რუსთაველი რომელიმე სარწმუნოებრივ ტენდენციას არ ემორჩილება. თუმცა რუსთაველზე დიდი გავლენა მოუხდენია ქრისტიანობას. „მრავალი თეორიები და “ „იზმები“ წამოაყენეს ჩვენმა მკვლევარებმა. ... პოემის მსოფლმხედველობა არის ერთი და მთლიანი, ქრისტიანული, მისი ღმერთი არის ერთი და ერთარსება და ეს არის წმინდა ქრისტიანული სამება. აქ არ არის არც ნეოპლატონიზმი, არც მანიქეველობა და ზოგადად არც რომელიმე სხვა „იზმი“ (პაპავა 1966:142-143). გვერდს ვერ ავუვლით აგრეთვე ალექსანდრე მანველიშვილის ნაშრომს „შოთა რუსთაველის მსოფლმხედველობა“ (მანველიშვილი 1938), რომელშიც მკვლევარმა სიღრმისეულად, საბჭოთა პერიოდის რუსთველოლოგიისაგან სრულიად განსხვავებულად განიხილა პოემის ზოგიერთი საკითხი: სანუთრო და ადამიანი, პესიმიზმი, მოქმედების ფილოსოფია.

რასაკვირველია, ემიგრანტთა შორის იყო დავაც რუსთველოლოგიურ საკითხებზე (პოლემიკა გიორგი გვაზავასა და ზურაბ ავალიშვილს, ვიკტორ ნოზაძესა და აკაკი პაპავას შორის), მაგრამ ემიგრანტი რუსთველოლოგები ერთსულოვნად მიიჩნევდნენ, რომ პოემა, ერთი მხრივ, ქართული ეროვნული სულის გამოხატულებაა, ხოლო, მეორე მხრივ, იგი საშუალებას იძლევა ქართული მწერლობა გავიაზროთ მსოფლიო კულტურულ-ისტორიულ კონტექსტში.

II. მხატვრული შემოქმედება

მხატვრულ შემოქმედებასთან დაკავშირებით კითხვები ამგვარად კონკრეტდება: რამდენად და როგორ ინარჩუნებს ნაციონალურ იდენტობას ეს მწერლობა? აგრძელებს თუ არა ტრადიციულ ქართულ ნარატივს და თუ აგრძელებს, რომელი კონცეპტებით? კულტურული, არქეტიპული მეხსიერების რომელი ასპექტები აქტიურდება? რა იქმნება ახალი უცხო გარემოში? შეცვლილ გეოგრაფიულ, სოციოპოლიტიკურ და ენობრივ სივრცეებში რა მნიშვნელობა ენიჭება მშობლიურ ენას?

თეორიულ ნაწილში აღინიშნა, რომ ემიგრანტულ მხატვრულ ტექსტებში აისახება გაორება, დუბლირება, ლიმინალობა, ჰიბრიდულობა; გაცნობიერებულად თუ გაუცნობიერებლად, აქტიურდება ნაციონალური იდენტობის განმსაზღვრელი ღირებულებითი,

მსოფლმხედველობრივი სისტემები: ენა, რელიგია, ეროვნული იდე-
ალები, ფოლკლორი და მითოსი (იდეენტობის კონცეპტები), ისტო-
რიული, კულტურული მეხსიერება თავისი პარადიგმებით, არტე-
ფაქტებითა და გენეტიკური კოდებით (მეხსიერების კონცეპტები),
ინდივიდუალური მეხსიერება გახსენებათა (სამშობლო, ნარსული,
ბავშვობა) აქტუალიზებით.

თეორიულ ნაწილში ასევე განვიხილეთ კავშირი მწერლობას,
იდეენტობასა და მეხსიერებას შორის, ნარაციის როლი მეხსიერების,
ენის, იდეენტობის შენარჩუნებაში. როდესაც იდეენტობა საფრთხე-
შია, კულტურული მეხსიერების ღირებულება იზრდება, ხოლო
კულტურული მეხსიერების წარმოჩენისა და შენახვის ყველაზე
კარგ საშუალებად ემიგრაციაში იქცევა ნარაცია. უპასუხო კით-
ხვას, თუ ვინ ხარ, ნიშნავს მოჰყვე შენს ისტორიას ან აღწერო იგი.
მნიშვნელოვანია სწორედ ისტორიების მხატვრულად გადმოცემა.
ამ დროს განსაკუთრებით აქტიურდება იდეენტობები. ამიტომაც
ადამიანი, რომელსაც სამშობლოში არასოდეს უფიქრია მწერლო-
ბაზე, შესაძლოა, ემიგრაციაში მწერალი გახდეს.

XX საუკუნის ქართულ ემიგრანტულ მხატვრულ შემოქმედება-
ში განსაკუთრებული დატვირთვა შეიძინა კულტურული მეხსიერე-
ბის, ტრავმული ცნობიერების, იდეენტობისა და ნარაციის კავშირმა.
ტრავმის დაძლევა პირდაპირ დაუკავშირდა თხრობას. ტექსტის,
განსაკუთრებით მხატვრულის, როლი მნიშვნელოვნად გაიზარდა
ემიგრაციაში და მან შეასრულა ემოციების, ტრაგიკული განცდე-
ბისა და გრძნობების გადმოცემის, მოსაკლისებული კომუნიკაციე-
ბის კომპენსაციის ფუნქცია. განცდილი ისტორიები, მოგონებები
მნიშვნელოვანი გახდა კულტურული მეხსიერების შესანახად და
წარმოსაჩენად. ამ ემიგრაციამ დაადასტურა, რომ მხატვრულ შე-
მოქმედებაში აქტიურდება ნაციონალური იდეენტობის კონცეპტები,
ინდივიდუალური, კულტურული მეხსიერება, არქეტიპული მოდე-
ლები.

მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა ენის ფენომენიც. ემიგრანტები ძი-
რიტადად ქართულად წერდნენ, განსაკუთრებით პირველ, ევრო-
პულ პერიოდში, როდესაც ძლიერი იყო ტრავმული ცნობიერება და
იდეენტობის დაცვის, კულტურული მეხსიერების შენახვის მოთხოვ-
ნილება. ენობრივი ველი, ენობრივი ქსოვილი, მხატვრულ-გამომ-
სახველობითი საშუალებები კულტურული პარადიგმების შენახვის,
ნაციონალური იდეენტობის შენარჩუნების ყველაზე აქტიურ და
მნიშვნელოვან მექანიზმად იქცა.

საზოგადოდ, ემიგრაციაში მნიშვნელოვანი პრობლემაა უცხო გარემოსთან ფსიქოლოგიური და კულტურული დისტანცირების საკითხი. როგორც ითქვა, შეგვიძლია გამოვყოთ მწერლის ფსიქოლოგიურ-შემოქმედებითი ქცევის სამი მოდელი: ნოსტალგიური, ადაპტაციური და ინტეგრაციული. ჩვენი აზრით, XX საუკუნის ქართველ ემიგრანტ მოლვანებს ყველაზე უფრო მიესადაგება პირველი (ნოსტალგიური) მოდელი. ეს სხვადასხვა ასპექტით აისახება მათს მხატვრულ შემოქმედებაში. განვიხილავთ რამდენიმე კონცეპტს/მახასიათებელს.

ეროვნული იდეალები, პატრიოტიზმი მე-20 საუკუნის ქართულ ემიგრანტულ მწერლობაში, განსაკუთრებით პოეზიაში, ნაციონალური იდენტობის ყველაზე მნიშვნელოვანი კონცეპტია. ამ კონცეპტის მარკერად შეიძლება მთელი ეს მწერლობა ჩაითვალოს. ემიგრანტთა ლექსებში სამშობლო განზოგადებულია, როგორც უმაღლესი ღირებულება, ქართული სინამდვილე მათი ლექსების უპირველესი თემაა, სამშობლოზე ფიქრი, მის მომავალზე ზრუნვა ნაციონალური იდენტობის დაცვის ყველაზე მყარი საფუძველია. ეს კონცეპტები ყველაზე მეტად წარმოაჩენს ემიგრანტულ მწერლობას, როგორც უცხო გარემოში ტრადიციულ ფასეულობათა შემნახველს, როგორც ქართული მწერლობის ორგანულ ნაწილს. ნიშანდობლივია გიორგი ყიფიანის ლექსის „მე ვეძებდი“ შემდეგი სტრიქონი: „პოეზია არ არსებობს მშობელ მიწის გარდა“.

მწერლის, მით უმეტეს ემიგრანტის, ცნობიერებაში არსებობს სამშობლოსთან დაკავშირებული კულტურული მეხსიერების გაუცნობიერებელი კომპონენტები, კულტურული პარადიგმები, რომლებიც შემოქმედებაში უნებლიეთ მჟღავნდება. პატრიოტული თემა ემიგრანტულ მწერლობაში მხატვრულ-გამოსახველობითი საშუალებებით, ალევორიებით ძირითადად იმეორებს კლასიკურ პოეტურ სახეებს. ტიპურია შემდეგი მარკერები: დაკარგული სამოთხე, წითელი ქაჯებისაგან ცხრაკლიტულში გამომწყვდეული ნესტანი, მიჯნური, ამირანი, „ვეფხისტყაოსნის“ გმირები: ტარიელი, ფრიდონი და ავთანდილი. „ჩემი ხატია სამშობლო“ – აკაკის ეს სტრიქონი, ემიგრანტთა დაქსაქსულობის მიუხედავად, მათი მწერლობის დევიზად, მსოფლხედვად იქცა. განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს მარკერები: „დედასამშობლო“ და „სატრფო“. ზოგჯერ გაურკვეველიც კია, ვინ ან რა იგულისხმება ლექსში – სატრფო, დედა თუ სამშობლო.

ლოგიკურია, რომ ბევრია სამშობლოზე შექმნილი ლექსი. ამ თემატიკასთან დაკავშირებული სახისმეტყველება შედარებით მრავლისმომცველია. ავტორები ცდილობენ, რამდენადაც შესაძლებელია, თავი აარიდონ გამოსატყვის ერთფეროვნებას. სტროფები აზრობრივად მსგავსია, მაგრამ ამ იდენტურობას ფორმათა განსხვავებულობა ენაცვლება.

ტრავმული ცნობიერება – ამ ემიგრანტულ მწერლობაში აისახება ისეთი საყოველთაო თემები, როგორებიცაა სიკვდილი და ბედისწერა, წუთისოფელი და ადამიანი, წარმავლობისა და ამოებობის განცდა, უიღბლო სიყვარული, გაცრუებული იმედები, თუმცა თითქმის ყველა თემა ტრავმულ ცნობიერებასთანაა დაკავშირებული და, შესაბამისად, ემიგრანტული ყოფის, ნოსტალგიის შედეგია.

სოციალური ფსიქოლოგია ცდილობს ახსნას, თუ როგორ ახდენს საზოგადოება, ამ შემთხვევაში უცხო გარემო, გავლენას ინდივიდის მოტივაციაზე, განვითარებასა და ქცევაზე, იკვლევს ფსიქოლოგიურ სტერეოტიპებს, რომელთაც ქმნის, ერთი მხრივ, დრო და სივრცე, მეორე მხრივ, პიროვნების სულიერი განწყობა, რომელიც ეთანხმება ან არ ეთანხმება თანადროულობას. ყალიბდება შესაბამისი ესთეტიკური კრიტერიუმები, მსოფლმხედველობა. ეს ყველაფერი იძლევა შემოქმედებით იმპულსებს და აისახება კიდეც შემოქმედებაში. XX საუკუნის ემიგრაციის შემთხვევაში ფსიქოლოგიური სტერეოტიპების განსაზღვრისას განსაკუთრებულ დატვირთვას იძენს სულიერი დისტანციისა და სივრცის იდენტიფიკაციის საკითხები.

სულიერი დისტანციის ცნებაში იგულისხმება არა გეოგრაფიული დაშორება, არამედ დატოვებულ ქვეყანასთან გაუცხოების, ასევე სამშობლოში დაბრუნებისა თუ მასთან კონტაქტის შეუძლებლობის პრობლემა. რაც უფრო დიდია ეს დისტანცია და დაბრუნების შეუძლებლობის გააზრება, მით მეტია სამშობლოს იდეალიზაციის, ნოსტალგიისა და ტრავმულობის ხარისხი.

სივრცის იდენტიფიკაცია (შეგუება დროისა და სივრცის მოცემულობასთან) პირველი ტალღის ემიგრაციაში არ შედგა. ამიტომაც აქ განსაკუთრებული ფორმითა და შინაარსით აქტუალიზდება მეხსიერების კონცეპტები. კომუნიკაციური მეხსიერება ვერ ერთვება შემოქმედის სააზროვნო არეალში და მის სულიერ სამყაროს მთლიანად წარსული და კულტურული მეხსიერება (გახსენებებით) მართავს, რაც იწვევს მოცემულ რეალურ სივრცესთან გაუცხოებას, ნოსტალგიას. შესაბამისად, გარემოსა და ადამიანის ურთიერთობის

მოუწესრიგებლობის ფონზე ძლიერდება ტრავმული ემოციები. ისინი, როგორც თეორიულ ნაწილში აღვნიშნეთ, სრულიად განიფინება ემიგრანტულ ლიტერატურულ დისკურსში და მწერლობა იქცევა ინდივიდუალური და კულტურული ტრავმის დაძლევის ყველაზე შედეგიან საშუალებად. საინტერესოა ის ფაქტიც, რომ XX საუკუნის ემიგრანტული ლიტერატურული პრაქტიკები ცდილობენ ტრავმა შეძლებისდაგვარად დაძლიონ გააზრებით, გაცნობიერებით, განსხვავებით თანამედროვე ინტერკულტურული მწერლობისაგან, რომელშიც ტრავმა განეიტრალებული და გაუვნებელყოფილია ირონიით, პაროდირებით, თამაშით, ინტერტექსტუალობით.

ემიგრანტთა ნოსტალგიურ-ტრავმული ლექსების შექმნის საფუძველი აღნიშნული ფსიქოლოგიური განწყობილებებით გამოწვეული შეგრძნებები იყო. უცხო გარემო, ემიგრაციის ტრაგედიები, უცხო გარემოსთან შეუგუებლობა და შეუჩვევლობა, შინ დაბრუნების სურვილი, დაბრუნების იმედი ან, პირიქით, უიმედობა, სასონარკვეთა და ნოსტალგია, რომელსაც ერთი საფუძველი – მშობლიური მიწიდან მოშორება – აქვს, მასშტაბურ ხასიათს იძენს სწორედ ზემოაღნიშნულ გარემოებათა გამო. სულიერი დისტანციის არსებობა, სივრცესთან ვერშემდგარი იდენტიფიკაცია კიდევ უფრო ამძაფრებს ნოსტალგიურ ცნობიერებას. შესაძლოა, ზოგ ემიგრანტს უცხოეთში არც ოჯახური სითბო აკლდა და არც მატერიალურად უჭირდა, მაგრამ ნოსტალგიამ ამ ემიგრაციაში შექმნა ხანგრძლივი ტრაგიზმი, ყოვლისმომცველი მგლოვიარობის განცდა. სწორედ ეს კონკრეტული კონცეპტები და აღნიშნული თეორიული ასპექტები ხსნის იმ მიზეზებს, რომლებმაც საფუძველი ჩაუყარა ტრავმულ ცნობიერებას, განაპირობა XX საუკუნის ემიგრანტული მწერლობის თემატიკა, ჩამოაყალიბა ბევრი შემოქმედებითი მოტივი: სევდა, უცხოეთთან ვერშეჩვევის, შინ დაბრუნების აუსრულებელი ნატვრის, მუდმივი მონატრების თემატიკა:

„როცა დავტოვე მყუდრო მხარე, ჩემი სოფელი, / რალაც სხვაგვარად შრიალბდენ ცაცხვის რტოები, / თითქოს მესმოდა მშვენიერი ვალსი შოპენის, / დამშვიდობების, სამუდამო გამოთხოვების“ (გ. გამყრელიძე, „დამშვიდობება“).

„მე ხშირად ვფიქრობ: გაირბენს წლები / და მეც დავტოვებ ცივ დიასახლისს, / უცხოეთიდან გადვიმალეები / და დავანვები სოფელში სახნისს“ (ს. ბერეჟიანი, „სამშობლო უცხოეთში“).

მიგრანტები არა მხოლოდ განიცდიან სამშობლოსაგან შორს ყოფნას, არამედ მინიმალურია მათი უცხო გარემოსთან ადაპტაცი-

ის მცდელობა და შესაძლებლობა: ახალი სამკვიდრო მაინც მკაცრი მამინაცვალი თუ ცივი დიასახლისია და უცხო მიწაზეც მხოლოდ შინდაბრუნების რწმენა აძლებინებთ.

ტრავმული ცნობიერება, ერთი მხრივ, ქმნის ემიგრანტული მწერლობის თავისებურ თემატიკას, მეორე მხრივ, მწერლისაგან გაუცნობიერებლად აყალიბებს არქეტიპებს, რომელნიც ინდივიდუალური გახსენებისას/ავტორეფლექსიისას მჟღავნდება. ეს არქეტიპები, ტრავმული მეხსიერების ამგვარი მარკერები კი ემიგრანტულ მწერლობაში, განსაკუთრებით პოეზიაში, იქცევა სიმბოლოებად, მხატვრულ-გამომსახველობით საშუალებებად. რ. ნიშნიანიძის წიგნში „საქართველო – სამანს აქეთ... და სამანს იქით...“ სამამულო მწერლობის პარალელურად განხილულია ემიგრანტული პოეზიის ზოგიერთი ტრავმული კონცეპტი. დავასახელებთ მხოლოდ რამდენიმეს:

მიწა, როგორც ცნება, ახალი შინაარსით იტვირთება ემიგრანტულ მწერლობაში (გავიხსენოთ, თუ როგორ აირჩია ნიკოლოზ სირბილაძემ თავის მწერლურ ფსევდონიმად ნიკოლო მინიშვილი). "მიწა – განსაკუთრებული ფენომენი: რწმენისმიერი თვალსაზრისი და ესთეტიური დამოკიდებულება. ერთი საინტერესო ასპექტი ქართულ ემიგრანტულ პოეზიაში" (ნიშნიანიძე 2005 II:201). ნიშანდობლივია ამგვარი მარკერები: ადგილის დედა, უცხო მიწა, მიწის სააკვანე, მიწის სანოლი, ფესვები. „ახლა მხოლოდ ერთს გთხოვთ, მეგობრებო. / მოდით, კიდევ ერთხელ გამახარეთ, / ეს ქართული უწმინდესი მიწა, / ამ ჩემს ქართულ გულზე დამაყარეთ“ (სოსო ჟორჟოლიანი, „ქართული მიწა“).

მშობლიური მიწის მონატრება და უცხო მიწაზე სიკვდილის მოლოდინი ამძაფრებს ტრაგედიას, ყალიბდება თემები: სიკვდილი სამშობლოში, სიკვდილი უცხოეთში, ბედისწერა, დასაფლავება, შესანდობარი. ისინი ორგანულად ერწყმის ემიგრანტთა შემოქმედებას ასეთი მარკერებით: შავი ფერი, ძაძა, შავად მოსილი, სუდარა, სასაფლაო, სამარე: „ასე შობილი ასე მოვკვდები, / მიზეზს ნუ მკითხავთ მწუხარე მგოსანს, / ნუ გაიკვირვებთ, თუ უცხოეთში / ეს შავი ფერის სამოსი მმოსავს“ (გიორგი წერეთელი / პერევისელი, „აღსარება“).

1971 წ. პარიზში დაიბეჭდა წიგნაკი „ლტოლვილთა საძვალენი“. მასში აღწერილია ლევილის ქართული სასაფლაო, სადაც არაერთი გამოჩენილი ქართველი განისვენებს. როგორც ირკვევა, ისინი წინასწარ იმზადებდნენ სამარეს. „შავი ფერი კონკრეტული მგლოვია-

რე ადამიანის გარეგნული სამოსიცაა და საკუთარი ქვეყნის საერთო, საყოველთაო მდგომარეობის პოეტური მინიშნებაც“ (ნიშნია-ნიძე 2005 II:242).

ანდერძი, ნატვრა, დავალებათა მთელი სერია (გავიხსენოთ გრ. რობაქიძის ცნობილი ანდერძი), ოჯახის თემა, გაცრუებული იმედები, სიყვარულის მოგონება („იქ დარჩენილი სიყვარული“) მრავლისდამტევია უსამშობლოდ და ხშირ შემთხვევაში ახლობლების გარეშე დარჩენილი ემიგრანტებისათვის. ბევრია დედაზე დაწერილი ლექსი (უმრავლესობამ ხომ მშობელი ველარ ნახა): „გაალებს კარებს მოხუცი დედა. / ეძახის შორით გახიზნულ ვაჟებს. / ქარია, ქარი. ღრუბლები ელავს. / მოელის დილას ცის სილაყვარდე“ (გ. ყიფიანი, „ვინლა გადარჩა“). „სახე სპეტაკი, მზერა ნათელი, / მუნჯი ლოდინი: სურნელით მთვრალი, / ოთახში ჩუმად იწვის სანთელი, / სთვლემავს ლოდინით დაღლილი ქალი“ (გ. გამყრელიძე, „დედას“).

„ტრავმული ცნობიერების“ გამომხატველი, ინდივიდუალური მეხსიერების ამსახველი ნოსტალგიური ლექსები გვხვბლავს ემოციით, სინრფელით, ემიგრანტი პოეტები მთელი სისავესით გვიშლიან თავიანთ სულიერ სამყაროს. ემოცია ნამდვილად სულისშემძვრელია, მაგრამ იმდენად მსგავსია, რომ ზოგჯერ განსხვავებასაც ვერ ვხედავთ ლექსებს შორის. ამ ფსიქოლოგიურმა სტერეოტიპებმა, ნოსტალგიურმა, ტრავმულმა კონცეპტებმა დააგროვა თემატური და მხატვრულ-გამოსახველობითი ერთფეროვნება, მნიშვნელოვნად შეაუსუსტა შემოქმედებითი ძალები და არ დაუტოვა განვითარების შესაძლებლობა შემოქმედებით პოტენციალს. ემიგრანტული პოეზია ქართული პოეტური ტრადიციების გამგრძელებელია, მაგრამ პოეტურ-გამომსახველობითი ფორმების თვალსაზრისით ამ ტრადიციას ბევრით ვერ ამდიდრებს. თუმცა განსაკუთრებული პოეტური კულტურით გამოირჩევა გიორგი გამყრელიძის, სიმონ ბერეჟიანის, გიორგი ყიფიანის ლექსები (იხ. გამყრელიძე 1932, 1960; ბერეჟიანი 1982; ყიფიანი 1951). ამ პოეტთა შემოქმედება ნამდვილად იყო ქართული პოეზიის მონაპოვარი. ამის შესახებ არაერთ მკვლევარს აღუნიშნავს.

ემიგრაციის მიზეზებმა, სივრცითმა, პოლიტიკურმა ჩაკეტილობამ, ნაციონალური იდენტობის დაცვის, ეროვნული კულტურის შენარჩუნების მოტივაციამ, ტრავმულმა ცნობიერებამ, მენტალური სივრცის დროითმა ოპოზიციებმა - წარსული/ანმყო, ანმყო/მომავალი - განსაზღვრა XX საუკუნის ქართული ემიგრანტული

მწერლობის მსოფლმხედველობა, თემატიკა და კულტურულ-ესთეტიკური მახასიათებლები. ამ მწერლობაში, განსაკუთრებით მხატვრულ შემოქმედებაში, ნაკლებად შეინიშნება ადაპტაციის მცდელობა უცხოეთში უკვე მყარად დამკვიდრებულ მოდერნისტულ ტენდენციებთან. ემიგრანტულმა მწერლობამ უფრო მეტად მიიღო ევროპული კონტექსტის ერთ-ერთი ასპექტი, კერძოდ, გერმანული ნაციონალიზმის რომანტიკული იდეა ხალხის („Volk“) შესახებ, რაც გულისხმობს, რომ საზოგადოების ერთიანობა ეფუძნება არა იმდენად პოლიტიკურ იდენტურობას, რამდენადაც ისტორიას, ტრადიციასა და კულტურას. ვფიქრობთ, XX საუკუნის ქართულ ემიგრანტულ მხატვრულ შემოქმედებაში დომინანტია რომანტიზმის რეფლექსია. ვლინდება რომანტიზმის როგორც საყოველთაო კულტურულ-ესთეტიკური პარადიგმები, ასევე კონკრეტულ-ნაციონალური მოდელი.

ემიგრანტულ შემოქმედებაში იქმნება ანმყოს უარყოფის ნიშანდობლივი მოტივაცია. ემიგრანტისათვის ანმყო ორ სივრცედ გაიყო: ერთი მხრივ, უცხოეთი – ნოსტალგიური, ტრავმული მდგომარეობა, ხოლო, მეორე მხრივ, დატოვებული, თავისუფლებადაკარგული სამშობლო; ორივე რეალობა მიუღებელია, თუმცა მტკივნეული განცდა უფრო სამშობლოში მიმდინარე პროცესებს უკავშირდება.

„გადაუფარავს ხაესსა და სილას / ტაძრის ჩუქურთმა, ძველად ნახული/ და უპატრონო მტვერით ავსილა/ ხულა, მარანი და სანახელი. / ტანთ მოსდებია ჭმუნვათ და ლოდით / მუხას ასწლოვანს მუმლი ახალი, / ასე დაიქცა მზიანი ოდა, / ასე შეიქმნა ნაპარტახალი“ (გ. გამყრელიძე, „ნაპარტახალი“).

ანმყოს მიუღებლობა ემიგრანტულ მყოფობასთან ერთად მეხსიერებათა კონცეპტებიდან განსაკუთრებით ინდივიდუალურ მეხსიერებას (გახსენებები, წარსული, ბავშვობა) ააქტიურებს, რომელსაც ცნობიერების ზედაპირზე ამოაქვს იდენტობის რეფლექსიები: წარსულის მოგონებები თავშესაფრად იქცევა, ცხოვრება მათთვის თავიდან არ იწყება, გრძელდება ის ბიოგრაფიები, რომლებიც საქართველოში დაიწყო. მათი არეალი მოიცავს მოგონებათა დიდ ნაკადს, ამით ისინი მეყსეულად უბრუნდებიან სამშობლოს, ბავშვობას. იქმნება მნიშვნელოვანი კონცეპტუალური ასპექტი: ემიგრანტის სააზროვნო არეალში ჩართული ინდივიდუალური მეხსიერება, რომანტიკული წარსული, მოგონებები (გახსენებები) კომუნიკაციური მეხსიერების კვალდაკვალ იქცევა თავისებურ კულტურ-

რულ მეხსიერებად, ეს კი მნიშვნელოვნად ამსუბუქებს ტრავმულ ცნობიერებას, ტრაგიზმის განცდას. სწორედ ამგვარი კულტურული მეხსიერება ხდება ეროვნული იდენტობის შენარჩუნების საფუძველი, საყრდენი და თავშესაფარი უცხოეთში.

„შორს დარჩა ჩვენი ვენახი, ყანა / და ჩვენი სოფლის ჭალა და ხევი, / შორს მოსჩანს ჩემი ბავშვობის ხანა, / როგორც ღრუბლებში შუქის ნახევი“ (გ. გამყრელიძე, „შესანდობარი“);

„ამ შარავზას რომ გავცდები, / ქარიანს და მტვრიანს. / დავინახავ კოხტა ეზოს / და სახლს კრამიტიანს“ (გ. გამყრელიძე, „მოგზაურის ოცნება“);

„ძაღლების ყმული მოისმის შარაზე, / საქონლის ჯოგები დარბიან ეზოში, / ფერხული გაუბამთ პატარებს ბაგაზე, / მაჭარი აღელდა, აღულდა მარანში“ (ილია კუჭუხიძე, „მშობლიურ ქოხში“).

იქმნება ფონი სუბიექტური „მე“-ს ფასეულობათა გამოვლენისათვის. სრულიად ლოგიკურად იკვეთება სულიერი ობლობის, მიუსაფრობის მოტივები.

„მუნჯი ფიქრები უფრო ხშირია / და გაკვირვება სახეშემლილი, / ვისი ხმა ისმის გულშემზარავი, / რა გრიგალია კედლებს რომ ებრძვის. / ქვეყანა-ციხე, ზეცა-დარაჯი, / ვინ მომათავსა ამ ცივ კარავში“ (გ. ყიფიანი).

„თუ ჩემ სიცოცხლეს დარდზე ანაგებს, / ელის სამარე უცხო მხარეში, / ასე უამბე მეგობარ ფრანგებს – / დროთა იდუმალ სიმნუხარეში, / შენ მამა გყავდა მზედაკარგული, / მხოლოდ სიყვარულს ეძებდა ქვეყნად, / შემოალამდა უცხო მხარეში, / როგორც ფოთოლი, წაიღო სეტყვამ“ (გ. ყიფიანის ლექსი, მიძღვნილი შვილისადმი).

რეალობის მიუღებლობა, ნოსტალგიური ემოციები აყალიბებს საპირისპირო იდეალების, ოცნების, ასოციაციების, წარმოსახვების, სიზმრისეულ სამყაროს. აქტიურად ერთვება ადამიანის ფსიქოსოციალური იდენტობა, რომელიც ამ შემთხვევაშიც ტრავმული ცნობიერებითაა განსაზღვრული. ძლიერი ემოციური ელემენტები აყალიბებს ასოციაციებს, წარმოსახვებს. ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია ს. ბერეჟიანის, გ. გამყრელიძის, გ. ყიფიანის პოეზია. მათს ლექსებში, განსხვავებით სხვა ემიგრანტი პოეტებისაგან, ოცნება და ფანტაზია, წარმოსახვითი სამყარო მხატვრულად შედარებით სრულყოფილი პოეტური სტრიქონებითაა წარმოდგენილი.

„ევგავარ ქარავანს მოწყვეტილ წეროს, / ჩამორჩენილს და დაღლილ ფრთებიანს... / ცისფერ ყვავილის მოვწყვიტავ ლეროს / და მივდექ ფიქრებს ლურჯ აფრებიანს“ (გ. გამყრელიძე, „მე შავი ზღვისკენ გავყვები ქარებს“).

სიზმარი, როგორც ნოსტალგიის და ოცნების ერთ-ერთი გამოხატულება. ემიგრანტულ პოეზიაში სიზმრის დანიშნულება კიდევ უფრო გამოკვეთს ტრაგიზმს, ტრავმულ ცნობიერებას. სწორედ ტრაგიზმმა მისცა ემიგრანტ პოეტებს ბიძგი სათქმელი ამ ფორმით მიეტანათ მკითხველამდე. სიზმარი მათთვის უფრო მნიშვნელოვან რეალობად იქცა, ვიდრე სინამდვილე. სამშობლოს მონახულებისა და მონატრების გამომხატველი სტრიქონები არაერთ პატრიოტული ხასიათის ლექსში გამჟღავნდა. „ემიგრანტმა პოეტებმა გამოხატვის სხვა პოეტური ფორმა მოიძიეს. ამადაც მიმართეს სიზმარს. ...მასთან დაკავშირებული სიმბოლოებით ცდილობენ ერთი და იმავე სათქმელის სხვადასხვა პოეტური სტრიქონით გადმოცემას, ტკივილი და განწყობა თითქმის იგივეა, ...უბრალოდ, თავიდან აცილებულია მონოტონურობის საშიშროება, ეს ერთი მთლიანი ჯაჭვია წარსულსა და აწმყოს შორის. ... ახლანდელ დროში აფიქსირებენ გარდასულ შთაბეჭდილებებს, რომლებიც ხან რეალურად ესიზმრებათ და ხანაც იგონებენ სიუჟეტებს, ინტუიციამ თუ ემიგრანტის შეშფოთებულმა ფსიქიკამ დაუშვა ავი წინათგრძნობის გარიტმვის საშიშროება“ (ნიშნინანიძე 2005 II:24-25, 32).

ემიგრანტულ პოეზიაში გამოყოფილია რამდენიმე რიგის სიზმარი. საილუსტრაციოდ წარმოდგენილია გივი კობახიძის (გივი შაორელი), გიორგი ყიფიანის, გიორგი გამყრელიძის, სოსო ჟორჟოლიანის, ილია კუჭუხიძის (მინდია ლაშაური), გიორგი წერეთლის ლექსები. „თუ ნდომა მწველი დღისით ვერ ახდა, / ღამე სიზმრებში მიდებინაცვლებს, / და სინამდვილეს შიშველს და გამხდარს, / ჭრელ აბრეშუმის ჩააცმევს საცვლებს“ (გ. გამყრელიძე, „სიზმრები“). ე. წ. „ისტორიული სიზმრები“ სიმონ ბერეჟიანის შემოქმედებისა და ცხოვრების მუდმივი თანამდევი.

როგორც ირკვევა, სიზმრის სიმბოლიკას ამ შემთხვევაში არამხოლოდ იდეურ-თემატური, არამედ ესთეტიკური ფუნქციაც აქვს. მასთან დაკავშირებული სიმბოლოები, მარკერები, არქეტიპები (დედა, სოფელი, სახლი, ოჯახი, ეზო, ჭიშკარი, გზა, ვენახი, ბავშვი) ქცეულია მნიშვნელოვან მხატვრულ-გამოსახველობით საშუალებებად.

წარსულის იდეალიზაცია რომანტიკული მსოფლმხედველობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გამომხატველია. ამ მწერლობის ნაციონალურ იდენტობას დიდწილად განსაზღვრავს ისტორიული მეხსიერება, რომელიც აყალიბებს კულტურულ მეხსიერებას. ისტორიული მეხსიერება უცხო გარემოში მხოლოდ იდენტობის დამცავად კი არ გვევლინება (როგორც ეს თანამედროვე ინტერკულტურულ მწერლობაში ხშირად გაუცნობიერებლად ხდება), არამედ ინდივიდუალურ მეხსიერებასთან ერთად ფსიქოლოგიურ თავშესაფრად იქცევა. ამიტომაც ხშირია ისტორიული გმირებისა და გარდასული მოვლენების იდეალიზაცია. ემიგრანტთა შემოქმედებაში ფიგურირებენ ერთი და იგივე გმირები (თამარ მეფე, დავით სოსლანი, დიმიტრი თავდადებული, ვახტანგ გორგასალი, მეფე ერეკლე), წმინდანები (წმ. ნინო, წმ. მარიამი, წმ. გიორგი) და ისტორიული ეპიზოდები, სასახელო ბრძოლები. წარსული არცთუ იშვიათად მომავლის იმედად გამოიხმობა: „ხმალმა დავითის მოგცა სული, / თამარის ხელმა ოქროს აკვანი დაგირნია, სათუთად გზარდა. /... ვიგრძენი შვება, განათლდა გული, ვსთქვი, / კვლავ იმეფებს ჩემი ქვეყანა, / თუ გლოვის ნაცვლად მესმის ურმული, / თუ გმირთა ძვლებზე ბიბინებს ყანა“ (სიმონ ბერეჟიანი, „ურმული“).

მითოსურ-ფოლკლორული კონცეპტი. ამ კონცეპტის გააქტიურება სწორედ ემიგრანტულ მწერლობაშია მოსალოდნელი, ერთი მხრივ, ეროვნული იდენტობის, კულტურული მეხსიერების შენახვისა და, მეორე მხრივ, უცხო გარემოსთან ადაპტაციის პროცესში. ქართული მითოსური, ფოლკლორული ასპექტები და სახეები ემიგრანტთა შემოქმედებაში, ჩვენი დაკვირვებით, ნაკლებადაა ასახული, თუმცა ამას ვერ ვიტყვით გრიგოლ რობაქიძის შემოქმედებაზე¹.

მითოსი და ფოლკლორი გრ. რობაქიძის შემოქმედებითი სიღრმეების განმსაზღვრელია. ამის შესახებ თავად მსჯელობს მწერალი ავტობიოგრაფულ ტექსტებში „ჩემი განმარტება“, „Pro Domo

---

¹ XX საუკუნის ქართულ ემიგრანტულ მწერლობასთან დიდხანს მხოლოდ გრ. რობაქიძის სახელი ასოცირდებოდა. ვფიქრობთ, ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში სიღრმისეულადაა გამოკვლეული გრ. რობაქიძის ცხოვრება, მისი შემოქმედების ასპექტები და თავისებურებანი, ამიტომაც გრ. რობაქიძის მხატვრული შემოქმედებიდან ჩვენ აღვნიშნავთ მხოლოდ მის დამოკიდებულებას მითოსთან, როგორც იდენტობის ერთ-ერთ კონცეპტთან.

Sua“, „გულნადები“. „სიმბოლოს“, „მითოსს“, „მარად მყოფადს“ მწერალი მისი შემოქმედების მასაზრდოებელ „ცეცხლად“, საკუთარი სოცოცხლის წყაროდაც კი თვლის. „ამ ცეცხლით რომ არ ვინვოდე, მაშინ ჩემი შემოქმედება „უცეცხლო“ იქნებოდა და, როგორც ასეთი, „უნაყოფოც“ (კვატაია//მასალები 2013I:104). არაერთ მკვლევარს აღუნიშნავს, რომ უცხოეთში გრ. რობაქიძისათვის მითოსურ-ფოლკლორული კოდები, არქეტიპები და მითოპოეტური სახისქმნადობა ეროვნული ენერგიის, მსოფლხატის მოძიების, მშობლიურ ფესვებთან კავშირის, ტრავმის დაძლევის, გარემოსთან ადაპტაციის და, რაც მთავარია, ეროვნული იდენტობის შენარჩუნების უმთავრეს საშუალებად იქცა (შდრ. კვატაია 2008ბ). ემიგრაციაში „გერმანულ ენაზე დანერილ რომანში „მცველნი გრალისა“ მან შექმნა აღდგენილი საქართველოს მითოპოეტური მოდელი, ... ამგვარად, სიმბოლურ-მითოსური პარადიგმების გზით საქართველოს თავდახსნისა და გადარჩენის რწმენა გამოხატა“ (ჯალიაშვილი//მასალები 2013II:161).

პოლიტიზების კონცეპტი. დაქსაქსულობის მიუხედავად, ემიგრაციის მიზეზებმა პოლიტიზების კონცეპტი მხატვრულ შემოქმედებაშიც გაააქტიურა: „ანტისაბჭოთა იდენტობამ“ ანმყოს უარყოფის მეორე საფუძველი – სამშობლოს სინამდვილის მიუღებლობა- მხოლოდ რომანტიკულ კონტექსტში არ დატოვა, პირუთვნელად შეაფასა ოციან წლებში საქართველოში მიმდინარე მოვლენები. სწორედ პოლიტიზების კონცეპტმა მოიტიანა რეალისტური ტენდენციები, რომლებმაც რომანტიკული რეფლექსიების ნარატივი ჩამოაყალიბა რომანტიზმის ნაციონალურ-ემიგრანტულ მოდელად, პოლიტიკურად მარკირებული ვარიანტებით: ა) ევროპის დახმარების იმედი საბჭოთა რუსეთთან ბრძოლაში. ბ) მიზანი – ეროვნული დამოუკიდებლობის მოპოვება. გ) ნაციონალური თვითშემეცნების გამყარება.

XX საუკუნის ქართველ ემიგრანტ მწერლებს არ სჭირდებოდათ გაორება, მათ ჰქონდათ ევროპული მხარდაჭერა. ამ ვითარებამ რეალისტური ტენდენციები თანდათან გააძლიერა.

გ. ყიფიანის პოეზია მკაფიოდ გამოხატავს ავტორის ანტისაბჭოურ სულისკვეთებას: „წითელ ჯოჯოხეთს მოაქვს ზღვა და მოაქვს ხმელეთი, / მონების გლოვა ამღელვარებს დაღლილ სამყაროს, / თებერვლის ღამე, ტკივილებით ამონახეთქი, / დაჩეხილ მიწის ჭრილობებში დაეძებს ნაყოფს, / სისხლის ტალღებმა ჩაიძირა თეთრი ტაძარი, / საკუთარ ძვლებზე დააფიცეს მორიგი მონა, / ქარ-

თლოსის კენესა თებერვალის ნაანდერძალი, / ევროპის გულში, ტივილებით დღეს განმეორდა" (გ. ყიფიანი, „საკაცობრიო თებერვალი“). გ. გამყრელიძეს ეკუთვნის შემდეგი სტრიქონები: „სწუხდენ მინდვრები... სწუხდენ მთები, სწუხდა ჯეჯილი... / ვილაც სულელი ამღერებდა მარსელიოზას, / და ეს მოტივი, ხრინნიანი და არეული, / შესტრფოდა ახალ აღტაცებას, ახალ დროებას. / შორს ერთ გორაკზე სჩანდა ციხე ჩამონგრეული / და მყუდრო ჭალას შესჩიოდა ამოუებას" („დამშვიდობება“).

1921 წ. თბილისის მისადგომებთან გამართული ბრძოლების გათვალისწინებით, მოულოდნელი არ ყოფილა ემიგრანტთა შემოქმედებაში „თბილისის“ თემის გააქტიურება. თბილისმა, გეოგრაფიულის გარდა, ალევორიული მნიშვნელობაც შეიძინა, რაც გამოიხატება შემდეგი სიმბოლოებით: დედა, აკვანი, ქრისტე. თბილისის ეძღვნება აკაკი პაპავას მიერ გამოცემული კრებული „1500 წლოვან თბილისს“ (სანტიაგო დე ჩილე 1960) და სოსო ჟორჯოლიანის „ლექსები“ (მიუნხენი 1971). „ქართველთა პატრონო, დიდო ქალაქო, / შემინდევ, უცებ ნამოველ ღამით, / ვერ ვსთქვი: „მშვიდობით წმინდა ალაგო“ - / მეგონა, გტოვებ შენ ერთის წამით“ (აკ. პაპავა, „ახალ თბილისს“). ამ ლექსების ნაწილი სინანულის განცდით არის დაწერილი: „მიგატოვებ და იმ დღიდან / ამერია გზა და კვალი, / მხოლოდ ხმა მდევს თბილისიდან: / „ოცდაოთხი თებერვალი“ (აკ. პაპავა, „თბილისის 24 თებერვალი“).

ემიგრანტული პოეზიის პოლიტიზების კონცეპტი მოვლენათა შეფასებებით ილიასეული კრიტიკისა და მხილების კონცეპტუალურ ხაზს აგრძელებს. ბევრი ემიგრანტი აღიარებდა, რომ თებერვლის ტრაგედიის მიზეზები მართო გარეშე ფაქტორებით არ აიხსნება. მათთვის ცხადია ქართველთა არაგონიერული მოქმედება, ღალატი და ერთმანეთის გაუტანლობა, რაც უცხოეთშიც გაგრძელდა. ემიგრანტი მოღვაწეები ხედავდნენ, რომ შუღლმა და დაქსაქსულობამ ძალები დაასუსტა, დასახული მიზნის მიღწევას საფრთხე შეუქმნა. ემიგრანტული პოეზიაც ასახავს ამ დაპირისპირებებს. სათქმელი ზოგჯერ ირონიული კონტექსტითაა გამოხატული. „მე, ისტორიის ნაცარქექია, / ვზივარ ბუხართან ოცნებით მთვრალი, / გავყვები ფიქრებს, ვით ზმანეული, / მუდამ მეგრძოლი, ვით ბუცეფალი.“ (არჩილ გომართელის უსათაურო ლექსი, დაიბეჭდა ჟურნალში „ბედი ქართლისა“, № 21-22. 4.1956)

ზოგიერთი ემიგრანტი (აკ. პაპავა, გ. ყიფიანი) გაემიჯნა ქართული ემიგრაციისათვის დამახასიათებელი „პოლიტიკური რომან-

ტიზმის" ერთ-ერთ გამოკვეთილ მიმართულებას: ბევრს ეგონა, რომ თუ ევროპა და ამერიკა საქართველოს მდგომარეობას დაინახავდა, მყისვე მის დასახმარებლად დაიძვრებოდა. „რომანტიკულ ოცნებებს" თანდათან (უფრო ემიგრაციის მეორე ტალღაში) ჩაენაცვლა რეალისტური მოტივებით გამოხატული თემატიკა: გზების ძიება ეროვნული თავისუფლების მოსაპოვებლად, გაერთიანებისაკენ. „სიყვარული ჩვენ არასდროს გვეყოფა, / ასანონი არ არსებობს სასწორი, / უსაზღვროა სიყვარულის მეფობა, / ცის და მიწის გამოუცნობ სანოლში, / გულს მოგიძღვნიტ სიყვარულით ანარჩევს, / მომივლია ზეცა, ზღვები, ხმელეთი, / სიყვარული ღმერთსაც კი გადაარჩენს, / პოეტებო, მთელი ქვეყნის, შეერთდით" (გ. ყიფიანი, „დაგიმადლებთ").

რეალისტური ტენდენციების, პოლიტიკური თემების თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია აკაკი პაპავას ლექსები, მისი პოეტური კრებულები. 1956 წელს ბუენოს-აირესში ა. პაპავამ გამოსცა კრებული „უცხო ჭიშკართან“. ა. პაპავა ჩვეული ლოგიკით და რეალობის შეგრძნებით ანალიზებს 1921 წლის ტრაგიკულ მოვლენებს, საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შედეგებს, ამ შედეგებით გამოწვეულ პიროვნულ და საზოგადო ტრაგედიას. პოეტისათვის მოურჩენელ ტკივილად, „ცოდვად" დარჩა თბილისის დაცემა, ქალაქის დატოვება. „მომაქვს ცოდვები, ვით იარები, / შიმში, ვაებამ სცვალა ფუსფუსი, / გატყდა თბილისის ძველი კარები, / დღეს უეჭველად შემოვა რუსი" (აკ. პაპავა, „თებერვლის ორი ცოდვა").

ნიშანდობლივია ა. პაპავას ბოლო პოეტური კრებულის „მონამეთობა" (ნიუ-იორკი, 1962) წინასიტყვაობა. ავტორი „ცოდვათა" ახსნის ფონზე მსჯელობს: ემიგრანტებს სხვა გზა არ ჰქონდათ, უნდა დაეტოვებინათ საქართველო, მაგრამ მაინც მათ კისერზეა უნებლიე „ცოდვები", რადგან სამშობლო „საგვემად" მტერს დაუტოვეს, თავს გაქცევით უშველეს. „კარგად ვიცით, წმინდანები არა ვართ, წინააღმდეგ – ცოდვილნი, ამ ცოდვების სათავე იქედან მოდის, რომ ქვეყანა დავტოვეთ", თუმცა მთავარი მაინც შემდეგია: კრიტიკული განსჯა მომავლის გზების ძიებასაც ითვალისწინებს. ემიგრანტებს სამშობლოს მდგომარეობამ გარკვეული მისია დააკისრა. ყოველივე ამის გამო ა. პაპავა უცხოეთში მცხოვრებ თანამემამულეებს ახალი დროის მონამეებს უწოდებს, მათ მიერ განვლილ ეკლიან ბილიკს კი – მონამეთა გზას. „ჩვენს მაისობას, მტერმა რომ „მონამეთობად" გვიქცია, არ განვდგომილვართ. ...ჩვენი გოლოგო-

თის გზა უეჭველად იმსახურებს „მონამეთობის“ გზის სახელს“. ავტორი ქართულ ემიგრაციას კიდევ ერთხელ შეახსენებს, რომ მას არა აქვს დაღლის დრო, „შენს დესპანს ჭმუნვა არ დასწოლია და არც დაღლის დრო არა ჰქონია“, აქვს დიდი მოვალეობა ერის წინაშე: ქართველმა მოღვაწეებმა სამშობლო პოლიტიკური მოტივით დატოვეს, მაგრამ ეს არ ნიშნავს გაუცხოებას ან მხოლოდ ევროპის იმედად ყოფნას, „საქართველო იმიტომ არ დავეტოვეთ, რომ მტრის რისხვა ჩვენს პირად ცხოვრებას აცდენოდა, არც იმიტომ, რომ უცხო ქვეყნებში უზრუნველ ყოფას მივსცემოდით და ჩვენი ერის ტკივილებისათვის თვალი აგვევრიდებინა. ... სამშობლოსათვის ჩვენ ზურგი არასოდეს გვიჩვენებია, გულით მუდამ მასთან ვრჩებოდით, გონება, თვალი და ყური მუდამ მისკენ გვექონდა მიქცეული და უკან-უკან ასე ვიხევდით და უცხო ქვეყნებშიც ამ უკანა ნაბიჯებით, ზურგით შემოვდიოდით“. მეორე ცოდვა კი – ესაა გულუბრყვილობა, „პოლიტიკური რომანტიკა, სხვის იმედად ყოფნა, რაც ქართველებს ძველთაგანვე მოსდგამდათ“. (პაპავა 1962:5-9). ბევრი ემიგრანტი ამ დასკვნამდე მივიდა: ემიგრაცია საკუთარ ძალებს უნდა დაეყრდნოს, საჭიროა ეროვნული მოღვაწეობის გაგრძელება, ნაციონალური იდენტობის შენარჩუნება.

მრავალი ემიგრანტის განწყობას ზუსტად გამოხატავს სიმონ ბერეჟიანის ლექსის „მგოსანი“ ცნობილი სტრიქონები: „ვარ ჩემი ქვეყნის გულდამწვარი ჭირისუფალი, / ერის ბრწყინვალე მომავალით მსურს გავიხარო, / თუ საქართველო არ იქნება თავისუფალი, / დე, მტვრად ქცეული დამენახოს მთელი სამყარო“.

ლექსი-მიძღვნა, ლექსი-ხსოვნა. ლექსი იქცა კულტურული მეხსიერების შენახვის ყველაზე მოქნილ და საიმედო საშუალებად. გარდა ამისა, ლექსი აქტიურად ერთვება ყოველდღიურ კომუნიკაციაში, აფიქსირებს ემიგრანტის განწყობას, გადმოსცემს ემოციას მოცემულ მომენტში, ამიტომაც იქმნება მრავალი ლექსი-მიძღვნა. ემიგრანტულმა გარემომ, ჩანს, განსაკუთრებულად გააძლიერა გულისტკივილი თითოეული გარდაცვლილი თანამემამულის გამო. ამიტომაც იმატა მოსაგონარმა ლექსებმა. მიძღვნილი ლექსების ადრესატები უმეტესწილად სახელოვანი წინაპრები და პოეტების თანამედროვე ქართველი ემიგრანტები არიან. პოეტის მუზა ხშირად რეალური ქალი, თანამემამულე, მეგობარი, და, დედა, ცოლი (ცნობილია გ. გამყრელიძის ლექსი, მიძღვნილი ნინო სალიასადმი, აკაკი პაპავას ლექსი „რა მიყვარს შენში“, მიძღვნილი მეუღლის – თამარ პაპავასადმი და ა. შ.). მიძღვნილი ხასიათის, მოსაგონარი

ლექსები ბევრია გიორგი ყიფიანის პოეზიაში. ასეთია, მაგალითად, მისი 1930 წლით დათარიღებული ლექსი, რომელიც ნოე რამიშვილის ტრაგიკული სიკვდილის გამო დაიწერა: „თვით ამდენმა ბრძოლამ ერთად, / სასიკვდილოდ სისხლის დენამ, / მჯერა, მჯერა მაღალ ღმერთთან / დიდ ილიას შეგახვედრა“. პოეტური მიძღვნიანი ხშირია ბავშვებისადმი. ასე შეიქმნა ემიგრანტული საბავშვო პოეზია. 1955 წელს არგენტინაში, ბუენოს-აირესში, დაიბეჭდა ა. პაპავას ლექსთა კრებული „ბაბუტას ლექსები“.

ისიც უნდა ითქვას, რომ ადრესატთა განსხვავებულობის გამო მიძღვნით-მოსაგონარი ლექსები ერთგვარად ამრავალფეროვნებს ემიგრანტთა პოეზიას, მათში მეტად ჩანს პოეტის ინდივიდუალობა, მისი პოეტური სამყაროს სპეციფიკა.

პროზა, ბიოგრაფიულ-მემუარული ჟანრი, დოკუმენტური პროზა. მე-20 საუკუნის ემიგრანტულ მწერლობაში ჭარბობს ლექსი. განწყობათა გადმოცემის სურვილი უფრო მეტად რეალიზდება პოეზიაში, თითქოს ლირიკამ მეტად მისცა ადამიანებს გრძნობებისა და ტკივილის გამოხატვის საშუალება. პროზა, განსაკუთრებით რომანის ჟანრი, ნაკლებადაა წარმოდგენილი. პროზის, მათ შორის რომანების, უმეტესობა ბიოგრაფიულ-მემუარული ხასიათისაა.

თეორიულ ნაწილში აღინიშნა, რომ ტრავმული ცნობიერება, ნოსტალგია ქმნის ავტობიოგრაფიულ ჟანრს, მემუარულ ლიტერატურას, მოგონებებს, მხატვრულ-დოკუმენტურ პროზას. ემიგრანტ მწერალს უგროვდება ბიოგრაფიული და ინფორმაციული კაპიტალი: სწორედ ამ ბიოგრაფიების მოყოლით შეეძლოთ ემიგრანტებს უცხოეთში იდენტობის შენარჩუნება და როგორც თავიანთი სამშობლოსადმი, ასევე საკუთარი პიროვნებისადმი ინტერესის გაღვივება. ამ ჟანრს უფრო ემიგრანტები ავითარებენ, ვიდრე საქართველოში დარჩენილნი. ვიქტორ ნოზაძე აღნიშნავდა: „მოგონებითი მწერლობა საქართველოში ჯერ კიდევ სუსტია“ („კავკასიონი“, 16-17, 1972-1973).

რომანები, მემუარული და ავტობიოგრაფიული ნაწარმოებები, დოკუმენტური პროზა, შესაძლოა, მხატვრული სრულყოფილებით ვერ გამოირჩევა, მაგრამ შემოქმედების ეს სფერო განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს იდენტობის კონტექსტში, ყველაზე კარგად წარმოაჩენს ემიგრანტთა კულტურულ მეხსიერებას. მათში გადმოცემულია შედარებით უცნობი ფაქტები, ზოგჯერ ეთნოგრაფიული სიზუსტითაა აღწერილი ესა თუ ის ჩვეულება და ტრადიცია, რაც გვეხმარება მწერლის იდენტობის განსაზღვრაში.

მოგონებების, გახსენებების ნაკადი ორი პარალელური ხაზით ვითარდება: ერთი მხრივ, ესაა მოგონებები, დაკავშირებული მშობლიურ სახლსა და ახლობლებთან, ხოლო მეორე მხრივ – საბჭოთა ყოფის ამსახველი მეხსიერებითი არსენალი, რომელიც მუდამ იყო ემიგრანტთა ტრავმული ცნობიერების თანამდევი. ეს ნაწარმოებები 20-30-იანი წლების ეპოქის მხატვრულ რეცეფციას წარმოადგენს.

საარქივო მასალით და თანამედროვე კვლევებით ჩვენთვის ხელმისაწვდომი გახდა შემდეგი ნაწარმოებები: ლადო არველაძის „მშობლიურ მიწასა და უცხო მიწათა შორის“ (ნიგნი III, ნიგნი IV, პარიზი, 1963), მოთხრობები (ნიუ-იორკი, 1964), პატარა მოთხრობები (ნიუ-იორკი, 1965. ამის შესახებ იხ. ნიკოლეიშვილი// მასალები 2013 III:312-323); ჯორჯ და ჰელენ პაპაშვილების რომანი „ყველაფერი შეიძლება მოხდეს“ (1945), რომელიც ამერიკაში ბესტსელერად აღიარეს (ნიშნიანიძე//მასალები 2013III:243-251); ნიკოლოზ გიორგის ძე ინასარიძის რომანი „ჩრდილი ერთი სინამდვილის“, რომელიც ინდო ინასარიის ფსევდონიმით ავტორმა ქართულ ენაზე 1936 წელს პარიზში გამოაქვეყნა (ნიშნიანიძე 2012); გივი კობახიძის მოთხრობა „აჟადმყოფი“ („ქართველი ერი“, ნიუ-იორკი, 1955) და „მიხილ წერეთლის ნაამბობი. ჩანაწერი“ („კრებული“, 1957); გრ. დიასამიძის „ჩემი მოგონება“, რომელიც შეიცავს საკამათო ბიოგრაფიულ ცნობებს ა. წერეთლისა და ა. ყაზბეგის შესახებ (ჟურნალი „კრებული“, 1957); გიორგი ჟურულის „ნატვრისთვალი“ („კავკასიონი“, 1930-1932, №№ №5,6,7) და „ილიასთან შორი-ახლოს დგომით“ („ქართლოსი“ 1937, №8, 1938, №9-10, პარიზი); ვლ. ახმეტელის „ილია ბრძენის გარშემო“ („ქართლოსი“, 1937, №4-5,6-7, პარიზი); ნიკოლოზ ჩხოტუას რომანი „მარადიული“, რომელიც ინგლისურ ენაზე დაიწერა და გამოიცა ინგლისში 1949 წელს, ხოლო 2009 წელს ქართულად თარგმნეს ირაკლი თოფურიამ და კახა ჯამბურიამ (ჩხოტუა 2009) (ამ რომანის შესახებ იხ. აგრეთვე ჩხეიძე 2013).

მემუარული ლიტერატურიდან გამოირჩევა თამარ პაპავას მემუარები. მათში აღწერილია პერიოდი XX საუკუნის 10-იანი წლებიდან 1976 წლამდე, ავტორის გარდაცვალებამდე. „ემიგრანტულ მემუარულ ლიტერატურაში თამარ პაპავას „ჩემი კრიალოსანი“ ერთი ყველაზე გამორჩეულია თავისი მასშტაბით, თავისი ინფორმაციულობით და თავისი გულწრფელობით. ცალკე უნდა აღინიშნოს მემუარების სტილი და მისი ავტორის მწერლური ღირსებები. „ჩემი კრიალოსანი“ ერთი ამოსუნთქვით, სათავეადასავლო რომანივით იკითხება (ნაცვლიშვილი 2013:193).

პროზაში (არა მხოლოდ წმინდა ბიოგრაფიულ-მემუარულ და დოკუმენტურ ნაწარმოებებში) სჭარბობს მოგონებათა, გახსენებათა ნარატივი, მცირე ნაწილში, ჩვენი აზრით, შეინიშნება ევროპული გავლენები, მოდერნისტული ასპექტები.

ნ. ჩხოტუას ზემოთ დასახელებული რომანის წინასიტყვაობაში ვკითხულობთ: „მოქმედების ძირითადი ნაწილი ნამდვილ ამბებს ემყარება. უბრალოდ საჭიროა ვიცოდეთ თუნდაც მხოლოდ მშრალი ფაქტები ავტორის ცხოვრებიდან. ...რომანი ერთგვარი სულიერი რეაქციაა იმაზე, რაც საქართველოში მაშინ ხდებოდა. ...ნიგნი ქართული გულითაა დაწერილი“ (პიტერ ნეისმიტის წინასიტყვაობა, ჩხოტუა 2009:6,11,12) ამავე დროს „მარადიული“ გამორჩეულია მოდერნისტული კონტექსტით, რომანი წარმოაჩენს ემიგრანტის სულიერ სამყაროს. „დახვეწილი მწუხარება ემიგრანტული მხატვრული აზროვნების უმთავრესი მახასიათებელია, გაორებული ცნობიერების დიაპაზონი კი მარადიული მონატრების ტკივილია“ (ელაშვილი//მასალები 2013:54-55). მთავარი გმირის ტრანსნაციონალური, ჰიბრიდული სივრცით იქმნება ფონი მოდერნისტული მახასიათებლებისათვის: პერსონაჟის (შოთა იბერიელი) სულიერ სამყაროში ნაშლილია ზღვარი რეალობასა და ზმანებას, ცხადსა და სიზმარს შორის, რჩება ბევრი საიდუმლო, სინამდვილის აღქმა და შეცნობა გაძნელებულია.

განსხვავებული მხატვრული სამყაროთი, თემატიკით გამოირჩევა ნიკოლო მინიშვილის (ნიკოლოზ სირბილაძე) შემოქმედება, განსაკუთრებით კი მისი დოკუმენტური პროზა. მართალია, ნიკოლო მინიშვილი საზღვარგარეთ ცოტა ხანს, 1922-25 წლებში, იმყოფებოდა, მაგრამ ემიგრანტული განწყობილებები და შეხედულებები მის შემოქმედებაში სიღრმისეულად განვითარდა. ამის ერთი დასტურია მისი დოკუმენტური ნარატივი. ერთ-ერთ პუბლიცისტურ წერილს თავად დაარქვა „დოკუმენტური პროზა“ (იხ. ნიშნია-ნიძე 2000:172-204). მან „ქართული ქრონიკების“ კრებულის – „ეპოპეიას“ – ბეჭდვა თბილისში დაიწყო და ემიგრაციაში გააგრძელა. ნ. მინიშვილი არაერთგან აღნიშნავდა, რომ „მწერლობამ დაკარგა ძველი ფუნქცია. ... ახლა მწერალს სინამდვილის ზუსტი, დოკუმენტური აღწერილობა ევალებოდა. ამიტომაც დაასკვნის, რომ პროზის მთავარი ჟანრი გახდებოდა „დოკუმენტური პროზა“ (ჯალიაშვილი 2011:29). მისი ემიგრანტული ნაწერები („ჩვენ და სომხები“, „ობოლი ოცნება“ – ორივე გამოიცა პარიზში), განსაკუთრებით დოკუმენტური მოთხრობები, აგრძელებს კლასიკური მწერლობის

ტრადიციებს, ამავე დროს მათში უკვე ძლიერია ევროპული გავლენები, მოდერნისტული ექსპერიმენტები. ნ. მინიშვილის მიზანი, ერთიანი „კულტურული ფრონტის“ შექმნა, სწორედ ქართული კულტურის ევროპულ სივრცეში სწრაფი ინტეგრირების მცდელობას და სურვილს გამოხატავდა...

სიახლეების ძიება სტეფანე კასრაძის ემიგრანტული მოღვაწეობის (1926—1943) მნიშვნელოვანი პოზიციაა: იგი დამკვიდრდა საფრანგეთის ქალაქ სოშოში. ემიგრაციაში დაინერა სტეფანე კასრაძის დოკუმენტური პროზის ნიმუშები: „საზღვარზე გადასვლა“, „სანაპირო ქალაქი“, „პოემა ძმობის შესახებ“ („კავკასიონი“, 1929, №№1,2,3,4); მოთხრობა „მწუხარების აღფრთოვანება“ და ავტობიოგრაფიული მოთხრობა „ბაჯადო“ („ქართველი ერი“, 1944, 10/11, ბერლინი), აგრეთვე რომანი „თარი-არალე“, რომლის პირველი ნაწილი 1939 წელს პარიზში გამოიცა. ორივე ნაწილი 1944 წელს, ავტორის სიკვდილის შემდეგ, დაიბეჭდა ჟურნალში „ქართველი ერი“ (ბერლინი).

გრ. რობაქიძის შემდეგ თანამედროვე ქართველი ლიტერატურათმცოდნეების ყველაზე მეტი ყურადღება ნ. მინიშვილმა და ს. კასრაძემ მოიქციეს. მათი ნაწარმოებების მოდერნისტული და მითოლოგიური ასპექტები გააზრებულია დღევანდელი კონტექსტში.

„ნ. მინიშვილი ეგზისტენციალურ თემატიკას ამუშავებს. ცხოვრების აბსურდულობა და ადამიანის მიზნის გაურკვევლობა მისი მთავარი საფიქრალია“ (ჯალიაშვილი 2007:17). ნ. მინიშვილის მოთხრობაში „თებერვალი“, რომელიც 1921 წლის ისტორიულ მოვლენებს ეხება, „მწერლის ობიექტურობის მხატვრულ ეკვივალენტს დრამატულ-ირონიული დისკურსი და დრო-სივრცის განსაკუთრებული ორგანიზაცია ქმნის“ (კვაჭანტირაძე 2001:194). „სააზროვნო სივრცის ამგვარი გაფართოება რომანის (იგულისხმება რომანი „თარი-არალე“) ყოფით პლანს უქმნის მითოლოგიურ ფონს და მკითხველს შესაძლებლობას აძლევს სიუჟეტურ დროში მიმდინარე ოჯახური ცხოვრების ქრონიკა გავიაზროთ ზოგად ისტორიულ და მითოსურ კონტექსტში“ (კვაჭანტირაძე 2001:202).

„ავანგარდიზმიდან მხატვრულ-დოკუმენტურ პროზამდე“ – ამგვარად განსაზღვრა ნონა კუპრეიშვილმა ს. კასრაძის პროზა: „ნიჭიერი პროზაიკოსი ... პირველ მხატვრულ ტექსტებს აქვეყნებს იმდროინდელი ავანგარდული პრესის ფურცლებზე. ...სტეფანე კასრაძის რომანის „თარი-არალე“ ძირითადი სიუჟეტური ქარგა აგებულია 1921 წლის 25 თებერვლის მოვლენების ფონზე. სტეფანე კასრა-

ძის რომანი, როგორც ინტერპრეტაციებისათვის ღია ტექსტი, ნაკითხვის ახალ შესაძლებლობას იძლევა. ... შეიძლება ითქვას, რომ სტიფანე კასრაძე იყენებს მეხსიერების ორივე ფორმას, როგორც უნივერსალურს ანუ კოლექტიურს, ასევე ინდივიდუალურს, რომელიც მეტ-ნაკლებად ლოკალურ ინტერპრეტაციებს ექვემდებარება, ფსიქოლოგიურად და ლიტერატურულადაც გამართლებული ტრავმის დაძლევის სტრატეგია: გვახსოვდეს ყველაფერი და ვიხსენებდეთ ყველაფერს! – ამ რომანში სრულადაა გაზიარებული და გამოყენებულიც. ამ რომანს დიდი სამსახურის განევა შეუძლია სწორედ რომ ტრავმული მეხსიერების დაძლევის, მისი სწორად დამუშავების მიმართულებით“ (კუპრეიშვილი//მასალები 2013 I:447-450).

XX საუკუნის ქართული ემიგრანტული მწერლობა დღესაც ივსება ახალ-ახალი მასალით, დოკუმენტებით, რომლებიც უცხოეთიდან ნელ-ნელა უბრუნდება სამშობლოს, კვლევაც გრძელდება¹.

ამ პროცესში იკვეთება პოზიციები, განიხილება საინტერესო და ანგარიშგასაწიფი მოსაზრებანი ზოგადად ამ მწერლობის თუ ცალკეულ ავტორთა შემოქმედების შესახებ. კრიტიკოსები თანხმდებიან, რომ ყველა ავტორი ძირითადად ტრადიციული ქართული ლიტერატურის ტენდენციების ერთგული დამცველი და გამგრძელებელია. „აკაკი პაპავა არ იჩემებდა ნოვატორობას პოეზიაში და ბოლომდე რჩებოდა კლასიკური ლექსის ერთგული, რითაც ბოლომდე შეინარჩუნა ეროვნული კოლორიტი“ (მარჯანიშვილი 2014:116). „მიუხედავად უცხოეთში ხანგრძლივი დროით ცხოვრებისა, როგორც პოეტი, გ. ყიფიანი მშობლიურ ფესვებს არ მონწყვეტილა. ეს მით უფრო უნდა ითქვას, რომ მას სრულიად ახალგაზრდას მოუხდა სამშობლოდან გადახვენა და, ბევრი სხვა ემიგრანტი მწერლისაგან განსხვავებით, უცხოეთში მოუწია სამწერლო ასპარეზზე გამოსვლა. მართალია, გ. ყიფიანი ევროპული ლიტერატურის შესანიშნავი მცოდნე იყო და შიგადაშიგ თავადაც წერდა ფრანგულ ენაზე ლექსებს, მაგრამ, როგორც პოეტი, იგი შემოქმედებით

---

¹ რა თქმა უნდა, ამ შემთხვევაში XX საუკუნის ქართული ემიგრანტული მწერლობის სრულყოფილი მიმოხილვის პრეტენზია ვერ გვექნება, საკმაოდ ბევრი შეიძლება იყოს. ემიგრანტთა შემოქმედება ქართული მწერლობის ინტერკულტურული მოდელის ერთი სფეროა. მისი წარმოჩენა იდენტობის კონტექსტში თავისთავად გულისხმობს ტექსტების თემატიკის, თავისებურებების შესაბამის გააზრებას.

ძიებათა იმ გზებს არ გაჰყოლია, რითაც მწერლისდროინდელი ევროპული ლიტერატურა ხასიათდებოდა. ის ბოლომდე დარჩა კლასიკურ ლიტერატურულ ტრადიციათა უღალატოდ ერთგულ პოეტად. ... ქართული ემიგრანტული მწერლობის ნაფიქრ-ნააზრევი არსებითად ერთი და იმავე თემებისა და პრობლემების რკალშია მოქცეული. ამიტომაც ჩვენი ემიგრანტი მწერლების შემოქმედებითი სამყარო იმდენი რამით ჰგავს და ენათესავება ერთმანეთს, რომ მათ შორის მკვეთრად გამმიჯნავი ზღვრის გავლება ხშირად თითქმის შეუძლებელიც კია. ... მართალია, უცხოეთს შეხიზნულ ჩვენ თანამემამულეთაგან ნოსტალგიური გრძნობისა და ეროვნულ-პატრიოტული მისწრაფებების გამოხატვის ფორმად მწერლობა ბევრმა გაიხადა, მაგრამ ჭეშმარიტი შემოქმედებითი ნიჭით მაღლცხებული ავტორი მათ შორის მხოლოდ რამდენიმე თუა“ (ნიკოლეიშვილი 2014: 48,58,59). „ზოგიერთმა მათგანმა ემიგრაციაში მოჰკიდა კალამს ხელი და საკუთარი ტკივილი ქალაქს „იქ“ ანდო, რამდენად პოეტურად თუ მხატვრულად მოახერხა ეს, შეფასებათა კრიტერიუმებით განვსაზღვროთ“ (ნიშნინიძე 2005 I:37). „ემოციური მუხტი ხშირ შემთხვევაში იმდენად ერთნაირია და იდენტური, ხანდახან ერთი კაცის დანერვილიც შეიძლება გეგონოს“ (ნიშნინიძე 2005 II:399).

საინტერესოა, თუ როგორ აფასებენ ემიგრანტები თავიანთ მწერლობას. ა. პაპავა წერილში „ფიქრები თბილისზე და მის მწერლობაზე“ (კრებული „1500 წლოვან თბილისს“) აღნიშნავდა, რომ მწერლობის დიდოსტატები სამშობლოში იყვნენ დარჩენილი და ისინი იქ გაცილებით მაღალმხატვრულ ნაწარმოებებს ქმნიდნენ: „კარგად გვესმის, სუსტია ჩვენი ძალები: ხელოვნებისა და პოეზიის დიდოსტატები იქ დარჩნენ, „მესამე მოქცევის“ სახიფათო რკალში მოჰყვნენ, ამიტომ ჩვენი ხმა სუსტია, ძალიან სუსტი, მაგრამ იგი თავისუფალია და ამიტომ მართალი“ (პაპავა 1960:85).

ყურადღებას იპყრობს „მეგობრის“ ფსევდონიმით ამავე კრებულში დაბეჭდილი წინასიტყვაობა (სავარაუდოდ, წინასიტყვაობა თამარ პაპავას ეკუთვნის): „მართალია, ღარიბნი ვართ და ჩვენი ემიგრაცია ბევრით, ძალიან ბევრით ჩამორჩება ძველს, უფრო მეტად ჩამორჩება მისი მწერლობა არჩილ და ვახტანგ მეფეთა ემიგრაციის მწერლობას. ... მაგრამ ჩვენც ხომ იმავე საქართველოსათვის გადმოვხვენილვართ“ (პაპავა 1960:10).

ემიგრანტი მოღვაწენი არაერთგან აღნიშნავენ იმ ფაქტს, რომ მათთვის მთავარი ტრადიციული ხაზის გაგრძელება იყო. აკაკი პა-

პავა წერილში „მცირე უწყება გრიგოლ რობაქიძისათვის“ მაღალ შეფასებას აძლევს მწერლის შემოქმედებას, მაგრამ ა. პაპავასათვის უფრო ფასეულია რობაქიძის საქართველოში დაწერილი ნაწარმოებები. მისი აზრით, უცხოეთში მწერალმა დაკარგა ეროვნული ორიენტირები. გრიგოლ რობაქიძის მიერ უცხოეთში გამოქვეყნებული რომანები მხოლოდ „ერთის მძლავრის, მაღალის ალით გაშუქდნენ და, სამწუხაროდ, კარგა ხანია დავიწყებას მიეცნენ. ... საქართველოში ნათქვამს და ნაწერს კი სხვა სიყვარულის ძალა ახლავს, სხვა ნათელი არტყია, რომელიც დიდხანს ჰფენს შუქს. იქ გრიგოლის სტილი და ღალადი სხვა, ცხოველი ფერებით იშლება და რჩება“. მიზეზად ავტორს მოჰყავს მწერლის შემოქმედების მითოლოგიურ-მისტიკური ხასიათი. „ბევრი უცხოელი განაცვიფრა ქართული რაობის მითოსურ სამყაროში ამეტყველებამ. ... ეს კი, ჩვენი აზრით, სახიფათო სახეს იღებს და „ქართულ ფენომენსაც“ უცნაურ ასპექტში აჩენს. ... ამ რომანებში გვხვდება გამოვლინება ქართველ ქალის იმგვარი ხატის, რომლის დასვენება ჩვენი სულის უძველეს ტაძარში შეუძლებელი ხდება... მარტო დიონისურ ატმოსფეროში, მზიურ წვასა და ვნებაში ქართველი დედის, დის, გამდელის და ასულის ფენომენი ჩვენთვის ვერ გაიშლება. ... გამონაკლისები ვერ განაპირობებს და ვერ ახასიათებს ქართველ ქალთა ისტორიულ გზას“. როგორც ჩანს, აკაკი პაპავასათვის მიუღებელი აღმოჩნდა „მოდერნიზმითა და არტისტიკის სტილით“ გატაცება. „სრულიად შეუსაბამოდ მითიურში იჭრება სიცხადის მრავალი წერილმანობა. ... ეს იაფფასიანი ეფექტები, გაუგებარი და ფანტასტიკური სცენები არ შეეფერება ნაწარმოებებში დასახულ დიდ პრობლემებს. ... მწერლებს გერმანია-ავსტრიისას გრ. რობაქიძე მიაჩნდათ ეგზოტიკურ სამყაროს საიდუმლოებათა ამხსნელად“ (პაპავა 1964:20-28). აქვე ა. პაპავა ხსნის გრ. რობაქიძის მითოსით დაინტერესების მიზეზებს.

ბევრი ემიგრანტი ქართველისათვის მისაღები არ აღმოჩნდა გრ. რობაქიძის „მეგის“ პერსონაჟი. დავით ვაშაძე წერს: „ქართველ ქალს უზომო სიყვარული შეუძლია, სიყვარული მისი განუყრელია ერთგულებასთან. გრ. რობაქიძის „მეგი“ ამოვარდნილია ამ ტრადიციული საზღვრებიდან. გრ. რობაქიძე სიუჟეტებს უმთავრესად ცხოვრებიდან იღებს, მაგრამ გამოგონილსაც გენიალური ამბის თხრობის ხერხით ისე წარმოგვიდგენს, თითქოს ის მართლაც მომხდარიყოს საქართველოში. ... ასეთი ტიპის ქალი ქართველის ბუნებას არ შეეფე-

რება. დედა-შვილი და ერთი რაყიფი. ... უჩვეულოა ქართულ სინამდვილეში“ („თავისუფლების ტრიბუნა“ 35, პარიზი 1981).

III. იმაგოლოგია

როგორც თეორიულ ნაწილში აღინიშნა, კულტურულ-ისტორიული იმაგოლოგიური კონცეპტები, რომლებიც ასახავს და, შესაბამისად, იკვლევს წარმოდგენებს საკუთარ თავსა და უცხოზე, ხატებს (იმიჯებს), სტერეოტიპებსა და კულტურულ კონტექსტებს, განსაკუთრებულად გამოიკვეთება ემიგრანტულ მწერლობაში, კონკრეტულად, ემიგრანტთა იდენტობის კვლევის სოციოკულტურულ დისკურსში. საზღვარგარეთ შექმნილ ტექსტებში აქტუალიზდება იმაგოლოგიის ფსიქოლოგიური ასპექტები, შორიდან, დისტანციიდან დანახვისა და შეფასების სურვილი და შესაძლებლობები. XX საუკუნის ემიგრანტულ მწერლობაში იმაგოლოგიური კონცეპტები მეტად შესამჩნევია პუბლიცისტიკასა და განსაკუთრებით ეპისტოლურ მემკვიდრეობაში.

ეპისტოლური მემკვიდრეობა შემოქმედებითი პროცესის განსაკუთრებული სფეროა. ეს იმდენად პირადული, ინტიმური სამყაროა, რომ მისი სამზეოზე გამოტანა, გამოქვეყნება, შესაძლოა, მართებულად არც მიიჩნეოდეს. თუმცა გასაგები მიზეზების გამო პირადი ბარათი, სულ მცირე ჩანაწერიც კი ყოველთვის უფრო მეტად იზიდავს მკითხველს, ვიდრე მისი რომელიმე ცნობილი ნაწარმოები. პირადი წერილები აქრობს წლებს, ჩვენ თვალწინ წარმოადგენს ავტორის ბუნებრივ, შეუფერავ სახეს, რადგან მასში ფიქსირებულია წამიერი განწყობილებანი, უეცრად დაბადებული აზრები. „ინტიმური დიალოგები“ გვაცნობს ეპოქას, გვიმხელს და აზუსტებს პიროვნების ცხოვრებისა და შემოქმედების უცნობ დეტალებს. თუმცა გასათვალისწინებელია პირადი წერილების სუბიექტურობაც. ყოველ შემთხვევაში, ასეა თუ ისე, ეპისტოლური სფერო ემიგრანტული მემკვიდრეობის კვლევისას უნიკალურ დოკუმენტურ მასალად და მეტად ფასეულ ფენომენად იქცა.

1. „იქიდან“ დანახული საქართველო

XX საუკუნის ემიგრანტული მწერლობის იმაგოლოგიური ასპექტები უპირველესად „ანტისაბჭოთა იდენტობით“ წარმოჩნდება, რომელიც კრიტიკული განხილვის არეალში აქცევს საზოგადოების დეჰუმანიზაციის პროცესს, ადამიანის უგულვებელყოფილ უფლებებს, სიტყვის და პრესის თავისუფლების აკრძალვას, იდეოლოგიზირებულ ლიტერატურასა და ხელოვნებას, აფასებს იმდროინდელი საბჭოთა საქართველოს სოციოპოლიტიკურ და კულტურულ რეალობას, განიხილავს „საბჭოეთისა და ევროპეიზმის“ საკითხებს.

ემიგრანტთა წერილებში იკვეთება პოზიციები საბჭოთა საქართველოში მიმდინარე ლიტერატურული პროცესების მიმართ. ემიგრანტი მოღვაწეები არაერთგან აღნიშნავენ, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობის დაკარგვისა და ბოლშევიკური მმართველობის დამყარების შედეგად ქართული მწერლობის თავისუფალი განვითარება შეწყდა. ზოგი მწერალი ჩეკას მსხვერპლი გახდა, დახვრიტეს ნიკოლო მინიშვილი, მიხეილ ჯავახიშვილი, ტიციან ტაბიძე, თავი მოიკლა პაოლო იაშვილმა. სხვა მწერლებმა მოისურვეს გაჩუმება, მაგრამ მათ ამის ნება არ მისცეს – გაჩუმება საბჭოთა სისტემის წინააღმდეგობას ნიშნავს!

ემიგრანტული ჟურნალ-გაზეთების უპირველესი სათქმელი საბჭოთა საფრთხის, რუსიფიკატორული პოლიტიკის საშიშროების დასაბუთებული შეფასებაა. „რუსიფიკაციის საშუალება და პრაქტიკა დღეს ისეთი ძლიერია, რომ მეფის მთავრობა ვერც კი იოცნებებდა, მას არც სინემა, არც ტელევიზორი, არც რადიო, არც ისეთი ცენზურა გააჩნდა და მრავალი სხვა ზომა ხალხთა ასიმილაციისათვის და ერთიანი რუსული ერის შესაქმნელად, სხვა კიდევ მრავალი ზომა – პარტიული დიქტატურის სახით, რასაც დღეს სატანურად ფლობს მოსკოვი – სიტყვას აღარ ვამბობ იმ პირნავარდნილი ეკონომიური კოლონიალიზმის შესახებ და საერთოდ საბჭოურ კოლონიალიზმზე, რაც დღეს ერთადერთია მთელ მსოფლიოში“ (ნოზაძე 1967ბ:34).

„რევოლუციამ დაიწყო თავის შვილთა გადასანსვლა. ... საბჭოთა ქვეყანა უფსკრულისაკენ მიექანება და ამ მოლიპულ გზაზე წინასწარ ქართველ ბოლშევიკებსაც მიასრიალებს“ (ვ. ნოზაძე, „ბოროტისა მიზეზი“, „ქართლოსი“, № 2-3, 1937, ვარდანის ხელმოწერით). ვ. ნოზაძემ არაერთხელ აღნიშნა (განსაკუთრებით „კავკასი-

ონში" გამოქვეყნებულ წერილებში), რომ კომუნისტურმა პარტიამ რუსთაველის იუბილევ კი თავისი პარტიული მიზნებისათვის გამოიყენა, როგორც პოლიტიკური კამპანია.

ვლ. ბაქრაძის აზრით, „ბოლშევიკები ცდილობენ მოათავსონ ქართული ლიტერატურა პროკრუსტის საწოლზე. ... ბოლშევიკები უკეთებენ ისეთივე ოპერაციას, როგორც პროკრუსტი, ქართულ ლიტერატურას. მათ უნდათ მოათავსონ იგი კომპარტიის რეზოლუციის ფარგლებში. თუ იგი ამ კალაპოტში ვერ მოთავსდა, ამისათვის არის ჩეკა და დუდუჩაშვილები“ (ბაქრაძე 1929ა:57).

„ძმავო ვიკტორ, ვეკუას გამოსვლა არ მომეწონა, თქვენი ზრდილობიანი ლაპარაკი მათ არ ესმით. ჰგონიათ, რომ ჩვენ ყველაფერზე ხელი ავიღეთ. ეს საუბარი მას უნდა თავისი კარიერისათვის გამოიყენოს და მაგრამ იყოს თავის პოსტზე. ... თქვენ წერთ ევროპულ ყაიდაზე, ზრდილობიანად. ისინი ვერ მიხვდებიან მაგას. მათ უნდა პასუხი ღაწილზე-გინებით. ... თუ არა, ისინი ჩათვლიან ყველაფერს ჩვენს სისუსტეთ. ... შეხედე მათი პლენუმის სურათს. დაბნეული პირის სახეები, მოწყენილი უცდიან, რას უბრძანებენ“ (აკაკი კვალიაშვილის წერილი ვ. ნოზაძისადმი 1966 წელს. ნოზაძე 1950-70. ვიკტორ ნოზაძის ეპისტოლური მემკვიდრეობის შესახებ იხ. ჩიტაური 2010).

გივი კობახიძის გ. ხერგაისძის ფსევდონიმით ხელმოწერილ წერილში „ხმა დასახვრეტთა საკნიდან“ აღწერილია მ. ჯავახიშვილის სიცოცხლის უკანასკნელი დღეები (კობახიძე 1943ა:28-31). „მინდოდა ქ-ნი ქეთევანისათვის (მ. ჯავახიშვილის ქალიშვილი) გამეგზავნა ეს წერილი. მაგრამ რაკი ახლა თქვენ ხელთ იქნება, ძვირფასო გურამ, ეგებ სადმე დააბეჭდვინოთ. მე ვიყავი პირველი, ვინც მიხეილის ტრაგიკული სიკვდილის შესახებ საზღვარგარეთ გამოვიტანე ცნობა“, – წერს გივი კობახიძე გ. შარაძისადმი ვაშინგტონიდან 1990 წელს გამოგზავნილ ბარათში (შარაძე 1993ი:237-238).

ემიგრანტები სხვადასხვა კონსპირაციული ხერხის გამოყენებით რეგულარულად იღებდნენ საბჭოეთში გამოსულ წიგნებს, რეაქციაც სწრაფი იყო. „კონია გამსახურდია. ... დიდი ერუდიციის კაცი უნდა იყოს. ... უცნობი პიროვნების სიკვდილი არასოდეს ისე არ მწყენია, როგორც მიხეილ ჯავახიშვილისა. ის დიდი და გამბედავი მწერალი იყო. წამიკითხავს მისი „არსენა მარაბდელი“, „კვაჭი კვაჭანტირაძე“, „თეთრი საყელო“, მოთხრობები. სტალინს ცოტა ქართული გრძნობა რომ ჰქონოდა, ის უნდა გადაერჩინა“ (პავლე კვა-

რაცხელიას წერილი ვიკტორ ნოზაძისადმი 1960 წელს. ნოზაძე 1950-70).

მიხაკო წერეთელმა დაიცვა კ. გამსახურდიას ენობრივი პოზიციები საბჭოთა კრიტიკის ბრალდებისაგან. „ბრალდება, თითქოს იგი სცდილობს აალაპარაკოს საბჭოთა მოქალაქენი საშუალო საუკუნეთა ენითა, უცნაურია, ნიჭიერი მწერლის მოვალეობაა ღრმად ცოდნა წარსულის ცხოვრებისა და ენისა, რომ თვისი ხელოვნებით მან მთელი ეპოქა წარსულისა განაცხოველოს. ... ამ მიზნით მან არქაიზმებიც უნდა იხმაროს. ... მწერლის იძულება, განსაკუთრებით ისტორიულ რომანთა მწერლისა, „ყველასათვის გასაგებ ენაზე“ სწეროს, ნიშნავს მთელი სიტყვის ხელოვნების ჩამოქვეითებას, არარაობად ქმნას“ (წერეთელი 1951:4).

მ. თარხნიშვილი განიხილავს 1954 წელს თბილისში გამოცემულ კ. კეკელიძის და ალ. ბარამიძის წიგნს „ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია“ და კრიტიკულ, საგულისხმო შენიშვნებს გამოთქვამს ზოგიერთ საკითხზე (თარხნიშვილი 1957:28).

ალ. მანველიშვილი გრ. აბაშიძის შესახებ: „ნიჭიერი ავტორი აქ დამარცხდა. ... როგორც შენიშნავენ, ეს იყო მისი პირველი პროზა“. მანველიშვილის აზრით, მთავარია ამ რომანის პერსონაჟისავე სიტყვები: დამარცხდები მაშინ, „თუ კაცს შენს ნებაზე ფიქრისა და აზროვნები უფლება არა გაქვს“ (მანველიშვილი 1964:138).

„ახლა ერთ ქართველ მწერალს რევაზ ჯაფარიძეს განუზრახავს რომანის დაწერა მეფესა და ერისთავზე, ვიცი, რა უსამართლო და ფაქტების გამყალბებელი იქნება“ (გივი კობახიძის წერილი ვიკტორ ნოზაძისადმი 1968 წელს. ნოზაძე 1950-70).

„თბილისიდან მივიღე წიგნები. მათ შორის ალ. ქუთათელის რომანი „პირისპირ“. შეეხება რევოლუციას და საქართველოს. ამისთანა რამ როგორ დაიწერა ქართული ასოებით. ... მაგრად გააკრიტიკეთ. მე გავგზავნი თბილისში. ჩემთვის პირდაპირ სამარცხვინო შინაარსიანი წიგნია. ანტიქართული მასალა. რუსებისა და სომხების საზეიმოდ და სასიხარულოდ. ... მაქვს და წავიკითხე რევაზ ბარამიძის ნაშრომი „ქართული საისტორიო პროზა. ... ძალიან მომეწონა. ... რა ლამაზია ქართული ენა“ (მიხეილ კვალიაშვილის წერილი ვიკტორ ნოზაძისადმი 1967 წ. ნოზაძე 1950-70).

„გავიგე, რომ თბილისში ვინმე სიდამონიძეს გამოუცია წიგნი, რომელშიც აღწერილია ჩვენი ერის თავგადასავალი 1917-1921 წწ. ... დიდი ალიაქოთი გამოუწვევია. ... სიდამონიძე პარტიიდან გააგდეს და კიდევ ექვსი პიროვნება დაუსჯიათ, როგორც წიგნის გამომცემ-

ლები" (მიხეილ კვალიაშვილის წერილი ვიკტორ ნოზაძისადმი 1967 წელს. ნოზაძე 1950-70).

ემიგრანტ მოღვაწეთა შორის დიდი კამათის საგნად იქცა მ. ჯავახიშვილის „ჯაყოს ხიზნები“. რომანი საქართველოში 1924 წელს „მნათობში“ დაიბეჭდა. როგორც ირკვევა, პარიზში იმავე წელს მიიღო ვლ. ბაქრაძემ. 1929 წელს „კავკასიონში“ დავა გაიმართა ამ რომანის გარშემო. ერთი მეორის მიყოლებით, მე-2, მე-3 და 1930 წლის მე-5 ნომრებში, გამოქვეყნდა ვლ. ბაქრაძის, ვ. ნოზაძის, ი. მანწკავას წერილები.

ვლ. ბაქრაძის წერილი „კრიტიკული შენიშვნები, „ჯაყოს ხიზნები“, რომანი მ. ჯავახიშვილისა“: „თეიმურაზი არ არის დამაჯერებელი, ბუნებრივი მხატვრული სახე. ის მოგონილი, ყალბი ხასიათია, თეიმურაზი გამოყვანილია, როგორც ტიპი ქართული ინტელიგენციისა, ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ეს სიყალბეა და ცილისწამება“. ბაქრაძის აზრით, ასევე ყალბია მარგოს პერსონაჟიც. „თეიმურაზი და მარგო არ არიან ცოცხალი პირები, არამედ მანეკენები, რომლებიც მოძრაობენ იმის მიხედვით, თუ საიტკენ გასწევს ძაფს ავტორი“. ვლ. ბაქრაძისათვის ასევე გაურკვეველია, თუ რის თქმა უნდოდა მ. ჯავახიშვილს ნახუცარი ივანეს პერსონაჟით: „რატომ გამოდის ის პატარა საქმეების იდეოლოგიით და ბოლშევიკური რეჟიმის შეგუების საჭიროების და სარგებლობის მქადაგებლათ“. რაც შეეხება ჯაყოს, „ის ცოცხალი პირია, მხატვრული ტიპი, რომელიც შევა არა მარტო ქართულ ლიტერატურაში, არამედ საერთაშორისო ლიტერატურულ ტიპთა გალერეაში. ... ის დგას, როგორც გამოქანდაკებული და არც ერთი ხაზი ამ ქანდაკებისა არ არის ყალბი. ... სტალინი – ჯულაშვილი – იგივე ჯაყოა, რომელმაც „უსუნა“ ცოტა, ასე ვთქვათ, ცივილიზაციას და დაიზეპირა რამოდენიმე მარქსისტული ფორმულა. ... გაათავისუფლეთ ბოლშევიზმი მისი ფრაზეოლოგიიდან, რევოლუციონური რიტორიკიდან, ახადეთ მას ნილაბი და თქვენ მიიღებთ ჯაყოს. ... მომავალი ისტორიკოსისათვის საკმარისი იქნება მხოლოდ ჯაყოს გაცნობა, რომ გაიცნოს მთელი ეპოქა ბოლშევიკური ტირანიისა, მისი ფსიქოლოგია, ზნე-ჩვეულება, მორალი, კულტურა, ფილოსოფია, ხელოვნება. ... შეფხიკეთ ცოტა სტალინი, ლუნაჩარსკი, ტროცკი, ზინოვიევი, მოაშორეთ გარეგნული ლაქი. ... ცრუ მარქსისტული ფრაზეოლოგია, რიტორიკა და თქვენ მიიღებთ ჯაყოს უკვდავი ფორმულით: „ასე ვიცის ჯაყომა“. ... ჯავახიშვილმა ჩამოიყვანა ბოლშევიზმი რევოლუციური პიე-

დისტალიდან, მოაცილა მას სქოლასტიური ფრაზეოლოგია, ჩამოხადა მას რევოლუციური მანტია“ (ბაქრაძე 1929ბ: 56-62).

ვ. ნოზაძის წერილი თამარ ვარდანაძის ფსევდონიმით „კავკასიონის“ მესამე ნომერში გამოქვეყნდა: „ხევისთავი ლუარსაბ თათქარიძის მემკვიდრეა, ის ახალი ლუარსაბია. ... ნუ დავხუჭავთ თვალებს და თეიმურაზებს საქართველოში ბევრს დავინახავთ. ის არ არის მოგონილი. ... სხვა პირობებში თეიმურაზს ასე მკაფიოდ ვერ გავიცნობდით. ის მეტად და ცხადად გამოჩნდა სწორედ ბოლშევიკურ რეჟიმში, რომელიც გამოცდა, ეგზამენი არის არა მარტო თეიმურაზისათვის, არამედ მთელი ერისათვის. ... თეიმურაზის ხალხოსნობა დამყნილი იყო იმ ფეოდალურ ფსიქიკაზე, რომლისთვისაც ვაჭრობა, მრეწველობა აბუჩად იყო აგდებული. ... ჯავახიშვილი მძიმე და შავი საღებავებით ხატავს თეიმურაზს. ... ამ შემთხვევაში ნახმარია იგივე ხერხი, რაც ლუარსაბ თათქარიძის შექმნის დროს. ... თეიმურაზში თავმოყრილია ყველა ის თვისება, რომელიც ჩვენი ინტელიგენციის დიდ ნაწილს ახასიათებს“ (ნოზაძე 1929: 69).

ისიდორე მანწკავა: „ჯაყოს თავისი ნიშნობლივი ქართული დამლა მოხსნილი აქვს. ... მიხეილ ჯავახიშვილმა დაამცირა ქართველი ინტელიგენცია. ჩვენს ინტელიგენციაში ასეთი უცნაური ცომიდან მოზეღილი ნაგავი არ ჩანს. ... ჯავახიშვილი ცილს სწამებს ინტელიგენციას, რომ თითქოს მან მოამზადა 1921 წლის ტრაგედია. ... გავიხსენოთ: „თეიმურაზი სხვებთან ერთად ღრღნიდა და სჭრიდა იმ ტოტს, რომელზედაც არხეინად ეძინა“. ... ჯაყობის არსს თუ გამოვარკვევთ, ადვილად აიხსნება ქართველი ინტელიგენციის ტრაგედია. ... ქართველ ინტელიგენციაში ხევისთავები არაა, კუზიანი და მახინჯი ოჯახში იბადება, მარა არავის აზრათ არ მოსვლია მთელი ოჯახი კუზიანათ გამოეცხადებინოს!“ (მანწკავა 1930:83).

როგორც ვხედავთ, ვლ. ბაქრაძე და ი. მანწკავა, ვიკტორ ნოზაძისაგან განსხვავებით, თეიმურაზს ქართველი ინტელიგენციის ტიპურ ხასიათად არ მიიჩნევენ და 1921 წლის ტრაგედიის უმთავრეს მიზეზებს ბოლშევიკური რეჟიმის არსში ეძიებენ (იხ. ჩიტაური 2010).

1921 წლიდან საქართველოში საბჭოთა დისკურსის დამკვიდრების მიუხედავად, არსებობდა მწერლის იდენტობის განმსაზღვრელი სხვა კულტურული სივრცეებიც. საქართველოში იყვნენ მწერლები, რომელნიც საბჭოური იდეოლოგიის, დიქტატის პირო-

ბებშიც ცდილობდნენ შემოქმედებითი თავისუფლების დაცვას, მოდერნიზებული ტენდენციების, მსოფლმხედველობისა და სახელოვნებო სისტემის განვითარებას (ეს უკანასკნელი, როგორც ითქვა, ნაკლებად შეინიშნება ემიგრანტულ მწერლობაში), ამ სიღრმეების ფონზე, ქრისტიანული აზროვნებისა და კონტექსტის საშუალებით, ქართული მწერლობის განვითარების ეროვნული, ბუნებრივი ხაზის გაგრძელებას, ამით კი შეფარვით თუ შეუფარავად ტოტალიტარულ სივრცეს ებრძოდნენ, იყო ასევე სხვადასხვა (პოლიტიკური, ფსიქოლოგიური) მიზეზით გამოწვეული კომპრომისებიც.

მართალია, „ანტისაბჭოთა იდენტობა“ გამოკვეთს ემიგრანტთა პოზიციას პროლეტარული მწერლობის, სოციალისტური რეალიზმის მიმართ, მაგრამ ამ დროის საქართველოში მიმდინარე რთულ, მრავალნახანაგოვან კულტურულ პროცესებში გარკვევა ემიგრანტი მწერლებისათვის მარტივი არ უნდა ყოფილიყო.

რა თქმა უნდა, არ არის მოულოდნელი ტიცციან ტაბიძის, გალაკტიონის, პაოლო იაშვილისა და სხვათა შემოქმედების ქართველ ემიგრანტთა კონიუნქტურისაგან თავისუფალი, რეალური შეფასებანი, რომელნიც განმსჭვალულია ეროვნული სიამაყის გრძნობით და დიდი იმედებით.

„გალაქტიონი არავის არ ჰგავს. ... გამოიცვალა დრო, გამოიცვალენ მგოსნები, მათი მისწრაფება. გალაქტიონ ტაბიძემ შესანიშნავად შესცვალა, გააფაქიზა, გააუმჯობესა ფორმა და ამით უფრო ნათლად გამოჰკვეთა თავისი მხატვრული სახე, უცვლელად შთენილი. ... გალაქტიონი არ არის მწერალი ყოველგან და ყოველთვის ნასაკითხავი და გასაგები, როგორც მაგ., გრიშაშვილი, შანშიაშვილი, ნადირაძე და სხვა. მას თავისი აუდიტორია ესაჭიროება და განსაკუთრებული სულის ვითარება“ (ნულუქიძე 1929ბ:64,70).

ისიდორე მანწკავა წერილში „ქართული ლიტერატურა“ საბჭოთა ხელოვნებას ხელოსნობას უწოდებს: „მთელ საბჭოთა კავშირში და საქართველოში დღეს ხელოსნობაა გაბატონებული. ... ლექსი, პოემა, მოთხრობა, ქანდაკება იყიდება ბაზარზე ისე, როგორც ნაადრევი კარტოფილი, როგორც ბოლშევიკურ პაპების ინდულგენცია. ... მაგრამ ქართული მხატვრული შემოქმედება ამით არ ამოინურება, ეგრე რომ იყოს, ეს ჩვენს ეროვნულ დაგლახაკავებას მოასწავებს. ... ეს გარედან მოკიდებული ხავსია, მარა კარგა მოზრდილი ხავსი, ეს ობია პოლიტიკურ ტირანიის სისასტიკისაგან შექმნილი. ... გარდა ამ იაფფასიან საბაზრო ნაწარმოებებისა, ... ამ უკა-

ნასკნელ წლებში (1921-1928) არის გამოქვეყნებული მეტად მნიშვნელოვანი და საინტერესო მასალა. ... პოლიტიკური რეჟიმის სისასტიკით აიხსნება ის გარემოება, რომ მხატვრული ლიტერატურა ისტორიულ თემებს შორეულ წარსულში დაედებს. შალვა დადიანის „უბედური რუსი“, ნიკო ლორთქიფანიძის „რაინდები“, დემნა შენგელაიას „სანავარდო“, გრ. რობაქიძის „გველის პერანგი“, „ლონდა“, კ. გამსახურდიას „დიონისოს ღიმილი“ (მანწკავა 1929:61).

გივი კობახიძე წერილში „ქართული საბჭოთა მწერლობა“ საბჭოთა მწერლობის ორ პერიოდს განიხილავს: 1921-1930, 1930-1943. „1921 წლიდან იწყება ქართველ მწერალთა ბრძოლა ახალ ცხოვრებასთან. ... ამ პერიოდში ქართულმა მწერლობამ შეინარჩუნა უდრეკი სული, თავისუფალი შემოქმედებითი ტემპერამენტი, 1930 წლიდან კი ნელ-ნელა განიდევენ თავისუფალი აზრი, დაიხურა მთელი წყება ლიტერატურული ჟურნალ-გაზეთებისა“. პირველ პერიოდში გამოყოფს ფუტურისტებს (ჩრდილოვან მხარეებთან ერთად დადებით შეფასებას აძლევს მათ) და „პროლეტარულ მწერლობას“, რომელსაც ლიტერატურულ ჩეკას უწოდებს. „იუბილეები მოდათ იქცა. ... სახელმწიფომ დაიწყო ხელის ფათური ხალხის გულის საგანძურში“. გ. კობახიძის აზრით, მეორე, უფრო სასტიკ პერიოდშიც, იყო საღად მოაზროვნე ნაწილი, რომელმაც ეროვნულ პოზიციებს არ უღალატა, შემოქმედებითი ხერხები და ფანდები შეიმუშავა. იგი ასახელებს გ. შატერაშვილს, ი. გრიშაშვილს, კ. გამსახურდიას, გრ. აბაშიძეს (კობახიძე 1943ბ: 28-32).

1955-56 წლებში გ. კობახიძემ ამერიკაში გამოსცა საკუთარი გაზეთი „ქართველი ერი“ (ერთი ნომერი). რუბრიკაში „კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია“ (გვ.6) შეფასებულია გრიგოლ აბაშიძის პოეზია: „ხელოვანის ყველა დამახასიათებელი თვისება – ტემპერამენტი, დინამიურობა, შაირის ოსტატობა, აზრისა და სიტყვის მარჯვედ მოქნევა, ყოველი ეს გრ. აბაშიძეს აქვს მძლავრათ, ამ მხრივ მას ე.წ. პროლეტალურ მწერლებთან არაფერი საერთო არ აქვს. თუ აქ ვიტყვით ორიოდ სიტყვას ნათესაობაზე ან ინსპირაციაზე, აბაშიძეს ამ მხრივ გაცილებით მეტი საერთო აქვს ჩვენ დიდ ძველ და ახალ მწერლებთან“.

ა. პაპავამ თბილისის „მოქცევის“ სამი ეტაპი გამოყო და, შესაბამისად, განიხილა ქართული მწერლობის განვითარების უახლოესი ისტორიული ტენდენციები. „პირველი „მოქცევა“-კოლონიალიზმის ხანა, თუმცა ქართულმა მწერლობამ, ცენზურის სიმკაცრის მიუხედავად, შემოინახა ეროვნული ენერგია და შვა თავისუფ-

ლება. დასაბამი მიეცა მეორე „მოქცევის“, „თბილისმა ზეიმით გახსნა 26 მაისის კარები“. „მესამე მოქცევის“ ხანაში ტრაგიკული მოვლენები განვითარდა: მწერლობა საბჭოთა იდეოლოგიის მარწმუნებში მოექცა, „მესამე მოქცევის“ ტალღებმა მწერლების დიდი ნაწილი სამშობლოს მოსწყვიტა და უცხოეთში გადაკარგა“ (პაპავა 1960: 80-92). წერილში „ფიქრები ძველ და ახალ ქართულ კრიტიკაზე“ აკაკი პაპავა გვაძლევს საბჭოთა კრიტიკული აზროვნების საინტერესო შეფასებას, გამოკვეთს მის რეალურ საფრთხეს. „ყოველი ტენდენციური შემოქმედება უარსაყოფი როდია, ის ბუნებრივიცაა, თუ ხელოვანის შინაგანი არსებიდან ბუნებრივად გამომდინარეობს, მაგრამ ეს მისი ბუნებრიობა ყალბდება, თუ ხელოვანს ტენდენციას გარედან ახვევენ“ (პაპავა 1960:110-111).

ა. პაპავას აზრით, ქართული მწერლობის „ხერხემლის ასეთი გადამტერევის“ მიუხედავად, „26 მაისის მადლი არ სჭკნება და თავისუფალი ქართული მწერლობა მას არ გადასდგომია, გვინდა ჩვენი მადლობა და მასში ნახვევი ზრახვანი და იმედი „მეოთხე მოქცევისათვის“ შეუნიღბავად და გულწრფელად მას შევკადროთ“ (პაპავა 1960:85).

ემიგრანტთა არცთუ მცირე ნაწილი შედარებით უკომპრომისო იყო. მაგალითად, გრ. რობაქიძემ არ გაიზიარა ა. პაპავას შეხედულებები. მისთვის მიუღებელნი არიან როგორც „მეორე მოქცევის“, ასევე „მესამე მოქცევის“ მწერლები. „ი. მოსაშვილი, კ. ლორთქიფანიძე არ არიან გამოცალკევებული როგორც მწერალნი „მესამე მოქცევისა. ... ხელისუფლებამ კი არ „ათქმევინა“ მათ „ესა თუ ის“ – მათ თვითონ „თქვეს“. „მეორე მოქცევის“ მწერალთაგან ნახსენებია: ა. აბაშელი, ი. გრიშაშვილი, კ. მაყაშვილი, გალაკტიონ ტაბიძე, ტიციან ტაბიძე, გ. ქუჩიშვილი. „გალ. ტაბიძე და გ. ქუჩიშვილი გამოდიან წერილში, ვითარცა „გადახრილები“ – იცი, რისკენ. მხოლოდ ეს ორი. დანარჩენნი?! უნდა გაგახსენო: განსვენებული ა. აბაშელი „საბჭოურ“ შაირებსაც წერდა – ასევე სანყალი ტიციანიც, დაღუპული, რომლის გასაოცარი წინასწარმეტყველება წერილში მოგყავს; ი. გრიშაშვილი იქამდე მივიდა, რომ ჯალათს ბერიას ასე მიმართა: უბრძანე მტკვარს და იგი უკუდენას დაიწყებსო (საერთოდ: რომელმა მწერალმა „მეორე მოქცევისა“ აიცდინა ეს „გადახრა“?). კ. მაყაშვილს არ დასცალდა ხანგრძლივ ეცოცხლა გასაბჭოებულ სამშობლოში, თორემ „გადახრას“, ვფიქრობ, ვერც ის აიცდენდა“ (წერილი აკაკი პაპავასადმი, რობაქიძე 2012, IV:453).

საინტერესოა კ. გამსახურდიას რომანის რობაქიძისეული შეფასება. გრ. რობაქიძემ კ. გამსახურდიას „დიდოსტატის მარჯვენა“ მიიჩნია ერთგვარ „დათმობად“. მისთვის მიუღებელია გიორგი მეფის მიერ ხატის გამოყენება თავნება ფეოდალის სიკედილით დასასჯელად. გრ. რობაქიძის აზრით, ხატის საკრალურობა შელახულია: „ბოლშევიკები, რასაკვირველია, გაიხარებდნენ, როცა რომანის ამ ადგილს წაიკითხავდნენ. ხოლო ქართველნი? ყოველ ქართველს, ნამდვილ ქართველს, ეს სცენა ისარივით მოხვდებოდა და მოხვდება გულზე, ეს ნიშნავს ბოლშევიზმთან შერიგებას. ... თავიდათავი აქ ხატის შელახვაა. ... რელიგიური კულტი რომ განზე დავტოვოთ, ეს შეგინება ფსიქოლოგიურად მაინც ქეძაფივით მწველია. ... ხშირად ერთს წვეთს სანამლავისა შეუძლია მონამლოს მთელი წყარო. ... აი, სადამდე მისულა გამსახურდიას დათმობა“ (რობაქიძე 1996:54-55, 329).

ცნობილია, რომ საბჭოთა კრიტიკა ცდილობდა ავანგარდული, მოდერნისტული ლიტერატურის განადგურებას ან სხვადასხვა ხერხით მის მოქცევას საბჭოურ, ტოტალიტარულ კონტექსტში. „ხორციელდება კულტურული პროცესისა და მისი მემკვიდრეობის გადატანა ავთენტური მოდერნისტული კონტექსტიდან უცხო კონტექსტში და მისი მოხმარება უცხო იდეოლოგიის მიერ. ... ცალკეული პოეტური ტექსტის ათვისება და გასაბჭოება. შეიძლება დავასახელოთ რამდენიმე პრაქტიკული ხერხი, რაც, თავისთავად, მხატვრული ტექსტის ბუნებისა და მისი ფუნქციონირების წესების ცოდნის საფუძველზე უნდა ყოფილიყო შემუშავებული“ (წიფურია 2016:59,60). დღეს ბევრი რამ ნათელია, ამგვარი ტექსტები თანდათან „თავისუფლდება“ საბჭოური კონტექსტისაგან, მაგრამ ემიგრანტებისათვის, განსაკუთრებით კი პირველი ტალღის ემიგრანტებისათვის, ბევრი რამ გაუგებარი იყო, რასაც, ლოგიკურია, შიშიც მოსდევდა. „ეშიშობ, რომ მაღალნიჭიერმა პოეტმა, გალაქტიონმა, „ახალის“ ძიებაში თავისი ძველად ნაცადი მხატვრული „მე“ არ დაახურდავოს, თავისუფალი აღმაფრენა ბრჭყალებში არ ჩაუგდოს ნაძალადევ ტენდენციას“ (წულუკიძე 1929ბ:72). ემიგრანტებს ბევრი კომპრომისი, ბევრი მანევრი არ ესმოდათ. ამიტომაც ბუნებრივი იყო მათი რეაქცია, ემოცია, გაღიზიანება თუნდაც კომპრომისების გამო, მით უმეტეს, თუ საბჭოთა იდეოლოგიის გავლენები ან აშკარა კომპრომისები მათთვის ფასეულ შემოქმედებაში აღმოჩნდებოდა. გაზეთში „თეთრი გიორგი“ (1935, №№№ №90, დეკემბერი, პარიზი) ერთმანეთის გვერდით ორი ლექსი დაიბეჭდა:

ტიციან ტაბიძის „ორდენოსან სამშობლოსათვის“ (1935) და სიმონ ბერეჟიანის (სიმონ ბერის ფსევდონიმით) „პასუხი ორდენოსან მგოსანს ტიციან ტაბიძეს“.

გასაგებია, რამდენად მიუღებელი იყო ბერეჟიანისათვის ტიციანის ლექსში ბედნიერი მომავლის, ამქვეყნიური სამოთხის ხოტბა, ამ კონტექსტში სტალინის, ლენინის ხსენება და ქება. ამიტომაც ბერეჟიანის პოზიცია მკაცრი. დღეს ეს ლექსი თავის გადარჩენის ან ეპოქის მოთხოვნებთან დროებითი შეგუების მცდელობად აღიქმება. ემიგრანტ მწერალს ტიციან ტაბიძის ეს ლექსი მაშინ, 1935 წელს, ალბათ ძალიან შეაფიქრებდა და შიშს გაუძლიერებდა, მით უმეტეს, რომ ამ ლექსის ავტორი ემიგრანტთათვის ნამდვილ ქართველ პოეტად, მხატვრული სიტყვის დიდოსტატად მიჩნეული ტიციან ტაბიძე იყო.

ამდენად, სრულიად ლოგიკურია ემიგრანტთა დამოკიდებულება საბჭოთა საქართველოში მიმდინარე კულტურული პროცესების მიმართ. საქართველოში გამოცემული წიგნების შეფასებისას იკვეთება ის კრიტერიუმები, რომელთა საფუძველზეც ემიგრანტი მოღვაწეები რომელიმე ნაწარმოებს მიიჩნევენ ან არ მიიჩნევენ ტოტალიტარული რეჟიმის ტექსტად. რა თქმა უნდა, მათთვის მიუღებელია საბჭოთა მწერლის მიერ „მარჯვე და გაჩეუული ხელით“ შექმნილი, იდეოლოგიური შაბლონებით და სტერეოტიპებით დატვირთული ნაწარმოები, ზოგადად საბჭოთა ხელოვნება, მაგრამ, მიუხედავად პოლიტიკური ორიენტაციებით მოტივირებული შეხედულებებისა („ანტისაბჭოთა იდენტობა“, „ემიგრანტული კონიუნქტურა“), ჩვენ მიერ შესწავლილი მასალა, განსაკუთრებით ეპისტოლური მემკვიდრეობა, ერთ მნიშვნელოვან პოზიციასაც ადასტურებს: აშკარაა, რომ შეფასებათა საფუძველი მაინც არის არა წინასწარგანწყობა (ანუ ნეგატიური პოზიცია საბჭოთა ხელოვნების მიმართ), არამედ თავად ტექსტი. მათი შეფასებანი არ არის წინასწარ შემუშავებულ სქემებზე მორგებული. მათ ახარებდათ აქ, საბჭოთა ტოტალიტარული რეჟიმის პირობებში, შექმნილი ყოველი კარგი წიგნის წაკითხვა, სამშობლოში მყოფ თანამემამულეთა წარმატება, ნებისმიერ სფეროში მომხდარი სასიკეთო ცვლილება, თუკი შეამჩნევდა მათი კრიტიკულად დადარაჯებული თვალი. ამ კონტექსტში იკვეთება ემიგრანტთა ნაციონალური იდენტობის მნიშვნელოვანი კონცეპტი: შინაგანი, საუკუნეებით განმტკიცებული პატრიოტიზმი, რომელსაც კონკრეტული ვითარების გამო სწორედ ემიგრაციაში შეემატა საღი განსჯის სურვილი,

სიფხიზლე, ზრუნვა, რათა საბჭოთა საქართველოში ეროვნულ მწერლობას არ დაეკარგა განვითარების ბუნებრივი ხაზი, საბჭოთა ეპოქა არ ქცეულიყო გადაულახავ ბარიერად ეროვნული ლიტერატურისათვის.

ეს სურვილი და მიზანი განსაკუთრებით ძლიერდება 50-იანი წლებიდან. „ფილარმონიის სეზონის დაწყებაზე ვიყავით და რაც კი მოვისმინეთ, იმან გამიმაგრა გული, დაერწმუნდი ქართული კულტურის სიძლიერესა და სიმაგრეში. 14. IX-ში ოპერის სეზონი დაიწყო. ... იქიდან კი სულ გამარჯვებული გამოვედი. ყოველწლიურ გაჭირვებაში იბადება ეროვნული ძალა წინააღმდეგობისა“ (მ. კვალიაშვილის ვ. ნოზაძისადმი მიწერილი წერილი 1962 წელს. ნოზაძე 1950-70).

მნიშვნელოვანია ემიგრანტთა კოლექციალური დამოკიდებულება საბჭოეთში დარჩენილი მწერლების მიმართ. აკაკი პაპავა წერდა: „მე მათ, ამ ბორკილდადებულ პოეტებს, ქვას ვერ ვესვრი, მათში მრავალი ღირსეულია და დაისრული, ვით სებასტიანე, რა მათი ბრალია, რომ მტერი მოერია და მერე რა მტერი? ... კარგად გვესმის, რომ ბევრი ამას ვერ უძლებს, ეს არის ბედი დაპყრობილ სამშობლოს წამებულ შვილთა...“ ა. პაპავას აქვე მოჰყავს ტიცციანის სტრიქონები: „მხოლოდ ჩვენ სხვა დრო წამოგვეწია, ჩვენც მალე სადმე ჩაგვაძაღლებენ“ და განაგრძობს: „მძიმე პირობებში იბრძოდა და იცავდა თავს მრავალი მათგანი, ბევრმა გმირულად გადაიტანა და იტანს დღემდე ამ უსწორო ბრძოლას და ქართულ სახელოვან მწერლობის ტრადიციებს მკერდით იფარავს. ... ყველა ამგვარი „ჩაყვარდნები“ შეგვიძლიან ვაპატიოთ წამებულ, ჯაჭვით შეკრულ მწერალს“ (პაპავა 1960: 87,92).

ჟურნალში „სოციალისტური აზრი“ (გამოდიოდა პარიზში 1930 წლიდან) „ქუჩუკ ნაიბის“ ფსევდონიმით (ფსევდონიმი გაუშიფრავია) გამოქვეყნდა „წერილი მეგობარს“ (1937, №8) და „მ. ჯავახიშვილი“ (1939, №10). მოგვყავს ნაწყვეტი სტატიიდან „წერილი მეგობარს“: „დღეს საქართველოში მწერალი გმირია. ... ემიგრაციას თავისი მოტეხილი ხერხემალი უფრო ალაპარაკებს, ვიდრე ქართული მწერლობის ბედი. ... ემიგრაციაში ვის აქვს უფლება იქ მყოფ საქართველოს ჯოჯოხეთურ პირობებში ჩაყვარდნის ქართველი მწერლების მბრალდებელი გახდეს? ... აკმარეთ ის ტანჯვა, რომელსაც ისინი განიცდიან იქ, საქართველოში. ... ხომ გესმით სასოწარკვეთილი ყივილი ქართული მწერლობის, ხომ გესმით მიზეზი პოეტის თვითმკვლელობის, მიზეზი რომანისტის დახვრეტისა. ... ბოლ-

შევიკური რეაქცია ებრძვის ქართულ მწერლობას. ამ დროს თქვენ გასურთ საქართველოში ქართულმა მწერლობამ თქვენი რეცეპტების მეტი არაფერი სწეროს. დავაფასოთ ის შემოქმედება, რომელიც ასე ძვირად უჯდებათ, თუგინდ ჩვენთვის ბევრი რამ მოსაწონიც არ იყოს, ჩვენი ვალია მორალურად დავეხმაროთ ქართულ მწერლობას, რომელიც ასეთ ყოფაშია ჩაფარდნილი“ (შარაძე 2005, ტ. VII: 424-434).

ემიგრანტი მოღვაწეები აღიარებდნენ: საბჭოეთში, მიუხედავად დიქტატორული რეჟიმისა, მწერლობა ეროვნული იდენტობის დაცვით ვითარდებოდა, ქართულ ნიჭსა და უნარს ვერანაირი რეჟიმი ვერ ახშობდა. მშობლიური გარემო თითქოს „ათამამებდა“ შემოქმედს, „აიძულებდა“ შეექმნა უფრო ფასეული და ღირებული. ემიგრანტებს იმის შიში ნამდვილად ჰქონდათ, რომ ქართული იდენტობა იქ, უცხოეთში, არ დაეკარგათ, მშობლიური ენის წყარო სწორედ მათთვის არ დაშრეტილიყო. ეს არაერთი ემიგრანტის ნააზრევში (უფრო პირად წერილებში) დასტურდება. მაგალითად მოგვყავს ვრცელი ამონარიდი ჟურნალ „კავკასიონის“ ერთ-ერთი დამაარსებელის, ლავრენტი კვარაცხელიას, ვ. ნოზაძისადმი მიწერილი წერილიდან:

„არსებობს ერთნაირი ბუნების კანონი, რომელსაც ვერ გადაუხვალ: შემოქმედება სამშობლოს წიაღის გარეშე ვერ გაიშლება. ავიღოთ თუნდაც რუსები. მათი ემიგრაცია ხომ მრავალრიცხოვანია. თუ კარგად დაითვლი, იმდენივე გამოვა, რამდენიც ქართველები იქ დარჩა. ამაში ბევრი ნიჭიერი მწერლები იყვნენ, საკმაო საშუალებაც ჰქონდათ. დავუშვათ, ხვალ მდგომარეობა გამოიცვალოს და ეს ემიგრაცია შინ დაბრუნდეს, რას ჩაიტანს? ორ მაგალითს მოვიყვან, რომ ზეპირი ლაპარაკი არ გამოგვივიდეს. ბულგაკოვი, ერთი უნიჭიერესი და ძალიან ღრმად განათლებული ახალგაზრდა, აღმოჩნდა ცხრაას ხუთის რევოლუციაში, რევოლუციას გამოექცა და პარიზში დაბინავდა. აქ ის მღვდლად შედგა და სასულიერო აკადემია დააარსა, არც არაფერი ღირსშესანიშნავი დაუწერია. ვიაჩესლავ ივანოვი რუსული სიმბოლისტური პოეზიის მეზარხტე იყო და აგრეთვე მეტად ნიჭიერი კრიტიკოსი. ... ეს სრულებით ახალი მოტივი იყო რუსულ ლიტერატურაში. ვ. ივანოვი მოსკოვიდან ბოლშევიკებს გამოექცა. შემდეგ ბევრგან იყო, მშობლიურ ლიტერატურას დაეკარგა. ... მე განგებ ვჩერდები რუსულ მაგალითებზე, რადგან ეს ჩვენთვის უფრო მისაწვდომია“.

„მე ერთხანს განვიზრახე ტოლსტოის ნაწარმოებები მეთარგმნა, მაგრამ ვერ შევეძელი. ენის მასალა არ მეყო. თითქმის ნახევარი საუკუნეა, სამშობლოს წყაროს მოშორებული ვარ და ენის ძირი გახმა. აქ ხომ განახლებაზე ფიქრიც ზედმეტია. თანამედროვე აქაური ლიტერატურა ბევრს არ მიშველის“ (ლავრენტი კვარაცხელიას წერილი ვიქტორ ნოზაძისადმი 1964 წელს. ნოზაძე 1950-70. იხ. ჩიტაური 2007).

როგორც აღვნიშნეთ, პირადი ბარათი სუბიექტურია, მასში გამოთქმულ შეხედულებებს შეიძლება დავეთანხმოთ ან არ დავეთანხმოთ, თუმცა, ვფიქრობთ, თავად ემიგრანტთა ამგვარ არგუმენტაციას შემოქმედებითი პოტენციალის საკითხთან დაკავშირებით ნამდვილად აქვს არსებობის უფლება.

2. ემიგრანტის „ფიქრები საქართველოზე“

ნაშრომის თეორიულ ნაწილში აღინიშნა, რომ ლიტერატურა, ერთი მხრივ, ასახავს ნაციონალური იდენტობის კონცეპტებს, მეორე მხრივ, აყალიბებს მათ, ამავდროს, ნაციონალური ხასიათის განვითარებისა და ცვლილებების დამკვირვებლის როლშიც გვევლინება. მწერლობა ინახავს „ჩვენს“ და „სხვის“ მენტალობას, კონკრეტულად, ხატებს, წარმოდგენებს, ნაციონალურ სტერეოტიპებს, ვერბალურ ავტოპორტრეტებს. ისიც აღინიშნა, რომ სწორედ ამიტომ კულტურის, იმაგოლოგიის თანამედროვე კვლევები განხილვის არეალში აქცევს მწერლობას, ლიტერატურას, როგორც კულტურული იდენტობის რეპრეზენტაციის მნიშვნელოვან ფორმას.

ამგვარი იმაგოლოგიური ასპექტი განსაკუთრებულად მოინიშნება XX საუკუნის ქართულ ემიგრანტულ მწერლობაში. ამ მწერლობის კულტურული მეხსიერება გახსენებების, ტრავმული ცნობიერების კონტექსტში ინახავს და გადმოსცემს ნაციონალურ კონცეპტებს, მარკერებს. ემიგრანტი ავტორის ეთნოიდენტიფიკაციის ერთ-ერთი აქტიური საშუალებაა „თავისისა“ და „სხვისის“ შეპირისპირება, თუმცა ამ მწერლობაში საცნაურდება მნიშვნელოვანი ასპექტი: „სხვისი“ მენტალური სახე ამოვარდება და რჩება „თავისი“, ოღონდ დანახული გარედან, ემიგრაციის გადმოსახედიდან. ეს კი მეტად მნიშვნელოვანია, რადგან შეფასება, შესაძლოა, მკაცრი, მაგრამ ამავდროს უფრო რეალური იყოს. ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, რომ XX საუკუნის ქართული

ემიგრანტული მწერლობა, როგორც არაერთხელ აღინიშნა, იძულებით ემიგრირებულ ადამიანთა მემკვიდრეობაა, ისინი დიდხანს ცხოვრობდნენ ეროვნული იდენტობის შენარჩუნებას, ამიტომაც ქართულ ხასიათსა და მის უარყოფით მხარეებზე მსჯელობა მათთვისაა განსაკუთრებულ დატვირთვას იძენს.

ვინ ვართ? როგორები ვართ? რა გველის მომავალში? რატომ ჯაგვენართა ასე? – ეს კითხვები უთუოდ გაანვალებდათ ისტორიის ძნელდობის გამო სამშობლოს სხეულს იძულებით მოგლეჯილ ადამიანებს. „უცხოეთში ხომ ადამიანი ბევრ რამეს სულ სხვაგვარად ხედავს, ბევრი რამ სულ სხვანაირად ეჩვენება და სულ სხვა საზოგადოებას ამა თუ იმ მოვლენათა შეფასების დროს. განსაკუთრებით მწვავეა უცხოეთში ფიქრი სამშობლოზე, კერძოდ, პატარა ქვეყნის შვილისათვის და მწვავეა ეს ფიქრი მით უმეტეს, თუ ხედავ, რომ შენი ქვეყნის ბედი ქანაობს რაღაც უცნაურ საბედისწერო „საქანელაზე“ (მინიშვლილი 2006ბ:68).

XX საუკუნის ქართველ ემიგრანტ მოღვაწეთა ჩვენთვის ხელმისაწვდომ გამოქვეყნებულ თუ გამოუქვეყნებელ ნაწერებში ჩანს ემიგრანტის თვალთ დანახული ქართული ხასიათი.

ამ კონტექსტში აუცილებელია განვიხილოთ ვ. ნოზაძის უცნობი, გამოუქვეყნებელი ავტოგრაფული ნაშრომი „ქართული მოდგმა და ხასიათი. ქართველი კაცი“ (ნოზაძე 1948ა), რომელიც ამჟამად დაცულია ქართული ემიგრაციის მუზეუმში (იხ. ჩიტაური 2009). ავტორი, როგორც ჩანს, დიდხანს სწავლობდა ქართულ ხასიათს, ამავე დროს, ევროპელის თვალთაც (ვ. ვოიტინსკი, ი. ერენბურგი, უ. ალენი) შეაფასა ქართველი კაცი. ყოველივე ამის საფუძველზე ნაშრომში იკვეთება ქართული იდენტობის საინტერესო მახასიათებლები, ქართული ხასიათის დადებითი და უარყოფითი მხარეების დღეისათვისაც საგულისხმო შეფასებები. ყურადღებას გავამახვილებთ რამდენიმე მათგანზე:

ოპტიმიზმი, სიცოცხლის დიდ სიყვარული, სწრაფვა მხიარულებისაკენ, სილაღისაკენ, სიცოცხლით ტკბობისაკენ. ნაშრომში ამ კონცეპტების წარმოსაჩენად არაერთი მაგალითია მოტანილი. თხზულებაში განხილულია ქართული ნადიმის ადათ-წესები. ქართველი მასპინძლის როლი და მისი მოვალეობა გამჟღავნებულია სიტყვაში „მიპატიჟება“. მომწვევი სტუმარს პატიჟებს, აწუხებს (ცნობილია, რომ სიტყვა „პატიჟი“ ძველ ქართულში ნიშნავს „ტანჯვას“. „პატიჟი“ – „შეჭირვებით პყრობა“ – სულხან-საბა ორბელიანი), ჩემთან მობრძანდი ნადიმზეო, მე, მასპინძელი, გამამხიარ-

რულე და გამაბედნიერო. თამადისა და მასპინძლის პასუხისმგებლობა სწორედ ისაა, რომ მონვეული, მისი გულისთვის შენუხებუ-ლი, „პატიჟმილებული“, დაპატიჟებული ადამიანი გაამხიარულოს, გააბედნიეროს.

მეგობრობის, ნათესაური ურთიერთობის უსაზღვრო სურვი-ლი და უნარი. ქალისადმი, ბავშვისადმი გამორჩეული პატივის-ცემა, ემოციურობა. ქართველი კაცის თვისებები ავითარებს მის მგრძნობიარობას, გამოსატულს არაოფიციალურ ურთიერთობებ-ში, თუნდაც შენობით ლაპარაკის ჩვეულებაში. „საქართველოს ყო-ფა მსუბუქია. ეს ყოფა დემოკრატიულია არა იმ „მოვალეობის შეს-რულების“ წესით, არამედ თვით ხალხის სიბრძნით. საკმარისი არ არის მარტო ცოდნა, რომელსაც კაცი სტამბის ნიშნების საშუალე-ბით სწავლობს, საჭიროა დაუთმო შენი ადგილი სხვას, გაუღიმო ბავშვს და შეუმჩნეველად წახვიდე“ (ვ. ნოზაძეს მოაქვს ციტატა ილია ერენბურგის ნაშრომიდან: „ქართული მწერლობა“, 6-7, 1929). „სიტყვათა ის ზრდილი ფორმები, რომელიც ჩვენ დასავლეთმა მიგ-ვაჩვია, გამოსცემს ხმას, ვით დისონანსი, ვინაიდან საქართველოში ადამიანნი, რომელნიც ერთმანეთს შენობით ელაპარაკები-ან, ...მართლა არიან ურთიერთისათვის ახლო ნათესავნი. ეს ნათე-სავური გრძნობა განავითარა მათში მთებმა და ისტორიული გან-გების სასტიკმა დარტყმებმა“ (აქ ვ. ნოზაძე ეყრდნობა ვლადიმირ ვოიტინსკის ფრანგულ ენაზე დანერილ ნაშრომს „ქართული დე-მოკრატია“, პარიზი, 1921). ვ. ნოზაძე ნაშრომში განიხილავს ნათე-საური, ოჯახური ურთიერთობის ამსახველ ზოგიერთ ქართულ სო-ციალურ მოდელებს.

ტოლერანტობა, შემწყნარებლობა, ინდივიდუალიზმი. მიუ-ხედავად საკუთარი ეროვნების მიმართ მკვეთრად გამოხატული პატივისცემისა, ქართველს არ ახასიათებს სხვა ერთა დაჩაგვრა, არ უყვარს ომის დანყება. ბუნებით იგი მშვიდობისმოყვარეა. „სის-ხლიანმა ისტორიამ ხალხის ხასიათზე არ დაამჩნია კვალი. ნაზი მზე უფრო ძლიერი იყო, ვიდრე ადამიანის სიასტიკე. ... ქართველი არ არის გულღვარდლიანი, იგი მალე ივინყებს შეურაცხყოფას. მუდამ მზადაა მოწინააღმდეგეს ხელი გაუნოდოს“ (ნოზაძე 1948ა:15).

ქართველი ერი თავისი ბუნებით არ არის სასტიკი, უხეში. „რე-ვოლუციის დროს არც ერთი შემთხვევა არ ყოფილა საქართველო-ში, რომ ბრბოს ბრმად რაიმე გაენადგურებინოს. ... როგორც სხვა, ქართული ბრბოც გამოიჩენს ხოლმე თავისი გაჯავრების ამოხეთ-ქვას, მაგრამ ამ შემთხვევაშიც ქართულ ბრბოს არა აქვს უნარი მო-

ახდინოს უაზრო ნგრევა, რომელიც ჩრდილოეთის (რუსეთის) ბრბოს ახასიათებს, როცა იგი თავისი ზნეობრივი წონასწორობიდან გამოდის". ვ. ნოზაძის აზრით, ეს იმიტომ ხდება, რომ ქართველი კაცი არის ამავე დროს ინდივიდუალისტი, თითოეული ქართველი ცალკე პიროვნებაა. ქართველის ინდივიდუალობას მასა ვერა ყლაპავს. ამიტომ ე.ნ. ბრბო საქართველოში არ არსებობს. თითქოს თითოეული ქართველი თავის საკუთარ კალაპოტში იყოს გამოჭედილი. იგი მასიურ, სტანდარტულ, ქარხნულ ნაწარმოებს არ წარმოადგენს, თითოეულ ქართველს აზის თავისი ეროვნების ბეჭედი" (ნოზაძე 1948ა:21).

მშვიდობის სიყვარულთან ერთად მუდმივი მზადყოფნა ომისათვის ქართველი კაცის ისტორიული ყოფის შედეგია. ვ. ნოზაძე შეგვახსენებს ქართული სალმის ფორმებს („დილა მშვიდობისა“, „სალამო მშვიდობისა“) და იმასაც, რომ არც ერთი სხვა ენის მისალმებაში არ არის სიტყვა „მშვიდობა“; ყველას „სალამი“ კარგ ან კეთილ დღეს აღნიშნავს. ამასთანავე, ვ. ნოზაძე შენიშნავს, რომ ქართველი კაცის სიყვარული მშვიდობისადმი საოცარ წინააღმდეგობაშია იმ ვნებასთან, რომლითაც ქართველებს უყვართ იარაღი, სამხედრო სამოსელი.

ნოსტალგია. ქართველს თავისი ქვეყანა უყვარს განსაკუთრებული ღრმა, მწვავე და გამოუცნობი სიყვარულით. მას უჭირს სამშობლოსაგან მოწყვეტილობა, მუდმივად სტანჯავს ნოსტალგია, რისი საფუძველიც, ნოზაძის აზრით, მჭიდრო ოჯახური და ნათესაური ურთიერთობებია.

საგულისხმოა ვიქტორ ნოზაძის დაკვირვებანი ქართველი კაცის უარყოფით თვისებებზე. მკვლევარი მიიჩნევს, რომ ზოგიერთი უარყოფითი თვისება დადებითი თვისებების უკიდურესობებიდან მომდინარეობს.

ვ. ნოზაძის აზრით, ქართველი, ევროპელისაგან განსხვავებით, განარჩევს სიცოცხლესა და ცხოვრებას. სიცოცხლე არის სხეულებრივი, ფიზიოლოგიური, სულიერი, ფსიქოლოგიური მოვლენა. ცხოვრება კი არის ის გარეგანი პირობები, ის ნივთიერი, მატერიალური გარემოცულობა, რომელშიც ეს სიცოცხლე არსებობს. ქართველი სიცოცხლეს უმაღლესად აფასებს, ხოლო ცხოვრება მისთვის მეორეხარისხოვანია. საერთოდ კი, ამქვეყნიური ცხოვრება ნუთის საქმეა. ქართველი ამ სოფელსაც ნუთისოფელს ეძახის. ქვეყნის ასეთი გაგება ევროპულში არ არის. გავიხსენოთ ლექსი

„წუთისოფლის სტუმრები ვართ!“. მხიარული და მოსწრებული სიტყვა, იუმორი ქართველისათვის უფრო ძვირფასია, ვიდრე სერიოზულობა. სიცოცხლე წუთია, არ ღირს ჭმუნვად, ტრაგედიად, რადგან „დღეს არა, ხვალე მოვკვდებით“. მკვლევრის დაკვირვებით, სიცოცხლის სიყვარულიდან, სილალიდან, ბედნიერებისაკენ სწრაფიდან იღებს სათავეს და თანდათან ყალიბდება ე. წ. „მსუბუქი ფილოსოფია“, ფანტაზიორობა, მეოცნებეობა, სიმჩატი, დღევანდელობასთან შეგუება, უზრუნველობა, ხვალისდელ დღეზე უდარდელობა, პასიურობა, მიღებულით და არსებულით კმაყოფილება, თვითკმაყოფილება.

ქართველი არის ცნობისმოყვარე, ცოდნისმოყვარე. მას იტაცებს მუსიკა, გალობა, ამას აღიარებენ უცხოელებიც. ეს ყველაფერი მის სიცოცხლეს ალხენს; ამავე დროს თვით მის ხასიათშია არტისტიზმი, მსახიობური ნიჭი, ამიტომაც უყვარს პარადები, საზეიმო სხდომები, ყრილობები, მანიფესტაციები, ქართული სუფრაც ხომ გარკვეულწილად ამ სიყვარულის გამოხატულებაა. ქართველი არ არის სკეპტიკოსი, მას მოსწონს ოცნება, აღმაფრენა, იგი ოპტიმისტია, მაგრამ მისი ოპტიმიზმი ხშირად უთანაბრდება ნატვრასა და ფანტაზიას, ტყუილითაა გაჯერებული და ხშირად მას რეალობის შეგრძნებას აკარგვინებს; იგი თავის ძალას და შეძლებას ვერ ზომავს, ამიტომაც ეს ყველაფერი ზოგჯერ გამოუსწორებელ იდეალიზმში გადაიზრდება, რასაც მეტად უარყოფითი შედეგები მოსდევს, განსაკუთრებით პოლიტიკაში.

ქართველს აქვს მეგობრობის, დაძმობილების და, საერთოდ, ადამიანებთან ურთიერთობის ნიჭი და უნარი. იგი საოცრად სტუმართმოყვარეა. ეს ყველაფერი მოითხოვს და ავითარებს სხვა თვისებებს: სიუხვეს, დახმარების, შემწეობის უნარს. ქართველი მზადაა მეგობრისთვის თავიც კი გაწიროს, არამცთუ ქონება („სამი არის მოყვრისაგან მოყვრობისა გამოჩენა. ...მიცემა და არას შური, ჩუქებისა არ მოწყენა“). ქართული ხასიათის ეს თავისთავად კარგი თვისებები ზოგჯერ გადაიზრდება ხოლმე არასახარბიელო, უარყოფით თვისებურებაში - მომჭირნეობის არქონასა და მფლანგველობაში.

ვ. ნოზაძის აზრით, ქართული ხასიათი უფრო მეტად ქმნის გმირებს, ვიდრე წამებულებს. ქართველმა იცის რაინდული თავგანწირვა, ბრძოლა და სიკვდილი სახელისათვის („სჯობს სახელისა მოხვეჭა...“). ამის პარალელურად, და არა ამიტომ, ქართველი ავლენს სხვა თვისებებსაც: იგი დიდების მოყვარეა, სურს თავის გა-

მოჩენა, პირველობა, დიდკაცობა. ე. ნ. „ზესთამჩენობა“ და „კოზოლობა“, „ქართული დიდკაცობის ფსიქოლოგია“ მავნე და უარყოფით შედეგებს იძლევა, აყალიბებს შურს, ჯიბრს, მტრობას, ხელს უშლის ერთიანი აზრის შექმნას, ძალთა გაერთიანებას.

ვ. ნოზაძე მსჯელობს 1921 წლის კონსტიტუციის შესახებ. დამფუძნებელმა კრებამ ამ კონსტიტუციის საფუძველზე დაადგინა, რომ პარლამენტი მთავრობის თავმჯდომარეს ერთი წლით ირჩევდა. ვ. ნოზაძის აზრით, თავმჯდომარის ყოველწლიური არჩევა მთავრობის თანამიმდევრულ მუშაობას უთუოდ ძალიან დააბრკოლებდა, მაგრამ, ჩანს, ეს წლიური არჩევა ქართველი კაცის ბუნებას სათანადო ანგარიშს უწევდა. „მთავრობის თავმჯდომარის ყოველწლიური გამოცვლა ქართველ პოლიტიკურ მოღვაწეთა დიდკაცობის სურვილს პირველობისათვის ადვილად დააკმაყოფილებდა“ (ნოზაძე 1948ა:41).

ქართველი კაცის ბევრი თვისება (სიცოცხლის სიყვარული, სათნოება, სტუმართმოყვარეობა, განათლება და ა.შ.), საფუძველია იმ ხიბლისა, რომელსაც ქართველი სხვა ერში იწვევს. მეორე მხრივ, უცხოელმა ის შეიძლება არამატერიალისტად, ზედმეტად იდეალისტად, თვითკმაყოფილად, უპასუხისმგებლოდ და მფლანგველად ჩათვალოს.

ვ. ნოზაძისათვის მნიშვნელოვანია ევროპელთა დაკვირვებები ქართული ბუნების თავისებურებებზე. ბრიტანელმა ისტორიკოსმა, უილიამ ედუარდ დავიდ ალენმა, 1932 წელს ლონდონში გამოსცა ნიგნი „ქართველი ხალხის ისტორია“. ნიგნი ინგლისურიდან თარგმნა ელენე მამულაიშვილმა და ტექსტის ნაწილი დაბეჭდა გაზეთ „თეთრი გიორგის“ 1935 წლის 91-ე ნომერში. ვ. ნოზაძემ განიხილა უ. ალენის ნაშრომი და მასზე დაყრდნობით მოგვცა ქართული ბუნების დახასიათება ისტორიულ კონტექსტში. მისი აზრით, შეფასება „ესთეტიური უპასუხისმგებლობა“ სრულიად სამართლიანია და ქართულ ხასიათს ზუსტად შეესაბამება.

საქართველო ხშირად დაუპყრიათ, ქართველი ხალხი ხშირად დამორჩილებია კიდეც უცხო ძალას, მაგრამ ამ ძალის ბატონობისათვის მას სერიოზულად არასოდეს შეუხედავს. ესაა „ქართველის უპასუხისმგებლობა“. როდესაც ამ ბატონობას ბოლო ელებოდა, ქართველი ხალხი თავისი ხასიათით ისეთივე რჩებოდა, როგორიც უწინ იყო, შესაძლოა, შინაგანად უფრო ძლიერიც კი. ესაა მისი „ესთეტიზმი“. (ამასვე შენიშნავდა გრ. რობაქიძეც: „ნიცშეს სიტყვა – რაც ვერ მძლევს, მხდის უფრო ძლიერს, საქართველოზე თუა გა-

მოჭრილი” – “ქართული გენია როკვით განფენილი”, რობაქიძე 1996:280). ვ. ნოზაძე ამგვარად ავითარებს უ. ალენის აზრს: “ვერ ვიტყვით, რომ ქართველი ხალხი არ იბრძვის დამოუკიდებლობისათვის, მაგრამ ის ბატონობას ებრძვის, როგორც ერი, როგორც ცოცხალი ცხოველი იბრძვის და არა პრინციპის გულისათვის. ქართველებს ძველთაგანვე აქვთ მეტად მყარი და ღრმა შეგრძნება თავისი მთლიანობისა, თავისი ინდივიდუალობისა, როგორც ერისა. თავისი თავის, როგორც ერის შეგნება, არის თვითონ ერთგვარი ესთეტიზმი – ერთნაირი სახე ვნებითი მიდრეკილებისა – მოწონება თავისისა სხვასთან შედარებით. არც ერთ ხალხს არსებითი ესთეტიზმის, მაღალი გემოვნების ხალხს არ შეუძლია მისცეს მტკიცე უპირატესობა რომელიმე რელიგიურ ან პოლიტიკურ ცნებას. ნამება (მარტვილობა) არის არსებითად ესთეტიზმის დარღვევა მაშინ, როდესაც გმირობა არის ინდივიდუალური ხელოვნების ძლიერი აღტკინება, ჩვენ ვხედავთ, რომ ქართველები ხშირად არიან გმირები, იშვიათად, ნამებულნი” (ნოზაძე 1948ა:13).

როგორც ვ. ნოზაძეც აღნიშნავს, ამ ტერმინის შინაარსში იმალება საიდუმლოება, ერთი მხრივ, ქართველთა მიმზიდველობისა, როგორც ხალხისა, მეორე მხრივ, საიდუმლოება მათი გადარჩენისა, როგორც მტკიცე ინდივიდუალური ეროვნული მთლიანობისა. „ქართველებს შერჩათ ნათელი და სათნო მსოფლმხედველობა, მხნეობა, თავისუფალი და ცნობისმოყვარე გონება, მაღალი და შეუბოჭავი შეგნება, გულუხვობა, სიყვარული, სისადავე, სათნოება, საოცარი სიყვარული სიცოცხლისადმი, უდარდელობა. ... სწორედ ამ „ესთეტიურმა უპასუხისმგებლობამ“ დაიცვა ქართველების მთლიანობა მათი ისტორიის ცვალებადობის დროს“ (ნოზაძე 1948ა:14). ეს თვისებაა საფუძველი მათი სიხარულისაკენ, ბედნიერებისაკენ, სილალისაკენ სწრაფვისა.

ვიქტორ ნოზაძის ამ ნაშრომში განხილულია ნაციონალური იდენტობის მნიშვნელოვანი კონცეპტი – რელიგია: ქართველები არ არიან რელიგიური ან პოლიტიკური ადამიანები, ბრძოლა რელიგიური და პოლიტიკური მრწამსის დასაცავად ქართველებისათვის მხოლოდ სამშობლოს – ეროვნული მთლიანობისა და ხალხის ეროვნული ინდივიდუალობის გრძნობის – დაცვა იყო. ქართველები თვითონ ერს ეთაყვანებიან და არა რომელიმე პრინციპს. თვითონ ქართველის ბუნებაში ბევრია ქრისტიანული, მაგრამ ის არ არის ფორმალისტი. ქართველი კაცის ურთიერთობა ღმერთთან ღრმაა, მაგრამ ამავე დროს უფრო სადა და უბრალოა. ქრისტიანი ქართველი

შემწყნარებელია სხვა რელიგიათა მიმართ. ქართველის ბუნება ამქვეყნად ბევრ რამეს და, მათ შორის რელიგიას, სიცოცხლის, ადამიანის, სამშობლოს მიმართ უსაზღვრო სიყვარულს უქვემდებარებს. მისთვის ფასეულია შინაგანი, პიროვნული თავისუფლება, შინაგანი სიკეთე, გულის კარნახი და არა რელიგიური დოგმები.

ქართული ხასიათის, იდენტობის თავისებურებათა ძიება გრ. რობაქიძისათვის ემიგრაციამდეც და ემიგრაციის პერიოდშიც უმნიშვნელოვანეს მიზნად, კვლევის, შემოქმედებითი განვითარების მთავარ მამოძრავებელ ძალად რჩებოდა. უპირველესად საინტერესო და მნიშვნელოვანია თავად მწერლის, როგორც პიროვნების, იდენტობის საკითხი. ცნობილია, როგორი აზრთა სხვადასხვაობა გამოიწვია გრ. რობაქიძის მოღვაწეობამ ბერლინში მეორე მსოფლიო ომის დროს, კერძოდ, მისმა თხზულებებმა: „ჩაკლული სული“ (1933), „ადოლფ ჰიტლერი. უცხოელი პოეტის მიერ დანახული“ (1939), „მუსოლინი“ (1939). საბჭოთა პერიოდში გრ. რობაქიძე ფაშისტად მიიჩნეოდა. როგორი იყო მისი იდენტობა, მართლაც ჩამოუყალიბდა თუ არა გრ. რობაქიძეს ფაშისტური სულისკვეთება ან რამ განაპირობა მისი ინტერესი ძლიერი პიროვნებებისადმი? თანამედროვე ქართული კრიტიკული აზროვნება უკვე ბევრ კითხვას სცემს პასუხს. „გრ. რობაქიძის ნარკვევებში ერთი სიტყვაც არ არის ნათქვამი არც ნაციზმზე და არც ფაშიზმზე. ... პოლიტიკოსად არ თვლიდა თავს. მეტიც, პოლიტიკა საზიანო საქმედ მიაჩნდა. ... მას სურდა ჩასწვდომოდა ბოლშევიზმის, ფაშიზმის არსს. მას აინტერესებდა სტალინში, ჰიტლერში, მუსოლინში დაბუდებული ენერგიის კოდი, სიმძლავრე. ... როგორც სრულიად უცნობი ლამაზი ქალი ააფორიაქებს მწერლის სულს და უმშვენიერეს ლექსებს დააწერინებს, ასევე ინვეეს ძლიერი პიროვნება მწერლის აგზნებას“ (ბაქრაძე 1999:187,201,202). „მან მიზნად დაისახა ... გამოეკვლია ამ საოცარი, ქარიზმატული ლიდერების პიროვნული კოდი, ჩასწვდომოდა მათ სულიერ სამყაროს, ეჩვენებინა მათი ბიოგრაფიის თუ მოღვაწეობის მთავარი შტრიხები, წარმოეჩინა მათი შინაგანი მისტიკური ხატი“ (იხ. კვატაია 2008ა:157); „გრიგოლ რობაქიძე ფაშიზმის ან თავად ჰიტლერის ბრმა პანეგირიკოსად არ გვევლინება, მთავარ სათქმელს ხშირად მეტაფორული, მითოლოგიური თუ ფილოსოფიური ნიაღვრეებით ნიღბავს“ (კვატაია//მასალები 2013:110; ამ საკითხების შესახებ იხ. ასევე კვატაია 2010). ცნობილია, რომ მწერალმა ძალიან ბევრი გააკეთა ქართველი ტყვეები-

სათვის და ომის დროს დიდი ტრავმა გადაიტანა. ამის შესახებ ის თავად მოგვითხრობს თხზულებაში „pro domo sua“ (იხ. რობაქიძე 2012ა). ირაკლი აბაშიძისადმი გაგზავნილ წერილში იგი აღნიშნავდა: „მათ ჰგონიათ თურმე: თითქო მე ჰიტლერიანი ვყოფილიყვე. ... მაშინ არ ვიქნებოდი გესტაპოს ზევრვის ქვეშ მოქცეული 1942 წლის ივნისის შუა რიცხვებიდან ომის ბოლომდე“ (რობაქიძე 1996:252).

როგორც ითქვა, გრ. რობაქიძე ჯერ კიდევ საქართველოში ყოფნისას ამკვიდრებდა მოდერნისტულ-ავანგარდულ შემოქმედებით ტენდენციებს. მწერალი, ბევრისაგან განსხვავებით, სწრაფად ინტეგრირდა ევროპულ, უმეტესად გერმანულენოვან სივრცეში და დიდი აღიარებაც მოიპოვა. მისი ნაწარმოებების უმრავლესობა დაინერა გერმანულად, მაგრამ ვერც მან მიიღო ბოლომდე ევროპული მენტალობა (შდრ. გაგნიძე 2011). გრ. რობაქიძის იდენტობას უცხოეთში მაინც ტრავმული ცნობიერება განსაზღვრავდა. ემიგრაციაში მის მიზნად საქართველოს თავისუფლებაზე ზრუნვა და იმ ნაციონალური ენერგიის მოძიება რჩებოდა, რომელსაც აუცილებლად ფლობდა ერი და რომელსაც უნდა დაყრდნობოდა ის შემდგომში. ეს ძიებები ჯერ კიდევ 20-იანი წლებიდან უკვე რთულ, ალბათ მისთვისაც გაურკვეველ, ძნელ ვითარებაში აქტიურად დაიწყო. გავიხსენოთ მისივე გამოგონილი „კარდუ“ (ქართლოს, ქართუ, კარდუ). სწორედ ამ ძიებების პროცესში ინტერესდება ძლიერი პიროვნებების ფენომენით. გრ. რობაქიძე ემიგრაციაში ვერ გაექცა ქართულ თემატიკას, კულტურულ, არქეტაპულ მეხსიერებას. თავად აღნიშნავდა, რომ მისი ყოფნა უცხოეთში მესამე ნაპირზე დგომას ჰგავდა. „საბჭოეთში ჰგონიათ: თითქო მე „მეორე“ ნაპირას ვიდგე. არაა მართალი. მე ვდგავარ „მესამე“ ნაპირზე – მდინარეს ასეთი ნაპირიც აქვს. ვინც ამ ნაპირზე არ დგას, ის ვერც მოაზრედ გამოდგება და ვერც ხელოვანად“, – წერს გრ. რობაქიძე გერმანულად დაწერილ თხზულებაში „გულნადები“ (რობაქიძე 2012ა: 87). „ჩემი რომანი შექმნილია მესამე ნაპირზე – მდინარეს მესამე ნაპირიც აქვს. ... რას წარმოადგენს მესამე ნაპირზე დგომა, ფილოსოფიური ახსნა შორს წაგვიყვანდა“ (წერილი ირაკლი აბაშიძისადმი, 1962 წ., რობაქიძე 1996:252).

გრ. რობაქიძის ნაწერებშიც შეინიშნება ევროპელი დამკვირვებლის თვალი, თუმცა შემოქმედისათვის მაინც მთავარია ქართველი ემიგრანტის მიერ დანახული ნაციონალური იდენტობა, რომელმაც სწორედ ემიგრაციაში (1931 წლიდან) შეიძინა ახალი ასპექ-

ტები. ნიშანდობლივია, რომ სწორედ უცხოეთში დაიწერა და 1932 წელს გამოიცა „კავკასიური ნოველები“: „ენგადი“, „იმამ შამილ“, „მწიბრა ხარის მოკვლა“. ამ ნოველებში მითოსური სახეებითა და ეთნოგრაფიული რიტუალებით იქმნება მხატვრული მოდელი, იკვეთება კავკასიური იდენტობის სუბიექტური და ობიექტური თავისებურებანი, პიროვნული და ეთნოსური თვისებები.

გრ. რობაქიძემ მშვენიერად იცოდა, რომ ადამიანის ფსიქიკაზე, აზროვნებაზე დიდ გავლენას ახდენს დრო და განსაკუთრებით ემიგრანტობა, სივრცული, სოციოპოლიტიკური არეალის მკვეთრი ცვლილება. გრ. რობაქიძემ ამგვარ ვითარებაში ნაციონალური იდენტობის შენარჩუნებისათვის დიდი მნიშვნელობა ეროვნული სულის გადარჩენას მიანიჭა. ემიგრანტი გრ. რობაქიძე უცხოეთიდან უკეთ ხედავდა, რომ ქართულ სულს და იდენტობას გასაბჭოებულ საქართველოში მეტი საფრთხე ემუქრებოდა, ვიდრე უცხოეთში.

გრ. რობაქიძე სიღრმისეულად და ორიგინალურად აღიქვამს, აანალიზებს ქართული იდენტობის ისეთ კონცეპტებს, როგორებიცაა პატრიოტიზმი, რელიგია, ენა, ასევე ქართული ხელოვნება, ცეკვა, სიმღერა. წერილებში, ესეებსა და მხატვრულ შემოქმედებაში წარმოჩენილია ქართული ხასიათის თავისებურებანი.

მისთვის სამშობლოა ყველაზე დიდი ღირებულება. „საქართველო დაჭრილი მზეა, ვნებული მზე, დაჭრილი მზე, ... მაგრამ მაინც მზე. აქედგან: მისი ხალისი, ხალისი მაინც და ასე უფრო ძალაყრილი“ („ქართული გენია როკით განფენილი“, რობაქიძე 1996:280). „ქართველი თავმოწონა. აქვს კიდეც უფლება თავმოწონებისათვის. ენა ქართველთა უგენიალურესი ქმნილებაა ენათა შორის. მისი ფესვევული დენა აცნაურებს უთვალ საიდუმლოთ მსოფლიოისა. ... გასაოცარია და საცნაური ქართველთა „ჯვარი ვაზისა“: ასეთი ღრმა სიმბოლო რეალური მთელს საქრისტიანოში არ მოიპოვება (“რა უნდა აგონდებოდეს ქართველს”, 1952 წ., ჟენევა. რობაქიძე 1996:42). „შენი ენა საკრალურ ენათა ჯგუფს ეკუთვნის და შენი ენა საგალობელია“ („საუბარი კარდუსთან“, რობაქიძე 1996:67).

ცნობილია, რომ ჟენევაში ქართული ცეკვის ანსამბლის კონცერტს გრ. რობაქიძე რამდენჯერმე დაესწრო და 1962 წელს დაწერა რეცენზია „ქართული გენია როკით განფენილი“. რეცენზია პარიზში 1964 წელს გამოქვეყნდა.

გრიგოლ რობაქიძისათვის მნიშვნელოვანია ეროვნული იდენტობის რელიგიური კონცეპტი, რომელიც მან ქართულ ხასიათთან

დაკავშირებით ჩვეული სიღრმეებით გაიაზრა. გრ. რობაქიძის აზრით, ქართველის ცნობიერებაში უფლისა და სამშობლოს ცნებები შეზრდილია ერთმანეთთან. ქართველი კაცი ერთდროულად ქრისტიანიცაა და წარმართიც. ამის დასტურად მიიჩნევდა, ერთი მხრივ, წმინდა ნინოს ჯვარს და, მეორე მხრივ, თეთრი გიორგის კულტს. „არ ხედავდა დაპირისპირებას ქართულ წარმართობასა და ქართულ ქრისტიანობას შორის. ჩვენში ქრისტიანობა წარმართობის უშუალო გაგრძელება-განვითარებად მიიჩნდა. ვაზისაგან გამოჭრილ და ქალის თმით შეკრულ ჯვარს აღიქვამდა წარმართობისა და ქრისტიანობის კავშირად. თეთრი გიორგის დღესასწაული კი დიონისური ზეიმის ნაირსახეობად ესახებოდა“ (ბაქრაძე 1999:95). გრ. რობაქიძის აზრით, ქართული კულტურის მომავალი აღორძინება სწორედ წარმართობისა და ქრისტიანობის ერთიანობას უნდა დაყრდნობოდა.

გრ. რობაქიძეც ქართული ბუნების ერთ უმთავრეს თავისებურებად მიიჩნევს სწრაფვას ბედნიერებისაკენ, სილალეს. „გაახარე-გაიხარე“ – აი, მთავარი ხრტილი ქართული ბუნებისა, არც ერთ შვილს რომელიმე სხვა ერისა არ ძალუძს ისეთი სისრულით იყვეს „ერთგული“, თავდადებული მეორესათვის, სხვისათვის, როგორც ქართველს. უკანასკნელი მსახურია მოყვასისა“ („რა უნდა აგონდებოდეს ქართველს“, რობაქიძე 1996:43). გრ. რობაქიძე არაერთგან აღნიშნავს, რომ სწორედ ამ სილალის წყალობით ქართველისათვის ორგანული არ არის უკიდურესი ასკეტიზმი, მარტვილობა, მას არ ემუქრება რელიგიურ დოგმებში ჩაჭედვის საფრთხე.

გრ. რობაქიძემ არ გაიზიარა შეხედულება, თითქოს ქართველი ყოფიერებას ზერელედ უყურებს. პირიქით, მისი აზრით, სწორედ ამ ლალი ბუნების წყალობით ქართველისთვის სიცოცხლე ზერელე კი არა, აზრიანია, იმდენად, რამდენადაც სავსეა ლხენით, ზეიმით, ქართველი აღმერთებს სიცოცხლეს. „ქართველს სწორედ ის ახარებს, რომ არის საერთოდ. ეს სიხარული ჩვენში ისეა გამჯდარი, რომ ჩვენ ხშირად ყვავილზე თუ მცენარეზე, მაგიერ იმისა, „იზრდება“, ვამბობთ: „ხარობს“, თანაც სიხარული ჩვენი არა „მენ“ ზღუდული, არამედ მცხადებელი“ („ქართული გენია როკვით განფენილი“, რობაქიძე 1996:279). გრ. რობაქიძეც აღნიშნა, რომ ქართული ხასიათის სილალეს მისი გულმავიწყობა (რომელიც ვ. ნოზაძის ტერმინის „უპასუხისმგებლობის“ შესაბამისია) ქმნის: „ქართველნი გულმავიწყნი არიან: გულმავიწყნი, რადგან უდარდელნი; უდარდელნი – ვინაიდან მზიური ჯიშისა (გულმავიწყობა

არც ისე დასაძრახისია, ეს რომ არ გვექონოდა, შესაძლოა, ვერც გადგვეტანა ამდენი უბედობა, საუკუნოებში თავსდატეხილი)" (რობაქიძე 2012IV:154).

გრ. რობაქიძემ ქართული იდენტობის ბევრ კონცეპტს მიაქცია ყურადღება. მან შენიშნა ქართველი კაცის განსაკუთრებული დამოკიდებულება ხელისუფალთან, ის ფაქტი, რომ ხელისუფლება, მეფე ქართველისათვის საკრალური მოვლენაა. მწერალი იკვლევს ზოგიერთი კონცეპტის ბუნებასაც. „კიდევ უფრო ხარობს ქართველი, როცა „შენ“ უცხოელია (იმჩნიეთ – „საუცხოვო“ ქართულში „უცხო“-საგან გამომდინარე!). აქეთგან: ჩვენი ფანტასტიური სტუმართმოყვარეობა. ... ჩვენ, აზნაურებს, მუდამ გაყიდვაზე გვეჭირა თვალი და ყოველ გამვლელს ფეხქვეშ ვეგებოდით. ამიტომაც ეს ჩვენ გაუხადეთ ჩვენი ქვეყანა ისეთ დუქნად, სადაც უცხოელები გაცილებით უკეთ ვაჭრობდნენ, ვიდრე ჩვენ თვითონ. ... ჩვენი სტუმართმოყვარეობა უთუოდ ჩვენი მონური წარსულის ნაშთი უნდა იყოს" (რობაქიძე, 1996:280). „თავმომწონე ქართველი თავგამორჩენის ჟინითაა აყვანილი. ხოლო ეს თავისჩენა სხვის წინაშე კი არ ჩნდება, რომ დაჩრდილოს იგი. ქართველი ხშირად დამარცხებულია, გათელილია, დამცირებულია, რადგან ჩვენ, ქართველნი, დაუდევარნიცა ვართ და ფიცხელნიც. განსაკუთრებით გვენებს ხოლმე სიფიცხე. ... ქართველი თავისთავადია, გლეხიც კი განზე დგება, ცხარდება, თავნებად იქცევა, თავნებობა კი ფესვია გათიშვის. ... ქართველის საფრთხე პრომეთეული თავნებობაა" („რა უნდა აგონდებოდეს ქართველს“, რობაქიძე 1996:44-46).

„საქართველოში შეგნება „ჯიშისა“ – ღრმა და ნამდვილი – ძვალსა და ლბილში ჰქონდათ გამჯდარი, რის მონმობასაც გვაძლევს ქართული ჩვენი უგენიალურესი ენა. ვაგინებთ ვინმეს – ვეტიყვით: „შე უჯიშო“. ვერულავთ ვინმეს – მივასხლით: „შენი ჯიში ამოვარდა!“ ამაზე უფრო მეტყველი მონმობა შეიძლება კიდევ? ჯიში ამრიგად რჩეულობაა" („ქართული გენია როკვით განფენილი“, რობაქიძე 1996: 276). რობაქიძისათვის უმთავრესია სწორედ ეროვნული კოდი, „რასსა“. ამიტომაც წერდა ქართულ ცეკვაზე გრიგოლ რობაქიძე: „გარდა ქართველისა, მას ვერ იცეკვებს ვერავინ: რასსა არ ეყოფა“.

მიუხედავად ევროპული გავლენებისა, მოდერნისტულ-ავანგარდული სტილისა, გრ. რობაქიძის ნაწარმოებთა გმირები ჯერ ეროვნული, ქართული მახასიათებლებით გამოირჩევიან, შემდგომ – ზოგადადამიანური თვისებებით.

თუ გავითვალისწინებთ XX საუკუნის ქართული ემიგრაციის პოლიტიკურ ხასიათს, ემიგრანტთა ნოსტალგიას და ტრავმულ ცნობიერებას, გამოსავლის ძიებათა პროცესში მოსალოდნელი და ლოგიკური იყო ემიგრანტთა უიმედობა, ეჭვი საქართველოს წარსულისა და მომავლის მიმართ, თუმცა ნაციონალურ ნიჰილიზმს მე-20 საუკუნის ქართული ემიგრაციის მუდმივ თანამდევედ და ზოგად ნიშან-მახასიათებლად ვერ ჩავთვლით.

თავად გასაბჭოებულ საქართველოში, მიუხედავად იდეოლოგიური დიქტატისა, საზოგადოების ერთი ნაწილისათვის მწვავედ დადგა წარსული კულტურის შეფასებისა და თვითგამორკვევის საკითხი. 20-იანი წლებიდანვე გაიმართა დისკუსიები. პასუხს ითხოვდა კითხვა: საიდან მოვდივართ და საით მივემართებით? საჭირო გახდა საქართველოს მოენახა თავისი თავი და ადგილი, მოენახა ეროვნული ენერგია უჩვეულო, მკვეთრად შეცვლილ პოლიტიკურ, კონკრეტულად საბჭოთა ვითარებაში, უკვე დაწყებული გლობალიზაციისა და კულტურული ტრადიციების შეჯახების ეპოქაში. ნიშანდობლივია, რომ ფიქრის, დისკუსიის ბიძგი და იმპულსი სწორედ ემიგრაციიდან მოდიოდა.

ამ შემთხვევაში გვერდს ვერ ავუვლით მეტად საინტერესო და საზოგადოებისათვის ცნობილ წერილს „ფიქრები საქართველოზე“, რომელიც 1926 წელს საქართველოში, ჟურნალ „ქართულ მწერლობაში“ (გვ.11-23), გამოქვეყნდა. წერილი 1922 წელს სტამბოლიდან გამოგზავნა მაშინ უკვე ცნობილმა მწერალმა ნიკოლო მინიშვილმა. ნიკოლო მინიშვილი (ნიკოლოზ სირბილაძე) 1922-1925 წლებში ემიგრაციაში იმყოფებოდა. 1937 წელს დააპატიმრეს და „ხალხის მტრის“ ბრალდებით დახვრიტეს. ლ. ბრეგაძის აზრით, ეს წერილი „იყო ქართული ხასიათის, კულტურის, ქართველი ხალხის ისტორიისა და თანამედროვეობის ისეთი უარყოფითი შეფასება, რომლის გვერდით ერთბაშად გახუნდა ადრე გამოთქმული მძაფრი კრიტიკული თვალსაზრისები“ (ბრეგაძე 2006:271).

ნიკოლო მინიშვილი წერდა: „დღეს ყოველ გაკოტრებულ პოლიტიკოსს თავი წმინდა სებასტიანე ჰგონია, რომელიც დაისრულია სამშობლოთი და სამშობლოსათვის. ყოველი მეშჩანინი, რომელიც ვერ ახერხებს ნამდვილი საქონლით სპეკულაციას, სპეკულანტობს დღეს საქართველოს სიყვარულით. ... როცა გადახედავ ჩვენს ისტორიას – იქ მე ღვთის ხელს ვერ ვნახულობ. ჩვენი არსებობა დაცინვაა განგებისა ჩვენს თავზე. ჩვენშია ჩამჯდარი ლომი და რწყი-

ლი, ეშმაკი და ანგელოზი, ნიჭი და ყიყვი. ...არის რაღაცა შეკონინებული და გადაყრილი, მიბნეულ-მობნეული. ხერხემალს ქართული იდეისა მე ვერ ვპოულობ და ვერც აზრს საქართველოსას წარსულში. ნუთუ საბოლოოდ და სამუდამოდ მოკლებულია საქართველო იმ „ნათლის სვეტს“, რომელიც წინ მიუძღვის ყოველს ხალხს ახალის სიტყვისა და შემოქმედებისაკენ. ორი ათასი წლის განმავლობაში მე ვერ ვხედავ ამას და მეექვსეა თვით რუსთაველიც: თუ ის ჩვენი ცხოვრებისაგანაა, უსათუოდ გაუგებრობაა, თუ არადა – ან რუსთაველი არაა ქართველი, ანდა მისი პოემა ადვილად ნაშოვნია სადმე. ... საქართველო პასიური მოვლენაა. მისი ენერგია გამოწვეული იყო სხვა, მის გარეშე მყოფ მოვლენისაგან (ენერგია ჭიის, როცა მას ფეხს აჭირებენ), შინაგან აქტივობას მოკლებული იყო საქართველო. ...აქედანაა მისი „უშვილოსნობა“ ანუ ბერნობა. ... ამის შედეგია სიმჩატე ქართველი არსებისა, ქართული ჭკუისა“ (მინიშვილი 2006ა:14-20).

ცნობილმა ემიგრანტმა მოღვაწემ, ისტორიკოსმა ზურაბ ავალოშვილმა, ერთმანეთისაგან გამიჯნა ორგვარი საქართველო. მისი აზრით, საქართველო არ არის მხოლოდ გულადი მეფეების ისტორია, არსებობს სხვა საქართველოც: ესაა საქართველო რჯულგანდგომილ მეფეთა, მგლებად ქცეულ მოძღვართა, ყმებით მოვაჭრე თავადთა. ...ეს ორი საქართველო ერთიმეორის გვერდით ცხოვრობდა, ერთიმეორეში არასოდეს გათქეფვილა, მაგრამ ხშირად ერთი გამოჩნდებოდა, ხოლო მეორე ჩრდილში რჩებოდა.

XX საუკუნის 20-იან წლებში ქართველი ემიგრანტებისათვის ალბათ უფრო ბუნებრივია ეჭვები და უიმედობა საქართველოს მომავლის მიმართ. საქართველოში ბევრი აღაშფოთა ემიგრანტთა, განსაკუთრებით ნიკოლო მინიშვილის, შეხედულებებმა. პოლემიკაში ერთ-ერთი პირველი გრიგოლ რობაქიძე ჩაება. ამ შემთხვევაში მან არ გაიზიარა მინიშვილის სკეპტიციზმი. თუმცა ადრე თავადაც ამბობდა, რომ საქართველოს არ სჯერა თავისი თავისა, „ყოველი ქართველი მწერალი დიდი ნიჭის პატრონი იყო, მაგრამ ვერც ერთი მათგანი მსოფლიო გენიოსად ვერ იქცა. რატომ? მისთვის, რომ ...არც ბარათაშვილი, არც ჭავჭავაძე, არც წერეთელი არ გრძნობდა ... საქართველოს, როგორც ერთ დიად მთელს. ისინი იტანჯებოდნენ მისი იდეალური სახისათვის და ხელოვნებით ცდილობდნენ შეექმნათ მისი სასურველი და იდეალური სახე. ... ამით აიხსნება ის გულისხმიერი მოვლენა, რომ მათს შემოქმედებაში ხანდახან ხორცშესხმული სიმბოლოს მაგიერ მხოლოდ უსხეულო

ალეგორია იბადება" („სახალხო გაზეთი“, 1913, № № 860). 1927 წელს გრიგოლ რობაქიძემ აზრი შეიცვალა. ამ წლის „ქართული მწერლობის“ პირველ ნომერში დაბეჭდილ წერილში „საქართველოს ხერხემალი“ განაცხადა: „ქართული ეროვნული ენერგია არაფრით ჩამოუვარდება სხვა ხალხებისას, რუსთაველის პოემას უდიდესი სიტყვის კულტურა უძღვის ნინ“ (რობაქიძე 1927:31).

ნიკოლო მინიშვილის წერილის საპასუხოდ მაშინვე გამოქვეყნდა წერილები: სეით დევდარიანის „საქართველო“ („ქართული მწერლობა“, 1927 №1, 38-51); სიმონ ჩიქოვანის „ფიქრები საქართველოზე“ („ქართული მწერლობა“, 1927 №1, 52-56); ბენო გორდეზიანის „ყოფის საკითხი“ („ქართული მწერლობა“, 1927 №1, 57-78) და სხვა. წერილები დაბეჭდილია წიგნში „ფიქრები საქართველოზე“, რომელიც გამოიცა 2006 წელს ლევან ბრეგვაძის რედაქტორობით. აქ იყო ნ. მინიშვილის წერილის უარყოფითი შეფასებებიც, ერთ-ერთი ძლიერი თავდასხმა ზოგადად ემიგრაციაზე.

შეფასებათა პათოსი ძირითადად ამგვარი იყო: ნ. მინიშვილი და საერთოდ ემიგრანტი მოღვაწეები ზერელედ და ფრაგმენტულად იცნობენ საქართველოს ისტორიას, ქართულ ლიტერატურას, რის გამოც ამ ნიჰილიზმით ფარავენ თავიანთ უმოქმედობასა და პასიურობას. სეით დევდარიანი: „ამნაირი დაეჭვება იმას ჰგავს, რომ ჯაყვა-დანით გაუვალი ტყის გაჩეხვა მოინდომო. ... საფრთხედ მიმაჩნია მე ის გასვლა ევროპაში, რომელიც ცდილობს, რომ საქართველოს ენერგია გამონვეულ იქნეს სხვა, მის გარეშე მყოფ მოვლენისაგან. ... ეს არის შავი აჩრდილი საფრთხის. ... ამ საფრთხის წინაშე უნდა შეიკრას მთლიანი ეროვნული ფრონტი საქართველოსი“ („ფიქრები საქართველოზე“ 2006:36,45-46). სიმონ ჩიქოვანი: „მე უმეტესად მაინტერესებს იმ პესიმიზმის ძირი, რომელიც შეიძლება გამოიწვიოს მინიშვილის წერილმა. ...მხედველობაში უნდა მივიღოთ ის ატმოსფერო, რომელშიდაც ავტორს უხდებოდა ამ წერილის მთავარი დებულებების დამუშავება“ („ფიქრები საქართველოზე“ 2006:50).

პოლემიკა 70 წლის შემდეგ, 1993 წელს, გაგრძელდა, ამჯერად უკვე „კავკასიონის“ ფურცლებზე თეიმურაზ მაღლაფერიძის თაოსნობით. ეს მასალებიც დაბეჭდილია 2006 წელს ლევან ბრეგვაძის რედაქტორობით გამოცემულ ზემოაღნიშნულ წიგნში. უკვე ჩამოყალიბდა სრულიად სხვა პოზიციები ემიგრანტთა, თუნდაც მათი ე.წ. „ნიჰილიზმის“, მიმართ. „ნიკოლო მინიშვილის „ფიქრებში“ ისეთივე ტკივილი და ყვირილი იყო, როგორც ილიას „ბედნიერ ერ-

ში" და მიხეილ ჯავახიშვილის „ჯაყოს ხიზნებში“. ასევე მიესიენ ილიასაც, ... „ბედნიერი ერის“, „ჯაყოს ხიზნების“ „ფიქრების“ არსს რომ ჩავენდომოდით, საქართველოსა და ქართველი ერის ხვედრი დღეს სრულიად სხვა იქნებოდა“ (ბაქრაძე 1999:73-74; „ფიქრები საქართველოზე“ 2006:225-254). თამაზ ნატროშვილი: „ექიმმა უნდა დაამშვიდოს სნეული, რწმენა შთაუგონოს განკურნებისა, მაგრამ თუკი უარყოფს სნეულების აშკარა სიმპტომებს და დაბეჯითებით არწმუნებს სნეულს, ყველაფერი რიგზეა და შენზე ჯანმრთელი არავინ არისო, ეს ხომ მკურნალობაზე ხელის ალებას ნიშნავს და რა ფასი ექნება ამგვარ ფსიქოთერაპიას“ („ფიქრები საქართველოზე“ 2006:152-153).

მე-20 საუკუნის ქართული ემიგრაციის ასე თუ ისე გამოხატულ ნაციონალურ ნიჭილიზმს, სკეპტიციზმს არა მხოლოდ თავისი მიზნები (ტრავმული ცნობიერება, ემიგრანტული ყოფა), არამედ თავისი მიზნებიც ჰქონდა. ამ შემთხვევაში უმთავრესია უცხოეთში მყოფთა ფსიქოსოციალური იდენტობის გააზრება, მათი პოზიციების გაანალიზება ქართული ნაციონალური კულტურის განვითარებასთან დაკავშირებით. ვფიქრობთ, ნ. მიწიშვილის შეხედულებები სწორად და ზუსტად ასახავს ამ პოზიციებს.

ნ. მიწიშვილმა შესანიშნავად იცოდა რევოლუციის ჭეშმარიტი არსი (წერილი „პეტრ ვერხოვენსკი“), მაგრამ 1921 წლიდან და განსაკუთრებით შემდეგ, უცხოეთში, მისთვის მთავარი იყო არა ბრძოლა ბოლშევიკური დიქტატურის წინააღმდეგ, არამედ ძალთა გაერთიანება და ბრძოლა ეროვნული კულტურის გადასარჩენად. ნ. მიწიშვილი თვლიდა, რომ მენშევიკურმა მთავრობამ საშუალება მისცა უცხო ქვეყნებს ჩარეულიყვნენ საქართველოს საშინაო საქმეებში. თავდაპირველად, როგორც ბევრ სხვას, ნ. მიწიშვილსაც იმედი ჰქონდა, რომ საბჭოთა ხელისუფლება ნაციონალურ კულტურებს განვითარების საშუალებას მისცემდა. პარიზიდან გამოგზავნილ წერილებში ჩანს, რომ „დაიჯერა ქართული კულტურის საიმედო პერსპექტივები“ (ჯალიაშვილი 2011:24). როგორც ბევრი სხვა ემიგრანტი, ისიც ცდილობდა „კულტურული ფრონტის“ შექმნას ასეთი ლოზუნგით – „ეროვნული კულტურის პოზიციებზე“. ემიგრაციის პერიოდში პარიზში, 1924 წელს, მან დააარსა „ქართველ ხელოვანთა კავშირი საფრანგეთში“, რომელშიც შედიოდნენ იმ დროს იქ მოღვაწე ცნობილი ხელოვანები, მათ შორის: დავით კაკაბაძე, ლადო გუდიაშვილი, ელენე ახვლედიანი, ქეთევან მაღალაშვილი და სხვები. 1924 წელს პარიზში გამომავალ გაზეთში „ახალი საქარ-

თველო" (რედაქტორი გრიგოლ ვეშაპელი) დაიბეჭდა ნიკოლო მინიშვილის წერილები: „ახალი საქართველო“, „საქართველო უმენ-შევიზმოდ“, „ჩვენ და სომხები“, „ობოლი ოცნება“.

ნიკოლო მინიშვილს, გაეცნო რა ახლოს უცხოეთის ლიტერატურას, გაუჩნდა კითხვა: რამდენად ფეხდაფეხ მიჰყვებოდა ქართული პოეზია მსოფლიოსას? იმავე 1922 წელს უცხოეთიდან გამოგზავნილ წერილში "ფიქრები საქართველოზე" წერს: „არ ჩამოვრჩენილვართ, მიუხედავად იმისა, რომ უკანასკნელი ხუთი წელი დახურულ ყუთში ვსხედვართ, მაგრამ ის მარადიული სინათლე, რომლითაც ანათებს ხელოვნება ყოველ დროს, ის შეუსხლეტელი სისხლი, რომელიც საუკუნეებით სჩქეფს ყველა პოეტის ძარღვებში – ვგრძნობ გადმოსხმულია ჩვენშიც. ... ჩვენ ვიცით ის „ღვწილო“, სადაც შესულია პოეზია, ... მაგრამ როცა ვფიქრობ ჩვენზე, ჩვენს გზებზე და ჩვენს მიღწევებზე, მე ვხედავ, რომ ჩვენ ეს შეგნება, ეს ძალა ვერ ავიყვანეთ იმ სიმაღლემდე, რომელზედაც ეს შეგვეძლო, ... ვერ გავზარდეთ, ვერ გამოვიყენეთ. ... მე მჯერა ჩვენი პოტენცია, მაგრამ მე ვხედავ იმასაც, რომ ჩვენი შემოქმედება, ფრთა-შეჭრილი, შეკვეცილი და გაუშლელია. აქ არის კრიზი, რომლიდანაც მე გამოსავალს ვეძებ. „პოეტი სამშობლოსთვის თუ სამშობლო პოეტისთვის?“ სამშობლოს უნდა ჰქონდეს პოეტის წარმოშობის ენერგია. აქ მეექვსება საქართველო. ... თუ გავალთ ევროპაში, გავალთ, როგორც და მართო ქართველები, რომელნიც გავიტანთ და გამოვაჩენთ საქართველოს სახებას“ (მინიშვილი 2006ა:13,20).

ნ. მინიშვილიც ისევე, როგორც ბევრი ემიგრანტი, ფიქრობდა და იღვწოდა იმისათვის, რომ ქართულ კულტურას საბჭოთა ეპოქაშიც გაეგრძელებინა განვითარების ბუნებრივი ხაზი. ამგვარი დამოკიდებულება, როგორც ითქვა, დაქსაქსულობის მიუხედავად, უცხოეთში ნაციონალური იდენტობის შენარჩუნების ერთ-ერთი საიმედო საყრდენი იყო.

მეორე მნიშვნელოვანი პოზიცია ემიგრანტთა მოღვაწეობაში – ეს არის უარყოფითის შემჩნევა, მისი გამოაშკარავება მომავალზე ფიქრისა და არსებული პრობლემების განსჯის პროცესში. ამის გამო ემიგრანტთა სკეპტიკურ თვალსაზრისებს, შესაძლოა, ვერც უწოდოთ ნიჰილიზმი. როგორც ბევრი ემიგრანტი, ნ. მინიშვილიც სავსებით აცნობიერებდა ემიგრანტობის არსს, იმას, თუ როგორ იცვლებოდა ხედვის კუთხე ემიგრაციაში. „ემიგრანტობა მეტად ცუდი „ავადმყოფობაა“ და ქართველ ემიგრაციას რომ განსაკუთრებული ტკივილი მართებს, ეს ცხადია“ (მინიშვილი 2006ა:14).

თავად ნიკოლო მინიშვილმა, ვფიქრობთ, დამაჯერებლად ახსნა თავისი „ფიქრების“ არსი და მიზანი. ჟურნალ „ქართული მწერლობის“ 1927 წლის იანვრის ნომერში (გვ.74-96) დაიბეჭდა ნიკოლო მინიშვილის „ჩემი პასუხი“, რომელშიც კიდევ უფრო გამოიკვეთა ემიგრანტის თვალთ დასახული ქართული ბუნების უარყოფითი მხარეები. წერილში ჩანს მათი სააშკარაოზე გამოტანის აუცილებლობა სწორედ ახალ ეპოქაში, როდესაც ქვეყანა ასეთი პოლიტიკური დიქტატით ითრგუნება. ჩანს მიზანიც: ქართველმა ერმა უნდა შეინარჩუნოს ნაციონალიზმის იდეა, ამავე დროს არ ჩამორჩეს მსოფლიო პროგრესს.

„როგორც ტიპიური ქართველი ინტელიგენტი, მე კარგა ხანია ავად ვარ, ამ ტკივილით შემოვიარე დასავლეთი, დაგუბრუნდი ჩემს მიწა-წყალს ამ ტკივილით და რა ჩემი ბრალია, თუ მან ამახმაურა და ამალელვა? ... როცა ... ერის მოაზროვნე ნაწილი მდგომარეობის შეფასებას შეუდგა, მან დაინახა, რომ ბევრი რამ თავიდან ყოფილა დასაწყები. აგრეთვე ფიქრებიც საქართველოზე“ (მინიშვილი 2006ბ:69,72).

XX საუკუნის ქართული ემიგრანტული მწერლობის იმაგოლოგიური კონცეპტის მნიშვნელობა დღევანდელი გადასახედოდან უფრო ცხადია: ემიგრანტული მყოფობა, ევროპულ აზროვნებასთან ადაპტაცია, ნოსტალგია ქმნიდა პირობებს, რომ ემიგრანტ მოღვაწეებს გარედან მაყურებლის თვალთ შეეხედათ თავიანთი სამშობლოსათვის, დაჰკვირვებოდნენ ეროვნული იდენტობის ტრანსფორმაციებს არა მხოლოდ უცხოეთში, არამედ სამშობლოში, რომელიც უცებ აღმოჩნდა სრულიად ახალ ვითარებაში. ემიგრანტებმა გააცნობიერეს ქართული იდენტობის ბევრი უარყოფითი მხარე, ისინი შეეცადნენ მოენახათ გამოსავალი. „გზის ძებნა და ეჭვიანობა, საკუთარი თავის კრიტიკა და მეტის სურვილი – ეს არაა პესიმიზმი, ახალგაზრდა უნდა აღიზარდოს ამ ძიებისა და აზროვნების ატმოსფეროში“ (მინიშვილი, 2006ბ:73).

დასკვნები:

XX საუკუნის ქართველ ემიგრანტთა შემოქმედებაში გამოიყოფა ფსიქოსოციალური იდენტობის ის კონცეპტები, რომლებიც ზოგადად საზღვარგარეთ შექმნილი ტექსტებისათვის არის დამახასიათებელი: გაუცხოება, ნოსტალგია, ტრავმული ცნობიერება. ამ ემიგრაციაში მნიშვნელოვანია სულიერი დისტანციისა და სივრცის იდენტიფიკაციის საკითხები, კავშირი მეხსიერებას, იდენტობასა და მწერლობას შორის. ნარაცია იქცა ნოსტალგიისა და ტრავმის დაძლევის, კულტურული მეხსიერების შენახვისა და ნაციონალური იდენტობის დაცვის ყველაზე აქტიურ საშუალებად.

XX საუკუნის ქართულ ემიგრანტულ მწერლობაში გამოიკვეთა შემდეგი მნიშვნელოვანი ასპექტები:

1. XX საუკუნის 20-50-იან წლებში ქართველმა ემიგრანტმა მოღვაწეებმა თავად გადანყვიტეს დაეცვათ ნაციონალური იდენტობა. ემიგრანტულმა მწერლობამ, განპირობებულმა ემიგრაციის მიზეზებით, ეპოქალური თავისებურებებით, ეს მცდელობა გამოაყვლინა რამდენიმე მიმართულებით:

- ნაციონალური თვითგამორკვევის პროცესი, ნაციონალური ცნობიერების განვითარება, დაქსაქსულობის მიუხედავად, დაეფუძნა ტრადიციებისა და ფასეულობების შენარჩუნებას, ემიგრანტთა მრავალმხრივ აქტივობას: კულტურული მეხსიერების გააქტიურებას შინაარსიანი ქართული მოღვაწეობით, ქართული ისტორიის, კულტურის წარმოჩენით, ქართველოლოგიური მეცნიერების განვითარებით.

- სივრცითი და კულტურული არეალის შეცვლის მიუხედავად, ამ მწერალთა მიერ შექმნილი ტექსტები, მათი კულტურული მეხსიერება ინახავს ქართულ იდენტობას. ემიგრანტული მწერლობა, განსაკუთრებით მხატვრული შემოქმედება, ნამდვილად არის ქართული კლასიკური ნარატივის და ტრადიციის გაგრძელება თავისი პრინციპებით, მიზნებით, თემატიკით, მხატვრულ-გამომსახველობითი საშუალებებით, პოეტური სიმბოლო-სახეებითა და ენობრივი ქსოვილით. ემიგრანტ მწერალთა ტექსტებში აქტუალიზებულია ის კულტურული პარადიგმები, არქეტიპული მეხსიერების მოდელები, არტეფაქტები, რომლებიც წარმოაჩენს მათი კულტურული მეხსიე-

რების უპირატესობას კომუნიკაციურ მეხსიერებასთან კვეთაში. ამით ეს მწერლები არ სწყდებიან მშობლიურ ფესვებს.

- ემიგრანტული მწერლობის ერთ-ერთი სირთულე ენის საკითხია. მე-20 საუკუნის ქართულ ემიგრაციაში ქართული ენობრივი ველის დომინანტობა, ტრადიციული ენობრივი მოდელების უცხო გარემოში შენარჩუნება გამოწვეული იყო ნაციონალური იდენტობის დაცვის აქტიური მცდელობით.

2. ეპოქამ განაპირობა ამ ემიგრაციის მახასიათებელი - „პოლიტიზებული აზროვნება“. დაქსაქსულობისა და პოლიტიკურ დაპირისპირებათა პროცესებში ემიგრაციის მიზეზებმა ჩამოაყალიბა პოლიტიზების უმთავრესი ასპექტი „ანტისაბჭოთა იდენტობა“.

საბჭოთა კონიუნქტურისაგან თავისუფალი, ამავე დროს საბჭოთა იდეოლოგიასთან დაპირისპირებულ ევროპულ კონტექსტში შექმნილი ემიგრანტული მწერლობა თავად ქმნიდა საკუთარ სავალდებულო „ემიგრანტულ კონიუნქტურას“. ემიგრანტი მოღვაწეები წლების განმავლობაში ამ „ემიგრანტული იდენტობით“ აფასებდნენ მსოფლიოს, განსაკუთრებით საბჭოეთის მოვლენებს, იყვნენ კრიტიკულნი და ოპოზიციურნი საბჭოთა რეჟიმის, „ტოტალიტარული ტექსტების“ მიმართ, ებრძოდნენ ისტორიის გაყალბებას. ევროპული სივრცე, ბილინგვიზმი, მულტილინგვიზმი ნელ-ნელა, მაგრამ მაინც აფართოებდა კვლევის არეალს, ავტორთა სუბიექტურ ინტელექტუალურ ველს, აყალიბებდა პრობლემების შედარებით თავისუფალ ხედვას.

საბჭოთა საქართველოს ლიტერატურათმცოდნეობაში ანტისაბჭოთა განწყობები, ეროვნული პრობლემები ძირითადად შენიღბულად, ქვეტექსტური მინიშნებებითა და ალეგორიებით გამოიხატებოდა. მოგვიანებით იდეოლოგიურ ზენოლას თავი ქართველმა კრიტიკოსებმაც დააღწიეს, მაგრამ საბჭოეთისაგან განსხვავებული კრიტიკულ-ოპოზიციური თვალთახედვა პირველად სწორედ ემიგრანტულ მწერლობაში, განსაკუთრებით კი პუბლიცისტიკაში, გამოვლინდა. ადრეულ ემიგრანტულ კრიტიკულ აზროვნებაში უკვე დასტურდება ზოგიერთი შეხედულება, რომლებიც საბჭოთა ლიტერატურულ კრიტიკაში მხოლოდ XX საუკუნის 70-იანი წლებიდან შეინიშნება.

3. ემიგრაციის მიზეზებმა, ტიპმა, ნაციონალური იდენტობის კონცეპტებმა, პოლიტიზებამ განსაზღვრა ემიგრანტული მწერლო-

ბის თემატიკა, მსოფლმხედველობრივი, ესთეტიკური მიმართულებები და სტილი. მხატვრულ შემოქმედებაში (განსაკუთრებით ემიგრაციის პირველ ტალღაში) ნაკლებად შეინიშნება ევროპულ ლიტერატურულ გარემოსთან ადაპტაციის სურვილი და მცდელობა. იმ დროისათვის უცხოეთში უკვე მყარად დამკვიდრებული მოდერნისტული ტენდენციები უფრო აქტიურად პირველად პუბლიცისტურ ნარატივსა და ლიტერატურათმცოდნეობაში გამოვლინდა. ამ სფეროებში მეტად აისახა ევროპული რეალობა, დასავლური უახლესი კულტურული და ესთეტიკური ტენდენციები. თუმცა აქაც ძნელდება რომელიმე მოდერნისტული მიმდინარეობის, მისი თეორიულ-მეთოდოლოგიური მიმართულების გავლენაზე კონკრეტული მსჯელობა. ემიგრანტულმა მწერლობამ უფრო მეტად მიიღო იმდროინდელი ევროპული კონტექსტის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ასპექტი, კერძოდ, გერმანული ნაციონალური რომანტიკული იდეა "ხალხის" შესახებ.

ვფიქრობთ, ნაციონალური იდენტობის დაცვის, ეროვნული კულტურის შენარჩუნების მოტივაციამ, კულტურული მეხსიერების უპირატესობამ, ამავე დროს ტრავმულმა ცნობიერებამ ემიგრანტულ მხატვრულ შემოქმედებაში მყარი ნიადაგი შექმნა რომანტიკული განწყობებისა და თემების, ზოგადად, რომანტიზმის რეფლექსიისათვის. გამოვლინდა რომანტიზმის როგორც საყოველთაო,ზიარი კულტურულ-ესთეტიკური პარადიგმები (ანმყოს უარყოფის,სულიერი ობლობის, სევდის თემატიკა, სუბიექტური „მე“-ს ფასეულობანი, რეალობის საპირისპირო იდეალების, ოცნებების, სიზმრისეული სამყარო, წარსულის იდეალიზაციის, ინდივიდუალური, კულტურული მეხსიერებების კონცეპტები და სხვა), ასევე კონკრეტულ-ნაციონალური მოდელი. ემიგრაციის მიზეზებმა პოლიტიზება მხატვრულ შემოქმედებაში უმთავრესად ერთი მიმართულებით წარმართა: პოლიტიზების კონცეპტმა- „ანტისაბჭოთა იდენტობამ“ – ანმყოს (უცხოეთი და საბჭოთა საქართველო) მიუღებლობა მხოლოდ რომანტიკულ კონტექსტში არ დატოვა, მოიტანა რეალისტური ტენდენციებიც, რომლებმაც რომანტიკული რეფლექსიების ნარატივი ჩამოაყალიბა რომანტიზმის ნაციონალურ-ემიგრანტულ მოდელად, პოლიტიკურად მარკირებული ვარიანტებით: ა. მიზანი – ეროვნული დამოუკიდებლობის მოპოვება. ბ. ევროპის დახმარების იმედი საბჭოთა რუსეთთან ბრძოლაში. გ. ნაციონალური თვითმემცნების გამყარება.

ეს ასპექტი, ვფიქრობთ, აღნიშნულ მოდელს ყველაზე მეტად აახლოებს XIX საუკუნის ქართული რომანტიზმის ნაციონალურ მოდელთან, რომელიც ასევე რუსულ იმპერიალიზმთან ბრძოლაში იწრთობოდა, თუმცა თვალსაჩინოა განსხვავებაც: XX საუკუნის ქართველ ემიგრანტებს ჰქონდათ საშუალება, ევროპული მხარდაჭერა, აშკარად გამოეხატათ ანტისაბჭოთა პოზიციები, მათ არ სჭირდებოდათ გაორება, განსხვავებით XIX საუკუნის ქართველი რომანტიკოსებისგან, რომლებიც თავიანთი შემოქმედებით ნაციონალურ იდეებს, ხოლო მოღვაწეობით რუსეთის სამეფო ტახტს ემსახურებოდნენ. სწორედ ამ ვითარებამ XX საუკუნის ქართულ ემიგრანტულ მწერლობაში თანდათან გააძლიერა რეალიზმის კონცეპტუალური მიმართულებანი: შეცდომების („ცოდვათა“) მხილება და გაანალიზება, მოვლენების საღად და კრიტიკულად შეფასება, რეალური გზების ძიება ეროვნული თავისუფლების მოსაპოვებლად.

4. ნაციონალური იდენტობის, კულტურის დაცვისა და გადარჩენის მექანიზმებს შორის მნიშვნელოვანია ორი იმაგოლოგიური კონტექსტი: „ფიქრები საქართველოზე“ – 1921 წლის ტრაგიკული მოვლენების მიზეზების ძიება, ქართული ხასიათის თავისებურებათა წარმოჩენა და ქართული ეროვნული მენტალობის უარყოფითი მხარეების მხილება სამომავლო პერსპექტივის გათვალისწინებით. „იქიდან დანახული საქართველო“ – ემიგრანტთა დამოკიდებულება საბჭოთა საქართველოში მიმდინარე კულტურული პროცესების მიმართ. ამ პოზიციებში ასახული შემდეგი ასპექტები: შემწყნარებლობა და ძალისხმევა, რომ ქართულ მწერლობას, როგორც ემიგრაციაში, ასევე საქართველოში, არ დაეკარგა განვითარების ბუნებრივი ხაზი, საბჭოთა სისტემა ნაციონალური კულტურის არსებობის დაბრკოლებად არ ქცეულიყო.

5. XX საუკუნის ემიგრანტული მწერლობის შესწავლა ამთლიანებს და კრავს ისტორიას, საზოგადოებას აცნობს საბჭოთა ტოტალიტარიზმის პირობებში ტაბუდადებულ უამრავ ფასეულ დოკუმენტსა და ინფორმაციას, ქართულ კულტურას ამდიდრებს იმ თემატიკით და მახასიათებლებით, რომლებიც „პოლიტიკურმა ემიგრანტულმა მყოფობამ“ მოიტანა. ყველაფერს მაინც განცდების სიჭარბე, სისადავე, სამშობლოს სიყვარული, უბრალოება, გულწრფელობა, „ნოსტალგიური სიზმრები“, „შინდაბრუნების“ ემოციები ფარავს.

ამდენად, ჩვენი აზრით, მისაღებია შემდეგი დებულება: არსებობს XX საუკუნის ერთიანი ქართული, ნაციონალური მწერლობა, რომლის ჩარჩოებში პარალელურად ვითარდებოდა ორი განსხვავებული ლიტერატურული პროცესი:

- ქართული საბჭოთა ლიტერატურა – საბჭოთა სივრცეში, საბჭოთა დიქტატურის პირობებში.

- ქართული ანტისაბჭოთა ლიტერატურა (XX საუკუნის ქართული ემიგრანტული მწერლობა) – თავისუფალ ევროპულ სივრცეში სავალდებულო ანტისაბჭოთა კონიუნქტურით.

ნაციონალური იდენტობის დაცვა ორივე შემთხვევაში ძნელი იყო; ერთ შემთხვევაში საბჭოთა რეჟიმის, მეორე შემთხვევაში კი უცხო სივრცის გამო. ორივე მწერლობამ მოახერხა ეროვნული იდენტობის დაცვა, ქართული კლასიკური მწერლობის ტრადიციების, განვითარების ბუნებრივი ხაზის გაგრძელება, მაგრამ სამამულო მწერლობა საბჭოთა სივრცეში შედარებით უფრო წარმატებით განვითარდა, ვიდრე XX საუკუნის ქართული ემიგრანტული მწერლობა, უფრო კონკრეტულად, მხატვრული შემოქმედება. მიუხედავად საბჭოთა იდეოლოგიის, სოცრეალიზმის პრინციპების უპირობო დიქტატისა, რეპრესიებისა (და ეს ზენოლა, შესაძლოა, განვითარების დიდ მოტივაციადაც იქცა), 20-30-იანი წლების საბჭოთა საქართველოში არსებობას ახერხებდნენ იდენტობის, შემოქმედებითი ტენდენციის განმსაზღვრელი სხვა კულტურული სივრცეებიც. ქართული მწერლობა მოდერნისტული მსოფლმხედველობის, ესთეტიკის, სახელოვნებო ოსტატობის საფუძველზე გაცილებით აქტიურად, ვიდრე ემიგრანტული მწერლობა, განაგრძობდა და შეძლებისდაგვარად ცდილობდა ტრადიციული, ნაციონალური კულტურული პარადიგმების "ევროპული რადიუსით გამართვას", ქმნიდა ანტიკოლონიურ, ამიტომაც უფრო ძლიერ და სიღრმისეულ ანტისაბჭოთა დისკურსს.

ყოველივე ამას თავისი მიზეზები აქვს, რომელთა შორის უმნიშვნელოვანესია ემიგრანტული მწერლობის შემოქმედებითი პოტენციალის პრობლემა. რა თქმა უნდა, მხედველობაშია მისაღები 1921 წლის შემდეგ საქართველოდან გასულ ინტელექტუალთა შესაძლებლობანი; როგორც აკაკი პაპავა ამბობდა, „სუსტია ჩვენი ძალები, ხელოვნებისა და პოეზიის დიდოსტატები იქ დარჩნენ“, მაგრამ თეორიულ ნაწილშიც აღვნიშნეთ, რომ არა მხოლოდ საზღვარგარეთ შექმნილი მწერლობის თვისობრიობა, არამედ შემოქმედებითი პოტენციალის ძალაც დამოკიდებულია ბევრ ობიექ-

ტურ ფაქტორზე: ემიგრაციის ეპოქალურ მიზეზებზე, ემიგრაციის ტიპზე (სივრცე ჩაკეტილია თუ ღია), თანამედროვეობის მიმართ თავად ემიგრანტთა პოზიციებზე, მათს გადაწყვეტილებებზე ნაციონალურ იდენტობასთან დაკავშირებით, მოღვაწეობის მოტივაციებსა და მიზნებზე; აგრეთვე იმაზე, თუ როგორია კულტურული მემსიერების, გაუცხოების, ტრავმული ცნობიერების, ნოსტალგიის გავლენის ხარისხი მოღვაწის ფსიქოსოციალურ იდენტობაზე.

ნაშრომის თეორიულ ნაწილში, თანამედროვე მიგრაციული და კულტუროლოგიური კვლევების გათვალისწინებით, ერთმანეთისგან გაემიჯნეთ ემიგრაციული და ამჟამინდელი დიასპორული მენტალური სივრცეები. XX საუკუნის ემიგრანტული სამყარო ასოცირდება სივრცეში ლოკალიზებული ადგილისა და სახლის, ანუ ჩაკეტილი სივრცის კონცეფციასთან, დიასპორა კი გამოდის მკაცრი სივრცითი ლოკაციიდან, შლის ნაციონალურ და სახელმწიფოებრივ საზღვრებს. ამ გამიჯვნას ეყრდნობა კულტურათა სხვაობაც.

XX საუკუნის ქართულ ემიგრაციაში ჩაკეტილ სივრცეს ქმნიდა ობიექტური და სუბიექტური პირობები:

სივრცითი ჩაკეტილობა. ემიგრაციას არ ჰქონდა სამშობლოსთან კავშირისა და მიმოსვლის საშუალება, კომუნიკაციის დღეს არსებული მექანიზმები. ემიგრანტულ მწერლობაში მნიშვნელოვანია ოპოზიციური მოდელები: "წარსული/ანმყო, ანმყო/მომავალი" (განსხვავებით დღევანდელი ინტერკულტურული ვითარებისაგან: "აქ/იქ/არსად ან აქ/იქ/ყველგან).

პოლიტიკური ჩაკეტილობა. XX საუკუნის ქართველი ემიგრანტი მოღვაწეები (განსაკუთრებით პირველი ტალღისა) არიან სწორედ ემიგრანტები ანუ იძულებით ემიგრირებული ადამიანები. დაქსაქსულობის, აზრთა სხვადასხვაობის მიუხედავად, „ანტისაბჭოთა იდენტობა" ქმნიდა მკაცრ „პოლიტიკურ ჩაკეტილობას".

იდენტობის ჩაკეტილობა. ყალიბდებოდა ნაციონალური იდენტობის თანამედროვეობისაგან განსხვავებული პარადიგმები. პოლიტიკურების, ანტისაბჭოთა განწყობის გამო XX საუკუნის ქართულმა ემიგრანტულმა მწერლობამ საკმაო ხანს იარა ეროვნული იდენტობის დაცვის გზით. რადგან უცხოეთში ქართველი მწერალი ყოველნაირად ცდილობდა ტრადიციების, ეროვნული ფასეულობების შენარჩუნებას, კულტურული მემსიერება აქტიური აღმოჩნდა იმდენად, რომ კომუნიკაციური მემსიერება „დაიჩაგრა". ეს პროცესი კი, უპირველესად, მწერლობაში გამოვლინდა. ამიტომაც არ არის

მოულოდნელი, რომ თავიდან, პირველ ეტაპზე მაინც, ემიგრანტ მწერლებს აქტიურად არ აებათ მხარი ახალი ლიტერატურული პროცესებისათვის, შეგნებულად აერიდებიან თავი იმ დროის ევროპული მიმდინარეობებისათვის, ავანგარდული, მოდერნისტული თემებისა და მხატვრულ-გამომსახველობითი საშუალებებისათვის, შეინააღმდეგებოდნენ მოდერნიზმით გატაცებას. ეროვნული იდენტობის დაკარგვის, წერისა და კვლევის უცხო სტილის მორგების შიშმა ეს მწერლობა საკუთარ ნაჭურჭში ჩაკეტა. (სამშობლოში რომ დარჩენილიყვნენ, ისინი სიახლეებს ალბათ უფრო გაბედულად შეითვისებდნენ).

ნოსტალგიური ჩაკეტილობა – მწერალ-ემიგრანტის შემოქმედებითი ქცევის სამი მოდელიდან (ნოსტალგიური, კოსმოპოლიტური და ადაპტაციური) ამ ემიგრაციისათვის ნიშანდობლივია **ნოსტალგიური მოდელი**.

ამდენად, XX საუკუნის ქართველ მწერალ-ემიგრანტთა შემოქმედება რჩება ნაციონალურ ჩარჩოებში, მკვეთრად გამოხატულ პოლიტიკურ-ნოსტალგიურ სივრცეში.

ნაციონალური იდენტობის დაცვის, კულტურული მეხსიერების შენახვის, ახალ გარემოსთან გაუცხოების ხანგრძლივი პერიოდი აყალიბებს ემიგრანტი მოღვაწის თავისებურ ფსიქოსოციალურ იდენტობას: მის შინაგან სამყაროში თანადროულობასთან ადაპტაციის ნაცვლად ძლიერდება სამშობლოდან გამოყოფილი პოლიტიკური დევნილობის ტრაგიზმი, თანმხლები ნოსტალგია, ტრავმა უკვე ცნობიერებად ყალიბდება. ტრავმული ცნობიერება კი ადამიანს უკარგავს თავდაჯერებულობას, სითამამეს, რაც ასე აუცილებელია შემოქმედებითი განვითარებისათვის. აღმოჩნდა, რომ იდენტობის დაცვის მცდელობამ, სამშობლოს გარეშე მოღვაწეობამ, ჩაკეტილ და ამის გამო ნოსტალგიით, ტრავმული ცნობიერებით დაღდასმულ სივრცეში ცხოვრებამ მათ გაუჩინა წერის, ნარატივის სურვილი. მართალია, მწერლობა იქცა კულტურული ტრავმის დაძლევის ყველაზე შედეგიან საშუალებად, მაგრამ ეს ტრავმა ცუდად აისახა შემოქმედებითი პოტენციალის ისეთ სფეროებზე, როგორებიცაა თემატური სიღრმე, მხატვრულ-გამომსახველობითი საშუალებანი. ზოგადად ირგვლივ გამეფებულმა ტრავმულმა, ნოსტალგიურმა ცნობიერებამ ჩამოაყალიბა ერთფეროვანი თემატიკა, ერთმანეთის მსგავსი სათქმელი. ეს სათქმელი, მართალია, მონოდებულია პირდაპირ, შეუნიღბავად, ქვეტექსტების გარეშე, თავისუფალია ბუნდოვანებისაგან, მაგრამ “პირდაპირ თქმის” ეს ტენდენ-

ცია ზოგჯერ აზრს აუბრალოებს, აზრის პრიმიტიულად გამოხატვის შთაბეჭდილებას ახდენს.

ემიგრანტები ქართულად წერას ცდილობდნენ, მაგრამ ენას, მის გამდიდრებას სჭირდება მუდმივი კომუნიკაცია, ქართულად კომუნიკაციის შესაძლებლობა კი ემიგრაციაში ნაკლებად იყო. მშობლიური ენის წყარო იქ, უცხოეთში, ნელ-ნელა იშრიტებოდა. როგორც ერთ წერილშია აღნიშნული, „ენის ძირი ხმებოდა“. ამიტომაც მშობლიურ ფესვებს მოწყვეტილებმა ბოლომდე ვერ გამოიყენეს თავიანთი შესაძლებლობანი, ინტელექტუალური პოტენციალი¹.

XX საუკუნის ქართულმა ემიგრანტულმა მწერლობამ დაადასტურა: მწერლობა ასახავს და ქმნის იდენტობათა მოდიფიკაციებს, რეალურად წარმოაჩენს იდენტობათა დამოკიდებულებას დროსა და სივრცეზე, სოციოპოლიტიკურ ცვლილებებზე. ნაციონალური იდენტობის პრობლემებს (იდენტობის შენარჩუნება ან დაკარგვა, იდენტობათა ჰიბრიდულობა) განაპირობებს არა იმდენად გეოგრაფიული და ენობრივი სივრცის შეცვლა, არამედ უფრო მეტად ემიგრაციის მიზეზები, ტიპები, მიზნები, რომლებიც განსაზღვრავს მოღვაწის არქეტიპული, კულტურული მეხსიერების მდგრადობის ხარისხს და, შესაბამისად, თავად მწერალთა გადაწყვეტილებას – შეინარჩუნონ თუ არა ნაციონალური იდენტობა. რაც მთავარია, მწერლობის, მით უმეტეს საზღვარგარეთ შექმნილი მწერლობის, თვისობრიობას აყალიბებს ნაციონალური იდენტობის პარადიგმები, მისი კონცეპტუალური მიმართულებები, რადგან სწორედ მათ ეყრდნობა ავტორთა თუ პერსონაჟთა ფსიქოსოციალური იდენტობები, თვითიდენტიფიკაციის პროცესები.

ეს ფაქტები ცხადყოფს მწერლობის ინტერკულტურული მოდელის კვლევის ინტერდისციპლინური ფორმატის (სოციოლოგია, სოციალური გეოგრაფია, სოციალური ფსიქოლოგია) აუცილებლობას.

---

¹ ეს კონტექსტი კიდევ ერთ განსხვავებას გამოკვეთს ამ მწერლობასა და თანამედროვე ინტერკულტურულ-მიგრაციულ მწერლობას შორის (ამის შესახებ საუბარი იქნება თავში „თანამედროვე ინტერკულტურულ-მიგრაციული მწერლობა“).

თანამედროვე ქართული ინტერკულტურულ-მიგრაციული მწერლობა

არსებობს ემიგრანტთა ორი კატეგორია: ემიგრანტები, ბარგი-ბარხანით დახუწილნი რომ ტოვებენ ქვეყანას და ემიგრანტები, მსუბუქად რომ გადაადგილდებიან, ... ზედმეტი ბარგით დამძიმებული ფიქრობენ, რომ სხვაგან გადაბარგებით ცხოვრებას მოიწყობენ, სინამდვილეში კი ეერაფერსაც ვერ იგვარებენ. რატომ? იმიტომ, რომ პრობლემას ისინი თან დაატარებენ, ... თან დაატარებენ მრავალტონიან წარსულს, შენიღბულ უუნარობასა და უცხოობას. ... სხვანი მოგ ზაურობენ ზედმეტი ტვირთის გარეშე. უკვე მომნიჭდნენ მსგავსი ნაბიჯის გადასადგმელად. მარჯვენი და მოხერხებულები არიან. ადვილად ეგუებიან ახალ გარემოს და არც საკუთარი თავის სრულყოფისა და დახვეწის უნარს არიან მოკლებულები.

ერიკ-ემანუელ შმიტი "ულისე ბალდადიდან"

თანამედროვე ინტერკულტურულ-მიგრაციულ სამყაროში ყოველდღიურად სულ უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს საკითხი საზღვარგარეთ მცხოვრები ადამიანის, მით უმეტეს მწერლის, მოქალაქეობისა და თანამემამულეობის შესახებ. მწერლისათვის რელიგანტური კულტურული სივრცისა და მისი ეთნიკურ-ნაციონალური იდენტობის დასადგენად მხედველობაშია მისაღები მისი საზღვარგარეთ წასვლის თარიღი, ასაკი, წასვლის მიზეზები, სამწერლო ენა და სხვა. როცა საქმე საზღვარგარეთ შექმნილ ლიტერატურას ეხება, ხშირად ჭირს პასუხის გაცემა კითხვაზე, თუ რომელი კულტურული სივრცის მემკვიდრეობას ეკუთვნის ეს ლიტერატურა.

ამა თუ იმ კულტურული სივრცისადმი მიკუთვნებულობისა და ნაციონალური იდენტობის კვლევას ართულებს ენობრივი ფაქტორიც: თუ XX საუკუნის ემიგრანტები უმეტესად ქართულად წერდნენ, დღეს საზღვარგარეთ მცხოვრებთაგან ზოგი საერთოდ ვეღარ ფლობს ქართულს, ხოლო ზოგი ქართულთან ერთად სხვა (ხანდახან რამდენიმე) ენაზეც წერს. ახალ სივრცეში მოხვედრილი მწერალი თითქოს ორი სამყაროს მიჯნაზე ცხოვრობს, თავის სათქმელს ახალი გეოგრაფიული საცხოვრისის ენაზე გამოხატავს, თუმცა აზრით და გონებით ჯერ კიდევ სამშობლოშია, გამუდმებით მასზე ფიქრობს, სხვა თვალთა აკვირდება მას და ახალი თემებით, ადგილებითა და ფერებით ამდიდრებს იმ ქვეყნის ლიტერატურას, რომლის ენაზეც ქმნის ნაწარმოებს.

თანამედროვე ინტერკულტურულ-მიგრაციულ მწერლობაში, სამშობლოს გარეთ შექმნილ ტექსტებში, კულტურული მეხსიერების კონცეპტები და არქეტიპული მოდელები განფენილია ინტერკულტურული იდენტობის, ინტერკულტურულ-მიგრაციული თემატიკისა და პოსტმოდერნისტული ასპექტების რთულ რეპრეზენტა-

ციებში. დღევანდელი ინტერკულტურულ-მიგრაციული ვითარება საზღვარგარეთ მოღვაწე მწერლის იდენტობაზე მსჯელობას არა მხოლოდ თეორიული ინტერესის, არამედ წმინდა პრაქტიკული საჭიროების გამოც მოითხოვს. ქართული "კულტურა - ხასიათის" დღევანდელობასთან მიმართების რეალური სურათის წარმოსაჩენად პასუხი უნდა გაეცეს კითხვებს: რომელი ქართული თვისება თუ ეთნოკულტურული მახასიათებელია მდგრადი? რომელი იკარგება ისტორიის განვითარების ამა თუ იმ ეტაპზე და რატომ? რომელი ჩნდება მსოფლიო კულტურათა დიდი დაახლოების პროცესში ჩართვის შედეგად? ამავე დროს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს იმაგოლოგიური ასპექტი: ინტერკულტურულმა მწერლობამ ემიგრანტთა ცხოვრებაც და თავად საქართველოს საზოგადოებრივი ყოფაც უფრო რეალურად და ხელშესახებად წარმოაჩინა.

განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება თავად საზღვარგარეთ მოღვაწე მწერალთა შეხედულებებს საკუთარი კულტურული მიკუთვნებულობის შესახებ. სწორედ ამიტომ ჩვენს წიგნს აქვს დანართი - ინტერვიუები, რომლებშიც ეს ადამიანები თავად აფასებენ საკუთარ ნაციონალურ იდენტობას.

უნდა ითქვას, რომ დღევანდელი ინტერკულტურულ-მიგრაციული მწერლობა ჯერ განვითარების პროცესშია, ქართულ სინამდვილეში მისი კვლევა მხოლოდ იწყება. ამიტომ შესაძლოა, ბევრი რამ საკამათო და სამსჯელო იყოს. შემდგომი კვლევები და, რაც მთავარია, ლიტერატურული რეპრეზენტაციები გამოკვეთს ინტერკულტურულ-მიგრაციული მწერლობის თეორიულ და პრაქტიკულ ასპექტებს. ტექსტების ინტერპრეტაციამდე მიზანშეწონილად მიგვაჩნია თანამედროვე ინტერკულტურულ-მიგრაციული მწერლობის კონცეპტუალური მიმოხილვა და იმ დებულებების აქცენტირება, რომლებიც მე-20 საუკუნის ემიგრანტულ მწერლობასთან შედარების პროცესში გამოიკვეთა ინტერკულტურულ-მიგრაციული და სოციოლიტერატურათმცოდნეობითი თეორიების საფუძველზე.

- როგორც აღინიშნა, XX საუკუნის პირველი ნახევრის ქართული ემიგრაციის პოლიტიკური, სივრცითი ჩაკეტილობა იცვლება თანამედროვე მიგრაციების ინტერკულტურული, გახსნილი, „პერფორმაციულ-დებოროიენტირებული“ მენტალური სივრცით „ადგილის გარეშე“. ამას კი მოჰყვება რთული იდენტობები, რეალობის მიმართ ლიტერატურის განსხვავებული პოზიციები.

- XX საუკუნის ქართული ემიგრანტული მწერლობის ნაციონალური „ანტისაბჭოთა იდენტობა“ გარდაიქმნება ინტერკულტურულ, მრავალმრიან იდენტობად, იდენტობის ადაპტაციურ/ინტეგრაცი-

ულ/პიბრიდულ მოდელად, რომლისთვისაც არსებითია დღევანდელი მიგრაციებისათვის დამახასიათებელი ინტერკულტურული იდენტობა (ნაციონალური იდენტობის დაცვის ნაკლები სურვილი და მცდელობა, სამშობლოს ნაკლები იდეალიზაცია) და თანამედროვეობის სოციოპოლიტიკური გამოწვევები (იდენტობათა პოსტსაბჭოთა ქაოსი, ტრადიციულ და თანამედროვე ფასეულობათა დაპირისპირება, იდენტობის დაქვემდებარება გარემოს აქტუალური მოთხოვნებისადმი, იდენტობათა და ფასეულობათა სოციალიზაცია).

- იცვლება ინტერკულტურულ-მიგრაციული ლიტერატურის თვისობრიობა. XX საუკუნის მწერალ-ემიგრანტთა შემოქმედება რჩებოდა ნაციონალურ ჩარჩოებში და, ამდენად, აგრძელებდა ქართული ტრადიციული მწერლობის ტენდენციებს. XX საუკუნის ემიგრანტული, ნაციონალურ-პოლიტიკური სივრციდან მწერლობა თანდათანობით გადის ინტერკულტურულ-სოციალურ სივრცეში. იდენტურობის დინამიური ცვლადობა, პოსტმოდერნისტული ვითარების კულტურული და ესთეტიკური დომინანტები, მიგრაციული მყოფობის ფსიქოსოციალურ მახასიათებელთა მრავალფეროვნება იწვევს გარკვეულ ქაოტურ მდგომარეობას როგორც საზოგადოდ, ასევე ლიტერატურაში. ინტერკულტურულ-მიგრაციული მწერლობის ყველაზე მთავარი მახასიათებელია მრავალშრიანი სოციალურობა. ყალიბდება ერთიანი სოციოკულტურული სივრცეები, ინტერკულტურულ-მიგრაციულ გარემოში მასკულტურის აქტუალიზება ცვლის ლიტერატურულ ველებს, ავტორისა და მკითხველის ურთიერთობებს.

- ინტერკულტურულ-მიგრაციულ მწერლობაში განსხვავებული კუთხით წარმოჩნდება მწერლის შემოქმედებითი პოტენციალის საკითხიც: დღეს საზღვარგარეთ მოღვაწე მწერალი, რა თქმა უნდა, გარკვეულწილად იცავს ნაციონალურ იდენტობას, ტრადიციებს, ინარჩუნებს კულტურულ მეხსიერებას, მაგრამ თუ XX საუკუნის ემიგრანტისათვის მთავარი ორიენტირი წარსული და სამშობლოში დაბრუნება იყო (ამ განწყობის გამო იქმნებოდა სივრცითი, პოლიტიკური, ნაციონალური, ნოსტალგიური ჩაკეტილობა, ყალიბდებოდა ტრავმული ცნობიერება და გარკვეულწილად, ერთფეროვანი თემატიკა), თანამედროვე ემიგრაციაში შეუდარებლად ძლიერდება უცხო გარემოცვაში თვითდამკვიდრების სურვილი. ტრანსფორმირებულ სოციალურ თუ შემოქმედებით ქაოსში, საზღვრების ლიაობისა და იდენტობათა დინამიური ცვლადობის („შუალედური სივრცეები“, „დეფისური“ იდენტობები) პირობებში, ადაპტაციის პროცესში იკვეთება სამყაროში ყოფნის ახალი შესაძლებლობები. შესაბამისად,

ძლიერდება კომუნიკაციური მეხსიერება. დღევანდელ ვითარებაშიც მნიშვნელოვან ბარიერად რჩება გაუცხოება, ნოსტალგია, მაგრამ თუ უახლეს კვლევებს დავეყრდნობით და დღევანდელ მიგრანტთა პოზიციებსაც გავითვალისწინებთ, მნიშვნელობას იძენს შემდეგი ასპექტები: საზღვარგარეთ მოღვაწე ადამიანისათვის განსხვავებულია სულიერი დისტანციისა და სივრცის იდენტიფიკაციის საკითხები (ნაკლებია სამშობლოს იდეალიზაცია, ნოსტალგია, თანამედროვე ტექნოლოგიების წყალობით სივრცის იდენტიფიკაცია გაადვილებულია); გაუცხოების ფენომენი დღეს მხოლოდ ნარატორს კი არ ქმნის, არამედ საკუთარ თავსაც გარდაქმნის სრულიად სხვა თვისობრიობად – გაუცხოება ხდება არა ემოციებისა თუ ტრავმის, არამედ საკუთარი განსაკუთრებულობის, უპირატესობის შეგრძნების მიზეზი, იგი მოღვაწეს საკუთარ ნაჭუჭში კი არ კეტავს და ნოსტალგიას კი არ უმძაფრებს, არამედ აძლიერებს ემიგრანტის „შინაგანი, დაფარული ენერგიის“ გამომჟღავნების შესაძლებლობას. სოციალურ გარემოში, ვითარების შესაბამის აქტუალურ მოთხოვნებზე ორიენტირებული მწერალი ცდილობს შექმნას ახალი კოსმოპოლიტური და ადაპტაციური მექანიზმები როგორც თემატური, ასევე მხატვრულ-გამომსახველობითი მიმართულებით.

განსხვავებით XX საუკუნის ემიგრანტი მწერლისაგან, ეს თავისთავად ანეიტრალებს ტრავმულ შეგრძნებებს, ტრავმულ ცნობიერებას (ირონიით, თამაშით, პაროდირებით), ხოლო მრავლისმომცველი „ავტორისეული სუბიექტური ველი“, მულტილინგვიზმი და მულტიკულტურალიზმი უმეტესწილად ზრდის შემოქმედებით უნარებს, გამომჟღავნების საშუალებას აძლევს შემოქმედებით შესაძლებლობებს. შესაძლოა, საზღვარგარეთ შექმნილ ზოგიერთ ტექსტში პროცესი უფრო შორსაც წავიდეს. იმის გამო, რომ ნაკლებია იდეალიზაცია, ტრაგიზმი, ნოსტალგიური ინტონაციები, ტრადიციულ ასპექტებს ეკარგება ნაციონალური იდენტობის ნიშნების ფუნქცია და ისინი ჩანაცვლებულია თანამედროვე, კომუნიკაციური თუ მსოფლმხედველობრივი ასპექტებით. შესაძლოა, კულტურული მეხსიერების საშუალებით ტრადიციების ასახვამ სპეკულაციის ელფერიც კი მიიღოს, ამა თუ იმ იდეის გადმოსაცემად ხომ ყოველ ეპოქას თავისი ენა აქვს.

*ნათელა ჩიტაური
შორენა შამანაძე*

ქართულენოვანი ინტერკულტურულ-მიგრაციული მწერლობა

აკა მორჩილაძე (დიდი ბრიტანეთი)

თანამედროვე პროზაიკოსი აკა მორჩილაძე (გიო ახვლედიანი) რამდენიმე წელია ლონდონში ცხოვრობს. საქართველოში, კარიერის სანყის ეტაპზე, იგი იყო სპორტული ჟურნალისტი და პარლამენტის სხდომების მიმომხილველი. ფსევდონიმით გამოცემულ მის პირველსავე რომანებს მკითხველთა განსაკუთრებული ყურადღება და ლიტერატორთა აღიარება მოჰყვა. კრიტიკოსთა შეფასებით, „საქართველოში ყველაზე წარმატებულმა მწერალმა, აკა მორჩილაძემ, თავის რომანებში ცნობილი სიუჟეტები და ისტორიული ფაქტები დაამონტაჟა და მათგან ახალი ამბები შექმნა. მისი რომანები და მოთხრობები, ენობრივი ვირტუოზობის და თხრობის ხელოვნების გამო, ქართველ მკითხველებს შორის ყველაზე მოთხოვნადი გახდა“ (ლომძე 2016:65).

აკა მორჩილაძის ტექსტების მთავარი გმირი XX საუკუნის უკანასკნელი ათწლეულისა და ოცდამეერთე საუკუნის პირველი ათწლეულის საქართველოა. ბნელი და რთულია 90-იანები, ყველაზე მძიმე, სულიერებასთან და ესთეტიკასთან შეუთავსებელი პერიოდი: უკანონობა, გაჭირვება, შიმშილი, დევნილობა, იმედგაცრუება, უმუშევრობა, უპერსპექტივობა, ნარკოტიკები, „ძველი ბიჭები“ და „კანონიერი ქურდები“... ავტორი ახერხებს თემატური, ჟანრობრივი და ენობრივი მახასიათებლების მიხედვით ახალი, განსხვავებული და ორიგინალური ხაზი შექმნას (ავტორი თხრობისას ხშირად იყენებს ჟარგონულ მეტყველებას). მისი რომანები სწრაფად გახდა პოპულარული, რადგან ამ ავტორის თხრობის მანერა, ლექსიკა და სტილი, ჟარგონული მეტყველება სიახლეს წარმოადგენდა კონიუქტურულ, საბჭოთაცენზურაგამოვლილ ტექსტებს მიჩვეული მკითხველისათვის.

აკა მორჩილაძეს ეკუთვნის პოსტმოდერნისტული რომანები და მოთხრობები, ასევე დეტექტიური ჟანრის, როგორც თვითონ უწოდებს, „ბულვარული რომანები“ და ესეები სხვადასხვა მწერლის შესახებ. აკა მორჩილაძის შემოქმედება რამდენიმე – ე. წ. „მადათოვის“ ციკლის რომანებისა და „სანტა ესპერანსას“ ციკლის რომანების – ეტაპად იყოფა. მწერლის შემოქმედების შემდეგი ეტაპია ემიგრაციაში შექმნილი პროზა. უნდა ითქვას, რომ განსხვავება აკა

მორჩილადის სხვადასხვა ციკლის რომანებს შორის აშკარა და თვალსაჩინოა. „მადათოვის“ ციკლის რომანებს ახასიათებს მეცხრამეტე საუკუნის ესთეტიკა, არქაიზმები. „სანტა ესპერანსას“ ციკლს – ჟარგონი და 90-იანების ესთეტიკა თუ ანტიესთეტიკა.

ემიგრანტული ციკლი სრულიად განსხვავდება დანარჩენი საეტაპო ტექსტებისგან და ქმნის მწერლობის ახლებურ, ინტერკულტურულ მოდელს. განსხვავების ერთი ასპექტია ორ ენას შორის არსებული ლინგვისტური საზღვრების მოშლა. ხშირად გვხვდება ინგლისური სიტყვები და გამოთქმები, რომლებიც ქართული ასოებით არის ჩაწერილი. ამგვარი ენობრივი ექსპერიმენტები სხვა თანამედროვე ქართველი ავტორების შემოქმედებაშიც შეინიშნება. ვფიქრობთ, ეს არის თავისებური გაგრძელება მეცხრამეტე საუკუნის ქართველი მწერლების შემოქმედებაში შესამჩნევი ტენდენციისა – რუსული სიტყვების ქართული ასოებით გადმოღებისა (გიორგი ერისთავის „გაყრა“, ლავრენტი არდაზიანის „სოლომონ ისაკიჩ მეჯღანუაშვილი“ და სხვა).

„შეგახსენებ ჯეკ დონაჰიუს სიტყვებს: the night air touched my body with touch which was neither warm or cold, only very soft and unexpected“. რა საინტერესოა, რაღა ინგლისში ჩამოეხეტე, ვერ წახვედი, ვთქვათ, იტალიაში? იქ ლუდი არ უყვართ. ... იქ ჩემნაირი ძალიან ბევრია. ... თან, იტალიური საერთოდ არ ვიცოდი, ინგლისურად კიდე ვიცოდი ... თეიბლ, გუდ მორნინგ, გარდენინგ იზ დილაითფულ ოქუჰეიშენ. ... იტალიურად ვიცოდი ჩაო“ (მორჩილადე 2012: 38).

აკა მორჩილადის მოთხრობაში „ტერცო მონდო“ მოქმედება გერმანიაში ხდება. ბერლინში ერთი ღამით დარჩენილი ქართველი ჟურნალისტი ნაცნობ ქართველს ურეკავს და ატყობინებს, რომ გერმანიაშია. ოთხმოცდაათიანი წლების თბილისიდან ემიგრაციაში წასულ ქართველს, რომელსაც სურს კარგი მასპინძლობა გაუწიოს თბილისელ ჟურნალისტს, სტუმარი რესტორანში მიჰყავს. რესტორნის სახელია „ტერცო მონდო“ („მესამე მსოფლიო“)¹.

---

¹ მოთხრობაში ნახსენები „ტერცო მონდო“ მართლაც არსებობს გერმანიის დედაქალაქში. იგი 1972 წელს გაიხსნა და ერთ-ერთი უძველესი ბერძნული რესტორანია გერმანიაში. მისი კონცეფცია ენათა და კულტურათა შეხვედრაა. რესტორანი აერთიანებს გალერეას, მცირე სცენას თეატრის, კონცერტისა და სხვა წარმოდგენებისთვის. მეპატრონე, ყოფილი მსახიობი, კოსტას პაპანასტასიუ, მომღერალი და პოეტი. ეს ადგილი ნამდვილად წარმოადგენს ხელოვნებისა და მულტიკულტურალიზმის თავისებურ მიქსს.

რესტორანი ინტერნაციონალურია და ქართველ ემიგრანტს ქართული სიტყვებითა და ფრაზებით ეგებებიან. ჩანს, რომ ე. წ. "მესამე მსოფლიოს" მოქალაქეებს ადვილად ესმით ერთმანეთისა.

„ვილაცები მოდიოდნენ. – გეორგიშე შრიფტშტელერ – ეუბნებოდა ის, – ხორვატია, ტო, ჩამოართვი ხელი. ... ტრანსნილვანელია, ტო. მოდი, ვიმღეროთ რამე ხორვატული. ... შრიფტშტელერ. ...

დიდ ხვევნასა და ჭიქების წკრიალში ვიყავით. ...

– გაუმარჯოს დამოუკიდებელ საქართველოოს! – ვილაცამ ჩამყვირა ყურში.

შევხტი და ავიხედე.

დაბალი, ჭალარა კაცი, შავი, გადაბმული წარბებით. შავი კოსტიუმი, შავი პერანგი. პატარა ღიპი და სქელი, რალაცნაირად მომღიმარი ტუჩები.

– კოსტას! ჩემი ძმა თბილისიდან, – და მე მომიბრუნდა, – ძმა-მეთქი.

– მივხვდი, ხო. დებილი კი არა ვარ, – და ხელი გავეუნოდე.

– ტიფლიდა, თესალონიკი, ძმა, – ეს „ძმა“ ტყვიასავით გაისროლა" (მორჩილაძე 2001:48).

„ვინ გეტყვის სადღეგრძელოს ბერლინში? ან ვინ დაგიჯერებს, რომ ბერლინში კაცი ზის და ხუთწუთიან სადღეგრძელოს ამბობს ინგლისურად იმიტომ, რომ ქართველი ძმაკაცი ჰყავს?“- ამბობს ქართველი ემიგრანტი. რა ფენომენთან გვაქვს საქმე? რატომ და როგორ ხდება, რომ ემიგრანტებს ხშირად ემიგრაცია აერთიანებთ? რატომ ესმით სხვადასხვა ქვეყნიდან ემიგრაციაში ჩასულ ადამიანებს ერთმანეთის უფრო მეტად, ვიდრე მიმღები ქვეყნის მოქალაქეებისა?

მრავალენოვანი გარემო და ენობრივი ექსპერიმენტები თხრობას დამაჯერებელს, დინამიურს ხდის. ავტორი არ ცდილობს კიდევ უფრო მეტი დეტალი ან მეტი პირადი ინფორმაცია შეიტანოს ტექსტში. ასეთი ისტორია მრავალი შეიძლება იყოს, ეს კი მრავალთაგან ერთ-ერთია, რადგან მთელ მსოფლიოში არსებობს მსგავსი მულტიკულტურული ადგილები, კაფე-ბარები თუ ინტერნაციონალური შეხვედრის ადგილები.

თვალსაჩინოა აკა მორჩილაძის ემიგრანტული პროზის სხვა ტენდენციებიც, პირველ რიგში კი, მძლავრი ინტერკულტურული ნაკადი: სიტუაციებისა და პერსონაჟების მუდმივი კონტრასტი, ასევე მათი მეტყველების ორპლანიანობა. „ქალაქის მელიები“: „კართან ვიდექი და ლუდზე არც კი მიოცნებია. ძლივს გა-

ვახვე ჩემი "ოულდ პოლბორნი" და სწორედ მაშინ ამომეტუზა გვერდით ეს ზორბა ჯეელი" (მორჩილაძე 2012:8).

"obOle": „იცი რა, მე მობილური არა მაქვს, ვერ ვხმარობ. Troubles are much less, როცა თბილისში მობილური არ გაქვს. ერთხელ, ბავშვობაში, ოუგოსლავიაში ვიყავი. მოხდა ეგრე: ტურიზმი, დუბროვნიკი. და ერთმა ტაქსისტმა გვითხრა მე და დედაჩემს: Югославия маленькая Америка. ალალი ხალისით გვითხრა. ამერიკაში რომ დღეა, აქ ღამეა. ეს რამდენი ხანია ვიცით" (მორჩილაძე 2011:4).

აკა მორჩილაძის შემოქმედება პოსტმოდერნულია. იგი ეპოქის პროდუქტია, პოსტმოდერნული ტექსტისათვის დამახასიათებელი ყველა ძირითადი ასპექტი აკა მორჩილაძის ემიგრანტული ციკლის ტექსტებშიც აშკარაა. ნაწარმოებები შეიცავს პრესუპოზიციებს, რომელთა ცოდნისა და გათვალისწინების გარეშე შეუძლებელია ტექსტების "წაკითხვა". ამბებისა და ისტორიების დიდი ნაწილი უკავშირდება საქართველოსა და მსოფლიოს ბოლო ოცნლეულის ისტორიებს (საბჭოთა კავშირის ნგრევა, XX საუკუნის 80-იანი წლები, საქართველოს დამოუკიდებლობა, XX საუკუნის 90-იანი წლები, ხშირი ემიგრაცია საქართველოდან, ტერაქტი ამერიკაში 2001 წლის 11 სექტემბერს, აგვისტოს ომი საქართველოში 2008 წელს და სხვა). ეს მოვლენები ჩართულია გმირების ცხოვრებაში, რომანებისა და მოთხრობების სიუჟეტური განვითარება, კონფლიქტები და პერსონაჟთა ურთიერთობა სწორედ ამ მოვლენების ფონზე, პარალელურად და თვით ამ მოვლენებში მიმდინარეობს, სინამდვილე და გამოწვევა ხშირად კვეთს ერთმანეთს, ზოგჯერ ერთი ემიჯნება მეორეს, ხოლო ზოგჯერ იმეორებს მას. თხრობის დამაჯერებელი და დინამიური სტილი კი მკითხველს იტაცებს და მონყენის დროს არ უტოვებს მას.

მართალია, ტრავმის კონცეპტი თანამედროვე ტექსტებში ნაკლებად შეინიშნება, მაგრამ მათში მაინც მჟღავნდება ტრავმული ცნობიერება, რომელიც განეიტრალებულია პოსტმოდერნისტული თხრობით. აკა მორჩილაძის „შობა ღამის აღქაჯების" ერთ ეპიზოდში ემიგრანტული ყოფა რეპრეზენტირებულია ალეგორიული და სარკასტული ელემენტებით. „კოკას დამ, მაკუჭამ ჰამბურგიდან გამოატანა ლევანა ჩუბინიშვილს შვიდი მსუბუქი კონვერტი – სულ თვალცრემლიანი ჩვენებური გოგოების წერილები შინაურებთან: ვართ ამ მშვენიერ და საზიზღარ გერმანიაში და მანდაურობას მონატრებულები თბილისობანას ვთამაშობთ. თბილისობანა იქ მოღვაწე ჩვენებური გოგომკების ნოსტალგიური თამაში

ყოფილა. შუეს გამორთავენ, სიგარეტებს მოუკიდებენ, სანთლებს აალიცლიცებენ და სავარძლებში მიიკუნჭებიან საბან-გობანში გამოხვეულები. ჭორობენ და ჭორობენ ნაჩვევ ვითარებაში. აი, ამას რქმევია თბილისობანა. კოკამ რომ დუბლინობანა ამოიჩემა, დაახლოებით ისე" (მორჩილაძე 2001:15).

საგულისხმოა რომანების „ტავერნა ათი სექტემბერი“ და „მელიების ქვეყანა“ პირველი პუბლიკაციის ფორმატი. ორი რომანი ერთ წიგნში წალმა-უკულმა დაბეჭდილი, ესაა ორი წიგნი ერთად. ეს ფორმატი საგამომცემლო ინდუსტრიაში საკმაოდ ცნობილი და აპრობირებულია. ასე გამოსცემენ ერთი წიგნის ორენოვან ვერსიას, ერთმანეთთან ორგანულად დაკავშირებულ, მაგრამ მაინც განსხვავებულ ნაწილებსა და თავებს. მაგალითად, ასეა გამოცემული ცნობილი სერბი მწერლის, მილორად პავიჩის, „ხაზარული სიტყვის კონის“ მდედრობითი და მამრობითი ნაწილები, ასევე ფანტასტიკის ჟანრის რუსი მწერალი ძმების, არკადი და ბორის სტრუგაცკების წიგნი და სხვა ჩანს, რომ აკა მორჩილაძე განზრახ მიჰყვება ამ ექსპერიმენტულ ტრადიციას. ორი რომანი ორი წიგნია, მაგრამ ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული.

აკა მორჩილაძის ემიგრანტული ციკლის წიგნებში „ქალაქის მელიები“ და „ტავერნა ათი სექტემბერი“ ინტერკულტურული სიუჟეტური განვითარება თხრობას გარკვეულ სიახლესა და მასშტაბურობას სძენს. 2001 წლის 11 სექტემბრის ამერიკის ტერაქტი ქართულ რეალობას ერწყმის. რომანის პერსონაჟების იგავური და სიმბოლურ-ალეგორიული სახეები ქართულ პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ სივრცესთან ჰარმონიზდება.

რომანის, „ტავერნა ათი სექტემბერი“ შენიღბვა ავტორმა ყდის პირველი გვერდიდანვე დაიწყო და საკუთარ ფსევდონიმთან ერთად ტექსტის სავარაუდო ავტორად პიტერ ჯეფერსი მიაწერა.

ვინ არის პიტერ ჯეფერსი? – იკითხავს მკითხველი. ეს არის ემიგრანტი ქართველი, პეტრე ჯაფარიძე. სახელისა და გვარის ევროპული, ბრიტანული დანერილობა ქართული სახელისა და გვარის ანალოგიით ერთ-ერთი სიმბოლური, პოსტმოდერნული ხერხია, რომლითაც ავტორი ტექსტის გაუცხოებას ცდილობს, თანაც ეთნიკური იდენტობის მკვეთრი ხაზგასმით.

„ტავერნა ათი სექტემბერი“ იწყება ლონდონის ჰოლანდ პარკში მომლოდინე პერსონაჟის ნაამბობით. ის მერილინ მონროს ელოდება. ესეც პოსტმოდერნული თამაშია. მოქმედება ოცდამეერთე საუკუნეში ხდება, მერილინ მონრო აღარ არსებობს, ის მხოლოდ ლამა-

ზი არსების სიმბოლოა და ეს სულაც არ არის ადამიანი. მერილინი მელია... „მერილინი კი ყოველთვის ერთი მხრიდან მოდის, აი, იმ ბუჩქებიდან გამოყოფს ხოლმე ცხვირს, გზას მოათვალიერებს და ფრთხილად გადმოირბენს. უნდო, მოციმციმე თვალები აქვს და ფაფუკი და ვერცხლისფერია. შეგხვედრიათ მზეთუნახავი მელა პოლანდ პარკში? მერილინი მონრო მე დავარქვი. თუმცა არ ვიცი, ძუ გახლავთ თუ ხვადი. ჩემი აზრით, ყველა მელია ქალია ისევე, როგორც ყველა ტერორისტი პოეტი“ (მორჩილაძე 2012:4). რომანის დასაწყისშივე გამჟღავნებული სიმბოლო მკითხველისათვის დიდხანს რჩება გამოცანად, ისევე როგორც ბევრი სხვა რამ, ვიდრე ტექსტს ბოლომდე არ ნაიკითხავს.

ემიგრაციის თემა ნანარმოების დასაწყისშივე ჩნდება. ნათელია, რომ მთხრობელი ემიგრანტია და რომანიც ემიგრანტის თავგადასავალია. ნებისმიერი ემიგრანტისთვის ყველაზე მთავარი საკითხი პასპორტს უკავშირდება. პასპორტი იდენტობის ოფიციალური, შეიძლება ითქვას, ყველაზე ბიუროკრატიული მარკერია. ემიგრაციაში ნასული მთხრობელიც პასპორტის შესახებ ჰყვება: „პასპორტი უკვე ჩაბარებული მქონდა, საკუთარი ქვეყანა უკანასკნელი სიტყვებით გავლანძღე იმ წერილში, რომლის შედგენაც სალტოლვილო სამსახურებმა მთხოვეს. წერილი სათარგმნი იყო, რადგან ინგლისურად წერა მაშინ გამართულად არ შემეძლო.

შორეული ქვეყნიდან გადმოხვენილი წესიერი ახალგაზრდა კაცი ვიყავი. ის ქვეყანა ევროპას მიაკუთვნეს ღვინის სიყვარულის გამო, თორემ ღვინო რომ გამოგეკლო, იმის ევროპელობიდან მაშინ აღარაფერი დარჩებოდა.

სალტოლვილო სამსახურის ოფიცრები მაღალ-მაღალი, გრძელნაბიჯიანი ქალები და კაცები იყვნენ. ერთბაშად ვერც კი გარჩევდი, რომელი კაცი იყო და რომელი – ქალი. ... ჩემს მშობლიურ ენაზე შედგენილი წერილის მთარგმნელი მაინც სამ თვეს ეძებეს. ეექვ, როდის იყო ესა, აღარც კი მახსოვს.

იმის შემდეგ ბევრი დრო გავიდა და შეიძლება ბრიტიც კი დამერქვას. კარგა ხანია, ისეთი საბუთი მომცეს, რომელიც ძალიან ჰგავს ბრიტანულ პასპორტს. თუ არ გადაშალე, ნამდვილი პასპორტი გეგონება. იმ ნამდვილ პასპორტამდეც არ ჩანდა შორი. სურვილის ამბავი იყო“ (მორჩილაძე 2012:5-6).

თვითირონია და სარკაზმი რომანს ბოლომდე მიჰყვება, ემიგრანტობა პეტრე ჯაფარიძის სულიერი მდგომარეობაა. მნიშვნელოვანია თანამედროვე ტენდენციები: სამშობლოში არსებული

პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური ვითარების კრიტიკა, მიგრაციის მთავარი მიზეზების გამოკვეთა. სამშობლო ის რეფერენია, რომლის მოშორებასაც მუდმივად ცდილობს განვითარებად ქვეყანაში დაბადებული და განვითარებულ ქვეყანაში არა-ლეგალურად მყოფი ადამიანი.

„დიდება იმ კაცს, ვინც იოლად, ხალისით იხსენებს წარსულის პირქუშ დღეებს. დიდება ხალხისთვის წამებულ რაინდებს, ვინც თავი გასწირა, ვინც სისხლი დაღვარა. მგონი ეს ლექსი იყო და სკოლაშიც გვასწავლიდნენ. დიდება იმ კაცს, ვინც, სამშვიდობოს გასული, წამოყოლილ შხამებით სავსე აბგას მოისვრის“ (მორჩილადე 2012:15-16).

თუმცა იქვე, რამდენიმე გვერდის შემდეგ, კვლავაცნობიერებული იდენტობა ახსენებს თავს: „მე ბრიტი ვერასდროს გავხდები, იდუმალება მაკლია. ალბათ, იმიტომ, რომ ისეთი ქვეყნიდან ვარ, სადაც სასწაულებისა კი სჯერათ, მაგრამ კაცის სიტყვისა – არა. ჩემთვის სიტყვებიდან არანაირი ძალა არ გამოსჭვივის, მათ უკან არანაირი საიდუმლო არ იმალება“ (მორჩილადე 2012:17). ეს ის შეგრძნებაა, რომელიც მაინც არსებობს ემიგრანტის ცნობიერებაში, რომელიც აიძულებს არასოდეს დაივიწყოს თავისი პირველადი, ძირითადი იდენტობა. აღნიშნული კონცეპტი საერთოა როგორც ე. წ. პირველი და მეორე ტალღის ქართული ემიგრაციისთვის (XX საუკუნის 20-იანი, 40-იანი წლების პოლიტიკური ემიგრაცია), ისე თანამედროვე ქართული მიგრანტებისათვის (XX საუკუნის 90-იანი წლებიდან დღემდე).

მნიშვნელოვანია სამშობლოდან წასვლის მოტივაცია. პეტრე ჯაფარიძეს ერთი სული აქვს, როდის გააღწევს საქართველოდან. „მიმონერა მქონდა გაჩაღებული ჩემი ქიმიური კვლევების თაობაზე და დიდი ბრიტანეთიდან სამთვიან მინვევას ველოდი. ... აბა როგორია, სამშობლოდან გაღწევას აპირებდე და ეს ვილაც, თუნდაც კეთილი პროფესორის ხელმონერაზე ეკიდოს?“ (მორჩილადე 2012:25). წარმოსახვაში თავისი ქვეყნის პრეზიდენტს პოლიტიკური უმოქმედობის გამო საჯაროდ შეურაცხყოფს. „ვითომდა პოლიტიკური საკითხი იყო, მაგრამ პოლიტიკა საერთოდ არ გჭირდება, თუ ნამდვილი რომანების კითხვა გიყვარს. ამიტომ ჩემი ქვეყნის პრეზიდენტის მეფობის ოცდამეხუთე წლისთავზე გადავწყვიტე, რალაციტ გამეცნო თავი ამ კაცისათვის, რადგან მივხვდი, რომ ეს იქნებოდა უდიადესი წამი ჩემი ქვეყნის ცხოვრებაში. ...

ყველაფერი კი შემთხვევით მოხდა, რადგან ერთ მშვენიერ

დღეს შევიტყვე, რომ პრეზიდენტი ჩვენს უბადრუკ ქიმიის ინსტიტუტში უნდა მოვიდეს, მეცნიერებს სამომავლო საკითხებზე გაესაუბროს.

მორიგი საარჩევნო შეხვედრა იყო თუ რაღაც ამგვარი. ის ყოველთვის პატიოსნად ირჩევდა საკუთარ თავს.

ცხადია, მოსაწვევები შერჩევით დაარიგეს, მაგრამ მეც შემხვდა. ბოლოს და ბოლოს ახალგაზრდა მეცნიერი ვიყავი, რომელსაც გაცხოველებული მიმონერა გაეჩაღებინა უცხოელ პროფესორებთან. ...

სხდომათა დარბაზის ჰოლში შემოვიდა. მცველები კი ერტყნენ გარშემო, მაგრამ ეტყობოდა, ყოველი აკადემიკოსისთვის ხელის ჩამორთმევა სწადა და ისინიც ეგებებოდნენ პირმოთნე, გაუბედურებული ღიმილით. სწორედ ამ დროს ვიხელთე დრო, ტელეკამერების ტყე გავარღვიე და გაშლილი ხელი მოვუქნიე. ... მოქნეული ულაზათო გამომივიდა, ორი თითი თუ წაეცაცუნა იმ თავის ჩარბილებულ ლოყაზე. ოოო, რას დამეხვივნენ. ...

სულ ზორბა ჯეელები, სულ ჩემი ტოლი ბიჭები. რა ჯანი ჰქონდათ. ერთი ცერს მაჭერდა კისერზე. ეტყობა, რაღაც წერტილი იცოდა და იმ ქვეყნად მისტუმრებდა.

კარგა ნაწვლები კაცი ვარ.

უშიშროების მინისტრი დიდებული კაცი აღმოჩნდა, ტელევიზია იმავე საღამოდან მთვრალ ასპირანტად მაცხადებდა. ერთი ბენო ქვეყანაა, ერთი ტელეგადაცემა ჰყოფნის. ასე მითხრა თავად უშიშროების მინისტრმა, რომელიც დღეში სამჯერ მაინც ჩამოდიოდა ჩემს საკანში. გამომძიებლებს ნაკლებად ენდობოდა, მისთვის მთავარი იმის გარკვევა იყო, რომელიმე პოლიტიკური ძალის ჩაგონებით ხომ არ ემოქმედებდი.

კარგი კაცი იყო, სულაც არ ანალვლებდა, რომ პრეზიდენტს შემოეცხე" (მორჩილაძე 2012:78).

თუმცა მალევე აღმოჩნდება, რომ ეს სრული ილუზიაა, ფიქციაა, რომელიც არალეგალმა ემიგრანტმა იმისთვის შეთხზა, რომ დამაჯერებლობა შემატოს თავისი ემიგრაციის ვითომდა პოლიტიკურ მიზეზს.

სასამართლოზე არც გავუყვანივარ. იმიტომ, რომ ეს ამბავი მთლიანად იმ ღამეს მომაფიქრდა, როცა მეტროს ვაგონში მთვრალმა გვარდიელმა ალებინა.

აი, სურათიც ეს იქნებოდა, შეხვედრაზე რომ წავსულიყავი და იმ მოხუც კაცს გავქაჩოდი. რა თქმა უნდა, არ წავსულვარ შეხვედ-

რაზე. ასეთ ქვეყნებს აკლია ხოლმე ასეთი ამბები. ბრიტანეთიდან მოწვევას ველოდი და თავს ხომ არ გავიფუჭებდი? დიახ, ჩვენ ასეთები ვართ, ამიტომაც ტერორისტები არ გვყავს.

ალაღად რომ ვთქვა, ეს ამბავი კარგად მოვიგონე, ისე ცხად-ლივ წარმოვიდგინე ამგვარი გმირობა, რომ მთელი ღამე ბორგვაში გავატარე. დიდებული სცენები გავითამაშე სიბნელეში და იმგვარად გავითამაშე, რომ ველარაფრით დავივინყე“ (მორჩილაძე 2012:81).

რადგან თანამედროვე ემიგრაცია ნებაყოფლობითია (საბჭოთა კავშირის დაშლის ანუ საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდგომი ემიგრაციის კონტექსტი განსხვავდება საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის დაკარგვის შემდგომი ემიგრაციის კონტექსტისაგან), ყალიბდება განსხვავებული გამოცდილება.

რა შეიძლება ითქვას პიტერ ჯეფერსის, იმავე პეტრე ჯაფარიძის ამ ფიქრებზე? იმას, რაზეც ინდივიდს უფიქრია და რაზეც დადებითი აზრი შეუქმნია წარმოსახვაში, აუცილებლად მოიმოქმედებს რეალობაში, როგორც კი ამის შესაძლებლობა მიეცემა. საქართველოს უპერსპექტივო მდგომარეობის განცდა ის წინაპირობაა, რომელიც მეოცე საუკუნის ბოლოს და ოცდამეერთე საუკუნის დასაწყისში ყველა ემიგრანტისათვის ამოსავალ წერტილად იქცა. აკა მორჩილაძის რომანის გმირი ჯერ გვაჯერებს თავისი წარმოსახვის რეალობაში, ვირტუალურად განცდილ ამბავს პოსტმოდერნული თამაშის ხერხით გვანდის. ამ წარმოსახვით იგი თავის ახლადგაცნობილ ინგლისელ მეგობრებსაც ასაზრდოებს. ბრიტანელებიც უჯერებენ მის ისტორიას, უჯერებენ იმდენად, რომ ათი სექტემბრის საღამოს, ცნობილი თერთმეტი სექტემბრის ტერაქტის წინა დღეს გადანყვეტენ, იგი ლონდონის გადარჩენის ოპერაციაში ჩართონ.

პეტრე ჯაფარიძე რომანიდან რომანში მოგზაურობს. „პეტრე ჯაფარიძის ცხოვრების აღწერამ შეადგინა ოთხი წიგნი: პირველი – სანახევროდ დაწერილი და დაკარგული, მეორე – გაზეთ „ქომაგში“ გამოქვეყნებული, მესამე – თითქოს მის მიერვე დაწერილი „ძირს სიმინდის რესპუბლიკა!“ და მეოთხე – ამ დროისთვის სანახევროდ დაწერილი“ (მორჩილაძე 2002:7). რამდენიმე რომანში ერთი გმირის, თანაც პროტოტიპის, არსებობა პოსტმოდერნული მეთოდია. საკუთარ თავზე საუბარი რთულია, სხვაზე – ადვილი. იმისათვის, რომ მკითხველმა ბოლომდე დაიჯეროს ავტორისა და პროტოტიპის იგივეობა, მწერალი საუბრობს პროტოტიპზე, როგორც საკუთარ თავ-

ზე: „უნდა მოგახსენოთ, რომ პეტრე ჯაფარიძეს პროტოტიპი არ ჰყავს, დიდად ჩამოქნილი ტიპიც არ ბრძანდება. მის გონებაში კიდევ საშინელ ნახატებად არის დაღეჭილი განვლილი საბჭოთა ცხოვრება და ჰგონია, რომ თუ სხვა კაცად არ გადაიქცა, არაფერი ეშველება“ (მორჩილაძე 2002:7-8).

აკა მორჩილაძის „შენი თავგადასავალი“ ნიგნის გადამლამდე ბადებს ალუზიას აკაკი წერეთლის მოთხრობასთან „ჩემი თავგადასავალი“, რომელიც მწერლის ბავშვობას აგვიწერს. აკა მორჩილაძის ტექსტში პოსტმოდერნული გადათამაშების წყალობით ემიგრაცია კიდევ უფრო ღრმად ეჯახება საქართველოს უკანასკნელი წლების ისტორიას და სხვადასხვა დროს დაწერილ ტექსტებს ერთ ნიგნად ერთობლიობაში წარმოგვიდგენს. „პოსტმოდერნიზმი თავისი ეკლექტიურობით, შემოქმედებითი თავისუფლებით, სიტყვებით, იდეებით, სტილებით, თამაშისკენ მიდრეკილებით, ძველი ლიტერატურული ტექსტების ახლებური (გა)დამუშავებით, მათი მახვილგონივრული კომენტირებით და ზოგჯერ პაროდირებითაც, ხალხით მიიღო ჩვენმა მკითხველმა“ (ბრეგაძე 2005).

„შენი თავგადასავალი“ მრავალგვარი გავლენისაგან შედგება, თუმცა ეს არ არის მხოლოდ ლიტერატურული გავლენები. რომანის ერთ ნაწილში ქართველი ემიგრანტების ცხოვრება დრამატულად და ირონიულად არის წარმოდგენილი. „დასავლეთის, უპირატესად კი ახლოს მდებარე ევროპის, კარი ლეგალური თუ არალეგალური გზით ბევრმა ქართველმა შეალო, თუმცა ეს იძულებითი ნაბიჯები, მიგრანტების რთული და მძიმე, სრულად არარომანტიკული და უფრო მეტად დამამცირებელი ხვედრი, სხვა მოლოდინებით აღსავსე ქართველებს მტკივნეულ განცდებთან აზიარებდა“ (პოპიაშვილი 2011:199) ავტორი ქართველ სპორტსმენებს გვაცნობს: „ოდესღაც მოჭიდავენი ყოფილიყვნენ, თავიანთ მწვრთნელთან ერთად წასულიყვნენ საშოვარზე. ... ტაილანდში მტკირთავებად მუშაობის შემდეგ ვილაც გაქნილ კაცს მათგან პროფესიული ჭიდაობის, ჩვენში კიტჩად ცნობილი საცირკო წარმოდგენის დასი შეუდგენია და პატარა დარბაზებში გამოსვლით აშოენინებდა ფულს“ (მორჩილაძე 2002:57).

აკა მორჩილაძის რომანის ერთი ეპიზოდის მთავარი თემა შრომითი მიგრაციაა, რომლის დრამატიზება და ამ გზით თხრობისთვის ირონიული ელფერის მინიჭება მოთხრობის ერთგვარ ლაიტმოტივად არის ქცეული. ემიგრაციაში მცხოვრები პერსონაჟები, სრულიად დამოკიდებულნი ქართული ყოფა-ცხოვრებისა და წეს-ჩვეულებების ელემენტებზე, თავიანთი ყოვლად არაევეროპუ-

ლი საქციელით უცნაურ, ჰიბრიდულ სუბიექტებს ჰგვანან. „ერთი დიდი შუშის ბოთლი აქვთ, ასე თხუთმეტგალონიანი. აიღებენ ამ დიდ ბოთლს და იოგურტის ცარიელ ქილაში ჩამოასხამენ. მერე დაჰყვრიბენ და რიგრიგობით სვამენ. ბოთლი შემოწნულია, ქილა – გაუმჭვირვალე. ამიტომ, რას სვამენ, არ ვიცი.

– ალბათ, ღვინოს, – ვუთხარი მე და კვლავ წამოვინიე.

– მოიცა, ჯორჯია, მოიცა, კვლავ დამაკავა სემმა, მოიცა, გითხრა. ერთი ჭალარა კაცი ჰყავთ, მალიმალ გადის ხოლმე ოთახიდან თეფშით ხელში. ტუალეტში შევა, უნიტაზის ბაკიდან მოხარშული ხორცის ნაჭრებს ამოიღებს, თეფშზე დააღაგებს და იმათთვის მი-აქვს. ისინიც ჭამენ. ბაკში წყლის გამაცხელებელია ჩაგდებული და ორთქლი ამოდის. ეს რას ნიშნავს, ჯორჯია?

– ღარიბი ხალხი ვართ, – გამეცინა მე, მოჩხუბარს ჭამა ხომ უნდა? ჰოდა, ქვაბი არ ჰქონიათ და“ (მორჩილაძე 2002:53). სწორედ ასეთ „ქართულ“ გარემოში ცხოვრობენ აკა მორჩილაძის რომანის „შენი თავგადასავალი“ სპორტსმენი გმირები, რაც დასავლურ ტრადიციებს მიჩვეული ადამიანის გაკვირვებასა და შოკს იწვევს.

აკა მორჩილაძის რომანი „obOle“ ემიგრაციაში დაიწერა, 2012 წელს აღინიშნა ლიტერატურული პრემიით „საბა“ წლის საუკეთესო რომანისათვის. „ერთი ამოსუნთქვით დაწერილი რომანია, თუმცა კითხვისას აუცილებლად იფიქრებთ, რომ აკა მორჩილაძემ დიდი ხნის მანძილზე დიდი სიყვარულით ნაგროვები მასალა გადმოაღა. ეს რომანი ზოგჯერ სენტიმენტალური, ცრემლისმომგვრელიც კია, ალაგ-ალაგ კი ჩახვეული და ჩახლართული. რა თქმა უნდა, სამშობლოდან წასულ მწერალს შეიძლება, პირველ რიგში, მონატრება და ნოსტალგია დააბრალო, მაგრამ არა მხოლოდ ნოსტალგიური ტექსტია, ვილაცისთვის შეიძლება ეთნოგრაფიული რომანიც იყოს, ქცევების რომანი, ადამიანთა ურთიერთდამოკიდებულებების გაბმული ენციკლოპედია. რომანი კი არა, ჩვეულებების და ურთიერთობების მუზეუმი“ (ხარბედია 2013). რომანის დრო მეოცე საუკუნის ბოლო ათწლეული და ოცდამეერთე საუკუნის პირველი ათწლეულია. ეს აკა მორჩილაძის შემოქმედებისთვის ტრადიციული დროა, მუდმივად ახლად გააზრებული. მკითხველი კი, რომანიდან რომანში რომ მიჰყვება მწერალს, მუდმივად ფიქრობს: კიდევ 90-იანები? კიდევ დარჩა მოსაყოლი? მწერალი კი ყოველ ახალ ნაწარმოებში არწმუნებს მკითხველს, რომ კიდევ დარჩა და ასეთივე დამაჯერებლობით გვიყვება დეტალებს, ფრაგმენტებსა და მთელ ისტორიებს. მიუხედავად იმისა, რომ რომანში მოქმე-

დება საქართველოში, დასავლეთ საქართველოს ერთ-ერთ სოფელში მიმდინარეობს, ემიგრანტის მზერა და შთაბეჭდილებები სამშობლოს, მშობლიური მხარის აღქმის, განცდისა და დახასიათების დროს აშკარად იგრძნობა. ესაა შრომითი ან ინტელექტუალური მიგრანტი, სასწავლებლად თუ მოსაპარად წასული. „obOle“-ს შემთხვევაში ემიგრაციაშია მთავარი გმირის ძმა. ის ინტელექტუალური ემიგრაციის წარმომადგენელია: „ჩემი ძმა სანტა ბარბარაში ცხოვრობს. ახლა ნუ იცინებთ. მართლა სანტა ბარბარაში ცხოვრობს. გახსოვთ, სერიალი რომ იყო, სანტა ბარბარა, არასდროს რომ არ მთავრდებოდა? დედაჩემი უყურებდა. სახაროვი გამოუშვეს და დაიწყო და მერე ჯაბა დაიჭირეს, მეორედ დაიჭირეს, და დედაჩემი კიდევ ამ სანტა ბარბარას უყურებდა. ჰოდა, იმ სანტა ბარბარაში ცხოვრობს ჩემი ძმა. ეს უცნაურია. მე სმენა არა მაქვს, ჩემ ძმას აქვს აბსოლუტური. ჩემი ძმა ჰოლივუდის განთქმულ კომპოზიტორებს კინომუსიკის ამბებში ეხმარება. შეიძლება მელოდია თვითონ მოიგონოს, მაგრამ ფილმს სხვისი სახელი ეწეროს. ეგეთი წესი ყოფილა. გარღვევას უნდა ელოდო კარიერაში. Brakethrough ჰქვია. საერთოდ, ჩემი ძმა მაგარი კაცია, თან სულ არ გამელოტდა. ნიუ-ორლეანშიც კი დაუქრავს კლუბებში.

მესიჯი იყო სანტა ბარბარადან. ახალგაღვიძებულზე კარგად ვერ ვხედავ და ვერც ვფიქრობ, მაგრამ როგორც არის. ეწერა და მორჩა.

„სახურავი ჩამოტყდა. ვარლამიმ მომწერა. რა ვქნათ? გკოცნით ყველას. მომენატრეთ. აგვისტოში მინდა ჩამოგიყვანოთ. იფიქრეთ. ნიკა.“

ვარლამიე. სრულიად გაგაოგნებს ქართველი კაცის მონადინებულობა და ლტოლვა სიმაღლისაკენ. მე კი არ დამირეკა, არამედ – ნიკას სანტა ბარბარაში“ (მორჩილაძე 2011:8).

ტიპური ქართული სურათი: დედაქალაქში მცხოვრები ოჯახი არ კარგავს თავის ფესვებს, რომლებიც რომელიმე რაიონის რომელიმე სოფელში ეგულება, ოჯახის ემიგრანტი ნევრი კი სოფელთან კავშირის მთავარი დამცველი და შემნარჩუნებელია. რომანის მთავარი გმირიც, სახელოვანი ოჯახის შთამომავალი, მიდის სახლის შესაკეთებლად. ეს მოტივი, წინაპრების აშენებული და მემკვიდრეობით მიღებული სახლის გამაგრება ერთგვარ ალუზიას ბადებს ჩამონგრეული სამშობლოს გამაგრებასთან, გაძლიერებასთან.

შეიძლება სულაც არ არის საჭირო ნახვილდ ემიგრაციაში იმისათვის, რომ განიცადო ტრადიციისა და წეს-ჩვეულებების განუმე-

ორებლობა, რომ მოგენატროს ისინი და სწორედ ეს პერსპექტივა იყოს ქართული ყოფის სურათების მთავარი რეპრეზენტატორი, მაგრამ ემიგრანტის პერსპექტივა აშკარად იკვეთება თხრობის ეს-თეტიკაში: „ჭური მოუხადეთ. და ამოვარდა. დაღევა კი არ არის მთავარი. მთავარია, რაც ამოვარდება. საქართველო ამოვარდება ხოლმე. თუ იკადრებს და მოენონება ღვინო“ (მორჩილაძე 2011:9).

გზა, როგორც ერთგვარი კონცეპტი და თავისებური თავგადასავალი, გზა, როგორც განცდებისა და ფიქრების საბაზი და ადგილი, შემდეგნაირად არის რეპრეზენტირებული რომანში: „თბილისიდან დასავლეთში რომ მიდიხარ, გზის პირველ ნახევარს ფიქრობ შენს ჩვეულებრივ საფიქრალს, რიკოთზე კი ეგ ყველაფერი თავდება და იწყება ლოდინი. არ ვიცი, რისი ბრალია ეგა. ალბათ იმერეთისა, რომ დაახვევს გზებს. მე თბილისელი ბიჭი ვარ, როგორც მღეროდა ერთ დროს სულიკო კოროშინაძე, მაგრამ ღმერთო, რატომ არის, რომ როგორც კი რიკოთს გადავალ, მიკანკალებს ფეხები, მერე ხელები, მერე მხრები და მთელი ამ დროის განმავლობაში გულიც? რატომ არის ეგრე?“ (მორჩილაძე 2011:9).

აკა მორჩილაძის შემოქმედების უმთავრესი და ყველაზე მტკივნეული თემა მაინც ემიგრაციაა. მისთვის ემიგრაცია სულიერ მდგომარეობას ჰგავს. ემიგრანტული შემოქმედება, სულ ერთია, რომელ ქვეყანაში მიმდინარეობს მოქმედება, საერთო ნიშანს ატარებს. როგორც დოსტოვესკის თითოეულ რომანში ერთი გმირი მაინც არის, რომელსაც დოსტოვესკივით თანდაყოლილი დაავადება, ეპილეფსია აქვს და ავტორი ხშირად გვიხასიათებს ამ დაავადებას, მისი გამოვლინების სხვადასხვა ფორმას, ასევე აკა მორჩილაძის ბოლოდროინდელი ნაწარმოებების დიდ უმრავლესობაში ერთი პერსონაჟი მაინც არის ემიგრანტი.

აკა მორჩილაძის ემიგრანტული ციკლის ნაწარმოებები, რომანები და მოთხრობები, სხვადასხვა სიუჟეტების, ლიტერატურული გავლენებისა და წერის განსხვავებული მანერის მიუხედავად, საერთო ნიშან-თვისებებით ხასიათდება. პირველ რიგში, ეს არის ლიტერატურული პროტოტიპი, რომელიც რომანიდან რომანში, მოთხრობიდან მოთხრობაში, ამბიდან ამბავში მოგზაურობს, მოაქვს ახალი თემა, სახე, ისტორია, მაგრამ მუდმივად მონანილეობს თხრობაში. ასევე საერთოა ემიგრანტების ყოფის დეტალიზაცია, თხრობის ირონიული და სარკასტული მანერა.

ამერიკაში მცხოვრები ქართველი ავტორის, რუსუდან ჭუბაბრიას, მოთხრობები ქართულ ლიტერატურულ ჟურნალებში იბეჭდება. რ. ჭუბაბრიამ დაამთავრა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აღმოსავლეთმცოდნეობის ფაკულტეტი არმენოლოგიის სპეციალობით, 1994 წელს დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია თემაზე: „სომხური წყაროები ალამაჰად-ხანის მიერ 1795 წლის 11 სექტემბერს თბილისის აოხრებასთან დაკავშირებით“. 2004 წლამდე მუშაობდა არმენოლოგიის კათედრაზე მასწავლებლად. კითხულობდა ლექციებს თანამედროვე სომხურ ენასა და სომხური ლიტერატურის ისტორიაში. ნათარგმნი აქვს თანამედროვე სომეხ ავტორთა ნაწარმოებები. 2004 წელს ოჯახთან ერთად გაემგზავრა ამერიკის შეერთებულ შტატებში, სადაც ამჟამად ცხოვრობს და მუშაობს. ემიგრაციაში დაიწყო წერა, 2011 წელს ჟურნალ „ჩვენს მწერლობაში“ დაიბეჭდა რ. ჭუბაბრიას მოთხრობა „ხანა“.

რუსუდან ჭუბაბრიას მოთხრობებში მხატვრულად რეპრეზენტირდება შრომითი მიგრაციის გამოცდილებები, ემიგრანტული და მულტიკულტურული გარემო, რომელშიც თანამედროვე მსოფლიოს გლობალისტური მოდელია წარმოდგენილი. აქ სხვადასხვა ეთნოსისა და რელიგიის ადამიანები ერთ გარემოში, ერთ ქალაქში ან ქუჩაზე ერთმანეთის გვერდიგვერდ ცხოვრობენ, მუშაობენ, ერთმანეთს ეხმარებიან ან ხელს უშლიან...

მოთხრობის მთავარი გმირი ემიგრანტი ხანაა, 92 წლის უსინათლო რუსი ქალი, რომელიც ამერიკაში ცხოვრობს. მარტოხელა ქალი ხან მომვლელის, ხან კი მოხუცთა თავშესაფრის დახმარებით აგრძელებს არსებობას. მოთხრობელი ქართველი ემიგრანტია და მოთხრობის დასაწყისში იგი ტელეფონით უკავშირდება ხანას. მას შემდეგ, რაც ეს უკანასკნელი შეიტყობს თავისი მომვლელის წარმომავლობას, ქართულად მიესალმება: „გამარჯობა, მეგობარო! – რასაც ქართული „სულიკო“ მოჰყვება. ხმა კრიალაა, ინტონაცია ზუსტი. მე „მიმინოსავით“¹ არ ვყვები მის სიმღერას. არ მეტირება. ვუსმენ რაღაც სრულიად გაუგებარი ემოციით შეპყრობილი, დაბნეული, გაღიმებული და არც კი ვიცი, რა ვთქვა“ (ჭუბაბრია 2011: 10).

¹ იგულისხმება გიორგი დანელიას ფილმი „მიმინო“

რ. ჭუბაბრია აღწერს ბრაიტონს, რომელსაც საბჭოთა კავშირ-გამოვლილი ადამიანები აფარებენ თავს. ამერიკა, რომელიც თითქოს ამერიკაც არ არის: „ეს ბრაიტონია. ... ირგვლივ ძირითადად რუსული საუბარი ისმის. ერთმანეთს ენაცვლება ინგლისურ-რუსული ნაწერები. ძალიან იშვიათად გადააწყდებით ქართულ აბრასაც. აქ ყოფილი საბჭოთა კავშირის ნებისმიერი ქვეყნის წარმომადგენელს გადაეყრებით. ძნელია აქ თავი ამერიკაში იგრძნო. ეს, ალბათ, არცაა ამერიკა, საბჭოთა კავშირის მოსახლეობის საკმაოდ დიდმა ნაწილმა ამერიკის მიწაზე გადმოინაცვლა“ (ჭუბაბრია 2011:9).

ემიგრანტის შემოქმედებაში ყველაზე მეტად აქტუალიზდება კულტურული მეხსიერება, რომელიც ინახავს იდენტობას. იდენტობაა ის, რასაც ყველაზე მეტად უფრთხილდება და უვლის თავის თავში ემიგრანტი, რაც იქცევა მის სულიერ და მორალურ საყრდენად, ხშირ შემთხვევაში თვითგადარჩენის ერთადერთ საშუალებად.

რ. ჭუბაბრია უახლოეს ხანში მოთხრობების კრებულის გამოცემას აპირებს. ჩვენ შესაძლებლობა გვქონდა გავცნობოდით მის ჯერ კიდევ გამოუქვეყნებელ მოთხრობებს, რომელთა მთავარი გმირი ავტორის ბავშვობაა, ყველაზე საუკეთესო მოგონებები – ბავშვობის მეგობრები და ბავშვობაში თავს გადახდენილი ამბები, ყველაზე მძაფრი ისტორიები ფილმის კინოკადრებივით ლაგდება და ასევე სწრაფად, მონტაჟურად იცვლება. თხრობა მუდამ პირველ პირშია, უჩვეულო დეტალები, წერილმანები მსხვილი კადრით შემოდის. შეგრძნებები, შთაბეჭდილებები მოძრაობენ წარმოსახვიდან რეალობისკენ და პირუკუ. ბავშვობის ისტორიები ასე ცოცხლდება წარმოსახვაში და მკითხველიც ნდობით ივსება. ბავშვობისდროინდელი ავადმყოფობა, ბატონები, რომელიც ათასნაირ საკრალურ თემასთან არის დაკავშირებული, რ. ჭუბაბრიას მოთხრობის თუ მოგონების მთავარი გმირიც ხდება. სიცხიანი ბავშვის სიზმარ-ცხადში საბავშვო წიგნის პერსონაჟები, საყვარელი გმირები, ავადმყოფობა და ზღაპრის სიუჟეტი ერთმანეთს ენაცვლება: „ცას ჯერ არ გაუღვიძია. მზეს ღრუბლების სქელი საბანი ჯერ არ გადაუგდია. ალბათ, მოკუნტული წევს და საბნის კიდე ყურზე აქვს წაფარებული. ეძინოს. ... როგორი ნეტარია ძილის სამყარო.

„რუსი, ნუ ლელელაობ, – მესმის დედაჩემის ხმა.

მაღალი სიცხე მაქვს... ბატონები მოგვიბრძანდნენ...

ჩემი ძმა დაბეჯითებით ცდილობს ლოგინში შემოძრომას და ბატონების გადაბირებას, მაგრამ წურას უკაცრავად. „გამარჯობა

ციყვო მაშო, მოდი ერთად ვითამაშოთ. ... ყბადაბერილი ყავისფერი ციყვები მსხვილი თხილებით ილღიაშიამოჩრილები, საბავშვო ჟურნალის აპრიალეზული პრიალა ფურცლებიდან ხტებიან, ფეხი უსხლტებათ და კაკლისოდენა თხილები პირდაპირ სახეზე მაცვივა. მელვიძება. მზეს ისევ სძინავს. მეც ვიბრუნებ ძილს. ისევ ბავშვობაში მელვიძება" (რუსუდან ჭუბაბრიას გამოუქვეყნებელი მოთხრობიდან).

მხიარული და უცნაური თავდაგდასავლებით სავსეა ბავშვობა. ის ფერადია, სასაცილო და ამ სიჭრელეში კიდევ ათასი თავგადასავალია, მათ შორის, უცხო ენის თუ სავალდებულო მეორე ენის, საბჭოთაბავშვობაგამოვლილი ქართველისთვის რუსულის, სასკოლო და არასასკოლო გაკვეთილებით სავსე. ბავშვისთვის უჩვეულო ხალხმრავლობაა. „ყოველთვის დედაჩემს ვეძებ. „მოი მამა ზდეს?“ – ვკითხულობ. მერამდენედ მისნორებენ, მაგრამ გაგიგონია??? ხომ გასაგებია, ვისაც ვეძებ ... რა საჭიროა ეს „რიჟა ბაზარი“ ???? სქესის თემა ჩემთვის ჯერჯერობით დახურული და უინტერესოა. „მოი მამა“ და მორჩა!!!“ (რუსუდან ჭუბაბრიას გამოუქვეყნებელი მოთხრობიდან).

რ. ჭუბაბრიას მინიატურები ერთი მთლიანის პატარა ნაწილებია. ეს არის თავისებური მოზაიკა, ბავშვობისა და ახალგაზრდობის ფერად-ფერადი კენჭებისაგან შემდგარი, რომელმაც დიდი პანო უნდა შექმნას. მოგონებების დინამიკა, რასაკვირველია, მხოლოდ პოზიტიურისგან არ შედგება, მასში გაიეღვებს ტრაგიკული მომენტებიც, თუმცა საზოგადოდ ავტორის ბავშვობა ჯერ ისევ ხელშეუხებელია: „ჩემი უსაყვარლესი დეიდა ნინა, უთბილესი ძია იურა, ბილი-ბონსი. ულამაზესი დეიდა კლავა და მისი ვაჟი კირუხა. დეიდა ლიუბა, ახლაც თვალწინ მიდგას როგორ გარბის დერეფანში თავისი ლურჯი ქოშების ტყაპა-ტყუპით“ (რუსუდან ჭუბაბრიას გამოუქვეყნებელი მოთხრობიდან).

გახსენებები, როგორც ემიგრანტის შემოქმედების ერთ-ერთი მთავარი კონცეპტი, რ. ჭუბაბრიას მოთხრობებშიც ბავშვობიდან აქტუალიზდება. წარსულის მოგონებები, როგორც მარადისობისთვის შემოსაზღვრული უმთავრესი საყრდენები, ემიგრანტის სუბსტანციის გამართლებისა და იდენტობის მარკირების ძირითადი ხაზია.

ქართველი პოეტი ირმა შიოლაშვილი ათწლეულზე მეტია, რაც გერმანიაში ცხოვრობს. იგი სწავლობდა ბონის ფრიდრიხ ვილჰელმის სახელობის უნივერსიტეტის დოქტურანტურაში შედარებითი ლიტერატურათმცოდნეობის სპეციალობით. 2005 წელს დაიცვა დისერტაცია თემაზე: „მეორე მსოფლიო ომის შემდგომი ქართული და გერმანული პოლიტიკური ლირიკა“. გერმანიაში სასწავლებლად წასულმა ბონში შექმნა ოჯახი. ამ დროიდან მოყოლებული, მისი შემოქმედება ემიგრანტის ფიქრებსა და განცდებთან მჭიდროდ არის დაკავშირებული. წლების განმავლობაში ბონის რეგიონალური რადიოს (Bonn/Rhein-Sieg) ეთერში უძღვება გადაცემას ქართულ კულტურაზე. არის ევროპელ მწერალთა გაერთიანება „Die Kogge“ წევრი.

როგორც თავად ამბობს, მთავარი სიძნელე სამშობლოდან შორს ყოფნა და მშობლიური ენის ველიდან სხვა ენის სივრცეში გადასვლაა. „თუ რაიმემ გადამალა და სიცოცხლე გამირთულა, ეს არის ის უცხოენოვანი გარემო, ის უცხო სიტყვა, რომელიც სანამ-ღავად შემდის სისხლში და ძალას მართმევს! როგორ შემოგნატრით ყველას, ვინც მშობლიურ ენაზე მუშაობთ, მშობლიურ ენაზე ხუმრობთ, ვისაც მშობლიურ ენაზე გიყვართ და გტკივთ“ (ირმა შიოლაშვილი, ბონი 2015 წლის 10 სექტემბერი, ფეისბუქსტატუსი).

ირმა შიოლაშვილის ლექსებს ქართველი მკითხველი გასული საუკუნის 90-იანებიდან იცნობს. მისი შემოქმედება, შესაძლებელია, ორ პირობით ეტაპად დავყოთ: ემიგრაციამდე და ემიგრაციაში, სამშობლოში და უცხოეთში, საქართველოსა და გერმანიაში შექმნილი ლექსები. რამდენიმე წლის წინ ი. შიოლაშვილის ლექსების კრებული „ფერადი ფოთლების ხიდი“ გერმანულ ენაზეც გამოიცა. მეტაფორული სათაური სევდანარევი გრძნობებით წარმოსახავს დღევანდელ გლობალურ, ინტერკულტურულ სამყაროს. ცხადია, რომ ავტორი თავისი ლექსების წიგნს მრავალფეროვან კულტურებს შორის გადებულ ხიდად მოიაზრებს, კრებულის ერთგვარი კონცეპტუალური სახეა მშობლიურ ხეს მოწყვეტილი ფოთოლი.

“მაგრამ რადგანაც ფოთოლს ვგავარ – უნდა ვუძღვებდე ავდრებსაც, მზესაც, კალიებსაც, მიყვარდეს უნდა ყოველი მწვანე გაზაფხული, ყოველი წვიმა, სიოს ჩურჩული, აპრილების ჩვეული სურდო

და არასოდეს დამავინწყდეს ჩემი წარსული –
მინის მაღლი და შემოდგომის მარადი შიში
და დატოტვილი მდუმარება – ცამდე ასული
და ჩემს ძარღვებში მოთქრიალე გენი და ჯიში“.

(„გაზაფხულის და ფოთლის ბალადა“ 2008).

გერმანელი პოეტი, მთარგმნელი და გამომცემელი ული როტ-ფუსი აღნიშნავს: „ეს ერთი შეხედვით უბრალო სათაური, მრავალფეროვანი თემატიკის მომცველი ფურცლები უჩვეულო ხიდივითაა, რომელიც თავისთავად გვაახლოებს იმ ქვეყნის კულტურასთან, რომელიც თავს უფლებას აძლევს გარე სამყაროდან მოკრძალებული ზეგავლენა შეიძინოს და ამავე დროს მოკრძალებულადვე გასცეს საკუთარიც გარე სამყაროში. ირმა შიოლაშვილი საამისოდ პოულობს ულამაზეს პოეტურ ხმას, რომელიც გაჯადოებს და ამავე დროს შეგაცნობინებს, აღვიძრავს სურვილს, რომ ჩაიძირო ამ უცხო თუ ნაცნობი ქვეყნის კულტურის ტალღებში“ (შესავალი წერილი ირმა შიოლაშვილის წიგნისათვის).

ი. შიოლაშვილის ლექსებში ჩანს ნაციონალური იდენტობის რამდენიმე კონცეპტი: სამშობლო, ნოსტალგია, მეხსიერება, კვალი.

სამშობლო. დისტანციის არარსებობა ავტორსა და სამშობლოს შორის შეიგრძნობა ლექსში: „ბარათი საქართველოს“.

“მე შენ გეკუთვნი და არ ვიცი, როგორ აღმოვჩნდი
ამ უსაზღვრო და მარტოობით შეღებილ ცის ქვეშ –
სადაც ბელურებს წელიწადის ყოველ დროს სცივათ,
სადაც სწავლობენ, რომ წარსულზე მარადი დარდი
სისუსტის დიდი ნიშანია და... არ დარდობენ.

მე კი ვდგავარ და ბედნიერებას ვთამაშობ
უცხო კედლების დუმილში შეყუჟული
და ამ ყოფიდან ამოზრდილი ეკლები მალრჩობს;
შენი სურნელი შერჩენია სამშვივნელს სარჩოდ
და საოცარი, მაღლიანი სიტყვების სარჩევს
ვაღაგებ გულში, საგანგებოდ, ხმაურით გდარდობ
ასე ძალიან ავადმყოფს და მაინც მშვენიერს,
და ვამჩნევ, როგორ უკვირთ კედლებს, როგორ ირეკლავს
გერმანული ბიურგერტუმის ცივი მშვენიება –
ჭრელი, ნატიფი პორცელანი ოქროს ხაზებით, -
ჩემს ემოციის მდინარეებს, უსიტყვოდ სუნთქავს
ძველისძველ ბგერებს - კავკასიის ჩამონათალებს –

ქართულ სატიკივარს რას გაუგებს დედინაცვალი...

მე კი შენს მკერდზე დამბნევი აყვლა მარცვალი,

შენი შვილი ვარ და არ ვიცი, როგორ მოგბანო

ეგ სისხლიანი ჭრილობები, რა დაგაფინო

დაღლილ თვალებზე, დაჟეჟილ და ნანამებ მხრებზე,

სიტყვებს და სიტყვებს, კიდევ სიტყვებს შენთვის ვაქუჩებ

და მტკივა გული – შენ რომ გგავს და... შენ რომ მაჩუქე.”

სამშობლო ი. შიოლაშვილის ლექსებში კონკრეტული და ხელშესახები სუბსტანციაა. მიუხედავად იმისა, რომ სამშობლო „ავად-მყოფია“, ის „მაინც მშვენიერია“, ხოლო გერმანული ბიურგერტუმში „ცივი მშვენებაა“. საქართველოს, ტრავმირებულ, დაჭრილ, ჯერ ისევ სისხლმდინარე ავადმყოფს, შველა სჭირდება:

„შენი შვილი ვარ და არ ვიცი, როგორ მოგბანო

ეგ სისხლიანი ჭრილობები, რა დაგაფინო

დაღლილ თვალებზე, დაჟეჟილ და ნანამებ მხრებზე“.

საბოლოოდ, ლექსის კულმინაციაში იკვეთება ავტორის როლისა და დანიშნულების ტრადიციული ხაზი: პოეტს მხოლოდ სიტყვებით შეუძლია დახმარება:

„სიტყვებს და სიტყვებს, კიდევ სიტყვებს შენთვის ვაქუჩებ

და მტკივა გული – შენ რომ გგავს და ... შენ რომ მაჩუქე“.

ი. შიოლაშვილი იმ თანამედროვე პოეტაგანია, რომელთა შემოქმედებაში ძლიერია კულტურული მეხსიერება, ნაციონალური იდენტობის შენახვის სურვილი. ამით მისი ლექსები გარკვეულ შინაარსობრივ სიახლოვეს ამჟღავნებს ქართული ისტორიული ემიგრაციის (XX საუკუნის პოლიტიკური ემიგრაციის) მოღვაწეთა შემოქმედებასთან. ი. შიოლაშვილის პოეზიაში დასტურდება ნოსტალგიური შეგრძნებები, ბინარული ოპოზიციური წყვილი „სამშობლო – დედა: უცხოეთი – დედინაცვალი“, ტრადიციული ღირებულებებისა და წეს-ჩვეულებების პატივისცემა, არქეტიპული კულტურული მეხსიერება და სხვა ამ მხრივ აღსანიშნავია ლექსები: „ვინ შემიბრალებს“, „ის ამბობს“, „ნოსტალგია“.

ი. შიოლაშვილის ლექსებში იკვეთება წმინდა ემიგრანტული (და არა კოსმოპოლიტური) კონცეპტი: ნოსტალგია, რესენტი-მენტის. მისი ერთ-ერთი ლექსის სათაურია „ნოსტალგია“.

„დღეს ნახევრად ვარ შენი ნაწილი.

ჩემი ქართული სისხლი და

ლექსით გათანგული პოეტის ბაგე

ჯიუტად გარბის შენი ღამიდან

და კოშკებს თავის მიწაზე აგებს.
თუ მიუხვდები იდუმალ სევდას
ძვირფასი ცოლის ბაგეს და თითებს
და მზერას ღამის ფსკერზე რომ ხედავ
და ამ მზერაში ჩამსხვრეულ მითებს
თუ იგრძნობს შენი ამაყი სისხლი
სხვა მითებით და ზღაპრებით სავსე...
დაფარულია ეს ღამე ნისლით
და წვიმა დასდის ლოდებს და ხავსებს.

მე მღვრიე მზერით გავრბივარ შენგან
და ხელი მთვარის სხივად განვდილი
სხეულში წარსულ ტკივილებს წერგავს...
დღეს ნახევრად ვარ შენი ნაწილი“.

იოანე შიოლაშვილის ლექსები მარკირებულია ემიგრანტული
ტრავმული ნარატივით, რომელიც ახალ ნარატივს, ახალ გა-
მოცდილებას აყალიბებს: ემიგრაცია, როგორც ერთგვარი გამო-
სავალი, გაქცევა, ექსილი; ემიგრაცია, როგორც გადარჩენა, ან
„ცრუ გადარჩენა“:

„გადარჩენა. აი ასე გადავრჩები:
მთავარია გადარჩენა დავიჯერო,
მთავარია ეს კედლები სამოთხედ მეჩვენებოდეს,
მთავარია, სიყვარული (რომელშიც მომკლეს),
თავზე არავის მოვახვიო
და არც მე მოვიხვიო თავზე...
და ახლა, ასე, დროში და მცენარეებში აცდენილმა,
შემიძლია ათასნაირად ვაბრუნო სიტყვები,
წყლის ძალა მივცე,
წყლის ჭავლივით გადავასხა თავზე ყვავილებს,
ფესვები და მოლოდინი გამოვუკვებო.
და არ დამცდეს, რომ დავმძიმდი,
რომ ჩემს ფესვზე სასჯელივით გამოვიბი
სიყვარული, რომელშიც მომკლეს.

ესაა ჩემი გადარჩენა —
მთავარია, დეპრესიააყვავებულმა
სიმძიმეზე არასოდეს ვილაპარაკო“.

ირმა შიოლაშვილის ლექსებში ყალიბდება, ერთი მხრივ, პოს-მოდერნისტული, ხოლო, მეორე მხრივ, ავტორისეული პირადი, ინტიმური ნარატივი. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა მისი ლექსი „აკუპუნქტურა“:

„კვირაზე მეტია, ნემსებით დასჯილი
ძველისძველი მწიფე ნერვიდან
ბობოქრობს ჩემი წარსული და ასე მდულარედ
იბურცებიან კანქვეშ ეჭვის მოლეკულები...
მე მაინც ვწუხვარ – ვფიქრობ: „ნეტავ თუ გადარჩება
ნერვებზე მჭიდროდ დახვეული ყრმობის სიბერე,
ან, თუ უშველის და ჩააქრობს ამდენი ნემსი
ტანში წლების წინ შესახლებულ წარსულის ლავას“.

ირმა შიოლაშვილის შემოქმედებაში გვხვდება ფრაზეოლოგიზმებით გამოხატული ტრადიციული სიმბოლოები, როგორც იდენტობის მთავარი საყრდენები, ისინი ერთგვარი ორიენტირის როლს ასრულებენ, რომლებზეც ახალი აზრი, ახალი სიმბოლო უნდა ამოიზარდოს. ლექსში „ნოსტალგია“ ტრადიციულ სიმბოლოებს – „ქართული სისხლი“, „პოეტის ბაგე“, „მინა“, „ამაყი სისხლი“, „წილთა დაფარული ღამე“ – ესაზღვრება ახალი, ორიგინალური სახე-სიმბოლოები: „გაქცევა მშობლიური ღამიდან“, „კოშკების, სიმაგრეების ახალ, „თავის“ მინაზე აგება“, „მზერაში ჩამსხვრეული მითები“, „ლოდებს და ხავსებს წვიმა დასდის“, „ხელი – მთვარის სხივივით განვდილი“, „ვინ შემობრალეbs უცხო მინაზე ბელურასავით მცივანს და ამტანს“. ეს სიმბოლოები – ტრადიციული და თანამედროვე, ცნობილი და ახლებური, უკვე დამკვიდრებული და სრულიად ნოვატორული – ქმნის ირმა შიოლაშვილის პოეზიას, რომელიც არსებობს ტრადიციულსა და თანამედროვე ტენდენციებსა და ღირებულებებს შორის.

თანამედროვე ინტერკულტურულ მწერლობაში მნიშვნელოვანია იმაგოლოგიური ასპექტები: უცხო ასახვის პოეტიკა, რომლის ფარგლებშიც უცხო ხან სხვაა, ხან – საკუთარი, შენია-ნი. როგორც ნაშრომის თეორიულ ნაწილში აღინიშნა, „უცხო“ ფენომენის ინტერდისციპლინური განხილვა დღეისათვის მეცნიერების აქტუალური საკითხია. სოციოლოგიური და ფსიქოლოგიური კვლევების მიხედვით, „უცხო“ არის საკუთარი კულტურისაგან განსხვავებული გამოცდილება. სხვადასხვა კულტურაში ადამიანები განსხვავებულად აღიქვამენ სამყაროს. ამ კუთხით საინტერე-

სოა ირმა შიოლაშვილის ემიგრანტული ციკლის ლექსები, რომლებშიც მარკირებულია იმაგოლოგიური კონცეპტის განსხვავებული, თითქოს მოულოდნელი ელემენტი – “უცხო” გათავისება. თანამედროვე ინტერკულტურულ-მიგრაციული მწერლობისათვის ეს ფაქტორი ნიშანდობლივია, რადგან იკვეთება სამყაროში ყოფნის ახალი შესაძლებლობები: შეჩვევა, შეგუება. „უცხოთან“ თანაზიარობა ქმნის ახალ შემოქმედებითს იმპულსებს, აყალიბებს კოსმოპოლიტურ და ადაპტაციურ მექანიზმებს როგორც თემატურ, ასევე მხატვრულ-გამომსახველობით სფეროში, რაც თავისთავად ანეიტრალებს და აუფასურებს ტრავმულ შეგრძნებებს, ტრავმულ ცნობიერებას.

„რაინს გულამდე ჩასდის მოწყენა
და ჩემი მზერაც გულამდე ჩასდის
და თვალის ანკესს – ღრმას და ორწვერას
მოსდევს თევზების სიბრძნე და დარდი,
„ჩემი მდინარე“ – ვამბობ და მიკვირს
რომ უცხოა ასე უტიფრად ვჩემობ,
ის კი – მშვიდი და ბებერი წინკვი
იხდენს დრო-ჟამის სუნსა და გემოს“ („ბონის დღიურიდან“).

როგორც ითქვა, თანამედროვე ქართულ საზღვარგარეთულ მწერლობაში პოლიტიკურ მოტივებს ენაცვლება სოციალური თემები. მოუხედავად კულტურული მეხსიერების დომინანტური როლისა, არქეტიპული სახეობრივი სისტემისა, ირმა შიოლაშვილის შემოქმედება არ არის მოწყვეტილი თანამედროვეობას: იგი როგორც ფორმის, ისე შინაარსის მხრივ ახლებურ სახეებსა და განწყობილებებს აყალიბებს. 90-იანების საქართველო ი. შიოლაშვილის რეცეფციის მთავარი საგანია. ეს არის ტრავმის ერთგვარი ნარატივი: „პოსტსაბჭოთა პერიოდში დაიმსხვრა წარმოდგენების კიდე ერთი სისტემა, ფაქტობრივად, მითი. ეს იყო ნაციონალური ნარატივის კიდე ერთი ფრთა – მითი საქართველოსა და საკუთრივ თბილისის, როგორც იდეალური სამყაროს, შესახებ..... რეალობასთან დაბრუნების ტრავმაც საზოგადოებრივი ცნობიერების, ლიტერატურისა თუ ინდივიდუალობის დონეზე სწორედ პოსტსაბჭოურ პერიოდში გახდა გადასატანი“ (ნიფურია 2016:99-107). ი. შიოლაშვილის ტრავმაც სწორედ 90-იანების საქართველოსა და თბილისის უკავშირდება:

„რაც დრო გადის – უფრო ხშირად ვხედავ ჩემს თავს
ოთხმოცდაათიანი წლების თბილისში. ვაკეში.

მეცხრე საავადმყოფოსთან
 გაჩერებაზე მდგომ ჩვიდმეტი წლის გოგოს.
 ახლადჩამოსულს დედაქალაქში.
 დედაქალაქში, რომელიც იწვის.
 მას კი გულში მიზნები და იმედები მაინც უნთია.
 რაც დრო გადის, უფრო ეუახლოვდება უშუქო ღამეებს,
 ღამფის შუქზე დანერილ ღამეებს და ლექსებს.
 არადა, უნდა ვშორდებოდე,
 არადა, უნდა დამავინყდეს;
 არადა, აქამდე უნდა მომენელებინა
 გაყინულ აუდიტორიებში ჩამქრალი ახალგაზრდობა,
 ახალგაზრდობა, რომელიც წაგვართვეს,
 რომელიც დაკარგული ბეჭედივით იყო-
 თავისთვის ანათებდა, მაგრამ უმიზნოდ.
 რომელიც ხიდად იქცა მომავალი თაობისთვის და
 მომავალმა თაობამ ზედ კისკისით გადაიარა.
 ახლა აქედან, აი აქედან, ამ საუკუნიდან და
 უპრობლემო ქვეყნიდან
 ტირილამდე მებრალება ჩემი თავი,
 რომელიც ხიდად იქცა,
 რომელსაც მოატყუეს და მომავლის ნაცვლად
 გაყინული აუდიტორიები შესთავაზეს”.

ირმა შიოლაშვილის ემიგრანტული ციკლის ლექსებში იკვეთება, ერთი მხრივ, ტრადიციული, ნაციონალური კონცეპტები, კულტურული მეხსიერება, ნოსტალგიური ასპექტები, მეორე მხრივ, თანამედროვე ინტერკულტურულ-დიასპორული მწერლობისათვის დამახასიათებელი პოსტმოდერნული, სოციალური, იმაგოლოგიური ასპექტები, ეპოქისათვის ნიშანდობლივი მოვლენების ასახვის ტენდენციები. მათი მონაცვლეობა კი ახალი სახეებისა და ახალი გამოცდილებების შექმნის საფუძველია.

ბელა ჩეკურიშვილი (გერმანია)

თანამედროვე ქართველი პოეტის, ბელა ჩეკურიშვილის, ახლახან გამოცემული წიგნი „რაინისპირა ამბები“ მოთხრობების კრებულია, რომელიც გერმანიაში დაიწერა. ბელა ჩეკურიშვილის პოეზია გამოირჩევა ინდივიდუალიზმით, ქალის სათქმელით, ჭკრეტი-

სა და ანალიზის სიღრმით. მწერალი და მთარგმნელი გიორგი ლობ-ჯანიძე აღნიშნავს: „ბელა ჩეკურიშვილის პოეზიასთან კი უკვე გაზრდილი უნდა მიხვიდე, საჭიროა გქონდეს ტრაგიკულის ერთგვარი სანყისი გამოცდილება, რომ გაუგო ავტორს, დაინახო და შეიყვარო. ... ბელას წიგნი, რომელიც ავტორის უნიკალურ და დანარჩენთაგან განსხვავებულ ცხოვრებაზე იგება, არსებითად ყველა ქალის ამბავია იმიტომ, რომ აქ ოსტატურად არის განზოგადებული ყოველი სუბიექტური და პიროვნული ემოცია“ (ჩეკურიშვილი 2016:5).

უკვე დახელოვნებული პოეტი რამდენიმე წლის წინ ბონის ფრიდრიხ ვილჰელმის სახელობის უნივერსიტეტის სტუდენტი გახდა. სტუდენტობა გერმანიაში კი თავისებური ინსპირაციის წყაროდ იქცა და პოეტური კრებულების ავტორი სრულიად ახალ ჟანრს, პროზას, დააახლოვა.

ნაშრომის თეორიულ ნაწილში აღინიშნა პროზისა და, განსაკუთრებით, ბიოგრაფიული ჟანრის გააქტიურების მიზეზები სამშობლოს გარეთ მყოფთა შემოქმედებაში. თხრობითი ნარატივი მწერალს საშუალებას აძლევს მოჰყვეს განვლილი გზის შესახებ, ასახოს თავისი ისტორია და ემოციები უცხოეთში წასვლამდე და შემდგომ. ამგვარი პროზა რჩება ერთგვარ მატრიანედ, რომელიც საშუალებას გვაძლევს წარმოვაჩინოთ ინტერკულტურული მწერლობის თეორიული და პრაქტიკული დისკურსები.

ბელა ჩეკურიშვილის „რაინისპირა ამბები“ მხოლოდ სტუდენტის დღიური არ არის. ეს არის კულტურათაშორისი დიალოგის ლიტერატურული რეცეფცია ყველასათვის გასაგები და ამავდროულად ყველაზე რთული თემების ირგვლივ. კრებულში სულ 27 მოთხრობაა, 27 განსხვავებული ამბავი, მაგრამ მაინც ერთ სიუჟეტურ ხაზს დამორჩილებული, როდესაც ყველა ისტორია უკავშირდება მთხრობელს, ავტორს, პროტაგონისტს. რამდენიმე პერსონაჟი სხვადასხვა მოთხრობაში გვხვდება. თუმცა ბ. ჩეკურიშვილის „რაინისპირა ამბები“ არ არის მხოლოდ ბიოგრაფიული, სამოგზაურო თუ ემიგრანტული ჩანაწერები. ეს არის კომპოზიციურად შეკრული და სრულიად დასრულებული ისტორიები, განვითარების ექსპრესიული, მოულოდნელი და საინტერესო ხაზით.

ბ. ჩეკურიშვილის გერმანიაში დაწერილი წიგნი, ერთი მხრივ, ემიგრანტის მიკროსამყაროა, რომელშიც ის ცხოვრობს: ინტერნაციონალური სტუდენტური საცხოვრებლის ბინადარნი, მეგობრები, ახლადგაცნობილი ადამიანები, ყოველდღიურობაში ამოზრდილი ურთიერთობები. უცხოეთში ცხოვრება ხომ სწორედ იმას ნიშნავს,

რომ სანაცნობო წრე ძალზე ვიწროა, მეგობრები ძირითადად ახალგაზრდობილი ადამიანები არიან და ეს არც არის მეგობრობა ამ სიტყვის კლასიკური მნიშვნელობით, ეს არის თითქოს უწარსულო და უმომავლო ურთიერთობა. მეორე მხრივ, ეს წიგნი არის ემიგრანტობის მაკროსამყარო, შედარება-კონტრასტი კულტურებსა და ერებს, იდენტობებსა და მენტალობებს, ტრადიციებსა და გამოცდილებებს შორის.

უცხოეთში მოღვაწე მწერალი პოულობს მხატვრულ-გამომსახველობით საშუალებებს გარემოსთან ადაპტაციის პროცესში, ამისათვის წარმატებით იყენებს პოსტმოდერნულ მექანიზმებს: ირონიას, თამაშს, სიმულაკრს.

მსუბუქი იუმორი შეიმჩნევა თითქმის ყველა ტექსტში, ასევე შესაგრძნობია თვითირონია, თუმცა თხრობის ირონიული მანერა არ არის დამძიმებული გროტესკით ან სარკაზმით.

ბელა ჩეკურიშვილის „რაინისპირა ამბების“ მაგალითზე შესაძლებელია ვიმსჯელოთ კლასიკური თხრობის ერთგვარ თანამედროვე დეკონსტრუქციაზე: როგორ ექცევა სოციალური ქსელების სტატუსები თხზვისა და თხრობის ჟანრში, რაც საბჭოთა ეპოქაგამოვლილი საზოგადოებისათვის ერთგვარ სიახლეს წარმოადგენს. თხრობის თავისუფალი მანერა, სოციალურ ქსელში „გასტატუსებული“ ისტორიები და ამბები, თავგადასავლები და ემოციები რამდენიმე ავტორის, მათ შორის ბ. ჩეკურიშვილის, წიგნის გეგმას თუ ჩონჩხსაც წარმოადგენს. ვფიქრობთ, ეს არის საბჭოთა ეპოქის მედიისა და სოციალური თემების თხრობის ჟანრის ერთგვარი ალტერნატივა, ამაღდროულად, ერთგვარი „ახალი მოგზაურობა ევროპაში“. თავისი სტილითა და განწყობით ბ. ჩეკურიშვილის ტექსტი, ერთი მხრივ, შესაძლოა ჩავთვალოთ მოგზაურობის ჟანრის ნაწარმოებად, მეორე მხრივ, თხრობის თანამედროვე მეთოდებითა და ტენდენციებით ნარატივის ერთგვარ დეკონსტრუქციად.

ბელა ჩეკურიშვილის ტექსტებში ინტერკულტურული და ნაციონალური იდენტობის რამდენიმე ზოგადი მარკერი შეინიშნება. განვიხილოთ ზოგიერთი მათგანი:

აეროპორტი, მგ ზავრობა, როგორც მარკერი

საზღვარგარეთ შექმნილ ტექსტებში აეროპორტი, როგორც მარკერი, ერთმნიშვნელოვნად მგ ზავრობას უკავშირდება. ხშირად აღწერენ უცხო ქვეყნის აეროპორტს, როგორც პირველ მასპინძელს. თუმცა მისი თემატური დატვირთვა საკმაოდ დიდია. „ევრო-

პელი მებაჟეები განსაკუთრებული გულისყურით საქართველოს მოქალაქის პასპორტს უყურებენ, თითქოს მართლა მათზე იყოს დამოკიდებული ევროპის უსაფრთხოება. სახეზე მკაცრ გამომეტყველებას აიკრავენ და უხსენი მერე, რომ სტრადივარიუსის ვიოლინო შენ არ მოგიპარავს, მაღაზიაში ჩართული სათვალთვალ კამერა არ მოგიხსნია, დედოფლისათვის დედა არ გიგინებია, მთავარ ქუჩაზე სროლა არ აგიტეხავს და კიდევ რამდენი ასეთი გმირობა არ ჩაგიდენია. ხარ ერთი უბრალო კავკასიელი, რომლის შვილები, მართალია, უმონყალოდ ქურდობენ, კლავენ, ბოზობენ, მაგრამ შენ მანც ხარ ევროპელი" (ჯანიკაშვილი 2009:87-88).

ბელა ჩეკურიშვილის „რანინისპირა ამბების“ ერთ მოთხრობაში ვითარება მიუნხენის აეროპორტში, სასაზღვრო-გამშვებ პუნქტთან ვითარდება. „დამატებითი საბუთები“ ჩემთვის არასოდეს მოუთხოვიათ, თუმცა კი მუდამ წვრილად მეკითხებიან, „აღთქმული ქვეყნის“ კარიბჭესთან ვისი წყალობით აღმოვჩნდი, რა მიზნები მამოძრავებს და რამდენ ხანს ვაპირებ იქ დარჩენას. ეს, დაახლოებით, საზვერებების გავლას ჰგავს, სადაც უნდა შემოწმდეს, რამდენად ნმინდა გულით ვაპირებ დემოკრატიის სამოთხეში გადაბიჯებას, გამჟღავნდეს ჩემი სულის იდუმალი მხარეები, აინონოს ჩადენილი და ჩასადენი ქმედებების მართებულობა, გამოირიცხოს ყოველგვარი ეჭვი და მომენიჭოს ფრთები“ (ჩეკურიშვილი 2016:269). სწორედ სასაზღვრო-გამშვებ პუნქტთან რიგში დგომისას მოთხრობის პროტაგონისტი შეამჩნევს, რომ კავკასიური წარმოშობის მოხუც ქალს მესაზღვრე ჩვეულ დროზე მეტ ხანს აყოვნებს და გადანყევტს მის დახმარებას. მესაზღვრისგან გაიგებს, რომ ბებოს მოწვევის ორიგინალს სთხოვენ, რის საფუძველზეც მას პასპორტში ვიზა აქვს ჩარტყმული. აზერბეიჯანელი ქალი და მოთხრობელი ერთად ეძებენ მოწვევას, რომელიც არც ჩანთაში აღმოჩნდება, არც ჯიბეებში. გამჭვირვალე შუშის მიღმა აზერბეიჯანელი ქალის შვილი და რძალი ჩანან, ისინი, რომლებმაც ვიზა გამოგზავნეს, მაგრამ მესაზღვრე წინააღმდეგია ბებო გაატაროს, მან აუცილებლად უნდა გაარკვიოს დეტალები, ხოლო მოთხრობელს, საბუთების შემოწმების შემდეგ სთხოვს დატოვოს სასაზღვრო-გამშვები პუნქტი, რადგან მას, როგორც სტუდენტური ვიზის მქონეს, საბუთები წესრიგში აქვს. „მე ვდგავარ ფრთებით, ღია, დემოკრატიულ, მონესრიგებულ, ბედნიერ ქვეყანაში, გარეთ მელოდებიან ჩემი მეგობრები, ვისთან ერთადაც ამ ფრთებით ბავარიის მინას უნდა შემოვუფრინო, ავივსო მზითა და ლუდით, მაგრამ რაღაც სულ აღარ მიხარია

გარეთ გასვლა, ვხვდები, რომ მე იმ ბებოს შვილიშვილი უფრო ვარ, მისი სამყაროს ნაწილი, მისი ბედის გამზიარებული, ვიდრე იმ ჩემი ლალი და ბედნიერი მეგობრების და, ქალიშვილი, ცოლი, დედა, და რომ ერთ დღესაც შეიძლება იმ ბებოსავით მიმსვან კუთხეში, იატაკზე და მიბრძანონ, დაველოდო, ვიდრე, ჩემი ქვეყნის სტატუსიდან გამომდინარე, გაარკვევდნენ, მეკუთვნის თუ არა ფრთები თავისუფალ ევროპულ სივრცეში შესასვლელად“ (ჩეკურიშვილი 2016:273-274).

მწერლობის ინტერკულტურული მოდელისათვის მნიშვნელოვანია მგზავრობა, როგორც მარკერი. არაერთ ნაწარმოებში გზა მშობლიური ქვეყნიდან უცხოეთამდე დატვირთულია მრავალი თემატურ-ემოციური ასპექტით, საფიქრალით. ამ შემთხვევაში გვინდა გავიხსენოთ ინდიანას შტატის უნივერსიტეტის პროფესორის, დოდონა კიზირიას (დ. კიზირიამ ჯერ კიდევ საბჭოთა კავშირის არსებობის პერიოდში დატოვა ქვეყანა და მას შემდეგ ამერიკის შეერთებულ შტატებში ცხოვრობს), 1971 წელს დაწერილი ლექსი „რომ შეიძლებოდეს“:

„ჩვენ ყოველთვის მივდივართ

სახლიდან სხვაგან.

მივდივართ ახლოს,

მივდივართ შორს,

და რადგან წასვლისას

მივყვებით გზებს,

ფართოს და სწორს,

მივდივართ ხალისით.

ის კი არ ვიცით,

დავრუნდებით როგორ

ან როდის.

ან დავბრუნდებით,

ნეტავი, ოდეს?

ახ, შეიძლებოდეს

განსჭვრეტა ყოველის,

.....

რომ დრომ ტიალმა

დარდთან ერთად

არ გაგვიქარვოს,

ვით ზღვაში წვეთი,

არ დაგვიკარგოს

ნაციონალური სამზარეულო, როგორც მარკერი

ნაციონალური სამზარეულო თანამედროვე ინტერკულტურულ ტექსტებში უნივერსალური კონცეპტია. ზოგ შემთხვევაში ნაციონალური კერძების მომზადება უცხოეთში გაიგივებულია კულინარიულ ექსპერიმენტთან, რადგან კერძის მოსამზადებლად საჭირო ზოგი მნიშვნელოვანი კომპონენტი, როგორც ინგრედიენტი, ისე ჭურჭელი, შესაძლებელია უცხოეთში არც მოიპოვებოდეს. ამიტომაც ლიტერატურულ ნაწარმოებებში ეს თემა ირონიზირებულია და თხრობაშიც ხშირად გვხვდება სარკასტული ელემენტები.

ბელა ჩეკურიშვილის „რაინისპირა ამბებში“ ნაციონალურ სამზარეულოსთან დაკავშირებული ბევრი მარკერია. ერთი ისტორიის სათაურია „ისპანახი ნიგვზით“, თუმცა ეს არ არის ცნობილი ქართული კერძის რეცეპტი. ეს კერძი ავტორისთვის ქართული იდენტობის თავისებურ სიმბოლოდ იქცევა. „ვაიმე, ისპანახი, ნიგვზიანი, ძმრიანი, ბრონეულიანი, მჭადით, უმჭადოთ, ანდა ხახვიანი, მწვანოილებიანი, პურიოთ, უპურიოდ! ვაიმე!“ (ჩეკურიშვილი 2016:109).

ეს მარკერი აქცენტირებულია აკა მორჩილაძის შემოქმედებაშიც. ნაწარმოებში „ტერცო მონდო“ მოქმედება გერმანიაში, ბერძნულ რესტორანში მიმდინარეობს. ერთი დღით გერმანიაში ჩასულ ქართველ ჟურნალისტს თბილისელი ნაცნობი ბერძნულ რესტორანში დაპატიჟებს, თუმცა აქაც ქართული სამზარეულოსათვის მსგავს კერძს შეუკვეთავს.

„დავსხედით.

– აბა? რა გვინდა?

– ბერძნული სალათი.

– აი, – უთხრა პანოსს – ქართული და ბერძნული სალათი ერთი და იგივეა. ეს თბილისელი ბიჭია. ხო იცი, ტიფლიდა. ტიფლიდა, არა? ჰოდა, თბილისელმა ბიჭმა, რაც გასინჯული აქვს, ის უნდა შეუკვეთოს“ (აკა მორჩილაძე, „ტერცო მონდო“).

მანანა დუმბაძის ავტობიოგრაფიულ სამოგზაურო წიგნში „ავლანეთი ბარონის ჭუჭრუტანიდან“ გამოკვეთილია ნაციონალური სამზარეულოს განსაკუთრებული მნიშვნელობა: „საჭმელი აქ, გარდა სასიცოცხლო საჭიროებისა, ადამიანთა ურთიერთობის, კულტურათა ურთიერთგაცნობის, ინფორმაციის გაცვლისა და დამეგობრების უპირველესი წყაროა, გონებაში ღრმად დაღეჭილი, ქვეცნობიერი იმპულსების გამაცოცხლებელი და მეხსიერებიდან

ამოტივტივებული ძალა, რომელსაც ბებერი ხის გამხმარ ფესვე-
ბამდე ჩააქვს მზის სინათლე და წყალი, სიცოცხლეს შთაბერავს და
დახეთქილი მერქნიდან ახალ, ნორჩ ყლორტს ამოაყოფინებს თავს" (დუმბაძე 2012:81-83).

უნდა აღინიშნოს აგრეთვე სხვა უნივერსალური თუ ინდივიდუ-
ალური მარკერები, რომლებიც რეპრეზენტირდება ბელა ჩეკურიშ-
ვილის „რაინისპირა ამბების“ ტექსტებში: კულტურული მრავალ-
ფეროვნება, საერთო და განმასხვავებელი კულტურული ხატების
წარმოჩენა და სხვა

ნანა ექვთიმიშვილი (გერმანია)

განვიხილავთ ნანა ექვთიმიშვილის რომანს „მსხლების მინდო-
რი“, რომელიც მან 2015 წელს ქართულად დაწერა. ამ ავტორის
იდენტობა აღინიშნება სამი მარკერით:

არის ქართველ-გერმანელი ავტორი, ერთდროულად ცხოვ-
რობს ორ სივრცეში, წერს ორ ენაზე და ამდენად არის ინტერკულ-
ტურული ლიტერატურის ტიპური წარმომადგენელი.

არის რეჟისორი, სცენარისტი, პროდიუსერი, მან რამდენიმე
მოკლემეტრაჟიან და სრულმეტრაჟიან ფილმებზე მუშაობის შემ-
დეგ, 2012 წელს, რეჟისორ სიმონ გროსთან ერთად გადაიღო ფილმი
„გრძელი ნათელი დღეები“, რომელმაც მსოფლოს სხვადასხვა კი-
ნოფესტივალზე გაიმარჯვა. ეს ფაქტი მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია,
რადგან ავტორის კინემატოგრაფიული გამოცდილება აშკარად აი-
სახება მისი ნაწარმოების სტილზე: თხრობა მიმდინარეობს ახლან-
დელ დროში, გმირები და პიროვნებები ისეა აღწერილი, თითქოს
მათზე კამერა ჩერდებოდეს, წიგნის კითხვისას გამუდმებით ფიქ-
რობ, რომ კინოფილმს უყურებ.

არის ქალი-ავტორი, რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია. ზოგა-
დად, ქალთა შემოქმედების თემატიკა მრავალფეროვანია, თუმცა
მათი ტექსტების დიდ უმრავლესობაში ცენტრალური გმირი ქალია,
რომელიც მუდმივად ეძებს საკუთარ იდენტობას. გენდერულად
მარკირებული ტექსტების თემატიკა უმრავლეს შემთხვევაში სო-
ციალურია და მათი კვლევა კულტუროლოგიური, საზოგადოებრი-
ვი და სოციოპოლიტიკური საკითხების გათვალისწინებას გულის-
ხმობს.

თეორიულ ნაწილში აღინიშნა, რომ თანამედროვე ტექსტებში აქტიურდება სოციალური კონცეპტები. დღევანდელი ინტერკულტურული, პოსტმოდერნისტული ვითარება, პოსტსაბჭოთა ქაოტური მდგომარეობა აუფერულებს ტრადიციულ ღირებულებებს. იდენტობა, როგორც ბევრი სხვა რამ, უკავშირდება ფსიქოსოციალურ ასპექტებს, ყოველდღიურ ცხოვრებას, დროის აქტუალურ მოთხოვნებს. ის ხდება დინამიური და სოციალური. ყოველივე ამან შეცვალა ლიტერატურის თემატიკაც. თანამედროვე ლიტერატურაში მომრავლდა მტიკვენული თემები: ომი, ეთნოკონფლიქტები, სოციალური დრამები, მკვეთრი სოციალურ-პოლიტიკური ცვლილებების შედეგად ლიტერატურაში აისახა ფასეულობათა ოპოზიციები (იხ. შამანაძე ... 2016).

ნანა ექვთიმიშვილი თავის რომანში პოსტსაბჭოთა ეპოქის მეტად საინტერესო და ორიგინალურ შეფასებას გვაძლევს. XXI საუკუნის დასაწყისში გამოიკვეთა: ძველიდან ახლისკენ მოძრაობის განცდა არასოდეს ისეთი მძაფრი არ ყოფილა, როგორც მეოცე საუკუნის 90-იან წლებში. ეს იყო არა მარტო საუკუნის, არამედ ათასწლეულის დასასრული, რასაც ბუნებრივად უკავშირდება შფოთვა, მოლოდინი. საქართველოში კი, ისევე როგორც საბჭოთა კავშირის სხვა ქვეყნებში, მსოფლიო მასშტაბის პოლიტიკურმა ძვრებმა – საბჭოთა კავშირის დაშლამ 1991 წელს – ტრანზიცია საერთოდ მთელი ყოფის მთავარ მახასიათებლად აქცია. დახურული ისტორიული სივრციდან ჯერ კიდევ სრულიად უცნობი ახლისკენ სავალი გზა ზოგისთვის ბუნების ხიდი, ზოგისათვის კი ხრამი ამოჩნდა. „ერთბაშად იქცა წარსულად, რაც ჯერ კიდევ გუშინ მარადიული გვეგონა,“ – წერდა ოთარ ჭილაძე და იქვე დასძენდა: „მთელი სიცოცხლე ამ დღეს ველოდი, როგორც იქნა მოვესწარი და მეშინია!“ (ჭილაძე 1995).

ამ კონტექსტში მოვიხმობთ ამერიკელი სოციოლოგის, რონალდ ინგლეჰარტის, თეორიას თვითგადარჩენისა და თვითგამოხატვის ღირებულებათა ოპოზიციური სოციალური მოქმედების მოდელის შესახებ. როგორც ითქვა, თეორია გულისხმობს შემდეგს: თვითგადარჩენის ფუნქცია აქტიურდება საზოგადოებაში, რომელშიც ბრძოლა მატერიალური კეთილდღეობისათვის ყველაზე მნიშვნელოვანია და სხვა ფასეულობისათვის ადგილი აღარ რჩება, თვითგამოხატვის ფუნქცია კი აქტიურდება იქ, სადაც დიდი ხნის მანძილზეა შენარჩუნებული ცხოვრებისა თუ კეთილდღეობის მაღალი ხარისხი და ადამიანის უფლებები უმნიშვნელოვანესი ღირებულებად

ბაა. ეს მოდელი სიღრმისეულად ასახავს პიროვნების პოზიციას, განსაკუთრებით მკვეთრი სოციალურ-პოლიტიკური და იდეოლოგიური ცვლილებების შემდეგ.

ნანა ექვთიმიშვილის რომანი აღნიშნული მოდელის საინტერესო და ორიგინალური რეპრეზენტაციაა.

ქალაქის განაპირას მდებარე უნარშეზღუდულ ბავშვთა ინტერნატი, ე. წ. „დებილების სკოლა“ განასახიერებს პოსტსაბჭოთა სოციალურ სიდუხჭირეს. ამ შემთხვევაში ჩვენთვის უფრო მეტად საინტერესოა ის, თუ როგორ ძლიერდება თვითგადარჩენის ფუნქცია ამ შეცვლილი სოციოპოლიტიკური ვითარების ფონზე, თუ რატომ აღარ რჩება ადგილი თვითგამოხატვისათვის და რა ხერხებით ხდება ამ ყოველივეს ლიტერატურული ასახვა.

თვითგადარჩენის სოციალური მოდელის სიცოცხლისუნარიანობას რომანში რამდენიმე ასპექტი განაპირობებს: პიროვნების ფსიქოსოციალური იდენტიფიკაცია და სივრცის იდენტიფიკაცია.

რომანში განსაკუთრებულადაა აქცენტირებული პერსონაჟთა ფსიქოსოციალური იდენტობის მახასიათებლები, რომლებსაც საფუძვლად უდევს ირგვლივ არსებული სისტემური ძალადობა. ეს კი საბჭოთა პერიოდში უფრო მკაფიოდ იყო გამოხატული. მაგალითად, საზოგადოების პოზიცია ამგვარი ტიპის დანესებულებისა თუ კონტინგენტის მიმართ იყო მკვეთრად უარყოფითი. რომანში სისტემური ძალადობის მაგალითად შეგვიძლია მივიჩნიოთ ქერჩის ქუჩის მცხოვრებთა დამოკიდებულება სკოლა-ინტერნატის მოსწავლეების მიმართ: „ინტერნატის ბავშვები ჭიშკართან მოგროვილან და გარეთ იხედებიან, საიდანაც ბავშვის ტირილი ისმის. ახალგაზრდა ქალს ხელი ერთი ხუთიოდე წლის ბიჭისათვის ჩაუვლია, ის კი გულამომჯდარი ტირის. ...გინდა, აქ ჩაგაბარო, გინდა? – ეუბნება ქალი ბავშვს. – არაა, – ტირის ბიჭი. ... ისინი მეზობელ კორპუსში ცხოვრობენ და ამგვარი მიზნით ქალი ახლა პირველად არ დგას ინტერნატის ჭიშკრის წინ“ (ექვთიმიშვილი 2015:92).

რომანში ასახული აგრესიის, ფიზიკური, ფსიქოლოგიური თუ სექსუალური ძალადობის ფაქტები მრავალმხრივ იპყრობს ყურადღებას: ეს არის მასწავლებლის სექსუალური ძალადობა მონაფეებზე, ძლიერი ბავშვების ძალადობა სუსტებზე და სხვა ზოგიერთ შემთხვევაში მოძალადისათვის აგრესია და ძალადობა თვითგადარჩენის მექანიზმებია. ამგვარი თვითგადარჩენის ფაქტები სწორედ 90-იანი წლების თანამდევი იყო, თვითგამოხატვის ფუნქცია ისედაც ნაკლებად მოსალოდნელია ისეთ სპეციფიკურ სივრცეში,

როგორც ნაწარმოებშია ასახული. რომანი ზუსტად ასახავს ეპოქის სულს: გაურკვეველი, შეშინებული, დუხჭირი, გავერანებული ყოფა საზოგადოებას არ აძლევს თვითგამოხატვის საშუალებას და ინვესს ფსიქოსოციალური იდენტობების ცვლილებებს. სწორედ ამ ცვლილებათა დინამიკა ქმნის მთავარ ნარატიულ ეფექტს და ასრულებს კათარზისის ფუნქციას.

სივრცის იდენტიფიკაცია ამ რომანში არც ერთ ეპიზოდში არ შედგა. ეს განსაკუთრებით კარგად ჩანს ოჯახური სივრცისა და ინტერნატის გარემოს დაპირისპირებისას: „როცა ლელა სხვაგანაა და ინტერნატში ბრუნდება, ეზოში ფეხის შედგმისთანავე მისთვის კარგად ნაცნობი სუნი ეცემა ხოლმე, რაც უფრო მეტად უახლოვდება მთავარ საცხოვრებელ შენობას, მით უფრო მძაფრდება ეს სუნი და ლელა გრძნობს, თუ როგორ ეგებება მას ინტერნატი თავისი მყრალი კალთით“ (ექვთიმიშვილი 2015:36).

ნაწარმოებში პერსონაჟთა ფსიქოსოციალური იდენტიფიკაციის, პიროვნული იდენტობის ფორმირების პროცესი სწორედ სივრცის იდენტიფიკაციის საფუძველზე მიმდინარეობს. იმის გამო, რომ რომანის სივრცე ასეთი „მყრალი“ და დახშულია, პერსონაჟები ბუნებრივად ცდილობენ ახალი სივრცის მოძიებას, შესაბამისად, ფსიქოსოციალური კრიზისის დაძლევის. მათთვის ნამდვილი ლეთის წყალობაა უშვილო ამერიკელი ცოლ-ქმრის გამოჩენა, რომლებმაც ირაკლი იშვილეს და ამერიკაში უპირებენ წაყვანას. თუმცა ირაკლი უარს ამბობს ამ შესაძლებლობაზე. სწორედ აქ საცნაურდება ქცევის ეთნიკურ-მენტალური მოდელი, როცა ჯერ კიდევ არ ჩანს სოციოკულტურული სივრცის გლობალური გაფართოების პერსპექტივა.

რომანში პერსონაჟთა ფსიქოსოციალური იდენტობის მახასიათებლებს ქმნის ქართული მენტალობისათვის დამახასიათებელი ზოგიერთი მარკერი, რომლებიც ასევე ბარიერად იქცევა თვითგამოხატვისაკენ სწრაფვის პროცესში. მაგალითად, შვილის სრული დამოკიდებულება ოჯახზე: დედა წყვეტს ზრდასრული ვაჟის ქორწინების საკითხს და იმასაც, ეს ცოლი გამოადგება თუ არა, – გოდერძიშვილს გაუშვა ოჯახისათვის მიუღებელი ცოლი და მოიყვანა მეორე.

ამ ეპიზოდით ასევე წარმოჩენილია ქალი-ავტორის ინტერესი იმ ეპოქისათვის დამახასიათებელი გენდერული მოცემულობებისადმი. საინტერესოა გოდერძიშვილის როგორც პირველი, ასევე მეორე ცოლის მხატვრული სახეები. თუ პირველი ცოლი ამ ოჯახისათვის

ზედმეტად ლამაზი და თამამი იყო და ვერც მოახერხეს მისი შენარჩუნება, მეორე ცოლი „მორცხვი ღიმილით, უბრალო თეთრი ატლასის კაბით გოდერძის გვერდით ზის და ჩანს, რომ ამ ბედნიერებისაგან უფრო უხერხულადაა, ვიდრე კარგად. ირმას დედას თუ შეეხედავთ, რომელიც სუფრასთან არ ჯდება, მივხვდებით, რომ ირმა, იმ დღიდან, რაც ამ ქორწილიდან ვენერას და გოდერძის სახლში წაყვება და თავის საქორწინო კაბას გაიხდის, დედამისივით ჯორის გამძლეობით ჩაებმება საოჯახო საქმეში და ასე იპრობებს უკანასკნელ ამოსუნთქვამდე“ (ექვთიმისვილი 2015:196).

ეს ეპიზოდი პრობლემის უფრო სიღრმისეულად განხილვის საშუალებას გვაძლევს: ორმოცი წლის მამაკაცის შემთხვევაში, რომელიც ასე გამოხატულია დედის კალთას და არც კი ცდილობს დამოუკიდებლობის მოპოვებას, თვითიდენტიფიკაციის პროცესი ვერ ხორციელდება. მწერალი ამ პრობლემას ააშკარავებს, რადგან მიიჩნევს მას 90-იანი წლებში ჯერ კიდევ შემორჩენილი ქართული საბჭოთა იდენტობის ერთ-ერთ მარკერად. დღეს ეს ვითარება ნელ-ნელა იცვლება. ადამიანებს აქვთ თვითიდენტიფიკაციის, დამოუკიდებლობის მეტი მოთხოვნილება. ეს აისახება როგორც ოჯახთან, ასევე სხვა სივრცეებთან ურთიერთობაში, გამოიხატება შემოქმედებითი პოტენციალის გაძლიერებაში, შესაბამისად, თვითგამოხატვის მოდელის გააქტიურებაში.

რომანში წარმოჩენილია 90-იანი წლების ქართული ყოფის რამდენიმე მარკერი: ჩაცმულობა („პირამიდა ჯინსები და პალმებიანი პერანგი“), საქორწილო დარბაზის მორთულობა („კედელზე ჩამოკიდებული ხალიჩა და მასზე დამაგრებული მიხაკები“), ინტერნატის დირექტორის გარეგნობა („ჩადგმული ქალი, ვინრო შავი ბოლოკაბით, შავი, მაღალქუსლიანი ლაქის ფეხსაცმლით და მომწვანო ფურფუშელებიანი პერანგით. გულზე მსხვილი შავი მსხვილთვალებიანი მძივი ჰკიდია და სირბილის დროს დონდლო მკერდთან ერთად აქეთ-იქით უქანავებს“).

მართალია, რომანი დაუფარავად, ღიად, შეუღამაზებლად აღწერს მოვლენებს, მაგრამ ამავე დროს პერსონაჟთა ტრავმული მდგომარეობის ფონზე მწერალი გვახედებს ადამიანთა სულის უღრმეს ფენებში, რის გამოც ნაწარმოებში მაინც მოხელთებულია პერსონაჟთა ფსოქოსოციალური იდენტობის იმგვარი მარკერები, რომლებიც სუსტი ძაფებით უკავშირდება თვითგამოხატვის სოციალურ მოდელს. მხედველობაში გვაქვს ირაკლის დამოკიდებულება საბერძნეთში სამუშაოდ წასულ დედასთან, ლელას დამოკიდებუ-

ლება მუდმივად დედის მომლოდინე ირაკლისთან, ისევე როგორც ეპიზოდი, რომელშიც აღწერილია, თუ როგორ ინარჩუნებს ლელა ღირსებასა და დამოუკიდებლობას კობასთან მიმართებაში და თვითონ წყვეტს, როდის უნდა აიღოს საფასური სექსისათვის და როდის არა.

შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ბოლოს მოზარდები, ლელა და ირაკლი, ასე თუ ისე ახერხებენ თვითიდენტიფიკაციას და ცდილობენ თავიანთი პოზიციის გამოხატვას. ირაკლი უარს ამბობს საზღვარგარეთ გარანტირებულ მომავალზე და ირჩევს დედის ჩამოსვლის ბუნდოვან პერსპექტივას. ლელა ახერხებს მისთვის საძულველი გარემოს მიტოვებას, თან ისე, რომ არ სჭირდება მოძალადისთვის სამაგიეროს გადახდა.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას: ნანა ექვთიმშიშვილის რომანში წარმოჩენილი იდენტობის კონცეპტები, სოციოლიტერატურათმცოდნეობითი დისკურსის საინტერესო ასპექტი – თვითგადარჩენისა და თვითგამოხატვის ოპოზიციური მოდელი – რეალურ მასალას იძლევა პოსტსაბჭოთა ვითარების და მისი ლიტერატურული რეპრეზენტაციების ინტერდისციპლინური კვლევისათვის. რომანში აღწერილ სივრცეში, რომელიც გადმოგვცემს 90-იანი წლების იდენტობის კრიზისს, ვხვდებით მხოლოდ თვითგადარჩენის ფაქტებს. თვითგამოხატვისათვის რეალობამ ადგილი არ დატოვა, რადგან თვითგამოხატვის მოდელი, თვითგამოხატვის ფასეულობები პოლიტიკურად, სოციალურად, ფსიქოლოგიურად თავისუფალი ადამიანების შემოქმედებითობის შედეგად აქტიურდება (იხ. გალტუნგი 1996). ამ რომანის სოციოპოლიტიკურ სივრცეში ძლიერ სუსტია ძალადობასთან ბრძოლის მექანიზმები (ემპათია, სოლიდარობა, „მეს“ მოდელირების პროცესი, თვითიდენტიფიკაცია და სივრცის იდენტიფიკაცია), რაც აუცილებლად გულისხმობს განათლების, კულტურის, ხელოვნების, წარმოსახვის (ფანტაზიის) როლის გაზრდას.

ირაკლი კაკაბაძე (თურქეთი)

ირაკლი კაკაბაძე ახალგაზრდა ქართველი პოეტია, რამდენიმე კრებულის ავტორი. მას იცნობენ იაკი კაბეს ფსევდონიმითაც; იაპონური ესთეტიკით შთაგონებული, ძირითადად იაპონური საზომებით – ჰაიკუთი და ტანკათი დაწერილი პოეტური კრებული მან

სწორედ ამ ფსევდონიმით შესთავაზა მკითხველს და ეს კრებული ბესტსელერად იქცა.

ირაკლი კაკაბაძე პოლიტიკური და სოციალური მიზეზებით ბოლო წლებია ოჯახთან ერთად სტამბოლში ცხოვრობს. საქართველოდან საცხოვრებლად გადასვლის პირველსავე თვეებში მან დაწერა სამოგზაურო ჟანრის წიგნი თურქეთის ამ უდიდეს და მსოფლიოს მასშტაბით ერთ-ერთ ყველაზე საინტერესო ქალაქზე. ახლახან გამომცემლობა „ინტელექტმა“ ირაკლი კაკაბაძის ახალი პოეტური კრებული „სამწერტილები“ გამოსცა. შეიძლება ითქვას, რომ წიგნი წარმოადგენს ლოკალური და მსოფლიო მნიშვნელობის პრობლემების ახლებურ გააზრებას. იკვეთება ავტორისეული კონცეფცია: პრობლემათა დეფინიცია და მათი პოეტური რეცეფცია. ლექსების თემატიკა და თანმიმდევრობა თავისებურ აქციადა ყალიბდება. ესაა აქციები პოლიტიკურ, სოციალურ, ეკოლოგიურ, პირადულ და სრულიად ინტიმურ თემებზეც. ლექსების საზომებიც მრავალფეროვანია: ჰაიკუ, ტანკა, ვერლიბრი, კონვენციური ლექსი ერთმანეთს ენაცვლება, კვეთს და იმეორებს კიდეც. თუმცა ყველაფერს ესთეტიკური ზომიერება და სისადავე ანესრიგებს.

საზღვარგარეთ შექმნილ თანამედროვე ტექსტებში აქცენტირებულია სოციალური, პოლიტიკური და ეკონომიკური პრობლემები. სოციალური კონცეპტების გააქტიურება, რასაკვირველია, იმ ეპოქალურ ასპექტებთანაა დაკავშირებული, რომლებიც შედეგია მზარდი მიგრაციული პროცესებისა. ირაკლი კაკაბაძის „სამწერტილებში“ რეალიზდება თანამედროვე სოციალური, ეკონომიკური (ე)მიგრაციის ახლებური ხედვები და კონცეპტები, უკვე 2000-იანელების თაობის ტრავმა, თუმცა ი. კაკაბაძის პოეზია იმითაცაა მნიშვნელოვანი, რომ პოეტი გვერდს არ უვლის პოლიტიკურ მოვლენებს, მისთვის მნიშვნელოვანია საზოგადოებრივი აქტიურობა. ინტერკულტურული თემები, ინდივიდისა და სოციუმის კონფლიქტები უახლეს პოლიტიკურ, სოციალურ და კულტურულ პრობლემებთან არის დაკავშირებული, რაც, ერთი მხრივ, გლობალურ კონტექსტსა და თემებში ვლინდება (კრიზისი ახლო აღმოსავლეთში, სირიელი დევნილების თემა, ადამიანის უფლებების საკითხები აზერბაიჯანსა და თურქეთში და სხვა), ხოლო მეორე მხრივ, ნაციონალურ საზღვრებშიც ექცევა („პარტიზანული მებაღეობა“, „მწვანე მუშტი“ და სხვა).

წიგნს ახლავს მიძღვნა: „ვუძღვნი „პარტიზანული მებაღეობის“, „მწვანე მუშტის“, „მწვანე ალტერნატივის“, „ახალგაზრდა მწვანე-

ბის“, „თბილისის ჰამქარის“ წევრებსა და აქტივისტებს, მათ, ვინც იბრძვის ჩვენი და ჩვენი შვილების სასიცოცხლო სივრცისათვის“. „სამწერტილები“ სოციალური პრობლემატიკით დატვირთული ნიგნია, ეს არის ე. წ. „მწვანე ნიგნი“, ეკოლოგიური ნიგნი, რომელიც, პირველ რიგში, სულიერ ეკოლოგიას გულისხმობს. ამიტომაც აქვეა ლექსები, რომლებიც უახლეს პოლიტიკურ მოვლენებს ეხმიანება. ლექსი „დამარცხებულებს“ ეძღვნება ანკარის „მშვიდობისა და დემოკრატიის“ მარშის მონაწილეებს. შეიძლება ითქვას, რომ ეს მიძღვნაც და მთელი ლექსიც იმ პათოსით არის დაწერილი, რომლითაც საუკუნენახევრის წინ გამოეხმაურნენ პარიზის კომუნის დაცემას (ილია ჭავჭავაძე, „მესმის, მესმის“). ი. კაკაბაძის ლექსი „დამარცხებულებს“ დაწერილია სხვა – დამარცხებულის, წაგებულის, დაჩაგრულის, როგორც მორალურად გამარჯვებულისა და მოგებულის – პერსპექტივიდან.

„ის იმარჯვებს,
ვინც ივინყვებს,
ვინც კვირტებს ვერ ამჩნევს,
ვინც მაისის სასაკლაოზე ლილინით სეირნობს.
ის იმარჯვებს,
ვისაც არ ენატრება,
ვისაც საკუთარი ჩრდილი ხიბლავს და
ვისთვისაც უცხოა ყელში გაჩხერილი ყლუპის სასონარკვეთა.
ის იმარჯვებს,
ვინც გაურბის,
ვინც ჩიტების სიმღრას ემალება,
ვინც პატარძალთა მტრედისფერი ფატები გათელა და
ვინც თბილი გვამების წყლის ზედაპირზე გაიარა.
ის იმარჯვებს,
ვინც ნაღმებით გვამშვიდებს,
ვინც გახსნილი საფლავები ფურთხით ამოლესა,
ვინც ღია სარკმელები ამოქოლა და
ვინც პურის თავთავეების ღპობის ცქერით დატკბება.
ის იმარჯვებს,
ვინც ყალბი ხმით წამოდგა,
ვინც მშრალი გამოვიდა წვიმიდან,
ტყვიების წვიმიდან.
ის იმარჯვებს!...“

(„დამარცხებულებს ანკარის „მშვიდობისა და დემოკრატიის“ მარშის მონაწილეებს“)

„სამწერტილების“ ერთ-ერთი თემა – აქცენტები ინდივიდისა და სოციალურ კავშირსა და ურთიერთობებზე – არის ახლებური, თანამედროვე პრობლემებით დატვირთული, პიროვნების მიკროკოსმოსსა და ზოგადადამიანურ კონტექსტში გააზრებული პრობლემები.

„ეს ხე, ეს ქვა, ეს დენის ანძა.

ეს შუქნიშანი, საკვამური, ეს ტრაფარეტი...

ეს ყველაფერი,

ყველა ერთად,

ყველა ხმამალა,

ყველა მე მიხმობს,

ყველა მეძახის,

თავისკენ მქაჩავს.

მე კი ასფალტზე დამხობილი,

თითქოს ბამბაში ვინვე.

თითქოს ეკლებზე კი არადა,

ხავერდზე ვიდგე.

თითქოს ანწლები გამესრისოს

ნაკვერჩხლის ნაცვლად და

ლურსმნის ნაჭდობიდან

ვარდები წვიმდეს.

ეს ქვა.

ეს ხე.

ეს დენის ანძა.

ეს ყველაფერი მე მიხმობს და

თავისკენ მქაჩავს...”

თანამედროვე ინტერკულტურულ მწერლობაში შეინიშნება ინტეგრაციის სურვილი, უცხო სივრცეში თვითდამკვიდრების მცდელობა, ნაკლებად ჩნდება რესენტიმენტი, გაღიზიანება და ტრავმული ცნობიერება, თუმცა ირაკლი კაკაბაძის შემოქმედება ამ მხრივ განსხვავებულია. ტრავმული ცნობიერება, ემიგრანტის პერსპექტივა ნათლად იკითხება ტექსტებში. ეს მოტივი ლექსიდან ლექსში ახლებური ინტონაციით გადადის: ემიგრანტული თემა წარმოდგენილია იმ სირიელი მიგრანტების ტრაგიზმით სავსე სიმბოლური სახეებით, რომელნიც თურქეთის გავლით ცდილობდნენ ევროპაში შეღწევას:

სირიელი ბიჭუნას სიმღერა, რომელიც ზღვამ ბოდრუმში გამო-
რეცა.

„ჩემი ხელები გადალახვენ
ლობეს,
ჯებირებს.
ჩემი ხელები,
მკედარი ხელები გაიმარჯვებენ
თქვენს ცოცხალ ხელებზე!...“

*

არავინ უწყის,
რა სათქმელი მოაქვს მდინარეს.
რა ჟამი უდგას,
რა დარდი აქვს ჩაგუბებული.
არავინ იცის.
რა სათქმელი დარჩა იმ კაცსაც,
რომლის სხეულიც გამორეცა დილით მდინარემ.”

ტრავმა და რესენტემენტი, სოციალური კონტექსტებით დატ-
ვირთული სიმბოლოები, მკვეთრი აქცენტები სინამდვილის გამა-
ღიზიანებელი ყოველდღიურობის გააზრებისას ირაკლი კაკაბაძის
ემიგრაციაში დანერგილი კრებულის ერთგვარი ძირითადი ხაზია.

„აი, ასეთია ჩემი ცხოვრება,
არც ხელს მკიდებს,
არც მიცდის,
არც კი მაკვირდება,
ცალკე დადის მოპირდაპირე ტროტუარზე
და ნერვული ნაბიჯებით,
უკან მოუხედავად,
გზაზე მუდამ შუქნიშნის წითელ შუქზე გადადის.”

ირაკლი კაკაბაძის „სამწერტილები“ ნაციონალური იდენტობის
კონცეპტებს ახალი იდეებითა და ახლებური შინაარსით ტვირთავს.
ლექსი „საქართველო“ ლაკონიური მახვილებით პოლიტიკურ მანი-
ფესტს ჰგავს, სადაც მთავარი თემა მარადიული და მაინც ახლებუ-
რია.

„საქართველო
მარადიულად შეუმჩნევლად,
სავარძელთა სიმალლის ფერხთით
გაჰკივიან ჩატეხილი საფეხურები...”

სწორედ ამ კონტექსტში განსაკუთრებით საინტერესოა თვითიდენტიფიკაციის ძიება, რომელიც ავტორს შემდეგ ლექსში აქვს წარმოჩენილი:

„სადა ხარ, თავო,
საკუთარო,
სხვანაირო,
არავის მსგავსო —
სად იმალები?
ცალკე სად ცხოვრობ,
სად იზამთრებ,
თავს სად აფარებ?

...

მაგრამ თუ გესმის,
მონატრების მიუხედავად,
ყველაფრისდა მიუხედავად,
არ გამოხვიდე!
არ გამოჩნდე!
არ დამიბრუნდე!
რადგან სხვანაირს,
არავის მსგავსს,
არავისინაირს —

ჩაგქოლავენ, გადაგთელავენ, გადაგივლიან!...”

ცალკე უნდა აღინიშნოს ნიგნის მხატვრული გაფორმება (თეონა ჭანიშვილის დიზაინი). ილუსტრაციები, ნახატები და ჩანახატები მიჰყვება ნიგნის ლოგიკურ განვითარებას. მინიმალისტური, მაგრამ ორიგინალური ილუსტრაციები ხელნაკეთი ნიგნის, ავტორის ხელიდან გამოსული მანუსკრიპტის შთაბეჭდილებას უქმნის მკითხველს. აქ არ არის არაფერი ზემეტი და არაფერი განმეორებული, დაკოპირებული, ყველაფერი პირველადია, ახალი და ორიგინალური.

მანანა კობაიძე (შვედეთი)

პოეტი და ლინგვისტი მანანა კობაიძე ცხოვრობს და მუშაობს შვედეთში, სადაც პირველად 1995 წელს ჩავიდა, როგორც ენათმეცნიერული პროექტის ერთ-ერთი მონაწილე. 1996 წლის გაზაფხულზე, პროექტის დამთავრების შემდეგ, მანანა კობაიძე საქარ-

თველოში დაბრუნდა. სწორედ შვედეთში ყოფნისას შეხვდა იგი ადამიანს, რომელიც დღეს მისი მეუღლეა. 1996 წლის შემოდგომაზე ისიც საქართველოში ჩამოვიდა. შემდეგ კი მეუღლესთან ერთად გაემგზავრა შვედეთში საცხოვრებლად. ჰყავთ ქალ-ვაჟი, რომლებიც კარგი ქართულით მეტყველებენ. მანანა კობაიძე შვედეთში მუშაობდა ლუნდის უნივერსიტეტში. ამჟამად მალმოს უნივერსიტეტში პროფესორ კარინა ვამლინგის ხელმძღვანელობით შექმნილი კავკასიათმცოდნეობის განყოფილების თანამშრომელია. ცდილობს წელიწადში ერთხელ მაინც ჩამოვიდეს საქართველოში. მშობლიურ ენასა და ლიტერატურას იქიდანაც ემსახურება, მონაწილეობს სხვადასხვა პროექტში.

მანანა კობაიძე არ მიეკუთვნება იმ შემოქმედთა საკმაოდ მრავალრიცხოვან ჯგუფს, რომელთაც უცხოეთში მოჰკიდეს კალამს ხელი. მისმა ადრეულმა, სამშობლოში დაწერილმა ლექსებმა ყურადღება მიიქცია ნაფიქრის გადმოცემის ორიგინალური და მოზომილი მხატვრულ-გამომსახველობითი ხერხებით.

„ღმერთო, დაბადებულთაგანს
სიკვდილს ნუ ანატრებ,
მიცვალებულთაგანს – ამ ცხოვრებას.
ყველა თავის ხვედრში დააამე,
თავის სახლში დაამშვიდე,
და აჩვენე სიმდიდრის გული.
ყველას ასწავლე თავისი წილი განსაცდელის
მშვიდად შეტკობა
და მოჰფინე მათ ცხოვრებას
მწიფე ნაყოფთა წმინდა სხივები“.

როგორც მოსალოდნელი იყო, უცხოეთში ლექსებს მიემატა ემიგრანტული თემატიკა – ნოსტალგია და გახსენება:

„რალაც წყურვილი აღძრავს
ყველა ძარღვსა და ბალახს,
ცხრაძარღვას ლურჯი ფოთლით
გაფერმუქებულ ქალაქს.
ქართულ სირთულის გულში
აღმოცენებულ ნაღველს,
მადლშემოვლებულ შუქით,
მშობლიურობით დამლელს.“

---

¹ ლექსების ნაწილი ხელნაწერის სახით ავტორმა მოგვანოდა

სამშობლოში დანყებული შემოქმედებითი პროცესი იმგვარად გაგრძელდა, რომ შეცვლილმა სოციოპოლიტიკურმა და კულტურულმა სივრცემ ცალკე თემები კი არ შექმნა, არამედ იგი ორგანულად შეერწყა ადრეულ თემატიკას. მაგალითად, პატრიოტული თემატიკა მხოლოდ გახსენებების განცდების აქტუალიზებით კი არ გაუბრალოვდა ან გამარტივდა (როგორც ეს ხშირად ხდება საზღვარგარეთულ ტექსტებში), არამედ ახალი ემოციების ფონზე გაღრმავდა. მ. კობაიძეს საზღვარგარეთულ ლექსებში სამშობლო მხოლოდ მონატრება როდია. ნამდვილ შემოქმედს უცხოეთშიც თან მიჰყვება ფიქრი დატოვებულ ქვეყანაზე, რომელიც მისთვის „მუდმივად მფეთქავი ჭრილობაა“:

„აგროვებ სამშობლოს ნანყვეტებს, ფირებს, ფოტოებს.

...ხსოვნას —

რაც ჩაგეტევა ჩემოდანში, რომ თან ნაიღო —

სუნთქვა აქ გრჩება.

აქაც აგროვებენ სამშობლოს ნანყვეტებს.

სოხუმი და ცხინვალი —

ცხელი სირცხვილი.

მფეთქავი ჭრილობა, რომელიც შეიძლება ასეც შეხორცდეს —
ნაწიბურებიც ნელ-ნელა ნაიშლება.

პატარავდება საქართველო.

— ტკივილების აბიზინებული თაიგული,
ნუთუ სამშობლო უნდა დამეტოვებინა,
რომ ერთხელ მაინც მეთქვა ეს სიტყვა —
საქართველო —

ლურჯბინდების გვირგვინოვანი.“

თანამედროვეობაშიც, გახსნილი საზღვრებისა და კომუნიკაციის ფართო შესაძლებლობებშიც, მ. კობაიძისათვის, როგორც პიროვნებისათვის, როგორც პოეტისათვის, ეროვნული კულტურა, მოგონებები სწორედ ეროვნული სულის, ეროვნული ღირებულებების შენახვისა და გადარჩენის საშუალებად იქცევა. ამავე დროს ნოსტალგია და გახსენებები, კულტურული, არქეტიპული მეხსიერება ზოგად სათქმელად ყალიბდება:

„შემოიღაგე გარშემო ქართული წიგნები,

როგორც რალაცა მისაყრდენი —

როგორც ჟანგბადის ბალიში —

ქართული საესტრადო სიმღერები,

აღმოსავლურჰანგებნარევი თბილისური ქუჩის მუსიკა —
ადრე რომ ვითომ არ მოგნონდა.

დამახსოვრე

გალობის და

საკმევლის სურნელს

რა შორეთიდან შემოჰქონდა მარადი სუნთქვა,

როგორც ხსოვნაში გაელვება დავინწყებული

დილის ბრწყინვისა —

ბავშვობის ფსკერზე შენახული ვარდი და ლილა,

ლაჟვარდი მუქი“.

მსგავსი განწყობაა გადმოცემული შემდეგ ლექსშიც:

„ინატრებ მზის ფერს

როგორც გახსოვდა,

ნარგიზის ფერი —

ანდა უცეცხლო თაფლის და ფიჭის

ფერით მდიდარი —

ცის პირებიდან გადმომდინარი

და მთის ფერდებზე ჩამოღვარული

შენი სახლის წინ

სალამოს ეზოს

ტბად დაფენილი —

შუქრდილალური

შუმბანდების

ვარდთსიხარული“.

საზღვარგარეთულ ტექსტებში საზოგადოდ აქცენტირებულია მშობლიური ენის დიდი სიყვარული და შიში უცხოეთში მისი დავინწყებისა. მ. კობაიძის პოეზია ადასტურებს, რას ნიშნავს მშობლიური ენა უცხოეთში და როგორ იქცევა ენა იდენტობის მთავარ საყრდენად.

„შემოგელია რითმები,

სიტყვის ძალი და ძვლები,

უცხო ენაში იხრჩვები,

უცხოდვე დაიკრძალები.“

ან:

„როგორც გინდა კარგად ისწავლო,

უცხო იქნება უცხო ენა.

ნასწავლი, როგორც ცეკვა,

დათვლილი ტაქტით და
დამახსოვრებული, თუ გინდაც დაჩვეული
მოძრაობებით.
შენი ენა კი
სიარულივით უბრალოა,
უბრალოა, როგორც ქვეყანა,
როგორც ფერი შენი სოფლისა,
როგორც ქვა და
ბალახები
შენს ორლობეში."

გაუცხოება საზღვარგარეთ მყოფი შემოქმედისათვის რთული, განსაკუთრებულად დრამატული ფენომენია. ამ შემთხვევაშიც მანანა კობაიძის სათქმელი მარტივი არ არის, რადგან გაუცხოება მისთვის არ არის მხოლოდ ემიგრანტული კონცეპტი: მისთვის გაუცხოება, როგორც ადამიანის სულიერი სამყაროს ერთ-ერთი საინტერესო მახასიათებელი, ზოგადად პიროვნების რეალობასთან მიმართებებს ასახავს. მანანა კობაიძის შემოქმედება წარმოგვიჩენს მწერლის, როგორც პიროვნების და როგორც შემოქმედის, სამყაროსთან, გარემომცველ რეალობასთან გაუცხოების ასპექტებს. „შინაგანი ემიგრაცია“, მარტოსულობა ხშირია სამშობლოშიც.

„თანდათან სწავლობ, როგორ უნდა ილაპარაკო —
როგორც ახლად დაბადებული —
უცხო ქვეყანაში უცხო ენაზე თანდათან იწყებ ენის ამოდგმას
სწავლობ ლაპარაკს, ქცევის წესებს,
თითქოს ნელა კიდევ ეჩვევი,
მაინც უცხო ხარ, უფრო უცხო, ვიდრე იქ,
შენს თავდაპირველ ძველ სამშობლოში.
აქ კი შევყოვნდი, შევფიქრიანდი —
ნამდვილად ის იყო ჩემი სამშობლო?
აქი იქაც გამუდმებით შიშით ვიყავი
— თითქოს უცხო, თითქოს სტუმარი."

რაც უნდა გამართლებული და წარმატებული იყოს ემიგრაცია, მაინც ჩნდება თვითკრიტიკის, სინანულის განწყობა, რომელიც, ვფიქრობთ, დამოუკიდებელია ნოსტალგიური გრძნობებისაგან. იძულების გარეშე სამშობლოს დატოვება პასუხისმგებლობასთანაა დაკავშირებული. ამ შემთხვევაში ემოცია ადგილს უთმობს განსჯას: ხომ არ ასცდა შემოქმედი თავის გზას? როდესაც შენს ახ-

ლოს აღარაა სამშობლო – „სიცოცხლის ძალის სათავე“, შემოქმედებითი ენერგიის საფუძველი, იწყება ფიქრი იმაზე, თუ რა ელის შენს შემოქმედებით პოტენციალს უცხოეთში.

„უბრალო სიტყვებს ეყრდნობი,
უბროლოს, უმარგალიტოს,
გაგიმარტივდა სათქმელი,
საძნელო, სამაგალითო.

სულ დაგავინწყდა სიმძიმე,
რაც არსებობას სტანჯავდა,
მრავალფერობის სირთულე,
ლალის, ქარვის და მარჯანთა.

ნებით დავტოვე სამშობლო,
სიცოცხლის ძალის სათავე —
მადლის მარილის მომცემი,
ნიალი – სხივთა მკათათვე.

გამიღარიბდა მზის შუქი,
გამიღარიბდნენ სიტყვები,
რალაც ახალ მზეს შევები,
რალაც სხვა სიზმარს მივყვები.“

როგორც თეორიულ ნაწილში აღინიშნა, შემოქმედებითი პოტენციალის პრობლემა მნიშვნელოვანია უცხოეთში მოღვაწე შემოქმედისათვის. ლოგიკურია შიშიც თუნდაც ენის დავინწყებისა. შესაძლოა, ემიგრანტულმა ნოსტალგიამ და სათქმელმა გააღარიბოს არა მხოლოდ თემატიკა, არამედ მხატვრულ-გამომსახველობითი საშუალებებიც, შესაძლოა პირიქითაც მოხდეს: უცხოეთში გადარჩენის, სულიერი ძალების მოკრების, კულტურული მეხსიერების, იდენტობის შენარჩუნების საშუალება სწორედ ნარაცია, სიტყვა ხდება. ამავე დროს „უცხოეთის გაუცხოება“ ხშირად ავლენს შემოქმედის დაფარულ ენერგიას. როგორც ვხედავთ, მ. კობაიძის საზღვარგარეთული პოეზია ის შემთხვევაა, როდესაც პოეტის შიში ამაოა: შემოქმედებით პოტენციალს საფრთხე არ ემუქრება. ასევე ძნელია სამშობლოსაგან მოშორებული ადამიანისათვის ახლობლების დაკარგვა, სრულიად მოულოდნელად ძმის, შემდგომ კი მამის სიკვდილი, მაგრამ ამ შემთხვევაში სიტყვა, პოეზია არ არის მხოლოდ ნოსტალგიის, სასოწარკვეთის, საკუთარი თავის გადარჩენის, ემოციების გამოხატვის საშუალება, მისი პოეზია სამომავლო ფიქრისა და განსჯისათვისაა შექმნილი, მისი ინდივიდუალიზმი, კულტურული მეხსიერება მუდმივად ახალი ხედ-

ვებით მდიდრდება. უცხოეთშიც მ. კობაიძის სათქმელი ამქვეყნიურ განცდათაგან ამოიზრდება ისე, რომ იტევს ემიგრანტის პიროვნულ სევდასაც და საყოველთაო ასპექტებსაც, ადამიანის სულის უღრმეს ფენებს იძიებს და ცდილობს გაარკვიოს საკუთარი და ზოგადად ადამიანის ამქვეყნად ყოფნის დანიშნულება. იქ, უცხოეთში, კითხვაც მეტი ისმის: სად არის სიმართლე, ჰარმონია? როგორ იცვლება სამყარო? რას დავეყრდნოთ და სად ვეძებთ რწმენა ამ ინტერკულტურულ, გლობალურ ვითარებაში? პასუხებიც უფრო მრავლისმომცველია, რადგან ძიებისათვის დღეს საზღვარგარეთ მეტი შესაძლებლობებია: ფართოვდება სუბიექტური ინტელექტუალური ველი და, შესაბამისად, გამოცდილებათა არეალიც.

***

„უცნობია გაზაფხული, რომელიც მოვა.
უცნობია გაზაფხული, რომელიც წავიდა.
გამუდმებულ დინებაში ვეძებ სიმყარეს.
ვეძებ ნაცნობ, სამუდამო ადგილს —
საკუთარ სახეს, რომელიც მუდამ მიედინება.
მე კი ვიცი, როგორიც არის, მაგრამ
რასაც სარკეში ვხედავ, ის არ ემთხვევა იმ ჩემ სახეს,
რომელსაც ვიცნობ.
გამუდმებული ნიაღვარი,
ვერაფერს ვასწრებ.
უსასრულობა ისევე მიუწვდომელი ჩემი გონებისთვის,
როგორც დასასრული.
დასაწყისის იქით რა იყო, აღარც ის მახსოვს.
ისევე აქ დავეგდები, ამ ბალახზე.
უცნობი ფოთლის ხელისგულის რბილ ხაზებზე
ვემთხვევი
ყოფნას.

***

ღმერთო, მასწავლე, როგორ გავჩუმდე,
როგორ დავბრუნდე უსიტყვო სიმართლეში,
სადაც სამყარო ბრუნავს გარინდებული,
და რიტმისა და დარდის
ურთიერთშეხვედრით
ბრწყინდებიან შუშაბანდები

სამყაროსი –

სადაც მარადიული დედა გვეგულება

ლმერთთან შუამავლად

და თვით ლმერთის ლმობიერ დედად.

მარადიული სილბოს იმედით

მივეახლებით დედამიწას

და ჩავადნებით,

ჩონჩხებად შევაშრებით,

ჩვენი ძელებით კალთას ავუვსებთ.

ამასაც გვაპატიებს,

გადაგვივლის მწვანე,

ნათელი ყვავილებით აჭრელებული მდელოებით —

ვარსკვლავებს ავხედავთ

ყვავილების ბუტკოებიდან.

გრძელი სალამოები

დაგვარონებენ.

***

როგორ წერდი ადრე

სინანულის წამებს

უდარდელი რითმით,

სულ სიმღერის ხმაზე

ჩამოთვლიდი ცრემლებს, ტირილით და რიხით.

აბა ერთი მზის სხივს

შეეჯიბრე ერთხელ,

გაანათე ერთი

ფოთლის ერთი ძარღვი,

კენჭის ერთი ხაზი,

სახლის ერთი კუთხე.

სულ ამ სიტყვებს ჩასცქერ,

სულ ამ სიზმრებს უსმენ,

სინანულით უხვი.

ვერც მურაბას ხარშავ,

ვერცა ჰქსოვ და ჰქარგავ,

ვერც კრუხ-წინილს უვლი."

სიტყვა სწორედ უცხოეთში ხდება მრავლისდამტევი სიმბოლო, ცდილობს ყოველდღიურობას, წარმავლობას გამოსტაცოს მარადიული, იქმნება მეტაფორული სახეები, რომლებიც არა მხოლოდ

ემოციას აძლიერებს, არამედ მკითხველს ლოგიკურ და ფილოსო-
ფიურ სათქმელს უზიარებენ.

„მე აღარ მახსოვს, თუ ვწერდი ლექსებს,

მთელი ცხოვრება თითქოსა ვკემსე

ჩემი ნარღვევი უთქმელი დარდი.

სიზმრიდან დამდის მღვრიე წარსული.

ღალატისანი გული მეტკინა.

ვერ მოვკვდი, როცა წასული განახე.

ნეტა მეტირა

მთელი ხმითა და მთელი სიმნარით.

ჩამომედინა ცრემლი წითელი – როგორ ჩუმია შენი

საფლავი –

მინაში წოლა

განა დაგმშვენდა.

აი, უშენოდ

კიდევ დაღამდა.

აი, უშენოდ

კიდევ გათენდა.

კიდევ გავძელით უშენოდ ყოფნა.

კიდევ დავბერდით.”

მანანა კობახიძის საზღვარგარეთული შემოქმედება მრავალი
ასპექტით ამდიდრებს ქართული მწერლობის ინტერკულტურულ
მოდელს, წარმოაჩენს ნაციონალური იდენტობის კონცეპტებს,
ამავე დროს გვხიბლავს ზოგადსაკაცობრიო სათქმელით, ცხოვრე-
ბის ლაბირინთების მოძიებით, ადამიანის სულის უღრმეს ფენებში
ფსიქოლოგიურ-ფილოსოფიური წედომით, რაც არც ისე ხშირია
სამშობლოს გარეთ შექმნილ პოეზიაში.

**გერმანულენოვანი
ინტერკულტურულ-მიგრაციული მწერლობა**

**თამაში და შემოქმედება როგორც ხსნა.
ვიკი მარგველაშვილის პროზა¹**

ვისაც უჩვეულო ბიოგრაფიები იტაცებს, გივი მარგველაშვილის ბიოგრაფიას უნდა გაეცნოს. მამამისი, ტიტე მარგველაშვილი, ქუთაისში გაიზარდა, გიმნაზიის დამთავრების შემდეგ სასწავლებლად გერმანიაში გაემგზავრა და 1913 წელს ჰალეს უნივერსიტეტში დაიცვა დისერტაცია კოლხების, იბერებისა და ალბანების ისტორიოგრაფიაზე. საქართველოში დიდი გეგმებით დაბრუნდა, მაგრამ როცა კოლხური ყოფა კოლხოზურმა შეცვალა (გივი მარგველაშვილის მეტაფორაა), ემიგრაციაში წავიდა. „როცა სამშობლო უცხოეთად იქცევა, მაშინ უცხოეთი იქცევა სამშობლოდ“, - წერდა ემიგრანტი თომას მანი.

გივი მარგველაშვილი დაიბადა გერმანიაში, 1927 წელს. იგი იზრდებოდა ბერლინში, აქვე დაამთავრა სკოლა.

1946 წლის თებერვალში ტიტე მარგველაშვილმა წერილი მიიღო. მას ბერლინის საბჭოთა საოკუპაციო ზონაში ინვევდნენ საგანგებო მოლაპარაკებაზე, რომელსაც ქართველ სამხედრო ტყვეთა ბედი უნდა გადაეწყვიტა. ქართული სათვისტომოს ავტორიტეტული ხელმძღვანელი უყოყმანოდ მიჰყვა მოწვევას და რადგან მოლაპარაკების მონაწილეთა შორის დიდი ხნის უნახავი მეგობრებიც ეგულებოდა, თავმოსაწონებლად 18 წლის ვაჟიც თან გაიყოლა.

საბჭოთა საოკუპაციო ზონაში შესვლისთანავე მამა-შვილი დააპატიმრეს და ზაქსენჰაუზენის უკვე გასაბჭოებულ საკონცენტრაციო ბანაკში მოათავსეს. აქ გატარებული წელიწადნახევრის შემდეგ გივი მარგველაშვილი მოსკოვის გავლით თბილისში გამოაფრინეს, ხოლო ტიტე მარგველაშვილი დახვრიტეს.

ასე აღმოჩნდა მშობლიური კონტექსტიდან ამოგლეჯილი გივი მარგველაშვილი სამშობლოში – მშობლების ქვეყანაში -, რომელიც მშობლებს მეოთხედ საუკუნეზე მეტი ხნის წინ დაეტოვებინათ. იგი ისე ამოაგდეს ცხოვრებიდან, თითქოს ვიღაცას მის მაგიერ გადაეწყვიტოს: „ცხოვრება ის ადგილია, სადაც ცხოვრება არ შეიძლება“. ეს განაჩენი ციტატაა (Жизнь – это место, где жить нельзя – მარინა

¹ იხ. აგრეთვე კარტოზია 1994; 1997.

ცვეტაევა). ამ შეძახილის ავტორს ცხოვრებაში არ აყენებენ, მისი ადგილი მხოლოდ მწერლობაშია. გივი მარგველაშვილიც ბედისწერის მიერ იქნა რეკრუტირებული ლიტერატურაში, წინასწარი გაფრთხილების გარეშე და უფადოდ.

ერთადერთი საგზალი, რომელიც ცხოვრებიდან სამშობლოში გამოჰყვავს, გერმანული ენა იყო. „ეს ენა ჩემი დედა ენაა, რაც შეუსაბამობასავით ჟღერს – დედაჩემი ხომ ქართველი იყო –, მაგრამ ... დედა ადრე გარდამეცვალა, მამას კი დრო არ ჰქონდა ჩემთვის ქართული ესწავლებინა“ (მარგველაშვილი 1993:23).

თავის საარსებო არეს გივი მარგველაშვილი „ცხოვრებას“ კი არ უწოდებს, არამედ „ტექსტს“, „ონტოტექსტს“, „ნიგნს“. „მე ნიგნის პერსონაჟი ვარ. ეს ნიშნავს, რომ, კაცმა რომ თქვას, მხოლოდ ნიგნში ვარ შინ, არსებობით მხოლოდ ორ ყდას შუა ვარსებობ და ტელეფონის ნომრის მაგიერ გვერდის ნომერი მაქვს“ (მარგველაშვილი 1991ბ:7).

ყოველ ნიგნს აქვს თემა, ასევე ნიგნის მობინადრეებსაც. მარგველაშვილის თემა ისაა, რომ მას აქვს თემა. ეს არ არის ტავტოლოგია. მას აქვს თემა, რადგან ბედმა ცხოვრებიდან („რეალური ცხოვრებიდან“) ტექსტში („ონტოტექსტში“) მოისროლა, პერსონა მარგველაშვილი პერსონაჟ მარგველაშვილად აქცია. სწორედ ეს – ცხოვრებიდან ნიგნში ჩაგდებულობა – არის კიდეც მარგველაშვილის თემა, ან უკეთ, თემა ონტოტექსტისა მარგველაშვილის მონაწილეობით.

პერსონაჟი მარგველაშვილი მწერალია და წერს ნიგნებს ნიგნების პერსონაჟებზე.

რამდენი ცნობილი პერსონაჟი იტანჯება ნიგნებში, რადგან უსიამოვნო – მეტიც, გაუსაძლის – თემაში უწევს არსებობა. გივი მარგველაშვილი მათი ხვედრის შესამსუბუქებლად – ამ, თუ გნებავთ, ლიტერატურული სინდისის პატიმრების გასათავისუფლებლად – იღვწის და სადაც კი ხელი მიუწვდება, პერსონაჟების სასარგებლოდ ცვლის ცნობილ ტექსტებს.

აი, ერთი მაგალითი: მათეს სახარებაში ჰეროდეს მიერ წარმოგზავნილი მხედრები უმოწყალოდ ხოცავენ ორ წლამდე ასაკის ჩვილებს ბეთლემში. მათს დასახსნელად მარგველაშვილი პატარა მოთხრობას ქმნის. ამ მოთხრობას „ნიგნის პერსონაჟთა დროული გადაბარგება“ ჰქვია (მარგველაშვილი 1992:16). მისი შინაარსი ასეთია: ჰეროდეს მხედრების შემოსევის წინა დღეს ჩვილბავშვიანი ოჯახები ერთიანად იყრებიან და გადადიან... ლუკას სახარებაში.

ლუკას სახარებაში ბავშვების ჟლეტის ეპიზოდი, როგორც ცნობილია, არ არის.

* * *

ეს არაჩვეულებრივად გონებამახვილური ხსნა სხვა არაფერია, თუ არა ემიგრაცია. მაგრამ იმ ონტოტექსტში, რომელშიც გივი მარგველაშვილს იმხანად უწევდა ყოფნა, ეს უიმედო გზა იყო, რადგან საბჭოთა კავშირიდან, როგორც ცნობილია, ემიგრაცია შეუძლებელი იყო.

რაკი ონტოტექსტის მიტოვება შეუძლებელია, გათავისუფლების სხვა გზა უნდა ეძიოს. ტექსტის „გასწორების“ ყოველი აქტი არის შემოქმედებითი მოსინჯვა მთავარი გათავისუფლებისა – საკუთარი თავის გათავისუფლებისა საკუთარი თემისაგან. ასე იზადება ახალი პროექტი ბეთლემის ჩვილების გადარჩენისა. – ამ გრანდიოზული პროექტის ხორცშესხმის რეპორტაჟია რომანი „დიდი კორექტურა“.

„დიდი კორექტურის“ – საიდუმლო ორგანიზაციის – ხელმძღვანელობა ჰეროდეს გამოგზავნილი მკვლელების წინააღმდეგ გასაჩაღებელი ჯვაროსნული ლაშქრობის კადეტებს აგროვებს. ისინი რეალური სამყაროდან წიგნის სამყაროში – მათეს სახარებაში – უნდა გაიგზავნონ. თორმეტი შერჩეული მებრძოლი იესოს მოციქულთა სახელებს ირქმევს და მეთაურის ხელმძღვანელობით ბიბლიურ ბეთლემში მიემგზავრება. რომანი პირველ პირშია დაწერილი, ამბავს თადეოზი – ერთ-ერთი მებრძოლი – ჰყვება.

რეალური პირები – მებრძოლები – მრავალი ფათერაკის მიუხედავად, ბავშვთა ჟლეტისთვის დანიშნულ დროზე ერთი დღით ადრე ჩაალნევენ წიგნში, ბეთლემში შევლენ და სასწრაფოდ იწყებენ მოქმედებას. აქ კი ირკვევა, რომ ყველა ბეთლემელს როდი სჯერა თავდაცვითი სიმაგრეების აშენებისა, მამაკაცების მობილიზაციისა და მებრძოლთა მიერ შემოთავაზებული სხვა ღონისძიებების აუცილებლობისა. ბეთლემელთა ერთი ნაწილი აღფრთოვანებულია, მაგრამ ესენი ორ წლამდე ასაკის ბავშვთა მშობლები არიან და უმცირესობას წარმოადგენენ, უმრავლესობა კი არ ეთანხმება კორექტორებს.

რადგან ბეთლემის მოსახლეობა დამოუკიდებლად ვერ არჩევს კეთილს ბოროტისაგან, სასარგებლოს საზიანოსგან, კორექტურის მებრძოლებს სხვა არა დარჩენიათ რა იმის გარდა, რომ ძალდატა-

ნებით მოუტანონ სიკეთე უბირთ. თითოეული მეგრძოლი იღებს დავალებას, რომელსაც ზედმიწევნით ზუსტად ასრულებს. ანდრია და ფილიპე მეთაურის ადიუტანტები ხდებიან. მეთაური ქალაქის საბჭოს კოშკში იკავებს ადგილს და საერთო ხელმძღვანელობას კისრულობს. სიმონი მეთაურის კურიერია – იგი ასაჯაროებს ბრძანებებს, ხოლო მეთაურს კორექტურის მიმდინარეობის შესახებ მოახსენებს. იაკობი, რომელიც რეალურ ცხოვრებაში სამხედრო პირი იყო, მოსახლეობის საბრძოლო სულისკვეთების ასამაღლებელ მიტინგებს აწყობს. ბართლომე და თომა ბავშვთა კვების გაუარესების თავიდან ასაცილებლად წიგნის რეგიონის ყველა ძროხას ერთ ბოსელში ათავსებენ, რათა მთელი ბეთლემის რძე სამართლიანად გაანაწილონ შემდეგი თანმიმდევრობით: ჯერ ბავშვები, შემდეგ ბავშვთა თვალსაჩინო დამცველები, შემდეგ სხვები. პეტრე და მეორე იაკობი ლაზარეთს ხსნიან. იუდას მოსახლეობის სამხედრო წვრთნა ევალება. თვითონ თადეოზი პოლიციას ქმნის და ქალაქში საზოგადოებრივ წესრიგს ამყარებს.

კორექტურის რაინდთა თავგანწირვის შედეგად პეროდეს რაზმების მოსალოდნელი შემოსევის წინაღობით ბეთლემში შემდეგი მდგომარეობაა: ციხეები გავსებულია, „რადგან ვინც ახლა, ბოლო გადამწყვეტ საათს, როცა ყოველი ხელი ძვირად ფასობდა, ბეთლემის დატოვებას ლამობდა, ძველი ტექსტის (ძველი ერთობის) ბნელი – ყოველ შემთხვევაში, საეჭვო – ელემენტი იყო, რომელიც ბეთლემის გასწორების მთელი ხნის განმავლობაში ... უმჯობესი იყო მოვლენებისგან გამოეთიშათ“ (მარგველაშვილი 1991ა:170-171). ბეთლემელ ხუცესებს რაც შეეხებოდათ, „აუცილებლად იქნა მიჩნეული მათი გასახლება ანუ ახალი აღთქმის ამბის ფარგლებს გარეთ გაძევება, სრულიად სხვა წიგნურ რეგიონში – იდეალურ შემთხვევაში ძველი აღთქმის ტექსტში – გადაგზავნა და იქ ბედის ანაბარა მიტოვება“ (მარგველაშვილი 1991ა:189).

მეორეხარისხოვანი და შემთხვევითი პერსონაჟები მაინც რჩებიან, მაგრამ „აბსოლუტურად მეორეხარისხოვანი“ და „აბსოლუტურად შემთხვევითი“ პერსონაჟებს გამასწორებელი რაზმი ადგილზევე ანადგურებს. ბეთლემი ბასტიონად გადაქცეულა, მაღალი ბარიკადები აღუმართავთ და ახლა მეორე დაცვითს ხაზსაც აგებენ.

მოულოდნელად ჩნდება ეჭვი: ხომ არ გადაიფიქრებს პეროდე? რომ არ გამოგზავნოს მკვლევლები? ან სხვა დროს რომ გამოგზავნოს? ანდა უფრო მრავალრიცხოვანი ჯარი რომ გამოუშვას? ეს ეჭვი სულ უფრო იზრდება, მაგრამ ყველაზე მოულოდნელი ის არის,

რომ ამ შეკითხვების პასუხს ვერც ვიტყობთ, რადგან მოსალოდნელი შეტევის დაწყების წინ მთხრობელ თადეოზსა და მის ამხანაგებს... ღრმა ძილი იპყრობთ.

რასაც რომანის დასასრულს ვხედავთ, არის ბავშვების სახელით შეცვლილი, შემამინებელი ბეთლემი.

* * *

ჩანს, გივი მარგველაშვილისთვის თავიდანვე ცხადი იყო, რომ თემის განადგურება – მისი ძალადობრივი შეცვლა – ონტოტექსტიდან გათავისუფლების საშიში და უსარგებლო გზაა, მაგრამ რადგან თეორიულად ეს შესაძლებლობა არსებობს, თავი მოვალედ ჩათვალა, ისიც მოესინჯა და აღენერა. „დიდი კორექტურა“ შესანიშნავი სატირაა დამანგრეველი რევოლუციისა.

შემთხვევითი არ არის, რომ თემა, რომლისგან გათავისუფლების საშუალებებსაც უტრიალებს გივი მარგველაშვილი, ბავშვების მოკვლის თემაა. იგი, გივი მარგველაშვილი, თვითონ არის ერთი მათგანი, ვინც ბავშვი იყო, როდესაც მოკლეს. მას არა მხოლოდ მამა მოუკლეს, ცხოვრება თვითონ მასაც წაართვეს. არც ისაა შემთხვევითი, რომ იგი მათეს სახარებას „ასწორებს“. ამ წიგნს ყველა იცნობს. ეს ტექსტი ნახევარი მსოფლიოსთვის ახლობელი და ნაცნობია, და, შესაძლოა, არც ის იყოს შემთხვევითი, რომ მას შემდეგ, რაც ასევე ნახევარი მსოფლიოსთვის ცნობილი ხერხები გათავისუფლებისა – ემიგრაცია და რევოლუცია – მისი თემატური მდგომარეობისთვის შეუფერებელი აღმოჩნდა, მაინც მიგნებული – ოღონდ ამჯერად არცთუ ყველასათვის გამოსადეგი – „გზა ხსნისა“ სხვა – ნახევარი მსოფლიოსთვის ჯერ კიდევ ნაკლებად ცნობილი – წიგნის, „აღუდა ქეთელაურის“, მაგალითზე გამოცადა.

ლაპარაკია „მუცალზე“. მაგრამ სანამ ამ რომანს შევეხებოდე, უნდა ვახსენო „კაპიტანი ვაკუში“ – ავტობიოგრაფიული რომანი¹. უკვე ამ უადრეს და ავტორის უსაყვარლეს რომანში ცხადად გა-

---

¹ ამ ექვსტომიანი Opus Magnum-ის პირველი ორი ტომი 1991-1992 წლებში დაიბეჭდა კონსტანცში და 2011 წელს – ბერლინში, მესამე ტომი – 2006 წელს თბილისში, ხოლო მეოთხე, მეხუთე და მეექვსე ტომები ჯერაც არ გამოქვეყნებულა. პირველი ტომი ქართულად თარგმნა კარლო ჯორჯანელმა (თბილისი: კავკასიური სახლი 2005). აქვე აღვნიშნავ, რომ „მუცალი“ ქართულად თარგმნა მაია ბადრიძემ (თბილისი: დიოგენე 2001).

მოჩნდა მარგველაშვილი-ნეოლოგისტის განუზომელი შესაძლებლობები: ავტორი ენას თავისით ათხზევინებს თავს. აქ ენა კი არ არის მედიუმი ავტორისათვის, არამედ, პირიქით, თვითონ ავტორია მედიუმი ენისათვის: ენა ავტორის საშუალებით თავის თავს გამოთქვამს. ეს მართლაც ენის "კვირადღეა" – როცა "მოცლილი" და უზრუნველი ენა თავშემონახულად კი არ მუშაობს, არამედ თავგამეტებით ლაღობს.

* * *

„მუცალი“. ეს რომანი რომ მაშინ დაბეჭდილიყო, როცა დაინერა, 60-იან წლებში, დღეს მისი ავტორი პოსტმოდერნისტული ლიტერატურის ერთ-ერთ მთავარ წარმომადგენლად იქნებოდა გამოცხადებული ლიტერატურულ ენციკლოპედიებში. რომანმა მხოლოდ 1991 წელს იხილა მზის სინათლე.

მუცალი, რომელიც ვაჟას უკვდავი პოემის დასაწყისშივე კვდება და, ამდენად, მეორეხარისხოვან პერსონაჟს წარმოადგენს, გივი მარგველაშვილის რომანის პირველი პირია. იგი პირველი პირია როგორც მთხრობელი და მთავარი – „აბსოლუტურად მთავარი“ – პერსონაჟია, როგორც მოქმედი.

საკმარისია, რომელიმე მკითხველმა პოემა ხელში აიღოს, ანუ მუცალითა და მისი თანაპერსონაჟებით დასახლებული სამყაროს ცაზე „რეალური თავი“ გადმოიხაროს, რომ მუცალი მყისვე ბრძოლის ველზე უნდა გაჩნდეს, რათა ქეთელაურს მოეკვლევინოს. თემა, რომელშიც მუცალი სამუდამოდ არის გამომწყვდეული, სისხლიანია, მაგრამ მისი თემა ესაა და, როგორც უნდა უჭირდეს, უნდა გაუძლოს. სხვა პერსონაჟებმა საალერსო სახელიც კი მოუგონეს თემას. გერმანულ ენაში კნინობითი ფორმის სანარმოებლად სახელებს -i სუფიქსი დაერთვის. ამიტომ ბუნებრივია, რომ „თემა“-ს (Thema) მოფერებით „თემი“ (Themí) უწოდეს. ასე მხიარულად, თამაშ-თამაშით ისმება ტოლობის ნიშანი თემასა და თემს შორის, რაც ერთბაშად თავდაყირა აყენებს ჩვენს შეხედულებას, თითქოს ლიტერატურასა (Tema) და ცხოვრებას (Temí) შორის ზღვარი არსებობდეს.

ეს სიურპრიზი სიტყვის თამაშის მხოლოდ ერთი ბრილიანტია. მოულოდნელობები ახლა იწყება. ვაჟასთან მუცალის შესახებ მხოლოდ იმას ვიტყვობთ, რომ იგი ქისტია. მარგველაშვილი კი მუცალის „ვრცელ ბიოგრაფიას“ გვაცნობს.

თურმე მუცალი თავგადაკლული მოჯირითე ყოფილა. ერთ დღეს თვალი ხევსურების განთქმული ბედაურისთვის დაუდგამს, რომელიც სასწაულებს სჩადიოდა და არც ერთ მხედარს ახლოსაც არ იკარებდა. ამ ჯიშთან ცხენს თურმე პოეტები უმღერდნენ. „რადგან იმ დროს ქისტებს შორის უკვე გამოვიჩნეოდი და ხევსურებთანაც თავზე ხელალებული მეალაფის სახელი მქონდა დაგდებული, ძალიან ხშირად ამ ლექსებში მეც ... მახსენებდნენ. მადიდებდნენ როგორც იმ ბედაურის პატრონს, და მეც დავიფიცე ... გამონაგონი სინამდვილედ მექცია“, – გვიამბობს მუცალი (მარგველაშვილი 1991ბ:26).

და, აი, ერთ ვარსკვლავებიან ღამეს მართლაც ეძლევა შემთხვევა ზღაპრული ცხენი ახლოდან ნახოს. ამ ბუნების საოცრებამ მაგნიტივით მიმიზიდაო, ჰყვება მუცალი. მის დანახვაზე ცხენი არ გარბის. მუცალი უახლოვდება, ის კი ადგილზე დგას. უფრო ახლოს მიდის, ფაფარში ავლებს ხელს. ცხენი მორჩილად იცდის. ნამიც და – არც კი სჯერა – უკვე ცხენზე ზის. სიხარულისგან რეტდასხმული ცხენს ქუსლებს ფერდებში ჰკრავს და ისიც ადგილს სწყდება. ბედნიერებისგან ფრთაშესხმული მუცალი მიაჭენებს საოცნებო ცხენს, ქროლვით მიაპობს ღამეს და არც კი იცის, საით მიეშურება („მირბის, მიმაფრენს უგზო-უკელოდ ჩემი მერანი“). გვიანლა ხვდება, რომ ცხენს ხევსურეთისკენ აუღია გეზი, და როცა საზღვარს გადაკვეთს, მაშინლა შეამჩნევს ავისმომასწავებელ ფრინველს, ფრთების შხუილითა და ხმაურით მთელი გზა უკან რომ მოსდევდა („უკან მომჩხავის თვალბედითი შავი ყორანი“). აი, თურმე ვინ ყოფილა მუცალი. შეაგელვებს ცხენს ხევსურულ თემში და ნანინას-ნარმეტყველვეი თემატური სიკვდილიც („ნუ დავიმარხო ჩემსა მამულში“) იქვე ელოდება: „გულში მჭირს, გულში, რჯულძაღლო“.

ახლა კი გასაგებია, რას ეყრდნობა ვაჟა-ფშაველას არამთავარი პერსონაჟის სტატუსის ამაღლება გივი მარგველაშვილის რომანში: წინა ცხოვრებაში – ძველ ტექსტში – მუცალი, ნიკოლოზ ბარათაშვილის „მერანის“ მხედარი, აბსოლუტურად მთავარი პერსონაჟი – მეტიც, აბსოლუტურად ერთადერთი ადამიანი – ყოფილა.

ეს სასიკვდილო ინტერტექსტუალური ექსკურსია იშვიათი ოსტატობით დაწერილი დაუვინყარი ეპიზოდია რომანში.

მას შემდეგ მუცალი ხევსურულ თემშია და, რალა თქმა უნდა, თემიდან თავის დაღწევას ღამობს.

როცა პოემას არავინ კითხულობს, მუცალიც მოცლილია. ამ დროს სულ უფრო ხვენს და სხვა პერსონაჟებსაც აყვარებს თავის

გამოგონილ ერთ თამაშს. ეს თამაში დომინოა, ოღონდ ქვებზე წერტილების მაგიერ პოემის ტექსტის ესა თუ ის ფრაგმენტია ამოკან-რული. თამაშის დროს დადებულ ქვას „შესაფერისი“ ქვა უნდა მოუ-დო, როგორც დომინოს წესია. თუ კარგად ითამაშე, შეგიძლია ტექ-სტის ისეთი ვარიანტი გააწყო სათამაშო მაგიდაზე, რომ შენთვის არასასურველი ეპიზოდი არც კი შედგეს. რადგან ეს დომინო თემა-ტურია, მას „თომინო“ ჰქვია.

თომინოში რამდენიმე სპეციფიკური ქვაც არსებობს, მუცალის გამოგონილი. ასეთებია, მაგალითად, „ყორანი“, „შავი მერანი“, „ში-ში“. ესენი ცუდი ქვებია: თუ რომელიმე დაიდო, მან, ვისი სვლაცაა, უნდა „გაიაროს“. კარგი ქვებია, სამაგიეროდ, „მტრედი“, „თეთრი მერანი“, „ხელის ჩამორთმევა“. მას, ვინც ამ ქვას დადებს, შეუძლია კიდევ ერთი სვლა გააკეთოს. თითოეულ ქვას თავისი ახსნა და და-საბუთება აქვს.

თეთრი მერანი და მტრედი სულ უფრო ცოცხალი ფიქციები ხდებიან. მათი მეშვეობით მუცალი დროდადრო მალულად ქის-ტეთშიც იპარება ხოლმე. მაგრამ როგორც კი მკითხველი ხელში აი-ღებს „აღუდა ქეთელაურს“, მუცალიც კისრისტეხით ბრუნდება თემში, რათა თემატურად მოიკლას. ამ ხანმოკლე გასვლებს ანუ მოგზაურობებს მუცალი საოცნებოს ეძახის. საოცნებოა ყოველი გასვლა, ჯერ ერთი, იმიტომ, რომ სახიფათოა: პერსონაჟებს მწყემ-სები – თხის მწყემსები – სდარაჯობენ, რათა არაფერი შეეშალოთ, განსაკუთრებით კი ღმერთი არ გაუნყრეთ და თემის საზღვრებს არ გასცდნენ, მეორეც იმიტომ, რომ ასეთი მოგზაურობა მხოლოდ ოც-ნების დახმარებით არის შესაძლებელი.

* * *

„სიტყვებს 'თემი', 'სიკვდილი' და 'თომინო', რომლებიც ჩემი, როგორც წიგნის პერსონაჟის, ავტობიოგრაფიის საყრდენი სიტ-ყვებია, მსურს მივამატო მეოთხე, რომელიც ასეთივე მნიშვნელო-ვანია და იმავე თანხმობით იწყება: 'ოცნება'", ამბობს მუცალი (მარგველაშვილი 1991ბ:158). საქმე ის არის, რომ გერმანულ ენაში ეს ოთხივე სიტყვა t-თანხმობით იწყება: Themí 'თემი', Tod 'სიკ-ვდილი', Thomino 'თომინო', Trau 'ოცნება/სიზმარი'.

ამგვარად, ერთი და იმავე თანხმობით დაწყებული ოთხი სიტ-ყვით – ორი ოპოზიციური ნყვილით – მონიშნულია რომანის სივ-რცე. „თემი“ უპირისპირდება „თომინოს“, ისევე როგორც „სიკვდი-

ლი" უპირისპირდება "ოცნებას/სიზმარს" ანუ "სიცოცხლეს/ცხოვრებას". თუ გავიხსენებთ, რომ "ცხოვრება სიზმარია" (კალდერონი), ყველაფერი მარტივი და ნათელია: გაქვავებული ტრადიცია სიკვდილია, შემოქმედება – სიცოცხლე.

* * *

"მუცალში" ავტორმა გათავისუფლების მისთვის მისაღებ გზას მიაგნო. ეს "მესამე გზა" არც რევოლუციაა და არც ემიგრაცია. ამ გზით მავალი თემას/თემს არც ცვლის, არც ტოვებს. ერთადერთი, რასაც თავის გადასარჩენად მიატოვებს ხოლმე, – თემამ/თემმა მართლაც ბოლო რომ არ მოუღოს – არის საკუთარი თავი ანუ თემის ტუსალი "მე". საკუთარი თავიდან დიდი ხნით გასვლა შეუძლებელია, მაგრამ დროებით – გარდაუვალი. დროდადრო "იქ" თუ არ გახვედი და სასიცოცხლო ენერგიით არ აივსე, "აქ" დიდ ხანს ვერ გაძლებ. ხოლო თუკი მუცალი ხარ, რომელსაც გამუდმებით გკლავენ და რომელიც ყოველ წუთს ხელახლა ელოდები სიკვდილს, მაშინ მით უფრო დაგჭირდება "იქ" სულის მოთქმა, რათა "აქ" სული არ გაგძვრეს. ამას კი თამაშით მოახერხებ, სიტყვის თამაშით, ოხუნჯობით, ერთი სიტყვით, სიცილით. სიცილი ხომ ხანმოკლე ყოვნია, მოკლე ჩართვა – ენაში მომხდარი მოულოდნელი ავარიის სიგნალი. აი, ამ დროს შეგიძლია გაძვრე, ფილტვები სუფთა ჰაერით აივსო, ხელახლა დაიბადო და სანამ მავთული (მავთულხლართი) გასწორდებოდეს, სწრაფად უკან დაბრუნდე. ეს თამაში უსასრულოა, როგორც უსასრულოა თემატური სიკვდილი. დაულალავად თამაში, "მე"-ს მიტოვება სასიცოცხლო აუცილებლობაა, თუ არ გინდა, რომ ეს "მე" თემამ (თემმა) წაგართვას, პატივი აგყაროს და დაგიპყროს. მაშ, თამაში ღირსების საქმედ ქცეულა.

* * *

გივი მარგველაშვილის მუცალი კეთილსინდისიერად იხდის თემატურ ვალს – სიკვდილს ერთხელაც არ დაჰმალვია. მაგრამ ის ასევე ვაჟკაცურად იცავს თავის ღირსებას – ოცნებობს და თამაშობს. მისი იუმორი ხალასია, მისი ირონია – დიდებული, ხოლო შემოქმედება – განუწყვეტელი.

თუ „კაპიტანი ვაკუში“ მწერლის ავტობიოგრაფიაა, „მუცალი“ შეიძლება გივი მარგველაშვილის ავტობიოტრეტიად ჩაითვალოს.

თანამედროვე ინტერკულტურული ლიტერატურის გამორჩეული ავტორია წინო ხარატიშვილი, რომელმაც უკვე დაიმკვიდრა ადგილი თანამედროვე გერმანულენოვან სამყაროში. ამ მწერალს შემდეგი იდენტობები გამოარჩევს: მიგრანტობა და ქალი ავტორობა. თუ გავითვალისწინებთ თანამედროვე გლობალურ და მიგრაციულ პროცესებს და ფასეულობათა სწრაფ ცვლადობას, გასაგებია ის დიდი მნიშვნელობა, რაც ენიჭება ქალ ავტორთა შემოქმედების შესწავლას, ლიტერატურაში ქალისა ადგილისა და როლის განსაზღვრას გენდერული, კულტუროლოგიური თუ ლიტერატურათმცოდნეობითი ასპექტებით. ამ მხრივ საქართველოშიც იგრძნობა გააქტიურება. მასკულიზური ლიტერატურის გვერდით აღმოცენებული ქალთა, ქალ ავტორთა ლიტერატურა, მიუხედავად თავისი მცირე პერიოდისა, უკვე გარკვეულ ტრადიციას ქმნის. თანამედროვე მამაკაცური თვითგაცნობიერებული ტექსტების გვერდით, რომლებიც ავტონომიურ და ინდივიდუალურ იდეალებს აფუძნებენ, ვითარდება მეცნიერულად არგუმენტირებული და განსაზღვრული ქალთა ლიტერატურა, რომელიც ყანრობრივად განსხვავდება მამაკაცურისაგან. ქალი ავტორი უკვე ცალკე იდენტობას წარმოადგენს, რადგანაც იგი განსაზღვრულია ქალური კოდირებით, ფემინისტური საწყისით. ხშირად ქალი ავტორის მიერ ჩამოყალიბებული აზრი მაინც განსხვავებულია და ეს გამოიხატება ემოციურ შეფერილობაში, ფოკუსების გადანაწილებაში, ფინალის აგებაში (იხ. პოპიაშვილი 2013). სწორედ ამ კონტექსტშია საინტერესო ჩვენ მიერ დასახელებული ავტორი.

წინო ხარატიშვილმა უკვე მიაღწია წარმატებას და აღიარებას გერმანულენოვან ლიტერატურულ სამყაროში. წინო ხარატიშვილი წერს პიესებს, დგამს საავტორო სპექტაკლებს, თანამშრომლობს გერმანიის სხვადასხვა ქალაქების თეატრებთან, მონაწილეობს თეატრალურ ფესტივალებში. მან 2010 წელს გამოსცა თავისი პირველი რომანი „უუუა“ და მაშინვე მიიპყრო ლიტერატურული საზოგადოების ყურადღება. ეს რომანი გერმანიის 2010 წლის ბეტსელერთა სიაში მოხვდა და მის ავტორს გერმანული ლიტერატურის განვითარებაში შეტანილი განსაკუთრებული წვლილისათვის ადალბერტ ფონ შამისოს პრემია მიენიჭა. 2011 წელს გამოვიდა წინო ხარატიშვილის მეორე რომანი „ჩემი ტკბილი ტყუპისცალი“, რომელმაც ავტორს არანაკლები წარმატება მოუტანა. გერმანულმა კრი-

ტიკამ იგი შეაფასა, როგორც „თანამედროვე კლასიკა“, იგი წლის ათ საუკეთესო ნიგნთა შორის დაასახელეს და გერმანიის დამოუკიდებელ გამომცემლობათა ასოციაციის პრემიით დააჯილდოვეს. 2011 წლის სოციოლოგიური გამოკვლევის შედეგების მიხედვით ნინო ხარატიშვილი დასახელდა იმ 100 ქალს შორის, რომლებიც გერმანიის მომავალს განსაზღვრავენ.

ნინო ხარატიშვილის შემოქმედებიდან განსაკუთრებით გვაინტერესებს ის ნაწარმოებები, რომლებშიც იკვეთება ქართული ნაციონალური იდენტობის მარკერები. ასეთი ჯერჯერობით მხოლოდ სამია: პიესა „Georgia“ (ხარატიშვილი 2009:7)¹, რომანები „ჩემი ტკბილი ტყუპისცალი“ და „მერვე სიცოცხლე (ბრილკასათვის)“. დავიწყებთ პიესით.

პიესის მთავარი გმირი, ნელი გერმანიაში ცხოვრობს, ფოტოგრაფიას სწავლობს, ჰყავს მეგობარი მამაკაცი – რადიქსი, აქვს საყვარელი საქმე, მაგრამ არ ასვენებს წარსული, დედის ბურუსით მოცული სიკვდილი, არეული ოჯახი. ეს ოჯახი თითქოს საქართველოს მიკრომოდელია, მასში აისახა 1989 წლის 9 აპრილის ტრაგედია, ოთხმოცდაათიანი წლების არეულობა, დაღუპული თაობა ნელის ძმის, გიოს, სახით, საბჭოთა სისტემის ერთგული და რეტროგადი მამა, ასევე რუსეთ-საქართველოს ამბივალენტური ურთიერთობები: ერთი მხრივ, ნელის დედისა და რუსი არქიტექტორის სასიყვარულო რომანი, მეორე მხრივ, მოძალადე რუსი ჯარისკაცი. რადიქსისთვის, მონესრიგებული ევროპელი მამაკაცისათვის გაუგებარია, როგორ შეიძლება ნელიმ დატოვოს თავისი საქმე, გამზადებული გამოფენა და ძველი ისტორიის გასარკვევად გაემგზავროს. ამისათვის მას მხოლოდ ერთადერთი, „მასკულინური“ ახსნა აქვს, რომ ნელი „გადაღლილი და სექსუალურად დაუკმაყოფილებელია“. მისთვის გაუგებარია და, ცოტა არ იყოს, პათეტიკურად ჟღერს ნელის დამოკიდებულება დროსთან: „არასოდეს მისწავლია, ანმყო წარსულზე ამეგო. წარსული ჩემთვის ყოველთვის ანმყოთან პარალელურად არსებული დრო იყო. უფრო მეტიც, წარსული ანმყოს ყოველთვის გვერდით მიჰყვებოდა და ცდილობდა გაესწრო მისთვის ისე, რომ საბოლოოდ შეუძლებელი ხდებოდა მომავალთან მიახლოება, რადგანაც ანმყო მომავლი კი არა – წარსული ხდებოდა“ (ხარატიშვილი 2009:12).

---

¹ ვსარგებლობთ ამ პიესის გადმოქართულებული ვარიანტით, რომელიც თავად ავტორმა მოგვანოდა.

პიესის ჟანრი შეგვიძლია განესაზღვროთ, როგორც დეტექტიურ-ფსიქოლოგიური. დედის ისტორიაში გარკვევას ნელი მოსკოვსა და თბილისში ცდილობს. მისთვის ამ შემთხვევაში ყველაზე მნიშვნელოვანია, დარწმუნდეს, რომ დედას არ მოუტოვებია. ამ გზაზე იგი აღწერს სამივე ქალაქს, რომლებშიც მას უხდება ყოფნა:

„პამბურგი: ღამე, წვიმა; რძიანი ყაყის სურნელი, მზერათა აცილება, გემების გუგუნი, ჭრელი კაბების ხახუნი, ნითელი ღამპიონები, მარცპანაინი ფუნტუშები, მოხუცები ავტობუსში, მარტოობა...“ (ხარატიშვილი 2009:11).

„მოსკოვი: ხმაური, ქარიანი ქუჩები, კაზინოები, „ზუბროვკა“ საღამოს საათებში, სტალინის ნაგებობები, მოკლე კაბები, გრძელი ფეხები, თვალში მოსახედარი მანქანები, ქუჩის ძაღლები, „კარტიე“, მეტროს ექსტაზი, შეძენის სურვილის სიგიჟე, ახალგაზრდები ავტობუსებში, ბარები სტრიპტიზის მოცეკვავეებით, ოპიუმის ჩიბუხები, თეატრის გაყვითლებული პლაკატები. ლექსები. ნარსული ან მომავალი ანწყოს გარეშე, გარდამავალი სამყარო ლენინსა და პუშკინს შორის, მაისურები, გადაკიდებული მტრიანი რადიატორებზე, შემთხვევითი ტაქსისტები, ტელეფონის კაბელები გადაჭრილი ბოლოებით, „სგუშონიანი“ ტორტები...“ (ხარატიშვილი 2009:17).

„თბილისი: სითბო, ბული, ალუბალი, ნარდის მოთამაშე ბაბუები, მეგობრები, ღვინო, ღვინო, ღვინო, სადარბაზოებში გაძალტყავებული კატები, მტრედები, ყურძნის მტევნები, მდელოები, ბუშვობა, მოწვეთარი „ტრუბები“, ხმაური, კვიპაროსები, აკაციები, იასამანი, ეკლესიები, თაფლის სანთლები, მათხოვრები, ომი, მიცვალებულებისათვის უხვად ტიტები, უძრობა, ოცნებები რეალობის გარეშე“ (ხარატიშვილი 2009:21).

პიესის გამორჩეული და სახასიათო გმირია ნელის მამა დათო: ტიპური საბჭოთა ინტელიგენტი, ფილოსოფოსი, რომელიც ვერაფრით ეგუება საბჭოთა კავშირის დანგრევას, ღირებულებების გადაფასებას. მისთვის ბოლო ოც წელიწადში ღირებული არაფერი დანერგა და მომხდარა, ყველაფერი საუკეთესო იმ პერიოდში დარჩა. ახლა მხოლოდ ფსევდოინტელიგენტები თარეშობენ და სტალინს ლანძღავენ. მას განსაკუთრებით აღიზიანებენ ფსევდომორწმუნეები: „შეხედე, ეს ქვეყანა როგორი ღვთისმოსიში გახდა! 70 წელი ღმერთი აკრძალული იყო, ახლა მოდაში შემოვიდა და ახლა ყველა მარხულობს და ახლად აშენებულ ეკლესიებში დარბის, როცა მოსახლეობის 80% სიღარიბეში ცხოვრობს. ეკლესია ამ ახალ მოდას ხელს უწყობს“ (ხარატიშვილი 2009:27). მისთვის დრო გაჩერებულია, ინერციით და ზიზლით ცხოვრობს, თითქოს ეს ზიზლი აძლებინებს კიდეც. გამუდმებით ჰეგელსა და არისტოტელეზე ლაპარაკობს და თითქოს ამითაც დროისგან გაქცევას ცდილობს. დათოს პერსონა-

ჟი, თავისი გამომსახველობით და ექსპანსიით, მართლაც საუკეთესოა პიესაში. ნელის სიტყვები – „დაივინყე არისტოტელე! რა მოგიტანა იმან, რომ ჰეგელის ციტირება შეგიძლია? რაიმე გიშველა პლატონმა, ცოლმა რომ გიღალატა, რომ დაიღუპა, შენი ერთი შვილი რომ დაიჭირეს, მეორე რომ გაგექცა?“ (ხარატიშვილი 2009:26) – ამგვარი მოაზროვნის განაჩენად შეიძლება ჩაითვალოს.

კიდევ ერთ პერსონაჟზე გვინდა შევჩერდეთ. ეს არის გიო, ნელის ძმა, ოთხმოცდაათიანი წლების მსხვერპლი, რომელიც ასევე ტიპურია ქართული სინამდვილისათვის. უდედოდ, დაბოლმილი და გაბრაზებული მამის გვერდით, დის გარეშე დარჩენილი ახალგაზრდა, რომლის ყოფა თითქოს წინასწარ პროგრამირებულია: ნარკოტიკები, ჩხუბი და ბოლოს მკვლელობა – ისევ მამამისის აუგად მოხსენიების გამო, თუმცა მამამისზე თვითონაც ზუსტად იმასვე ფიქრობდა, მაგრამ ამ შემთხვევაში აქ ყველაზე მნიშვნელოვანი და-ძმის ურთიერთობაა. გიო მიმართავს დას, ოღონდ ისე, რომ დამვერ გაიგონოს: „გახსოვს, ვეფხუნია, რომ მდარაჯობდი? დანჯღრეული მოპედით რომ ამოვდიოდი ღამე თბილისიდან სახლში, ჩაბნელებული რომ იყო მთელი ქვეყანა, უშუქობის გამო? გახსოვს ფოლადის მამაცი ჯარისკაცივით ფანჯარასთან რომ იდექი და მელოდი, რომ შემოგეშვი ჩვენს ციხესიმაგრეში ისე, რომ მამას არაფერი გაეგო და არ ვეცემე?“ (ხარატიშვილი 2009:39).

პიესა საკმაოდ ოპტიმისტურად მთავრდება. ნელიმ დედის სიკვდილის საიდუმლოს ამოხსნით მოახერხა და კვლავ შეკრა ოჯახი. მაგრამ, ჩვენი აზრით, აქ ყველაზე მთავარია მიგრანტი მწერლის მიერ გარედან, გაუცხოებული თვალით დანახული საქართველო, რომელშიც დრო გაჩერებულია, ფარისევლობა და დაბნეულობა სუფევს, ხალხს სიზარმაცე და ღმერთის მოიმედება დაგვუფლებია – ეს ყველაზე კარგად გარედან ჩანს. ავტორი თითქოს გამუდმებით აკვირდება აქაურობას და მას იმ ქვეყანას უდარებს, რომელშიც ამჟამად ცხოვრობს, ეძებს და პოულობს მათ შორის განსხვავებებს, დადებით თუ უარყოფით თვისებებს. იმაგოლოგიური ასპექტის საილუსტრაციოდ მოვიყვანთ ერთ პასაჟს პიესიდან:

„ნესტანი: იცი, რა? მოდი ახლა 2 ქვეყნის შედარებობაან ვითამაშოთ. ორივე ქვეყნისთვის ქულებს შევავსოვებთ და მერე აი, მითხარი, იქ, თქვენთან არის ასეთი ალუბალი? დილის ოთახმდე შეიძლება ეზოში სიმღერა? ჩვენნაირი ზარმაცები არიან იქაც? ჩვენნაირი ღვინო აქვთ? და ჩვენნაირი შოვინისტი კაცები ჰყავთ?“

ნელი: არა, გერმანიაში ყველა კაცი ისეთი ლიბერალურია, პირდაპირ... და ქალები კი, ჩემი ჩათვლით, ისეთი ემანსიპირებულნი არიან, რომ იმ

მამაკაცს, რომელიც ქალს კარებში გზას დაუთმობს, მომენტალურად პრობლემად შეექმნება.

ნესტანი: აი, ხედავ? იქაც ყველა ასეთი მორწმუნეა? მოდაშია იქაც მართმადიდებლულურ ეკლესიაში სიარული?

ნელი: არა, კაცო, რას ამბობ? იქ ყველა მესამე თაობის ათეისტია.

ნესტანი: ჰმ და ყველაფერი ის უყვართ, რაც წარსულია და ყველა ახალ ფორმას ენიწაღმდეგებიან?

ნელი: არა, იქ ყველანაირ შინაარსს ენიწაღმდეგებიან. იქ კონსერვატორულად მიაჩნიათ რაიმე ამბის ან ისტორიის მოყოლა. იქ ყველაფერი ფორმით იწყება და მთავრდება.

ნესტანი: და იქაც ყველა ასეთი სენტიმენტალურია, რომ 2 ჭიქას დალევს და უცხოა თუ ახლობელი, გულს გადაგიშლის და შენს მხარზე ჩამოყრდნობილი აქეითინდება?

ნელი: ვინმემ თუ შეგამჩნია, რომ მოწყვნილი ხარ, მომენტალურად გთხოვს, არ იტიროო და ტულეტისკენ გაგიშვებს, რომ ცრემლი მოინმინდო.

ნესტანი: ვა, რა რთულია ქულების შეგროვება.

ნელი: მე მაქვს საქართველოსთვის ერთი ქულა!

ნესტანი: აბა, მიდი.

ნელი: სიმღერა მართლა საქართველოს ქულაა.

ნესტანი: უი, ხო, აგერ მეც მაქვს ქულა: ჩვენთან ლოთები არ არსებობენ, აქ ყველა სეამს და ყველა იტანს. 90-იანებში პეროინზეც ასე იყო, ყველა იტანდა, სანამ არ გადაყვნენ" (ხარატიშვილი:46).

ეს იმაგოლოგიური გაუცხოება ორმხრივია, ჩვენც ასეთივე სტერეოტიპებით ვუდგებით საზღვარგარეთ წასულ თანამემამულეებს. სწორედ ამას ჩივის ნელი: „მე ვცხოვრობდი აქ, მთელი ცხოვრება აქ ვიყავი! რატომ მექცევით ყველა ისე, თითქოს უცხო ვიყო? რა გამიწყალეთ გული იმის წამოძახებით, რომ თქვენთან ერთად არ ვიტანჯები? თქვენ გგონიათ, მე არაფერი მტკივა, არ განვიცდი?“ (ხარატიშვილი 2009:31). ეს ამოძახილი თავად ავტორის, როგორც მწერალი-მიგრანტის, პოზიციადაც შეგვიძლია ჩავთვალოთ, რომელიც ერთ-ერთ ინტერვიუში ამბობს: „საქართველოში რომ ვარ, თავს უკიდურეს გერმანულად ვგრძნობ, გერმანიაში ვბრუნდები და აბსოლუტური ქართველი ვარ. ეს სამწუხაროცაა და პრობლემებსაც მიქმნის, თუმცა სხვანაირად თუ შევხედავთ, მამდიდრებს კიდევაც. იმიტომ რომ თუკი თავს შინ არსად არ ვგრძნობ, მაშინ ჩემი სახლი ნებისმიერ ადგილას შემიძლია ავიშენო, შევექმნა...“ (გერმანული 2010) აკი წიგნის ყდაზეც ეს სიტყვებია გამოტანილი – „აქ ცხოვრება დამავიწყდა, იქ ცხოვრება ჯერ ვერ ვისწავლე“.

სწორედ ეს გრძნობა აერთიანებს ნინო ხარატიშვილს შვეიცარიაში მცხოვრებ სერბეთის უნგრული უმცირესობის წარმომადგენელ მწერალ ქალთან მელინდა ნაჯ აბონისთან. ორივე ბავშვობის

ასაკში მოხვდა უცხო ქვეყანაში და ორივემ მოახერხეს თვითდამკვიდრება, თან საკუთარი სამშობლოს ტკივილისა და განცდების ევროპულ მკითხველამდე ღირსეულად მიტანა (იხ. აგრეთვე შამანაძე 2016ა). როგორც მიგრანტული ლიტერატურის ცნობილი მკვლევარი მუსტაფა ალ-სლაიმანი ამბობს, ამ ლიტერატურას ახასიათებს „დაპირისპირება რეალურ თანამედროვეობასთან, უცხო-სა და უჩვეულობის გამოცდილების თემატიზირება, ინტერკულტურული რეალობის მიღებისადმი მზადყოფნა, როდესაც უცხოეთში მოხვედრილი ავტორები თავიანთ სამშობლოს გერმანულ ენაში ეძებენ“ (ალ-სლაიმანი 1997:35). აქვე მინდა მოვიყვანო ბელგიაში მოღვაწე ჩვენი თანამემამულე მეცნიერის თამარ პატარიძის სიტყვები, რომელმაც მან 2010 წელს ერთ-ერთ ინტერნეტსაიტთან ინტერვიუში წარმოთქვა: „მინდა ბროდსკისაც გამოვცხმაურო, რომ სხვაგან ვერ იცხოვრებ, იქ რამე თუ არ შეიყვარე: ასეთი 'რამე' ჩემთვის ფრანგული ენაა. ზოგჯერ შიშით ვფიქრობ, რომ ისეთ ადგილას ველარ ვიცხოვრებ, სადაც ფრანგულად ვერ ვილაპარაკებ. ზემოთ ვთქვი, ჩემი სამშობლო ჩემი საქმე და ჩემი ენაა-მეთქი. ფრანგულ ენაში, ისევე როგორც ქართულში, ვცხოვრობ, როგორც ჩემს სამშობლოში“.

ნინო ხარატიშვილი „მერვე სიცოცხლე (ბრილკასათვის)“ საოჯახო საგაა. თანამედროვე გლობალიზებულ სამყაროში სხვა ღირებულებების მოშლასთან ერთად განსაკუთრებით აქტუალური გახდა ოჯახური ინსტიტუტის რღვევა. გაძლიერებული შრომითი თუ სხვა სახის მიგრაციები, ომები, კონფლიქტები, გენდერული ბალანსის რყევა, ცხოვრების დაძაბული რიტმი ნელ-ნელა საფუძველს აცლის ოჯახის სიმყარეს.

როგორც ნაშრომის თეორიულ ნაწილში აღინიშნა, დასავლურ სამყაროში უკანასკნელ პერიოდში უაღრესად პოპულარული ხდება საოჯახო საგები, იქმნება სერიאלები, რომლებშიც აღწერილია ერთი ოჯახის ისტორია რამდენიმე თაობის მანძილზე. ასევე იწერება და სერიოზული პრემიებით აღინიშნება დიდტანიანი ლიტერატურული ტექსტები. ოჯახი და ოჯახური ურთიერთობები წარმოადგენს ფსიქოლოგიის, ფილოსოფიის, სოციოლოგიის, დემოგრაფიისა და სხვა ჰუმანიტარული დისციპლინების საკვლევ თემას. თუმცა ყველაზე საინტერესოდ და ყოვლისმომცველად ოჯახის ისტორიის გადმოცემა სწორედ მხატვრული ლიტერატურის ენით შეიძლება. ოჯახი წარმოადგენს თავისებურ სოციალურ მიკროკოსმოსს, მისი სტრუქტურა კი – საზოგადოების მიკრომოდელს,

რომელშიც მინიატურულადაა მოცემული საზოგადოებრივ ურთიერთობათა მთელი გამა. ხალხის ისტორია მატერიალიზდება ნაციონალურ ტრადიციებსა და ქცევის სტერეოტიპებში, რომლებიც ოჯახის საშუალებით გადაეცემა თაობებს.

ნინო ხარატიშვილის „მერვე სიცოცხლე (ბრილკასათვის)“ მძიმე წიგნია – პირდაპირი და გადატანითი მნიშვნელობით. 1275 გვერდზე მოცემულია ჯაშების გვარის 6 თაობის ისტორია 107 წლის მანძილზე, დაწყებული მეფის რუსეთიდან, ოქტომბრის რევოლუციის, მსოფლიო ომების, სტალინიზმის, საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა პერიოდების ჩათვლით, ვიდრე დღევანდელ დღემდე. როგორც ავტორი ამბობს, „პირველად რამდენიმე წლის წინ დაფიქრდი, რომ ჩვენი საუკუნის ისტორიას დასავლეთეუროპული პერსპექტივიდან უკეთ ვიცნობ, ვიდრე აღმოსავლეთეუროპულიდან. თუნდაც ნაციზმზე ბევრად მეტი ვიცი, ვიდრე სოციალიზმის შესახებ, რადგან გერმანიამ ეს ეპოქა გააანალიზა, შეაფასა, მოინანია და მხოლოდ შემდეგ შეძლო ისტორიის ახალი ფურცლის გადაშლა. საქართველოში, ისევე როგორც ბევრ პოსტსაბჭოთა ქვეყანაში, ეს არ მომხდარა. აქედან გამომდინარე, ისეთი შთაბეჭდილება მექმნება, რომ ბოლო 25 წელია, წრეზე დავდივართ, ვიმეორებთ იმავე შეცდომებს, ვერ ვარღვევთ წრეს და ახალი ფურცლის გადაშლას ვერ ვახერხებთ.“ (დარჩიაშვილი 2014). რომანს უზარმაზარი წარმატება ხვდა წილად, იგი ერთ წელიწადში სამჯერ გამოიცა, ნინო ხარატიშვილმა მიიღო ანა ზეგერსის პრემია.

პირველი წიგნი ეძღვნება სტასიას, რომელიც 1900 წელს დაიბადა შოკოლადის ფაბრიკანტის ოჯახში, ქართულ ზღვისპირა პროვინციულ ქალაქში. ველური გოგონა იყო, ქალაბიჭა, სტეპებში სირბილი და ცხენის ჭენება უყვარდა და სულ იმაზე ოცნებობდა, ბალერინა გამხდარიყო და პარიზში ეცეკვა. ეს ოცნება არ არის ერთადერთი, რომელსაც ახდენა არ უნერია. რომანის მთხრობელია სტასიას შვილთაშვილი ნიცა, რომელიც 1973 წელს დაიბადა. მან გამოიარა ოთხმოცდაათიანი წლების საქართველოს გაჭირვება, სამოქალაქო ომი, განყვიტა კავშირი ოჯახთან და გერმანიაში დაიდო ბინა. თუმცა წარმომავლობამ თავი მაინც შეახსენა, როცა მისი თორმეტი წლის დისშვილი ამსტერდამში თავის მოცეკვავეთა ანსამბლს ჩამოშორდა და თბილისში არ დაბრუნდა. ნიცა ეძებს მას და მთელს წიგნს სწორედ მისთვის წერს, ცდილობს დაანახოს მას XX საუკუნის ქართველში ჩაკარგული მისი ოჯახის ბედისწერა. სწორედ მას უამბობს შვიდი ადამიანის – მათი ოჯახის წევრების –

ისტორიას, რათა მერვეს – ბრილკას – ადგილი გამოუთავისუფლოს. ბოლო წიგნში, რომელსაც „ბრილკა“ ჰქვია, დატოვებულია ცარიელი ფურცლები, რათა ახალი ცხოვრება დაიწეროს. ამ ღიად დატოვებულ დასასრულამდე იქმნება პიროვნებების, მოვლენების დიდი პანორამა. აქ არიან: ქრისტიანა, სტასიას მშვენიერი ნახევარდა, რომელმაც თავის ტყავზე გამოცადა საბჭოთა ხელისუფლების ფუნქციონერთა აბსოლუტური ძალაუფლება; კოსტია, სტასიას შვილი, სამხედრო ოფიცერი; კოსტიას და კიტი, რომელიც დასაველეთში გაიქცა და მომღერალი გახდა; კოსტიას ქალიშვილი ელენე, ნიცას და მისი ნახევარდის, დარიას, დედა. ნიცა თავისი წინაპრების პირით მოგვითხრობს და მხოლოდ ზოგიერთი გამონათქვამით თუ მიხვდება მკითხველი, რომ მთხრობელმა ბოლომდე არ იცის ბევრი რამ, რასაც ჰყვება. თხრობა მკაცრად რეალისტურია, ზოგჯერ ოფიციალური ანგარიშისა თუ მიმოხილვის სტილშია მოცემული ამა თუ იმ დიდი ისტორიული მოვლენის კონკრეტული ფაქტები, სახელები, ისტორიული ფიგურები. სტალინის და ბერიას ზღაპრის სტილში „ფოლადის კაცი“ ან „გენერალი სიმუსი“ და „პატარა დიდი კაცი“ ჰქვიათ. რომანში არის მაგიური ელემენტებიც. ამბის ერთერთი მთავარი გმირია ცხელი შოკოლადი, რომლის რეცეპტიც სტასიას მამამ გამოიგონა, ოჯახურ საიდუმლოებად გამოაცხადა და სტასიას გადასცა. ამ „მთავარ გმირს“ ზებუნებრივი ძალა აქვს: ვინც მას გასინჯავს, განიკურნება, მაგრამ მაშინვე ათასი განსაცდელისთვის უნდა გაემზადოს. ეს განსაცდელი შეიძლება იყოს ცდუნება, მუცლის მოშლა, სუიციდი, შეპყრობილობა. ეს სასმელი ისევე ტკბილმნარეა, როგორც თავად ცხოვრება. ეს აზრი ისევე მსჭვალავს რომანს, როგორც „ხალიჩის“ ლაიტმოტივი. თავიდან „ხალიჩა“ რომანში შემოდის, როგორც რეალური ობიექტი, როგორც საოჯახო რელიქვია, შემდეგ კი იგი ჯაშუბის კლანის ისტორიის მეტაფორად იქცევა. მასში ძაფებივით იწვნება ცალკეულ გმირთა ბედი. როგორც ნინო ხარატიშვილი წერს, „შოკოლადი იყო გარდასული ეპოქის გახსენება, შოკოლადის გარეშე ივინყებდი სიტკბოს, სიტკბოს გარეშე კი ივინყებდი ბავშვობას, ბავშვობად-ვინყებული კი ივინყებდი დასაწყისს, დასაწყისის გარეშე კი ველარ ცნობდი დასასრულს“ (ხარატიშვილი 2014:245).

როგორც აღვნიშნეთ, ნინო ხარატიშვილის, როგორც მწერლის იდენტობა, აღბეჭდილია ორი მარკერით: ის არის მიგრანტი მწერალი და ქალი ავტორი.

დავინყოთ გენდერული ასპექტით. ოჯახური რომანების მრავალფეროვნებაში გამოყოფენ ქალი ავტორების მიერ შექმნილ ტექსტებს, რომლებშიც მოქმედება ვითარდება მატრილინეარულად (ქალის ხაზით – დედიდან ქალიშვილზე და ა.შ.) ან პატრილინეარული და მატრილინეარული პრინციპების შერწყმით. სიუჟეტის აგების ამგვარი სქემები ხელს უწყობს პერსონაჟთა შემოქმედებითი ინდივიდუალობის განვითარებას და აფართოებს საოჯახო რომანის შინაარსობრივ მხარეს.

რაც შეეხება ნ. ხარატიშვილის რომანის პერსონაჟ ქალებს, ისინი უმრავლეს შემთხვევაში წარმოადგენენ მსხვერპლს, ადრე მწიფდებიან, იძულებული არიან ქვეყნიდან გაიქცნენ, მათ კლავენ, აუპატიურებენ, ძალით ამშობიარებენ და შვილს უკლავენ. ისინი მიდიან შორეულ ჩრდილოეთში, რომ ქმრები დაიბრუნონ და შინ წამოიყვანონ, მაგრამ კაცებს ნომენკლატურა და კარიერა აინტერესებთ და მოსკოვისა თუ ლენინგრადისკენ მიისწრაფიან. აღსანიშნავია, რომ ჯაშების დინასტიას სათავე უდებს შოკოლადის მანუფაქტურა და ცხელი შოკოლადის მაგიური რეცეპტი ოჯახში მხოლოდ ქალებს გადაეცემათ. სხვა შემთხვევებშიც იყენებს ნინო ხარატიშვილი სამხრეთამერიკული ლიტერატურის მაგიურ რეალიზმს. გმირების ბედისწერა მტკიცედ არის გადახლართული პოსტსაბჭოთა საქართველოს რეალურ ისტორიასთან. აღსანიშნავია, რომ ნინო ხარატიშვილმა რობერტ ბოშის სტიპენდიით ორი წლის განმავლობაში იმუშავა რუსეთისა და საქართველოს სუკის არქივებსა და საცავებში, იგი პირადად შეხვდა და ესაუბრა რეპრესიის მსხვერპლთ.

ნინო ხარატიშვილის, როგორც მიგრანტი მწერლის, იდენტობა მრავალმხრივ არის საინტერესო. ამჯერად მის ენაზე შევჩერდებით. ის, რომ ნინო ხარატიშვილი ქართველი თაობების საგას გერმანულად წერს, გერმანელი რეცენზენტებისთვის განსაკუთრებული კმაყოფილების საგანია. მათი აზრით, ამით მან გერმანულ ენას ისეთივე სიახლე შესძინა, როგორსაც ამ ენაზე მოლაპარაკე ვერ შეძლებდა. სწორედ საკუთარის და უცხოეს ეს ნაზავი წარმოადგენს კრიტიკოსებისათვის წიგნის ხიბლს. ჩვენი აზრით, მწერალი, როგორც გარკვეულ ენობრივ სივრცეში შესული, "გარე პერსპექტივიდან" ჭვრეტს იმ გერმანულ სიტყვებს, რომელთაც ნაწარმოების წერისას იყენებს. ეს არის სიტყვები, რომლებიც ეკუთვნიან იმ ენას, რომელსაც, ისე, როგორც მან ამ რომანში აღნიშნა, „თავიდან ცივი და მომწარო გემო ჰქონდა, მერე წყალმცენარეებისა თუ მუქმწვა-

ნე ხავსის გემო მიეცა, ბოლოს კი კვლავ მძაფრი, თუმცა უფრო სასიამოვნო გემოსი გახდა. და მერე, მერე, ძალიან გვიან გერმანულს ჩემთვის მწიფე ნაბლებისა და სიმალლის, დიახ, თავბრუდამხვევი სიმალლის გემო მიეცა" (ინტერვიუ 2014). ამასთან დაკავშირებით გავიხსენებთ ცნობილ თურქ მწერალ ქალს, ასევე მიგრანტს, ელიფ შაფაკს, რომლის რომანი „სტამბოლელი ნაბიჭვარი“ თავის დროზე დიდი სკანდალის მიზეზი გახდა და ცნობილი მწერალი სამშობლოში დევნის ობიექტიც კი გახდა. ის ნაწარმოებებს ინგლისურ და თურქულ ენებზე წერს და ამასთან დაკავშირებულ ემოციურ განწყობებს ასე გამოხატავს: „ინგლისურად იმიტომ ვწერ, რომ მომწონს მსოფლიოს სხვადასხვა ენის, კულტურისა და ქალაქების სამყაროში მოგზაურობა. ინგლისურ ენაზე წერისას მათემატიკურ აზროვნებას ვიყენებ, მაგრამ როდესაც თურქულად ვქმნი, ამ ენასთან მჭიდრო ემოციურ კავშირში ვარ. ენების მონაცვლეობისას ჩვენ ხომ სხვა ენების ლაბირინთებს შორის მივიწევთ. მიმაჩნია, რომ მწერალი იცვლება, როცა ცვლის სამწერლობო ენას. სხვადასხვა ენაზე ფიქრსა და ოცნებას თავისი კორექტივები შემოაქვს ჩვენში. ჩვენ გამუდმებული მოძრაობისა და ხეტიალის ეპოქაში ვცხოვრობთ. ეს ჩვენი რეალობაა" (ინტერვიუ 2013).

ლევან ბერიძე

თანამედროვე ქართველი მწერალი ლევან ბერიძე დაიბადა 1963 წელს ქ. თბილისში; 1986 წელს დაამთავრა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დასავლეთ ევროპის ენებისა და ლიტერატურის ფაკულტეტი გერმანული ენისა და ლიტერატურის განხრით. 1991-1995 წლებში მუშაობდა სადოქტორო დისერტაციაზე ბერლინის თავისუფალ უნივერსიტეტში. ამჟამად ცხოვრობს და მოღვაწეობს ლატვიაში, არის პროექტის „ანთროპონიმთა ქართულად გამოცემასთან დაკავშირებული რეკომენდაციები“ დირექტორი და ხელმძღვანელობს პროექტს „ლატვიურ-ქართული სასაუბრო“. 2008 წელს გერმანიაში გამოიცა მისი მოთხრობა „კონცერტი მარცხენა ხელისათვის“, რომლის პრეზენტაცია მოეწყო ბერლინში 2010 წელს, ხოლო ლატვიაში დაიბეჭდა მისი წიგნი „ფილიპარია“. ლ. ბერიძე მართავს საავტორო საღამოებს ბერლინში, ჰანოვერში, დრეზდენში, როსტოკში, მაინის ფრაკფურტსა და თბილისში. იგი გერმანულ ენაზე წერს, მაგრამ ნაწარმოებების შექმნისთანავე ქარ-

თულად თარგმნის მას და ქართულ ლიტერატურულ ჟურნალ-გაზეთებში აქვეყნებს.

ქართული მწერლობის ინტერკულტურული მოდელის ინტერდისციპლინური კვლევის არეალში იდენტობის კონცეპტებად განსაკუთრებულად გამოიკვეთა კულტურული მეხსიერება და კომუნიკაციური მეხსიერება, რომელნიც დაკავშირებული არიან, ერთი მხრივ, იდენტობასთან, მეორე მხრივ, ნარატივთან. ეს მეხსიერებები წარსული გამოცდილებისა და თანამედროვე შთაბეჭდილებების საფუძველზე მწერლის სააზროვნო არეალში ქმნიან ახალ მეხსიერებას. კულტურული და კომუნიკაციური მეხსიერებები ყველაზე უკეთ წარმოაჩენენ ტრადიციული და თანამედროვე ფასეულობების, ნაციონალური და ინტერკულტურული ლიტერატურების შეხვედრისა და გადაკვეთის ზონებს.

ჩვენი შეხედულებით, კულტურული და კომუნიკაციური მეხსიერების ძალზე საინტერესო და ორიგინალური (დღევანდელი ინტერკულტურული-მიგრაციული მწერლობისაგან განსხვავებული) დისკურსია წარმოდგენილი ლევან ბერიძის ნაწარმოებში „ფორა“. ეს ნაწარმოები მწერლის პირველი რომანია. იგი, როგორც ითქვა, თავდაპირველად გერმანულად დაიწერა, შემდეგ თავად ავტორმა თარგმნა ქართულ ენაზე (გამოიცა 2014 წელს). უფრო ადრე რომანი ლატვიურად ითარგმნა და ლიტერატურული კრიტიკის მაღალი შეფასება დაიმსახურა. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ლატვიელი კრიტიკოსის, ნორმუნდს ნაუმანისის, რეცენზია რომანზე.

ამბავს პირველ პირში მოგვითხრობს ბერლინელი გერმანელი ლარს დანემანი, რომელიც განსაკუთრებული დავალებით თბილისში აღმოჩნდება. დანემანი ბუნებით ესთეტიკი, ხელოვნების, ლიტერატურის მოყვარულია. ევროპელის კულტურული მეხსიერება ინახავს ესთეტიკურ გრძნობებს: „რა მოუხელთებელი ყოფილა ამ ორ მხარეს – ბუნებასა და მხატვრულ ნაწარმოებს – შორის მსგავსება“ (ბერიძე 2014:92), „ახლაც იმ აზრის ვარ, რომ წიგნები და მუსიკალური ინსტრუმენტები მხოლოდ და მხოლოდ რეცეპტით უნდა გაიყიდოს. წიგნსაც და ყველანაირ მუსიკალურ ინსტრუმენტსაც აუცილებლად უნდა ახლდეს მოხმარების წესები, სადაც დაწვრილებით იქნება ახსნილი დოზირება და უკუჩვენებები“ (ბერიძე 2014:11-12).

შეფმა დანემანს მისცა დავალება: 90-იანი წლების საქართველოში მან უნდა გაარკვიოს, რა როლი ითამაშეს 60-იანელებმა ამ ქვეყნის ისტორიაში. ამ პერსონაჟისათვის ასევე კულტურული

მეხსიერების ფაქტია ე. წ. „ევროპული მისია“: ევროპამ საქართველოში მიმდინარე მოვლენები უნდა შეაფასოს პროექტთა მეშვეობით, ანუ ევროპა უნდა იყოს დამკვირვებლის როლში.

მნიშვნელოვანია ერთი რამ: ევროპიდან მას დამკვირვებლად, შემფასებლად აგზავნიან, მაგრამ იმას, თუ რა ხდება უცხო ქვეყანაში, ისე ვერ გაიგებ, თუ იქაური ამბების მონაწილე თავად არ გახდები, კულტურული მეხსიერება კომუნიკაციურ მეხსიერებასთან კონტაქტით უნდა გამოიცადოს. როგორც თავად ლევან ბერიძე ჩვენთან ინტერვიუში აღნიშნავს, „ფორა“ მისთვის იყო 'გაუცხოების შემაჯანჯლარებელი'. კრიტიკოს ნორმუნდს ნაუმანისის აზრით, „ხტონურ ენერგიას ასხივებს „ფორა“, რომლის ენაში ერთდროულად არსებობს ნეიტრალურ-დამკვირვებლური, მაკონსტატირებელი დაუნდობლობა და პარადოქსული სახით, ბრწყინვალე მანერით.“ საგულისხმოა, რომ პერსონაჟს რამდენჯერმე ეძლევა წინასწარი მინიშნება, გარკვეული უპირატესობა. როგორც თავად ლევან ბერიძე ამავე ინტერვიუში ამბობს, „... მე „ფორას“ გერმანულ ენაზეც „ფორა“ დავარქვი. გერმანულშიც არის ამ სიტყვის შესატყვისი: die Vorgabe, jemandem die Vorgabe geben. ... ჩემი აზრით, ფორა არის ქუჩური, თავისუფალი სიტყვა, გათავისუფლებული აკადემიური სივრცისგან. ...Vorgabe ჩემთვის რაღაც უფრო აკადემიური, უფრო შებოჭილი იყო. „ფორა“ უფრო ლამაზია და ასეც დავტოვე ორიგინალში, გერმანულში“.

თბილისში მყოფი გერმანელის სააზროვნო არეალში აქტიურად ერთვება კომუნიკაციური მეხსიერება.

დანემანმა იცის, რომ თბილისში არ არის არც სინათლე, არც გაზი, არც წყალი. „რა თქმა უნდა, ყველანაირი ინფორმაცია მქონდა, რომ აქ არც სინათლეა, არც წყალი, არც გათბობა ...და თითქოს მზად ვიყავი ამ ყველაფრისათვის, მაგრამ რეალობას ნამდვილად უფრო ბნელი ნიშნები ჰქონია აქ მომზადებული, რასთან შედარებითაც გათბობისა და სინათლის გარეშე ცხოვრება მხოლოდ თამაში თუ იყო“ (ბერიძე 2014:64-65). სრული ქაოსისა და სისასტიკის ამსახველი ფიგურა-ხატია ძაღლი და ძაღლები. საინტერესოა ჯვრის მოტივი, როდესაც მთხრობელს ფანატიკოსი დემონსტრანტები უშველებელ ჯვარს ზურგში ჩასცხებენ.

პერსონაჟი თანდათან აფასებს მოვლენებს: „ქვეყნის თვითგადარჩენის ინსტინქტი უკონტროლო ენერგიაა, მხოლოდ იმაზეა დამოკიდებული, რამდენად შეუძლია პიროვნებას მოათვინიეროს ის, გაიგოს, რომ მერე მის ხარჯზე თვითონ განხორციელდეს. იმ წუთ-

ში ამის მსგავსი რამ წარმომედგინა საქართველოში სამოციანელთა თაობის იმ ნაწილზე, რომელთა გულისთვისაც მე აქ ჩამოვედი. ალბათ-მეთქი, ვფიქრობდი, მთელმა ქვეყანამ, როცა მან საფრთხე იგრძნო, გარკვეული დროით, სული რომ მოეთქვა, ერთ ქალაქში მოახდინა ლოკალიზება, ამ შემთხვევაში თბილისში და შემდეგ, როგორც ქალაქი, ადამიანებში, ამ შემთხვევაში- სამოციანელთა თაობის წარმომადგენლებში – გადავიდა, სწორ სამალავს მიაგნო და ასე გაქრა სხვების თვალსაწიერიდან, არარსებული გახდა-მეთქი. ამ სხვების უმრავლესობამ, ვფიქრობდი მე, რომელთათვისაც სამშობლო მხოლოდ გეოგრაფიული ცნება იყო, არაფერი იცოდა ამის შესახებ, აგრძელებდა ცხოვრებას თავის ეკონომიკურად დასუსტებულ სამშობლოში, რომელსაც, სრული ამ სიტყვის მნიშვნელობით, აპარტახებდა“ (ბერიძე 2014:96).

ბოლოს პერსონაჟი შეხვდება სამოციანელთა წარმომადგენლის ოჯახს: „თითქოს პირველად მესმოდა ქართული ენა, უცებ ისე მოვიხიბლე მისით“ (ბერიძე 2014:130). ჯვარს აქ სხვა დატვირთვა აქვს, „სახურავზე მოელვარე ჯვარი მსოფლიო ანტენას ჰგავდა“ (ბერიძე 2014:135). აქვე მოისმინა მან „ჩაკრულო“. „... რალაც წარმოუდგენელ ენერგიაში მითრევდნენ, რაც ამ სუფრაზე ჩქეფდა ამ წარმოუდგენელი სიმღერის წყალობით, ცოცხალი ორგანიზმით რომ სუნთქავდა, ... აქ მყოფთ უფრო და უფრო აკავშირებდა ერთმანეთთან, ან უკეთ რომ ვთქვათ, ჩემთვის მათ საიდუმლო კავშირს უფრო ნათელს ხდიდა, რითიც მონუსხული ვიყავი, რადგან ეს კავშირი მეტი იყო, ვიდრე ბავშვობის ბაზისზე დამყარებული სენტიმენტალური მეგობრობა, კაცმა რომ დროთა განმავლობაში სულ უნდა განაახლოს და გააცოცხლოს, თუ უნდა, რომ შეინარჩუნოს; ის არ იყო არც ვალდებულება, ... ეს კავშირი იყო ცხოვრების აზრი, რალაც შინაგანი, კომპლექსური დამოკიდებულება სოცოცხლისადმი“ (ბერიძე 2014:146).

კიდევ ერთი ეპიზოდი, რომელიც მის ახალ გამოცდილებას ამყარებს, საყვარელ წიგნთან შეხვედრაა. წიგნის ქსეროასლს მთავარი მოქმედი პირი ამ თბილისური ოჯახის ბიბლიოთეკაში აღმოაჩენს.

კომუნიკაციური მექანიზმების ფაქტები აუცილებლად გასააზრებელი და განსასჯელი ხდება, პერსონაჟს უკვე დავალების ღირსეულობაც აფიქრებს: თავად არაპუშმანურად ქცეულ ევროპას რამდენად აქვს იმის უფლება, რომ მხოლოდ დამკვირვებლის როლში იყოს და არა გულწრფელი თანამგრძნობლის ან

დამხმარისა? ამ შემთხვევაში კომუნიკაციური მეხსიერება აიძულებს პერსონაჟს, თავისი ტრადიციული ხედვა შეცვალოს, კულტურული მეხსიერება გადაამოწმოს. არ იცვლება პერსონაჟის, როგორც ესთეტიკის, კულტურული მეხსიერება, იცვლება მხოლოდ მისი კულტურული მეხსიერება „ევროპულ მისიასთან“ დაკავშირებით, მისი შეხედულება თავად ევროპულ მენტალობაზე: „ჩვენ, ანუ ჩვენი პატარა სამოგზაურო ბიურო, კიდევ უფრო უარესები ვართ, ვიდრე ის მდიდარი უცხოელები, რომლებიც ამ ღარიბ ქვეყანაში ღირებული საგნების მოსანადირებლად ჩამოდიან. ისინი საგნებს მაინც ყიდულობენ. ჩვენ კი რაღაც უმაღლესზე, როგორც თომასი იმ სამოციანელთა თაობის ჯგუფს უწოდებდა, ერის სინდისზე ვნადირობდით. ... ჩემთვის ამ წამოწყებას იმ თანამედროვე, ავადმოყოფური სიხარბის ნიშანი ესვა, ყველაფრისგან პროექტი რომ უნდა გააკეთო, შენი საკუთარი გამორჩენის მიზნით მთელი მსოფლიოს თანამედროვე ისტორიას თვალყური ადევნო და ცხვირი სწორედ იქ ჩაყო, სადაც გასაჭირია, სადაც ადვილია, რომ როგორც ჰუმანური, დახვეწილი, დიდაქტიკური ევროპის წარმომადგენელს, ცოტა ხნით მაინც გქონდეს იმაზე მეტი ფასი, ვიდრე სახლში გაქვს. იქ. სადაც არარაობა ხარ, მესამე კლასის ხელოვანი მაგალითად, ან საშუალო დონის მეცნიერი, ან მხოლოდ მოქალაქე, რომლის მოქალაქეობრივი პასუხისმგებლობის შეგრძნება იქამდე დაიყვანება, ნაძალადევად და შიშით გადასახადები იხადოს, განუწყვეტლივ პენსიასა და დაზღვევაზე იფიქროს და ფული რომ დაზოგოს, ეკლესიის მრევლიდან გამოვიდეს და მერე ისევ დაბრუნდეს მრევლში იმის შიშით, ვაიდა, მართლა არსებობდეს ღმერთი და თავნებობისათვის დასაჯოს“ (ბერიძე 2014:109). პერსონაჟს ბევრი რამ ახსენდება საკუთარი ევროპული ცხოვრებიდან: როგორ თქვა უარი ერთმა მშენებლობაზე დაშავებულმა გერმანელმა ექიმის მოყვანაზე, რადგან დაზღვევა არ ჰქონდა. თავად მან რამდენჯერ უსურვა ვილაცას სიკვდილი, რამდენჯერ შენიშნა სხვისი სიძულვილი... იგი ხედავს, თუ როგორ დაძრწის ზოგი ევროპელი საქართველოში იმისათვის, რომ ლატაკ ადამიანებს ძვირფასი ნივთები გროშებად გამოსტყუოს და სხვა.

აქვე ისმის კითხვა: რატომ ცდილობენ ასე თავად ქართველები, რომ მან, გერმანელმა, ეს დავალება შეასრულოს? “თანახმა ვიყავი ყოველგვარ გამოცდაზე, რათა ბოლოს და ბოლოს გამეცნო ეს სამოციანელთა თაობის წარმომადგენლები არა იმიტომ, რომ აუცილებლად შემესრულებინა დავალება, ...არა, ჩემს თავს ვეკითხებო-

დი მხოლოდ, რატომ ხდება-მეთქი, რომ ჩვენ, ამ ოხერ დასავლეთელებს მესამე სამყაროში ყველგან, ყველაფერს მაშინვე ხელისგულზე მოგვართმევენ, რითი დავიმსახურეთ-მეთქი“ (ბერიძე 2014:127).

კომუნიკაციური მეხსიერების ფაქტები ევროპელს აიძულებს, იფიქროს უფრო მასშტაბურად. რომანის ძირითადი იდეა ცხადდება მაშინ, როდესაც დანემანი „ჩაკრულოს“ ისმენს; ამ დროს მისი კულტურული მეხსიერება აქტიურდება. მისთვის გასაგებია ტოტალიტარულ სამყაროში თავისუფალ ადამიანთა შიდაემიგრაცია: 60-იან წლებში ეს ადამიანები, იმდროინდელი ინტელექტუალური ელიტის წარმომადგენლები, ცდილობდნენ რკინის კედლის გარღვევას, რადიო „თავისუფლების“ მოსმენას, სიყალბისა და სიბნელის ძლევას; მაშინ ეს გმირობის ტოლფასი იყო: საბჭოთა სისტემის ნგრევა ვერავის წარმოედგინა. გონიერი ევროპელი აღმოაჩენს, რომ სწორედ 60-იანელთა თაობამ შემოინახა არა მხოლოდ თავისი ეროვნული ენერგიის ღველფი, არამედ ჭეშმარიტი ევროპული ფასეულობანიც: ინტელექტი, განათლება, ზნეობა, იმედი. ... ამ შემთხვევაში ევროპელის კულტურული და კომუნიკაციური მეხსიერებები გადაიკვეთება, რის შედეგადაც საცნაურდება კონცეპტუალური ხაზი: რალაც გადარჩა და საგულისხმოა, რომ ეს გადარჩენილი მემკვიდრეობა ქართულიცაა და ევროპულიც. იგი ქართველ 60-იანელთა და თვით ამ ევროპელის კულტურულ მეხსიერებაშია დაცული. ევროპელ დამკვირვებელს იპყრობს გაუცნობიერებელი, შესაძლოა, ნაწილობრივ გაცნობიერებული სურვილი, მოინახოს გადარჩენისა და ურთიერთობის განვითარების შემდგომი გზები და პერსპექტივები.

კომუნიკაციური მეხსიერების ფაქტები (გაპარტახებული ქალაქი, 60-იანელთა მენტალობისა და ფასეულობათა გააზრება), კულტურული მეხსიერების გადასინჯვა (ევროპული მისიის შეფასება) აყალიბებს ახალ კულტურულ მეხსიერებას:

„რაც დამემართა, მე უნდა მიმეღო იმ შეგნებით, რომ არაფერი ხდება ქვეყანაზე ისეთი, რაც რაიმე ფორმით არ ანაზღაურდება და არ გასწორდება, თითქოს თამაშის ჟინით შეპყრობილი „დაფარული“ ადამიანს იწვევდეს, თან ფორას აძლევდეს და იმას ელოდებოდა, თუ როგორ გაიგნებს ის გზას ამ ფორის ზონაში და მერე, თუ ადამიანი აიბნევა, ჯერ დაენევა მას, მიუახლოვდება, მოეხმარება, ...სწორი მიმართულებისკენაც კი მისცემს რამდენიმე ნიშანს, მაგრამ თუ ადამიანი ამ ნიშნებს ყურადღებას არ მიაქცევს და კვლავ აირევა, მაშინ გადაასწრებს „დაფარული“ და მიზანთან პირ-

ველი აღმოჩნდება, რაც იმას ნიშნავს, რომ წააგო ადამიანმა, საკუთარი თავი წააგო, რადგან ვერ შესძლო სწორი გზა ეპოვა და ფორის ზონა დაეტოვებინა; რაც იმას ნიშნავს, რომ მან ვერ შესძლო საკუთარი სიკვდილით მომკვდარიყო და კი არ გამქრალიყო, არამედ უხილავად ქცეულიყო, როგორც ის უხილავი ქალაქი, რომელსაც ვერ მივალნივ-მეთქი, ვფიქრობდი მე და ახლა დარწმუნებული ვიყავი, რომ არ შეიძლება მისი ასე იოლად მიღწევა, რომ ის მარტო მისკენ სავალ გზაზე არსებობს, რომელზეც მხოლოდ მისი უნდა გჯეროდეს და ამ რწმენაში საკუთარი თავი შეიცნო. რადგან არ არის აუცილებელი რამეს შეეხო, რომ მისი დაიჯერო, განსაკუთრებით მაშინ, როცა ამ რაღაცისგან უკვე მიიღე ნიშანი-მეთქი“ (ბერიძე 2014:173-174).

ამდენად, კულტურული და კომუნიკაციური მეხსიერებების ფაქტების თანადროულობისათვის საინტერესო შეფასება გვაძლევს საშუალებას განვსაზღვროთ ავტორისა და პერსონაჟის იდენტობა, მათი დამოკიდებულება თანამედროვეობასთან, ტრადიციებთან. რა თქმა უნდა, ამ შემთხვევაში მნიშვნელოვანია ეპოქის თავისებურებანიც, თუმცა უფრო მთავარი მაინც ავტორის ინდივიდუალიზმი და ტალანტია – ის, თუ რამდენად ბოჭავს მწერალს კულტურული მეხსიერება ან როგორ აისახება მის შემოქმედებაზე კომუნიკაციური მეხსიერება. შემოქმედმა უნდა გაიაზროს ყველა ის სიძნელე და პასუხისმგებლობა, რაც ახლის შექმნას ახლავს თან. მნიშვნელოვანია სწორედ ის, რომ „დღევანდელობა ისეთივე გავლენას ახდენს წარსულზე, როგორც წარსული დღევანდელობაზე“ (ელიოტი 2010:99). ვფიქრობთ, ლევან ბერიძის „ფორა“ ამ გააზრების საუკეთესო მაგალითია.

თურქულენოვანი ინტერკულტურულ-მიგრაციული მხარეობა

საქართველოს კულტურულ, საგანმანათლებლო და ლიტერატურულ ცხოვრებაში გამორჩეულ როლს ასრულებდა ტაო-კლარჯეთი. რეგიონი იქცა ინტერკულტურულ გარემოდ, სადაც ერთმანეთს ხვდებიან ტრადიციები, ენები, რელიგიები. ტაო-კლარჯეთი მნიშვნელოვანი მასალაა ეთნოლოგიური და კულტუროლოგიური თვალსაზრისით. ცალკე ინტერესის საგანია რეგიონის კულტურული იდენტობის პრობლემა, რომელიც მრავალფეროვნად წარმოჩნდება როგორც ფოლკლორში, ისე თანამედროვე მხატვრულ შემოქმედებაში.

ისტორიული ავბედითობისა და სხვადასხვა პოლიტიკურ, სოციალურ და რელიგიურ მიზეზთა გამო თურქეთის ტერიტორიაზე აღმოჩნდა, ერთი მხრივ, ძველი ქართული ისტორიული მხარეები (სპერი, თორთუმი, კლარჯეთი, ტაო, შავშეთი, არტაანი, კოლა, ერუშეთი), ხოლო მეორე მხრივ, თურქეთის ტერიტორიაზე იპოვეს თავშესაფარი „მუჰაჯირმა ქართველებმა“. „მუჰაჯირი“ არაბული სიტყვაა და ემიგრანტს, დევნილს, გადახვენილს ნიშნავს. ამ ტერმინით აღინიშნება მეცხრამეტე საუკუნეში კავკასიის მკვიდრი მოსახლეობის იძულებით გადასახლება ოსმალეთის იმპერიაში, თანამედროვე თურქეთის ტერიტორიაზე. მუჰაჯირობა დაიწყო კავკასიაში ოსმალეთის ბატონობის დამყარებიდან და გაგრძელდა პირველ მსოფლიო ომამდე. მუჰაჯირობამ მოიცვა ჩრდილოკავკასიელი ხალხები: აბაზები, ჩერქეზები, უბიხები, ჩეჩნები, ყარაჩაელები, ოსები, აფხაზები და სამხრეთ საქართველოში მცხოვრები ქართველები. რუსეთის იმპერიას სურდა კავკასიელთა გადასახლებით პოლიტიკური სიმშვიდისთვის მიეღწია, ასევე, გათავისუფლებული მიწები გამოეყენებინა კოლონიზაციისათვის. თურქეთში კი მუჰაჯირებს აიძულებდნენ, უკაცრიელ ადგილებში დასახლებიყვნენ. ოსმალეთის მრავალრიცხოვანი ემისრები არწმუნებდნენ შვეინროებულ მთიელებს, რომ ერთმორწმუნე ოსმალეთი მათ ცხოვრების ნორმალურ პირობებს შეუქმნიდა.. გადასახლებულთა მიღება-დაბინავების სანაცვლოდ რუსეთი თურქეთს მატერიალურ და მორალურ დახმარებას ჰპირდებოდა. საქართველოში მუჰაჯირობამ ფართო მასშტაბები 1877-1878 წლებში მიიღო, რის შედეგადაც თითქმის სრულად დაიცალა მურღლულის ხეობა, ბევრი ოჯახი გადასახლდა ქვემო გურიიდან, გონიოს უბნიდან, ქვემო აჭარიდან, –

სულ 150 000-ზე მეტი ადამიანი. ქართველი მუჰაჯირები დასახლდნენ შავი ზღვის სანაპიროზე, ჭანეთის ტერიტორიაზე, დასავლეთ თურქეთში, მარმარილოს ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე, ნაწილი სტამბოლში და სხვა ქალაქებში.

აღსანიშნავია, რომ თურქეთელმა ქართველებმა, როგორც ისტორიული საქართველოს ტერიტორიაზე მცხოვრებებმა, ასევე მუჰაჯირებმა, დღემდე შემოინახეს ქართული იდენტობა, პირველ რიგში, ტრადიციები და წეს-ჩვეულებები, ისტორიული გვარები და სახელები შთამომავლობას ზეპირი გზით გადაეცემა. შემონახულია ასევე ენაც: ისტორიული საქართველოს ტერიტორიაზე – ლაზური ენა, ხოლო მუჰაჯირ ქართველებში – ქართული ენის დიალექტები.

მეთვრამეტე საუკუნიდან მოყოლებული, საქართველოს ისტორიული მხარეები, რომლებსაც საერთო სახელით, ტაო-კლარჯეთით მოვიხსენიებთ, ქართული საზოგადოებისაგან სრულიად მოწყვეტილია. განსაკუთრებული სირთულეები შეიმჩნევა XX საუკუნეში, რადგან საბჭოთა კავშირის ტოტალიტარული იდეოლოგიის გამო სრულიად ჩაკეტილი იყო საზღვრები საქართველოსა და თურქეთს შორის. ქართველი პოეტის, ფრიდონ ხალვაშის, შემოქმედება სწორედ ამ ტკივილს ასახავს. ცნობილი ლექსი “მითხარ, როგორაა მემლექეთი”, რომელიც გასული საუკუნის 70-იან წლებში დაინერა, მაღევე გახდა პოპულარული:

*“1969 წელს ბურსაში ენახე უნახავი მამიდა,
თვალცრემლიანი, ყოველ სულისმოთქმაზე
რომ მეხვეწებოდა – მითხარ, როგორაა მემლექეთი*

მითხარ, როგორაა მემლექეთი,
ჩემი სანატრელი საქართველო,
რამე იმნაირი გამაგონე,
გული დაკოდილი გავამთელო...
ლუკმა არ მაკლია, მართალია,
მაგრამ სამშობლოთი ღარიბი ვარ,
აი, ამნაირად, უსიცოცხლოდ,
მთელმა სიცოცხლემ გაირბინა.
მითხარ, როგორაა მემლექეთი,
აქ ჩვენ არ გეგონოთ ჩამქრალები,
იზმითს ეგეოსის ნაპირებზეც
ვაგეთ საქართველოს სახლკარები.
მითხარ, როგორაა მემლექეთი,

ჩემი სანატრელი საქართველო,
რამე იმნაირი გამაგონე,
გული დაკოდილი გავამთელო.“

თურქეთში, საქართველოს ისტორიულ მხარეში, ტაო-კლარჯეთში მცხოვრებმა ქართველებმა გარკვეულწილად შეძლეს იდენტობის შენარჩუნება, თუმცა დაისმის კითხვა: რა ტიპისაა ეს იდენტობა? შეიძლება ითქვას, რომ ტაო-კლარჯეთში მცხოვრებთა იდენტობა არის არა ქართული იდენტობა, არამედ კუთხური, უფრო მეტად ლაზურ ენობრივ გარემოსთან ასოცირებული იდენტობა. იდენტობის ამგვარად დაფიქსირებას ხელი შეუწყო, როგორც ვთქვით, XX საუკუნის საქართველოს მდგომარეობამ, რომელიც საბჭოთა კავშირის არსებობის პირობებში სრულიად ვერ მონაწილეობდა ტაო-კლარჯეთში მცხოვრებ თანამემამულეთა სოციალურ, კულტურულ ან საგანმანათლებლო ცხოვრებაში. თუმცა ბოლო ხანს, საქართველოს დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ, შეინიშნება გარკვეული ძვრები ტაო-კლარჯეთში მცხოვრებთა იდენტობის ფორმირებაში.

ამ მხრივ საილუსტრაციოდ შეიძლება მოვიყვანოთ ლაზური ტექსტები, რომლებიც ჩანერილია სხვადასხვა დროს სხვადასხვა მეცნიერის მიერ. მაგალითად, იოსებ ყიფშიძის მიერ 1917 წელს ჩანერილ ჭანურ ტექსტებში თავმოყრილია ფოლკლორული სანესჩვეულებო, საკრალური და საავტორო ტექსტები, რომელთა შორის სამშობლოდაკარგული ადამიანების სევდის მოტივიც იკითხება:

„ერთ-ორ სიტყვას გეტყვი და დაწერე, ჩემო ძმაო.
ბავშვები სულ ამოწყდნენ, როგორ ვქნათ, ჩემო ძმაო?
დედა შვილს ეძახის და ვერ ხედავს, ჩემო ძმაო...
დაშლილი, დაფანტული ვართ, ჩემო ძმაო...
არც სახლი და არც კერა გვაქვს, ჩემო ძმაო...
ჩვენ ამგვარად მტირალი დავდივართ, ჩემო ძმაო,
მხარში ვინ მოგვიდგება, ჩემო ძმაო.
მხარში ამოგვიდექით ისევ თქვენ, ჩემო ძმაო!

საქართველოში ბევრია ჩვენი მეგობარი.
ძველ ქართველთა მოდგმა ვართ, თუ იცი, ჩვენო ძმაო?
დავინყებულნი ვართ ჩვენ, ჩვენო ძველო ძმაო...
ლაზი, ქართველი, მეგრელი – ჩვენი ძმები ყველანი!“
(100 ლაზური ლექსი 2007:91).

თუმცა ჩვენი კვლევისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს თანამედროვე ეპოქაში შექმნილ ლაზურ მასალას.

საინტერესოა თანამედროვე ლაზი პოეტისა და პუბლიცისტის, სელმა კოჩივას, შემოქმედება. იგი 1960 წელს დაიბადა რიზეს ვილაიეთის არდაშენის ილჩეს სოფ. დუთხეში. 1992 წლიდან სამხრეთ კავკასიის კულტურათა და ენათა საზოგადოების ერთ-ერთი დამფუძნებელი და ლაზური ენისა და კულტურის დაცვის კავშირ „ლაზებურას“ გამგეობის წევრია. ს. კოჩივამ განათლება მიიღო გერმანიაში, დორტმუნდის უმაღლეს სკოლაში. დღემდე ქ. დორტმუნდში მოღვაწეობს და ზრუნავს ლაზური ენისა დაცვისათვის.

ს. კოჩივას შემოქმედება სრულად ლაზურენოვანია. მშობლიური ენის სივრცეში ავტორი მხატვრულად გარდასახავს მრავალ თემას, მათ შორის, სიყვარულს, მონატრებას, ზოგადსაკაცობრიო თემებს, სამშობლოს, მშობლიური მხარის ისტორიულ და თანამედროვე სვე-ბედს. შეიძლება ითქვას, რომ ს. კოჩივას შემოქმედება მრავალი იდენტობითაა მონიშნული, მრავალი ხაზითაა განსაზღვრული: ისტორიული სამშობლო (საქართველო), მშობლიური მხარე (თურქეთის რესპუბლიკაში შემავალი ტაო-კლარჯეთი), ემიგრანტი (მშობლიური სახლ-კარიდან შორს მცხოვრები ადამიანი) და ქალი-ავტორი. ემიგრანტის გზის თავისებური ასახვა ჩანს ს. კოჩივას ლექსში „მივდივარ“:

„მივდივარ, მაგრამ
ვერ ვუპოვე მიწას სათავე...
მივრბივარ, მაგრამ ვერ ჩავიგდე ხელში სადავე...
მივაბიჯებ და
დაუძლევი ხდება სიშორე,
ჩემივე თავის სიახლოვე ვერ ავიშორე.
მიწაზე მყოფი,
ზეცის ტრფობის ვერ ამმაღავი,
მივდივარ ასე,
დაღლილი და დაულალავი. “
(100 ლაზური ლექსი 2007:14)

მშობლიური ლაზეთი, როგორც იდენტობის მარკერი, აშკარად არის გამოკვეთილი ლექსში „ზევით, ზევით“:

“ზევით, შვილო, ზევით, შვილო!
გაქრა შლეგი დღეები,
წარსულით არ დაითრთვილო,
ახალ ვარსკვლავს შეეხი!
ზევით! შენი ცრემლის წვეთი

დედამინის ხელაა...

ოლონდ გნამდეს, რომ ლაზეთი ჩვენი ბედისწერაა!

ზევით, ზევით, ზევით, შვილო,

მომავალი შენია!" (100 ლაზური ლექსი 2007:16)

ისტორიული სამშობლოს, საქართველოს მიმართ პოეტის გრძნობებისა და შესაბამისი იდენტობის საილუსტრაციოდ მოგვყავს ლექსი „თბილისისადმი“:

„აფვეთქდები და ერთხელაც გენვევი,

წუთით მაინც სევდა გადამივლისო...

მეგზურივით გზაში წამოგენვევი,

როგორიც ხარ, ისეთს გნატრობ, თბილისო!

წლები გადის, მაგრამ არ მავინყდები,

სურვილი მკლავს სანთლად ჩამოქნილისო...

მე უშენოდ სხვაგან ვერ დავმინდები,

როგორიც ხარ, ისეთს გნატრობ, თბილისო!"

(100 ლაზური ლექსი 2007:13)

ს. კოჩივას, როგორც ქალი ავტორის, იდენტობა იკვეთება ლექსებში: „სიყვარული“, „მზეო, ჩემო“, „ცრემლი“ და სხვა.

მუჰაჯირობის მძიმე სევდა და სამშობლოდატოვებული ადამიანის ტკივილით სავსე გრძნობებია გადმოცემული თანამედროვე თურქულენოვანი ავტორის, აბდულა ჩელებოლლუს (ჩელებადის) ლექსებში. მიუხედავად იმისა, რომ ავტორის იდენტობა მჭიდროდ უკავშირდება თურქულ ენას, ემიგრაცია, როგორც მდგომარეობა, მის შემოქმედებაში ღრმა კვალს ტოვებს. ა. ჩელებოლლუს (ჩელებადის) ვრცელი ლექსი: „შენ იცი, რა არის მუჰაჯირობა?“ (ლექსი ქართულ ენაზე თარგმნა ნანა კაჭარავამ) ასახავს იძულებითი ემიგრაციის შთამომავლის ემოციებს და მოიცავს ისეთ მრავალ საერთო მარკერს, როგორებიცაა ნოსტალგია, კულტურული დისტანცია და სხვა.

„შენ იცი, რა არის მუჰაჯირობა?

დაცურებაა კლდის,

ვერ მოჭიდებაა ხავსის,

სათავეშეცვლილი მდინარეა,

გაურკვევლობაა მუჰაჯირობა.

ხიფათია, შიშია, ტანჯვაა,

ტკივილია მუჰაჯირობა.

ხუმრობა არ არის, თამაში არ არის,
სინამდვილეა მუჰაჯირობა!
ვერც სტირი, ვერც წუხხარ და შორდები სამშობლოს,
სევდა და ნალველია მუჰაჯირობა.
შენ იცი, რა არის მუჰაჯირობა?
დედის სურნელის დავინწყება,
შვილების დახოცვაა,
მზის დაბნელებაა,
კერიის ჩაქრობაა,
საშინელებაა მუჰაჯირობა.
კომპასის არევაა,
მხარის აქცევაა
დაბნევაა, გაოგნებაა მუჰაჯირობა.
ქართველია, ჩერქეზია,
ტაჯიკია, თურქმენია,
ებრაელია, მუსლიმია -
ადამიანია მუჰაჯირობა.
შენ იცი რა არის მუჰაჯირობა?
ბაბუაჩემია, ბებიაჩემია, დედაჩემია და
უსასრულო გადასახლებაა,
საიქია,
სიკვდილია მუჰაჯირობა
სიცარიელეა
გადაკარგვაა
დაკარგვაა მუჰაჯირობა.“
(22/04.2016)

მიგრაციული პროცესები, იდენტობათა ტრანსლაცია და მასთან დაკავშირებული საკითხები ასახულია სხვა ისტორიულ და თანამედროვე ავტორთა შემოქმედებაში, როგორც მხატვრულ ლიტერატურაში, ისე საზოგადოებრივ, პოლიტიკურ და სოციალურ გამოცემებში (ჟურნ. „ჩვენებურები“, ასევე „ფიროსმანი“ და სხვა).

ნინო პოპიაშვილი

თურქეთში მცხოვრები ქართველი პოეტი, პროზაიკოსი, მთარგმნელი, პუბლიცისტი და მკვლევარი ფარნა-ბექა ჩილაშვილი დაიბადა უნიეს რაიონის ერთ-ერთი ქართულ სოფელში. მისი მოღვაწეობა მოიცავს საგანმანათლებლო, პუბლიცისტურ და ლიტერატურულ სფეროებს. ტაო-კლარჯეთში მცხოვრები წარმოშობით ქართველებისათვის კულტურული იდენტობის პრობლემა განსაკუთრებით აქტუალური გახდა XX საუკუნის ბოლოს და ოცდამეერთე საუკუნის დასაწყისში. საქართველოს თავისუფლების მოპოვების შემდეგ ორმხრივი ინტერესები კიდევ უფრო გაფართოვდა და კულტურულ-ეკონომიკურ ასპექტებს დაუკავშირდა.

უნდა აღინიშნოს, რომ ფ. ჩილაშვილი საგანგებოდ ზრუნავდა, რომ თურქეთელ ქართველებს ქართული ენა, ლიტერატურა და საქართველოს ისტორია შეესწავლათ. მას ეკუთვნის „ქართველთა ისტორია“. წიგნი ეხება არა მარტო საქართველოში მცხოვრებ ქართველებს, არამედ სამშობლოს მონყვეტილ თანამემამულეებს, რომლებმაც შეინარჩუნეს ეროვნული ცნობიერება და მშობლიური ენა. ცნობილია, რომ ფ. ჩილაშვილმა თურქულ ენაზე თარგმნა იაკობ გოგებაშვილის „დედა ენა“ და თურქეთში ქართული დღემდე ამ წიგნით ისწავლება. ფარნა-ბექა ჩილაშვილი წლების განმავლობაში მოღვაწეობდა თურქეთის ქართველობის ჟურნალების „მამულისა“ და „ჩვენებურების“ გამოცემაში.

ფ. ჩილაშვილმა დააარსა ორენოვანი ჟურნალი „ფიროსმანი“, რომელიც 2007 წლიდან გამოდის. აქ სისტემატურად იბეჭდება საინტერესო სტატიები თურქეთის სხვადასხვა რეგიონში არსებული ქართული სოფლების, ქართული ძეგლების, ადგილობრივი ქართველების შესახებ; ასევე ყურადღება ექცევა საქართველოში მიმდინარე საინტერესო მოვლენებს. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ფ. ჩილაშვილს თურქულად ნათარგმნი აქვს არაერთი ქართველი მწერლის შემოქმედება. ეს კი მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ უშუალოდ ლიტერატურული და კულტუროლოგიური, არამედ ერთა სულიერი მემკვიდრეობისა და თურქეთში მცხოვრები ქართველების იდენტობის შენარჩუნების თვალსაზრისითაც. „ფიროსმანმა“ გარკვეული როლი შეასრულა დამოუკიდებელი საქართველოსა და თურქეთელი ქართველების თანამედროვე ურთიერთობებში.

ტაო-კლარჯეთში მცხოვრები ქართველის კულტურული იდენტობის განსაზღვრისათვის საინტერესოა ფ. ჩილაშვილის ლიტერა-

ტურული ტექსტები. მწერლის მოთხრობების კრებული „სასაზღვრო ფიქრები“ 2006 წელს ქართულადაც ითარგმნა. 2012 წელს გამოიცა ფ. ჩილაშვილის კიდევ ერთი ქართულად ნათარგმნი წიგნი „სანამ თოვს“, რომელშიც ქართულად დაწერილი მოთხრობაც არის შესული. ფ. ჩილაშვილის ლიტერატურულ შემოქმედებაში საინტერესოდ არის წარმოდგენილი ინტერკულტურული გარემო და იდენტობის პრობლემები. მოთხრობაში „ასიეს თეთრი ცხენები“, ერთ-ერთი პერსონაჟი, ეპრატულა, ასე არიგებს ასიეს: „ხომ იცი, ჩვენ სხვა მიწიდან მოსული ხალხი ვართ, ჩვენთან ქალები ცხენებზეც სხდებიან და იარაღსაც ხმარობენ. ... არ უნდა დაგვაინყდეს, რომ ეს ადგილი, სადაც ახლა ვცხოვრობთ და ჩვენი ისტორიული სამშობლო სხვადასხვა ისტორიის მქონე მიწებია. მაგრამ შენც შეგიძლია ჩვენი ტრადიციების გაგრძელება“ (ჩილაშვილი 2012:26-27).

მუჰაჯირობის ტრაგიზმი ასახულია ფ. ჩილაშვილის მოთხრობაში „ბებიაჩემის მოგზაურობა სტამბოლში“. მოხუცი პერსონაჟი გადასახლების ამბავს ასე იხსენებს: „მაშინ პატარა გოგო ვიყავი, მოხუცი კაცები, ისეთები, თეთრი წვერი მუცლებამდე რომ ეფინებოდათ, გვეუბნებოდნენ და გვაჩქარებდნენ, რომ მაშინვე, სასწრაფოდ უნდა აგვეკრა გუდა-ნაბადი და სახლებიდან წავსულიყავით. თუ მაშინვე არ დავტოვებდით იქაურობას, საიდანაც მოვიდოდნენ ცუდი კაცები და სამსხვერპლო ცხვრებივით დაგვაყრევინებდნენ თავებს. ყველა, დიახ, უკლებლივ ყველა აიყარა და ცხენით თუ ურმით, თუ ფეხით დაადგა გზას. ერთ მწვერვალს მალევე მივალწიეთ. მთის იქითა მხარეს თუ გადავიდოდით, სამსხვერპლო ცხვრები აღარ ვიქნებოდით, მაგრამ თუ მთის აქეთ დავრჩებოდით, როგორც მოხუცი კაცები ამბობდნენ, ჩვენი აღსასრულის დღე დადგებოდა“ (ჩილაშვილი 2012:41). ქალის მონათხრობი სიყმანვილის მოგონებაა, რომელიც შვილიშვილის სიზმარში რეპრეზენტირდება. ფსიქოლოგიური და მისტიკური შეფერილობა კიდევ უფრო მძაფრდება გმირის სიმბოლურ აზროვნებაში: „მთის წვერზე ვიდექი. როგორც კი ერთ ნაბიჯს წინ გადავედგამდი, ჩვენი სახლი და ზღვა, რომლითაც მამაჩემი უკან უნდა დაბრუნებულიყო, თვალს ეფარებოდა. და თუ ნაბიჯს უკან გადმოვდგამდი, ჩვენი სახლისა და ზღვის დანახვა ისევ შემეძლო. მთის წვერზე ერთი ნაბიჯით ხან წინ მივინევდი, ხან უკან და ეს წინ და უკან სიარული, მეგონა, საათობით გრძელდებოდა. იქაურობის დატოვება არ მინდოდა. ბოლოს უკან გადავდგი ნაბიჯი და ჩვენს სახლსა და ზღვას ნაღვლიანად დავაცქერდი. მოულოდნელად ვიღაც ცხენოსანმა სწრაფად ჩამომიქროლა, მკლავში

ხელი მტაცა და ცხენის უნაგირზე შემომიგდო. ის იყო და ის, ზღვა, რომლითაც მამაჩემი უნდა ჩამოსულიყო, ჩემი ბავშვობის სახლი და ცა სამუდამოდ უკან დამრჩა“ (ჩილაშვილი 2012:41).

ფ. ჩილაშვილის შემოქმედება ბიოგრაფიული შტრიხებით არის სავსე. ამკარაა, რომ თურქულენოვან და უკვე ქართულენოვან ავტორს თავისი ფესვებისთვის მიუგნია და სწორედ საკუთარი იდენტობა არის კიდევ მისი შემოქმედების განმსაზღვრელი. მოთხრობებში: „ფოტოსურათის მოთხრობები“, „გადაღმა მცხოვრები გოგონა“, „მგლები“, „სანამ თოვს“, „ღვთის მხურვალე ხელი“ და სხვა ჩილაშვილი სწორედ მუჭაჯირების ცხოვრებას, საკუთარ ბავშვობას, წინაპრების მოგონებებს აღწერს, მაგრამ ღრმად მითოლოგიზებული მოთხრობები უხვად არის აღჭურვილი სიმბოლოებით, დრამატიზმით. ფოლკლორული და მითოსური ნაკადი თანამედროვე დროში იჭრება და თხრობა პოსტმოდერნულ ელფერს იძენს. ხშირად სიზმარ-ცხადი ისევე ეჯაჭვება ერთმანეთს, როგორც ავტორისა და მისი მშობელი ხალხის ცხოვრება.

მნიშვნელოვანია ფ. ჩილაშვილის პუბლიცისტური შემოქმედება. როგორც აღვნიშნეთ, იგი წლების განმავლობაში აქვეყნებდა სტატიებს თურქეთში გამომავალ სხვადასხვა პერიოდულ ორგანოში. ეროვნული იდენტობის კუთხით საინტერესოა ფ. ჩილაშვილის ესეი „ფარული ენა“, რომელშიც ავტორი განიხილავს თურქეთელი ქართველების დაშიფრულ, შეიძლება ითქვას, საიდუმლო „თვითდასახელებებს“, რომლებითაც ათწლეულების განმავლობაში თურქეთელი ქართველები საკუთარ თავს აღნიშნავდნენ და ამავედროულად თითქოს გაურბოდნენ კიდევ სინამდვილეს. „არ მესმის, რას ვმალავთ. სხვების მსგავსად, არც მე მიყვარს ეთნიკური წარმომავლობის ხაზგასმა. თუმცა ამისათვის გამიზნულად თავის არიდება არაგულწრფელად მიმაჩნია. კარგად მესმის, რომ ყველაფერს თავისი ადგილი და ზომა-წონა უნდა ჰქონდეს. ... ჩემს ყურადღებას მუდმივად იპყრობს ერთი გარემოება: სიტყვა „ქართულის“ ხმარებას ბევრი არიდებს თავს როგორც მეტყველებაში, ასევე წერისას. ამის ნაცვლად სხვადასხვა ცნებებს იყენებენ, როგორიცაა „ერთი კუთხისანი“, „კავკასიელი“, „ადგილობრივი“, „ჩვენი ხალხი“. ისეთებიც კი არსებობენ, საქართველოს ნაცვლად კავკასიას რომ ამბობენ. არ მესმის, პრობლემა რაში მდგომარეობს, რა ალელვებთ, „ფარულ ენას“ რატომ მიმართავენ? ჩვენ მაშინაც ქართველებს გვეძახდნენ, როცა მე დავიბადე და ახლაც ქართველებს გვეძახიან.

ჩვენ ერთმანეთს „ჩვენებურებს“ ვუწოდებთ და ახლაც ამ სიტყვებს ვიყენებთ” (ჩილაშვილი 2014:15).

ისტორიული და კრიტიკული ესეების კრებული „ერთი წვეთი ლიმონი“ (ქართული გამოცემა, 2014, გამომც. „არტანუჯი“) ფარნაბეკა ჩილაშვილის პუბლიცისტურ წერილებს აერთიანებს. ისტორიულ ფაქტებსა თუ თანადროულ პრობლემებზე შექმნილი სტატიები და ესეები ავლენს ავტორის ინდივიდუალიზმს, შეუპოვარ, კრიტიკულ დამოკიდებულებას სხვადასხვა მნიშვნელოვან საკითხზე. ესეებში ვლინდება ავტორის ინტელექტუალიზმი, ენციკლოპედიური განათლება და შესანიშნავი მხატვრული სტილი, არგუმენტირებული მსჯელობა, კრიტიკული აზრი კი საკითხის განხილვას მეტობიექტურობას სძენს.

ჩვენი კვლევისათვის უთუოდ საინტერესოა მსჯელობა ემიგრაციის ორმაგ კოდირებაზე, ორმაგი იდენტობისა და ორგვარი პრობლემატიკის შესახებ: „ემიგრაციისა და ემიგრანტების ისტორიას, როგორც წესი, ორი ქვეყნის ისტორია ანადგურებს ხოლმე. ერთი ამ ადამიანების მიერ დატოვებული ისტორიაა, მეორე კი იმ ქვეყნისა, სადაც ემიგრანტები მიდიან და სახლდებიან. ემიგრანტების მიერ დასახლებულ ახალ არეალზე მათ მიერ შექმნილი ისტორია ამ სივრცის მკვიდრი ისტორიის შემადგენელი ნაწილი ვერ ხდება, პირიქით, ეს მათ მიერ დატოვებული არეალის ისტორიის ნაწილია. სამწუხაროა, რომ ამ ორი არეალის ისტორია ვერ ახერხებს ერთმანეთთან შერწყმას, ამიტომ ემიგრანტების ისტორია ნადგურდება“ (ჩილაშვილი 2014:68). ფარნაბეკა ჩილაშვილის ლიტერატურული მოღვაწეობა ინტერკულტურული ლიტერატურის ერთგვარ სიმბოლოსაც წარმოადგენს. მის შემოქმედებაში ასახულია ქართულ-თურქული ტრანსკულტურული ასპექტები და იდენტობის უნივერსალური მარკერები.

ქათავან ღაპრიშვი (ღაპრიშაშვილი)

„ფრანკოფონი“ (*francophone*) მე-19 საუკუნეში ნიშნავდა ფრანგულად მოლაპარაკეს და ამ ენაზე მოსაუბრე იმ ეროვნულ და რეგიონულ ერთეულებს, სადაც ფრანგული ერთადერთ ენას არ წარმოადგენდა. ამ სიტყვის მნიშვნელობა უფრო გაფართოვდა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ და მისგან წარმოიშვა ახალი არსებითი სახელი – ფრანკოფონია (*francophonie*), რომელიც აღნიშნავს ფრანგულენოვანი საზოგადოების ერთობლიობას ან ნაწილს (მაგ., შვეიცარიის ფრანკოფონია). ზოგიერთ შემთხვევაში ეს ტერმინი სცდება გეოგრაფიულ და ლინგვისტურ მნიშვნელობას და უახლოვდება ტერმინ „fransites“ (*francité*), რომელიც აღნიშნავს ფრანგული ცივილიზაციის სულს, ფრანგულ კულტურასა და მის გავლენას სხვა ერების სულსა და კულტურაზე.

XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან სიტყვა „ფრანკოფონიას“ ორი ძირითადი მნიშვნელობა ენიჭება:

- ფრანგულად მოლაპარაკე, „ფრანკოფონი“.
- საზოგადოება, რომელიც შედგება ფრანგულად მოლაპარაკე ერებისგან.

ამგვარად, ფრანკოფონია არის პოლიტიკური, ენობრივი და ლიტერატურული ინსტიტუტი. უფრო სიღრმისეულად კი იგი გულისხმობს ენის გარშემო გაერთიანებულ გეოგრაფიულ და კულტურულ მრავალფეროვნებას. „ერთი მხრივ, ეს არის ერთობლიობა რეგიონებისა, რომლებშიც ფრანგული ენა გამორჩეულია თავისი საზოგადოებრივი დანიშნულების გამო და, მეორე მხრივ, ამ გაერთიანებულ რეგიონებში (საფრანგეთის გამოკლებით) ცხოვრობენ ადგილობრივ ენაზე მოლაპარაკენი. ყოველ შემთხვევაში, ეს ქვეყნები და კულტურული გაერთიანებები ძალიან განსხვავებულია. ენობრივი მდგომარეობა რთულია და ცვალებადი, რადგან ერთდროულად არსებობს მრავალი ენა, როგორც ავტოქტონური, ასევე ეროვნული“ (მურა 2012:55).

ამდენად, ფრანგულენოვანი ლიტერატურის კვლევა და მასში საინტერესო ორიენტირების გამოყოფა არცთუ მარტივია. თუმცა ამგვარი კვლევები მიმდინარეობს და თანდათან ფართოვდება (როგორც საფრანგეთში, ასევე საერთაშორისო მასშტაბით, რასაც ხე-

ლი შეუწყო საფრანგეთის ხელისუფლების მიერ მიღებულმა კანონ-მა სხვა ტერიტორიებზე (კერძოდ, ჩრდილოეთ აფრიკაში) საფრანგეთის დამკვიდრების დადებითი როლის შესახებ). შეიქმნა კრიტიკული მოდელები ამა თუ იმ ქვეყნის ლიტერატურის შესასწავლად. მაგრამ, როგორც მკვლევრები აღნიშნავენ, რომელიმე ქვეყნის ლიტერატურის კრიტიკული მოდელების გადმოტანა და მათი სხვა ქვეყნის ლიტერატურასთან მისადაგება – ვთქვათ, პოსტკოლონიური ინგლისურენოვანი კრიტიკის საფუძველზე ფრანგულენოვანი ან საბჭოთა ლიტერატურის განხილვა – მაინცდამაინც სასურველი არ არის. ამის დასადასტურებლად მოიხმობენ იმ განსხვავებულ გარემოს, რომელიც შეიძლება ამა თუ იმ ერის ბუნებაში წარმოჩნდეს; მაგალითად, კანადაში არსებული ფრანგული კოლონიები ძალიან განსხვავდებოდა ინდოეთის ბრიტანული და აფრიკის ფრანგული კოლონიებისგან, ისევე, როგორც ყოფილი საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე არსებული რესპუბლიკებიერთმანეთისაგან. ამიტომ მიიჩნევენ, რომ ზოგჯერ გლობალური მოდელების განვითარებას რეგიონული მოდელების შექმნა სჯობს. მაგრამ როგორც უნდა იყოს, ფრანგული ლიტერატურული კვლევების გამოცდილება საშუალებას იძლევა გამოიკვეთოს ამგვარი კვლევების ორიენტირი და წარმოჩნდეს, თუ რა მოდელებით ცდილობენ ისინი ფრანკოფონური ლიტერატურის შესწავლას.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ფრანგულენოვანი ქვეყნების გამოცდილება კოლონიური თუ პოსტკოლონიური ლიტერატურების კვლევისა. ამ შემთხვევაში ჩვენთვის საინტერესოა, თუ რა გამოჩენილი ნიშნებით იმკვიდრებს თავს ეს ლიტერატურა.

ზოგი მკვლევარი თვლის, რომ ამ სტილის ლიტერატურის გამოყოფა და მისი განსხვავებული მეთოდებით კვლევა შეიძლება საჭირო არც იყოს. ფრანგი მეცნიერი ჟან-მარკ მურა თავის ნაშრომში – „ფრანკოფონური ლიტერატურები და პოსტკოლონიური თეორია“ – მოიხმობს ბუდა ეტემადის სიტყვებს: „დღეს განვითარებული ქვეყნების 80%-ზე მეტს აქვს კოლონიური წარსული ან როგორც ყოფილ კოლონიზატორებს, ან როგორც ყოფილ კოლონიებს. მესამე სამყარო კი, ამ ოთხმილიარდიანი მოსახლეობის ორი მესამედი, საკუთარი ქვეყნის ისტორიის სახელმძღვანელოში კოლონიზაციისადმი მიძღვნილ ერთ თავს მაინც იპოვის“ (ეტემადი 2000:13,14). ამასთან, ამ ლიტერატურის დიდი მოცულობის გამო, უნდა გამოირიცხოს ბინარული წყობა ‘კოლონიური-პოსტკოლო-

ნიური', რათა უპირატესობა ტრანსეროვნულ მიდგომას მიენიჭოს" (მურა 2012:8).

ასევე საინტერესოა დომენიკ ტომასის ნაშრომი ლიტერატურის, სახელმწიფოსა და ეროვნული იდენტობის ურთიერთკავშირის შესახებ ფრანგულენოვან აფრიკაში. აქ იგი უარს ამბობს ლიტერატურული ნაწარმოების საზოგადოებრივ-კულტურული კონტექსტიდან მოწყვეტაზე (მურა 2012:9), რაც ნიშნავს იმას, რომ ლიტერატურის შესწავლა უნდა ემყარებოდეს ამა თუ იმ საზოგადოების საყოველთაოდ გაზიარებულ ნორმებსა და ღირებულებებს და წარმოაჩენდეს ზოგადად კულტურის იმ თავისებურ ნიშნებს, რომლებიც ერთი გეოგრაფიული არეალიდან მომდინარეობს და კონკრეტულ ქვეყანას უკავშირდება.

ფრანგულენოვან სამყაროში პოსტკოლონიური შრომების დასახასიათებლად ზოგიერთი მკვლევარი იყენებს ანალიზის 4 მოდელს, ესენია: ეროვნული და რეგიონული მოდელები, რასის ცნებაზე დამყარებული მოდელები, კომპარატივისტული მოდელები და ფართო ანუ ექსტენსიური მოდელები.

- ეროვნული და რეგიონული მოდელების მიხედვით ნაწარმოებები განიხილება ერის ან რეგიონის რეალობის გამოხატულებად. ყურადღების ცენტრშია პიროვნების საკითხი.
- რასის ცნებაზე დამყარებული მოდელები: ფრანგულენოვან სივრცეში „შავკანიანთა ლიტერატურის“ ცნება.
- კომპარატივისტული მოდელები: ყველაზე ცნობილი მოდელები. ამ ტიპის კომპარატივისტულ გამოკვლევაში ყველაზე მეტი თემატური პარალელია: დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის საზეიმო თემა, ცხოვრებისეულ ტრადიციებზე უცხოური კულტურის დომინანტური გავლენის თემა და სხვ.
- ფართო მოდელები დაფუძნებულია ყველა პოსტკოლონიური ლიტერატურის ან მისი ნაწილისათვის საზიაროდ მიჩნეულ ელემენტებზე.

ამასთან, პოსტკოლონიური ქვეყნების ლიტერატურებს აქვთ რეგიონული თავისებურებები, მაგრამ მათ აერთიანებთ ის, რომ „კოლონიური გარემოდან აღმოცენდნენ, თავი კოლონიურ ხელისუფლებასთან დაპირისპირებით დაიმკვიდრეს და დაუინებით მოითხოვეს საკუთარი განსხვავებების აღნიშვნა“ (მურა 2012:9).

იმისათვის, რომ ევროპელ მკითხველამდე მივიდეს სხვა ორიგინალური ენისა და აზროვნების შემოქმედთა ნაწარმოებები, უნდა დადგინდეს ის ისტორიული და სოციოლოგიური ფაქტები, რომლე-

ბიც თან ახლავს ნანარმოების წარმოშობას. ეს პრეროგატივა ლიტერატურულ კრიტიკას ეკუთვნის. ზოგიერთი მკვლევარი ამ დროს იყენებს ავტორის სულის ძიების მეთოდს, რადგან მწერლის შინაგანი „მე“, თავის მხრივ, მისივე მასაზრდოებელი კულტურის მაჩვენებელია (მურა 2012:71). ამ შემთხვევაში მიმართავენ ძირითადად ისეთ ჟანრებს, როგორებიცაა: ისტორიული რომანი, საგანმანათლებლო რომანი, ზნე-ჩვეულებითი რომანი. ასევე ხშირია სოციალური თემატიკა, რომელიც ავტობიოგრაფიულ მოთხრობებში გვხვდება და რომელთა თემაა ევროპულ კულტურასთან შეხვედრა, ევროპული ცხოვრების წესის გაცნობა და მასთან შეგუების სიძნელებები, ეთნოლოგიური „ცდუნებები“.

მწერლის შემოსვლა ლიტერატურულ სივრცეში, როგორიც არ უნდა იყოს ის, თავისთავად პრობლემურია, ისევე როგორც პრობლემურია ლიტერატურული სივრცის შეთავაზება საზოგადოებისათვის. ევროპული ლიტერატურა ნიშნავს ევროპულ ტრადიციას. ამიტომ კოლონიურ ლიტერატურას ზოგჯერ ანიჭებენ „კარგი მონაფის“ სტატუსს, რომელიც კოლონიური ლიტერატურის თეორეტიკოსების მიერ ევროპული კულტურის მოდელის მიხედვითაა განსაზღვრული. ბ. მურალისი მძაფრად საუბრობს კოლონიურ იდეოლოგიაზე, რომელსაც კოლონიის მდგომარეობა მიჰყავს ორ კულტურას შორის დაპირისპირებამდე, სადაც ერთი აუცილებლად უნდა ბატონობდეს მეორეზე.

მიუხედავად ამისა, ხანგძლივმა კულტურულმა და პოლიტიკურმა გამოცდილებამ ფრანგ მკითხველს ასწავლა სხვა ქვეყნის ლიტერატურის პატივისცემა და დაფასება. მისთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, თუ ეს მწერალი ფრანგულენოვანია. ამჟამად ფრანგ და ფრანგულენოვან მწერლებს ერთად მოიხსენიებენ ანთოლოგიებსა და ენციკლოპედიებში. თუმცა იქვე მიუთითებენ, რომ ისინი სხვა წარმოშობის ფრანგულენოვანი მოღვაწეები არიან. ამდენად, ფრანგულენოვან გარემოში მოხვედრილი მწერლისთვის ადვილი არ არის დამკვიდრდეს ფრანგულენოვან ლიტერატურულ სივრცეში. მას მოეთხოვება შექმნას ისეთი პროდუქტი, რომელიც საინტერესო იქნება იმ საზოგადოებისთვის, რომელიც ბაზარს წარმოადგენს ფრანგი გამომცემლებისთვის.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ფრანგები ძალიან დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ თავიანთი ენისა და კულტურის გავრცელებას მსოფლიოში, თვალში საცემია ფრანგული მონდიალიზაცია, ხორციელდება დიდი ინვენსტიციები ყოფილ კოლონიებში, საფრანგე-

თი მთავარი მიმღებებია ამ ქვეყნებიდან წამოსული ემიგრანტები-სა. იუზედავად ამისა, მაინც მწვავედ დგას საკითხი წარმომავლობის, სამშობლოს, ეროვნული იდენტობისა და ეთნოსისა შესახებ. ეს კი ხშირად ხელს უშლის ამ ხალხების ფრანგულ სულთან ზიარებას, მათ „გაფრანგებას“.

ემიგრანტი მწერლების შემოქმედების მნიშვნელოვან ნაწილს ალბათ ძალიან კარგად მიესადაგება ალჟირელი მწერლის, ქრისტიანი ბერბერის, ჟან ამრუსის სიტყვები: „ყველაფერი, რის თქმასაც ვაპირებ ჩემს სიცოცხლეში, ზეპირსიტყვიერად თუ ნაწერებით, იქნება მხოლოდ ჩემი ადრინდელი სიტყვა, შორეულ წარსულში ჩამოყალიბებული. მაგრამ ის ცოცხლობს ჩემში, ნასაზრდოები ტრადიციით, სიბრძნით, ცხოვრებისა და ადამიანის კონცეფციით, რომელიც ჩემი ხალხის წმინდა საუნჯეა“ (მურა 2012:70).

რაც შეეხება ქართულ ეროვნულ იდენტობას, მას კონკრეტულად რომელიმე ნაციონალური იდენტობის ტიპს არ მიაკუთვნებენ, მაგრამ განიხილავენ ენტონი სმითის მიერ შემუშავებული კონცეფციის ფარგლებში. ენტონი სმითი გამოყოფს დასავლურ და აღმოსავლურ ნაციონალურ იდენტობას და მათ სამოქალაქოსა და ეთნიკურს უწოდებს; და რადგან ორივე მათგანში შეინიშნება დეტალები, რომლებიც ქართველთა იდენტობაში გვხვდება, ქართველი მოაზროვნეები გამოკვეთენ ქართული იდენტობის იმ დამახასიათებელ ნიშნებს, რომლებიც ქართველს სხვა ერის წარმომადგენლისაგან განასხვავებს, ესენია: სამშობლო/მამული, ქართული ენა, სარწმუნეობა. მართლაც, ეს სამი ელემენტი მნიშვნელოვანი და განმსაზღვრელია ქართველთა იდენტურობისათვის და ეს აისახება კიდევ როგორც საქართველოში, ასევე უცხოეთში მოღვაწე ქართველი მწერლების შემოქმედებაში¹.

ამ ფონზე საინტერესო იქნებოდა საფრანგეთში მოღვაწე ქართველ მწერალთა შემოქმედების გაცნობა და იმის წარმოჩენა, თუ რა ადგილი უჭირავს მათ შემოქმედებაში საქართველოს, ეროვნულ იდენტობას, რა სოციალურ-კულტურული კონტექსტითაა გაჯერებული მათი ნაღვანი, რა პრობლემებით ინტერესდებიან, როგორ იმკვიდრებენ თავს ფრანგულენოვან ლიტერატურულ სამყაროში, არიან თუ არა რეზისტენტულნი იმ კულტურის მიმართ, რომელშიც ცხოვრობენ და რომელიც ასე ფართო და მრავალფეროვანია, როგორ მოხდა მათი ინტეგრაცია დასავლურ კულტურულ სივრცეში,

¹ <http://www.azrebi.ge/index.php?id=1060>

ახერხებენ თუ არა დააინტერესონ მკითხველი იმ კულტურით, რომელიც თავისთავად განსხვავებულია და ა. შ. აქ ერთმანეთისგან უნდა გაიმიჯნოს შემოქმედება, ერთი მხრივ, საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ საზღვარგარეთ წასული ქართველი მოღვაწეებისა, რომლებმაც სოციალურ-პოლიტიკური პრობლემებისა თუ პროფესიული განვითარების გამო დატოვეს ქვეყანა და დამკვიდრდნენ ფრანგულენოვან გარემოში, ხოლო მეორე მხრივ, ქართველი ემიგრანტების შთამომავლებისა, რომლებიც უკვე წლებია ამ სივრცეში ცხოვრობენ.

საფრანგეთში უკვე დიდი ხანია ცხოვრობს და მოღვაწეობს მწერალი და მთარგმნელი გასტონ ბუაჩიძე. მისი შემოქმედების მთავარი თემაა ქართული და ფრანგული ლიტერატურის კონტაქტები. მას ამ თემაზე არაერთი წიგნი აქვს გამოცემული როგორც საფრანგეთში, ასევე საქართველოში. გ. ბუაჩიძემ ფრანგულ ენაზე თარგმნა ქართველ კლასიკოსთა ნაწარმოებები, იგი იყო საფრანგეთში ფიროსმანის ნამუშევრების გამოფენის ორგანიზატორი. მნიშვნელოვანია მისი ფრანგულ ენაზე დაწერილი ნოველა „ვარდები მარგარიტასათვის“¹, „ნახნაგები“ და ა. შ.

ასევე მრავალმხრივია საფრანგეთში მცხოვრები მწერლის, ესეისტისა და დოკუმენტალისტის, პაატა ქურდაძის, შემოქმედება. მიუხედავად იმისა, რომ იგი უკვე წლებია პარიზში ცხოვრობს, შეიძლება ითქვას, რომ მისი ნაწარმოებები, პუბლიკაციები, ესეები ძირითადად ქართულ სივრცეს მოიცავს. არ რჩება თითქმის არცერთი სფერო, რომელსაც იგი არ ეხმაურება, იქნება ეს საქართველოს პოლიტიკური გარემო, კულტურული, რელიგიური თუ სხვა საკითხი. მნიშვნელოვანია მისი კრებული „ფსიქოდელიარული ქრონიკა 2009“, ლიტერატურული ესეის ჟანრში დაწერილი კრებული „ექსპერიმენტული განცდები“, კრებული-მანიფესტი სათაურით „რეაქტიული კლუბი“, რომელშიც მისი ნაწარმოებები შესულია ფსევდონიმით აკაკი მარსიაშვილი და ვალენტინ პუტანელი, წიგნი „ანტიდოტი“ და სხვა.

საფრანგეთში ცხოვრობს და მოღვაწეობს ქართველი პოეტი, პროზაიკოსი და მთარგმნელი ომარ თურმანაული. 1998 წელს ფრანგულ ენაზე გამოვიდა მისი რომანი *La veuve, l'hirondelle et le voyant* („ქვრივი, მერცხალი და ნათელმხილველი“). ო. თურმანაულ-

---

¹ ქართულ ენაზე თარგმნა ნესტან იორდანიშვილმა. გამომც. არტანუჯი, თბილისი, 2011.

მა გადმოაქართულა ფრანგული პოეზიის ნიმუშები და ფრანგულად თარგმნა ბესიკ ხარანაულის რომანი „ნიგნი ამბა ბესარიონისა“. ამჟამად იგი ბესიკ ხარანაულის ნიგნის „ეპიგრაფები მივიწყებული სიზმრებისათვის“ თარგმანზე მუშაობს.

ქართველი მწერლები, გარდა საფრანგეთისა, ცხოვრობენ და მოღვაწეობენ სხვა ფრანკოფონურ ქვეყნებშიც. რამდენადაც ჩვენთვის საინტერესოა ქართველი ფრანკოფონი მწერლების შემოქმედების გაცნობა და იმის წარმოჩენა, თუ რა ნიშან-თვისებებით განსაზღვრავენ ისინი ქართულ იდენტობას თავიანთ ნაწერებში, ამდენად შეეცხებით არა ფრანკოფონურ ქვეყნებში მცხოვრები ქართველი მწერლების შემოქმედებას, არამედ ქართულ ფრანკოფონურ ლიტერატურას, ამ ცნების ტრადიციული გაგებით, და სამაგალითოდ განვიხილავთ ქეთევან დავრიშაშვილის რომანს „შავი ზღვა“¹.

ქეთევან დავრიშევი (დავრიშაშვილი) (ფრანგ. Kéthévane Davrichewy/Davrichachvili); დაიბადა 1965 წელს, პარიზში, ქართულ ოჯახში. ის არის ქართული წარმოშობის ფრანგი მწერალი, სცენარისტი, მთარგმნელი. ქეთევან დავრიშაშვილი 1921 წელს საქართველოდან პოლიტიკურ ემიგრაციაში წასული ქართველების შთამომავალია. მისი დიდი პაპა დედის მხრიდან იყო ნოე ჟორდანიას მთავრობის წევრი ვიკტორ ხომერიკი. მამის მხრიდან კი მისი დიდი პაპა იყო ცნობილი გორელი ავიატორი და მფრინავი იოსებ დავრიშაშვილი, სტალინის ბავშვობის მეგობარი, რომელმაც საფრანგეთში გაქცევის მერე გამოსცა მოგონებების წიგნი: „რა კარგად ვერთობოდი ჩემს ძმასა და მეგობარ სტალინთან ერთად ბავშვობაში“ (სწორედ იოსებ დავრიშაშვილია ქეთევან დავრიშევის რომანის „შავი ზღვა“ ერთ-ერთი ლიტერატურული სახე). ოჯახის ემიგრაციულმა წარსულმა და გამოცდილებამ დიდი კვალი დატოვა მწერლის ბავშვობაზე და საკმაოდ დიდი გავლენა მოახდინა მის შემოქმედებაზე.

თანამედროვე ფილოლოგიის, კინოსა და თეატრის შესწავლის შემდეგ ქეთევან დავრიშაშვილი, როგორც ჟურნალისტი, მუშაობდა სხვადასხვა ჟურნალში. 1996 წელს მან ქართული ზღაპრები შეაგროვა, თარგმნა და კრებულად გამოსცა საბავშვო სკოლებისათვის, ასევე დაბეჭდა არაერთი ნაშრომი ახალგაზრდობისათვის.

---

¹ ქეთევან დავრიშევი (დავრიშაშვილი). გამომცემლობა „უსტარი“, თბილისი, 2012. ქვემოთ ყველა დამოწმებას (გვერდის მიხედვით) მოვიხმობთ ამ გამოცემიდან.

2004 წელს გამომცემლობა „არლემ“ დაბეჭდა მისი პირველი რომანი „ყველაფერი კარგად იქნება“, რომლის მიხედვითაც რამდენიმე წლის შემდეგ სპექტაკლი დაიდგა. ამის შემდეგ საოჯახო მოგონებების საფუძველზე დაწერა რომანი „შავი ზღვა“, რომელიც გამომცემლობა „საბინ ვესპიეზემ“ 2010 წელს გამოსცა. ამ რომანმა მიიღო რამდენიმე პრიზი: „ლანდერნოს“ პრიზი 2008 წელს – ნამდვილი ისტორიის გავრცობისა და თემის განსაკუთრებულობის გამო. Version Femina/Virgin Megastore-ს პრიზი 2010 წელს და „პრინც მორისის“ პრიზი 2011 წელს. რომანი ითარგმნა გერმანულ, ქართულ, იტალიურ, ჰოლანდიურ და შვედურ ენებზე.

2012 წლის იანვარში ისევ გამომცემლობა „sabin vespierem“ გამოსცა მისი მომდევნო რომანი „განცალკევებულები“. ეს მესამე რომანია, რომელსაც კარგად შეხვდა კრიტიკა, ნაწარმოები ჯარმატებით იყიდება წიგნის მაღაზიებში და წარდგენილია RTL/Lire-is, France Culture/Télérama -სა და L'Express-ის პრიზზე.

2014 წელს გამოვიდა მისი რომანი „ოთხი კედელი“, იგი წერს ასევე სცენარებს ფილმებისათვის;

ქ. დავრიშვეს ჰყავს სამი შვილი: დალი, თემო და ლუკა, რომელთაც უძღვნის რომანს „შავი ზღვა“. ავტორი აღნიშნავს, რომ შვილებს ფრანგული გვარები, მაგრამ ქართული სახელები აქვთ. რომანი ასევე ეძღვნება ავტორის დისშვილს, გელას. ქეთევანის და, ნათელა დავრიშაშვილი, მუსიკოსია, მან „კვირის პალიტრასთან“ ინტერვიუში განაცხადა, რომ მის შვილს ქართული გვარის მიღება სურს¹.

ქეთევან დავრიშაშვილის ეს რომანი მთლიანად ეძღვნება საფრანგეთში პოლიტიკურ ემიგრაციაში მყოფი ქართული სათვისტომოს ცხოვრებას, ტკივილს, სამშობლოს მონატრებას. ამ ნაწარმოებს შეიძლება ვუწოდოთ ოჯახური საგა, რომელშიც სამი თაობა მონაწილეობს, მე-20 საუკუნის 20-იან წლებში საქართველოდან წასული ქართველების პირველი თაობა და მათი შთამომავლები. ნაწარმოების რეალური მხატვრული სივრცე საფრანგეთია, თუმცა იგი მოიცავს საქართველოსაც.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ქეთევან დავრიშაშვილის „შავ ზღვას“ საკმაოდ დიდი გამოხმაურება მოჰყვა. ევროპელი მკითხველისა და გამომცემლების ასეთი დაინტერესება და აღიარება იოლი

---

1 <http://www.kvirispalitra.ge/public/4381-qmec-qarthveli-var-da-yvelani-usazghvrod-miyvarkharthq.html>

მისაღწევი, ცხადია, არ არის. ეს არის ნაწარმოები, რომელმაც უცხოელი მკითხველი თავისი ისტორიით, განსხვავებული გარემოს ასახვით დაინტერესა. ეროვნული ხასიათი, კულტურულ ღირებულებათა სისტემა, კულტურის ტრანსლაცია, ოჯახური ცხოვრების სტილი, ტრადიციები, რელიგიური ნესები განსაზღვრავს ამა თუ იმ ინდივიდისა თუ ჯგუფის აზროვნებას, ქცევას, აღქმას, თავისთავადობას, ეროვნულ იდენტობას. აღნიშნული რომანიც ეროვნული იდენტობის სწორედ ამ კონცეპტებზეა აგებული, რომელთაგან რამდენიმეს გამოვარჩევთ:

1. ეროვნული მეხსიერება

ა. გახსენება. რომანში ემიგრანტული ყოფის წარსულისა და აწმყოს ფონზე იკვეთება მთავარი გმირის, თამუნას, პორტრეტი, რომელმაც 15 წლის ასაკში დატოვა საქართველო, მაგრამ მისი მოგონებები ძირითადად ამ წარსულით არის სავსე. თამუნა ქართველ ემიგრანტთა მეორე თაობაა. მას ახსოვს საქართველო და ამ ხსოვნას გადასცემს შთამომავლობას.

უკვე საკმაოდ ასაკოვანი თამუნა სამშობლოში დაწყებულ ბავშვობისდროინდელ სიყვარულს – თამაზს – ელოდება და ყველა მოგონება, ყველა ტკივილი და სიხარული ამ ამბის გარშემო ტრიალებს. ჯერ მის მოგონებებში თბილისი ჩნდება. ბებია-ბაბუასთან, დეიდაშვილებთან, მეგობრებთან გატარებული პერიოდი, შემდეგ ბათუმი, იქ გაჩენილი პირველი სიყვარული, კავკასიონის ქედები, შავი ზღვა, შემდეგ ემიგრაცია, ლევილი, პარიზი.

ბ. ქართული სივრცე. თამუნას ქართული სივრცე ორ ნაწილად იყოფა: საქართველო და საფრანგეთი.

1. საქართველო

საქართველოში ეს გარემო დიდ ოჯახთან გატარებულ ყველაზე ძვირფას და ტკბილ მოგონებებს უკავშირდება. ეს ის სივრცეა, რომელშიც ჯერ კიდევ ცხოვრობს თავისი მოგონებებით და რომელიც მისი მეხსიერებიდან არ იშლება.

2. საფრანგეთი

ა. „ლევილი, რაღაც მამისეული“. საქართველოს შემდეგ საფრანგეთის პატარა სოფელი, ლევილი, ხდება მშობლიური: ყველა სამშობლოდან დევნილი ერთ შატოში დასახლდა და იქაურობა თანდათან ივსება ემიგრანტების ახალი ტალღით. ბავშვები ქართველთა სათვისტომის მფარველობის ქვეშ იზრდებიან. უფროსები

ერთი დიდი ოჯახის შექმნას აპირებენ, რადგან ყველას ძარღვებში ქართული სისხლი ჩქევს და ყველას ქართული მინიდან მოწყვეტა აერთიანებს. ყოველწლიურად ზეიმობენ საქართველოს დამოუკიდებლობის დღეს, 26 მაისს. აქ სულ უკან იხედებიან, „არვინ ფიქრობს წინსვლაზე, ჩვენ ვარსებობთ, ვიხსენებთ, ვემზადებით და საბრუნებლად, თავისუფალი საქართველოსთვის საბრძოლველად. რა საჭიროა წინსვლა, თუ მიზანი უკან დაბრუნებაა, და როგორ უნდა წაიწიო წინ ნიადაგზე, რომელიც ფეხქვეშ გეცლება?“ (92). აქ, ლევილის შატოს დარბაზში, მამის სურათია, ეფემერული მთავრობის წევრთა შორის (117).

ბ. და პარიზი, სადაც ცხოვრება ოცნებას სულაც არ ჰგავს. თუმცა თამუნას ოჯახი ერთადაა, ისინი ცდილობენ ერთმანეთს გვერდით დაუდგნენ, ერთად შრომობენ, ერთად ელოდებიან სამშობლოში დაბრუნებას. აქ ცხოვრებაც ისეთივეა, როგორიც ლევილში: უცხოებაში ყოფნის ტკივილი, ერთმანეთის მზერაში გაგრძელებული სიცოცხლე და ასევე ლოდინი მამისა, რომელიც საკუთარი პოლიტიკური მიზნების განსახორციელებლად სამშობლოში დაბრუნდა და დაიკარგა.

პარიზში ქართულ სივრცეს ქმნის ყველაფერი – უკვე ხანში შესული თამუნას ოთახი, მისი მოწყობილობა, ოცდაათიანი წლების აფიშა „პარიზი-თბილისი“ და გრავიურა „კავკასიის საგანძური“. თუმცა ეს ხსოვნა ნელ-ნელა ფერმკთალდება, რადგან საგნები, რომლებიც ადრე რაღაცას ნიშნავდა, ახლა დაჭმუჭნულ ქალაქდებად იქცა. თამუნას ზოგჯერ ისინი აღიზიანებდა კიდეც და თვალში ეჩხირებოდა.

3. ნოსტალგია

ა. ავადმყოფობა. შემდეგი კონცეპტი, რომელიც ჩნდება ამ რომანში, არის ნოსტალგია. შინ დაუბრუნებლობის ტანჯვა და ტკივილი თან სდევს მთელ ორ თაობას (ამ ორ თაობაში ვგულისხმობთ პირველ ემიგრანტებს, მშობლებსა და შვილებს, რომლებიც თითქმის ბავშვები წავიდნენ ემიგრაციაში. მესამე თაობის დამოკიდებულება სამშობლოს მიმართ საკუთარი ფესვების გაცნობის ინტერესით ვლინდება). ნოსტალგია სულის მდგომარეობაა, მას შეიძლება ავადმყოფობაც ვუნოდოთ. თამუნა ფიზიკურადაც ავადაა, ვერ სუნთქავს ჟანგბადის აპარატის გარეშე. უკვე დიდი ხანია გადაადგილებაც აღარ შეუძლია. ზოგჯერ არც სურს. ხშირად მარტოა და ეს მარტოობა ურჩევნია. იხსენებს სახეებს, მაგრამ უკვე გაცრეცილებს. ხმები აღარ ახსოვს, რადგან პირველად ხმა გვავინ-

ყდება. მხოლოდ თამაზის ხმა ახსოვს. მის ავადმყოფობას ხელი შეუწყო ფიქრსა და ოცნებაში ჩაძირვამ და ერთსა და იმავე საგნებზე გამუდმებულმა ფიქრმა, რომლებიც სამშობლოს, მშობლიური ადამიანების გარშემო ტრიალებს. „საოჯახო ალბომს აღარ შლიდა, ერჩია გულხელდაკრეფილი მჯდარიყო, საფიქრალიც თავზე საყრელი ჰქონდა. შეეძლო, სადაც უნდოდა, იქ წასულიყო. მოგონებამ ზღვარი არ იცის“ (51).

თამუნას ავადმყოფობაც მასვე ჰგავდა, შეიძლება ითქვას, ეს სენი ხელს აძლევდა კიდევ, რომ ერთ ადგილზე ყოფილიყო და ეფიქრა: „ამ უძრავ სამყაროში ზოგჯერ რეალობა და წარმოსახვა, წარსული და აწმყო ერთმანეთში ითქვიფება. მასაც მხოლოდ ის უნდოდა, რომ მისი მრავალმხრივი სამყარო ერთ მთლიანობად შეკრულიყო“ (123).

ბ. პესიმიზმი. სამშობლო ქართველი ემიგრანტებით სავსე უზარმაზარი გემის ილუზინატორიდან გამძვრალ და სიშორით დაპატარავებულ ყვითელ ბუშტს დაემსგავსა (19), რომლის დაბრუნების ყველანაირი იმედი დაიკარგა. თამუნას თვალთახედვიდან „საქართველოს ნაპირიც გაფრენილი ბუშტივით გაქრა, შავ ზღვაში დაინთქა“ (20).

სამშობლო და პირველი სიყვარული, თამაზი, თამუნას წარმოსახვაში ერთიანდება. ორივე შემთხვევაში ეს არის სიყვარულის გაუთავებელი და ტკივილნარევი მოლოდინი. მას თამაზის ნახვა აღარც უნდა, წამით იმასაც კი გადაწყვეტს, რომ აღარასოდეს შეხვდეს. სამშობლო და თამაზი თითქოს ქრებიან თამუნას ცხოვრებიდან, თუმცა ისინი ყველგან თან სდევნენ, მათზე ფიქრი იცავს. ამ ორი ადამიანის ბედი, უსიყვარულო ქორწინებები, დროებითი შეხვედრები, წარსულის გახსენება, მარტოდ დარჩენა და იმის გაცნობიერება, რომ თავიდან დაწყება შეუძლებელია და უნდა შეეგუონ უერთმანეთობას, დაკავშირებულია იმ განცდებთან, რომლებიც მათ სამშობლოსთან აკავშირებთ. საქართველოში დაბრუნების იმედთან ერთად გადაიწურა თამაზის დაბრუნების იმედიც, რადგან უკვე ყველაფერი გვიანია: „სულ მიყვარდი, მაგრამ შენი იმედი გადამენურა“ (119), „თამაზს დააგვიანდა, ქართულად დააგვიანდა“ (27).

გ. „ნათელმხილველი პესიმიზმი“. ქვეყნიდან წამოსვლის მიზეზი თავისუფლებისთვის ბრძოლის გაგრძელებაა, იმის იმედი, რომ უფრო ძლიერები დაბრუნდებიან. პირველი თაობის არარეალურ სურვილს ცვლის მეორე თაობის „ნათელმხილველი პესიმიზმი“

მი": „ყველაფერი, რაც გვწამდა, მოკვდა, ახალი რწმენა უნდა შევიძინოთ. საქართველოს დამოუკიდებლობა ძველი უტოპიაა" (88). ამას მოსდევს დალღა ეროვნული შემართებით, უსუსური იმედითა და სენტიმენტებით, როდესაც „ზოგი ყოველ სადღეგრძელოზე ცრემლად იღვრება, ზოგი წუნუნებს, მერე კი მხიარულებას ეძლევა".

გ. დაბრუნების შიში. სამშობლოს დაკარგვის შიშს თან სდევს იქ დაბრუნების შიშიც. ხშირად ჩნდება კითხვა: „როგორი ცხოვრება იქნება საქართველოში, როცა იქ დავბრუნდებით. საზღვრები სამუდამოდ ხომ არ იქნება ჩაკეტილი, ასეთი რამ სად გაგონილა. არ შეიძლება მილიონობით ადამიანი წლების მანძილზე მოწყვითო სამყაროს" (93). მაგრამ რა დახვდებათ იქ? რჩება მხოლოდ იმედი, რომ ისინი მაინც დახვდებიან ცოცხლები, ვინც ასე უყვართ. თუმცა მათი ნახვის დროც ინურება. ამას მოჰყვება წუხილი შორს დარჩენილ ბებიასა და ბაბუაზე, შიში სიკვდილისა და ზიზღი ყველაფრისა, – სამშობლოდან წამოსვლისა და იმისაც კი, რაც მომავალში მოხდება (84).

ამ შიშს მოსდევს სხვა შიშიც. ძველმა თაობამ ახალი თაობა განხილვისაგან უნდა დაიცვას, რათა არ დაიმსხვრეს წინაპართა მითი, შემოინახონ სამშობლოს ხატება, ოჯახისგან რომ აქვთ შექმნილი.

4. „კვალი“

ა. ფოტოალბომი. ემიგრანტთა მესამე თაობის პოზიცია, ფიქრები საქართველოზე უფრო კულტურული ინტერესია, წარმომავლობის მახსოვრობა, მეტის ცოდნის წყურვილი, სამშობლოს გაცნობის სურვილი.

თამუნას შვილიშვილი ფოტოგრაფიითაა გატაცებული. ოთახში საოჯახო ალბომებიდან ამოკრებილი ქართულწარწერებიანი ფოტოები ჩაამწკრივა. წარწერებს ვერ კითხულობდა, მაგრამ ლამაზად მიაჩნდა. მან „კვალი“ უწოდა იმ რელიკვიებს, რომლებიც შემორჩა.

თავად თამუნას არასოდეს გასჩენია სურვილი, ფოტოები ამოეღო და მათზე წარწერა გაეკეთებინა. ოჯახში ამ ფოტოებს მხოლოდ ათვლიერებდნენ; ახალგაზრდებს უყვარდათ გაუცხოებული სახეების ცქერა. ახლა შვილიშვილმა „აიძულა გაეხსენებინა, ვინ ვინ იყო, დაეფიქსირებინა კლიშეები, ფარულ აზრს რომ ჩანვდომოდა. რაღაცას პასუხობდა, ლიტანიასავით უსასრულოდ იმეორებდა სახელებს, ჯადოსნურ ფორმულას, რომელიც გააღებდა დახშული

სამყაროს კარს. ვახტანგ ციციშვილი, მედეა ლამბაშიძე, ვალიკო აბაშიძე, თეიმურაზ რამიშვილი..." (38). შემდეგ დამნაშავეის გრძნობით თავს ანებებდა ფოტოებს და უძირო ოცნებაში ეშვებოდა.

ბ. სუნი. გარდა საგნებისა, ადამიანებისა, მახსოვრობაში ჯერ კიდევ არსებობდა სუნი. თამუნას ახსენდება ბებიის კაბები, რომლებიც გაუღენთილი იყო ქინძის სუნით. როდესაც დღესასწაულებზე ერთად იკრიბებოდნენ, ყველაფერს ეს სურნელი ფარავდა, ირგვლივ თბილისური სამზარეულოს სუნი იდგა – ქინძის, უცხო სუნელის, ლობიოს, ხაჭაპურის (56).

გ. სასაფლაო. ლევილის სასაფლაოზე ერთი ნაკვეთი გამოყვეს ქართველებისთვის. აქ არავის უნდოდა დამარხვა, მათი ადგილი საქართველოში იყო. თუმცა რეალობა სხვაა და ერთადერთი ნუგეში ისლა რჩება, რომ სადაც უნდა იყოს ამქვეყნიდან წასულების საფლავი, ისინი მაინც ერთად იქნებიან, ქართულ „მინაში, ზეცაში და ზღვაში" (118).

5. კულტურული დისტანცია:

ემიგრანტების მთავარ პრობლემას ახალ გარემოში ადაპტაციისათვის ენობრივი ბარიერი არ წარმოადგენდა. ეს იყო იმ კულტურის მიღება ან მიუღებლობა, რომელშიც მოხვდნენ. ისინი არიან სხვა ერისა და სხვა კულტურის შვილები უცხო ქვეყანაში, რომელმაც მათ შესახებ ბევრი არაფერი იცის.

უკვე ასაკოვან და დასნეულებულ თამუნას მაროკოელი მუჰამედი ეხმარება. მას ხშირად აყოლებს, როგორ ცუდად ექცეოდნენ სამშობლოში, თავად მუჰამედიც ის ერთადერთი ადამიანია, რომელსაც თავის საიდუმლოს, თამაზის პარიზში ჩამოსვლის ამბავს უმხელს. მუჰამედთან ურთიერთობა ადვილია, კომუნიკაციაც შემდგარი, რაღაც აერთიანებთ და ეს რაღაც სამშობლოდან შორს ყოფნაა.

ახლადჩამოსული თამუნა მეგობრობს რუს ებრაელ ნორასთან, ისიც რუსეთიდან გამოქცეული ემიგრანტია, ოჯახთან ერთად.

ოჯახი ცხოვრობს პარიზული ცხოვრებით, მაგრამ ილუზიას არავინ ეძლევა. ფრანგები თითქმის არ ჩანან მათ ცხოვრებაში, თუმცა ურთიერთობენ, მაგრამ მჭიდრო კავშირს ვერ ახერხებენ. იშვიათად ეპატიჟებიან შინ, „ჩვენი სახელები აშინებთ. მათთვის რძის მალაზიაში მომუშავე ემიგრანტი ხარ. როგორმე უნდა გავაგებინოთ, რომ კარგი ქართული ოჯახის შვილები ვართ და არა ვილაც ხელნამოსაკრავი" (97). თავს იმით იმშვიდებენ, რომ მათი აზრი არც აინტერესებთ, დასამტკიცებელი არაფერი აქვთ, ერთმანეთიც ჰყოფნით. რატომ უნდა დაემსგავსონ სხვებს? თუმცა აშინებთ

ის, რომ სხვანაირები არიან. „ამ სხვანაირობას ყოველთვის ვგრძნობ, როცა ვინმეს ვეცნობი. მრცხვენია კიდეც თავის წარდგენა. წარმომავლობის კი არა, განსხვავების მეშინია. ამას მათ თვალელებში ვხედავ, როცა ჩვენი დედები მათთვის გაუგებარ ფრაზებს ბუტბუტებენ, ... როცა ჩემს სახელს ვერ გამოთქვამენ. ეს ბარიერი ძალას მაცლის“ (98). ეს არ იყო მხოლოდ ერთი ადამიანის პრობლემა, ყველა ერთ დღეში იმყოფებოდა.

6. აპატრიდი

თამუნამ არ მიიღო საფრანგეთის მოქალაქეობა, თუმცა ამის უფლება ჰქონდა, აღარც საქართველოს მოქალაქეა. ასე ბევრმა თქვა უარი ამ შეთავაზებაზე. კითხვა, თუ რატომ არ გააკეთეს ეს, პასუხგაუცემელი რჩება: „ალბათ არ გვჭირდებოდა“ (101).

7. აღმსარებლობა

მართლმადიდებლობა და საზღვარგარეთ არსებული ქრისტიანული სამრევლოები დღესაც აერთიანებთ საზღვარგარეთ მცხოვრებ ქართველებს. ეს არის ადგილი, სადაც მხოლოდ ერთი აღმსარებლობისა და, ძირითადად, ერთი ეროვნების ადამიანები იკრიბებიან.

ემიგრანტების ქართულ ეკლესიაში ქართველები ყოველ კვირა დღეს ხვდებოდნენ ერთმანეთს წირვამდე და წირვის შემდეგ, „ერთმანეთს ეხვეოდნენ, გულში იკრავდნენ და მასლაათობდნენ“. აქ იხდიდნენ მიცვალებულთა პანაშვიდებს, აქ ინათლებოდნენ, აქ იწერდნენ ჯვარს.

თუმცა ზოგმა ამ ეკლესიაში ჯვრისწერაზე უარი თქვა – ან სამოქალაქო ქორწინება არჩია, ან რუსულ ეკლესიაში იქორწინა, „რადგან ის ჩვენს ეკლესიაზე ლამაზია. ქართული ეკლესია სარდაფს ჰგავს და სარდაფში ხომ არ ვიქორწინებთო – განაცხადეს მოღალატეებმა“. რუსულ ეკლესიაში ქორწინება ლალატად ითვლებოდა, პოლიტიკური შეხედულებების გამო. შემდეგ მშვენიერი გამოსავალი იპოვეს ბერძნული ეკლესიის სახით, სადაც ქართველი მგალობლები მიჰყავდათ და თავს იმით იმართლებდნენ, რომ „რიტუალი მართლმადიდებლურია, გალობა – ქართული და პატრიოტული გრძნობა – შეუღახავი“. მიუხედავად ყველაფრისა, მთავარი მაინც მრწამსი რჩება, ისეთ ეკლესიას ირჩევენ, რომელსაც მართლმადიდებლური ტრადიცია აქვს.

8. დამპყრობელი

ზოგადად, ემიგრანტულ ლიტერატურაში ხშირად ჩნდება დამპყრობლის სახე. ქართველებისთვის ეს სახე არის რუსეთი. ამ ქვეყნის მიმართ პროტესტს იმით გამოხატავენ, რომ ცდილობენ რუსუ-

ლად არ ილაპარაკონ, როდესაც ამის საჭიროება დგება; მათ ბავშვობიდან ესმით ქართული ენის შეურაცხყოფელი სიტყვები მასწავლებლებისგან, ქართული ძაღლების ენააო, და ახსენდებოდათ სასჯელი, რომელიც ელოდათ, თუკი საკუთარ ენაზე დაილაპარაკებდნენ; მოღალატეებს უწოდებენ მათ, ვინც რუსულ ეკლესიაში ჯვარს იწერს; ეშინიათ, რომ ბოლშევიკები ქვეყნის ბედს რუსეთისას დაუკავშირებენ, რასაც მოჰყვება იმედის გადანურვა მას შემდეგ, რაც საქართველო საბჭოთა კავშირის ნაწილი ხდება; საუბარში იყენებენ ისეთ კლიშეს, როგორიცაა „საბჭოთა კავშირის სუნი“; აქვთ იმედი დასავლეთის დემოკრატიის მხარდაჭერისა, ეს იმედი ისევ ჩნდება ბერლინის კედლის დანგრევის შემდეგ: „მორჩა, კომუნისტური წყობა მოკვდა“ (197).

რომანში ქართული იდენტობის მაჩვენებელია ასევე ოჯახური ტრადიციები, „თითქმის მოვალეობად“ ქცეული შეკრებები და დღესასწაულების ერთად აღნიშვნა, ქართული სუფრის ელემენტები – სადღეგრძელოები, ცეკვა, სიმღერა, კერძები, ტკბილი სიტყვა – „გენაცვალე“, ცრემლის დაღერა სამშობლოს გახსენებაზე, უკვე ტრადიციად ქცეული კამათი პოლიტიკაზე და ამასთან დაკავშირებული ირონიული შენიშვნა: „აქ იმდენი დაპირისპირებული პარტიაა, რამდენიც ქართველი საფრანგეთში“ (114) და ა. შ.

ამგვარად, ქეთევან დავრიშაშვილის ეს რომანი სწორედ გამორჩეულისა და განსხვავებულის ჩვენებამ გახადა უცხოელი მკითხველისთვის ასე საინტერესო და ალბათ ამის გამოც ითარგმნა იგი მრავალ ენაზე. მიუხედავად იმისა, რომ ფრანკოფონური ქართული ლიტერატურა ასე მწირია, მაინც მნიშვნელოვანია, რომ არსებობს მაგალითი, რომელიც შეიძლება განიხილებოდეს იმ კვლევის მეთოდებითა და მიდგომებით, რომლებითაც ამ ტიპის ლიტერატურა შეისწავლება.

ნინო გაგოშაშვილი

რუსულენოვანი ინტერკულტურულ-მიგრაციული მწერლობა

ელენა (პაპი) ბოჭორიშვილი

ელენა ბოჭორიშვილი წარმოშობით ქართველი რუსულენოვანი მწერალია, ცხოვრობს კანადაში. ემიგრაციამდე მას იცნობდნენ საქართველოში, როგორც ჟურნალისტს. იგი წერდა ძირითადად რუსულენოვანი გაზეთებისთვის, თუმცა ხშირად იბეჭდებოდა ქართულ გაზეთებშიც. მას დღემდე იხსნებენ მეტსახელითაც – პეპი. ამიტომაც კანადელი ქართველი მწერლის რომანების კრებული მისი ქართული სახელითა და ქართული მეტსახელით გამოიცა: ელენე პეპი ბოჭორიშვილი. თავად ავტორი ინტერვიუში აღნიშნავს, რომ მისთვის ქართული წარმომავლობა ამოსავალია და მას გვარი არ შეუცვლია, მიუხედავად იმისა, რომ კანადელებისთვის, ფრანგულენოვანი და ინგლისურენოვანი სამყაროსათვის ძალიან რთულია ბოჭორიშვილის წარმოთქმა.

ელენა ბოჭორიშვილი, როგორც მას იცნობენ რუსულენოვან, ფრანგულ და ინგლისურენოვან სამყაროში, რამდენიმე რომანის ავტორია, თუმცა ცალკე აღნიშვნის ღირსია თავად ამ რომანების სტილი. როგორც მას ავტორი უწოდებს, ეს არის სტენოგრაფიული რომანები, ე. წ. სტენოგრაფიული ჩანაწერები, მოკლე ტექსტები, რომლებიც წაკითხვისთანავე იზრდება, ფართოვდება და მკითხველის გონებაში უშველებელ ტექსტებად იქცევა. ე. ბოჭორიშვილის წერის სტილისა და რომანების შესახებ კანადაში რამდენიმე სადისერტაციო ნაშრომი მომზადდა.

პირველ რიგში, უნდა ითქვას ის, რომ ავტორის სტილზე დიდი გავლენა იქონია ჟურნალისტიკამ: მოკლე, ლაკონიური ტექსტი, შეზღუდული მოცულობა და მაქსიმალური ინფორმატიულობა სწორედ საგაზეთო ჟურნალისტიკის მთავარი მახასიათებელია. ნლების განმავლობაში აპრობირებული მეთოდები და წერის მანერა რომანების წერისასაც ავთენტური აღმოჩნდა. როგორც ავტორი აღნიშნავს, მან სცადა „სხვანაირადაც“, თუმცა არ გამოუვიდა.

როგორ ახერხებს ავტორი რამდენიმე ათეულ გვერდში ჩაატეოს რომანი? სწორედ ეს არის ე. ბოჭორიშვილის სტენოგრაფიული რომანების საიდუმლო. „ელენე ბოჭორიშვილი ახალი ჟანრის პიონერია, მან დააარსა რომანის ახალი სახეობა, ლომან სტენოგრაპიქუე – სტენოგრაფიული რომანი, რომელშიც ვერ იპოვით დეტალურ აღწე-

რებსა და ვრცელ განსჯებს. დახვენილი მოკლე ფრაზები და, როგორც ძველი ბერძნები ამბობდნენ, *mede agan*, არაფერი ზედმეტი", წერს ლიტერატურათმცონე ლევან ბერძენიშვილი (ბოჭორიშვილი 2016:10).

ე. ბოჭორიშვილის სტენოგრაფიული რომანები 60-100 გვერდზე განვითარებული ეპოქალური მოვლენებია, სადაც ყველა პრობლემა და თემაა წარმოჩენილი: ოჯახი, სიყვარული, ტრაგედია, სიკვდილი, ნგრევა. თხრობა ძირითადად საქართველოში, საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა ეპოქაში მიმდინარეობს. აქ მნიშვნელოვანია იმაგოლოლოგიური მომენტი: ავტორი მოვლენებს აღწერს სხვა პერსპექტივიდან, უცხო თვალთახედვიდან.

რომანებში იჭრება ემიგრაციის თემაც. რომანი "მამაჩემის თავი", საინტერესოა როგორც თხრობის სტილითა და მეთოდებით, ისე თემატური ხაზებითაც. ამ ორმოცდაათგვერდიან რომანში წარმოდგენილია რამდენიმე ეპოქა: საბჭოთა, პოსტსაბჭოთა და ემიგრანტული. რომანის მოკლე ფორმატის გამო ეპოქების ძირითადი აქცენტები პერსონაჟების ქცევისა და დიალოგების საშუალებითაა გადმოცემული. თხრობა პირველ პირში მიმდინარეობს, მთხრობელი ახალგაზრდა, ქართველი ვაჟია, რომელიც მამამისთან ერთად აშენებს სახლს აგარაკზე, სოფელში, რომელიც საბჭოთა კავშირის დანგრევის შემდეგ აღარც არსებობს. რომანს რამდენიმე მთავარი გმირი ჰყავს, თუმცა ვფიქრობთ, მისი მთავარი გმირი უპირველესად საბჭოთა კავშირია, რომელიც უწყვეტ ფონსა და ძირითად სურათს წარმოადგენს. "უნდა ვთქვა, რომ მაშინ, იმ მომენტში, არ მიგრძენია, რასაც ახლა ვგრძნობ. მრავალი წლის მერე ჩემში ერთდროულად ცოცხლობს სიძულვილი და სიყვარული საბჭოთა კავშირის მიმართ. განვიცდი იმ ქვეყნის სიკვდილს, სადაც დავიბადე, ისევე, როგორც შეიძლება განიცადო საყვარელი ადამიანის გარდაცვალება, ძალიან რომ იტანჯებოდა, და შენც გინდა მოკედეს, იმიტომ, რომ გიყვარს" (ბოჭორიშვილი 2016: 64-65)

ემიგრაციაში აქტუალიზდება ინდივიდუალური მეხსიერება, რომელსაც მოგონებათა არსენალიდან ამოაქვს განსაკუთრებული მოვლენები, რაც ნაციონალური იდენტობის მნიშვნელოვანი მარკერია, ინახავს საზღვარგარეთ მყოფი ადამიანის კულტურულ მეხსიერებას. რომანში ამის საინტერესო მაგალითია მთხრობელის მამა, საბჭოთა კავშირის სრულფასოვანი პროდუქტი, მეორე მსოფლიო ომგამოვლილი, ცეკას თანამშრომელი, იმავდროულად, უწყინარი და უმანკო ინტელიგენტი კაცი. "მამაჩემი ნომენ-

კლატურაში იმიტომ მოხვდა, რომ ნაფრონტალი იყო. და კიდევ იმიტომ, რომ წერა შეეძლო. აკი ვამბობდი – ეს მართლაც არ ეშლებოდა... მის თანამდებობებს სხვადასხვა სახელი ერქვა, თუმცა ყოველთვის ერთსა და იმავე საქმეს აკეთებდა – წერდა. მაღალი თანამდებობის პირებს მოხსენებებს უწერდა. მამაჩემს გადანყვეტილებების მიღება არ ევალებოდა, არ აწყობდა საქმეებს და არ იღებდა ქრთამებს, ვცხოვრობდით “მხოლოდ ხელფასზე”. ის ყველაზე პატარა დიდი კაცი იყო” (ბოჭორიშვილი 2016: 52-53).

ელენა ბოჭორიშვილის სტენოგრაფიული რომანები – ეს არის ახალი ჟანრის, ახალი ტიპის ინტერკულტურული ლიტერატურა, რომელმაც უკვე დაიმკვიდრა ადგილი თანამედროვე ლიტერატურულ გარემოში, მისი რომანები თარგმნილია ფრანგულ, ინგლისურ, იტალიურ, რუმინულ, პორტუგალიურ, ჩეხურ და ქართულ ენებზე.

**საქართველოს მხარეობა
რუსულენოვან კულტურულ სივრცეში
(ტერმინოლოგიური დეფინიციების დაზუსტებისათვის)**

საქართველო და რუსეთი, ქართულ-რუსული და რუსულ-ქართული ურთიერთობები, ქართველები რუსეთში... ორ საუკუნეზე მეტია, რაც ამ თემებზე არა მხოლოდ მსჯელობა, არამედ ფიქრიც კი მტკივნეულ მოგონებებსა და ასოციაციებს აღძრავს, მძიმე ტვირთად გვანცება და რუსეთზე, რუსულ კულტურულ სივრცეზე და იქ მოღვაწე ჩვენს თანამემამულეებზე საუბრისას ჩვენგან განსაკუთრებულ პასუხისმგებლობას მოითხოვს.

თავდაპირველად ვფიქრობდით, რომ წინამდებარე წერილში რუსულ კულტურულ სივრცეში მოღვაწე ჩვენი თანამემამულეების შემოქმედების თავისებურებათა ანალიტიკური მიმოხილვა წარმოგვედგინა. მაგრამ მომზადების საწყის ეტაპზევე, არსებული ტერმინოლოგიური უზუსტობის გამო, წერილის სტრუქტურა, შინაარსი და თვით სათაურიც კი საპოლემიკო საკითხად იქცა. თითქოს ენის შესახებ ვსაუბრობდით და ხშირად გვინევდა იმის დაზუსტება, თუ რას ვგულისხმობდით ამა თუ იმ დებულებაში. ამასთანავე, ნებისმიერ მეცნიერულ საკითხზე მსჯელობა კონცეპტებისა და ცნებების გარეშე წარმოუდგენელია. ტერმინები – ეს ის საერთაშორისო ენა, უნიკოდია, რომელიც ურთიერთგაგების გარანტიად იქცევა ხოლმე და მრავალმნიშვნელოვნებასა და უზუსტობას გამორიცხავს. სწორედ ამ დროს გახდა ნათელი, რომ თანამედროვე რუსეთისა და რუსული კულტურისადმი მიძღვნილ ტექსტებში „ჩვეული“, ყველასთვის „გასაგები“ სიტყვები არცთუ იშვიათად სრულიად განსხვავებული მნიშვნელობით გამოიყენება. თუმცა ამაში გასაკვირი არც არაფერია: „მეცნიერულ ცნებათა აღმნიშვნელი ტერმინები შინაარსის გამოხატვის სიზუსტეზეა ორიენტირებული, მათი წარმოქმნადამკვიდრება ამ შინაარსის გააზრებისა და ცნებათა არსის გამოვლენის პროცესის თანმხლებია“ (დიმა 1977:89).

პოლიტიკა კულტურის ნაწილად ითვლება, მაგრამ ეს მხოლოდ თეორიულადაა ასე. სინამდვილეში კი პოლიტიკა კულტურულ პროცესებზე უდიდეს გავლენას ახდენს: დიდი სახელმწიფოების კულტურული პოლიტიკა მათი იდეოლოგიებისა და აზრობრივი სტერეოტიპების წარმოქმნას ემსახურება. ამ მხრივ, არც რუსეთია გამონაკლისი. საბჭოთა კავშირის დაშლამ არა მხოლოდ პოლიტიკური, არამედ კულტურული რუკის რადიკალური ცვლილება გამოიწვია.

დღესდღეობით აქტიურად მიმდინარეობს თანამედროვე რუსული კულტურის არსისა და რუსული კულტურული სივრცის საზღვრების დადგენა მეცნიერებაში (და არა მხოლოდ მეცნიერებაში). ტერმინოლოგიური სიჭრელე ჭეშმარიტების ძიების თანმხლებია. ამიტომაც საჭიროდ ჩავთვალეთ, მიმდინარე პროცესებზე გვესაუბრა და ამ პროცესებთან ერთობლიობაში, შეძლებისდაგვარად დაგვეზუსტებინა ძირითადი ცნებებისა თუ ტერმინების მნიშვნელობა.

I. თანამედროვე რუსეთში მიმდინარე კულტურული პროცესები და ძირითადი დეფინიციები

რუსეთი – რუსულად Россия [rosija]. ამ სიტყვის ეტიმოლოგიას ბერძნულ Ρωσία-ს¹ უკავშირებენ. საუკუნეების განმავლობაში *რუსეთის* სახელით ჩვენგან ჩრდილოეთით მდებარე რუს ხალხთა ქვეყნები მოიხსენიებოდა (კიევის რუსეთი, ნოვგოროდის რესპუბლიკა, ვლადიმირის სამთავრო, მოსკოვის დიდი სამთავრო, რუსეთის სამეფო, რუსეთის იმპერია და ა. შ.). მოგვიანებით კი ამავე სიტყვით ხშირად საბჭოთა კავშირს მოიხსენიებდნენ ხოლმე. მაგრამ რას წარმოადგენს დღევანდელი *რუსეთი*? რუს ხალხთა ეროვნულ სახელმწიფოს? არა. საუბარი რუსეთის ფედერაციაზეა – ფედერაციული რესპუბლიკის ტიპის ევრაზიის ქვეყანაზე. იგი 83 ფედერაციული სუბიექტისგან შედგება და 200 ეროვნებას აერთიანებს. რუსეთი ეროვნულ-ტერიტორიული პრინციპით შექმნილ ე. წ. „კომბინირებული ტიპის“ ფედერაციათა რიცხვს მიეკუთვნება, რაც ამ ქვეყნის არა მხოლოდ გეოგრაფიულ მრავალფეროვნებაში, არამედ მის კულტურულ თავისებურებაშიც აისახება: რუსეთის ფედერაციაში სახელმწიფო ენად გამოცხადებულია რუსული ენა, მაგრამ რესპუბლიკებს უფლება აქვთ, რომ სახელმწიფო ენად თავიანთი ენაც გამოაცხადონ. ზოგ რესპუბლიკაში სახელმწიფო ენად აღიარებულია რამდენიმე ენა (მაგ., ყარაჩაი-ჩერქეზეთში, რუსულის გარდა, სახელმწიფო ენების სტატუსით სარგებლობენ აბაზინური, ყარაჩაული, ნოღაური და ჩერქეზული ენები – <https://ru.wikipedia.org/wiki/>)².

¹სწორედ ამ სახელით იყო ცნობილი ბიზანტიაში ძველი რუსეთი (Новая российская энциклопедия /под ред. А. Д. Некипелова. М.: Энциклопедия, 2004, ტ. 1, გვ. 200. ISBN 5-94802-003-7).

²თუ ე.წ. *ტერიტორიულ ფედერაციებს* შევადარებთ, მაგ. გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკას (Bundesrepublik Deutschland), ნათლად ვლინდება სხვაობა. გერმანიის ტერიტორიაზე გამოიყოფა 16 ფედერაციული მხარე

რუსულენოვანი ქსელის, Runet-ის¹ თანახმად, ცნება *რუსეთის* უამრავი განმარტება არსებობს. მათ შორის სხვაობა საკმაოდ მნიშვნელოვანია. მაგ., თავისუფალ ინტერნეტ-ენციკლოპედია *Традиция/tradicia*-ში განთავსებული “ტრადიციული” ინფორმაცია თითქოს გასულ საუკუნეში გვაბრუნებს. რუსეთისადმი მიძღვნილ წერილში ვკითხულობთ, რომ “რუსეთი (*«Россия, Русь»*) – აღმოსავლეთ ევროპაში და აზიის ჩრდილოეთ ნაწილში მდებარე *რუსი ერის* (კურსივი ჩვენია – ი.მ.) ქვეყანაა (*«страна русской нации»*) <> რუსეთის ძირითად მოსახლეობას შეადგენენ რუსები, უმეტესად ველიკოროსები. აღსანიშნავია, რომ რუსეთში ცხოვრობს ძირეული მცირე ერების (*«малых коренных народов»*) დიდი რაოდენობა, მათი რიცხვი ასამდე აღწევს”. აქვე დაზუსტებულია, რომ “რუსეთში ცხოვრობს რუსი ხალხი და რუსული ერის პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული გავლენის ნიალში მყოფი სხვა ხალხებიც”. ეს მაგალითი ნათელს ჰფენს მასობრივ ცნობიერებაში დამკვიდრებულ სტერეოტიპს: *რუსეთი* აღიქმება, როგორც *რუსი ხალხის* ქვეყანა². საგულისხმოა, რომ ამ განმარტებაში აშკარაა მცირე ერებისადმი მრავალეროვანი ქვეყნის საბჭოური მიმართების ანარეკლი – აჩრდილი იმ დროისა, როდესაც ცენტრალიზმის იდეის ფონზე ნორმად იქცა მცირერიცხოვან ხალხთა კულტურული თვითმყოფადობის მნიშვნელობის იგნორირება და ყველა მცირერიცხოვანი ერის წარმომადგენელს განზოგადებულად “ნაცმენ”-ის³ სახელით მოიხსენიებდნენ, რაც საზოგადოებრივ აზროვნებაში მათი “კულ-

---

(Bundesland), მოსახლეობის 91,5%-ს შეადგენენ გერმანელები, დანარჩენ 8,5%-ს – უცხოელი მიგრანტები, სახელმწიფო ენა ერთია – გერმანული.

¹Runet-ი (რუსულენოვანი ინტერნეტ სივრცე) მთელი მსოფლიოს რუსულენოვან მომხმარებელთა ინფორმაციის ძირითად წყაროდაა მიჩნეული. ამ გარემოების გათვალისწინებით, მასობრივ ცნობიერებაში დამკვიდრებულ წარმოდგენათა გამოვლენისას, შეძლებისდაგვარად ვეცდებით მაქსიმალურად გამოვიყენოთ Runet-ში განთავსებული ინფორმაცია.

²ამ სტერეოტიპის სიმტკიცეს ქართული ენაც ადასტურებს. თვით სიტყვა “რუსეთი”, ისევე როგორც “ჩინეთი”, “ჩეხეთი”, “თურქეთი”, “ბრიტანეთი” და სხვ., უძველესი დროიდან ამა თუ იმ ეროვნების ხალხით დასახლებულ ტერიტორიაზე მიგვითითებს (შევადართ, მაგ., ისეთ დასახელებებს, როგორიცაა “ინგლისი”, “გერმანია”, “იტალია” და სხვ., რომლებიც საკმაოდ რთული ისტორიისა და, შესაბამისად, ცვალებადი საზღვრების მქონე ქვეყნებს აღნიშნავენ).

³“ნაცმენი” – საბჭოთა პერიოდში გავრცელებული ცნება *ეროვნული უმცირესობების* /*национальные меньшинства*/ შემოკლებული ფორმაა.

ტურული ჩამორჩენილობის" სტერეოტიპს ამყარებდა. "ველიკო-როსებისთვის" /რუსებისთვის/ კულტურული პრიორიტეტის მინიჭება კი "უფროსი ძმის" /რუსეთის/ განმანათლებლური /ცივილიზატორული/ მისიის იდეის საბჭოური ტრანსფორმირების ნაყოფია; იდეისა, რომლის ფესვები ჯერ კიდევ რუსეთის იმპერიის შორეულ წარსულში იძებნება. ამ წერილში არანაკლებ საინტერესოა რუსეთის ტერიტორიის აღწერაც. ის რამდენიმე რეგიონადაა დაყოფილი: "ველიკოროსია, უკრაინა, ბელარუსი, ციმბირი, შორეული აღმოსავლეთი, შუა აზია, ბალტიისპირეთი და ამიერკავკასია" (აქ და შემდგომ კურსივი ჩვენია – ი.მ.). ამ ჩამონათვალს თან ერთვის ბმულები, რომლებიც ამ რეგიონების ისტორიასა და დღევანდლობას გვაცნობენ, მაგრამ მხოლოდ "ამიერკავკასიისა" და "შუა აზიისადმი" მიძღვნილ წერილებშია ნახსენები დამოუკიდებელი სახელმწიფოები, ხოლო უკრაინა, ბელარუსი, ბალტიისპირეთი რუსეთის ნაწილებადაა მოხსენიებული და მთლიანობაში ეს მეტად "ტრადიციული" ინფორმაცია გასულ საუკუნეში მომხდარი გეოპოლიტიკური ცვლილებების იგნორირების შთაბეჭდილებას ტოვებს. აქვე მითითებულია, რომ ვებ-გვერდის რედაქტირება-განახლება არც ისე დიდი ხნის წინანდელია – იგი 2015 წლის 5 იანვრით თარიღდება (<http://traditio-ru.org/wiki>).

რუსეთის სახელმწიფომ რთული ისტორიული გზა განვლო და დღესდღეობით მასობრივ ცნობიერებაში უკვე თითქმის დავიწყებულია ის დრო, როცა რუსეთი მხოლოდ რუსების მხარეს (ანუ აღმოსავლეთის სლავების ტომების შთამომავალთა ქვეყნებს) აღნიშნავდა. მე-18 საუკუნეში (პეტრე დიდის დროს), რუსეთი იმპერიად ცხადდება და თვით ამ სიტყვის მნიშვნელობაც იცვლება: რუსეთი უკვე არა რუს ხალხთა სახელმწიფოებს, არამედ რუსების მიერ შექმნილ სახელმწიფოს აღნიშნავს¹. იმპერიის ჩამოყალიბებას იმპერიული აზროვნებისთვის დამახასიათებელი სტერეოტიპის ჩამოყალიბება/დამკვიდრებაც მოჰყვა და ამ დროიდან მოყოლებული, რუსეთის უზარმაზარ ტერიტორიაზე მცხოვრებ სხვა ხალხთა ეროვნული კულტურების თავისებურებათა არსებობა რუსული

¹რუსულ ენაში რუსეთის სახელმწიფოს არსებობის სხვადასხვა ისტორიული პერიოდი მკაფიოდაა გამოიჯნული. არსებობს 3 ძირითადი აღმნიშვნელი: Русь – რუსი ხალხის ძველი დროის სახელმწიფო გაერთიანებებისათვის, Русское Царство (რუსული სამეფო) და Россия: Российская Империя (რუსეთის იმპერია), Российская Республика (რუსეთის რესპუბლიკა; არსებობდა 1917 წ. 1 სექტ.-25 ოქტომბ.) და ა. შ.

ენისა და რუსული კულტურის პრიორიტეტით იწრდილება. რა თქმა უნდა, რუსული კულტურის წიაღში სხვა ეროვნული კულტურების ინტეგრირებისა და კულტურული უნიფიკაციის პროცესები გაცილებით ადრე, ჯერ კიდევ რუსული სამეფოს ხანაში დაიწყო (მე-15-მე-16 სს.), მაგრამ მათი ლეგიტიმაცია უფრო თვალსაჩინო სწორედ რუსეთის იმპერიის ჩამოყალიბება-გაძლიერების პროცესში ხდება.

საბჭოთა კავშირის არსებობის პერიოდში რუსეთის იმპერიის კულტურულმა პოლიტიკამ გარკვეული ტრანსფორმირება განიცადა. ნამცყან იდეად "ფორმით მრავალფეროვანი", შინაარსით კი „ერთი“ საბჭოთა კულტურის შექმნა იქცა. ამ იდეის ხორცშესხმა კულტურულ უნიფიკაციასა და საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე მცხოვრები ყველა ერის საბჭოური იდეის წიაღში მოქცევას საჭიროებდა, რაც იდეოლოგიური პრესინგის პირობებში ხშირად იძულებითი „რუსიფიკაციის“ ფორმას იძენდა. შეიძლება ითქვას, რომ „რკინის ფარდით“ შემოღობილ საბჭოთა კავშირში, სოციალიზმის იდეით შთაგონებული „საბჭოთა გლობალიზაციის“ პროექტი ხორციელდებოდა. მაგრამ ახალი ადამიანის ჯიშის გამოყვანის იდეის მსგავსად (იხ., მაგ., ლევ ტროცკის შრომები), ეს ცდაც დამარცხდა. საბჭოთა კავშირი დაიშალა და Homo Sovieticus-თა სახელმწიფოს შექმნის იდეა წარსულს ჩაბარდა.

თავის დროზე საბჭოთა კავშირი რუსეთის იმპერიის სამართლებრივ მემკვიდრედ გამოცხადდა, დღესდღეობით კი საბჭოთა კავშირის მემკვიდრედ რუსეთის ფედერაციაა მიჩნეული¹. აღსანიშნავია, რომ რუსეთის ფედერაციის სუბიექტთა შორის არ იძებნება ტერიტორია, რომელზეც რუსი ხალხის უფლებებია დაცული (ავტონომიური რესპუბლიკა ან ოკრუგი/ოლქი), რაც საზოგადოების გარკვეულ (ვინრო) წრეებში უკმაყოფილებას იწვევს: მათ ეს რუსი ერის უფლებათა შეზღუდვად მიაჩნიათ და ისინი „რუსული ეროვნულ-კულტურული ავტონომიის“ შექმნას მოითხოვენ. ოფიციალური მონაცემებით, რუსეთის ფედერაციის ტერიტორიაზე გეოგრაფიულად არათანაბრად გადანაწილებული რუსი მოსახლეობის რიცხვი ქვეყნის მოსახლეობის 80%-ს შეადგენს. ამიტომაც ცხადია,

---

¹რუსეთის რესპუბლიკა, რსფსრ, სსრკ და დღევანდელი რუსეთის ფედერაცია სახელმწიფო დუმის (Государственная Дума – რუსეთის ფედერაციის უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანო) განცხადების თანახმად, საერთაშორისო სამართლის ერთ და იმავე სუბიექტადაა მიჩნეული (იხ. Заявление Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации от 23 октября 1998 г. № 3158-II ГД – <http://www.pravoteka.ru/pst/172/85636.html>).

რუსებისთვის ცალკე ტერიტორიული ერთეულის გამოყოფა ფედერაციული სახელმწიფოს სტრუქტურას არ შეესაბამება და ეს შენიშვნა სერიოზულად არც განიხილება¹, რაც მასობრივ ცნობიერებაში რუსეთის ფედერაციის, როგორც „რუსების ქვეყნის“ აღქმას და ევრაზიაში მისი განსაკუთრებული დანიშნულების შესახებ შეხედულების გამყარებას ხელს უწყობს.

რუსულ ფილოსოფიურ და კულტუროლოგიურ ტრადიციაში რუსული კულტურის ტიპოლოგია (ფართო გაგებით) შეფასებულია, როგორც ევროპული და აზიური კულტურული მოდელებისგან სრულიად განსხვავებული, თვითმყოფადი კულტურული ფენომენი, რომლის შესწავლა განსხვავებულ ფილოსოფიურ-იდეოლოგიურ მიდგომებს საჭიროებს; ამ მიდგომათა მრავალფეროვნებას კი ხშირად ავტორთა მსოფლმხედველობა და მათი იდეური განწყობა განაპირობებს. „გონებით რუსეთს ვერ ჩასწვდება“ /Умом Россию не понять!/- ეს მეტად გავრცელებული გამოთქმა, რუსული კულტურის თავისებურებაზე, რუსული სულის ცნებაზე და რუსულ ხასიათზე მსჯელობისას, გულისა და სულის საშუალებით ჭვრეტის აუცილებლობას გულისხმობს².

რუსული კულტურა და რუსული ლიტერატურა. აზრთა და არსებული შეფასებების სიმრავლის მიუხედავად, ძირითადი დებულება უცვლელია: რუსეთის ფედერაციის ენობრივ-კულტურული მრავალფეროვნების ერთიანობის კულტურულ საყრდენად მიჩნეულია რუსული ენა (აუცილებელი სახელმწიფო ენა) და მრავალსაუკუნოვანი რუსული კულტურული ტრადიციები³. უნებლიეთ ჩნდე-

¹გაცილებით უფრო ხშირად ისმის რუსი ნაციონალისტების უკმაყოფილება: მათ არ აკმაყოფილებთ „მრავალეროვანი სახელმწიფოს“ სტატუსი და ისინი რუსული ერის დომინირების განმტკიცებას მოითხოვენ სამართლებრივ, სახელმწიფოებრივ და ყველა სხვა დონეებზე (იხ., მაგ., ნაციონალისტურ-პოლიტიკური გაერთიანების, „რუსეთის ეროვნული კავშირის“ /Национальный Союз России/ პორტალის მასალები: <http://ns-rus.com/>).

²ამ მოსაზრებას ეფუძნება მე-20 საუკუნის დასაწყისში ძალიან პოპულარული ე. წ. „რუსული იდეა“ (ვლ. სოლოვიოვი, ნ. ბერდიაევი) და „ევრაზიულობის“ ფილოსოფიურ-ისტორიული კონცეფციები (იხ., მაგ., ნერილი *Русская культура как особый тип культуры*:

<http://www.grandars.ru/college/sociologiya/russkaya-kultura.html#a1>).

³რუსული ენა – „რუსეთის სამოქალაქო და კულტურული ერთობის საყრდენი“ /«Основа гражданского и культурного единства России»/ – <http://www.ruskiymir.ru/news/156289/>, 21.11.2014. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ

ბა კითხვა, თუ რა იგულისხმება *რუსული კულტურის* თანამედროვე ცნებაში? არსებობს თუ არა მრავალეროვანი რუსეთის დღევანდელ პირობებში *რუსული ეროვნული კულტურა* და რით განისაზღვრება მისი ეროვნული ხასიათი?

ეს საკითხი დიდი ხანია რუსი ფილოლოგების, ფილოსოფოსების და კულტუროლოგების მსჯელობის საგანია. მათ შრომებში გამოიყენება ორი მომიჯნავე, მაგრამ თვისობრივად განსხვავებული ცნება: *რუსული კულტურა* და *რუსეთის კულტურა*. რუსული კულტურის დედაბოძი *რუსული მწერლობაა*, რუსეთის კულტურისა – *რუსეთის მწერლობა*. აღსანიშნავია, რომ ბოლო დროის ტექსტებში ხშირად გვხვდება *რუსეთის* და არა *რუსული* ლიტერატურის ხსენება. რა თქმა უნდა, ეს ცნება უფრო ზუსტად გამოხატავს რუსეთის ფედერაციის მულტიკულტურული ერთიანობის დღევანდელ მდგომარეობას, მაგრამ ვინაიდან ამ ორ ტერმინს შორის საზღვარი მერყევია, საკმაოდ ხშირად მათ სინონიმებად იყენებენ, რაც ხელს უწყობს *რუსულისა* და *რუსეთის* გაიგივების პროცესს. გავიხსენოთ, მაგალითად, შემდეგი გავრცელებული დებულება: *“რუსეთის ლიტერატურაში ყველაზე სრულად და თვალნათლივ გამოვლინდა რუსი ხალხის შემოქმედებითი გენია. მასში მხოლოდ ესთეტიკური, ზნეობრივი, სულიერი ფასეულობები და შეხედულებები როდი აისახა; წამყვან რუს მოაზროვნეთა აზრით, ლიტერატურა – რუსეთის ფილოსოფიაცაა”* /«В литературе России наиболее полно и отчётливо проявился творческий гений русского народа. Она отразила не только эстетические, нравственные и духовные ценности и представления; по мнению ведущих русских мыслителей, литература является также и философией России» (კურსივი ჩვენია ი. შ.)¹. ამგვარად, რუსული კულტურული მოდელის მსგავსად, რუსული ლიტერატურაც განსხვავებულ “კულტურულ ფენომენად” აღიქმება (და საკმაოდ ხშირად მოიხსენიება).

რუსული ლიტერატურული პროცესის თანამედროვე გააზრებისას რამდენიმე ძირითადი ტერმინი ფიგურირებს: ძველი რუსული ლიტერატურა, კლასიკური რუსული ლიტერატურა, საბჭოთა

რუსული ენის მხარდაჭერაზე ზრუნვა სახელმწიფოებრივ საქმედაა მიჩნეული: 2014 წლის 9 ივნისს რუსეთის პრეზიდენტის, ვლ. პუტინის, ბრძანებით შეიქმნა სპეციალური საბჭო («Совет при Президенте Российской Федерации по русскому языку»), რომელსაც რუსული ენის “განვითარების, დაცვის და მხარდაჭერის” უზრუნველყოფა დაევალა.

¹«Культура России»: <http://russianculture.ru/forme.asp?ID=13>.

პერიოდის ლიტერატურა და თანამედროვე (ან უახლესი) რუსული ლიტერატურა. საბჭოთა კავშირის დაშლის კვალად იდეოლოგიური პარადიგმის შეცვლა ლიტერატურული პროცესის თეორიულ გააზრებაზეც აირეკლა. შეიცვალა, მაგალითად, მე-19 საუკუნის (თანამედროვე განსაზღვრით, *კლასიკური*) ლიტერატურის შეფასების კრიტერიუმები: გასულ საუკუნეში წინა პლანზე წამოწეული „იდეურობა, დემოკრატიზმი და სოციალური პრობლემატიკა“ ადგილს უთმობს ისეთ მახასიათებლებს, როგორიცაა „ღრმა ფსიქოლოგიზმი, მართლმადიდებლობაზე დაფუძნებული სულიერება და ფილოსოფიურობა“ (ფილოსოფიურობაში „სამყაროს ფილოსოფიური გააზრება“ და „რუსულ კულტურასთან და ისტორიასთან კავშირი“ იგულისხმება, რუსეთის ცნება კი „განზოგადებული სახით“ განიხილება¹).

თუ კლასიკური რუსული ლიტერატურის განსაზღვრება ეროვნული ლიტერატურის თითქმის ყველა მაჩვენებელს გულისხმობს (თვითშემეცნებითი, ეროვნული და ზნეობრივ-ალზმრდელობითი ფუნქცია, ენისა და კულტურის ერთობლიობა და ა.შ.), თანამედროვე რუსული ლიტერატურის ცნება გაცილებით უფრო განზოგადებულია და ამ ფარგლებს სცილდება. ის განიმარტება, როგორც „რუსულ ენაზე ან რუსი ავტორების მიერ შექმნილი ლიტერატურა“². ამგვარად, რუსულ ლიტერატურად მიჩნეულია რუსულ ენაზე შექმნილი *ყველა ტექსტი*, იმის მიუხედავად, თუ რომელ ქვეყანაში მოღვაწეობს მწერალი და რა კულტურულ-ეროვნული მახასიათებლებით გამოირჩევა მისი ქმნილება. *რუსულ ლიტერატურად* ასევე მიჩნეულია *ნებისმიერ ენაზე* შექმნილი ტექსტი, თუ ის *რუს ავტორს* მიეკუთვნება, ხოლო რუს ავტორად ითვლება „შორეულ“ თუ „ახლო უცხოეთში“ (პოსტსაბჭოურ სივრცეში) მცხოვრები *ყველა მწერალი*, თუ ის ან მისი წინაპრები ყოფილი რუსეთის იმპერიის ან საბჭოთა კავშირის ტერიტორიიდან გადასახლდნენ. მათ შორის არიან გასული საუკუნის ემიგრანტთა შთამომავლებიც. საკითხისადმი ასეთმა მიდგომამ, ერთი მხრივ, ნერტილი დაუსვა მრავალწლიან მეცნიერულ პოლემიკას და მე-20 საუკუნის ემიგრანტული ლიტერატურა საბოლოოდ რუსული კულტურის ნიალში დააბრუნა, მაგრამ მეორე მხრივ, ახალი მეცნიერული პოლემიკისკენ გვიბიძგა.

¹ იხ. ნერილი *Русская классическая литература* ინტერნეტ-ჟურნალში ДЕИТ (2011): <http://deit.name/2011/08>

²<https://ru.wikipedia.org/wiki/>

მაგალითად, თუკი ამგვარ განმარტებას მივიღებთ, აღმოჩნდება, რომ საბჭოთა საქართველოდან („საბჭოთა კავშირის ტერიტორიიდან“) წასული გრიგოლ რობაქიძე რუსი მწერალია, მით უმეტეს, რომ მისი ქმნილებების ნაწილი რუსულ ენაზე დაინერა.

რა თქმა უნდა, ასეთი განმარტება ძალზე განზოგადებულ¹ და არასრულყოფილია. ამ არასრულყოფილებას თვით რუსი კულტუროლოგებიც აღიარებენ და რუსული კულტურისა და ლიტერატურის არსის გააზრება აქტიურად გრძელდება. 2012 წელს, რუსი მეცნიერი გ. იონინი ამ პროცესს ასე ახასიათებდა: თანამედროვე „რუსული ლიტერატურა სუპერეთნიკური და მრავალფეროვანია. ამასთანავე, ის შეგვიძლია რუსული ერის – მრავალი ეთნოსისაგან და სუბეთნოსისგან ჩამოყალიბების პროცესში მყოფი ერთიანი დიდი სუპერეთნოსის – ერთიან ლიტერატურად მივიჩნიოთ. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, დღესდღეობით, ახალ გარემოებებში, ეს პროცესი არც დასრულებულა და არც ბოლომდეა გაცნობიერებული. დამანგრეველი პროცესები გრძელდება, მათი ინერცია ძალზე დიდია, ხოლო ახალი შემოქმედებითი მიღწევები (თვისობრივად განსხვავებული რუსული სუპერეთნიკური ერთობლიობის ჩამოყალიბება) ჯერ კიდევ ჩანასახის მდგომარეობაშია.“² ამ პროცესის დასრულებამდე კი რუსი მკვლევრები ხშირად მიმართავენ ხან რუსულის, ხან რუსეთის, ან სულაც რუსულენოვანი მწერლობის ცნებებს. როგორც წესი, ავტორები არ აზუსტებენ, თუ რატომ იყენებენ ამა თუ იმ ტერმინს, და სამივე ეს ცნება სინონიმებად აღიქმება, მით უმეტეს, სამივე ერთ ძირითად დებულებას ეფუძნება: რუსულ ენაზე შექმნილი ტექსტი – რუსული/რუსეთის კულტურის ნაწილია.

ამ დებულებაზე დაყრდნობით, 2007 წელს ახალი ინტერნეტ-პორტალის პრეზენტაცია შედგა: შეიქმნა „რუსეთის ახალი ლიტერატურული რუკა“ /Новая литературная карта России/. ამ პროექტის ძირითად მიზნად დასახელებულია „რუსეთის ლიტერატურულ-

¹ «Российская литература – суперэтнична и многонациональна. При этом она может рассматриваться как единая литература российской нации, складывающейся из многих этносов, субэтносов и суперэтносов в единый большой суперэтнос. Процесс этот сейчас, в новых условиях после распада Советского Союза, отнюдь не завершен и даже не вполне осознан. Разрушительные процессы продолжаются, инерция их велика. Новые созидательные свершения (образование качественно иной российской суперэтнической общности) еще только в зародыше» – Г.Н.Ионин. *Национальная литература и конфессиональность*: <http://ioningerman.com/natsionalnaya-literatura-i-konfessionalnost.html>

² <http://www.litkarta.ru/>

ლი სივრცის მთლიანობის აღდგენა“, „პროექტის სათაურში სიტყვა 'ახალი' შემთხვევითი როდია: ჩვენი მიზანი – რუსული ლიტერატურის მომავალი“, – აღნიშნავენ ამ პროექტის ორგანიზატორები. რუსეთის ახალი ლიტერატურული რუკა მსოფლიოს ყველა კონტინენტს მოიცავს: პორტალზე განთავსებული ინფორმაცია აერთიანებს 31 ქვეყანაში მოღვაწე „რუს მწერლებს“. რუსეთის ამ ლიტერატურულ რუკაზე საქართველოცაა მოთავსებული (დასახელებულია 4 მწერალი: ინა კულიშოვა, გაგია ტეიმურაზიანი, ვიქტ. ცხვარაძე და მ. მონიავა). 2008 წელს მოსკოვში გამოიცა სერგეი ჩუპრინინის მიერ შედგენილი ლექსიკონი-ცნობარი „რუსული ლიტერატურა დღეს: საზღვარგარეთი“ /«Русская литература сегодня: Зарубежье»/¹. ეს წიგნი ძალზე საყურადღებოა. მაგრამ პირველ რიგში, ალბათ, საჭიროა ყურადღების გამახვილება იმაზე, თუ ვინ არის ამ წიგნის ავტორი და რამდენად ავტორიტეტულია მისი სიტყვა რუსულ საზოგადოებაში?

სერგეი ჩუპრინინი არის რუსი კრიტიკოსი და 1993 წლიდან ჟურნალ «Знамя»-ს² მთავარი რედაქტორი. ამ ჟურნალს არა მხოლოდ უამრავი მკითხველი, არამედ უამრავი თაყვანისმცემელიც ჰყავს. (საქმე ისაა, რომ ე. წ. “პერესტროიკის” წლებში, ჟურნალი ახალი ტალღის სიმბოლოდ იქცა, მას “პერესტროიკის ფლაგმანი” უწოდეს და ჟურნალმა დღემდე შეინარჩუნა დემოკრატიული ცვლილებისაკენ მიმართული გამოცემის იმიჯი.) ბოლო წლების განმავლობაში ჩუპრინინი თანამედროვე რუსული ლიტერატურის ცნების ახალ გააზრება-სისტემატიზაციაზე მუშაობს: 2003 წელს მან გამოაქვეყნა ორტომეული ლექსიკონი-ცნობარი „ახალი რუსეთი: ლიტერატურის სამყარო“³, 2007 წელს – „რუსული ლიტერატურა დღეს: დიდი გზამკვლევი“⁴, ხოლო 2008 წელს მის მიერ გამოცემულმა რუსული საზღვარგარეთისადმი მიძღვნილმა ლექსიკონმა-ცნობარმა უცხოეთში მცხოვრები თანამედროვე რუსულენოვანი მწერლების გააზრებაში სრულიად ახალი ეტაპი დაიწყო. თუ მანამ-

¹ Сергей Чупринин. «Русская литература сегодня. Зарубежье». Москва: «Время», ISBN:978-5-9691-0292-7.

²«Знамя» /"დროშა"/ (გამოიცემა 1931 წლიდან) – პეტერბურგის ყოველთვიური ლიტერატურულ-მხატვრული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჟურნალი.

³Новая Россия: мир литературы. Энциклопедический словарь-справочник: в 2 т. М.: Вагриус, 2003, 831 გვ.

⁴Русская литература сегодня: большой путеводитель. М.: Время, 2007, 574 გვ.

დე რუსეთის ტერიტორიის გარეთ შექმნილ რუსულენოვან ლიტერატურას ხან „არარუსეთის რუსულ“ /«русская нероссийская»/, ხან „საზღვარგარეთულ რუსულ“ /«зарубежная русская»/ და ხან „საერთაშორისო რუსულ“ /«международная русская»/ მწერლობად მოიხსენიებდნენ, ამ ცნობარის გამოქვეყნებამ წერტილი დაუსვა ტერმინოლოგიურ სიჭრელეს და საბოლოოდ დაამკვიდრა ერთი ტერმინი – რუსული ლიტერატურა, ხოლო მისი ბუნება „კულტურულ ფენომენად“ აღიარა.

ცნობარში სისტემატიზებულია ინფორმაცია „უცხოეთში მცხოვრებ რუსულენოვან“ „თვალსაჩინო ავტორებზე“, მწერალთა ასოციაციებზე, რუსულენოვან პერიოდიკაზე, ინტერნეტ-რესურსებზე და ლიტერატურულ პრემიებზე¹. ამ 784-გვერდიან ნიგნში თავმოყრილია ინფორმაცია მსოფლიოს 45 ქვეყანაში მოღვაწე რუსულენოვან მწერლებზე. ცნობარის შედგენისას ავტორი ეყრდნობოდა შემდეგ დებულებას: „ჩვენ გვაქვს ერთი ლიტერატურა“ (ავტორისეული წინასიტყვაობიდან). ცხადია, ჩვენთვის ყველაზე საინტერესოა რუსული ლიტერატურის განსაზღვრა საქართველოსადმი მიძღვნილ თავში.

რუსეთის ლიტერატურული რუკისგან განსხვავებით, ამ ნიგნში უკვე არა 4, არამედ 49 სხვადასხვა ეროვნების, მაგრამ საქართველოში მცხოვრების გვარია დასახელებული². ამ ლექსიკონ-ცნობარის ავტორის სიტყვებით, მრავალი ხარვეზის მიუხედავად, ნიგნი „რუსული ლიტერატურული ცხოვრების სურათს“ გვთავაზობს და იმ ხალხზე მოგვითხრობს, ვინც „რუსულ ენას მშობლიურად მიიჩნევს“. მით უფრო ძნელია მიხედვით, თუ რატომ დგას ამ ჩამონათვალის სათავეში ქართველი „რუსულენოვანი მწერალი“ ზაზა აბზიანიძე. ნუთუ მხოლოდ იმიტომ, რომ წლების განმავლობაში, ის რუსულენოვანი ჟურნალის, «Литературная Русь»-ს რედაქტორი იყო? ან ზოგიერთ კრიტიკულ წერილს რუსულ ენაზე აქვეყნებს? ნუთუ ეს საკმარისია იმისთვის, რომ აბზიანიძე რუს მწერლად ჩავთვალოთ? აქვე კიდევ არაერთ საინტერესო „ფაქტს“ ვეცნობით.

დღესდღეობით ს. ჩუპრინინი თავის საავტორო პროექტზე «Русская литература сегодня» /„რუსული ლიტერატურა დღეს“/ აგ-

¹ბოლო მონაცემები თარიღდება 2008 წლის 4 ივლისით.

²მათ შორის გვხვდებიან ისეთებიც, რომლებიც, მართალია, საქართველოში დაიბადნენ, მაგრამ უკვე დიდი ხანია სხვა ქვეყნებში ცხოვრობენ (მაგ., ბელარუსში მცხოვრები ლევან ბეგიზატი და სხვ.).

რძელებს მუშაობას და ახლო მომავალში, ალბათ, ახალ ლექსიკონ-ცნობარს გამოაქვეყნებს. იმედია, ახალ გამოცემებში აღნიშნული ხარვეზები შესწორდება. ავტორისეულ ძირითად დებულებას, რომ „რუსულ ენაზე შექმნილი – რუსული ლიტერატურის ნაწილია“, ვერ დავეთანხმებით: მხატვრული შემოქმედების კულტურული იდენტობის დადგენის საქმეში ენობრივი პრინციპისთვის პრიორიტეტის მინიჭება, ჩვენი აზრით, პრობლემის გამარტივებაა და შეცდომებისკენ მიმავალ გზაზე გვაყენებს.

„რუსეთის ახალი ლიტერატურული რუკის“ და ცნობარის „რუსული ლიტერატურა დღეს: უცხოეთი“ შედგენა გვიდასტურებს, რომ თანამედროვე რუსული ლიტერატურის ცნების გააზრების პროცესი აქტიურად მიმდინარეობს და ეს პროცესი გაფართოებისკენაა მიმართული, რაც რუსული კულტურული სივრცის ცნების საზღვრებზეც გარკვეულ გავლენას ახდენს.

რუსული კულტურული სივრცე და რუსული სამყარო. რუსული ლიტერატურის ცნების გაფართოება რუსეთის კულტურის თანამედროვე გააზრებას ემყარება: „რუსეთის კულტურა – რუსი ხალხის, რუსეთის და მისი წინამორბედი /«предшественник»/ სახელმწიფოების, სხვა ერებისა და ხალხთა კულტურაა“.¹ ამავე დროს, რუსული კულტურის ცნების ასეთი გაფართოების მიუხედავად, 2015 წლის ნოემბერში მიღებულ კანონში „კულტურის შესახებ“ („О культуре“), რომელიც ძალაში 2016 წლის იანვრიდან შევიდა, გარანტირებულია რუსეთის ფედერაციის ყველა სუბიექტის კულტურული ტრადიციების განვითარების უფლებათა დაცვა². ეს კანონი არაერთი წელი საჯარო განხილვის საგანი გახლდათ და მისი ბოლო რედაქცია საზოგადოების განწყობას ერთმნიშვნელოვნად მოწმობს: უმრავლესობისთვის რუსული კულტურის რუსეთის კულტურასთან გაიგივება ჯერჯერობით მიუღებელია. ამის მიუხედავად, პროცესი გრძელდება და ამ მიმდინარე კულტურული პროცესების ფონზე ცნება რუსული კულტურული სივრცე, ერთი მხრივ, საკმაოდ ფართოვდება (ამის დასტურია „რუსეთის ახალი ლიტერატურული რუკა“), მაგრამ მეორე მხრივ – ნაწილობრივ კარგავს თავის მნიშვნელობას (მისი საზღვრები ირღვევა და მუდმივად მერყეობს). ეს პროცესი სამეცნიერო პოლემიკის ერთ-ერთი აქტუალური

¹<https://ru.wikipedia.org/wiki/>

²<http://docs.cntd.ru/document/9005213>

საგანია. 2014 წლის 17 აპრილს მოსკოვში ჩატარდა საერთაშორისო სამეცნიერო სემინარი „რუსული კულტურული სივრცე“, რომელზეც მისი „ცალკეული კომპონენტების“ და „მთლიანი მნიშვნელობის“ „დაცვის აუცილებლობა“ განიხილებოდა არა მხოლოდ რუსეთის, არამედ „მის მოსაზღვრედ მდებარე პოსტსაბჭოური სივრცის ქვეყნების“ და ყველა იმ სახელმწიფოს ტერიტორიაზე, სადაც რუსულენოვანი დიასპორები არსებობს (აღინიშნა, რომ დღესდღეობით რუსეთის გარეთ მცხოვრებ რუს მიგრანტთა რიცხვი 26 მილიონს აღწევს)¹.

თუ რუსული კულტურული სივრცის ცნება გარკვეულ კრიზისს განიცდის, შედარებით ახალგაზრდა რუსული სამყაროს ცნება, პირიქით, უფრო და უფრო მკვიდრდება და რუსული კულტურული სივრცის ცნებას საკმაოდ ხშირად ანაცვლებს.

საქართველოში ტერმინი რუსული სამყარო /Русский мир/ თავდაპირველად 2007 წელს გახმაურდა, როდესაც რუსეთის პრეზიდენტ ვლ. პუტინის ბრძანებით, ამავე სახელწოდების ფონდი შეიქმნა, რომლის ძირითად ამოცანად „რუსული ენის პოპულარიზაცია“ და „რუსეთის ტერიტორიაზე და საზღვარგარეთ რუსული ენის სწავლების პროგრამების ხელშეწყობა“ გამოცხადდა. ფონდის საქმიანობა იდეოლოგიურ დებულებებს ეფუძნება:

- რუსული სამყარო შედგება არა მხოლოდ რუსების, რუსეთის მოქალაქეების /„россияне“/, მეზობელ და შორეულ ქვეყნებში მყოფი ჩვენი თანამემამულეების, ემიგრანტების და მათი შთამომავლებისგან, არამედ ზოგადად, რუსულ ენაზე მოლაპარაკე ან რუსული ენის სწავლებით დაკავებული უცხო ქვეყნების მოქალაქეებისგანაც – ვისაც გულწრფელად აინტერესებს რუსეთი და ალელვებს მისი მომავალი.

- რუსული სამყაროს გლობალური პროექტის სახით ფორმირებით რუსეთი ახალ იდენტობას, დანარჩენ სამყაროსთან ეფექტური თანამშრომლობის ახალ საშუალებებსა და თავისი განვითარების დამატებით იმპულსებს იძენს².

ფონდი არაერთ სახელმწიფოში ახორციელებს პროექტებს. რუსეთის პრეზიდენტის, ვ. პუტინის, სიტყვებით, ფონდი „რუსულ

¹<http://russkiymir.ru/news/94667/>

²<http://www.russkiymir.ru/fund/about.php>

ენაზე მოლაპარაკე ერთიანი სულიერი და ჰუმანიტარული სივრცის გაერთიანებისა და ჩამოყალიბების მისიას ასრულებს¹.

დიდი ხანია, რაც *რუსული სამყაროს* ცნებაში იგულისხმება არა ფონდი და მისი საქმიანობა, არამედ ცოცხალი კულტურული სივრცე, რომელიც მსოფლიოს ნებისმიერ სახელმწიფოში მცხოვრებ რუსული ენის მცოდნე ყველა ადამიანს აერთიანებს. ბოლო დროს კი *რუსული სამყაროს* ცნების გააზრება იმდენად გაფართოვდა, რომ საზოგადო მოღვაწეთა და მედიის ყურადღებაც კი მიიპყრო. მაგალითად, ესტონეთში ამ მოძრაობის საქმიანობა სერიოზული პოლემიკის მიზეზი გახდა. რუსულენოვან გაზეთ МК-Эстония-ში 2014 წელს გამოქვეყნებულ ერთ-ერთ წერილში აინ ტოოტსმა განაცხადა, რომ “რუსული სამყაროს იდეა კომუნიზმის მშენებლობის, მესამე რომის, მესამე რაიხის და სხვა მსგავსი ‘მსოფლიო იდეების’ კატეგორიას განეკუთვნება”/«...идея Русского мира принадлежит к той же категории явлений, что и идея построения коммунизма, Третьего Рима, Третьего Рейха и других подобных «вселенских идей...»/.² ამ წერილს ჟურნალ «Балтийский мир»-ის (№5) ფურცლებზე საზოგადოება „ესტონეთი ნაციზმის გარეშე“ («Эстония без нацизма») გამოეხმაურა. მისი ხელმძღვანელი – ადამიანის უფლებათა დამცველი ანდრეი ზარენკოვი *რუსულ სამყაროში* რუსეთის ახალ მოკავშირეს ხედავს: „ცნობილი ისტორიული მოკავშირეების – ჯარისა და ფლოტის გარდა, რუსეთს კიდევ ერთი, რუსული ინტერესების დამცველი და ხელშემწყობი რეალური ძალა გამოუჩნდა – უცხოეთის *რუსული სამყარო*“.³

რუს სოციოლოგთა აზრით, *რუსული სამყაროს* ცნება „დიდი ხნის განმავლობაში მხოლოდ ინტელექტუალთა ვიწრო წრის“ კუთვნილებად რჩებოდა, მაგრამ „2014 წელს ყველაფერი შეიცვალა – ამჟამად ამ ცნებით არაერთი პოლიტიკური ნაბიჯი იხსნება. <...> ის უკვე თვითონ მოქმედებს დამოუკიდებლად და ხან გადაწყვეტილე-

---

¹რუსეთის პრეზიდენტის ვლ. პუტინის მისალმება რუსული სამყაროს VIII ასამბლეის მონაწილეებისადმი – <http://www.russkiymir.ru/news/154007/>, 03.11.2014.

²<http://baltija.eu/news/read/40779> 18.11.2014

³«У России, кроме её известных исторических союзников в лице армии и флота, появился ещё один — зарубежный Русский мир как реальная сила, отстаивающая и продвигающая интересы русских людей за границами России» – <http://baltija.eu/news/read/40779> 18.11.2014

ბების მიღებას გვაიძულებს, ხან – გვაკავებს¹, – ამბობს რუსეთის საზოგადოებრივი აზრის შემსწავლელი ცენტრის (ВЦИОМ – Всероссийский центр изучения общественного мнения) გენერალური დირექტორი ვალერი ფიოდოროვი. ამგვარად, შეიძლება ითქვას, რომ *რუსული სამყაროს* ცნებამ თანდათან არა მხოლოდ კულტურული, არამედ საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ელფერიც მიიღო. რუსული სამყაროს VIII ასამბლეის (2014) გახსნაზე ვ. ნიკონოვის² მიერ წარმოთქმულ მისასალმებელ სიტყვაში ამ საკითხის შესახებ ოფიციალური თვალსაზრისი გამოვლინდა: „ამჟამად რუსული სამყარო პოლიტიკურ ელფერს იძენს. ის უფრო პოლიტიკურ ცნებას ემსგავსება, ვიდრე კულტურულს. მაგრამ დარწმუნებული ვართ: რუსული სამყარო ისევ ცივილიზაციური ('цивилизационное') ცნებაა³, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ ამ ცნების განზოგადებული გააზრების პროცესი აქტიურად გრძელდება. წინამდებარე წერილის გამოსაქვეყნებლად მომზადების პროცესში სხვადასხვა ქვეყანაში *რუსული სამყაროს* „დასწრებისა“ და „დაცვის“ აუცილებლობის საკითხმა იდეოლოგიის მნიშვნელობაც შეიძინა, რაც ყირიმისა და აღმოსავლეთ უკრაინის მიმართ რუსეთის პოლიტიკური პოზიციისადმი მიძღვნილ საგაზეთო სტატიებში აშკარად აისახა.

რუსული ცივილიზაცია და რუსული მართლმადიდებლური ეკლესია. აღსანიშნავია, რომ *რუსული სამყაროს* მოხმობა „ცივილიზაციური ცნების“ მნიშვნელობით 2014 წლის მეორე ნახევრიდან გახშირდა და ზოგჯერ იდეოლოგიურ-პოლიტიკურ ელფერსაც

---

¹ «долгое время он был достоянием довольно узкого круга интеллектуалов, но в широкое пространство не выходил <...> В 2014 году всё изменилось — сегодня это понятие, которым оперируют очень широко, которым объясняются очень многие политические шаги, которое само уже по себе довлеет и заставляет принимать какие-то решения, а каких-то избегать» — <http://www.ruskiymir.ru/news/156664/27.11.2014>

² ვ. ნიკონოვი – ფონდ Русский мир-ის /*“რუსული სამყარო”*/ და სახელმწიფო დუმის განათლების კომიტეტის თავმჯდომარე.

³ /«Русский мир сейчас политизируется, становится не столько культурным, сколько политическим понятием. Но мы уверены: Русский мир — по-прежнему цивилизационное понятие» — [http://www.ruskiymir.ru/fund/assembly/the-eighth-\[assembly-of-the-russian-world/news/154006/?sphrase_id=29043](http://www.ruskiymir.ru/fund/assembly/the-eighth-[assembly-of-the-russian-world/news/154006/?sphrase_id=29043)

ატარებს¹. რუს მოაზროვნეთა და პოლიტიკოსთა საერთო აზრით, 2014 წელს „პოსტსაბჭოური სამყაროს დაშლა“ დასრულდა და „რუსეთის ისტორიის სრულიად ახალი ეტაპი დაიწყო“². სავარაუდოდ, რუსული სამყაროს ცნების მნიშვნელობის ტრანსფორმირებაც ამ პროცესს უკავშირდება. მისი ცივილიზაციური მნიშვნელობა ვრცლად განმარტა რუსული მართლმადიდებლური ეკლესიის პატრიარქმა კირილემ.

რუსული ეკლესია აქტიურად ჩაერთო „ახალი სუპერეთნოსის“ (იონინი), რუსული კულტურის, რუსული სამყაროს და ახალი რუსული იდენტობის გააზრების პროცესში. მისი პოზიცია ოფიციალურ სახელმწიფოებრივ და რუს სოციოლოგთა და კულტუროლოგთა აზრისგან არსობრივად არ განსხვავდება. სხვაობა მხოლოდ იმაშია, რომ საერო ინსტიტუციებისგან განსხვავებით, ეკლესია სარწმუნოებრივ იდენტობად მიჩნეულ „სულიერებას“ გაცილებით დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს. როგორ უნდა ესმოდეს მრევლს პატრიარქ კირილეს 2014 წლის 6 სექტემბრის სიტყვა-ქადაგებაში რუსული სამყაროს ცნება? პატრიარქი რუსულ სამყაროს, „სლავური სამყაროს“ ცნებისგან განსხვავებით, „ცივილიზაციურ ცნებად“ მიიჩნევს. მის მაჩვენებლებად ასახელებს „რუსულ ტრადიციას“, „სულიერებას“ (მართლმადიდებლურ ღირებულებებს) და „კულტურას“. პატრიარქ კირილეს თქმით, რუსული სამყაროსთვის პიროვნების მიკუთვნებისთვის მხოლოდ რუსული ენის ფლობა საკმარისი არ არის – რუსული სამყარო „ადამიანის პიროვნების სულიერი, კულტურული და ღირებულებრივი განზომილებაა“ /«это и духовное, и культурное, и ценностное измерение человеческой личности»/, „ერთობლივი სულიერი და კულტურული სივრცე“, რომელსაც მიეკუთვნება ყველა, ვინც მის „კულტურულ და სულიერ კომპონენტებს“ „ითავისებს“. კიევის ნათლობას პატრიარქი რუსული სამყაროს „განსაკუთრებული ცივილიზაციის“ ისტორი-

---

¹სახელმწიფო დუმის დეპუტატმა, ვლ. ნიკიტინმა, მას „ცივილიზაციური მასშტაბის ცნება“ უწოდა და განაცხადა, რომ „რუსული სამყარო – ეს არის მსოფლიო ქსელური სისტემა რუსული ენითა და საერთო კულტურით შეკავშირებულ თანამემამულეთა მცირე და დიდი საზოგადოებებისა, რომლებიც მზად არიან იმოქმედონ ისტორიული სამშობლოს საკეთილდღეოდ“, ხოლო დასავლეთისა და რუსეთის დაპირისპირება – „ცივილიზაციების ომია“. <http://www.gorod.lv/novosti/247873-vladimir-nikitin-russkii-mir-ponyatie-tsivilizovannogo-masshtaba#ixzz3LuFAAdxM> (2014 წ. 24 ნოემბერი)

² <http://www.ruskiymir.ru/news/154943/>

ულ-კულტურულ სანყისად მიიჩნევს, ხოლო მის კულტურულ ბირთვად აღმოსავლეთ სლავურ (რუსულ, უკრაინულ და ბელარუსულ) კულტურულ ერთობლიობას ასახელებს. პატრიარქი რუსულ სამყაროს დასავლეთევერობულ ცივილიზაციას (ყოფილ “რომაულ სამყაროს”) ადარებს და გლობალიზაციის პირობებში ცივილიზაციური მრავალფეროვნების შენარჩუნების აუცილებლობას ქადაგებს¹.

ეკლესია დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს რუსულ ენას: თავის სიტყვა-ქადაგებებში პატრიარქი არაერთგზის შეახსენებს მრევლს, რომ თვით სიტყვა “Язык” /ენა/ ძველად “ეროვნებას” ნიშნავდა. 2014 წლის 11 ნოემბერს შედგა მე-18 მსოფლიო რუსული სახალხო კრება (XVIII ВРНС²) თემაზე “ისტორიის ერთობლიობა, ხალხის ერთობლიობა, რუსეთის ერთობლიობა”. კრებაზე მიიღეს “რუსული იდენტობის დეკლარაცია”, რომელშიც რუსული ეროვნული იდენტობის ძირითად მახასიათებლებად დაასახელეს: პიროვნების თვითშეგნება (“რუსია ის ადამიანი, რომელიც თავს რუსად თვლის და სხვა ეთნიკური პრიორიტეტები არ გააჩნია”), რუსული ენა, მართლმადიდებლობის როგორც ეროვნული სულიერი კულტურის საყრდენის აღიარება და “რუსი ხალხის ბედის გაზიარება”³. საგულისხმოა, რომ ეს დებულებები მე-19 სუუკუნის რუსული კლასიკური ლიტერატურის ეროვნულ მახასიათებლებს შეესაბამება.

როგორც ვხედავთ, რუსული სამყაროს ცნების გააზრების პროცესი აქტიურად მიმდინარეობს, მასში ჩართულია საზოგადოების ფართო წრე და გამოთქმულ აზრთა შორის სხვაობათა ამპლიტუდა საკმაოდ დიდია. სახელმწიფოს, სხვადასხვა პარტიული თუ საეკლესიო მოღვაწის პოზიციის მიუხედავად, ხალხს ამ საკითხისადმი თავისი აზრი აქვს და ამ აზრის შესწავლაც აქტიურად მიმ-

---

¹ <http://www.pravmir.ru/patriarh-kirill-russkiy-mir-tsivilizatsionnoe-a-ne-politicheskoe-ponyatie/>

² Всеми́рный русский народный собор – 1993 წელს შექმნილი საზოგადოებრივი ორგანიზაცია. 2005 წელს მას გაეროსთან არსებულის განსაკუთრებული საკონსულტაციო სტატუსი მიენიჭა – [HTTP://WWW.RUSSKIYMR.RU/NEWS/154577/](http://www.russkiymir.ru/news/154577/)

³ “русский — это человек, считающий себя русским; не имеющий иных этнических предпочтений; говорящий и думающий на русском языке; признающий православное христианство основой национальной духовной культуры; ощущающий солидарность с судьбой русского народа” – <http://www.pravmir.ru/prinyata-deklaratsiya-russkoy-identichnosti/#ixzz3Loh87ht5da> [HTTP://WWW.RUSSKIYMR.RU/NEWS/155171/](http://www.russkiymir.ru/news/155171/)

დინარეობს. „უპირველესად, რუსეთის მოსახლეობისთვის ცნება 'რუსული სამყარო' რუს ხალხთან, ხალხურ ტრადიციებთან და მშობლიურ ენასთან იგივედება. იმ რესპონდენტთა ორი მესამედი, რომლებიც რუსული სამყაროს არსებობას რეალობად მიიჩნევენ, დარწმუნებულია, რომ ეს ცნება სხვადასხვა სარწმუნოებისა (67%) და ეროვნების (65%) ხალხს აერთიანებს. კითხვაზე, თუ რამდენად გამართლებულია *რუსულ სამყაროში* სხვა კულტურების წარმომადგენელთა ჩართვა, აზრი გაიყო: 48% კითხვას დადებითად, ხოლო 45% უარყოფითად პასუხობს. რესპონდენტები *რუსულ სამყაროს* მიაკუთვნებენ დონბასს, პრიდნესტროვიეს და უცხოეთის იმ ტერიტორიებს, რომლებზეც რუსები ცხოვრობენ და რუსული დიასპორები არსებობს. გამოკითხვაში მონაწილეობდა რუსეთის 46 მხარის და რესპუბლიკების 132 დასახლებული პუნქტის 1 600 მცხოვრები“.¹

ამგვარად, შეიძლება ითქვას, რომ თუ პატრიარქი კირილე სარწმუნოებრივ იდენტობას დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს, საზოგადოებრივ აზროვნებაში დამკვიდრებული თვალსაზრისით, „რუსულ სამყაროს“ შეადგენენ არა მხოლოდ მართლმადიდებლები, არამედ „სხვა სარწმუნოებათა წარმომადგენლებიც და ათეისტებიც“ (2014 წლის ნოემბერში ჩატარებული სოციოლოგიური კვლევის შედეგად, ამ აზრს გამოკითხულთა 67% იზიარებს).²

რუსეთის „ახალი იდენტობა“ და თანამემამულეების სტატუსი. რუსული სამყაროს ცნების მოცულობისა და მნიშვნელობის გააზრების პროცესი იმდენად მჭიდროდაა დაკავშირებული „რუსეთის ახალი იდენტობის“ ძიებებთან, რომ ალბათ შეცდომა არ იქნე-

---

¹ «Понятие «русский мир» в первую очередь ассоциируется у россиян с русскими людьми, народными традициями и родным языком. Две трети респондентов, считающих «русский мир» реально существующим, убеждены, что он может объединять людей разных вероисповеданий (67 %) и национальностей (65 %). В вопросе о том, можно ли причислять к «русскому миру» людей иной культуры, опрошенные не сошлись: 48 % отвечают утвердительно, 45 % выступают «против». К «русскому миру» респонденты относят территории Донбасса и Приднестровья, территории проживания русских людей за рубежом. Кроме того, говорят, что он объединяет представителей русских общин за рубежом.

В опросе приняли участие 1600 человек в 132 населённых пунктах в 46 областях, краях и республиках России» – ВЦИОМ – <http://www.ruskiymir.ru/news/158358/08.12.2014>

²<http://www.ruskiymir.ru/news/156664/27.11.2014>

ბა, თუკი მას ამ ძიებათა პროცესის ერთ-ერთ კონცეპტუალურ ნაწილად გავიაზრებთ. საბჭოთა კავშირის დაშლასთან ერთად დაეინყებას მიეცა საბჭოთა ხალხის კულტურული იდენტობის ხელოვნურად შექმნილი ცნება და დაიწყო "რუსეთის იდენტობის კრიზისი." აუცილებელი გახდა ახალი იდენტობის შექმნა. 2010 წელს პრეზიდენტი დ. მედვედევი რუსეთის „ახალგაზრდა ერის“ ჩამოყალიბების ინიციატივით გამოვიდა. იგი მას ეროვნულზე მაღლა მდგომ, ხაზგასმით "რუსეთისა" და არა "რუსულ", "ზეეროვნულ იდენტობად" თვლიდა. ამ პროექტმა სერიოზული კრიტიკული პოლემიკა გამოიწვია. პრობლემური ანალიზისა და სახელმწიფო-მმართველობითი პროექტირების ცენტრის /Центр проблемного анализа и государственного-управленческого проектирования/ ექსპერტმა, ვარდან ბალდასარიანმა, "ახალი ადამიანისა და პრინციპულად ახალი იდენტობის" შექმნის იდეა პეტრე I-ისა (დიდის) და კომუნისტების უმედეგო მცდელობებს მიაშვავა. მისი აზრით, მსოფლიო გლობალიზაციის ახალ პირობებში რუსული ერის კონსოლიდირებისთვის "ცივილიზაციური კავშირების აღდგენა გაცილებით უფრო შედეგიანი იქნებოდა".¹ როგორც ჩანს, საბოლოო ჯამში, ამ თვალსაზრისმა გაიმარჯვა და რუსული სამყარო ახალი იდენტობის გაფართოებული პროექტის ნაწილად იქცა. შესაბამისად, რუსეთში თანამემამულეების სტატუსის გააზრებაც სრულიად ახალ მნიშვნელობას იძენს.

ცხადია, თანამემამულეების ცნება, უპირველესად, ამა თუ იმ ქვეყანაში დაბადებულ პირებს გულისხმობს. საერთაშორისო სამართალში თანამემამულეები სამართლებრივი სტატუსის მქონე ცნებაა და ქვეყნის საზღვრებს გარეთ მცხოვრებთა სტატუსს განსაზღვრავს. მაგრამ თუ საქართველოში მიღებული კანონმდებლობით თანამემამულეებს მიეკუთვნება საზღვარგარეთ მცხოვრებ პირთა 2 ჯგუფი², რუსული კანონმდებლობით 4 ჯგუფი გამოიყოფა:

¹http://news.km.ru/medvedev_prizval_pomenyat_identit24.05.10

²"საქართველოს კანონი უცხოეთში მცხოვრები თანამემამულეებისა და დიასპორული ორგანიზაციების შესახებ" გვაუწყებს, რომ: უცხოეთში მცხოვრები თანამემამულის სტატუსი ამ კანონის შესაბამისად შეიძლება მიიღოს სრულწლოვანმა პირმა, რომელიც აკმაყოფილებს შემდეგ მოთხოვნებს:

ა) არის საქართველოს მოქალაქე, რომელიც ხანგრძლივად ცხოვრობს სხვა სახელმწიფოში;

ა) რუსეთის ფედერაციის მოქალაქეები, რომლებიც ხანგრძლივად ცხოვრობენ სხვა სახელმწიფოებში;

ბ) რუსეთის ფედერაციის მოქალაქეები, რომლებიც მუდგვიად ცხოვრობენ რუსეთის ფედერაციის ფარგლებს გარეთ;

გ) საბჭოთა კავშირის მოქალაქეობის მქონე პირები;

დ) ემიგრანტები რუსეთის სახელმწიფოდან, რუსეთის რესპუბლიკიდან, რსფსრ-დან, სსრკ-დან და რუსეთის ფედერაციიდან;

და ამ ოთხივე ჯგუფის პირთა შთამომავლობა.

ეროვნულ-კულტურული იდენტობის დადგენისას თანამემამულეების ცნება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია. იგი ხშირად რუსული სამყაროს ცნებასთან ერთიან კონტექსტში მოიხსენიება. ამავდროულად, ხშირ შემთხვევაში, ავტორებს ცნება მამულის /რუსეთის/ ზუსტი განსაზღვრაც უჭირთ. შესაბამისად, არსებობს სხვადასხვაგვარი გააზრება, თუ ვინ იგულისხმება თანამემამულეებში. არსებული კრიტერიუმებით, შესაძლოა გამოიყოს თანამემამულეების შემდეგი ძირითადი ჯგუფები:

1. – **ტერიტორიული** (იგულისხმება დაბადების ადგილი, ეროვნებასა და მოქალაქეობას ამ შემთხვევაში მნიშვნელობა არ ენიჭება). ამ ნიშნით 2 ძირითადი ჯგუფი გამოიყოფა:

- ემიგრანტები და მათი შთამომავლობა /«лица, которые сделали выбор в пользу правовой, культурной и духовной связи с РФ и чьи родственники по прямой восходящей линии в свое время проживали на территории России»/¹;

- საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე დაბადებული, მაგრამ ამჟამად პოსტსაბჭოური სივრცის დამოუკიდებელი სახელმწიფოების მოქალაქე პირები /«Лица, которые ранее состояли в гражданстве Советского Союза и проживают на территории государств, которые

ბ) არის სხვა სახელმწიფოს მოქალაქე, რომელსაც აქვს ქართული წარმოშობა ან/და რომლის

მშობლიური ენა ქართველურ-კავკასიურ ენებს მიეკუთვნება. (მუხლი 4. უცხოეთში მცხოვრები თანამემამულის სტატუსის მიღების პირობები – <http://codex.ge/tag/თანამემამულეები>)

¹ მონაცემები გამოქვეყნებულია რუსეთის სახელმწიფო "თანამემამულეთა პროგრამის" ვებსაიტზე (Программа Соотечественники)- <http://2152290.ru/sootestchestvenniki.html>

входили в состав СССР, получившие гражданство этих стран или после распада Советского Союза ставшие лицами без гражданства»³⁴;

2. – ნარმოშობა (ეროვნება) – 2 ჯგუფი:

- ყველა ეთნიკური რუსი (ნებისმიერი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე მუდმივად ან ხანგრძლივად ცხოვრების მიუხედავად);

- "ამჟამად რუსეთის ტერიტორიის გარეთ მცხოვრები პირები, რომლებიც ეკუთვნიან რუსეთის ფედერაციის ტერიტორიაზე ისტორიულად მცხოვრებ ხალხებს, და მათი შთამომავლობა" /«соотечественниками признаются лица, а также их потомки, которые в данный момент проживают за пределами территории России и относятся к народам, исторически проживающим на территории РФ»³⁴/.

3. – მოქალაქეობა:

- რუსეთის მოქალაქეობის მქონე ყველა პირი (განურჩევლად საცხოვრებელი ადგილისა, ეროვნებისა და სხვა ქვეყნების მოქალაქეობისა)¹.

რუსულ ცნობიერებაში "თანამემამულის" ცნება დღემდე დადგენის პროცესშია. ის "ახალი იდენტობის" ძიებას უკავშირდება და, სავარაუდოდ, მომავალში მას კიდევ რამდენიმე ტრანსფორმირება მოუწევს. ამ პროცესის დასრულებამდე კი სხვადასხვა ტექსტში გვხვდება შემთხვევები, როდესაც ზემოჩამოთვლილი კრიტერიუმები ერთმანეთს ერწყმის, ერევა, ან მათი ინვარიანტებია მოხმობილი. ნათელია, რომ რუსეთის ფედერაციის კანონმდებლობა *რუსული სამყაროს* გაფართოებას უწყობს ხელს და თვით ამ ცნებას შიდა და გარე პოლიტიკის იდეოლოგიურ საყრდენად იყენებს. ამ კონტექსტში მის კულტუროლოგიურ მნიშვნელობას იდეოლოგიის ფუნქციაც ემატება და თითქმის შეუძლებელი ხდება იმის გარჩევა, თუ რა მნიშვნელობით მოიხმობენ მას რუსი კულტუროლოგები, პოლიტიკოსები, ჟურნალისტები და საზოგადო მოღვაწეები ამა თუ იმ ტექსტში.

---

¹საზღვრების დადგენა ამ ჯგუფისათვის საკმაოდ რთულია, ვინაიდან მოქმედი კანონმდებლობით, რუსეთის მოქალაქეობა ეძლევა ყველა მსურველს, თუ ის "რუსულ სულიერ ღირებულებებს აღიარებს" და ფლობს რუსულ ენას, ზოგჯერ კი არც ეს უკანასკნელია აუცილებელი (როგორც, მაგალითად, მსახიობ ჟერარ დეპარდიეს შემთხვევაში იყო).

ეროვნული და კულტურული იდენტობის პრიორიტეტულ მარკერად რუსული ენის გამოცხადება საზოგადოებრივ აზროვნებაში ახალი სტერეოტიპის ჩანერგვას განაპირობებს: რუსულენოვანი – რუსული კულტურული სივრცის ↔ რუსული სამყაროს ნაწილია. ამ პროცესს ემსახურება რუსეთის სალიტერატურო კონკურსებზე "უცხოეთში მცხოვრებ რუსულენოვანი მწერლების" ნომინაციის ჩართვა და ფონდ "Русский мир"-ის მოღვაწეობა (უცხოეთში რუსული ენის შესწავლისა და რუსულენოვანი კულტურული საზოგადოება-გაერთიანებების ფინანსური მხარდაჭერა). რუსულენოვან მწერლებს (მათ შორის საქართველოსთან დაკავშირებულებსაც) ამ ცვალებად და წინააღმდეგობრივ კულტურულ-პოლიტიკურ სივრცეში უწევთ არსებობა. ყოველივე ეს კი მათ თვითშემეცნების პროცესზე გარკვეულ გავლენას ახდენს. და თუკი, მაგალითად, "საბჭოთა კავშირის მოქალაქეობის მქონე პირები" (მათ შორის საქართველოს საბჭოთა რესპუბლიკის ყოფილი მოქალაქეებიც) თავის სამართლებრივ სტატუსს საცხოვრებელი ქვეყნის კანონმდებლობითა და პირადი სურვილით განსაზღვრავენ, მათი მწერლობის კულტურული კუთვნილების დადგენა არც ისე მარტივია. მრავალ კითხვაზე ერთმნიშვნელოვანი პასუხის გაცემა ჯერ-ჯერობით შეუძლებელია, მაგრამ მთავარი აქ იმის დადგენაა, არის თუ არა მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში შექმნილი "რუსულენოვანი მწერლობა" მხოლოდ რუსული ლიტერატურის კუთვნილება. რასაც უნდა ფიქრობდნენ ამ საკითხზე რუსი მეცნიერები, ვერ დავეთანხმდებით იმ აზრს, რომ ენა კულტურული იდენტობის ერთადერთი მარკერია და კონკრეტული ტექსტის ამა თუ იმ ეროვნული ლიტერატურისთვის მიკუთვნება მხოლოდ იმით განისაზღვრება, თუ რა ენაზეა ის შექმნილი, თუნდაც საუბარი "ახალი სუპერეთნოსის" მწერლობაზე იყოს. ნებისმიერი ნაციონალური ლიტერატურა სამ კლასიკურ მაჩვენებელს ეფუძნება: ენას, ადგილმდებარეობას და გენეტიკურ კოდს, რომელიც ასევე შეგვიძლია გავიგოთ, როგორც "არქეტიპული მეხსიერება". ამასთანავე, სხვა (არაცენტრალური) მაჩვენებლებიც გასათვალისწინებელია. "ყოველივე ნაციონალური ლიტერატურა, უპირველეს ყოვლისა, მიმდინარეობს ნაციონალური ლიტერატურის გამყარებული მოდელიდან, რომელიც სპეციფიკური არქეტიპების ფორმითაა გამოხატული. <...> მხოლოდ ენა, გეოგრაფიული ლოკაცია, გვარ-სახელი ან მოქალაქეობა ვერ ჩაითვლება მწერლის იდენტობის განმსაზღვრელ კრიტერიუმებად, არამედ – მეხსიერება, რომლის ფარგლებშიც ყალიბდება და

ვითარდება მწერლის ცნობიერება" (რატიანი 2015:40). შესაბამისად, უპირველესად, დასადგენია, თუ რა შეიძლება მივაკუთვნოთ რუსულ ლიტერატურას და რა – რუსულენოვან კულტურულ სივრცეს¹ და რამდენად აირეკლა საქართველოს რუსულენოვან ლიტერატურაში "მეხსიერება, რომლის ფარგლებშიც ყალიბდებოდა მწერლის ცნობიერება". ამ კითხვებზე პასუხის გაცემა ხშირად თვით მწერლებსაც (და არა მხოლოდ მათ) უჭირთ. ვფიქრობთ, ადეკვატური პასუხის გაცემა მხოლოდ მათ მიერ შექმნილ ტექსტებს შეუძლიათ.

II. ლიტერატურა აქცენტი: რუსულენოვანი მწერლობის ეროვნული და კულტურული იდენტობის თავისებურებანი

რუსულენოვანი ლიტერატურა მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში იქმნება: ევროპის ქვეყნებში, კანადაში, ამერიკის შეერთებულ შტატებში და, რა თქმა უნდა, რუსეთის ფედერაციის ტერიტორიაზე. ამ რუსულენოვან მწერალთა შორის არა ერთი ჩვენი თანამემამულე ან საქართველოში დაბადებული პირია. დღესდღეობით მათი ზუსტი რიცხვის დადგენა რთულია: პირადი მონაცემების კონფიდენციალობას საერთაშორისო კანონმდებლობა იცავს. სათანადო მონაცემთა ბაზის შექმნა მომავლის საქმეა. ს.ჩუპრინინის საავტორო პროექტის «Русская литература сегодня» /"რუსული ლიტერატურა დღეს"/ გამოცდილების გათვალისწინებით, ნათელია, თუ რამდენად რთულია ეს საქმე.

საქართველოს ფარგლებს გარეთ შექმნილი რუსულენოვანი მწერლობა ემიგრანტული და მიგრანტული მწერლობისგან მთელი რიგი მაჩვენებლებით განსხვავდება და თუ მას (ყოველ შემთხვევაში, ჩვენი ყურადღების ცენტრში მოხვედრილი 50-60 მწერლის, პოეტისა და პუბლიცისტის შემოქმედებას) ერთიან ჯგუფად გავიაზრებთ, შესაძლებელი ხდება ყველაზე მნიშვნელოვან თავისებურებათა გამოყოფა. პირველ რიგში, ეს, რა თქმა უნდა, ეხება ენას.

ენა – ეთნიკური, ეროვნული და კულტურული იდენტობის ცენტრალური მაჩვენებელია. მაგრამ ისიც მართალია, "რომ ერთ ენაზე მოლაპარაკენი სხვადასხვა კულტურას ქმნიან, სხვადასხვა ეპოქებში, სახელმწიფოებრივ წყობაში. ძნელი უარსაყოფია, რომ ენა

---

¹ ცნება "რუსული სამყარო"-ს პოლიტიკების გამო, საჭიროდ ჩავთვალეთ ამ ცნებათა გამოიჯვნა და პოლიტიკური თვალსაზრისით ნეიტრალური ტერმინის მოხმობა.

ადამიანების კოლექტიური შემოქმედების ნაყოფია. სხვა ერებთან და ენებთან ურთიერთობა ყოველთვის მნიშვნელოვან გავლენას ახდენდნენ, იქამდესაც კი რომ საკუთარ ენას ივიწყებდნენ, ანდა ახალი ენა წარმოიშვებოდა ხოლმე და ეს ცვლილება ხალხის მსოფლმხედველობაშიც აისახებოდა. რადგან მართალია ენა ხალხის მსოფლმხედველობის პირველი ოქმისეული ჩანაწერია, მაგრამ შესწორების შეტანა, ანდა სულაც გაუქმება თვით ოქმისაც ხდება."¹

ჩვენთვის საინტერესო მწერალთა ჯგუფის ერთ-ერთი თავისებურება ისაა, რომ ეს ჯგუფი რუსულენოვანი მწერლებისაგან შედგება. უმეტესწილად ისინი ბილინგვები ან პოლილინგვები არიან. შესაბამისად, რუსული მათთვის ან ერთადერთი მშობლიური ენაა, ან – უფრო ხშირ შემთხვევაში – პირველი მშობლიური ენაა. (საგულისხმოა, რომ მე-20-21-ე საუკუნეების განმავლობაში, რუსულენოვან კულტურულ სივრცეში არც ერთი ქართულენოვანი მწერალი-მიგრანტი არ მოხვედრილა). სრულიად ბუნებრივია, რომ რუსულენოვან გარემოში მოხვედრილნი, ისინი შემოქმედებით მოღვაწეობას მშობლიურ ენაზე აგრძელებენ. რუსულ ენაზევე წერენ სხვადასხვა ქვეყანაში მცხოვრები მიგრანტი-მწერლებიც, რომლებიც საქართველოს რუსულენოვან მოსახლეობას მიეკუთვნებოდნენ. აქ ბუნებრივად ჩნდება კითხვა: რა არის საქართველოს რუსულენოვანი ლიტერატურა და ვინ ქმნის მას?

საქართველოს რუსულენოვან მწერლობას უკვე თითქმის ორსაუკუნოვანი ისტორია აქვს. ის რუსული (ჯერ რუსეთის იმპერიის, შემდგომ კი საბჭოთა კავშირის) საკადრო და კულტურული პოლიტიკის შედეგია. ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნეში, რუსეთის იმპერიის ინტერესებიდან გამომდინარე, კავკასიაში იძულებითი თუ ნებაყოფლობითი მიგრაცია დაიწყო. იძულებითში ვგულისხმობთ როგორც სამსახურეობრივი მოვალეობის შესასრულებლად ჩამოსულებს (იმპერიის მმართველი სტრუქტურების მოხელეები, სამხედრო და რელიგიური პირები), ასევე მათ, ვისაც თავიანთი პოლიტიკური თუ რელიგიური შეხედულებების გამო, "სამხრეთ ციმბირში" იძულებითი გადასახლებით სჯიდნენ. მიგრაციას თან ახლდა ინტეგრაციული პროცესები, რასაც ხელს უწყობდა იმპერიის ეკო-

---

¹ გურამ თევზაძე. *ეროვნული იდენტობა, როგორც არჩევანის შედეგი*.
<https://burusi.wordpress.com/2010/11/05/guram-tevzadze-6/>

ნომიკური და კულტურული ექსპანსია.¹ თბილისი ("კავკასიის გუბერნიის" ეკონომიკურ-კულტურული ცენტრი) უამრავ ხალხს იზიდავდა და მალე მრავალეროვნულ მულტიკულტურულ ქალაქად იქცა. საბჭოთა კავშირის არსებობის პერიოდში ეს პროცესები არა მხოლოდ გაგრძელდა, არამედ კიდევ უფრო ინტენსიურად განვითარდა. ორი საუკუნის განმავლობაში სხვადასხვა ეროვნების და ე. წ. შერეული ქორწინებების შთამომავალთაგან თბილისელთა ახალი სოცო-კულტურული შრე – რუსულენოვანი მოსახლეობა – ჩამოყალიბდა.

ადგილმდებარეობა (ტერიტორია) ეროვნული და კულტურული იდენტობის მნიშვნელოვანი უნივერსალური მარკერია. "ისტორიული ტერიტორია წარმოადგენს ადგილს, სადაც <...> ფასეულობებისა თუ ღირებულებათა სისტემების ჩამოყალიბება და განვითარება მიმდინარეობდა. ეს ის ტერიტორიაა, რომელიც <...> ისტორიული მეხსიერების საცავს" (გოგიშვილი 2012) წარმოადგენს და მამულის/სამშობლოს ცნებასთანაა გაიგივებული. სანყის ეტაპზე (ჩამოსულთა პირველ თაობაში) ეროვნული მეხსიერება ისტორიულ სამშობლოსთან და მათ ეროვნულ კულტურებთან მჭიდროდ იყო დაკავშირებული, ხოლო მომდევნო თაობებზე უდიდესი გავლენა იქონია აკულტურაციის (კულტურათა ურთიერთქმედების) პროცესმა. ცალკეული ადამიანის დონეზე ის უცხო კულტურაში არსებობისთვის საჭირო ცოდნისა და ჩვევების შესწავლაში გამოიხატება და ასიმილაციის, სეპარატიზაციის, მარგინალიზაციისა თუ ინტეგრაციის ფორმებს ღებულობდა; განსხვავებულ კულტურათა ელემენტები რთულ და არაერთგვაროვან ურთიერთკავშირებს ქმნიდა. *სამშობლოს* ცნებამაც ტრანსფორმირება განიცადა: იგი, ერთი მხრივ, გაფართოვდა (იმპერიის, საბჭოთა კავშირის უზარმაზარ ტერიტორიაზე გავრცელდა), მეორე მხრივ – შევიწროვდა და

---

¹ კაცობრიობის ისტორიაში არაერთი დასტური იძებნება, რომ კულტურული გლობალიზაციის მსგავსი პროცესები "მსოფლიო" იმპერიების ფორმირების თანმხლები მოვლენებია და "გლობალური კულტურის" შექმნის მცდელობებს უკავშირდება – იხ., მაგ., Хардт М., Негри А. *Империя*. Пер. с англ. /под ред. Г.В.Каменской. М.С. Фетисова. М.: Праксис, 2004; Д.А.Волошин. *Феномен империи в мировой истории: Рим*. Армавир, 2013; С.В. Кортунов. *Национальная идентичность. Постижение смысла* (თბილ. *Имперское и национальное*). М.: АСПЕКТ ПРЕСС, 2009; Козлова О. Н. *Этничность человечества: пространства бытия и быта народов*. Козлова О. Н. *Социально-гуманитарные знания*. 2003. № 5. გვ. 57-77 და სხვ.

თბილისის ტერიტორიით შემოიფარგლა. ამასთანავე, არც ისტორიული ტერიტორია და ისტორიული მეხსიერება გამქრალა: დროთა განმავლობაში ისტორიულ-ეთნიკური იდენტობის დონეზე არსებულ კულტურულ მეხსიერებას ახალი – ქართულ-თბილისური – კოლექტიური კულტურული გამოცდილება შეემატა. რუსული ენა (სახელმწიფოებრივი ენა) ძირითად საკონტაქტო ენად იქცა, რაც საქართველოს რუსულენოვანი ლიტერატურის თავისებურებაშიც აისახა.

თბილისელთა ეს პოლიეთნიკური ჯგუფი ბილინგვურობით, ან პოლილინგვურობით გამოირჩევა (ფლობს რუსულს, ქართულს და თავის ეროვნულ ენას). "არის თუ არა ერი საკუთარ ენაზე დამოკიდებული?", "ზემოქმედებს თუ არა ერი ენაზე, ან პირიქით – ენა ერზე?" (ჰუმბოლდტი 2000:324). ეს კითხვები ჯერ კიდევ ვიღველმ ფონ ჰუმბოლდტმა დასვა. ორ ენობრივ სამყაროს შორის მყოფ მწერალთა შემოქმედებაში აშკარად ვლინდება მათი პოზიციის ლიმიტობა¹ და ამ გარდამავალი პოზიციით გამოწვეული შინაგანი კონფლიქტისთვის დამახასიათებელი ჰიბრიდული² ცნობიერების ნიშნები. ზოგჯერ შინაგანი ემიგრაციის განცდის ელფერიც კი იგრძნობა (რუსულ ან ქართულ კულტურასთან მიმართებაში). შეიძლება ითქვას, რომ მათ მწერლობაში თბილისისთვის დამახასიათებელი კულტურული მრავალფეროვნება და "საბჭოთა კულტურული გლობალიზაციის" შედეგები აისახა. მხატვრული თვალსაზრისით, ეს რუსული ლიტერატურული ტრადიციებისა და ქართული რეალობის პრობლემის შეხამების სწრაფვაში გამოიხატება.

---

¹ტერმინი ქართულ ლიტერატურადმცოდნეობით მიმოქცევაში ირმა რატიანმა დაამკვიდრა. იხ.: ირმა რატიანი. *ტექსტი და ქრონოტოპი*. თბილისი, 2010.

²ტერმინი *ჰომი ბაბამ* დაამკვიდრა, იხ. Bhabha, Homi K. *The Location of Culture*. 1994. London: Routledge.

რუსი ისტორიკოსი და კრიტიკოსი ილია კუკულინი ადასტურებს, რომ "არაოფიციალურ რუსულ კულტურაში და საბჭოთა კავშირის ზოგ სხვა ხალხთა კულტურებში პოსტკოლონიური ცნობიერება 1960-70-იანების დასაწყისიდან – საბჭოთა კავშირის დაშლამდე დიდი ხნით ადრე ყალიბდება" და ამ პროცესს "პარადოქსული ინვერსიის" სახელით მოიხსენიებს. მეცნიერი იმ ფაქტსაც აღნიშნავს, რომ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ, "პოსტკოლონიური ცნობიერების ელემენტები უფრო თვალსაჩინო გახდა" – Илья Кукулин. «Внутренняя постколониализация»: формирование постколониального сознания в русской литературе 1970–2000 годов. ჟ. Гептер. 19.03.2014. <http://gefter.ru/archive/11708>

საბჭოთა პერიოდში მეცნიერებას მათი შემოქმედების ეროვნულ-კულტურული კუთვნილება ნაკლებად აინტერესებდა: მას, ძალზე გამარტივებულად, "მრავალეროვან საბჭოთა ლიტერატურად" მიიჩნევდნენ და საკმაოდ დიდი ხნის განმავლობაში, მეცნიერული შესწავლის თვალსაზრისით, ის მარგინალურ მდგომარეობაში რჩებოდა – არც რუსული და არც ქართული ლიტერატურული პროცესების შესწავლისას არ განიხილებოდა. შესაბამისად, ამ ლიტერატურის მდიდარი ტრადიციები და თავისებურებანი მეცნიერთა ყურადღების მიღმა რჩებოდა.

საბჭოთა კავშირის გარდაუვალი დაშლის წინა წლებში ამ ჯგუფის ყველა წევრი თავიანთი ეროვნული და კულტურული იდენტობის თვითშემეცნების აუცილებლობის წინაშე აღმოჩნდა. გამოაშკარავდა ცნობიერების ორი ძირითადი ტიპი: ა) შინაგან ემიგრაციაში მყოფი (უცხო კულტურულ გარემოში მყოფი რუსული ან სხვა ეროვნული კულტურის წარმომადგენელი); ბ) ორ კულტურათა შორის ლიმინალურ მდგომარეობაში მყოფი და, რა თქმა უნდა, მათი ინვარიანტები. 80-90-იან წლებში საბჭოთა კავშირის ფარგლებში შიდა მიგრაციის ბოლო ძლიერი ტალღა დაფიქსირდა. ამავე წლებით თარიღდება ამ ქვეყნის უზარმაზარ ტერიტორიაზე საქართველოდან რუსულენოვან მწერალთა ბოლო მნიშვნელოვანი გადაადგილებაც, რაც საფუძველს გვაძლევს ვივარაუდოთ, რომ ეს ორი პროცესი ურთიერთდამოკიდებულია. ასეა თუ ისე, საბჭოთა კავშირის დაშლისა და საქართველოს დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდგომ პერიოდში მსგავსი მიგრაციების ტალღები აღარ შეიმჩნევა.

საბჭოთა ეპოქის საქართველოში დაბადებულთა და ამჟამად მის ფარგლებს გარეთ მცხოვრები მწერლები შეგვიძლია სამ პირობით ჯგუფად დავყოთ:

- 1) პოსტსაბჭოური სივრცის დამოუკიდებელი სახელმწიფოების ტერიტორიაზე მცხოვრები;
- 2) რუსეთის ფედერაციის ტერიტორიაზე მცხოვრები;
- 3) მსოფლიოს სხვა ქვეყნებში მცხოვრები.

ცნობიერების ტიპის თვალსაზრისით, ყველა ამ მწერალს ჰიბრიდულობა ახასიათებს: ან შინაგან ემიგრაციაშია, ან მოსაზღვრე ცნობიერების მქონეა, ან ერთდროულად ორივე ამ ჯგუფს მიეკუთვნება.

პირველი ჯგუფი (პოსტსაბჭოური სივრცის სხვა დამოუკიდებელი სახელმწიფოების ტერიტორიაზე მცხოვრები ავტორები) შე-

დარებით მცირერიცხოვანია. ამ ჯგუფის წევრთა თვითშეგნებაში ეთნიკური იდენტობა ეროვნულ და კულტურულ იდენტობასთანაა გაიგივებული (საზღვრები მათ შორის ან სრულიად ნაშლილია ან მინიმალურია). ასეთია, მაგალითად, საქართველოში დაბადებული და სხვადასხვა დროს სომხეთსა თუ რუსეთში გადასახლებული სომეხი ავტორების – *რუბენ ანგალადიანის*¹, *სედა ვერმიშევა*², *ელდა გრინის*³ და სხვათა შემოქმედება. მართალია, ზოგიერთი მათგანი ორენოვანი (რუსულ და სომხურენოვანი) მწერალია, მაგრამ სომხურ კულტურულ გარემოში მოხვედრის საწყის ეტაპზე, გაორების განცდას მაინც ვერ დააღწიეს თავი. ელდა გრინი იხსენებს: "თავიდან აქ მარგინალად ვგრძნობდი თავს, და ეს გრძნობა დღემდე შემომრჩა. თუმცა ორენოვან, მაგრამ მაინც სომეხ მწერლად ჩამოვყალიბდი".⁴ ყველა მათგანმა საქართველო ზრდასრულ ასაკში დატოვა. ისინი ფლობენ/ფლობდნენ ქართულ ენას, მაგრამ რუსულენოვან ან რუსულ-სომხურ გარემოში აღზრდილები, მჭიდრო კავშირს ინარჩუნებდნენ თავიანთ ისტორიულ ტერიტორიასთან და სამშობლოდ საბჭოთა კავშირს, ხოლო მის ცენტრად მოსკოვსა ან ერევანს აღიქვამდნენ. ამიტომაც ეს "გაორების განცდა" რუსულ და სომხურ კულტურათა შორის მერყეობის ნიადაგზე განვითარდა. ისინი სომხური მწერლობის რუსულენოვან ნაწილად განიხილებიან.

ეტიმად მურადოვი სხვა თაობისა და კულტურული სივრცის წარმომადგენელია. საქართველოში დაბადებული რუსულ-აზერბაიჯანულენოვანი მწერალი ამჟამად ბაქოში ცხოვრობს. მწერალი ქართულ ენას ფლობს და ჩვენს ქვეყანაში მცხოვრებ ნათესავებსა თუ მეგობრებს ხშირად აკითხავს. კულტურული იდენტობის თვალსაზრისით, ენობრივი გარემოს შეცვლა მისთვის უმტკივნეულო

¹*რუბენ ანგალადიანი*. 1947 წელს დაიბადა ახალციხეში. უმაღლესი განათლება მიიღო ლენინგრადში. ის სომხეთის მწერალთა კავშირის წევრი და სომხური კულტურის დამსახურებული მოღვაწეა.

²*სედა ვერმიშევა*. 1932 წელს დაიბადა თბილისში. 60-იან წლებში საქართველოდან წავიდა. ცხოვრობს მოსკოვსა და ერევანში. არის მოსკოვისა და სომხეთის მწერალთა კავშირის წევრი. ის სომხეთის მწერალთა კავშირის რუსულენოვანი სექციის თანათავმჯდომარეა.

³*ელდა გრინი /გრიგორიანი/*. 1928 წელს დაიბადა თბილისში. ის სომხეთის მწერალთა კავშირის წევრია.

⁴"Хотя сначала я здесь чувствовала себя маргиналом, и это ощущение чуть-чуть осталось во мне до сих пор, но все же я стала армянской писательницей, пусть и двуязычной" – <http://www.inieberega.ru/node/405>

აღმოჩნდა; ან უფრო სწორად, მისთვის დიდად არაფერი შეცვლილა: თავის შემოქმედებით გზას მწერალი ისევ რუსულ და აზერბაიჯანულ ენებზე აგრძელებს და აზერბაიჯანული მწერლობის ორენოვან კონტექსტში სრულყოფილადაა ჩართული.

რა თქმა უნდა, ამ ჯგუფის მწერალთა ჩამონათვალის გაგრძელებაც შეიძლება, მაგრამ ეს შორს წაგვიყვანდა. აქ მხოლოდ იმას აღვნიშნავთ, რომ შემგომი კვლევის პერსპექტიულ მიმართულებად გვესახება იმის დადგენა, თუ როგორ აირეკლა ამ ჯგუფის მწერალთა შემოქმედებაში მეხსიერება, რომლის ფარგლებშიც მათი ცნობიერება ყალიბდებოდა.

მეორე ჯგუფი (რუსეთის ტერიტორიაზე მცხოვრები ავტორები) გაცილებით უფრო მრავალრიცხოვანი და არაერთგვაროვანია. ამიტომ შესწავლის საწყის ეტაპზე მიზანშეწონილად მივიჩნიეთ მხოლოდ მათი ყველაზე მნიშვნელოვანი თავისებურებების მონიშვნა.

რუსეთის ფედერაციის ტერიტორიაზე მცხოვრებ მწერალთა შემოქმედებას მიგრანტთა მწერლობას ერთნიშნად ვერ მივაკუთვნებთ. ისინი სხვადასხვა დროს და სხვადასხვა მიზეზის გამო, ჯერ კიდევ ერთი ქვეყნის (საბჭოთა კავშირის) არსებობის ხანაში აღმოჩნდნენ რუსეთში და მის დედაქალაქში (მოსკოვში) თუ სხვა დიდ ქალაქებში მოღვაწეობას და მშობლიურ საქართველოსთან მჭიდრო კავშირს იოლად ათავსებდნენ. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ ამ ჯგუფის ყველა წევრმა თავის ოჯახთან დარჩენა და რუსეთის მოქალაქეობის მიღება ამჯობინა. მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ რუსულ (და არა საბჭოურ რუსულენოვან) საზოგადოებაში ინტეგრაციის პროცესი ყველასთვის იოლი აღმოჩნდა: საარსებო ტერიტორია საგრძნობლად დაპატარავდა, კულტურული სივრცე მკაფიოდ გაიმიჯნა.

მათი შემოქმედების შესწავლის ყველა კონკრეტულ შემთხვევაში საჭიროდ მიგვაჩნია შემდეგი ძირითადი მაჩვენებლების გათვალისწინება:

ა) *ეთნოკულტურული და ენობრივი გარემო*. რუსულ საზოგადოებაში ინტეგრირებული ბორის აკუნინი /გრიგორი ჩხარტიშვილი/ ან მოსკოველი ალ. ებანოიძე¹ და პიატიგორსკში მცხოვრები

---

¹ალ. ებანოიძე. მწერალი, მთარგმნელი, ბილინგვი. დაიბადა 1939 წელს, თბილისში. 60-იანი წლებიდან ცხოვრობს მოსკოვში. 1995 წლიდან დღემდე

ვლადიმირ შატაკიშვილი¹ სრულიად განსხვავებულ კულტურულ გარემოში მოხდენენ: ვლ. შატაკიშვილი არა მხოლოდ რუსულ, არამედ ჩრდილოეთ კავკასიის ხალხთა კულტურულ გარემოშია;

ბ) დროის ფაქტორი. არანაკლები მნიშვნელობა აქვს იმას, თუ რომელ თაობას მიეკუთვნება ესა თუ ის მწერალი, ან რომელ ასაკში წავიდა იგი საქართველოდან (მაგალითად, ზორის აკუნინი /გრიგორი ჩხარტიშვილი/ რუსეთში ადრეულ ბავშობაში აღმოჩნდა,² ხოლო ვალენტინ ნიკიტინი³ მოსკოვში უკვე ზრდასრულ

მოსკოვის ჟურნალ «Дружба народов»-ის მთავარი რედაქტორია. საგულისხმოა, რომ საქართველოსა და რუსეთს შორის პოლიტიკური დაძაბულობის ვითარებაში, წლების განმავლობაში, ქართული მწერლობის მიმართ ამ ჟურნალის სარედაქციო პოლიტიკა რუსეთის სხვა გამოცემებისგან მკვეთრად განსხვავდება. ამაზე იხ. И.Модебадзе. Перевод современной грузинской литературы на иностранные языки: постсоветский опыт – J. *Studi Slavistici XI. Revista dell'Associazione Italiana degli Slavisti*. Firenze University Press. Italia, 2014, №3. 257-272 და И.Модебадзе. Культурная глобализация и функция перевода: теория и практика. *ლიტერატურათმცოდნეობის თანამედროვე პრობლემები: ნაციონალური ლიტერატურება და კულტურული გლობალიზაციის პროცესი*, ტ. II. თბილისი, 2014, გვ. 500-514. ვლადიმირ შატაკიშვილი პიატიგორსკის, უფრო სწორად, ჩრდილოეთ კავკასიის ქართული დიასპორის თვალსაჩინო წარმომადგენელია. მას ხშირად "საქართველოს კულტურტრეგერის" სახელით მოიხსენიებენ (იხ., მაგ., ნ. სუმსკაიას შრომები). მის შემოქმედებაში ნათლად აისახა ჩრდილოეთ კავკასიის მრავალენოვანი გარემო. თავის ნიგნში "Собеседник на пиру" /"წადიმის თანამოსაუბრე"/ მწერალი მუდამ ადარებს სხვადასხვა ეროვნების წარმომადგენელთა ქცევის მოდელებს და ხაზს უსვამს მსგავსებებს. ტექსტს მიღმა თუ ქვეტექსტში ეთნიკური ტოლერანტობის კონცეპტის პრიორიტეტი იგრძნობა: «Для каждой матери – дагестянки, русской, чеченки или осетинки, сын – зеркальное отражение ее надежд, чаяний, собственной весны, традиций народа, волей судьбы живущего в соседстве с другими народами Кавказа» /ნებისმიერი დაღესტნელი, რუსი, ჩეჩენი თუ ოსი დედისათვის ვაჟი – საკუთარი იმედების და ახალგაზრდობის თუ იმ ხალხის ტრადიციების ანარეკლია, რომელთაც ბედმა კავკასიის სხვა ხალხთა მეზობლად ცხოვრება არგუნა."/ – Владимир Шатакишвили. *Собеседник на пиру*. Пятигорск/Кисловодск, 2012: 116.

² მწერალი გრიგორი ჩხარტიშვილი /ზორის აკუნინი/ 1956 წელს, ზესტაფონში დაიბადა. 1958 წლიდან ცხოვრობს მოსკოვში.

³ პოეტი ვალენტინ ნიკიტინი 1947 წელს, თბილისში დაიბადა. 80-იანი წლებიდან ცხოვრობს მოსკოვში. 1990 წლიდან რუსულ-ქართული მეგობრობის საზოგადოება "Дзалиса" /"ძალისა"/-ს ვიცე-პრეზიდენტია. 1977-1991 წლებში "Журнал Московской Патриархии" /"მოსკოვის საპატრიარქოს ჟურნალის"/ რედაქტორი, 1993 წლიდან ჟურნალ "Путь Православия"

ასაკში წავიდა, რაც გაცნობიერებული გადაწყვეტილების შედეგია. ამიტომაც, ცხადია, ისტორიული სამშობლოს შეგრძნება მათ განსხვავებული ექნებათ).

გ) ენა. ამ მწერალთა უმრავლესობა დღემდე ინარჩუნებს საქართველოსთან და ქართულ კულტურასთან კავშირს, მაგრამ, ენობრივი თვალსაზრისით, ისინი ერთმანეთისგან განსხვავდებიან: ზოგი ორენოვანია, ზოგი კი მხოლოდ რუსულ ენას ფლობს. ამასთანავე, ენა სამყაროს ლინგვისტური სურათის საფუძველია და დიდ გავლენას ახდენს ცნობიერებაზე.

დ) ასაკი. თუ მწერალმა დიდი შემოქმედებითი გზა განვლო, ბუნებრივია, მის შემოქმედებაში რამდენიმე, ერთმანეთისგან განსხვავებული ეტაპი გამოიყოფა და კონკრეტული ტექსტის შესწავლისას ამ ეტაპების თავისებურებათა გათვალისწინებაც საჭიროა (მაგალითად, ალ. ებანოიძის შემოქმედებაზე საუბრისას).

და სხვ.

ქართული და რუსული კულტურების ღირებულებათა სისტემების მსგავსების გამო, ამ ჯგუფის მწერალთა შემოქმედებაში არ შეინიშნება მიგრანტთა მწერლობისათვის დამახასიათებელი მარკერები, მათ შორის ისეთი მნიშვნელოვანიც, როგორიცაა რელიგიური (კონცეპტი *კონფესია* და *რწმენა*). სწორედ მას ეფუძნება ზნეობრივ ღირებულებათა სისტემა. ამის ახსნა არც ისე რთულია: ორივე კულტურა მართლმადიდებლური სწავლების პარადიგმის ფარგლებში ჩამოყალიბდა, მართლმადიდებლური სწავლება კი უცვლელ დოგმებს ეყრდნობა. მიეკუთვნება თუ არა რუსულ ან ქართულ საეკლესიო აზროვნებას მ. სარაჯიშვილის (საეკლესიო ტექსტების მოსკოველი ავტორის) ან ვალენტინ ნიკიტინის შემოქმედება? თვით ამ კითხვის დასმა, რელიგიური თვალსაზრისით, ცოდვად აღიქმება. თავის შემოქმედებაში ორივე ეს მოსკოველი მწერალი რწმენის საკითხებს დიდ ყურადღებას უთმობს. მ. სარაჯიშვილი რუსული ეკლესიის მრევლია. მისი თხზულებები (საეკლესიო ლიტერატურულ-რელიგიური ტექსტები) რუსული კულტურული მენტალობის მქონე მრევლისთვისაა შექმნილი და მასში შესაბამისი კულტურული კოდია გამოყენებული. ვ. ნიკიტინის მოლვანეობა

/"მართლმადიდებლობის გზა"/-ს მთავარი რედაქტორი, ხოლო 1998 წლიდან მართლმადიდებლური რადიო «Мир» /"ლოგოსი"/-ს – მთავარი რედაქტორია.

მჭიდროდ უკავშირდება როგორც რუსულ, ისე ქართულ საპატრიარქოს. მის პოეზიაში ზნეობრივ საკითხებზე მსჯელობას ვხვდებით და აქ პოეტი მართლმადიდებლურ ღირებულებათა უნივერსალებს მიმართავს.

ამავე დროს, საგულისხმოა, რომ 70-წლიანი ათეიზმის პირობებში, მწერალთა უმრავლესობაში რელიგიურ მსოფლალქმას მოკლებული ცნობიერება ჩამოყალიბდა. ბორის აკუნინი აღიარებს: "К сожалению, я не религиозен – таким сформировала меня среда и воспитание» /¹სამწუხაროდ არ ვარ რელიგიური – ასეთნაირად ჩამომაყალიბა გარემომ და აღზრდამ" / (აკუნინ-ჩხარტიშვილი 2012: 7). იმავე სიტყვებს არაერთი მწერალი იტყვოდა.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, საუბარი შესაძლებელია მხოლოდ *სამშობლოზე* და *მეხსიერებაზე*. საქართველოდან არც ისე დიდი ხნის წინ წასულ მწერალთა შემოქმედებაში ხშირად ხაზგასმითაა გამოხატული *სამშობლოს* მონატრება. ასე, მაგალითად:

Я безумно влюблен
в город свой, свой Тбилиси.
Я приехал сюда
для того чтоб любить.
Я хочу, чтобы он,
сын мой, тоже увидел
те места, где и я
предпочел чтобы жить.

დიმიტრი შ. *Мой дом- мой Тбилиси* (ნაწყვეტი)¹

Скучаю очень, менаотреби, <...>

Я по тебе который год. Мне б в октябре, на "Тбилисоба"

По милым уголкам Тбилиси, Признаться вновь в любви тебе,

По парку старому, в Ваке, И говорить всем: "Гамарджоба!"

По ресторанчику "Эгриси" И слышать: "Мравалжамизр!"

Скучаю здесь я, вдалеке.

---

¹დიმიტრი შ. – დიმიტრი შენგელია. ლექსი გამოქვეყნებულია რუსეთის მწერალთა კავშირის ლიტერატურულ პორტალზე Стихи.ру: <https://www.stihi.ru/2002/09/23-805>

К тебе хочу-ме шентан минда,
 Шепчу который год подряд.
 Я так скучаю, мой Тбилиси,
 До боли в сердце и до слез,
 И о тебе, родной, все мысли
 В краю снегов, в стране берез...

Софико. «Я так скучаю, мой Тбилиси...» (ბანყვეტები)¹

რუსულენოვან ტექსტში ქართული სიტყვების ჩართვა (*“მენატრები”, “გამარჯობა”, “მრავალჯამიერ”, “სიმღერა”, “ქართული”, “თბილისობა”, “მე შენთან მინდა”* – კურსივი ჩვენია – ი. მ.) მას არა მხოლოდ თავისებურ – ქართულ – აქცენტს ჰმატებს, არამედ ისინი საკვანძო სიტყვების (key-words²) სახით, “თბილისურ” კოდად იკითხება. ის თითქოს ორ კულტურულ სივრცეს (თბილისსა და მოსკოვს) აკავშირებს, სინამდვილეში კი მათ შორის არსებულ დისტანციას უსვამს ხაზს, ხოლო ორ ენაზე დანერილი *“მე შენთან მინდა”* (*“К тебе хочу-ме шентан минда”*) ნოსტალგიურ განწყობას აძლიერებს.

აღსანიშნავია, რომ ამ ჯგუფის მწერლები საქართველოსთან კავშირს დღემდე ინარჩუნებენ. ჩნდება კითხვა: მათი შემოქმედება ან ცალკეული ნაწარმოები მიეკუთვნება რუსულ ლიტერატურას, მდიდარი ტრადიციების მქონე რუსული ლიტერატურის ე.წ. “კავკასიურ ტექსტს” თუ საქართველოს რუსულენოვან მწერლობას? ორ კულტურათა შორის მყოფი ადამიანის მოსაზღვრე ცნობიერება მერყევი და წინააღმდეგობრივია, ამ ჯგუფის მწერლობა კი იმდენად მდიდარი და არაერთგვაროვანია, რომ ზოგ შემთხვევაში, ასეთი გამიჯვნა რთულია. მაგალითად, აღ. ებანოიძის მოთხრობა «Ограбление по грузински» /“გაძარცვა ქართულად”/ (იხ. ებანოიძე

¹ *“სოფიკო”* – სოფია ბეჟანოვა (Софья Бежанова) ლექსებს აქვეყნებს რუსეთის მწერალთა კავშირის ლიტერატურულ პორტალზე Стихи.ру: <https://www.stihi.ru/2011/03/14/558>.

² იხ. Wierzbicka. Anna. Semantics, culture and cognitions. New-York: Oxford University Press, 1992. Анна Вежбицкая. Понимание культур через посредство ключевых слов /пер. с англ. А.Д.Шмелева. (თავი: Ключевые слова и ядерные ценности культуры). Москва, 2001.

2004) 1997 წლის 4 დეკემბერს მოსკოვში მომხდარ რეალურ ამბავზე მოგვითხრობს.

ავტორი მოსკოვში მიფრინავს. აეროპორტის ტრასაზე მომხდარი ავარიის გამო, მას გაჩერებულ მანქანაში მარტო დარჩენა და თავისი მძღოლის ლოდინი უწევს. გამვლელი მანქანიდან მიმართულების საკითხავად მეგრელი ბიჭი გადმოდის. თანამემამულეებს მოულოდნელი შეხვედრა ახარებს და ქართულად საუბარს იწყებენ... მოგვიანებით ირკვევა, რომ მანქანის საბარგულიდან ბარგი გაუჩინარდა – ბიჭებმა თაღლითურად გაძარცვეს მწერალი. ყველაზე მეტად ის დანაკარგს კი არ განიცდის, არამედ იმას, რომ ქართველებმა გაძარცვეს: "Я же сокрушался <...> от того, что стал жертвой не тамбовских или солнцевских, а своих дорогих земляков" / "მე კი გულს მტკენდა, რომ არა ტამბოველების ან სოლნცეველების, არამედ ჩემივე ძვირფასი თანამემამულეების მსხვერპლი გავხდი." / (ებანოიძე 2004). მაგრამ მძარცველები მალე ბრუნდებიან, მოაქვთ მოპარული ნივთები და მწერალს ბოდიშს უხდიან: "Работа такая" / "სამუშაო ასეთი". ირკვევა რომ ისინი დევნილი სოხუმელები არიან: ვერც მოსკოვში იპოვეს ადგილი და აღარც აფხაზეთში დაედგომებათ: "Куда возвращаться? Ни кола ни двора" / "სადღა დავბრუნდეთ? იქ აღარაფერი დავგრჩენია". მაგრამ ყველაზე მთავარი მოთხრობის ფინალში ირკვევა: ბიჭებმა კარგად იცოდნენ, რომ თანამემამულეს ძარცავდნენ. მაგრამ სანამ მოპარულ საბუთებში შოთა ნიშნიანიძის მიერ ხელმოწერილ მინდობილობას აღმოაჩენდნენ, მომხდარი დიდად არ ანალვლებდათ. მხოლოდ პოეტის სახელმა გადაანწყვეტინა მათ მოპარულის უკან დაბრუნება: "Это тот самый Шота Нишнанидзе – наш замечательный поэт?.." / "ეს ის შოთა ნიშნიანიძეა – ჩვენი შესანიშნავი პოეტი?" / მოთხრობის ავტორი გაოგნებულია: "Поистине, нам не дано предугадать, как наше слово отзовется!" / "ჭეშმარიტად, ვერასდროს გავიგებთ, თუ როგორ შემოგვიბრუნდება ჩვენი სიტყვა!" /.

მოთხრობაში პირდაპირაა ნათქვამი მოსკოვში მცხოვრები ქართველების სიმრავლის შესახებ ("Видно, много нас тут развелось" / "ეტყობა, აქ ძალიან მოვმრავლდით..." /), აღწერილია უსამშობლოდ დარჩენილ ლტოლვილთა ცხოვრების სირთულეები, დაკვირვებანი ეროვნული ხასიათის თავისებურებებზე და სხვ. იგრძნობაიძულებით გადაადგილებულთა ნოსტალგია დაკარგულ სამშობლოზე და ეროვნული პოეზიისადმი ღრმა პატივისცემა, ხოლო ეროვნული

იდენტობის მარკერის ფუნქცია შ. ნიშნიანიძის სახელს (ავტორისეული კონცეპტი) ენიჭება.

არის თუ არა ეს მოთხრობა რუსული ლიტერატურის ნიმუში? სამშობლო და მეხსიერება საქართველოზე მიუთითებენ. ამავდროულად მოთხრობა გასული საუკუნის ბოლო წლების მოსკოვის რეალობას ასახავს და "ქართული აქცენტის" მქონე რუსული ლიტერატურის "კავკასიური ტექსტის" ნაწილადაც შეგვიძლია განვიხილოთ.

ალ. ებანოიძის ბოლო წიგნში «Макия на руинах» /"ყაყაჩოები ნანგრევებზე"/ (2014) მწერალმა სხვადასხვა დროს დაწერილი და სრულიად განსხვავებული რომანები გააერთიანა: «Где стчий дом» /"... სადაა მშობლიური სახლი"/ (1981) და «Предчувствие октября» /"ოქტომბრის წინათგრძნობა"/ (2012). ადრინდელი რომანი საბჭოთა კავშირის ბოლო წლების ქართული სოფლის მოსკოველ სტუმართა და სოფლის მკვიდრთა თვალთ დანახულ რეალობაზე მოგვითხრობს, გვიანდელი – მოსკოვის ინტელიგენციის დღევანდელობაზე. მწერალი სათანადო კულტურულ კოდებს იყენებს: პირველ რომანში – ქართულს, მეორეში – რუსულს. ამის მიუხედავად, კულტურული პოლიფონიის ნაცვლად, წიგნში ერთ ხმაში ჟღერს ოჯახური ტრადიციების რღვევის პრობლემა. ამ რომანების "სიღრმისეული ნათესაობა" იმდენად ძლიერია, რომ ვალერი ლიბნევიჩის სიტყვებით, «непонятно чей классик – грузинский, русский, московский? Да в чем проблема: и русский, и грузинский» /"გაუგებარია თუ რომელი კლასიკოსია – ქართველი, რუსი, მოსკოველი? თუმცა რა პრობლემაა: რუსიც და ქართველიც"/ (დაბეჭდილია წიგნის ყდაზე) (ებანოიძე 2014).

მესამე ჯგუფში პირობითად ვაერთიანებთ საქართველოდან წასულ და სხვადასხვა ქვეყანაში მცხოვრებ მწერალ-მიგრანტებს. წინა ჯგუფთან შედარებით, ეს ჯგუფი გაცილებით მცირერიცხოვანია, მაგრამ სივრცული თვალსაზრისით, საკმაოდ დიდია. ის მოიცავს სამ კონტინენტსა და მთელ რიგ ქვეყნებს (ამერიკის შეერთებულ შტატებს, კანადას და ევროპის ქვეყნებს). ბევრს შენარჩუნებული აქვს საქართველოს მოქალაქეობა და ადრე თუ გვიან სამ-

¹Александр Эбаноидзе. *Ограбление по грузински*. ავტორისეული წინასაბუთი – ჟურნ. Дружба народов, 2004, №3:

<http://magazines.russ.ru/druzhba/2004/3/eban13.html>

შობლოში დაბრუნება სურს. ყოველივე ეს კი საშუალებას გვაძლევს მათი მწერლობა მიგრანტთა მწერლობას მივაკუთვნოთ. მაგრამ ამ შემთხვევაშიც მათ შემოქმედებაზე საუბარი შეუძლებელია იმის გათვალისწინების გარეშე, რომ ყველა მათგანი უცხოეთში საქართველოს რუსულენოვანი მოსახლეობის წრიდან მოხვედრილი პირია. მიუხედავად იმისა, თუ რომელენოვან გარემოში ცხოვრობენ ეს მწერლები (გერმანულ, ინგლისურ, ბერძნულ თუ ფრანგულ), თავიანთ შემოქმედებაში ისინი მშობლიურ (რუსულ) ენას მიმართავენ. უცხოეთში მცხოვრებ მიგრანტთა მწერლობისათვის დამახასიათებელ ნიშნებს ემატება ჰიბრიდული ცნობიერებისათვის დამახასიათებელი განცდა, რომელიც ორ კულტურას შორის ცხოვრებისას ჩამოყალიბდა და მათ შემოქმედებაში იგრძნობა. გარდამავალი მიგრანტული იდენტობის კონსტრუირება და მისი რეალიზება არა ორ, არამედ სამ კულტურულ სივრცეს შორის მოძრავ საზღვრებში ხორციელდება, რაც აძლიერებს მიმიკრიის პროცესს შუალედური სივრცის მოდელირებაში მკვეთრად გამოირჩევა ორი ერთმანეთისგან განსხვავებული შემოქმედებითი ტენდენცია:

1) კულტურული ადაპტაციისა და უცხო გარემოში ინტეგრაციის პროცესის პირადი გამოცდილება და შინაგანი განცდები მწერალს თავის შემოქმედებაში გადააქვს. ასეთ შემთხვევაში ტექსტებში იოლად იკითხება კავკასიური, უფრო ხშირად კი ქართულ-თბილისური ცნობიერების კვალი (ყველაზე თვალსაჩინო მაგალითია გერმანიაში მცხოვრები მ. გიგოლაშვილის შემოქმედება);

2) თავის შემოქმედებაში, სრულიად გაცნობიერებულად, მწერალი დისტანცირებულია არსებული “უცხო” რეალობისგან. ასეთი მწერლისთვის მშობლიურ ენაზე შემოქმედებითი პროცესი – “სულიერი სარკმელია”. ის უნივერსალურ ღირებულებებს მიმართავს, წერის მანერაში კი რუსული ლიტერატურული სტილის დახვეწილობისკენ მიისწრაფვის (თვალსაჩინო მაგალითი – საბერძნეთში მცხოვრები ირინა ანასთასიადის¹ /ცოტაძის/ შემოქმედება).

ხშირ შემთხვევაში ერთი და იმავე მწერლის სხვადასხვა ტექსტში შესაძლებელია ორივე ამ ტენდენციის ან მათი ინვარიანტე-

---

¹ *ირინა ანასთასიადი* (ცოტაძე) დაიბადა თბილისში, ცხოვრობს ტინოსზე (საბერძნეთი). მწერალი, მთარგმნელი და ჟურნალისტი, ინტერნეტ-ჟურნალის «9 Myz» /“9 მუზა”/ მთავარი რედაქტორი, რუსეთის სალიტერატურო პრემიების ლაურეატია (Золотое Перо Руси – 2015 /რუსეთის ოქროს კალამი-2015/; Золотое Перо Руси – 2014 /რუსეთის ოქროს კალამი-2014/; Бриллиантовый Дюк /ბრილიანტის ჰერცოგი/ და სხვ.)

ბის ამოკითხვა. ემიგრანტ და მიგრანტ მწერალთა დილემა (რა ენაზე ვწერო?) მათთვის დამახასიათებელი არ არის. არც მკითხველთა დაკარგვის პრობლემა დგას მათ წინაშე – ენობრივი თვალსაზრისით, აუდიტორია უცვლელი რჩება. ისინი ერთიანდებიან რუსულენოვან მწერალთა საერთაშორისო კავშირებში, ფედერაციებში თუ ასოციაციებში, მათი თხზულებები რუსულენოვან გამოცემებსა და ინტერნეტ-ჟურნალებში ქვეყნდება (არა მხოლოდ რუსეთსა ან საქართველოში, არამედ მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში¹). მწერლები მონაწილეობენ რუსეთის სალიტერატურო კონკურსებში და რუსულენოვან მწერალთა საერთაშორისო ფორუმებში და სხვა მკითხველთა აუდიტორია საკმაოდ ვრცელია. უცხო ენობრივ გარემოში ყოფნის მიუხედავად, თავიანთ შემოქმედებაში ისინი მშობლიურ (რუსულენოვან) კულტურულ სივრცეში რჩებიან.

ბოლოს გვინდა ორი ყველაზე წარმატებული, მაგრამ სრულიად განსხვავებული მწერლის შესახებ ვისაუბროთ. ესენია *გრიგორი ჩხარტიშვილი* /*ბორის აკუნინი*/ და *მიხეილ გიგოლაშვილი*.

გრიგორი ჩხარტიშვილი (ბორის აკუნინი)

გრიგორი ჩხარტიშვილი – ქართული წარმოშობის ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი რუსი მწერალი, იაპონისტი, ლიტერატურათმცოდნე, მთარგმნელი და საზოგადო მოღვაწეა. მკითხველი მას *ბორის აკუნინის*, ანა *ბორისოვას* და ანატოლი *ბრუსნიკინის* სახელებით იცნობს. თუმცა ბოლო ორი ისევ *ბორის აკუნინის* ფსევდონიმებად აღიქმება. გრიგორი ჩხარტიშვილი რამდენიმე წარმატებული საავტორო პროექტის – რეტროდეტექტიური /ისტორიულ-დეტექტიური/ რომანების სერიების ავტორია: «Новый детектив» («Приключения Эраста Фандорина») /"ახალი დეტექტივი: ერასტ ფანდორინის თავგადასავალი"/, «Провинциальный детектив» («Приключения сестры Пелагии») /"პროვინციული დეტექტივი" ("და პელაგიას თავგადასავალი")/, «Приключения магистра»

¹ რუსულენოვან მწერალთა საერთაშორისო გაერთიანებებისა და მსოფლიოს რუსულენოვანი ჟურნალების ჩამონათვალი იხ. პორტალზე Новая литературная карта России – <http://www.litkarta.ru/russia/> და ს. ჩუპრინინის ცნობარში Сергей Чупринин. «Русская литература сегодня. Зарубежье». Москва: «Время», 1998.

(«Приключения Николаса Фандорина») / „მაგისტრის თავგადასავალი“ („ნიკოლას ფანდორინის თავგადასავალი“) / და სხვ. იგი არაერთი ლიტერატურული პრემიის ლაურეატია: 2000 – «Букер-Smimoff» / „ბუკერ-Smimoff“-ის ნომინანტი, 2000 – «Антибукер» / „ანტიბუკერ“-ის ლაურეატი და სხვ.

მწერალი 1956 წელს, ზესტაფონში, ეთნიკური თვალსაზრისით ე. წ. შერეული ტიპის ოჯახში დაიბადა. 1958 წელს ოჯახი საცხოვრებლად მოსკოვში გადავიდა. გრიგორი მაშინ მხოლოდ ორი წლისა იყო. საქართველოში არც ჩხარტიშვილების ოჯახი და არც მწერალი არ დაბრუნებულან. მხატვრული შემოქმედება მწერალმა ორმოცი წლის ასაკში (1998 წელს) დაიწყო და თუ თავის კრიტიკულ და დოკუმენტურ შრომებს დღემდე ნამდვილი სახელით აქვეყნებს, მწერლობის ასპარაზზე ბ. აკუნინის სახელით გამოვიდა. ამ „გვარს“ იაპონური ფესვები აქვს. იაპონური იეროგლიფები (悪人 – „აკუ“ და „ნინ“) შეიძლება ითარგმნოს როგორც „ავკაცი“, „ადამიანი, რომელიც კანონს არ იცავს“, „ბოროტი ადამიანი“, „ბოროტი სული“. მწერლის ერთ-ერთ რომანში («Алмазная колесница») ნახსენებია რომ „აკუნინი“ იაპონურად ბოროტების მხარეს მებრძოლ ძლიერ პიროვნებას ნიშნავს. მოგვიანებით „ბ“ იქცა „ბორისად“ და მკითხველთა ცნობიერებაში დამკვიდრდა სტერეოტიპი: „ბორის აკუნინი“ მწერლის ფსევდონიმია. სინამდვილეში „ბორის აკუნინი“ ფსევდონიმი როდია. ის მწერლისეული ნილაბია, პოსტმოდერნისტული წერისთვის დამახასიათებელი თამაშის საწყისის გამოვლინება, იმპლიციტური ავტორი (იხ. მეგრელიშვილი 2011ა:226-234). ამ ხელოვნურად შექმნილ „ავტორს“ თავისი მხატვრული „ბიოგრაფიაც“ აქვს, მეტიც – „ბ. აკუნინის ცნობიერება“ გრიგორი ჩხარტიშვილის ცნობიერებისგან მთელი რიგი თავისებურებებით გამოირჩევა. მწერალმა შექმნა „ისეთი იმპლიციტური ავტორის მოდელი, რომლის ცნობიერებაც რუსული და მსოფლიო ლიტერატურის კლასიკოსთა შემოქმედებითი მანერის ნიშანდობლივი ელემენტებისგან შედგება“.¹ ის მკაფიოდ გამოხატული რუსული მენტალობის მქონე ავტორია და ქართულ კულტურასთან მას არაფერი აკავშირებს.

¹ «модель такого перформативного имплицитного автора, сознание которого состоит из знаковых элементов творческой манеры классиков русской и мировой литературы» – Т.Мегрелишвили. «Игры разума» Бориса Акунина. *ლიტერატურათმცოდნეობის თანამედროვე პრობლემები*, I. თბილისი: 2007, გვ. 187.

ბ.აკუნინის მხატვრული სტილისთვისაც საკმაოდ ნიშანდობ-
ლივია გვარ-სახელებით თამაში: დეტექტივში «Пиковый валет»
/“ყვავის ვალეტი”/ ერთხელ მწერლის ნამდვილი გვარიც გამოჩნდა,
მაგრამ გამონაგონის სახით – თავისი გვარის გასაიდუმლოების
მიზნით, ერთ-ერთი პერსონაჟი თავს “კნეინა ჩხარტიშვილს”
/«княжна Чхартишвили»/ უწოდებს.

გრიგორი ჩხარტიშვილი მისტიფიკაციის დიდი ოსტატია და
როდესაც მწერალს “ბ. აკუნინის” სახე მობეზრდა, მან სხვა ავტო-
რებიც შექმნა: “ანა ბორისოვა” და “ანატოლი ბრუსნიკინი”. მწე-
რალმა შეცვალა წერის მანერა და ამ ავტორთა სახელით ექვსი რო-
მანი გამოაქვეყნა. მას აინტერესებდა, თუ როგორია “ქალად ყოფ-
ნა” და “ქალის თვალთ” დანახული სამყარო. ასე გაჩნდა ანა ბორი-
სოვა. მისი პორტრეტი კოლაჟის საშუალებით, მწერლისა და მისი
მეორე მეუღლის (ერიკას) ფოტოებისგან შეიქმნა. საკმაოდ დიდი
ხნის განმავლობაში არავინ იცოდა, თუ ამ სახელებს მიღმა ვინ იმა-
ლებოდა; არ იცოდნენ, სანამ გრიგორი ჩხარტიშვილმა 2012 წელს
თვითონ არ მოიხსნა ნილაბი: «Мне давно хотелось начать писать
беллетристику как-то по-другому. Вообразить, что я – это не я, а
какой-то немного другой или даже совсем другой автор. Но маска
«Борис Акунин» приросла ко мне слишком плотно» /“დიდი ხანია
მინდოდა ბელეტრისტიკის წერა სხვანაირად დამეწყო; წარმომედ-
გინა, რომ მე მე კი არა, ოდნავ განსხვავებული ან სრულიად სხვა
ავტორი ვარ. მაგრამ “ბორის აკუნინის” ნილაბი ძალზე მჭიდროდ
შემეზარდა”/. იმ დროისთვის “ბორის აკუნინი” წიგნის ბაზარზე
აღიარებული ბრენდი იყო. “ანა ბორისოვა” და “ანატოლი ბრუსნი-
კინი” ნაკლებად წარმატებულები აღმოჩნდნენ. მწერლის აღიარე-
ბამაც კი ვერ დააინტერესა მკითხველი ამ სახელებით გამოცემუ-
ლი წიგნებით და ბ. აკუნინი იძულებული გახდა ეს პროექტები შე-
ენწყვიტა.

ნათელია, რომ გამოგონილი ავტორის ნარატივი იმპლიციტური
ავტორის კულტურულ იდენტობას ამ შემთხვევაში რუსულ იდენ-
ტობას – შეესაბამება. მაგრამ გრიგორი ჩხარტიშვილს ბორის აკუ-
ნინის ნილბის მოხსნის სურვილი მოსვენებას არ აძლევდა და მან
კიდევ ორი მხატვრული ექსპერიმენტი განახორციელა: გამოაქვეყ-
ნა რომანები «Кладбищенские истории» /“სასაფლაოს ამბები”/ და
ორი რომანი ციკლიდან «Семейный альбом» /“საოჯახო ალბომი”/.

¹ <http://izvestia.ru/news/511532>

ჩვენი კვლევის სპეციფიკიდან გამომდინარე, გრიგორი ჩხარტიშვილის მხატვრულ ექსპერიმენტთა შორის ეს რომანები გაცილებით უფრო საგულისხმოდ მიგვაჩნია.

«Кладбищенские истории» /"სასაფლაოს ამბები"/ 2004 წელს დაიბეჭდა, მაგრამ წინასიტყვაობაში მწერალი აღნიშნავს, რომ მასზე 5 წელი მუშაობდა. ამ ნაწარმოებს "ექსპერიმენტული წიგნის" სახელი უწოდეს, ჟანრს კი – "მეცნიერულ-ისტორიული მისტიკა". ყდაზე ვკითხულობთ: "აკუნინ, ჩხარტიშვილი", რაც თანაავტორობას ნიშნავს. წინასიტყვაობაში კი ნათქვამია: *"раздвоился на резонера Григория Чхартишвили и массовика-затейника Бориса Акунина, так что книжку дописывали уже вдвоем: первый занимался эссеистическими фрагментами, второй беллетристическими."*¹ /"გავორდი რეზონერ ჩხარტიშვილად და მასების გამართობ ბორის აკუნინად და ამიტომაც წიგნს უკვე ორივე ვწერდით: პირველი ესეისტურ ფრაგმენტებზე ზრუნავდა, მეორე – ბელეტრისტულზე"/.

წიგნში მოთავსებულია ნარკვევები და მოთხრობები მსოფლიოში ცნობილ ექვს სასაფლაოზე. თითოეულ მათგანს ეძღვნება "ჩხარტიშვილის მიერ დაწერილი" დოკუმენტური ნარკვევი-ესეი და "აკუნინის მიერ დაწერილი" დეტექტიური ჟანრის მოთხრობა: "Донское кладбище, Москва (Был да сплыл, или Забытая смерть / Губы-раз, зубы-два)", "Хайгейтское кладбище, Лондон (It has all been very interesting, или Благопристойная смерть / Материя первична)", "Кладбище Пер-Лашез, Париж (Voila une belle mort, или Красивая смерть / Дай мне поцеловать твои уста)", "Кладбище Грин-Вуд, Нью-Йорк (Are you ok, или Оптимистичная смерть / Unless)", "Иностранное кладбище, Иокोगама (РОСЁ-ФУДЗЁ, или Внезапная смерть / Сигумо)", "Кладбище Патриархов на Масличной горе, Иерусалим (Умер-шмумер, или Нестрашная смерть / Хэппи-энд)"².

სხვაობა ორი "მწერლის" ხმათა შორის ჟანრსა და თხრობის სტილში ვლინდება: თუ ნარკვევების სტილი ჩხარტიშვილის კრიტიკული და დოკუმენტური შრომებისას უახლოვდება, "აკუნინისეული" წერის მანერა მისგან სრულიად განსხვავებულია. ცხადია, ამ "გაორებით" მწერალი "აკუნინსა" და "ჩხარტიშვილს" შორის დისტანციის შექმნას ცდილობდა. მან ორხმიანობას მიაღწია მხატვრულ დონეზე, მაგრამ, ამის მიუხედავად, ამ ნაწარმოებში არ იგ-

¹ http://iib.ru/RUSS_DETEKTIW/BAKUNIN/kladbishe.txt

² Чхартишвили, Акунин. Кладбищенские истории. Москва: Захаров, 2004.

რძნობა აზრთა (მსოფლმხედველობრივი) დიალოგი, ანუ ორი პიროვნების ხედვათა შორის სხვაობა: ხელოვნურად შექმნილი აკუნინის პიროვნება იმდენად მჭიდროდ დაუკავშირდა ჩხარტიშვილს, რომ მწერალმა მათი გამიჯვნა ვერ შეძლო. კრიტიკამ, სავსებით სამართლიანად, ამ ექსპერიმენტის შედეგს “ერთი პიროვნების ორ შიპოსტასად” გარდაქმნა უწოდა. როგორც ჩანს, მწერალი ამით უკმაყოფილო დარჩა და ამიტომაც ცდილობს “აკუნინს” “ჩხარტიშვილის” პიროვნების დაჩრდილვის საშუალება არ მისცეს. ამ თვალსაზრისით, ძალზე საინტერესოა მწერლის 2012 წელს დაწყებული რომანების ციკლი – «Семейный альбом» /“საოჯახო ალბომი”/. ამ ციკლის ორი რომანი უკვე გამოქვეყნდა: «Аристония» /“არისტონომია”/ (2012) და «Другой Путь» /“სხვა გზა”/ (2015). დღესდღეობით მწერალი ამ ციკლზე მუშაობას აგრძელებს.

ოჯახური საგების ტიპის რომანები მნიშვნელოვნად განსხვავდება დეტექტიური ჟანრის განთქმული ოსტატის შემოქმედებისგან. მწერალი მათ “სერიოზულ რომანებს” უწოდებს და მკითხველს უხსნის, რომ “სერიოზულად” იმ რომანებს მიიჩნევს, რომლებიც “მკითხველისთვის თავის მოწონებას არ ისახავს მიზნად”¹. მართლაც, ამ ციკლის რომანები გაცილებით ნაკლებად პოპულარულია, ვიდრე აკუნინის დეტექტიური ჟანრის ნაწარმოებები, რაც მათი “დაბალი” მხატვრული ღირებულებით კი არ აიხსნება, არამედ იმით, რომ წიგნის ბაზარზე მასობრივ ლიტერატურაზე უფრო დიდი მოთხოვნაა.

«Семейный альбом» /“საოჯახო ალბომი”/-ის რომანებში “ერთი ოჯახის ბედის” მაგალითზე ასახულია “მეოცე საუკუნის რუსეთის ისტორია”². მათი ავტორი “ჩხარტიშვილი-აკუნინია”, რეალური და იმპლიციტური “ავტორების” ერთობლიობა. მძიმეს ნაცვლად დეფისი – ორი “ავტორის” დაცილების უარყოფის ნიშანია: მწერალი შინაგან დიალოგზე აგებული თხრობის სტილის გამომუშავებას

---

¹ “«Серьезными» я называю романы невежливые, то есть не старающиеся понравиться читателю. Часто говорят, что писатель кокетничает и врёт, когда заявляет, будто написал книгу для самого себя. Книжки-де всегда пишутся для того, чтобы их прочли другие люди” –

<http://borisakunin.livejournal.com/148797.html>

² “Семейный альбом” – это рассказ о российском двадцатом веке, пропущенном через судьбу одной семьи. Даются фотографии из семейного альбома, с каждой связана какая-то история” –

<http://borisakunin.livejournal.com/148797.html>

ინყებს. ამით მან “ჩხარტიშვილისა” და “აკუნინის” სიღრმისეული ნათესაობა აღიარა, ხოლო, მეორე მხრივ, მათ სხვაობასაც ხაზი გაუსვა. საგულისხმოა, რომ თუკი მანამდე კრიტიკული და დოკუმენტური შრომების ავტორისგან გამიჯვნის მიზნით, საკუთარ მხატვრულ შემოქმედებაზე საუბრისას აკუნინს მუდმივად “ბელეტრისტს” უწოდებდა, ამ რომანების ავტორს იგი პირველად იხსენიებს “მწერლის” სახელით.

“არისტონომია” “დიდი სამყაროს გლობალურ იდეებს” ეხება და ავტორი მას “ტრაქტატის” ჟანრის “იდეების რომანად” («роман идей») მოიხსენიებს,¹ ხოლო «Другой Путь» /“სხვა გზა”/ სიყვარულსა და პირად ურთიერთობებზე მოგვითხრობს.

“არისტონომიის” მხატვრულ სივრცეში ჩხარტიშვილის და აკუნინის ხმები მკვეთრადაა გამიჯნული: ერთმანეთს ენაცვლება ნაწყვეტები «(Из клетчатой тетради)» /“(უჯრედებიანი რვეულიდან)“/ და «(Из семейного фотоальбома)» /“(ოჯახური ფოტოალბომიდან)“/. პირველი ეკუთვნის ჩხარტიშვილს, მეორე – აკუნინს. ყველა ნაწყვეტს «(Из клетчатой тетради)» /“(უჯრედებიანი რვეულიდან)“/ თავისი ქვესათაური მოჰყვება, რომელიც ნათელს ჰფენს მწერლის ფიქრთა საგანს: Предисловие /შესავალი/, Выведение формулы /ფორმულის გამოყვანა/, Частица Бога? /ღმერთის ნაწილაკი?/, Развитие авторитарного направления /ავტარქისტული მიმართულების განვითარება/ და «Прототипы». Идеальный человек античности: философ /“პროტოტიპები”. ანტიკურობის იდეალური ადამიანი: ფილოსოფოსი/. ამ ნაწყვეტებში მხატვრული თხრობის განუყოფელ ნაწილად გრიგორი ჩხარტიშვილის ფილოსოფიურ-მსოფლმხედველობრივი განწყობები პირველად გაისმის.

მთხრობელების მიერ მოხმობილი კონცეპტები მიგვითითებენ რუსეთზე, როგორც ისტორიულ ტერიტორიაზე, მაგრამ ჩხარტიშვილის კონცეპტოსფერო მეხსიერების გაცილებით უფრო დიდ სივრცეზე იგება. ის ერთი ქვეყნით, ერთ ან კულტურით არ შემოიფარგლება: მწერალი კაცობრიობისა და ცივილიზაციების გლობალურ ცნებებს მიმართავს. მისი კულტურული მეხსიერება, ძირითადად, რუსეთის ისტორიასა და კულტურულ გამოცდილებას² ეფუძ-

¹ <http://ria.ru/culture/20120402/615604028.html>

² «...прадед моего прадеда родился в царствование Петра, когда колдунов жгли на кострах, а государевых врагов сажали на кол» – Акунин-Чхартишвили. *Аристонимия*. М.: Захаров, 2012, გვ. 13.

ნება, სამშობლოდ იგი საბჭოთა კავშირის ასახელებს¹, მაგრამ თავის ისტორიულ ტერიტორიად მთელი კაცობრიობის კულტურულ გამოცდილებასა და ევროპულ ცივილიზაციას თვლის. ამაში გასაკვირი არაფერია – გრიგორი ჩხარტიშვილი, თავისი მრწამსით, ცნობილი გლობალისტია. აი, როგორ ახასიათებს მას და მის შემოქმედებას რუსი მწერალი, ლიტერატურათმცოდნე და კრიტიკოსი პაველ ბასინსკი: “Я знаю Акунина-Чхартишвили. Он стопроцентный западник, стопроцентный глобалист и стопроцентный праволиберал. Все его романы – я уже писал об этом и настаиваю на этом сейчас – насквозь идеологичны. В гораздо большей степени, например, чем сентиментальная «Мать» Горького или наивный роман-предупреждение Кочетова «Чего же ты хочешь?» Это тем более любопытно, что на сегодняшний день Акунин – единственный реально удавшийся «либеральный» проект” /“მე ვიცნობ აკუნი-ჩხარტიშვილს. იგი ერთმნიშვნელოვნად პროდასავლური ორიენტაციის მქონე ადამიანია, გლობალისტი და მემარჯვენე ლიბერალია. ყველა მისი რომანი – ამაზე უკვე დამიწერია და ახლაც ვადასტურებ – იდეოლოგიურია; გაცილებით მეტად, ვიდრე გორკის სენტიმენტალური “დედა” ან კოჩეტოვის გულუბრყვილო რომანი-გაფრთხილება “მამ რა გინდა?” ეს მით უფრო საინტერესოა, რომ დღესდღეობით აკუნინი – ერთადერთი რეალურად წარმატებული ‘ლიბერალური’ პროექტია”².

საინტერესო ფაქტია: ბორის აკუნინი ჟურნალის «Сноб» /“სნობი”³ აქტიური მონაწილეა. ჟურნალის ელექტრონული ვერსიის პორტალზე მწერალს თავისი ბლოგი აქვს (<http://www.snob.ru>). ჟურნალის გამომცემლებმა Global Russians-ის იდეის პოპულარიზაცია მოახერხეს და ამ სახელით მოიხსენიებენ რუსული კულტურისთვის შედარებით ახალ მოვლენას – ახალი ტიპის ინტერნეტსაზოგადოებას. ეს გახლავთ “ახალი რუსი კოსმოპოლიტების” გაერთიანება. რუსი კულტუროლოგი და ლიტერატურათმცოდნე ელი-

¹ «...можно считать и мою родину, не условный, а вполне «нордичный» СССР» – Акуния-Чхартишвили. *Аристократия*. М.: Захаров, 2012, გვ. 15.

² Павел Басинский. *Космополит против инородца* – Русский Журнал: www.russ.ru/krug/kniga/2003/1231_pb.html

³ ჟურნალს ბეჭდვითი (2008 წლიდან) და ელექტრონული (2009 წლიდან) გამოცემები აქვს; ელექტრონულ ვერსიაში პროექტის მონაწილეებს შესაძლებლობა აქვთ გახსნან თავიანთი ბლოგები, რაც მათ აზრთა მონოღებაცვლის სისწრაფესა და უშუალობას უზრუნველყოფს.

ზავეტა ლიტოვსკაია მათ "თანამედროვე რუსების განსაკუთრებულ კლასს" უწოდებს და აღნიშნავს, რომ ეს "თანასაზოგადოება" არა "მხოლოდ რუსეთის მცხოვრებთ" აერთიანებს, არამედ ყველას, ვინც თავს "რუსული კულტურის მატარებლებად მიიჩნევს".¹ გამომცემელთა კონცეფციით, "საერთაშორისო პროექტი «Сноб» /"სნობი"/ – სხვადასხვა ქვეყანაში მცხოვრები, სხვადასხვა ენებზე მოლაპარაკე, მაგრამ რუსულად მოაზროვნე ხალხისთვის ერთადერთი დისკუსიური, ინფორმაციული და საზოგადოებრივი სივრცეა" /«Международный проект – это единственное в своем роде дискуссионное, информационное и общественное пространство для людей, которые живут в разных странах, говорят на разных языках, но думают по-русски»/²

ჩვენი აზრით, ამ პროექტში გრიგორი ჩხარტიშვილის აქტივობა მის კულტურულ იდენტობაზე გაცილებით მეტს გვეუბნება, ვიდრე მისი მხატვრული შემოქმედება.

მიხეილ გიგოლაშვილი

მიხეილ გიგოლაშვილი, საქართველოს ფარგლებს გარეთ მცხოვრები ერთ-ერთი ყველაზე საინტერესო რუსულენოვანი მწერალი-მიგრანტი, ლიტერატურათმცოდნეა (რუსული ენისა და ლიტერატურის სპეციალისტი), რომლის მეცნიერული ინტერესები, ძირითადად, ფ. დოსტოევსკის შემოქმედებასა და ინტერკულტურული კონტაქტების შესწავლას უკავშირდება. თავდაპირველად მისი ბიოგრაფიის ყველაზე მნიშვნელოვან ფაქტებზე შევჩერდებით.

მწერალი დაიბადა თბილისში, 1954 წელს, მკვიდრ თბილისელთა ოჯახში, რომელიც, ეთნიკური თვალსაზრისით, ე. წ. შერეულ ტიპს მიეკუთვნებოდა. ის რუსულენოვან გარემოში გაიზარდა. დაამთავრა ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი რუსული ფილოლოგიის მიმართულებით და 1991 წლამდე თბი-

¹ Е.В. Литовская. Трансформация эмигрантского опыта в блогах global Russians. ლიტერატურა დევნილობაში. ემიგრანტების მწერლობა (მე-20 საუკუნის გამოცდილება), ტ. II. თბილისი, ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა, 2013, გვ. 438.

² <http://www.snob.ru/>

ლისის სხვადასხვა უნივერსიტეტში რუსული ლიტერატურის კურსებს კითხულობდა. 1991 წლიდან ცხოვრობს გერმანიაში, სადაც პედაგოგიურ მოღვაწეობას რუსული ენისა და ლიტერატურის მიმართულებით ზაარბრიუკენის უნივერსიტეტში აგრძელებს. მ. გიგოლაშვილი გერმანული „დოსტოევსკის საზოგადოებისა“ და ზაარლანდის „მხატვართა სახლის“ წევრია. მწერლობის უნარი მას ადრეულ ბავშვობაში აღმოაჩნდა (მწერალი იხსენებს, რომ პირველი მოთხრობა 8-9 წლის ასაკში დაწერა¹), ხოლო 80-ანი წლების დამლევს, მისი მოთხრობები და ესეისტიკა უკვე ფართო ასპარეზზე გავიდა: 1977-1979 წლებში ისინი იბეჭდებოდა საქართველოს ყოველწლიურ რუსულენოვან ჟურნალ-ალმანახში «Дом под чинарами» და გაზეთში «Молодежь Грузии»². დამწყები მწერლის ნიჭმა და თხრობის ორიგინალობამ მაშინვე მიიპყრო მკითხველთა და კრიტიკოსთა ყურადღება. ამას მოჰყვა თითქმის ათწლიანი დუმილი, გერმანიაში „დროებით“ სამუშაოდ წასვლა და ობიექტური მიზეზების გამო იქ დარჩენა, სადაც ის დღემდე ცხოვრობს. გერმანიაში ყოფნას მწერალი „იძულებით მიგრაციას“ უწოდებს და საქართველოს მოქალაქეობას ინარჩუნებს. სწორედ გერმანიაში განაახლა მან სამწერლო მოღვაწეობა: დაიბეჭდა ახალი მოთხრობები და მისი ცნობილი რომანები: «Толмач» /„თარჯიმანი“/ – 2003, «Чертовое колесо» /„ეშმაკის ბორბალი“/- 1994-2009³ (რუსეთის ეროვნული პრემიის «Большая книга»-2010 ლაურეატი), «Захват Москвитин» /„მოსკოვიის დაპყრობა“/ – 2012 (ლიტერატურული პრემია „НОС-2013“-ის ფინალისტი)⁴, მოთხრობათა კრებული

¹ აქ და შემდგომ მის შეხედულებებზე საუბრისას, ვეყრდნობით ნინა ზარდალიშვილის (შადურის) ინტერვიუს მწერალთან – «Родом из счастливого детства». Ж. Русский клуб, 2015:

<http://www.rcmagazine.ge/component/content/article/319.html>

² «Последняя рыбалка» /„უკანასკნელი თევზაობა“/ – 1976, «Сомнения» /„ეჭვები“/ – 1977, «Прости меня, ящерница» /„მაპატიე, ხელიკო“/ – 1979, «Сахарная пудра» /„შაქრის პუდრა“/ – 1981, «Новая почта духов» /„სულთა ახალი ფოსტა“/ – 1990, «Новый Раскольников» /„ახალი რასკოლნიკოვი“/ – 1990.

³ რომანის I ნაწილი 1994 წელს გამოქვეყნდა, საბოლოო რედაქცია – 2009 წელს.

⁴ ყოველწლიური ლიტერატურული პრემია «НОС» /Новая литературная словесность/ „რუსულენოვანი მწერლობის თანამედროვე მხატვრული

«Тайнопись» / „კრიპტოგრაფია“/- 2007, ანთოლოგია «Все о моем отце» / „ყველაფერი მამაჩემის შესახებ“/- 2011 /და სხვ.

ამ მოკლე მიმოხილვიდან ნათლად ვლინდება, რომ მწერლის არა მხოლოდ ცხოვრებისეული, არამედ შემოქმედებითი გზაც ორ, ერთმანეთისგან განსხვავებულ პერიოდად გაიყო. ისინი (ადრინდელი – ქართულ-თბილისური და უფრო გვიანდელი – გერმანული) ერთმანეთისგან არა მხოლოდ დრო-სივრცული მანძილით, არამედ ათწლიანი დუმილითაც არიან დაშორებული. ამ დუმილის მიზეზს მწერალი შინაგანი განცდებით ხსნის – მას უჭირდა “ქართული რეალობისა და რუსული ენის შეთავსება”: რუსულ ტექსტში ქართული სახელებისა და სიტყვა-რეალობის ჩართვას ის “წინააღმდეგობად” აღიქვამდა. რუსულენოვანი მწერალი გრძნობდა, რომ მის სათქმელს უფრო ქართულენოვანი ტექსტი შეეფერებოდა და დილემის წინაშე აღმოჩნდა: «необходимость либо переходить на грузинский язык, либо не писать вообще. Описывать русским языком грузинские реалии я посчитал невозможным. < > Не будешь же каждые две минуты сноски давать» / “ქართულ ენაზე გადასვლის აუცილებლობა ან წერაზე უარის თქმა. ჩავთვალე, რომ ქართული რეალობის რუსული ენით აღწერა შეუძლებელია. < > ყოველ ჯერზე სქოლიოებს ხომ არ გააკეთებ”/’. ამიტომაც გადაწყვიტა, მწერლობისთვის თავი დაენებებინა.

იმ პერიოდის თხზულებების ასეთი შეფასება სიმართლეს მოკლებული როდია. გავიხსენოთ, მაგალითად, 80-იანების დამლევს შექმნილი ტექსტი «Похлебка для человечества» /“წვნიანი კაცობრიობისათვის”/ (1989).

მოთხრობაში ასახულია კონფლიქტი პიროვნებასა და სოციალურ შორის. მთავარი პერსონაჟის, გიჟი-კოლას (Гижи-Кола), რეალობა ფრაგმენტული და ლოგიკას მოკლებულია – უსისტემოა და არასტაბილური: «Всё отдельно он понимал: вот люди, машины, крики, трамваи, витрины, сетки, куры, лица, мешки, ящики, гудки, рельсы, лотки, скрежет, стук, ноги, сумки, хохот, киоски, трамваи, кудахтанье, скрипы, визги... Но соединить всё это вместе никак не мог. И не

ტრენდების” მხარდაჭერის მიზნით დაარსებულია მიხეილ პროხოროვის საქველმოქმედო ფონდის მიერ –

<http://www.prokhorovfund.ru/projects/own/108/>

¹ <http://www.rcmagazine.ge/component/content/article/319.html>

хотел.»¹ /“ცალ-ცალკე მას ყველაფერი ესმოდა: აი, ხალხი, მანქანები, ყვირილი, ტრამვაები, ვიტრინები, ბადე-ჩანთები, ქათმები, სახეები, ტომრები, ყუთები, მანქანის საყვირის ხმა, ლიანდაგი, დახლები, ჭრაჭუნი, კაკუნი, ფეხები, ჩანთები, სიცილი, ჯიხურები, ტრამვაები, კაკანი, ჭრიალი, ნივილი... მაგრამ ამ ყველაფერს ვერაფრით აერთიანებდა. და არც უნდოდა”/. ეს წყვეტილი წინააღმდეგობრივი მხატვრული რეალობა ადამიანის საპირისპიროდაა განწყობილი და სიკეთეს მოკლებულია. უანგარო სიკეთე და სინამდვილე ერთმანეთის მიმართ ისეთივე ოპოზიციაშია, როგორც გიჟი-კოლა და “ნორმალური” საზოგადოება. აშკარაა ადამიანსა და სოციუმს შორის სოციალურ-ფსიქოლოგიური კავშირის მსხვერველი: გიჟი-კოლა მარტოობასა და სოციუმისგან გარიყვას განიცდის, მაგრამ თავის სიგიჟეში იგი სიცოცხლის ბოლო წუთამდე თავდავინწყებით ზრუნავს კაცობრიობაზე: მას სწამს, რომ ერთი ქვაბი წვნიანით ის დედამიწის ყველა მშვიერს დააპურებს. იოლად იკითხება ალუზია სახარებაზე და ამ “წვნიანის” ხარშვისას გაჩენილ ხანძარში კოლას სიკვდილი განმწმენდი ცეცხლის სიმბოლოდ იქცევა, ხოლო მოთხრობის ბოლო აბზაცში იესოს სახელის მოხმობა გიჟი-კოლას ნეტარ ბუნებაზე მიუთითებს: «А Христос таким ногы мыл» /“იესო კი ასეთებს ფეხებს ჰბანდა”/.

ამ ტექსტის შექმნა მწერალს ტატიანა ტოლსტაიას ერთ-ერთი მოთხრობის წაკითხვამ შთააგონა². მაგრამ ამის მიუხედავად, ეს მოთხრობა 80-იანი წლების არა რუსული, არამედ ქართული მხატვრული დისკურსის ნაწილად გვევლინება. “ფერიცვალების მოლოდინისა” (მ. კოსტავა) და ეროვნული მოძრაობის გაძლიერების ხანის ქართულ ხელოვნებაში შერეკილ, შემლილ და ნეტარ პერსონაჟთა გაღერეა იმდენად დიდია, რომ შეგვიძლია, არსებული რეალობის უარყოფისა თუ სოციუმთან დისტანცირებულ გმირთა შინაგანი განცდებისადმი ეგზისტენციური ყურადღების ერთ-ერთ მხატვრულ ტრადიციად ჩავთვალოთ. ქართულენოვან ტექსტებში იოლად იძებნება გიჟი-კოლას “ტყუპი ძმები”. უნებლიეთ გვახსენდება გ. ხარაბაძის მოთხრობა “ყვირილა” (2005). მართალია, “ნეტარი” ბუსია და მისი ამბავი სრულიად განსხვავებულ დრო-სივრცულ მხატვრულ რეალობას ეკუთვნის, მაგრამ ეს პერსონაჟი იმავე (სო-

¹ <http://admarginem.ru/etc/2083/>

² <http://admarginem.ru/etc/2083/>

³ [ix.http://www.rcmagazine.ge/component/content/article/319.html](http://www.rcmagazine.ge/component/content/article/319.html)

ციუმიდან განდევნილი სიკეთის) იდეის მატარებელია. ამ ორ მოთხრობას შორის სიუჟეტური მსგავსებაც კი იძებნება. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ იმ პერიოდის რუსულ ლიტერატურაში წინა პლანზე გამოდის სრულიად სხვაგვარი მხატვრული ტენდენციები.

საგულისხმოა მ. გიგოლაშვილის მოთხრობის კიდევ ერთი ეპიზოდი. გიუი-კოლას არეულ პირად სამყაროში ერთმანეთს არ ემიჯნება სინამდვილე და წარმოსახვა: უხილავიც ხილულია და რეალური. შიზოფრენიულ დისკურსში იგი "ხმებს" ესაუბრება, ემორჩილება მათ, ზოგჯერ ეკამათება კიდევ. მაგალითად, ერთ-ერთი "ხმა" არწმუნებს გიუს, რომ მას დიდი ცოდვა აქვს ჩადენილი. კოლას ამისი არ სწამს. იგი უდანაშაულობას იფიცება და ფიცის გასამყარებლად მინის ჭამას იწყებს: «Нет, он этого не делал, он землю съест, что не делал!.. И он, присев под деревом, выцарапал полную пригоршню земли и принялся ее есть. Земля была пыльная, твердая, пахла собачьей мочой, но он не замечал всего этого, стремясь съесть как можно больше, потому что чем земли больше — тем правда сильнее!...» /“არა, ეს მას არ გაუკეთებია, მინას შეჭამს, რომ დაასაბუთოს ეს!.. და ხის ძირში ჩამომჯდარმა ერთი მუჭა მინა მოფხიკა და ჭამა დაიწყო. მტვრიან, გამაგრებულ მინას ძაღლის შარდის სუნი უდიოდა, მაგრამ ამას ვერ ამჩნევდა; ცდილობდა, რაც შეიძლება მეტი ეჭამა, რადგან რაც მეტია მინა, მით ძლიერია ჭეშმარიტება!..”/. უძველესი ტრადიციული ფიცის დადების ნესის² ტრანსფორმირებული ხსენება (მინით ზიარება ფიცის გასამტკიცებლად), 90-იან წლებში ნუგზარ შატაიძის მიერ დანერგილი მოთხრობის (“ორი მეგობარი”) სიუჟეტშიც გვხვდება, რაც ერთი თაობის ქართველ და რუსულენოვან მწერალთა კონცეპტოსფეროს მსგავსებაზე მიუთითებს.

მ. გიგოლაშვილის რუსეთში გამოქვეყნებული მოთხრობა ქართულიდან ნათარგმნი ტექსტის შთაბეჭდილებას ტოვებს. თუ მას ენობრივი თვალსაზრისით დავაკვირდებით, ზემოხსენებული ავტორისეული პირადი განცდა სრულიად ნათელი ხდება: რუსულ ენაზე დანერგილი მოთხრობის პრობლემატიკა და მხატვრულობა არა რუსი, არამედ ქართველი მკითხველისთვისაა აქტუალური, ხო-

¹ <http://admarginem.ru/etc/2083/>

² ფიცის დადებისას ითქმოდა: “მინა ეჭამო”, რაც სიცოცხლესთან დამშვიდობებას გულისხმობდა (ანუ: თუ ფიცს გავეტებ /ან ვტყუივარ/, სიკვდილმა ნამიყვანოს”) და არა მინის შეჭმას პირდაპირი გაგებით.

ლო საქართველოს პრობლემებისგან დისტანცირებული მკითხველისთვის – ყოველი მეორე სიტყვა მართლაც რომ ახსნა-კომენტარს საჭიროებს. ირლვევა მწერლისთვის სასურველი ფორმისა და შინაარსის ერთობლიობა, ჯაჭვი “მწერალი – ტექსტი – მკითხველი” სიმყარეს კარგავს და რეცეფციის თვალსაზრისით, შეიძლება ითქვას, რომ ქართული განწყობა და თხრობის რუსული ენა, უდავოდ, გარკვეულ წინააღმდეგობაში არიან. მოგვიანებით მწერალმა ამ წინააღმდეგობის გადალახვა შეძლო და გამოსავალს კომპრომისულ თემატურ და ენობრივ ზომიერებაში მიაგნო: გერმანული პერიოდის თხზულებები არა ქართველი, არამედ ყველა რუსულენოვანი მკითხველისთვისაა განკუთვნილი, უპირველესად კი – პოსტსაბჭოური სივრცის მკითხველთათვის.

ძალაუვნებურად ჩნდება კითხვა: როგორი იყო რუსულენოვანი ადამიანისთვის უცხო გარემოში მოხვედრა? ნინა ზარდიაშვილის (შადურის) მიერ დასმულ ამ კითხვაზე მწერალმა ასეთი პასუხი გასცა: “У меня это прошло легко. < > я изначально был человек русского слова в нерусской среде и находился в противоречии. Для меня поменять Грузию на Германию в языковом плане было несложно» /“ამას მარტივად გავართვი თავი. < > როგორც არარუსულ გარემოში მყოფი რუსულენოვანი ადამიანი, ისედაც წინააღმდეგობაში ვიმყოფებოდი და ენობრივი თვალსაზრისით, საქართველოს გერმანიაზე გადაცვლა ჩემთვის რთული არ ყოფილა”¹. მაგრამ ეს მაინც არც ისე მარტივი აღმოჩნდა და არც “გერმანული” პერიოდი ერთგვაროვანი. პერესტროიკის დროს, საბჭოთა რეალობაში მომხდარი ცვლილებები მწერლის პირადი რეალობის შეცვლას დაემთხვა. მის ცხოვრებაში მიგრანტი-მწერლისთვის დამახასიათებელი, უცხო გარემოში ინტეგრაციის რთული პროცესი დაიწყო. ერთ-ერთ თავის ინტერვიუში მწერალი აღნიშნავდა: «не знаю, к счастью или к сожалению, но моя жизнь сложилась так, что я оказался между тремя стульями. Когда я жил в Тбилиси в советское время, раздвоение между Россией и Грузией ощущалось не так явно. Вообще, по большому счету был один большой Советский Союз. Но когда я попал в Германию, в совершенно иную культурную и языковую среду, то это все вкупе показалось мне полной катастрофой, и так казалось лет пять» /“არ ვიცი, საბედნიეროდ თუ საუბედუროდ, მაგრამ ჩემი ცხოვრება ისე აეწყო, რომ სამ სკამს შორის აღმოვჩნდი. საბჭოთა

¹ <http://www.rcmagazine.ge/component/content/article/319.html>

პერიოდში, თბილისში რომ ვცხოვრობდი, გაორება რუსეთსა და საქართველოს შორის არც ისე აშკარა იყო. ეს ხომ ერთი დიდი საბჭოთა კავშირი იყო. მაგრამ როდესაც გერმანიაში სრულიად განსხვავებულ კულტურულ და ენობრივ გარემოში მოვხდი, ეს ყველაფერი საერთო ჯამში სრულ კატასტროფად მომეჩვენა, და ასე გრძელდებოდა ერთი ხუთი წელი¹. მართალია, უცხოეთის შემეცნების პროცესში ის კულტურული შოკის დონემდე არ მისულა, მაგრამ მისთვის "სხვათა" ცხოვრების წესი ჩვეულისგან განსხვავდებოდა. ის არა მხოლოდ დაკვირვებას, არამედ გააზრებასაც საჭიროებს და გერმანული პერიოდის სანყისი ეტაპის მოთხრობების ძირითად თემად სწორედ ეს იქცა: «Немецкие мысли» /"გერმანული აზრები"/, «Браво туристо (итальянские зарисовки)» /"ბრავო, ტურისტო (იტალიური ჩანახატები)"/ (ყ. «Крепшатик» 2007, 3); «Красный озноб Тингитаны. Записки о Марокко» /"ტინგიტანის წითელი ციება. ჩანახატები მაროკოზე"/ (ყ. «Нева» 2008, 9); «Адский рай» /"ჯოჯოხეთური სამოთხე"/ (ყ. «Зарубежные записки» 2007, 9) და სხვ. მწერლის ყურადღების ცენტრში ექცევა ცხოვრებისეული წესის, ქცევის მოდელების, კანონმდებლობის და სხვა სახის განსხვავებანი. მოთხრობაში «Голая правда» /"შიშველი სიმართლე"/, 1996-2005 (ყურნ. «Нева» 2007, 2) ძველ ნაცნობთან შეხვედრა დღევანდელი (გერმანული) და წარსული რეალობის შედარების თემად იქცევა. ამ მოთხრობაში აშკარად ვლინდება "სამშობლოს" მხატვრულ სივრცეში ორი ცენტრის თანაარსებობა, რომელიც მწერლის შინაგანი სამყაროს სტრუქტურირების თავისებურებაზე მიუთითებს: ამ, როგორც მას რუსი კრიტიკოსები ხშირად უწოდებენ, "ქართული წარმოშობის რუსულენოვანი მწერლისთვის" თბილისი და პეტერბურგი (მშობლიური ქალაქი და რუსული კულტურის სულიერი ცენტრი), მართალია, განსხვავებული, მაგრამ თითქმის ერთნაირი მნიშვნელობისაა და მისი შთაგონება ამ ცენტრებით აღნიშნულ სივრცეში თავისუფლად გადაინაცვლებს. ამაში გასაკვირი არაფერია: თავის ინტერვიუებში მწერალი ხშირად ხაზგასმით არნიშნავს "Я рос под благодатной сенью двух культур: грузинской (скорее, городской, тбилисской) и русской, причем русская литература была, без преувеличения, самым почитаемым предметом в нашем доме" /"მე ორი კულტურის ნაყოფიერ წიაღში ვიზრდებოდი: ქართულის (უფ-

¹ <http://www.m-gigolaschwili.de/ru/prensa-ru/interview-ru.html>

რო სწორად, ქალაქურის, თბილისურის) და რუსულის, ხოლო ჩვენს ოჯახში ყველაზე მეტად, გადაჭარბების გარეშე, რუსულ ლიტერატურას აფასებდნენ¹/. მის ცხოვრებაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა პეტერბურგს (მაშინ ლენინგრადს). სადისერტაციო ნაშრომზე მუშაობისას, მწერალი ხშირად ჩადიოდა საკონსულტაციოდ და მის მეხსიერებაში "დოსტოევსკის ქალაქი" რუსული კულტურის სიმბოლოდ აღიბეჭდა.

უცხო ქვეყანაში მყოფი მიგრანტის ლიმინალური მდგომარეობა თარჯიმანი-გმირის ცხოვრებისეულ პერიპეტიებში აისახება. ამ პერსონაჟს რამდენიმე ნაწარმოებში ვხვდებით: თავდაპირველად მოთხრობაში «Дезертиры» /"დებერტირები"/ (ჟურნ. «Знамя 2001, 10), შემდგომ კი რომანში «Топляч» /"თარჯიმანი"/, 2003. ეს პერსონაჟი არც ქართველია და არც რუსი – ის საბჭოეთის სივრციდან ჩამოსული, გერმანიაში მცხოვრები ადამიანის სახეა. თხრობა ორი (გერმანული ↔ პოსტსაბჭოური) კულტურული რეალობის შედარებაზეა აგებული და, სავარაუდოდ, პირადი გამოცდილების მხატვრულ გადააზრებას წარმოადგენს.

«Экобаба и дикарь» /"ეკოქალი და ველური"/, 1998-2007 (ჟურნ. «Зарубежные записки» 2007, 20) თხრობის თავისებურებით გამოირჩევა. მოთხრობის იმპლიციტური ავტორი გერმანელი ქალია. თავის საყვარელს – კავკასიური მენტალიტეტის მქონე მამაკაცს, რომელსაც "თავისუფალი ურთიერთობების" მიღება უჭირს – ის ჩამორჩენილ ველურად აღიქვამს. ასეთივე მხატვრულ ხერხს – უცხოელის თვალთ დანახულ კულტურულ სხვაობათა შეფასებას (იმაგოლოგიის კონცეპტს) – მწერალი მიმართავს რომანში «Захват Москвитин» /"მოსკოვიის დაპყრობა"/, სადაც პოსტსაბჭოური რუსეთის წინააღმდეგობრივი მხატვრული დღევანდელობა გერმანელი სტუდენტის თვალთაა დანახული და "უცხოელის" მიერ კულტურული სხვაობების არსის გაგების უზუსტობა-შეცდომები თხრობის სატირულ-კომიკური ეფექტების საყრდენად იქცევა. საგულისხმოა, რომ "მოსკოვიის დაპყრობას" წინ უსწრებს მ.გიგოლაშვილის ყველაზე გახმაურებული რომანი – «Чертова колесо» /"ეშმაკის ბორბალი"/. ის ნარკომანიის, კორუმპირებული კრიმინალური გარემოს და გორბაჩოვის "პერესტროიკის" ეპოქის ქართული რეალობის სხვა წინააღმდეგობებს ასახავს. ზოგიერთი რუსი კრიტიკოსის აზრით, "მოსკოვიის დაპყრობა" მისი "არგამოცხადე-

¹ <http://www.m-gigolaschwili.de/ru/michail-gigolashwili-start/biografi-ru.html>

ბული გაგრძელება" და ყველაფერმა, რაც პირველ რომანში საქართველოში ხდებოდა (კორუფცია, თაღლითობა, კრიმინალური გარემო და უსამართლობის ზეიმი), მეორე რომანში რუსეთის ტერიტორიაზე გადაინაცვლა. ამის დასტურად, მიუთითებენ, რომ ორივე რომანში ერთი და იგივე პერსონაჟი – ნამუსდაკარგული კორუმპირებული პოლიციელი გურამ მაისურაძე გვხვდება. წინა რომანის თბილისის პოლიციის მაიორი, ახლა უკვე მოსკოვის პოლიციის პოლკოვნიკად გვევლინება – ამ ორი რომანის ერთადერთმა შემადგენელმა რგოლმა უარყოფითად განწყობილ კრიტიკოსებს იმის თქმის საბაბი მისცა, რომ: "Такой роман о России легко написать вне России, по воспоминаниям и студенческим шуткам Достоевского. Но реальным, живым опять оказывается только всеобъемлющий Майсурадзе. Это он захватил Москву и, судя по планам, пойдет и дальше" /"მოსკოვიაზე მსგავსი რომანის დაწერა რუსეთის გარეთ მყოფისთვის იოლია, მოგონებებზე და სტუდენტობისას შესწავლილ დოსტოევსკიზე დაყრდნობით. მაგრამ რეალური, ცოცხალი ისევ მხოლოდ ყოვლისმომცველი მაისურაძე აღმოჩნდა. სწორედ მან დაიპყრო მოსკოვია და, მისი გეგმებით თუ ვიმსჯელებთ, ის უფრო შორსაც წავა" (ლიზა ბირგერი)¹. თუმცა რომანმა, ზოგადად, დადებითი შეაფასება დაიმსახურა და მიხეილ პროხოროვის მიერ დაარსებული ლიტერატურული პრემია "НОС-2013"-ის ფინალისტი გახდა. მაგრამ ისიც ფაქტია, რომ მ. გიგოლაშვილი დროდადრო საქართველოს თემას უბრუნდება (ძალზე საინტერესოდ მიგვაჩნია, მაგალითად, მოთხრობათა ციკლი «Однажды в Тбилиси» /"ერთხელ თბილისში"/- 2013). ბოლოხანს მან ისტორიული რომანის წერა დაიწყო, რომელიც რუსეთის ისტორიის რთულ პერიოდს – ივანე მრისხანეს ეპოქას – ეძღვნება და, სავარაუდოდ, თანამედროვე რუსეთისთვის ძალზე აქტუალურ – პიროვნებისა და ხელისუფლების – პრობლემას ეხება. რომანი უკვე დასრულებულია და მალე გამოქვეყნდება.

¹http://www.gazeta.ru/culture/2012/03/27/a_4106141.shtml, 27.03.2012, 11:04

დაბოლოს: „ლიტერატურა – კულტურის მთლიანობის განუყოფელი ნაწილია, არ შეიძლება მისი შესწავლა კულტურის მთლიანი კონტექსტის გარეშე“ (მ. ბახტინი).¹ ქართული მწერლობის მოდელი ყალიბდებოდა საუკუნეთა განმავლობაში. მასზე დიდი გავლენა იქონია ჩვენი კულტურისთვის დამახასიათებელმა კულტურულმა პლურალიზმმა, რომლის ცენტრად იქცა თბილისი – დიდ აბრეშუმის გზაზე მდებარე ქალაქი. ამ მრავალეთნიკური ქალაქის კულტურა მულტიკულტურალიზმისა და ინტეგრაციული პროცესების მრავალსაუკუნოვანი თანაარსებობა-შერწყმის შედეგია. ზოგადად, კულტურულ რუკაზე მსგავსი პრეცედენტი იშვიათია² და მრავალეროვნული კომპონენტებისგან შემდგარ კულტურულ ფენომენად განიხილება.

საქართველოს რუსულენოვანი ლიტერატურაც ამ კულტურული ფენომენის განუყოფელ ნაწილად გვევლინება. ის არა მხოლოდ მდიდარი ტრადიციების, არამედ ძალზე საინტერესო ღირებულებათა სისტემის მქონეა. კულტურული იდენტობის თვითშემეცნების თვალსაზრისით, მრავალ ნაწარმოებში (ქვეტექსტში, ტექსტს მიღმა თუ ღია ტექსტში) ისმის „წარმოშობით თბილისელი ვარ!“ მხოლოდ ერთ მაგალითს მოვიხმობთ:

Годы сыпятся, как бисер
С рваной нитки ожерелья,
Но со мною мой Тбилиси
В дни печали, в дни веселья.

Юрий Вачнадзе. *Годы сыпятся, как бисер...*³

¹ «Литература – неотрывная часть целостности культуры, ее нельзя изучать вне целостного контекста культуры» – Бахтин М.М. Из записей 1970-1971 // М.М. Бахтин. Эстетика словесного творчества. М.: 1979, გვ. 344.

² ქალაქური კულტურის ტიპები იხ.: Аверина М.В. Городская культура как объект исследования // *Культурология. Фундаментальные основания прикладных исследований*. Москва: Смысл, 2010, გვ. 412-427; Сванидзе А.А. Город в цивилизации: к вопросу определения. *Город как социокультурное явление исторического процесса*. Москва: Наука, 1995 და სხვ.

³ Юрий Вачнадзе. *Годы сыпятся, как бисер* - ჟ. «Русский клуб», № 12, 2010, გვ. 44:

თბილისელ ავტორთა ხმებს რუსეთში მცხოვრებთა ხმებიც უერთდება: ზემოხსენებული სოფია ბეჟანოვას, დიმიტრი შენგელიას /დიმიტრი შ./¹, არლენ არისტაკესიანის («Мой Тбилиси» /"ჩემი თბილისი"/² და სხვ.

ამ შემთხვევაში თბილისი სამშობლო/მამულის კონცეპტის ფუნქციას იძენს, რომელიც მთელი რიგი თვისობრივი მახასიათებლებით გამოირჩევა. მიხეილ გიგოლაშვილი იხსენებს: «старый Тбилиси имел свою ауру, свою особую субкультуру, которая вырабатывалась веками и была основана на толерантности и взаимоуважении всех многочисленных наций, проживавших в этом – не менее вечном, чем Рим, – городе. «Тбилисец» – очень конкретное понятие, вмещающее в себя много разных составляющих. Среди них в числе первых — гостеприимство, веро- и просто терпимость, душевность, хлебосольность, бесконечный юмор, оценка человека по его сути, а не по рангу, стремление понять душу другого, деликатность, приоритет поэзии и слова над другими проявлениями жизни, уважение к искусству, высокая интеллигентность» /"ძველ თბილისს თავისი აურა, თავისი სპეციფიკური სუბკულტურა ჰქონდა, რომელიც ამ რომზე არანაკლებ მარადიულ ქალაქში საუკუნეების განმავლობაში ყალიბდებოდა და აქ მცხოვრები მრავალრიცხოვანი ერების ტოლერანტულობასა და ურთიერთპატივისცემას ეფუძნებოდა. "თბილისელი" ძალზე კონკრეტული ცნებაა და მრავალ კომპონენტს მოიცავს, უპირველესად – სტუმარ-მასპინძლობას, რწმენისა და, ზოგადად, სხვა საკითხების მიმართ ტოლერანტობას, გულლიაობას, სტუმართმოყვარეობას, უსაზღვრო იუმორს, ადამიანის შეფასებას მისი არსის და არა წოდების მიხედვით, სხვისი გულის გაგებისკენ სწრაფვას, დელიკატურობას, ცხოვრებისეულ გამოვლინებათა მო-

---

ორი ვაჩნაძე განათლებით ფიზიკოსია, პოეტი და მთარგმნელი. ცხოვრობს თბილისში.

¹ "Я безумно влюблен / в город свой, свой Тбилиси – Dimitri S. Мой дом – мой Тбилиси. Стихи.py: <https://www.siihi.ru/2002/09/23-805>

² არლენ არისტაკესიანი (Арлен Аристакесян) დაიბადა 1929 წელს, თბილისში. იყო სამხედრო მფრინავი, ინჟინერი, კონსტრუქტორი, გამომგონებელი, მენეჯერი, ფილოსოფოსი, მასწავლებელი. 2000-2010 წლებში ასზე მეტი მოთხრობა გამოაქვეყნა. მათი უმრავლესობა მოგვიანებით წიგნში «Мой Тбилиси» /"ჩემი თბილისი"/ შევიდა. 2005 წლიდან რუსეთის მწერალთა კავშირის წევრია. ის ნომინირებული იყო რუსეთის ეროვნულ ლიტერატურულ პრემიაზე "Писатель года" (2014), (2015).

რის პოეზიისა და სიტყვის პრიორიტეტს, პატივისცემას ხელოვნებისადმი, დახვეწილ ინტელიგენტურობას¹/. ამ დაკვირვებაში რუსულენოვან თბილისელთა მსოფლალქმის თავისებურებანი ნათლად ვლინდება.

ძიბრიდული ცნობიერებისთვის დამახასიათებელი სამშობლოს კონცეპტის გაორება არც ისე დიდი იშვიათობაა: რუსულენოვან თბილისელ ავტორთა პირადი სივრცის სტრუქტურაში ხშირად შეინიშნება ორი ცენტრის თანაარსებობა (თბილისი /მშობლიური ქალაქი/ და პეტერბურგი² /რუსული კულტურის სულიერი ცენტრი³/).

საბჭოთა პერიოდში მეცნიერულ ინტერესს მოკლებული საქართველოს რუსულენოვანი მწერლობა დამოუკიდებელ საქართველოში შესწავლის საგნად იქცა.⁴ ჩატარებულმა კვლევებმა ცხადყო, რომ მას თავისი ქალაქურ-თბილისური მითოლოგია (ვლ. სარიშვილის, პაოლა ურუშაძის, ნატალია სელეზნიოვას, კარენ აბგაროვის, არტიომ არაქელიანის, როსტომ ლომაძე-ნელინის და სხვათა შემოქმედება) და კულტურული კონცეპტებიც გააჩნია(იხ. მეგრელიშვილი 2011ბ:128-137). მათ იერარქიაში ყველაზე მნიშვნელოვანია ეთნიკური და კულტურული ტოლერანტობისა და იდეალების კონცეპტები. კულტურული კოდის მიმდინარე კვლევების შედეგად, სხვა ეროვნულ კულტურებთან და მსგავს კულტურულ მოვლენებთან ამ ფენომენის გენეტიკური კავშირი დადგინდება (სლუსარევსკი 2002:117-127). საქართველოს ტერიტორიაზე თუ

¹ <http://www.m-gigolaschwili.de/ru/michail-gigolashwili-start/biografi-ru.html>

² იხ.: Т.Мегрелишвили. Модели самоидентификации и саморефлексии в прозе представителей современной русскоязычной литературы Грузии. *Powrócić do Rosji wierszami i prozą. Literatura rosyjskiejemigracji* /«Вернуться в Россию стихами и прозой» Литература русского зарубежья/. Akademia Pomorska w Słupsku, Słupsk, 2012, გვ. 366-375.

³ პოსტკოლონიალური და მულტიკულტურული მწერლობის დისკურსებისაგან განსხვავებით (იხ.Толкачев С.П. Проблемы гибридной идентичности в современной мультикультурной литературе. – Ж. Знание. Понимание. Умение. 2013, №2, გვ. 177-182) რუსეთის ცენტრის ფუნქცია ენიჭება არა მოსკოვს (ყოფილი საბჭოთა კავშირის დედაქალაქს), არამედ პეტერბურგს (რუსეთის იმპერიის დედაქალაქს). ამის ახსნა კულტურული მენტალობითაც (ანუ ჯერ XIX ს-ში დამკვიდრებული ტრადიციით) შესაძლოა, მაგრამ პეტერბურგი ხშირად მოიხსენიება "პუშკინის ქალაქად", "დოსტოევსკის ქალაქად" და ა. შ., რაც ამ ქალაქის არა ადმინისტრაციულ, არამედ რუსული კულტურის სულიერი ცენტრის მნიშვნელობაზე მიუთითებს.

⁴ იხ. ტატიანა მეგრელიშვილის და ირინე მოდებაძის შრომები.

ქვეყნის საზღვრებს მიღმა საქართველოს რუსულენოვანი ლიტერატურა ვითარდება, ძირითადი მაჩვენებლების დამთხვევა იმაზე მიუთითებს, რომ ეს ერთიანი კულტურული მოვლენა და მისი განმტოვებაა.

ბოლო დროს საქართველოს "რუსული ლიტერატურით" რუსეთის კულტუროლოგებიც დაინტერესდნენ, მაგრამ "ჩრდილოეთის პოზიციიდან", ის რუსული ლიტერატურის ნაწილად მოიაზრება. ჩვენი აზრით, ამ მწერლობის კონცეპტოსფეროს თავისებურებანი ამგვარი ერთიანა დასკვნების საშუალებას არ იძლევა. თუ ქართულ-თბილისური რუსულენოვანი მწერლობის ჰიბრიდულ ხასიათს (ანუ მეხსიერების თავისებურებებს) გავითვალისწინებთ, ის ქართული კულტურის წიაღში¹ ჩამოყალიბებული განსხვავებული სუბკულტურის ნაწილად წარმოგვიდგება. ამ შემთხვევაში შესაძლებელი ხდება იმის გარკვევა, თუ რა გავლენა იქონია საქართველოს რუსულენოვანი მოსახლეობის კოლექტიურმა მეხსიერებამ ჩვენ მიერ გამოყოფილი სამივე ჯგუფის მწერალთა ცნობიერებაზე და როგორ აისახა ეს ყველაფერი უცხო კულტურულ თუ თავიანთ ისტორიულ სივრცეში (ამ შემთხვევაში, იგულისხმება მე-3 ჯგუფისთვის დამახასიათებელი „დაბრუნების“ ეფექტი) მათ ინტეგრაციაზე.

ცნობილია, რომ გლობალიზაციის შედეგად პიროვნების ახალი ტიპი ჩნდება. მეცნიერულ აზროვნებაში მას ხშირად "მარგინალური პიროვნების" სახელით მოიხსენიებენ (იგულისხმება ორ/რამდენიმე კულტურას შორის მყოფი პიროვნება)². კულტურული დიფუზიის დაჩქარების პირობებში, ადამიანის ინკულტურაციის, "მარგინალური გარემოს" (კულტურათა გადაკვეთის სივრცის) და "კულტურული მარგინალობის" (კროსკულტურული კონტაქტების) შესწავლას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება³. ამ მხრივ, საქართველოს რუ-

¹ აღსანიშნავია, რომ საქართველოს ტერიტორიაზე არასდროს ყოფილა და არც დღეს არსებობს რუსული დიასპორა – ყველა მოქმედი გაერთიანება არა ეთნიკური (რუსი), არამედ ენობრივი (რუსულენოვანი) პრინციპითაა შექმნილი და კულტურულ თუ ლიტერატურულ მიზნებს ემსახურება.

² იხ. Park R.E. Human migration and the marginal man. *American Journal of Sociology*, №6. 1928. V.33. P.881-893; Дуглас М. Чистота и опасность. Москва: Канон-Пресс-Ц. 2000; Гурин Н.П. Маргинальная антропология. Саратов, 2000, гл.1 და სხვ.

³ იხ. Levine D.N. Simmel at a Distance: On the History and Systematics of the Sociology of the Stranger. *Sociological Focus*. 1977. V. 10. P.15-29; Lomeli F.A. The Borders as a Moving Tortilla Curtain. *Материалы международного*

სულენოვანმა მწერლობამ (განსაკუთრებით კი მისმა ბირთვმა – თბილისურმა კულტურამ) საუკუნეთა განმავლობაში უნიკალური კულტურული გამოცდილება მოიპოვა. მიმდინარე კულტურული პროცესების ზოგადი კონტექსტიდან გამომდინარე, საჭიროდ მიგვაჩნია ამ გამოცდილების კვლევა კროსკულტუროლოგიურ ჭრილშიც. ჩვენი აზრით, მეთოდოლოგიური სინკრეტიზმი ამ კულტურული ფენომენის ძირითადი მახასიათებლების სისტემატიზაციის და დიფერენციაციის დაზუსტების საშუალებას მოგვცემს და საერთო ჯამში, ქართული მწერლობის ინტერტუკულტურული მოდელის განვითარების საღრმისეულ ტენდენციებზე ჩვენს წარმოდგენას გაამდიდრებს.

ირინე მოდებაძე

симпозиума «Открытый мир: мультикультурный дискурс и межкультурные коммуникации в рамках международной конференции. Трансграничье в изменяющемся мире. Чита, 2006; Giddens A. The Third Way. The Renewal of Social Democracy. Polity Press, 1988; Мартынова В.В. Маргинальность как социокультурный феномен эпохи культурной глобализации. Культурология. Фундаментальные основания прикладных исследований Москва: Смысл, 2010, гл. 507-523 და სხვ.

ინო სარატიშვილი

აბა რა, თავისთავად ცხადია!

ესეი

სიტყვა „სამშობლოზე“ ფიქრს როგორც კი დავინყებ, მაშინვე ისეთი რამეები მახსენდება, რომლებსაც ხელით ვერ შეეხები. ესაა სუნები ბავშვობიდან: კონკრეტული საღეჭი რეზინა, რადგან საბჭოთა კავშირში სხვა არც ყოფილა; კონკრეტული ძაფები, რომლებითაც ის პულოვერები იქსოვებოდა, ყველას რომ ეცვა; მრავალჭირნახული, ალაგ-ალაგ ჩაჭყლეთილი სკოლის მერხი; სასიამოვნო ღელვა და მუცლის წრიალი, როცა ბებიაჩემი წიგნის წასაკითხად საწოლთან ჩამომიჯდებოდა; დედაჩემის გრილი ხელი ჩემს სიცხიან შუბლზე. კიდევ ადგილები მახსენდება: კონკრეტული ხედი მამადავითის ეკლესიიდან, გამარჯვების მემორიალამდე ასასვლელი კიბეები ვაკის პარკში, სადაც მეორე მსოფლიო ომში დაღუპული უცნობი ჯარისკაცის საფლავზე მარადიული ცეცხლი ენთო და ჩემს საუკეთესო დაქალთან ერთად ავრბოდი ხოლმე;

ესაა გემოები – ტარხუნის ლიმონათი და ნუშის ნამცხვარი, რომელიც მხოლოდ ერთ საკონდიტროში, რუსთაველის გამზირზე იყიდებოდა. ესაა ამავე დროს კონკრეტული დამოკიდებულება იმ ყველაფრის მიმართ, რაც თანდაყოლილად მეთვლება, მიუხედავად ჩემს კულტურასა და წარმომავლობასთან მრავალწლიანი კამათისა, ასევე მიუხედავად კონკრეტული ადამიანების კრიტიკული აღქმისა და ეჭვქვეშ დაყენებისა. უპირველეს ყოვლისა კი, ეს ის გამოცდილებებია, რომლებსაც დიდ, სხვებისათვის უჩინარ ტომარაში აგროვებ და მუდამ ზურგზე მოკიდებულს დაატარებ. ეს ის მოგონებებიცაა, რომლებიც გერმანიაში ცხოვრებისას დამიგროვდა – მოგონებები კონკრეტულ სიტუაციებსა და კონკრეტულ ადამიანებზე. მომენტები, როცა მე თავს ლალად და თავისუფლად და უსაფრთხოდ ვგრძნობდი.

კიდევ დიდხანს გავაგრძელებდი ჩემს მოგონებებში ქექვას, რომლებიც ძირითადად ბავშვობას უკავშირდება, ამ ყველაზე აშკარა სამშობლოს, რომელიც ადამიანს ყველა ქვეყანასა და კონტი-

ნენტზე თან დაჰყვება. მაგრამ ვატყობ, რომ ეს ის არაა, რისი სიტყვებად ქცევაც მინდა. რადგან ეს ცნება – სამშობლო, ჩემთვის ხელშესახები მატერია არაა. ისიც კი არ ვიცი, როგორ აღვწერო ეს ცნება, რომელსაც გონებაში ვიხმო და ხმისამოუღებლად ვღეჭავ.

თორმეტი წლის წინ სასწავლებლად გერმანიაში ჩამოვედი. მას შემდეგ ჰამბურგში ვცხოვრობ და ამის მიუხედავად, როცა კი ტიფლისს, ჩემს მშობლიურ ქალაქს, სადაც დავიბადე და გავიზარდე, მივემგზავრები, დაუფიქრებლად და ინსტიქტურად წარმოვთქვამ ხოლმე: „სახლში მივდივარ.“ ასეთ დროს თავს ვეკითხები, ასე რატომ ვამბობ-მეთქი. ჩემი ყოფა ხომ გერმანიას უკავშირდება. ჩემი სამწერლო ენა, პირველ ყოვლისა, გერმანულია; ის განზღვრავს იმას, რასაც ვაკეთებ და იმასაც, რაც ვარ. აქაა ჩემი სასიცოცხლო ინტერესების ცენტრი. არც ნოსტალგიური შემოტყევები მაქვს ხოლმე და არც ჩემს სამშობლოს ვაიდვალებ რომელიმე კუთხით, პირიქით. ქართული საზოგადოების პრობლემებს შორიდან უკეთესად ვხედავ. მამ როგორ ხდება, როცა კი სახლს ვახსენებ, საქართველოზე მეფიქრება ხოლმე? რად არ აღვიქვამ ჩემს სახლად იმ ქალაქს, სადაც თავს თავისუფლად და ბედნიერად ვგრძნობ?

დიახ, ახლა შევეცდები ამ ცნების მოხელთებას, თან იმ ემოციების გარეშე, ამ სიტყვაზე დაფიქრებისას რომ მეძალება. მაინც რა ემოციებია? იქნებ აქაური უცხოობაა, სხვადასხვა სიტუაციაში რომ მჟღავნდება და ხელს მიშლის იმაში, რომ ამ ქვეყანას ჩემი სახლი ვუნოდო? ხომ არ მაკლია ის გრძნობები და ემოციები, რომლებიც სასიცოცხლოდ ჰაერივით მჭირდება, თუმცა მათ ჩემს ყოველდღიურობაში ვერ შემოვუშვებ, რადგან აქაური საზოგადოება ქმედებისათვის მუდმივად მზადყოფნის უნარს უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებს, ამ დროს კი ქართული საზოგადოება ქმედებისათვის მუდმივად მზადყოფნისგან ძალიან შორსაა? ან იქნებ ეს იმ გაუთავებელი შეკითხვების გამოა, თუ რატომ არ ვწერ მშობლიურ ენაზე, ან სიზმრებს რომელ ენაზე ვნახულობ. თუმცა საქართველოშიც თავი არანაკლებ უცხოდ მიგვრძნია. ამ ქვეყნის მიმართ ჩემი გრძნობა რადიკალურად მას მერე შეიცვალა, რაც დავტოვე. სიმორე და მანძილი გარდაუვლად წარმოქმნის დისტანციას, რომელიც საგნებს სულ სხვა შუქში წარმოაჩენს, ეს შუქი კი საკმაოდ დაუნდობელია.

დროთა განმავლობაში საკუთარ თავზე სხვების შეხედულებაც იცვლება: იკარგება მიკუთვნებულობის ბუნებრივი თავისთავადობა. ამ აღწერით საუკეთესოდ შეიძლება იმის სახელდება, თუ რა არის ჩემთვის სამშობლო – ბევრად მეტი, ვიდრე ადგილი, კულტუ-

რა, ენა შეიძლება იყოს – რადგან ყველაფერი ეს განვრცობას, შესწავლას, შეგუებას ექვემდებარება. დიახ, ზუსტად ეს თავისთავადი სიცხადეა ურთიერთობებში საკუთარ თავთან, სხვებთან და გარემოსთან, ასევე სამყაროს იმ პატარა ნაწილთან, რომელსაც შენად აღიქვამ. როცა უბრალოდ აქ ხარ და არ ცდილობ, სხვა რამე ან ვინმე იყო. ალბათ მეც მიჩნდება ეს გრძნობა, როცა მინდა თავი შინ ვიგრძნო, როცა ყველაფერი გასაგები და თავისთავად ცხადია. როცა არავითარი ეჭვი არ არსებობს არც შენი ქცევის, არც შენი იდენტობის მიმართ. თუმცა ამ გრძნობის დაკარგვაში ყველაზე ტრაგიკული სწორედ ეს უნდა იყოს: როცა ყოველდღიური ყოფა იშლება, იშლება შუალედიც, არსებობს მხოლოდ უკიდურესობები, რომელთა შორის უნდა იმოძრაო. ასე იქცევა სამშობლო თანდათან ისეთ იდეალიზებულ წარმოდგენად, რომელსაც შენს ყოველდღიურ ყოფაში ფესვები გადგმული აღარ აქვს. ამის მიუხედავად, ძალიან მნიშვნელოვანია იმის გამოყოფა, თუ რა სახის გაჭირვების, ინტერესებისა ან მოტივაციის გამო დათმო ადამიანმა ეს თავისთავად ნაგულისხმევი მიკუთვნებულობა. ეს ნებაყოფლობით გააკეთა თუ იძულებით. კონტექსტი გამოაჩენს, ეს გადანყვეტილება მას წყალობად ექცევა თუ ჭირად.

ჩემნაირი ემიგრანტული წარსულის მქონე ბევრი ადამიანისათვის სამშობლო, ალბათ, მათი მშობლების ქვეყანაა. შორეული ადგილია, რომელსაც მათ ყოველდღიურ ყოფასთან საერთო არაფერი აქვს. ეს გრძნობა ირგვლივ ბუშტივით შემოუკრავთ, თავიანთ საცხოვრებელ ადგილს არ ეკუთვნიან, არც იქით არიან და არც აქეთ. თუმცა ყველანი და მათ შორის, იმედია, მეც, ალბათ მალე აღმოვაჩენთ იმ გიჟურ თავისუფლებას, რომელიც მშობლიური მიწიდან ამოძირკვას თან ახლავს: შეგიძლია აკეთო სხვანაირად, იაზროვნო და ილაპარაკო ახლებურად, და ეს სწორედ იმიტომ, რომ უკვე სხვანაირად ხედავ, იმიტომ რომ შენს თავთან გამუდმებით არკვევ, თუ ვინ ხარ და საიდან მოდიხარ.

თუმცა როგორ, რანაირად ვილაპარაკო იმ ადამიანთა ნაცვლად, ვინც სასიკვდილო საფრთხეს, ყუმბარებსა და სროლებს გამოექცა, სამშობლო დატოვა, ამ თავისთავად სიცხადეს მოშორდა? არადა ჩვენში ყოველდღიურად ზუსტად ეს ხდება. მუდმივად სხვებზე ლაპარაკობენ, თვლიან, რომ სხვების გაჭირვებისა თუ შიშების შესახებ რამე გაეგებათ და იციან, თუ რა არის სწორი და რა – არასწორი; თავი მათ რუპორებად მიაჩნიათ. უარყოფითი წინასწარგანწყობა, შიშები და, უწინარეს ყოვლისა, განზოგადოებები

მხოლოდ ექსტრემალურ ფრონტებსა და ბანაკებს ქმნიან. ამ „ან-ან“-ს შორის გამოსავალი არ ჩანს. თუმცა ზუსტად ეს მოუვრიგებლობა არის ის, რასაც მე „უკუსამშობლოს“ ვუნდებ.

მიგრაციული მოძრაობები გამოხატავს არა მხოლოდ იმათ ცხოვრებისეულ რეალობას, რომლებიც თავიანთ სამშობლოს – სულ ერთია, რა მიზეზით – ყოველთვის ტოვებენ. ისინი იმ ქვეყნის საზოგადოებასაც წარმოაჩენენ, სადაც ეს ადამიანები ჩადიან. რეჟისორი ბილი უაილდერი 1933 წელს ბერლინიდან საცხოვრებლად ამერიკის შეერთებულ შტატებში გადავიდა. იგი თავის ახალ სამშობლოზე ამბობდა: „ამერიკელები ეჭვიანობენ, როცა ვინმეს მათიანად ყოფნა არ უნდა – განსხვავებით ფრანგების, ინგლისელების, შვედებისა და ბევრი იმ ხალხისგან, რომლებსაც ზუსტად ის აეჭვიანებთ, თუკი ვინმე მათიანობას მოინდომებს.“

უაილდერი აშშ-ს შესახებ ამბობს იმას, რაც არის ამ ადგილის, როგორც გადსახლებულთა ქვეყნის, თვითიდენტიფიკაცია. თუმცა „კეთილი-იყოს-თქვენი მობრძანების“ კულტურა ერთგვარი დაძაბულობებისაგან ბოლომდე თავისუფალი არც იქ ყოფილა, მილიონი გადასახლებულისათვის აშშ სამშობლოდ მაინც იქცა, რადგან მათ თავს მთელი მსოფლიოს ემიგრანტების მიღება განუსაზღვრეს. ამიტომაც, როცა უაილდერი მათიანად ქცევის მსურველთა მიმართ ევროპულ საზოგადოებათა უმეტესობისათვის დამახასიათებელ უნდობლობაზე ლაპარაკობს, ამით ჩვენც გვეკითხება, ჩვენი თავი და ჩვენი სამშობლო მომავალში როგორ უნდა განვსაზღვროთ. ეს შეკითხვა ჩვენს თავს აუცილებლად უნდა დაგვუსვას. თუმცა ეს საკითხი, ალბათ, მხოლოდ დიალოგით გადაიჭრება და პასუხიც ასე მოინახება. ისეთი დიალოგით, რომელშიც შუა არ გაიკრიფება და მხოლოდ ორი საპირისპირო მხრიდან არ წარიმართება. დიალოგით, სადაც სრულიად განსხვავებული მოსაზრებები გაერთიანდება. აუცილებელი არაა მრავალფეროვნება ყოველთვის ისეთ დაპირისპირებას ნიშნავდეს, რაზეც აუცილებლად ფეხი უნდა წაიტეხო.

მიუხედავად იმისა, რომ ვხედავ, როგორ შეცბუნდებიან ხოლმე, როდესაც მათ კითხვაზე, სიზმრებს რომელ ენაზე ნახულობო, ორივეზე-მეთქი, ვპასუხობ, ეს სიმართლეა. ორივე ენაზე, გააჩნია კონტექსტს და იმ ადგილს, სადაც ჩემს სიზმარში მოქმედება ხდება, აგრეთვე იმას, თუ სიზმარში ვის ვესაუბრები. არც მინდა, რომ რამე შეიცვალოს. თუმცა ის კი მინდა, რომ ისეთი სამშობლო მქონდეს, სადაც ორივე ვიქნები: რაც ვიყავი და რაც გავხდი ან მომავალში ვიქნები. სამშობლო, სადაც ეს პრობლემა აღარ იარსებებს.

სადაც თავისთავად ცხადი იქნება, რომ ჩვენ ყველანი, – მე, ჩემი მსგავსი და არამსგავსი – გავერთიანდებით. ამ სამშობლოში მშობლიური და უცხო ერთმანეთს შეერევა და სრულიად ახალ რამედ იქცევა. იმად, რასაც ის თავისთავადი სიცხადე ექნება, რომელზეც მხოლოდ სამშობლოს გრძნობა თუ აღმოცენდება.

მიხეილ გიგოლაშვილი

ემიგრანტის სამახსოვრო¹

ვითოშები მარტოობისაგან. მეშინია ტელეფონთან მისვლა. ვუფრთხი საქალაქო სამსახურების გერბიან კონვერტებს. ვუყურებ ჩინოვნიკებს თვალებში. ვიბლანდები სილარიბის ქსელში. მივექანები უცნობ მორევში. არაქათი გამოშლია უენობისაგან. ვიხლიჩები ნაწილებად. დაე ეს იცოდნენ ჩემოდნებზე მსხდომებმა, ვინც ლუდის მდინარეებსა და ძეხვების სანაპიროებზე ოცნებობს. და თუ ისინი მაინც გადაწყვეტენ, გადალახონ რუბიკონი, მე შევთავაზებდი მათ მცირე დახმარებას, რის გარეშეც ზესავსე დემოკრატიის სუპერთავისუფალ ქვეყნებში ვერაფრით გადარჩები:

1. ნუ დაელოდები სწრაფ წარმატებას.
2. ნუ იკვებები ილუზიით, რომ ვინმე ვალდებულია, რამე გაგიკეთოს.
3. ნუ დაარღვევ შენი წესებით სხვის მონასტერს.
4. ნუ გექნება ნურავისი იმედი საკუთარი თავის გარდა.
5. ნუ ჩავარდები პანიკაში წარუმატებლობის დროს.
6. ნუ დაკარგავ თავს გამარჯვების შემთხვევაში.
7. ნუ შეაფასებ შენს თავს გადაჭარბებულად.
8. ნუ შეგშურდება ნურასოდეს ნურავისი.
9. ნუ დამწუხრდები იმის გამო, რომ შენს გვარში არ არის ბარონი როტშილდი.
10. ნუ დაითვლი სხვების ფულს.
11. ნუ გააიგივებ საკუთარ უფლებებს ქვეყნის ძირძველი მაცხოვრებლების უფლებებთან.
12. ნუ შესტირებ სხვას.
13. ნუ იქნები ყოფილი კავშირის თანამოქალაქესთან გულახდილი.

---

¹ რუსულიდან თარგმნა ნინო პოპიაშვილმა

14. ნუ იჩქარებ განზოგადებას.
15. ნუ გექნება იმედი, რომ ყველაფერი თავისით გამოვა.
16. ნუ ენდობი დაბალ ფასს.
17. ნუ მიენდობი პირველ შემხვედრს.
18. ნუ ელოდები ბუნებისგან მონყალებას.
19. ნუ დაეჭვდები იმაში, რომ პიროვნება გარემოებებზე ძლიერია.
20. ნუ დაგავიწყდება, რომ ბედისწერა პიროვნებაზე ძლიერია.
21. გახსოვდეს სამშობლო.

დანართი II

ინტერვიუები

ლევან ბერიძე¹ მწერალი, ლატვია

ბატონო ლევან, როგორ და რატომ წახვედით ემიგრაციაში? ესწავლობდი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, დასავლეთ ევროპის ფაკულტეტზე. საკმაოდ უცნაური სტუდენტი ვიყავი, გამრიცხეს კიდევ, მაგრამ საბოლოოდ უნივერსიტეტი დავამთავრე. ჩემზე განსაკუთრებული გავლენა რამდენიმე ადამიანმა მოახდინა: ნოდარ კაკაბაძემ, რეზო ყარალაშვილმა და სხვებმა. დიპლომი რილკეზე დავწერე. 1988 წელი იყო, როცა უნივერსიტეტი დავამთავრე და მაშინვე მინდოდა უცხოეთში წასვლა, მაგრამ მაშინ ეს ძალიან რთული იყო. სწორედ ამ დროისათვის ახალციხეში გაიხსნა უნივერსიტეტი და წავედი იქ გერმანული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებლად. ორი წელი ვიმუშავე იქ და სრულიად შემთხვევით გავიცანი ერთი გერმანელი ანთროპოსოფი, რომელიც ახალციხის უნივერსიტეტში ჩამოვიდა ლექციის წასაკითხად, მის ლექციას მე ვთარგმნიდი. ასე დავმეგობრდით, გავაცანი ჩემი სურვილი, რომ მინდოდა გერმანიაში კვლევა და მისი მიწვევით წავედი პირველად გერმანიაში, მოვძებნე ბერლინის თავისუფალ უნივერსიტეტში ხელმძღვანელი და დავინყე მუშაობა რილკეზე. იცით რა იყო ჩემ-

¹ ესაუბრა ნინო პოპიაშვილი

თვის პირველი შოკი? ჩვენთან ხომ იმ დროს წიგნები არ იყო საერთოდ და ყველაზე ძალიან გამაკვირვა ბიბლიოთეკამ, წიგნებმა. შემდეგ შეწყვიტე ნაშრომზე მუშაობა და დავინყე წერა.

წერა გერმანიაში დაინწყით?

საქართველოში ვთარგმნიდი, მაგრამ სერიოზულად წერა გერმანიაში დავინყე. ეს იყო 1995-1996 წლები. რაც შეეხება ენას, ეს ალბათ ადამიანზეც არის დამოკიდებული. მე გერმანიაში 90-იან წლებში ჩავედი. ადამიანს გააჩნია, როგორ ცხოვრობ, ვინ არის შენი გარემოცვა. მე სულ გერმანელი მეგობრები მყავდა, ქართველები ნაკლებად. ისიც მნიშვნელოვანია, რომ უნდა ახლოს გაიცნო, რომ შეიგრძნო იმ კულტურის ხიბლი, სადაც ცხოვრობ. მეც ასე ვიყავი. ჯერ გერმანული კულტურა მომეწონა. გერმანული ლიტერატურა კი ჩემთვის ყველაზე დიდი ლიტერატურაა. მას თავისებური არტისტიზმიც აქვს, რაც ჩემთვის ძალიან ახლობელია. ამიტომაც ჩემში ძალიან ღრმად შემოვიდა გერმანული ენა, ხოლო ქართული ენა მეორე პლანზე გადავიდა. ეს მდგომარეობა მომწონდა და, საერთოდ, სხვად ყოფნა მომწონდა. ეს ძალიან მნიშვნელოვანი ასპექტი იყო, რაც ჩემს ქვეცნობიერზეც აისახა. ერთი პერიოდი სიზმრებს ვინერდი. ყოველ დილით წერას ვინწყებდი გერმანულად. მე ჩემი თავისთვის არ დამიძალებია გერმანულად მწერა, ეს ძალაუნებურად მოხდა და ჩემთვის ძნელი სათქმელია, რატომ მოხდა სწორედ ასე. რატომ არის ეს ასე და არა სხვაგვარად. ქართულად დღემდე არაფერი დამინერია. ერთი სიტყვით, წერა დავინყე გერმანულად. პირველ მოთხრობას ერქვა „პერიფერია“, მერე ერთი პატარა წიგნიც გამოვეცით, სადაც ჩემი პირველი მოთხრობაა შესული. გივი მარგველაშვილს ვაჩვენე ჩემი ნაწერები. ბატონი გივის შეფასება ჩემთვის ბევრს ნიშნავდა, ბატონმა გივიმ მომიწონა. საერთოდ, რომ შევხვდი და ვნახე გივი მარგველაშვილი, ეს ჩემთვის ძალიან ბევრ რამეს ნიშნავდა. შემდეგ ბატონი გივი და მე ხშირად ვხვდებოდით ერთმანეთს, ჩაის ვსვამდით, ძალიან კარგი პერიოდი იყო. ჩემი მოთხრობები ნახა ნოდარ კაკაბაძემაც და პეტერ ჰანდკეს გავუგზავნეთ, რომლის რეკომენდაციითაც მივიღე ჰუბერტ ურდას პრემია.

როგორ ხდება იდენტობის ჩანაცვლება ინდივიდში, მწერალში? მიუხედავად იმისა, რომ გერმანულად წერთ, თქვენს ნაწერებში ქართული იდენტობა მაინც ჩანს. რა არის თქვენი ნაწარმოებების თემა?

ჩემი ნაწარმოებების ძირითადი თემა არის ის, რაც ხდება შიგნით, ადამიანების სულიერ სამყაროში. პრუსტი ამბობს, რომ კაცი შემთხვევით ცხვირსახოცსაც არ ამოიღებსო. ნამდვილი ლიტერატურა ასეთი უნდა იყოს, ისე, უბრალოდ არაფერი არ უნდა ხდებოდეს, ზერელე და ფამილარული არ უნდა იყოს.

შეიძლება თუ არა, რომ ვისაუბროთ ორი ენის თანაბარუფლებიანობაზე თქვენს შემოქმედებაში? რა ადგილი აქვს ქართულ ენას თქვენს იდენტობაში?

მე თავს არ ვაძალებ რომელიმე ენაზე ფიქრს. რომელზეც მეფიქრება, იმ ენაზე ვფიქრობ. ზოგი სიტყვა, სიტუაცია, ცნება ჩემს ცხოვრებაში, პირდაპირ გერმანულად შემოვიდა და ჩემი გერმანული ცხოვრების, გერმანული გამოცდილების ნაწილი გახდა. დაწყებული ყოფითიდან და დამთავრებული სამეცნიერო და მხატვრული ლექსიკით, ყველა ეს უცხო სიტყვა და ცნება შემოდიოდა და შემოდიოდა ჩემში. თავისებურად მომწონდა კიდევ, რომ ამ სიტყვებს სხვა ჟღერადობა ჰქონდა. ენა უდიდესი ძალაა. ესაა ღრმა ცოდნა, რომელსაც უფრო და უფრო ამყარებ.

როგორ იმდიდრებთ გერმანული ენის ცოდნას? თუ საკმარისია მხოლოდ ერთხელ შესწავლა?

ეს არის ენის შრეებთან ურთიერთობა. საზოგადოებასთან ურთიერთობა. მე ენის მარაგს ვავსებ ადამიანებთან ურთიერთობით. სავსე ცხოვრებით ვიცხოვრე. მხატვრებთან, ხელოვანებთან, სხვადასხვა სოციალური ფენის ადამიანებთან ურთიერთობამ დიდი გამოცდილება მომცა. ხანდახან გერმანიაშიც ძალიან ქართველი ვარ და შემიძლია გერმანელებისგანაც იგივე მოვითხოვო, რაც ქართველებისგან, მაგალითად, შესაძლოა, „გერმანული ანგარიში“ ჩემთვის მიუღებელი იყოს, მაგრამ რაღაც ასპექტში მომეწონოს და მე თვითონაც მივიღო მონანილეობა. სულ მოძრაობასა და ცვლილებებში ვარ.

როგორ დაიწყეთ „ფორაზე“ მუშაობა? ჩემი აზრით, იქ ბევრი ისეთი პასაჟია, რომელიც სწორედ ქართულ იდენტობას ავლენს.

90-იან წლებში საქართველოში ჩამოვდიოდი ხოლმე და სულ გაუცხოებას ვგრძნობდი. თითქოს ქართველიც აღარ ვიყავი, თითქოს ლერძი დამეკარგა, ყველას ხომ სჭირდება თავისი საყრდენი. ბოლოს როგორ მთავრდება „ფორა“: თითქოს ყველაფერი დაფარულია, იმ დაფარულთან რჩება ყველაფერი. ეს იყო ჩემი განცდები. რილკეს აქვს არაჩვეულებრივი ნათქვამი: თუ წერა გინდა დაიწყო, ჯერ უნდა გაიხსენო რაღაცები, მერე უნდა შეეცადო, რომ დაი-

ვინყო ეს ყველაფერი და მერე მთელი ძალით და გულით უნდა დაელოდო, რომ თავისით მოვიდესო. ზუსტად ასეთი რამე მოხდა ჩემთანაც: ეს წინა წლის ამბები ნელ-ნელა ჩამომშორდა, ჩამოირეცხა და მერე თვითონ შემოვიდა მზა მასალა, დაძაბვა აღარ დამჭირდა. „ფორა“ ჩემთვის იყო გაუცხოების შემაჯანჯლარებელი, მაშინ მხოლოდ ამას ვგრძნობდი.

როგორი გამოხმაურება ჰქონდა „ფორას“ გერმანულ ლიტერატურულ წრეებში? ქართულ ენაზე ეს წიგნი ახლახან გამოიცა და ჩვენი სამეცნიერო ჯგუფი განიხილავს.

როგორც თქვენ აღნიშნეთ, „ფორა“ სპეციფიკური წიგნია, განსხვავებული მკითხველი სჭირდება. გოეთეს ინსტიტუტმა გამოსცა ფრაგმენტი ამ რომანიდან, ლიტერატურული კითხვაც მქონდა. წიგნი ლატვიურად ითარგმნა და რამდენიმე საინტერესო რეცენზიაც დაიბეჭდა, მაგრამ გერმანულად წიგნი ჯერ კიდევ არ არის გამოცემული. მე მყავს ლიტერატურული აგენტი, რომელიც ეძებს გამომცემლობას, მაგრამ ამბობენ, რომ სტანდარტულ პროგრამებში არ ჯდება.

თქვენი აზრით, რომელი ლიტერატურული პროცესის ნაწილია თქვენი შემოქმედება? გერმანული ლიტერატურის, თუ ქართულის? თუ არ არსებობს საერთოდ ნაციონალური ლიტერატურული პროცესი?

არა მგონია, ეს შეკითხვა სწორი იყოს: კარგ მწერალს „იზმებსა და ისტებს“ შორის ვერ მოაქცევ: სიმბოლისტი, მოდერნისტი მხოლოდ პირობითი განსაზღვრებებია. როდესაც ყველა „იზმს“ ერგება, სწორედ იმიტომაც არის დიდი. ლიტერატურასთან ნაციონალიზმა არაფერ შუაშია, ეს ორი სხვადასხვა რამაა.

ეთანხმებით თუ არა იმას, რომ თქვენი შემოქმედება თქვენი იდენტობის, ბიოგრაფიის, თქვენი ისტორიის, თქვენი გამოცდილების სრულფასოვანი ნაწილია.

დიახ, ასეა, რა თქმა უნდა. შემოქმედება იდენტობის ნაწილია, მაგრამ მამარდაშვილმა ასეთი რამაც თქვა, რისთვისაც ძალიან დაემდურნენ: „ჭეშმარიტება უფრო მაღლა დგას, ვიდრე საქართველო“. მე ვფიქრობ, ესეც ზუსტად ასეთი რამაა. ქართველობა, როგორც გერმანელობა, ცალკეა და ლიტერატურა – ცალკე.

ჩვენ ახლა პატრიოტიზმზე არ ვსაუბრობთ, ჩვენ ვსაუბრობთ ლიტერატურულ პროცესზე, ლიტერატურულ გავლენებზე.

მე „ფორას“ გერმანულ ენაზეც „ფორა“ დავარქვი. გერმანულშიც არის ამ სიტყვის შესატყვისი: die Vorgabe, jemandem die Vorgabe

geben, არ მომეწონა ეს სიტყვა, არ არის ეს ჩემი სიტყვა. მე ვირჩევ, მე ვწყვეტ. ისე გამოდის, რომ ორივე ენისა და კულტურის თავისებური გავლენებია. ჩემი აზრით, ფორა არის ქუჩური, თავისუფალი სიტყვა, გათავისუფლებული აკადემიური სივრცისგან. ასეთია ჩემი დამოკიდებულება ამ სიტყვასთან. Vorgabe ჩემთვის რალაც უფრო აკადემიური, უფრო შებოჭილი იყო. „ფორა“ უფრო ლამაზია და ასეც დავტოვე ორიგინალში, გერმანულში. როგორც ჩემი სახელი, ლევანი, რომელიც ევროპულ ენებში არის ლეონ და ამ სახელის ფესვებიც ლეონია, მაგრამ მე ეს არ მომწონს, არ მაინტერესებს.

რამდენი ხანი მუშაობდით გერმანულ ტექსტზე?

ორი წელი ნაწყვეტ-ნაწყვეტ ვმუშაობდი. არ იყო იმისი საშუალება, რომ გადაბმით მეწერა. ქართულ თარგმანზე სამი თვე ვმუშაობდი, მაგრამ ინტენსიურად. როცა მითხრეს, რომ თარგმანს კულტურის სამინისტრო აფინანსებს, შემიძლია დავჯდე და სხვა არაფერზე ვიფიქრო, სამ თვეში ვთარგმნე.

გიფიქრიათ საქართველოში დაბრუნებაზე?

ვერ ვჩერდები, არ შემიძლია, მაქსიმუმი არის ორი თვე, მერე აუცილებლად უნდა წავიდე, ნოსტალგია მაქვს. აქ რომ ჩამოვდივარ, აუცილებელია უნდა ვნახო ადამიანები და საფლავები, ამით ენერგიას ვივსებ. მერე უკვე აქ ყოველდღიური პოლიტიკური სიგიჟეები იწყება, რომლებიც არ მთავრდება, ჩემი მეგობრები კიდევაც შეენივნენ ვიღაცა არანორმალური ადამიანების ამბიციებს, ამიტომაც ვერ ვჩერდები. სხვათა შორის, ჩემი ნასვლის მთავარი მოტივიც ის იყო, რომ 90-იანებში ქართველები ორ ნაწილად გაიყვნენ და ტელევიზიასთან დაუპირისპირდნენ ერთმანეთს. მაშინ გავაცნობიერე, რომ მეორე მხარესაც იყვნენ ჩემი მეგობრები და შესაძლოა მათთვის მესროლა... მივხვდი, რომ მე ამას ვერ გავაკეთებდი, ავდექი და წავედი.

ახლა რაზე მუშაობთ?

ახლა ვწერ ახალ რომანს, მას ჰქვია „Familienpfiff“. როცა შობა ახლოვდება, გერმანიაში იმართება ბაზრობა და ოჯახის წევრები, ერთმანეთი რომ არ დაეკარგოთ, ირჩევენ სტვენის მელოდიას. ქართულად ცუდად ითქმის „საოჯახო სტვენა“. ბოლომდე არა, მაგრამ დიდი ნაწილი უკვე დანერგილი მაქვს. მინდა, რომ ერთ წელიწადში დავამთავრო.

მწერალი, სცენარისტი, რეჟისორი (გერმანია)

ჩვენ ვიკვლევთ ქართული მწერლობის ინტერკულტურულ მოდელს, რომელიც მოიცავს, ერთი მხრივ, ინტერკულტურულ ნაკადს სამამულო მწერლობაში, მეორე მხრივ, საზღვარგარეთ მოღვაწე ქართველ მწერლებს და იდენტობის საკითხებს. ჩვენი აზრით, თქვენი სახით საქმე გვაქვს იდეალურ შემთხვევასთან, რადგან თქვენ ამ მოდელის ორივე მხარეს განასახიერებთ: ხართ სამამულო მწერალი, ამავე დროს ცხოვრობთ და მოღვაწეობთ ინტერკულტურულ, ინტერდისციპლინურ სივრცეში, ვგულისხმობთ იმას, რომ პარალელურად ცხოვრობთ გერმანიაშიც და ხართ ძალიან წარმატებული მწერალი და რეჟისორი. თქვენ როგორ აღიქვამთ საკუთარ თავს?

მე ჩემს თავს ქართველად აღვიქვამ. ეს უბრალო მოცემულობაა, ყველაზე ბუნებრივი რამ, რაც მე მერგო ჩემი დაბადების ადგილის, ბავშვობის, მშობლიური ენის სახით. ამას ვერ შევცვლი. საქართველოში ჩაეყარა საფუძველი ჩემს სოციალიზაციას. პირველადი ცოდნა, ის თუ როგორ ეჩვენა ადამიანი ბავშვობიდან სამყაროს, ძალიან მნიშვნელოვანია. თუმცა სხვა რაკურსით თუ შევხედავთ, ეს "ქართველობაც" პირობითია. მე ოცი წლის ასაკში დავტოვე საქართველო და გერმანიაში წავედი. რა თქმა უნდა, ეს არ ნიშნავს იმას, რომ იდენტობას იცვლი. უბრალოდ ამ ასპექტიდან იწყება შენში სხვა, ალტერნატიული სინამდვილის შემოღინება. გამოცდილება ადამიანებს ცვლის. სხვა რომ არაფერი, უცხო ენა, რომელზეც შენი დროის უმეტესი ნაწილი მეტყველებ, შენს აზროვნებაზე გავლენას ახდენს. თუმცა ამას მე უფრო გამდიდრებას დავარქმევდი, ამ დროს ემიგრანტი ადამიანი ივსება სხვა სამყაროთი, იზრდება მისი საზღვრები და ალბათ შესაძლებლობებიც.

შემოქმედის ურთიერთობა რეალობასთან ისედაც რთული თემაა, მით უმეტეს, როცა იცვლება სოციოპოლიტიკური სივრცე... როგორ ფიქრობთ, რა გავლენას ახდენს მწერალზე ემიგრაცია, როგორ აისახება მის შემოქმედებით პოტენციალზე სხვა კულტურულ სივრცეში მოღვაწეობა?

¹ ესაუბრა ნათელა ჩიტაური

სხვადასხვა მწერალზე სხვადასხვანაირად. ემიგრაციაში მყოფ მწერალს უბრალოდ ხშირად უწევს გააკეთოს არჩევანი: რომელ ენაზე დავწერო? სად ხდება ის, რასაც ვწერ? რა კავშირი აქვს ამ ყველაფერს ჩემთან? რატომ ვწერ ამას და არა სხვა რაიმეს? მსგავსი კითხვებით მწერალი ისედაც არის დაკავებული, უბრალოდ ადგილისა და სოციოკულტურული სივრცის შეცვლა კიდევ დამატებით კითხვებს აჩენს.

ემიგრაცია გულისხმობს ბევრ შედარებას: მსგავსებისა და განსხვავების ძიებასა და პოვნას. შემოქმედისათვის მსგავსება-განსხვავებები კიდევ უფრო ხელშესახებია, ზოგჯერ უფრო აშკარა, ზოგჯერ – უფრო დრამატული. შეგვიძლია ვისაუბროთ მსგავსებებსა და განსხვავებებზე? რით ვგავართ ევროპას? რა არის ჩვენი თან უკეთესი და უარესი?

ჩვენ ევროპული ქვეყანა ვართ ჩვენი თვითშეგნებით. სამწუხაროდ, ჩვენ ძალიან მძიმე მემკვიდრეობა დაგვიტოვა საბჭოთა იმპერიამ. ამასთან ბრძოლა კიდევ დიდხანს მოგვინევს. ფაქტობრივად ინსტრუმენტი წავართვეს, რომ ის, რაც მოხდა, გავეანალიზოთ. თუ რით ვგავართ ევროპას, ამაზე პასუხის გაცემა სრულყოფილად მხოლოდ მას მერე იქნება შესაძლებელი, როდესაც ყოველდღიურობიდან, ცნობიერებიდან საბჭოთა ნარჩენებს ჩამოვირეცხავთ, ჯერ კიდევ მთელი მანქანა ცდილობს, რომ ჩვენ ამ ნარჩენებთან მოვახდინოთ იდენტიფიცირება და არა საკუთარ, ჯანსაღ ნაწილთან. ეს ძალიან მტკივნეული პროცესია. რაც თავი მახსოვს, ჩვენ ვებრძვით არა ერთმანეთს, არამედ ამ საბჭოთა სისტემას.

წარმოშობით არაბი ქრისტიანი მწერალი ამინ მაალუფი ესეიში „დამღუპველი იდენტობები“ აღნიშნავს, რომ მისთვის იდენტობა ერთსახოვანი არ არის, რომ ძნელია ერთმნიშვნელოვანი არჩევანის გაკეთება, ვის ეკუთვნის მისი შემოქმედება: არაბულენოვან სამყაროს, ფრანგულენოვან სამყაროს... თქვენი აზრით, სად არის საზღვარგარეთ შექმნილი ლიტერატურის ადგილი? თუ ის, როგორც დღეს ბევრ რამეზე ამბობენ, მულტინაციონალურია. რას ნიშნავს თქვენთვის იდენტობა და გლობალიზაცია?

მე ვფიქრობ, რომ ყველაფერს აქვს თავისი ფესვები და მათ შორის ლიტერატურასაც. სულ ერთია. სად შეიქმნება ის, ქვეყნის შიგნით თუ გარეთ, მნიშვნელოვანი ისაა, თუ ვინ ქმნის მას, რა დგას ამ ადამიანის მიღმა, რა გამოცდილება, რა გზა. გლობალიზაცია ცვლის ლიტერატურულ პროცესებსაც, ის აისახება ლიტერატურა-

ზეც, მაგრამ ეს არც კარგია და არც ცუდი, ეს არის უბრალოდ შედეგი. ლიტერატურა არის მაინც ერთი ადამიანის ხმა, რომელსაც შეუძლია იყოს ძალიან ბევრი სხვა ადამიანის ხმაც და ამავდროულად ეს ხმა შეიძლება იყოს სხვადასხვა სოცოკულტურული სივრცის ხმაც, თუ ავტორი ამ სივრცეებში მოძრაობს და არსებობს.

მიგრაციისა და ლიტერატურული შემოქმედების ურთიერთდამოკიდებულებას ბევრი რამე განსაზღვრავს. აქ არის ენის საკითხი. ამ პრობლემას ყველა სხვადასხვანაირად ჭრის. ზოგი მშობლიურ ენაზე აგრძელებს წერას, ზოგი მიმღები ქვეყნის ენას ამჯობინებს. მაგალითად, თანამედროვე ავტორმა, ზურაბ რთველიაშვილმა, შექმნა აკუსტიკური პოეზია, რათა თავისი შემოქმედება შვედებისა და სხვა ევროპელი ხალხებისათვის მიეწოდებინა. თქვენ რას ფიქრობთ ამის შესახებ?

ძალიან ინდივიდუალურია. ბეკეტი ირლანდიელი იყო და ფრანგულად წერდა. მე არაერთხელ მქონია შემოთავაზება და კითხვები, რომ გერმანულად მენერა და სცენარებს ვწერ კიდეც გერმანულ ენაზე. შემიძლია პროზის დანერაც, რასაკვირველია, მაგრამ ეს არის ჩემი არჩევანი – ამ ეტაპზე, ის რასაც ვწერ, ნამდვილად ქართულად უნდა იყოს დანერილი. თუმცა არ ვიცი, შეიძლება კიდეც გაჩნდეს რალაც ახალი, სხვა თემა, რომლის დანერაც სხვა ენაზე უფრო ლოგიკური იქნება. მე ვფიქრობ, რომ შეუძლებელია აილო და უცებ ერთი ენა სხვა ენით ჩაანაცვლო და ამ დროს არაფერი შეიცვალოს იმასთან მიმართებაში, თუ რისი დანერა და შექმნაც გასურდა. ენა ცვლის შენს თხრობას, დამოკიდებულებას და თემებსაც კი. შეიძლება სწორედ ეს გჭირდებოდეს და ამიტომ გადაწყვიტო სხვა ენაზე წერა.

თქვენ მუდმივად ადევნებთ თვალს საქართველოში მიმდინარე პროცესებს. გარკვეულწილად ჩართული ხართ ევროპულ ლიტერატურულ გარემოშიც. ლიტერატურული პროცესები ევროპასა და საქართველოში: რამდენად შეიძლება ვისაუბროთ მსგავს პროცესებზე?

ამ ორი რამის შედარება, სამწუხაროდ, ჯერ ერთმანეთთან არ შეიძლება. ამით არ ვგულისხმობ ავტორების, მათი წერისა და შემოქმედების ხარისხს. საქართველოში პოეტები და მწერლები თავიანთი საქმით თავს ვერ ირჩენენ. მწერლები წიგნებს წერენ, მედიას ისინი არ აინტერესებს. არ იწერება რეცენზიები, მწერლის ხმა, როგორც საზოგადოებრივი აზრის აკუმულატორი, არ არის გამოყენებული. როცა გერმანიაში წიგნი გამოდის, მას ჯერ პრესა კითხუ-

ლობს (ნამდვილად კითხულობს!) და აზრს ქმნის. არავინ არის იმ-
თავითვე იმით დაინტერესებული, რომ წიგნი ნეგატიურად შეაფა-
სოს; მთავარია, რომ შეიქმნას საზოგადოებრივი ინტერესი, რადგან
წიგნი საბოლოო ჯამში უნდა გაიყიდოს, მკითხველამდე მივიდეს.
აქ ახალი წიგნის გამოჩენა ისე შუქდება, როგორც უბრალოდ ახალი
ამბავი. წიგნის შინაარსის გააზრება უნდა იყოს ამ პროცესში მთა-
ვარი, კონტროლერსული აზრები, დებატები და არა უბრალოდ წიგ-
ნის გამოსვლა, როგორც ღონისძიება. წიგნი სულ სხვა მედიუმია,
რომელსაც გამოქვეყნებამდე სჭირდება საზოგადოების მობილი-
ზაცია. ამის დიდი კულტურაა გერმანიაში.

დღევანდელ ინტერკულტურულ ვითარებაში და გაძლიერე-
ბული მიგრაციების პირობებში, როცა გლობალიზაცია გარკვე-
ულწილად თრგუნავს ეროვნულს, ინდივიდუალურს, სად ხე-
დავთ თქვენ ლიტერატურის ადგილსა და ფუნქციას, როგორ გე-
სახებათ მწერლობის სამომავლო პერსპექტივები?

არა მგონია, რომ რაიმეს შეეძლოს დათრგუნოს ადამიანის,
მწერლის ხმა. ის ყოველთვის იარსებებს, თუ ის ან მისი კულტურუ-
ლი სივრცე უბრალოდ ფიზიკური განადგურების წინაშე არ აღმოჩ-
ნდა. მწერლობა სულ იარსებებს, ვიდრე იარსებებს ადამიანი. საბო-
ლოო ჯამში, ამას არ აქვს მნიშვნელობა, თუ ვინ არის ეს ადამიანი,
რა იდენტობა გააჩნია, რადგან რამდენი მწერალიც არის, იმდენი
ენაა, იმდენი ხმა და იდენტობაა, იმდენი გამოცდილებაა. ჩვენ წაგ-
ვიკითხავს მწერლების წიგნები, რომელთა ქვეყანაც მხოლოდ რუ-
კაზე თუ გვაქვს ნანახი და ამ წიგნებს შევუძრივართ. მწერლობა
სწორედ ეს არის, შენი იდენტობა და ენა რჩება მხოლოდ ინტრუ-
მენტად, ხოლო ის, რასაც ამბობ, არის უნივერსალური და მას შე-
უძლია სრულიად გაუკვალავ სივრცეებში დაგაკავშიროს სხვა ადა-
მიანებთან, შეგაყვაროს ისინი და ჩაგაფიქროს საკუთარ თავზე.

ომარ თურმანაული¹ პოეტი, მთარგმნელი, საფრანგეთი

ბატონო ომარ, თქვენ, პოეტი და ჯარისკაცი, ახლა საფრანგეთში ცხოვრობთ. როგორი იყო თქვენი გზა ემიგრაციამდე?

გზაა?... მიხვეულ—მოხვეული... როგორც ყველა გზაა... ყველაზე ძნელი აფხაზეთის ომი კი არა, სკოლა-ინტერნატი იყო ჩემთვის... ბავშვი აღმოვჩნდი მარტოდმარტო სამყაროს წინაშე... ომში კაცი ვიყავი მთელი ჩემი გამოცდილებით. ის ინტერნატის ბავშვი ზურგს მიმაგრებდა და არა მარტო ის... უამრავი ომარ თურმანაული მედგა ამ დროს ზურგში... თუმცა მტრის ტყვიის მეც მეშინოდა და იმითაც... იმ „მე“-ებისგან, ვინც ზურგში მედგა, უფრო ის ომარ თურმანაული მახსენდება, რომელიც მანამდე დუშეთის სკოლა ინტერნატში, 6 წლის ასაკში მარტო აღმოჩნდა ცხოვრების წინაშე და მიხვდა რომ მარტოობა ადამიანის ბუნებრივი მდგომარეობაა...

მანამდე (ომამდე) კი მთელი ამბები იყო. ამას მემუარების რამდენიმე ტომი დასჭირდება...

ეს იყო სპონტანური ემიგრაცია თუ დაგეგმილი ემიგრაცია? რამდენად იყავით მზად ემიგრაციისათვის?

ჩემს ცხოვრებაში არაფერი არ ყოფილა დაგეგმილი... ყოველ შემთხვევაში, ჩემგან არა... ღმერთმა თუ დაგეგმა, არ ვიცი, ან ეშმაკმა... ჩემი ცხოვრება სპონტანური იყო და დღესდღეობით ასეთად რჩება... თუმცა რაღაცების გაკეთების სურვილი კი მაქვს, მაგრამ ვერაფერს ვერ ვგეგმავ... რაღაც „აზიმუტს“ ვირჩევ და მერე მივდივარ იქით... გზა ხან მარჯვნივ მაიძულებს წასვლას, ხან მარცხნივ... ხან მთაზე მიწევს ასვლა, ხან ღრანტეებში ბლოტიალი... ამოვდივარ და ისევ იმ მიზნისაკენ მივდივარ, ჰორიზონტზე რომ ჩანს... ჩანდა... ეხლა მიზანს ვეღარ ვხედავ... დავკარგე... უბრალოდ სიარულს ვაგრძელებ... გზადაგზა ვკითხულობ, ვთარგმნი, ვწერ კიდევაც ხანდახან, რომ „ცოცხალი მკვდარს არ ვემსგავსო...“ ვიგინები, ვილანძღები, ვილოცები... მინდა რამეში გამოვადგე იმ უცნაურობას, სამშობლო რომ ჰქვია და თვითონ არავის არაფერში არ არგია... ესა ჩემი რელიგია... ესაა ჩემი სარწმუნოება... ამისი ახსნა არ შემიძლია... ღმერთის ფორმულას უფრო დავწერდი, სამშობლოსას ვერა... არ ვიცი ეს რა არის...

---

¹ ესაუბრა ნინო პოპიაშვილი

ცნობილია, რომ (ე)მიგრაციის სხვადასხვა სახე არსებობს: შიდამიგრაცია (სოფლიდან ქალაქში, პერიფერიიდან ცენტრში ან პირიქით), გარემიგრაცია – ერთი ქვეყნიდან მეორეში. თქვენს ადრეულ ლექსებს თუ დავაკვირდებით, როდესაც თქვენ საქართველოში ცხოვრობდით, იქაც იგრძნობა თითქოს მიგრაციული პროცესების ასახვა, ნოსტალგია მშობლიური ადგილის, გარემოს მიმართ... (ლექსები „ტკივილების გადაფრენა“, „მილიონიან ქალაქში“) თქვენი აზრით, რამდენად გამოკვეთილია ეს პროცესი თქვენს ადრეულ შემოქმედებაში?

არ ვიცი... ხომ ვთქვი... ჩემი ცხოვრებაც და ლექსებიც სპონტანურია... ვერაფრით მოვიწონებ თავს... ვერ ვიტყვი, რომ ის, რაც ვარ, ჩემი დამსახურებაა... შემთხვევითობის წილი იმდენივეა იმაში, რაც ვარ, რამდენიც ჩემი თავისუფალი ნების და ჩემი არჩევანის... კი, ბავშვობაში მინდოდა რატომღაც რომ პოეტი ვყოფილიყავი და დიდხანს გამყვა ეს სურვილი, ვიდრე პოეტი არ „გავხდი“... ჰო... ემიგრაციაზე მეკითხებით... ემიგრაცია რა არის? ემიგრაცია შეცდომაა... ემიგრაცია გაქცევის მცდელობაა სხვისგან ან საკუთარი თავისგან... ვილაცისგან ან რალაცისგან დამალვის მცდელობა... ეს შეუძლებელია... როგორც გორკი ამბობს „Нет такого коня, на котором от самого себя ускакать можно“. მე ვერც საკუთარ თავს გავექეცი, ვერც იმ რეალობას, სამშობლო რომ ჰქვია... და კიდევ არ ვიცი, ვიმეორებ, რა არის... ეს რალაც ფსიქიკური ავადმყოფობაც კი შეიძლება იყოს, მაგრამ ჩემი სულის ნაწილია... როგორც ბესიკ ხარანაული ამბობს, „გაიყვ ვერ ამოგლეჯ მის სიგიჟეს“. სამშობლო ჩემი სიგიჟეა. თუ ამომგლეჯენ, მე მე ველარ ვიქნები.

ჩვენი ინტერესის საგანია ინტელექტუალური მიგრაცია და იდენტობის პრობლემები. რა პროცესები ახლავს შემოქმედის მიგრაციას უცხოეთში. რამდენად რთული ან მარტივია უცხოეთში ცხოვრება შემოქმედისათვის. როგორ იყო თქვენს შემთხვევაში?

პრაქტიკული სიძნელები ყველა პრაქტიკულ ქმედებას თან სდევს. არა მარტო სხვა ქვეყანაში საცხოვრებლად წასვლას, არამედ მეზობლის ეზოში გადასვლას. თუ შესულხარტ მეზობელთან ეზოში? მთელი ფსიქოლოგიური პროცესია უხერხულობის, მოლოდინის... ახლა, აბა, წარმოიდგინეთ, რომ მიდიხარ სხვასთან და ეუბნები, შენთან უნდა ვიცხოვროო, უნდა მაჭამო და მასეაო... როგორია? დაახლოებით ასეთი შეგრძნება მქონდა... საფრანგეთმა და ფრანგებმა მიმიღეს, მიპატრონეს... მოქალაქეობა რომ მომეთხოვა,

იმასაც არ დამამადლიდნენ და მომცემდნენ... არ ვიცი რატომ, დღემდე არ მითხოვია მოქალაქეობა (შეიძლება, ისევ ჩემი სიგიჟის გამო, მეშინია ფრანგი არ დამარქვას ვინმემ). ბევრი რამ ვნახე და ვისწავლე ჩემი აქ ყოფნის მანძილზე. შევიცვალე. მივხვდი, რომ ქართველობა სული ყოფილა, თუნდაც სულიერი ავადმყოფობა და არა ჯიში (როგორც არაბული ცხენის ან რომელიმე სხვა ცხოველის შემთხვევაში)... მივხვდი და ისევ ქართველად დავრჩი, მკურნალობა არ მოვინდომე.

ცნობილი ფრანგულენოვანი ავტორი, წარმოშობით არაბი ქრისტიანი, ამინ მაალუფი ესეიში „დამლუპველი იდენტობები“ აღნიშნავს, რომ მისთვის იდენტობა ერთსახოვანი არ არის, რომ ძნელია ერთმნიშვნელოვანი არჩევანის გაკეთება, ვის ეკუთვნის მისი შემოქმედება: არაბულენოვან სამყაროს, ფრანგულენოვან სამყაროს... თქვენი აზრით, სად არის საზღვარგარეთ შექმნილი ლიტერატურის ადგილი? თუ ის, როგორც დღეს ამბობენ, მულტინაციონალურია?

„დამლუპველი ინდენტობები“ არ წამიკითხავს, მაგრამ მოსმენილი მაქვს ავტორის საუბრები ტელევიზიით. იდენტობა ზოგადად „დამლუპველია“, იმდენად რამდენადაც სიცოცხლეა მომაკვდინებელი. თუ გინახავთ ან გაგიგიათ ვინმე, ვინც არ არსებულა და მოკვდა? ეს, სათაურიდან გამომდინარე, უკვე ევროპული დეკადანსის ნიმუშია. იდენტობა თავისთავად გულისხმობს „მე“-ს და „მე“ გულისხმობს ეგოიზმს. „მეობა“ კი არის ყოველგვარი კონფლიქტის სათავე, მარა ამ „მეობის“ გარეშე რომ სიცოცხლეც არ არსებობს? ჩემი ახალგაზრდობისდროინდელ ერთ ლექსში მაქვს ასეთი ფრაზა: „ტოტები ტოტებს ხოცავდნენ მზისთვის“. ჩვენ, ადამიანებმა, ერთმანეთი არ უნდა ვხოცოთ „მზისთვის“, არც ერებმა. ჩვენ უნდა მოვახერხოთ ამ მზის და მინის გონივრულად განაწილება ერებს შიგნით და ერებს შორის. მე, მაგალითად, კრემლის ადგილას საქართველოს კი არ დავუწყებდი მინის და ხალხის წაგლეჯას, იაპონიას დავუთმობდი ვლადივოსტოკს მთლიანად. იაპონიაც ბედნიერი იქნებოდა და ვლადივოსტოკიც. რუსეთიც და რუსებიც. იდენტობაზე კიდევ ბევრის თქმა შეიძლებოდა მაგრამ... გავიმეორებ და ამით დავამთავრებ: იდენტობა, ისევე როგორც სიცოცხლე, მომაკვდინებელია.

დღეს ადამიანთა მზარდი რაოდენობა აღიქვამს თავს მსოფლიო მოქალაქედ. დედამიწელად. მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ ეროვნებაზე, რომელიმე ენაზე უარი ვთქვათ. დედამიწის მიმართ პასუ-

ხისმგებლური დამოკიდებულება, მის ეკოლოგიაზე ზრუნვა, ყველა ერისთვის და ზოგადად კაცობრიობისთვის საერთო ხიფათებზე ფიქრი არ მოითხოვს ეროვნულის, განსხვავებულის უარყოფას. აბა, ერთი ნუთით წარმოიდგინეთ, მთელი დედამიწის მოსახლეობა რომ რომელიმე ერთ ენაზე, თუნდაც ქართულზე, საუბრობდეს, რა ერთფეროვნება იქნებოდა. მსოფლიო მისი მრავალფეროვნებით არის საინტერესო, ისევე როგორც საზოგადოება ადამიანთა ხასიათების მრავალფეროვნებით... ხომ არავის მოსდის აზრად საკუთარ მეობაზე, საკუთარ განსხვავებულობასა და უნიკალურობაზე, ერთი სიტყვით, საკუთარ თავზე თქვას უარი? ან რა აზრი ექნებოდა ისეთ საზოგადოებაში ცხოვრებას, სადაც ყველა ერთმანეთის ასლი იქნებოდა? უერებო მსოფლიო, ერთენოვანი მსოფლიო ასეთივე მოსაწყენი იქნებოდა... რაც შეეხება ზემოხსენებული ავტორის სიტყვებს, რომ მან არ იცის, რომელ კულტურას ეკუთვნის მისი ნაწარმოებები, მისი არაბულენოვანი ნაწარმოებები ალბათ უფრო არაბული კულტურის, არაბულენოვანი სამყაროს კუთვნილებაა მანამ, ვიდრე ის სხვა ენაზე (მაგ. ფრანგულზე) არ ითარგმნება. თარგმნის შემდეგ იგი იმ ენობრივი სამყაროს კუთვნილებაც ხდება. ისევე როგორც რუსთაველია დღეს ფრანგული თუ ინგლისური კულტურის ნაწილი... შექსპირი (ან ვიიონი და ა.შ.) ქართული კულტურის ნაწილიცაა დღეს. საზოგადოებაში პიროვნებები ერთმანეთს ამდიდრებენ თავიანთი განსხვავებულობით. ერებიც ასევე. სხვა ამბავია, თუ რომელ სამყაროს მიაკუთვნებს თავს თვითონ ხელოვანი... გურამიშვილი, მიუხედავად იმისა, რომ მისი შემოქმედება საქართველოდან შორს იქმნებოდა, საქართველოს, ქართველ ერს მიემართება ამიტომაცაა ის ქართული კულტურის ნაწილი. ის მისთვის „მუშაობს“, მას ემსახურება, პირველ რიგში...

ინტელექტუალური მიგრაცია ხშირად არ არის არჩევანი, არამედ, არის გარკვეული იძულება თვითგადარჩენისათვის, შემოქმედებითი, ინტელექტუალური პროდუქტის, თუ შეიძლება ასე ითქვას, გადარჩენისათვის. განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც სამშობლოში ომი, პოლიტიკურად და ეკონომიკურად არასტაბილური ვითარებაა. თითქოს არსებობს თავისებური ვალდებულება, შემოქმედი განერიდოს საფრთხეებს და განვითარდეს მიგრაციაში. თქვენ იბრძოდით აფხაზეთის ომში, მიგრაცია რამდენად იყო თქვენთვის სიმშვიდეში დაბრუნება?

„იბრძოდი აფხაზეთის ომში“ ძალიან ხმამაღალი ნათქვამია. მე ვიტყვოდი, რომ აფხაზეთში ცოტა ხნით ვიყავი და ომი ჩემი თვალით

ვნახე. შეიძლება ვთქვა, რომ ომი ახლოდან ვნახე. იქ წასვლაც ერთგვარი „ემიგრაცია“ იყო... საკუთარი თავიდან და შეიძლება სიცოცხლიდან გაქცევის მცდელობა... რალა თქმა უნდა, იყო იმის სურვილიც, რომ ჩემი სიკვდილით რამეში გამოვდგომოდი ქვეყანას... დიდი შანსი მქონდა ამ გზით „ავთესილიყავი“ ამ ქვეყნიდან, მაგრამ ასე არ მოხდა. აფხაზეთიდან ჩვენი გამოძევების შემდეგ ისევ გადარჩენაზე, სიცოცხლეზე დავინყე ფიქრი... საფრანგეთში ჩემი გაქცევა იმდენად არა სულიერი, არამედ ფიზიკური აქტი იყო, ფიზიკური გადარჩენის მცდელობა. საქართველოში ამის შანსი აღარ მქონდა. ალბათ სასმელში ჩავიხრჩობოდი, როგორც რამდენიმე ჩემი მეგობარი.

ემიგრაციამდე წერდით ლექსებს, ემიგრაციაში გამოაქვეყნეთ ნიგნი ფრანგულ ენაზე, ლექსებს აღარ აქვეყნებთ... რა უნდა იყოს ამისი მიზეზი?

ემიგრაციამდე ვწერდი ლექსებსაც და პროზასაც... წასვლამდე ლექსების სამი ნიგნი გამოიცა... ბოლო ნიგნი 1991 წელს. საფრანგეთში „ფრანგულად ნიგნის გამოქვეყნებაც“ ძალიან ძლიერი ნათქვამია, „აფხაზეთში ბრძოლისა“ არ იყოს... ერთი პატარა მოთხრობა გამოვეცი ცალკე ნიგნაკად. მანამდე კი სხვა მოთხრობა დაიბეჭდა ლიტერატურულ ჟურნალში. ჩემი მთავარი მიღწევა საფრანგეთში ალბათ ბესიკ ხარანაულის რომანის „ნიგნი ამბა ბესარიონისა“ თარგმნა და გამოცემაა. მეგობარ მწერალთან ერთად ვთარგმნე... ლიტერატურულ წრეებში საკმაოდ საინტერესო გამოხმაურებებიც ჰქონდა. ვთარგმნე ასევე სხვა ქართველი პოეტების ლექსებიც, რომლებიც ლიტერატურულ აღმანახში დაიბეჭდა... მე თვითონ ლექსებს აღარა ვწერ... თითქმის აღარ... არ მენერებაო, ასე იტყვიან. პროზას ვცდილობ. თუმცა იქაც რამდენიმე ტექტი დავინყე და ყველა დასამთავრებელია... არ ვიცი... ამჟამად ფრანგულიდან ქართულად ვთარგმნი მორის ჟოლის „დიალოგი ჯოჯოხეთში მაკიაველისა და მონტესკიეს შორის“. საინტერესო ნაშრომია და ვთვლი, რომ მისი არსებობა ქართულ ენაზე ცუდი არ იქნება.

თქვენი მოღვაწეობა ევროპაში, საფრანგეთში ქართული ლიტერატურის, ქართული კულტურის პოპულარიზაციას ეხება. თარგმანით თქვენი დაინტერესება ემიგრაციამ განაპირობა?

ემიგრაციამ ერთგვარი ბიძგი მომცა, რა თქმა უნდა...

გლობალიზაციის ეპოქაში თითქოს აღარ არსებობს გადაულახავი საზღვრები, გიფიქრიათ საქართველოში დაბრუნებაზე? როგორ? რა პირობებით?

საქართველოში დაბრუნებაზე მას შემდეგ ვფიქრობ, რაც წამოვედი... მინიმალური საარსებო პირობები მაინც რომ მქონდეს, დავბრუნდებოდი. ამჟამად ჩემს სახელზე არაფერი აღარ არსებობს საქართველოში... ძნელია ამ ასაკში ქუჩაში ცხოვრება... არ ვიცი, როგორ ან როდის დავბრუნდები. მოკლედ, საფრანგეთში გავიქვდე... ჯერჯერობით.

თქვენ მუდმივად ადევნებთ თვალს საქართველოში მიმდინარე პროცესებს. გარკვეულწილად ჩართული ხართ ევროპულ ლიტერატურულ გარემოში. ევროპაში ლიტერატურული პროცესები და საქართველოში – რამდენად შეიძლება ვისაუბროთ მსგავს პროცესებზე?

არ ვიცი, რამდენადაა გამართლებული იმის თქმა, რომ „თვალს ვადევნებ საქართველოში მიმდინარე ლიტერატურულ პროცესებს.“ კი, რა თქმა უნდა, თვალს ვადევნებ იმას, რაზეც თვალი მიმინვდება. მაგრამ არა ვარ დარწმუნებული, რომ ყველაფერზე მიმინვდება თვალი, ან მთავარი ტენდენციები არ რჩება ჩემი თვალთახედვის მიღმა... ერთ ტენდენციაზე მინდა გავამახვილო ყურადღება, რაც თანამედროვე ლიტერატურის (შეიძლება არა მხოლოდ თანამედროვე) სენია ყველა ქვეყანაში: ესაა ეპატაჟი. ბუნებრივია, როცა ახალგაზრდა მწერალი არაორდინარული ნაწარმოებით ცდილობს მკითხველის ყურადღების მიპყრობას, ერთგვარი „შეკივლებით“, აი, დამინახეთო. მაგრამ როდესაც დავინახავთ, როდესაც ყურადღებას მივაქცევთ, ამის შემდეგ რამე საინტერესო თუ არ გვითხრა, თუ ისევ კივილი და ყირამალაზე გადასვლა გააგრძელა, მკითხველი საზოგადოება ზურგს შეაქცევს... გამომცემლებიც. ასეთი „ორიგინალური“ მწერლები არც ერთ ქვეყანას არ აკლია. როცა ყველა კივის და ყირამალაზე გადადის, ეს უკვე მოსაწყენ ეროვნებად იქცევა ხოლმე და ამ დროს ორიგინალურობა შეიძლება სწორედ მშვიდად საქმის კეთება იყოს... როგორც ერთი ქართველი პოეტი ამბობს, „დღეს უნიჭობა ახალ გზებს ეძებს, ძველ გზაზე მხოლოდ ნიჭილა მიდის“. რაც შეეხება იმას, თუ საით მიდის ლიტერატურა ან საქართველოში, ან ზოგადად ლიტერატურა საით მიდის, რა ტენდენციები შეინიშნება, რა დინებები... ძნელია ამაზე პასუხის გაცემა. უმთავრესი, ჩემი აზრით, დღეს ლიტერატურის „პროფესიონალიზმია“. დღეს ყველა სფერო კარგ პროფესიონალებს თხოულობს. მწერლობაც ასეა. გენიოსობა არაა საველდებულო, პროფესიონალობა კი სავალდებულოა, რადგან ის უბრალოდ

შრომით მიიღწევა (თუმცა, თუ ტოლსტოის დავუჯერებთ, გენიოსობის 90 პროცენტიც შრომის შედეგია).

რამდენად მნიშვნელოვანია დღეს პატრიოტული თემატიკა სამამულო მწერლობაში?

არ ვიცი, რამდენად აქტუალურია სამშობლოს თემა ქართულ მხატვრულ ლიტერატურაში. პათეტიკურ, ლოზუნგურ ხელოვნებას ყოველთვის ეჭვის თვალით ვუყურებდი, იქნებოდა ეს კომუნისტებისადმი მიძღვნილი დითირამები თუ სამშობლოს განდიდება. ჩემი აზრით, ამისთვის არეობს პუბლიცისტიკა და ამას მხატვრულ ლიტერატურასთან ცოტა რამე აქვს საერთო... თუმცა ამ ბოლო დროს მეც ვახდენ ციტირებას ისეთი გართმული პუბლიცისტიკისა, რომლის ციტირებაც სხვა დროს აზრად არ მომივიდოდა. ადამიანი შეიძლება იყოს გენიალური მწერალი და ცუდი მოქალაქე (მაგალითად, ლუი ფერდინანდ სელინი), ან კარგი მოქალაქე და უნიჭო მწერალი, ან გენიალური მოქალაქე და გენიალური მწერალი (ვაჟა-ფშაველა მაგალითად). დღეს რაც ხდება საქართველოში, დუმილით გვერდის ავლა დანაშაულად მიმაჩნია, მაგრამ ამისათვის არაა აუცილებელი გულანთებული ლექსებისა ან ისტორიული რომანების წერა. პუბლიცისტიკა, თუნდაც გართმული, ხელოვნებად არ მიმაჩნია... მე წინააღმდეგი ვარ ხელოვნებისა და პუბლიცისტიკის აღრევის. უფრო სწორედ, პუბლიცისტიკის ხელოვნებად გასაღების წინააღმდეგი ვარ. ყველაფერს თავის სახელი უნდა ერქვას.

როგორია თქვენი სამომავლო გეგმები?

რაიმე კონკრეტული გეგმები არა მაქვს. ბუნდოვნად მაქვს იმაზე წარმოდგენა, რაც მინდა გავაკეთო: მინდა რამდენიმე (ჩემი აზრით მნიშვნელოვანი) ფრანგი ავტორის გადმოქართულება. ასევე დაწყებული პროზაული (ჩემი) ტექსტების დასრულება. მინდა საქართველოში დაბრუნება და იქ სიკვდილი.

ირმა შიოლაშვილი¹ ფილოლოგიის დოქტორი, პოეტი, გერმანია

ირმა, თქვენ გიცნობდნენ საქართველოში როგორც ახალგაზრდა პოეტს. ემიგრაციამდე გამოქვეყნებული გქონდათ პოეტური კრებული. იყავით მწერალთა კავშირის ერთ-ერთი ყველაზე ახალგაზრდა წევრი. როგორი იყო თქვენი გზა ემიგრაციამდე?

ემიგრაციამდე ბოლომდე „მე“ ვიყავი. ჩემი ცხოვრება ადრეული ასაკიდან ისე განვითარდა, რომ საკუთარი თავი ძალიან ახალგაზრდამ აღმოვაჩინე; აღმოვაჩინე, რომ ჩემი ბედისწერა იყო ქართულ სიტყვასთან ჭიდილი და პიროვნებადაც სიტყვასთან ჭიდილმა ჩამომაცალიბა. ალბათ ილბლიანი ვიყავი, ან „ერთი ცრემლით მეტი“, ყოველ შემთხვევაში, ძალიან ახალგაზრდას ბევრი აღიარება მახსოვს. პოეტად ცხოვრება ჩემთვის დიდი პასუხისმგებლობა იყო. მწერალთა კავშირში ანა კალანდაძის რეკომენდაციით შესვლაც პასუხისმგებლობა და ტვირთი იყო ჩემთვის... საკუთარი ცხოვრებით ვცხოვრობდი და მიუხედავად უამრავი ყოფითი პრობლემისა, ბედნიერი ვიყავი. თუმცა, როგორც ახალგაზრდულ გულს სჩვევია, მეტი მინდოდა: შევნატროდი მეგობრებს, რომლებიც უცხო ენების ფაკულტეტზე სწავლობდნენ და ევროპაში სწავლა მათთვის რეალურ სურვილს წარმოადგენდა...

ეს იყო სპონტანური ემიგრაცია თუ დაგეგმილი ემიგრაცია? რამდენად იყავით მზად ემიგრაციისათვის?

თხუთმეტი წლის წინ ცხოვრებაში ყველაფერს წარმოვიდგენდი, ემიგრაციის გარდა. გერმანიაში წასვლამდე რამდენიმე წელი საქართველოს ტელევიზიის პირველ არხზე ვიმუშავე, ვაკეთებდი გადაცემებს თანამედროვე ქართველ მწერლებზე და ძალიან მიყვარდა ჩემი საქმე. მაგრამ 90-იანი წლების ტელევიზია ისეთივე ავადმყოფი და უპერსპექტივო იყო, როგორიც 90-იანი წლების საქართველო, თანაც იქ ნიჭიერ ადამიანებს საშინლად ებრძოდნენ და თრგუნავდნენ, ამიტომ მეცნიერებაში გადავინაცვლე. ძალიან კარგი ხელმძღვანელი მყავდა – პროფესორი დავით თევზაძე. სწორედ მისი ინიციატივა იყო, რომ საკანდიდატო სამეცნიერო ნაშრომი შედარებით ლიტერატურათმცოდნეობაში დამენერა. ბონშიც ამ პერსპექტივით წავედი. შედარებითი ლიტერატურათმცოდნეობა მაშინ

---

¹ ესაუბრა ნინო პოპიაშვილი

გერმანიაშიც ახალი მეცნიერება იყო, ბონის უნივერსიტეტის კომპარატივისტიკის კათედრის გამგე, პროფესორი ადოლფ ოელერი დაინტერესდა ჩემი თემით და დოქტორანტად ამიყვანა. თემად „მეორე მსოფლიო ომის შემდგომი ქართული და გერმანული პოლიტიკური ლირიკა“ ავირჩიე და კვლევა დავიწყე. მიუხედავად იმისა, რომ ბონში ცხოვრება ძალიან მომხიბვლელი იყო, ჩემი იდენტობის პრობლემები უცხოეთში თავიდანვე მქონდა გააზრებული და გერმანიაში დიდხანს დარჩენას ნამდვილად არ ვგეგმავდი. თუმცა, მოგვიანებით, როცა ბონის უნივერსიტეტში ჩემს მომავალ მეუღლეს შევხვდი, ვაღიარე, რომ ცხოვრებას ბედისწერა წერს.

ჩვენი ინტერესის საგანია ინტელექტუალური მიგრაცია და იდენტობის პრობლემები. რა პროცესები ახლავს შემოქმედის მიგრაციას უცხოეთში და რამდენად რთული და მარტივია უცხოეთში ცხოვრება შემოქმედისთვის?

ბონის უნივერსიტეტში სწავლისას იდენტობის პრობლემები ნაკლებად მანუხებდა. გერმანულ ლიტერატურას დახარბებული ვენაფეობდი და მიხაროდა, შინაგანად რომ ვმდიდრდებოდი. რა თქმა უნდა, იქ ჩემი თავის რეალიზების საშუალება ნაკლებად მქონდა, მაგრამ, ვიცოდი, რომ სამშობლოში უფრო ძლიერი და საინტერესო დავბრუნდებოდი. პრობლემები გერმანელ კაცთან შეუღლების შემდეგ დამეწყო. მალე დავინახე, რა ძნელი იყო გერმანულ საზოგადოებაში თავის დამკვიდრება და, რაც მთავარია, ქართვლობა. ჩემი მთავარი იარაღი ყოველთვის მშობლიური სიტყვა იყო. უცხო გარემოში არა მხოლოდ მსმენელი და გამგები მაკლდა, არამედ თვით ჩემს პოეტურ სიტყვასაც საფრთხე დაემუქრა. ძალიან დიდი შინაგანი ენერგია დამჭირდა იმისთვის, რომ ჩემში ქართულ სიტყვას არ ჩაეთვლიმა. ძლიერი შინაგანი მსხვრევები გადავიტანე, გარკვეული ხნის მანძილზე წერაც კი შევწყვიტე, მაგრამ, ღვთის მადლით, ენა ისევ ამოვიდგი. ამაში ინტერნეტსივრცე ძალიან დამეხმარა.

როგორც ზემოთ აღვნიშნე, ეს პრობლემები გერმანელ კაცთან შეუღლებამდეც მქონდა გააზრებული და, მიუხედავად იმისა, რომ ჩემი მეუღლე ქორწინების წინ საქართველოში საცხოვრებლად წამოსვლას დამპირდა, ეს სურვილი დღემდე რეალობად ვერ ვაქციეთ.

ირმა, ჩვენი აზრით, თქვენი ბოლო ლექსები არის ემიგრანტული პოეზიის კარგი და დახვეწილი ნიმუშები. არც მძაფრად პატრიოტულია, არც მძიმე ქალური თემებითაა დატვირთული.

თუმცა ფაქიზი ნოსტალგია აშკარად იგრძნობა. რამდენად აქტუალურია თქვენთვის ეს თემები?

საერთოდ, შემოქმედი ძალიან ხშირად საკუთარ თავზე, საკუთარ ყოფაზე წერს. მეც ჩემს ბოლო ნიგნში „ორშაბათი“ საკუთარ თავზე ვყვები, შინაგან გზებზე, სადაც ფაქიზი სევდა ყოველთვის იყო, უბრალოდ, ცხოვრების სხვადასხვა ეტაპზე სახეს იცვლიდა. მიხარია, რომ ჩემი სათქმელი სწორად აღწევს ქართველ მკითხველამდე. ეს ჩემთვის ყველაზე დიდი ჯილდოა.

თქვენი მკითხველები არიან როგორც ქართველები, ისე გერმანელები. გამოცემული გაქვთ ლექსების კრებული გერმანულ ენაზეც. ცნობილი ფრანგულენოვანი ავტორი, ნარმოშობით არაბი ქრისტიანი, ამინ მაალუფი ესეიში „დამღუპველი იდენტობები“ აღნიშნავს, რომ მისთვის იდენტობა ერთსახოვანი არ არის, რომ ძნელია ერთმნიშვნელოვანი არჩევანის გაკეთება, ვის ეკუთვნის მისი შემოქმედება: არაბულენოვან სამყაროს, ფრანგულენოვან სამყაროს... თქვენი აზრით, სად არის საზღვარგარეთ შექმნილი ლიტერატურის ადგილი? თუ ის, როგორც ამბობენ ხოლმე, მულტინაციონალურია?

ჩემი ლექსები, ჩემი აზრით, ძალიან ქართულია, რადგან საკვებს ყოველთვის ქართული ფესვებიდან იღებდა. ვფიქრობ, რომ არაქართული სამყაროსთვის სწორედ ამით ვარ საინტერესო. ჩემი გერმანული ნიგნის „ფერადი ფოთლების ხიდის“ გამომცემელი და რედაქტორი, პროფესორი ული როტფუსი ორი წლის წინ ნიგნის შესავალში აღნიშნავდა: „...ეს, ერთი შეხედვით თითქოს უბრალო სათაური, მრავალფეროვანი თემატიკის მომცველი ფურცლები, უჩვეულო ხიდივითაა, რომელიც თავისთავად გვაახლოებს ერთი ქვეყნის კულტურასთან, რომელიც თავს უფლებას აძლევს გარე სამყაროდან მოკრძალებული ზეგავლენა შეიძინოს და ამავე დროს მოკრძალებულადვე გასცეს საკუთარიც გარე სამყაროში.“

ირმა შიოლაშვილი საამისოდ პოულობს ულამაზეს პოეტურ ხმას, რომელიც გაჯადოებს და ამავე დროს შეგაცნობინებს, ადგიძრავს სურვილს, რომ ჩაიძირო ამ უცხო თუ ნაცნობი ქვეყნის კულტურის ტალღებში“ (გერმანულიდან თარგმნა მაია მირიანაშვილი).

მთავარია, საინტერესოდ წერდე, საინტერესო თემები და სახეები შესთავაზო სამყაროს და შენი სათქმელი მკითხველამდე ყოველთვის მიაღწევს. მე, პირადად, მადლობელი ვარ იმ ადამიანების, რომელთაც ჩემი შემოქმედება გერმანულ მკითხველამდე მიიტანეს,

თუმცა, ვფიქრობ, რომ ჩემი პოეზია, პირველ რიგში, ჯერ ქართული ლიტერატურის ნაწილია, მერე – დანარჩენი სამყაროსი.

ინტელექტუალური მიგრაცია ხშირად არის არა ნებაყოფლობითი არჩევანი, არამედ იძულებითი ნაბიჯი შემოქმედებითი, ინტელექტუალური პროდუქტის (თუ შეიძლება ასე ითქვას) გადასარჩენად. განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც სამშობლოში ომი, პოლიტიკურად და ეკონომიკურად არასტაბილური ვითარებაა. თითქოს შემოქმედი ვალდებულიცაა, რომ საფრთხეებს განერიდოს და მიგრაციაში განვითარდეს. თქვენზე როგორ იმოქმედა მიგრაციამ, დაგიბრუნათ თუ არა სიმშვიდე?

მე 90-იანი წლების საქართველო დავტოვე. ბნელი, მშვიერი, ომ-ნაგებული საქართველო. ამიტომ გულწრფელი არ ვიქნები, თუ ვიტყვი, ევროპის მშვიდობიან და ნათელ კალთაში თავი ცუდად ვიგრძენი-მეთქი. ჩემი ავადმყოფი სამშობლო ადამიანებს ვერ პატრონობდა, ამიტომ უსაზღვროდ მადლიერი ვიყავი გერმანული გარემოსი, გერმანელი მეგობრების, პროფესორების, კოლეგების. მათ მე საშუალება მომცეს, ქართული სიტყვა გერმანულ ეთერში გამეჟღერებინა, მათ მე აღმომაჩინეს და მთარგმნეს, გვერდში არაერთხელ დამიდგნენ. თუმცა, გერმანია ჩემთვის ყოველთვის კეთილ დედინაცვალს ჰგავდა და გული და თვალი მაინც დედასამშობლოსკენ მეჭირა, რადგან მხოლოდ სამშობლოს ეკუთვნოდა ჩემი გულიდან ამოსული ყოველი სიტყვა.

გლობალიზაციის ეპოქაში თითქოს აღარ არსებობს გადაულახავი საზღვრები. გიფიქრიათ საქართველოში დაბრუნებაზე? როგორ? რა პირობებით?

საქართველოში დაბრუნება ჩემი უდიდესი სურვილია. 15 წელია, ამ სურვილით ვცხოვრობ. მიუხედავად იმისა, რომ ბონში ქართულ საკვირაო სკოლას ვუძღვები და საქართველოზე რადიოგაცემებს ვამზადებ, ჩემნაირი ადამიანისთვის უცხოეთში ცხოვრება მაინც გაძლებას ნიშნავს;

თქვენ მუდმივად ადევნებთ თვალს საქართველოში მიმდინარე პროცესებს. გარკვეულწილად ჩართული ხართ ევროპულ ლიტერატურულ გარემოში. ლიტერატურული პროცესები ევროპაში და საქართველოში, რამდენად შეიძლება ვისაუბროთ მსგავს პროცესებზე?

ყოველთვის ვამბობ და ახლაც გავიმეორებ – თანამედროვე ქართული პოეზია ძალიან ღრმაა, თემატიკით და სახეებით მრავალფეროვანი და საინტერესოა. ქართველებს დიდი პოეტური

კულტურა გვაქვს. ევროპამ მეტად უნდა გაგვიცნოს, დაგვაფასოს და გვაღიაროს. გარდა ამისა, ბევრი რამ ისწავლოს ქართული პოეტური სამყაროსგან. თანამედროვე ევროპას ძლიერი პროზა აქვს. ამ კუთხით ჩვენ უნდა ვისწავლოთ...

თქვენ შერეული, ქართულ-გერმანული ოჯახი გაქვთ. როგორია ამ კუთხით თქვენი იდენტობა: ერთი მხრივ, პოეტი, რომელიც მიბმულია (მიჯაჭვულია) მშობლიურ ენას, რადგან ეს არის მისთვის პოეტური გამოხატვის ენა და მეორე მხრივ, გერმანულენოვანი სამყარო, რომელიც პოეტის პირველი ადრესატი არ არის. გიცდიათ ლექსების გერმანულად წერა? რამდენად მნიშვნელოვანია თქვენთვის ენობრივი ველი?

გერმანულად ლექსების წერას დღემდე არ ვცდილობ. მიუხედავად იმისა, რომ გერმანელი მეუღლე და შვილები მყავს, უცხო ენა გულთან არ მიდის. რა თქმა უნდა, რთულია, ასე უცხოდ და ჯიუტად იდგე, მაგრამ, წლებმა მასწავლა, რომ იმაზე მეტი ან ნაკლები ვერ ვიქნები, რაც ვარ.

ემიგრაცია გულისხმობს შედარებითობას: მსგავსებისა და განსხვავების ძიებასა და პოვნას. შემოქმედისათვის ეს მსგავსება-განსხვავებები კიდევ უფრო გამოკვეთილია. შეგვიძლია ვისაუბროთ მსგავსებებსა და განსხვავებებზე? რითი ვგავართ ევროპას? რა არის ჩვენთან უკეთესი ან უარესი?

გადამწყვეტი ფაქტორი, რაც ქართველს ევროპასთან აახლოებს და ამსგავსებს, არის ქრისტიანობა; რაც ქართველს ევროპისგან განასხვავებს – არქაული გადმონაშთებია. საქართველოში ხშირად იხედებიან უკან, წარსულისკენ, ევროპამ მხოლოდ წინ იცის სიარული, თანაც სწრაფი ნაბიჯით.

როგორია თქვენი სამომავლო გეგმები?

ბევრი დრო მინდა მქონდეს წერისთვის.

მანანა კობაიძე¹ პოეტი, ენათმეცნიერი (შვედეთი)

ჩვენ ვიკვლევთ ქართული მწერლობის ინტერკულტურულ მოდელს, რომელიც მოიცავს, ერთი მხრივ, ინტერკულტურულ ნაკადს სამამულო მწერლობაში, მეორე მხრივ, საზღვარგარეთ მოღვაწე ქართველ მწერლებს და იდენტობის საკითხებს. წარმოშობით არაბი ქრისტიანი მწერალი ამინ მაალუფი ესეიში „დამღუპველი იდენტობები“ აღნიშნავს, რომ მისთვის იდენტობა ერთსახოვანი არ არის, რომ ძნელია ერთმნიშვნელოვანი არჩევანის გაკეთება, ვის ეკუთვნის მისი შემოქმედება: არაბულენოვან სამყაროს, ფრანგულენოვან სამყაროს... თქვენი აზრით, სად არის საზღვარგარეთ შექმნილი ლიტერატურის ადგილი? თუ ის, როგორც დღეს ბევრ რამეზე ამბობენ, მულტინაციონალურია. რას ნიშნავს თქვენთვის იდენტობა და გლობალიზაცია?

არ ვიცი, რა გიპასუხობთ. დიახ, რთული საკითხია, მაგრამ მაინც მგონია, რომ რა ენაზეც წერ, ეს ნაწერი იმ ენაზე შექმნილ კულტურას ეკუთვნის. მაალუფი ფრანგულად რომ წერს, ბუნებრივია, ფრანგულენოვან ადამიანს გულისხმობს თავის მკითხველად, თუნდაც ეს ფრანგულენოვანი ადამიანი არაბი იყოს. მაშინაც, როცა ის ეგვიპტისა თუ ლიბანის შესახებ წერს, რაკი ფრანგულად წერს, ფრანგულენოვან სამყაროს უყვება ამ ყველაფერს. ეს შერეული, მრავალფეროვანი სახეც ხომ უკვე ბუნებრივი ნაწილი გახდა დღევანდელი ყოფისა. ალბათ ზედმეტი იქნება ცნობილი მაგალითების მოშველიება. იდენტობაც ცვალებადი და მრავალნახნაგოვანია. დიახ, ზოგი პიროვნება მთლიანად გადაერთვება ახალ გარემოში, ბუნებრივად იწყებს სხვა ენაზე ფიქრს და წერას. რა თქმა უნდა, ეს ყველაფერი ინდივიდუალურია და დამოკიდებულია ბევრ სხვადასხვა ფაქტორზე. მე 36 წლისა ჩამოვედი შვედეთში. თითქმის ოცი წელია აქა ვარ, მაგრამ ვერ ვიტყვი, რომ ის ცვლილებები, რაც ამ ხნის განმავლობაში განვიცადე თუ თავს გადამხდა, მხოლოდ აქ ყოფნით იყოს განპირობებული. შვილებს ქართულად ველაპარაკები, სამსახურითაც ქართულ ენასთან ვარ დაკავშირებული. ამიტომ გარემო ნაწილობრივ მაინც ქართული მაქვს.

შვედეთის მოსახლეობის სულ ცოტა 12% უცხოეთში დაბადებული ადამიანები არიან. შვედეთში დაახლოებით ორასამდე სხვა-

---

¹ ესაუბრა ნათელა ჩიტაური

დასხვა ენაზე ლაპარაკობენ. რა თქმა უნდა, ამ ადამიანებს შორის არიან მწერლებიც, რომელნიც აგრძელებენ წერას და კიდევ გამოსცემენ წიგნებს. წიგნები გამოიცემა არაბულ, სპარსულ, ქურთულ, პოლონურ და სხვა ენებზე. არიან ისეთი მკვლევრებიც, რომლებიც თვლიან, რომ შვედური ლიტერატურა თანამედროვე გაგებით მოიცავს ყველაფერს, რაც შვედეთში იწერება თუნდაც სხვა ენაზე. მე ვერ დავეთანხმებოდი ამ აზრს. მე უფრო მარტივად ვუყურებ ამ საკითხს. ის, რასაც წარმოშობით ბერძენი თუ ირანელი მწერალი შვედურ ენაზე წერს, შვედური ლიტერატურის კუთვნილებაა, მაგრამ ის, რაც ბერძნულ თუ სპარსულ ენაზე იწერება, შესაბამისად, ბერძნული თუ სპარსული ლიტერატურის ნაწილია, მიუხედავად იმისა, რომელ ქვეყანაში ცხოვრობს ავტორი და ვინ არის ის ეროვნებით ან რის შესახებ წერს.

შემოქმედის ურთიერთობა რეალობასთან ისედაც რთული თემაა, მით უმეტეს, როცა იცვლება სოციოპოლიტიკური სივრცე.. როგორ ფიქრობთ, რა გავლენას ახდენს მწერალზე ემიგრაცია, როგორ აისახება მის შემოქმედებით პოტენციალზე სხვა კულტურულ სივრცეში მოღვაწეობა?

არა მგონია, რომ მწერალზე ემიგრაცია მაინცდამაინც დადებით გავლენას ახდენდეს. მაგრამ ალბათ ესეც ინდივიდუალურია. უცხო ქვეყანაში ცხოვრება, რა თქმა უნდა, რაღაცას გასწავლის, საშუალებას გაძლევს გარედან შეხედო შენს ყოფას, შენს სამშობლოს, მაგრამ უცხოეთში წაუსვლეღადაც იცვლება ადამიანი, ერგევს სიახლეს, შორდება თავის წარსულს და ხედავს, რომ ღირებულებები ცვალებადია. რაც შეეხება ადამიანის გადასახლების მერე შემოქმედებითი პოტენციალის ცვალებადობას, ამ შემთხვევაში ზოგადი სურათის შექმნაში ბევრი ფაქტორი ახდენს გავლენას. ძნელია დაზუსტებით რამის თქმა. ერთს კი მაინც ვიტყვოდი, რომ ის, ვინც სიტყვით ქმნის თავის ხელოვნებას, უცხოენოვან სამყაროში მოხვედრისას შეიძლება გაღარიბების საფრთხის წინაშე აღმოჩნდეს. ზოგის შემოქმედება ამ განშორების მერე წყდება, ზოგისთვის კი განშორებას ახალი ძალა და ახალი განწყობა შემოაქვს. ისეთი მწერლებიც ხომ ვიცით, რომლებიც მთლიანად გადაერთვებიან და სხვა ენაზე იწყებენ წერას. იმ ახალ გარემოში იდგამენ ფესვებს. ალბათ ძნელია ზოგადი დასკვნების გაკეთება. დიდი ნიჭი ადვილად არ დაიკარგება. მცირე ნიჭს კი ალბათ უფრო ადვილად დათრგუნავს უცხო გარემო.

ემიგრაცია გულისხმობს ბევრ შედარებას: მსგავსებისა და განსხვავების ძიებასა და პოვნას. შემოქმედისათვის მსგავსება-განსხვავებები კიდევ უფრო ხელშესახებია, ზოგჯერ უფრო აშკარა, ზოგჯერ – უფრო დრამატული. შეგვიძლია ვისაუბროთ მსგავსებებსა და განსხვავებებზე? რით ვგავართ ევროპას? რა არის ჩვენთან უკეთესი და უარესი?

ეს ძალიან რთული და მრავალმხრივი შეკითხვაა. მთლიანად ევროპაზე ვერ ვილაპარაკებ. შევდეთზე კი გეტყვით და შევეხები მხოლოდ იმ განსხვავებებს, რომლებიც პირადი ურთიერთობების დროს ვლინდება. შევდეთი მრავალფეროვანი ქვეყანაა, თითქმის ისე, როგორც საქართველო. ამით ვგავართ ერთმანეთს. ტკივილი და სიხარული ყველგან ერთნაირია. შეიძლება გამოხატვის ფორმები განსხვავდებოდეს. ეს ხომ ბუნებრივია. კარგის დანახვა და დაფასება ნამდვილად იციან. ყველაფერში პოზიტიურს ეძებენ და წინ წამოსწევენ. როცა ვინმეს აკრიტიკებენ, არ ივინყებენ პირველ რიგში, იმ სიკეთის აღნიშვნას, რაც ამ გაკრიტიკებული ადამიანის, პარტიისა თუ ეპოქის დამსახურებაა. მოკლედ, შავისა და თეთრის გარდა, არც სხვა ფერების დანახვა ეზარებათ. ადამიანი აქ უფრო ავტონომიურია. საქართველოში უფრო მეტად ვართ ერთმანეთთან დაკავშირებულნი ავადაც და კარგადაც. მოკლედ, ამ მხრივ ახალს ვერაფერს გეტყვით. შევდების კამათს რომ მოუსმინოთ, თუ ენა არ იცით, ვერც მიხვდებით, რომ კამათობენ. ხმის აწევა და საუბრის ტემპის მომატება არ სჩვევიათ. მოწინააღმდეგეს ბოლომდე უსმენენ და არ აწყვეტინებენ. საქართველოში ნაკლები დისტანციაა ადამიანებს შორის და ამის გამო ურთიერთობებიც უფრო ინტენსიური და ზოგჯერ დაძაბულიც ხდება. ერთმანეთის საქმეში საქართველოში უფრო ვერევი. ეს, რა თქმა უნდა, კარგიც არის და ცუდიც. სუსტისა და განსხვავებულის მიმართ ზრუნვა და გაფრთხილება შევდეთში სახელმწიფო პოლიტიკის ნაწილია. ეს არის ძირითადი განსხვავება. საერთოდ კი, რა თქმა უნდა, მსგავსებები უფრო მეტია, ვიდრე განსხვავებები. ის განსხვავებებიც, რომლებიც აღვნიშნე, მხოლოდ ნაწილობრივია.

მიგრაციისა და ლიტერატურული შემოქმედების ურთიერთდამოკიდებულებას ბევრი რამე განსაზღვრავს. აქ არის ენის საკითხი. ამ პრობლემას ყველა სხვადასხვანაირად ქრის: ზოგი მშობლიურ ენაზე აგრძელებს წერას, ზოგი მიმღები ქვეყნის ენას ამჯობინებს. მაგალითად, თანამედროვე ავტორმა, ზურაბ რთველიაშვილმა, შექმნა აკუსტიკური პოეზია, რათა თავისი შე-

მოქმედება შვედებისა და სხვა ევროპელი ხალხებისათვის მიეწოდებინა. თქვენ რას ფიქრობთ ამის შესახებ?

კი, მართალია. ყველა თავის გზას პოულობს. ზოგი სხვა ენაზე იწყებს წერას. ამის მაგალითები ბევრია, თუნდაც თქვენ მიერ ზემოთ დასახელებული ამინ მაალუფი. რამდენადაც ვიცი, ზურაბ რთველიაშვილი ქართულ ენაზე წერს. მისი რამდენიმე კრებული შვედურადაც ითარგმნა. ის შვედური აუდიტორიის წინაშეც ძირითადად ქართულად კითხულობს თავის ლექსებს. ეგ მართალია, რომ აკუსტიკას მის პოეზიაში და თარგმანშიც განსაკუთრებული დატვირთვა აქვს.

არიან გამომცემლები, რომლებიც სწორედ ასეთ ავტორებს, შვედეთში მცხოვრებ არაშვედურ ენაზე მწერალ ავტორებს, თარგმნიან და ბეჭდავენ შვედურად. მათ შორის არის შესანიშნავი პოეტი და გამომცემელი კრისტიან კარლსონი, რომელმაც გამოსცა ზურაბ რთველიაშვილის ლექსების კრებულის შვედური თარგმანი და მისივე ლექსების კიდევ ერთ წიგნს ამზადებს გამოსაცემად. სხვათა შორის, მანვე თარგმნა და გამოსცა მაია სარიშვილის და ლია ლიქოკელის ლექსების კრებულები შვედურად. ამ საქმეს აფინანსებს ქართული წიგნის ეროვნული ცენტრი.

მე მაინც მგონია, რომ სამშობლოში ყოფნა საუკეთესო წინაპირობაა მწერლის შემოქმედებისთვის. შეიძლება სხვაგვარად იყოს მხატვრისთვის ან მუსიკოსისთვის. არ ვიცი. შვედეთში ცხოვრობენ მწერლები, რომლებიც სხვა ქვეყნებიდან ჩამოვიდნენ და დღეს შვედურად წერენ. ზოგი მათგანი ცნობილი მწერალია შვედეთში. მათი შემოქმედება ხშირად ეხება უცხო ქვეყანაში ჩასული და დასახლებული ადამიანების პრობლემებს. სწორედ ამით არის მათი შემოქმედება საინტერესო. ალბათ იმ ენაზე წერ, რომელი გარემოს ნაწილიც ხარ შინაგანად და ვისთანაც დიალოგი გაქვს. სხვა ენაზე მკითხველთან შესახვედრად კი თარგმანი მშვენივრად ასრულებს თავის საქმეს.

თქვენ მუდმივად ადევნებთ თვალს საქართველოში მიმდინარე პროცესებს. გარკვეულწილად ჩართული ხართ ევროპულ ლიტერატურულ გარემოშიც, მალმოს უნივერსიტეტში. როგორია ლიტერატურული პროცესები ევროპასა და საქართველოში, რამდენად შეიძლება ვისაუბროთ მსგავს პროცესებზე?

ვერ ვიტყვი, რომ ჩართული ვიყო ევროპულ ლიტერატურულ გარემოში. როგორც მკითხველი, არა ვარ აქტიური. ვერც ქართულ ლიტერატურას ვადევნებ თვალს მაინცდამაინც. ლიტერატურის

შესახებ ჩემი ნათქვამი მხოლოდ ზერელე შთაბეჭდილებად უნდა ჩაითვალოს. პოეზიას აქაც ბევრი ქმნის. იქმნება შესანიშნავი საბავშვო ლიტერატურა, ასევე, პროზა, მათ შორის დეტექტიური ჟანრის რომანები. სწრაფად იღებენ მათ ფილმებად, ავრცელებენ, თარგმნიან სხვა ენებზე. ქართულ ენაზეც ბევრი რამ არის ნათარგმნი. ზოგჯერ კიდევ მიკვირს, ასე სწრაფად როგორ თარგმნიან ამხელა რომანებს.

დღევანდელ ინტერკულტურულ ვითარებაში და გაძლიერებული მიგრაციების პირობებში, როცა გლობალიზაცია გარკვეულწილად თრგუნავს ეროვნულს, ინდივიდუალურს, სად ხედავთ ლიტერატურის ადგილსა და ფუნქციას, რა იქნება მომავალში?

მე მჯერა, რომ ქვეყანა მომავალშიც ისეთივე მრავალფეროვანი იქნება, როგორიც ახლაა, „გვაქვს უთვალავი ფერითა“. მოგეხსენებათ, გლობალიზაციამ თან მოიტანა გლოკალიზაციაც, რაც სრულიად ბუნებრივი ამბავია. რაც შეეხება ლიტერატურას, მას ყოველთვის დიდი როლი ჰქონდა კულტურის შექმნაში. დანერგილი ტექსტები აერთიანებდა ხალხებს და რეგიონებს ძველი დროიდანვე. თუ მხატვრულ ლიტერატურაზე ვილაპარაკებთ, არა მგონია, რომ მას რამე საფრთხე ელოდებოდეს. ადამიანი ცნობისმოყვარე არსებაა, ადამიანისთვის კომუნიკაცია სასიცოცხლოდ საჭიროა. ყოველთვის იქნებიან ისინი, ვისაც მოსაყალი და სათქმელი აქვს და ისინიც, ვინც ინტერესით წაიკითხავენ სხვის ნაწერს. რა თქმა უნდა, ბევრი რამეა დამოკიდებული ქვეყნის ეკონომიკურ მდგომარეობაზე. აქვს თუ არა ხალხს წიგნის ყიდვის შესაძლებლობა, აქვს თუ არა გამომცემლობებს მოგების იმედი მხატვრული ლიტერატურის გამომცემისას, აქვს თუ არა მწერალს სურვილი და საშუალება, რომ ყველაფერი ინტერნეტზე ატვირთოს, აქვს თუ არა ყველა მკითხველს ინტერნეტზე წვდომა და ა.შ. მაგრამ ეს კიდევ სხვა საკითხია. ქართული ლიტერატურის არსებობისთვის ყველაზე საშიში, რაც ხდება დღეს, ეს არის საქართველოს მოსახლეობის კლება, რაც ქვეყნის მძიმე მდგომარეობით არის გამოწვეული.

მაინც გვინდა ასეთი კითხვაც დავსვათ: ნოსტალგია ქართველისათვის მძიმეა, ვფიქრობთ, კიდევ უფრო მძიმეა მთიელისათვის. ამავე დროს, ხარტ პოეტი, წერტ ქართულად, გყავტ შვედი მეუღლე, თქვენი შვილები შვედეთში დაიბადნენ. იქ იზრდებიან. ეს დღევანდელი ინტერკულტურული სამყაროს რეალობაა და, ვფიქრობთ, არცთუ ცუდი რეალობა, რადგან სხვადასხვა

ეროვნების ადამიანებს აახლოებს. როგორია თქვენი პოზიცია ამ რეალობის მიმართ და პერსპექტივა შვილების იდენტობასთან დაკავშირებით?

ნოსტალგია ალბათ ყველასთვის მძიმეა. არა მგონია, ქართველისთვის ნოსტალგია უფრო მძიმე იყოს, ვიდრე სხვისთვის. ვერც იმაზე დაგეთანხმებით, რომ მთიელს უფრო ენატრებოდა თავისი ქვეყანა, ვიდრე ბარელს. ნოსტალგიაზე ლაპარაკის უფლება აქვს მას, ვისაც სამშობლოში დაბრუნება აღარ შეუძლია, აკრძალული აქვს ამა თუ იმ მიზეზით, ან სამშობლოში ცხოვრების სახსარი აღარ გააჩნია. სხვებმა კი ნოსტალგიაზე არ უნდა ვილაპარაკოთ. ეს ფარისევლობა იქნებოდა. რა თქმა უნდა, ადამიანს ახსენდება და ენატრება ის ადგილები, ის ადამიანები, რომლებთანაც დრომ თუ მანძილმა დააშორა. ეს ბუნებრივია. ეს სამშობლოდან წაუსვლელებაც შეიძლება მოხდეს. რაც შეეხება ჩემს შვილებს, მათ აქვთ მონატრების განცდა საქართველოს მიმართ, უფრო ზუსტად კი საქართველოს იმ ნაწილის მიმართ, რომელსაც იცნობენ. ეს ჩემი „ბრალია“. მე გავაცანი მათ საქართველო და დავაკავშირე საქართველოსთან. თვითონვე ამბობენ, რომ აქვთ ორი მშობლიური ენა და ორი სამშობლო. ადრე, ოდესღაც, მეგონა, რომ ეს შეუძლებელი იყო. ახლა კი შვილებისგან ვისწავლე, რომ ეს შესაძლებელია. შეიძლება მომავალში შეიცვალოს მათი დამოკიდებულება საქართველოსადმი, მაგრამ ჯერჯერობით ასეა. განსაკუთრებით უყვართ ის სიტბო, რომელსაც საქართველოში ყოფნისას გარშემომყოფებისგან გრძნობენ.

ბოლოს მინდოდა მეთქვა, რომ თამარ ლომიძემ შეადგინა და გამოსცა უცხოეთში მყოფი ქართველი პოეტების კრებული „სამშობლოს სურნელი“ (იხ. ლომიძე 2014). ალბათ ამ კრებულშიც იქნება საინტერესო ტექსტები ამ საკითხების შესახებ. არ შემიძლია ცალკე არ აღვნიშნო სოსო მეშველიანის პოეზია. როგორც ის წერს, სადღაც უცხოეთში, კაფე „ფორტალებას“ წინ, უეცრად ცოცხლდება გვიმრის სუნი და კიდევ ბევრი შორეული მოგონება ბავშვობისდროინდელი ადგილებიდან.

ძალიან მინდა, რომ აქ მთლიანად „ჩავანებო“ მისი ორი ლექსი. ძალიან ბევრი რამ არის აქ ნათქვამი. ველარაფერს დავამატებდი:

*სოსო მეშველიანი, „პატარა მწვანე ქალაქი“
„ჭრიჭინების ჭრიჭინშიც გაკრთება
წრიპინა შუქნიშნების წრიპინი,*

პატარა ქალაქის გარეუბნის შესასვლელთან,
იქ, სადაც ბრმები გადადიან
და კვეთენ ქუჩას
(აქ უფრო სოფლის ხიბლი დაკრავს პატარა ქალაქს).
თუ სულში ბნელა,
რა აზრი აქვს, ახელს თუ ხუჭავს თვალებს მავანი,
დამიჯერეთ, რომ აზრი არ აქვს.

ზოგან საკუთარ თავს ვერ აგნებ, დიახ, აგრე გჭირს!
თუ ხარ რამბლაზე, რუსთაველზე, გინდა არბატზე
აქ კი ისეთი სურნელი აქვს ახლად გაკრეჭილ
გაზონს თივის, რომ
გაბრუებს და თან გაბარბაცებს.

სად გაგაქანა ახლა ფიქრმა, თითქოს ბავშვი ხარ,
ყანის გარშემო ბალახს იღებ, ხბოებს უზიდავ
სინამდვილეში ზიხარ ახლა და ჭვავის მინდორს
უმზერ ალავის პროვინციის ავტობუსიდან.”

სოსო მეშველიანი, „მულმურულას სურნელი“
„აქამდე როგორ ვერ შევნიშნე,
ველური კამის ბუჩქები,
გზატკეცილთან,
ავტომობილთა ნაკადებს შორის,
სადაც დგას კაფე „ფორტალეზა“
და საუბრობენ ტურისტები დამტვრეული ინგლისუ-
რით,
ჩემი სევდა კი უტეხია, როგორც რკინა.
წვიმამ მომანატრა ნორჩი,
სპოროფიტი გვიმრის სუნი
და შხამიან სოკოზე მიმხმარი ლოკოკინა...”

აყვავებული აკაციის ტევრი,
მძიმე, სურნელოვანი სითეთრე,
უსასრულობისკენ რომ გენევა და
უკანასკნელ სურვილს კლავს შენში
მხატვრის, პოეტის –
თავსმოხვეული სრულყოფილება.

სად დაფრინდები ნეტავი ახლა?
ძლივს ამომძვრალო ჰიბიკუსის ვინრო ყელიდან,
გამხმარ ფუნაზე?
თუ, თალუსის ნებოვან ხავსზე?
გაუცხოვდება ღამეები მშობლიურ სოფლის,
ამ იდუმალი ხმებითა და განცდებით სავსე.

უცხო ძალღი ყეფს, უცხო ხმაზე, ნაცნობ ეზოდან,
ბავშვობაში რომ სხვა ძალღი ყეფდა.
ჩემი მონყენა სულ არ არის უმიზეზო და
სულში მიმხმარი შხამიანი ბაყაყის ლორწო,
უცხო ძალღი ყეფს, უცხო ხმაზე,
ა, იმ ეზოდან,
შორს, ექოებად რომ ასკდება ქარაფის ორწოხს."

ირაკლი კაკაბაძე (იაკი კაბე)¹ პოეტი, თურქეთი

საქართველოში ბევრ სფეროში მოღვაწეობდი: საგანმანათლებლო სისტემაში, ჟურნალ მასწავლებლის" რედაქტორის მოადგილედ. საინტერესოა, როგორია შენი ცხოვრება თურქეთში, როგორ შეეგუე ემიგრაციას. როგორც ვიცით, სტამბოლში გახსენი პატარა კაფე „გალაკტიონი“. შენს შემოქმედებაში რა ხდება?

ემიგრაცია ჩემი შემოქმედებისთვის დამაბრკოლებელი აღმოჩნდა. ემიგრაციაში, საქართველოსგან განსხვავებით, ორმაგი შრომა გინევს. აქ არავინ გყავს და ყველაფერზე თვითონ გინევს ზრუნვა. მე თუ რაღაცას ვწერ, ვწერ სამზარეულოში, რადგან დილიდან სალამომდე აქ ვარ, მე თვითონ ვარ მზარეული. ჩემი მთლიანი დრო მიაქვს ასეთ შრომას, ყოფით საკითხებს, მაგრამ, ბუნებრივია, მაინც რაღაცას ვცდილობ, ვწერ და რაღაცა გამომდის. მაგრამ ისეთი პროდუქტიული აღარ ვარ, როგორც საქართველოში ვიყავი. ვწერდი წიგნს, მაგრამ როცა მთლიანად აქეთ გადმოვედი და აქ დავიწყეთ ცხოვრება, ვეღარ გავაგრძელე წერა. ამ კაფეს გარდა, გვაქვს ქართული ენის კურსებიც, სადაც ვასწავლი, 20-მდე სტუდენტი გყავს და ცოტა ხანში გავაგრძელებთ. ამასაც დიდი შრომა მიაქვს, რადგან სახელმძღვანელოები არ გვაქვს და ყოველი გაკვეთილის მასალებს მე თვითონ ვამზადებ. დროის სიმცირეს ვგრძნობ, თორემ თავად სტამბოლი იდეების მხრივ ძალიან მნიშვნელოვანი და საინტერესოა. თან ასფურცელასავით არის და ყოველ ჯერზე ახალი იდეებია, ახალი აღმოჩენებია, სხვანაირი ესთეტიკის ქალაქია. პალიმფსესტივით არის, ყოველდღე ახალ შრეს აღმოაჩენ. წესით, ეს წერაში ხელს უნდა გინჟობდეს, მაგრამ მე ვერ ვიცლი. თუმცა ახლა მაინც მოვაბი თავი რაღაცას და წიგნიც მზად მაქვს გამოსაცემად. ზოგი ლექსი გამოუქვეყნებელი მქონდა, რომლებსაც ხელახლა გადავხედე, ზოგი მინიმალისტური ლექსი აქ დავწერე, სამზარეულოში. წიგნს ჰქვია „სამწერტილები“, გამომცემლობა „ინტელექტი“ გამოსცემს.

სტამბოლში საცხოვრებლად გადასვლა რომ გადაწყვიტე, ამას სოციალურ ქსელებში დიდი რეზონანსი მოჰყვა. იგრძნო-

---

¹ ესაუბრა ნინო პოპიაშვილი

ბოდა დანანება და გულისწყვეტა, რომ კიდევ ერთი ძვირფასი ადამიანი ტოვებს თბილისს, კიდევ ერთმა ნიჭიერმა ადამიანმა განიცადა იმედგაცრუება ჩვენი უპერსპექტივობით. ეს იყო, როგორც შენც ამბობ, მოფიქრებული ნაბიჯი. რა იქნება შემდეგი ნაბიჯი?

საქართველოშიც ვიყავი რალაც რუტინაში, მაგრამ ეს იყო სფერო, რომელიც მიყვარდა, რომელიც ვიცოდი. უნივერსიტეტის პირველი კურსიდანვე ვმუშაობდი მასწავლებლად, გარკვეული გამოცდილებაც დამიგროვდა. მუშაობამ აქტიურ პერიოდში მომიწია, იყო რეფორმები, ახალი ხედვები და მე ეს მომწონდა. ბევრჯერ შეიცვალა პოლიტიკური ვითარება, მაგრამ ეს მე და ჩემს სფეროს არ შეგვხებია. ბრძოლა არ მიწევდა, ჩემს შრომას ყველა აფასებდა. თუმცა ბოლო დროს უკვე სიტუაცია რადიკალურად შეიცვალა და მივხვდი, რომ რალაც ახალი, ჩემი ფინანსური მდგომარეობის შესაბამისი, უნდა მომეძებნა. ერთ-ერთი გამოსავალი იყო ემიგრაცია, რასაც ყოველთვის ახლავს სირთულე. ყველაზე ახლოს საქართველოსთან არის თურქეთი, თან ჩემი მეუღლის ძმა აქ ცხოვრობს. აქ უკვე რამდენჯერმე ვიყავით, აქაურობას ასე თუ ისე ვიცნობდით, თურქეთზე პატარა ნიგნიც მქონდა დანერილი, ჩემმა მეუღლემ ბრწყინვალედ იცის თურქული და გადავწყვიტეთ აქ ჩამოსვლა. ისეთ ყოფით რუტინაში ვარ ჩართული, რომ ძალიან რთულია იმის თქმა, რა იქნება შემდეგი ნაბიჯი და საით წავალ. ჯერ ერთი წელია, რაც საცხოვრებლად ჩამოვედით. მაგრამ მაქვს დროის კარგვის ავადმყოფური შეგრძნება. ასე მგონია, რომ დროს უაზროდ ვკარგავ. ვნახავ თუ არა თავისუფალ დროს, მაშინვე მიწადა, რომ რალაც ჩავინერო, რალაც ჩავინიშნო. ლეგენდები რომ არის, ხელსახოცებზე დანერილი ტექსტები... ზუსტად ასე ვარ, მაგრამ მერე ისევ რალაც ხდება და გადავდებ ხოლმე და მერე ის მუხტიც იკარგება. სტამბოლი ჩემთვის ყოველთვის იყო შთამაგონებელი ქალაქი და ახლა ამ მხრივ დაიხურა ჩემთვის. ალბათ იმიტომ, რომ მაშინ სტუმრად ჩამოვდიოდი და ფიქრის დრო მქონდა. ერთადერთი სურვილი მაქვს, რომ კაფე „გალაკტიონმა“ მოგვცეს იმის საშუალება, რომ დამხმარე ავიყვანო და სამზარეულოდან გამოვიდე, სტუმრებთან მეტი ურთიერთობის საშუალება მქონდეს, გავაცნო მათ ქართული კულტურა, ქართული ლიტერატურა. ასევე ქართულის კურსები სხვაგანაც გავაკეთოთ. აქ მრავალრიცხოვანი ქართული ემიგრაციაა და ჩემი ოცნებაა დავეხმარო ემიგრანტების შვილებს, რომლებსაც ფინანსური ხელმოკლეობის გამო არ აქვთ განათლების მიღე-

ბის საშუალება, პირველ რიგში კი, ვასწავლოთ მათ ქართული ენა, ან თუნდაც საკვირაო სკოლა მაინც გავაკეთოთ. ეს შეიძლება დიდი ოცნებები და მიზნები არ იყოს, მაგრამ ამაზე სულ ვფიქრობ.

რა მოსდის ინდივიდის იდენტობას ემიგრაციაში? გლობალიზაციამ, ტექნოლოგიურმა სიახლეებმა თითქოს ემიგრაცია გააიოლა. როგორ ხედავ აქ შენს იდენტობას?

თუ გინდა თავი გაიტანო და თან შემოქმედებაც არ დაივიწყო, ასმაგი შრომა გინევს. ასევე კრიტიკის მიმართაც უფრო მგრძნობიარე ხდები, ვიდრე სამშობლოში იყავი. ყველა ხომ ვერ ხედავს, რა დღეების, რა წუთების ფასად გინევს წერა. შენს სამშობლოს შორიდან რომ აკვირდები, პატრიოტული შეგრძნებები კიდევ უფრო გიმძაფრდება, ყველაფერს უფრო მტიკინეულად განიცდი. აქ გრძნობ, რომ შენ არ ხარ მარტო, რომ შენ წარმოადგენ შენს ქვეყანას, შენს ხალხს. ამას ახლა ჩემს თავზე ვამბობ, მაგრამ ბევრი ცუდი მაგალითიც ვიცი, მათ შორის, თურქეთშიც. ამიტომაც გინდა, რომ შენი ხალხი, შენი ქვეყანა უკეთესად წარმოაჩინო. თუნდაც ეს იყოს ქართული სამზარეულოს პოპულარიზაცია, რასაც ჩვენ ახლა ვაკეთებთ. სწორედ ამით ვინარჩუნებ ჩემს ეროვნულ იდენტობას და კავშირს სამშობლოსთან.

ლიტერატურულ მოვლენებს თუ ადევნებ თვალს?

კი, რა თქმა უნდა, საქართველოში როცა ვცხოვრობდი, არ არსებობდა არცერთი ლიტერატურული გამოცემა, რომელსაც არ ვკითხულობდი. მე სხვის დანერილს ყოველთვის ვკითხულობ და ახლაც ვადევნებ თვალს, როგორც ვახერხებ.

მიგრაციისა და ლიტერატურული შემოქმედების ურთიერთდამოკიდებულებას ბევრი რამე განსაზღვრავს. აქ არის ენის საკითხი. ამ პრობლემას ყველა სხვადასხვანაირად ჭრის. ზოგი მშობლიურ ენაზე აგრძელებს წერას, ზოგი მიმღები ქვეყნის ენაზე გადადის. მაგალითად, თანამედროვე ავტორმა, ზურაბ რთველიაშვილმა, შექმნა აკუსტიკური პოეზია, რათა თავისი შემოქმედება შვედებისა და სხვა ევროპელი ხალხებისათვის მიეწოდებინა.

თურქულად მე არაფერი დამინერია, თუმცა ვფიქრობდი და ვფიქრობ თურქულიდან ქართულად ვთარგმნო და დავიწყე კიდევ ნაზიმ ჰიქმეთის თარგმნა, თუმცა დროის სიმცირის გამო ველარ გავაგრძელე. თურქულად არც დამინერია და ვერც დავწერ, ჩემი ლექსებიც არ არის თურქულად თარგმნილი. ეს ძალიან დიდი ქვე-

ყანაა, ძალიან ჭრელი ლიტერატურული გარემოა. თურქულ ლიტერატურულ წრეში მე ჯერჯერობით არ შევსულვარ.

ნიგნი, რომელიც დაიწყო: რაზეა ეს ნიგნი და ახლა რა ეტაპზე ხარ?

ბევრი ფიქრის შემდეგ ამ ნიგნს დავარქვი „გამოსვლის ნიგნი“, აფხაზეთიდან ნამოსულთა სევდაზეა, მე ხომ წარმოშობით აფხაზეთიდან ვარ. პროზაული ტექსტია, მცირე რომანი. დიდი ნაწილი დაწერილი მაქვს, მაგრამ ვერ ვასრულებ.

ქეთევან გუჯაბიძე¹: მუსიკოსი, მწერალი, გერმანია

ქალბატონო ქეთევან, თქვენ 20 წელზე მეტია გერმანიაში ცხოვრობთ და მოღვაწეობთ. რატომ გერმანიაში? გაიხსენეთ თქვენი ჩამოსვლის პირველი დღეები, კვირები, თვეები.. თავიდანვე აპირებდით გერმანიაში დაფუძნებას?

თავიდან გერმანიაში არც არავინ აპირებდა დარჩენას და დაფუძნებას, ორკესტრის სამუშაო ხელშეკრულება წლიდან წლამდე გრძელდებოდა და არავინ იცოდა, სად იქნებოდა რამდენიმე თვეში.

ჩამოსვლის პირველი დღეების და კვირების გახსენება ჩემთვის ძნელიცაა და ადვილიც: ადვილი იმიტომაა, რომ მაშინ დღიურებს ვწერდი, ძნელი კი იმიტომ, რომ ძალიან გამიჭირდა უცებ მშობლების, დედამამიშვილების, მეგობრების და სამსახურის გარეშე დარჩენა. ამას დაემატა ენის უცოდინრობა და კლიმატის შეცვლის გამო ჩემი პატარების გაუარესებული ჯანმრთელობა.

თავიდან მიწის სართულზე, ერთ ოთახში ვცხოვრობდით, რომლის ბინად მოხსენიება დიდი პატივი იქნებოდა მისთვის. სამზარეულოს მაგივრობას ერთი პატარა მაგიდა, ამ მაგიდაზე მოთავსებული ერთკამფორიანი ელექტროქურა და ერთი ონკანი გვინევდა, რომელშიც ჭურჭელიც უნდა გამერეცხა, სარეცხიც და პირიც იქ უნდა დაგვებანა. სარეცხის გაშრობა კი შემოსასვლელში უნდა მომეხერხებინა; ტუალეტი იყო სარდაფში, საშხაპე კი საერთოდ არ გააჩნდა, საბანაოდ მეგობრებთან დავდიოდით. გვეძინა იატაკზე დადებულ მატრასებზე, რადგანაც ერთადერთი გასაშლელი დივანი, რომელზეც ბავშვებს ვაძინებდით, მალევე წაიღო მისმა მფლობელმა.

იმდენია გასახსენებელი, თანაც მძიმე, რომ მირჩევნია, არ გავიხსენო.

ჩამოსვლიდან სამი თვის შემდეგ შევედით ნორმალურ სამოთახიან ბინაში, ბავშვებს ვუთხარი, კედლებზე არაფერი დახატოთ, ერთ წელიწადში აქედან უნდა წავიდეთ-მეთქი.

ჩვენი მთელი ავლა-დიდება მამუკამ ნაჩუქარი ველოსიპედით გადმოიტანა, ეგ იყო ჩვენი მთელი ტრანსპორტი. ეს ავლა-დიდება და სიმდიდრე კი ზემოხსენებული ორიოდ მატრასი, ორიც ჩემოდა-

---

¹ ესაუბრა ნინო პოპიაშვილი

ნი და უამრავმფლობელგამოცვლილი, მოცუცქნული და სტიკერ
ბით კედლებაჭრელებული მაცივარი იყო, რომელმაც ცხოვრების
გან მეტ განსაცდელს ველარ გაუძლო და სულ მალე დამსახურ
ბულ პენსიაზე გავიდა.

ამ წლებზე საუბრისას არ შეიძლება, რომ ჩვენი მაშინდელი მ
ზობლები არ გავიხსენო, რამდენადაც ყველაზე დიდი სინათლე მა
გახსენებას მოჰყვება. მთელმა სადარბაზომ დადებითი განწყობ
მიგვიღო, განსაკუთრებით კი ჰილდე და ერვინ ვარტენფელზერ
ბმა, უფალმა გაანათლოს მათი სული. ისინი იყვნენ შემდგომი ან
წლის გამავლობაში ჩვენი დედ-მამა, ბებია-ბაბუა, დედამთილ-მ
მამთილი, ბიძა-ბიცოლა-დეიდა-მამიდა, თოვლის ბაბუა და აღდგ
მის კურდღელი. მადლობელი ვარ ღმერთის, ეს ხალხი რომ გამო
ვიგზავნა მეზობლად და მფარველად. მათ მოგვცეს პირველი ავ
ჯი: გასაშლელი დივანი და მაგიდა, გამაზრდევინეს შვილები, მა
ვდიდნენ საქმელს ავადმყოფობაში, გვერდში გვედგნენ მხიარულ
ბასა და გაჭირვებაში. ფრაუ ჰილდე დამეხმარა ენის შესწავლამ
გერმანიის ყოფისა და ცხოვრების გაგებაში... და როცა მოულო
ნელად ჩემი ფეხმძიმობის ამბავი გავიგე, სწორედ ჰილდე იყო
ერთადერთი ადამიანი, რომელმაც მითხრა: ნუ გეშინია, მე შენთ.
ვარ, მე მოგეხმარები და გაგაზრდევინებ მაგ ბავშვს, ოღონდ შე
ცუდი არაფერი იფიქროო და შეასრულა კიდეც. მის სიკეთეს რა ჩ
მოთვლის...

თქვენ და თქვენი მეუღლე, ორივე მუსიკოსები ბრძანდები
ცნობილია, რომ ხელოვნებისათვის მუდმივად საჭიროა კომ
ნიკაცია, კულტურული კავშირები, ურთიერთობები. როგო
ფიქრობთ, რაში დაგეხმარათ ევროპა? იყო ეს დახმარება?

ჩემი მეუღლის სამსახურში არსებობენ ადამიანები, რომელ
მოვალეობაა კულტურული კავშირების დამყარება და კომუნიკ
ცია. ურთიერთობები თითქოს თავისთავად აღმოცენდა, რამდენ
დაც ხელოვნება ხალხს იზიდავს. ორკესტრის ბედ-ილბალი უშუ
ლო გავლენას ახდენდა ჩვენი ოჯახის ცხოვრებაზე. ეს არ იყო მა
ტივი პროცესი. თავიდან არა უშავდა, ხელფასის სიმცირის მოუ
დავად, მაინც რაღაცას ვახერხებდით. ქალბატონი ლიანა ისაკა
ნასვლის შემდეგ კი შეიქმნა გაურკვეველი სიტუაცია, ძალიან გა
ვიჭირდა, განსაკუთრებით, ფინანსურად. კრიზისიდან გამოსვლ
კარგა ხანი დასჭირდა, მაგრამ ორკესტრმა თავისი პროფესიო
ლიზმისა და სწორედ კულტურული კავშირების მეშვეობით გაუ
ლო ამ კრიზისს.

რაში დაგვეხმარა ევროპა? ორკესტრს დაეხმარა თავის გადარჩენაში. შეგვინარჩუნა ოჯახები, მოგვცა სოციალური დახმარება, ჯანმრთელობის დაზღვევა და ხელფასი, რომლითაც თავსაც ვინახავდით და მისი სიმცირის მიუხედავად, ნათესავებსაც ვეხმარებოდით საქართველოში. მარტო ის რად ღირდა, რომ იქით მისახედი და სარჩენი არ ვიყავით. სიკეთეს დანახვა უნდა. თუმცა ზეცა ყოველთვის უღრუბლო არ იყო, უამრავი გაჭირვება გამოვიარეთ, მაგრამ დამოუკიდებლად ცხოვრების შესაძლებლობა მოგვეცა. ცხრა წლის მერე, როცა ბავშვებიც წამოიზარდნენ და ენაც უკვე საკმარის დონეზე ვისწავლე, დავინწყე მუშაობა მეზობელ პატარა ქალაქში კერძო მუსიკალურ სკოლაში, სადაც მეგობრის რეკომენდაციით მიმიღეს. ბოლო სამი წელია სახელმწიფო სკოლაშიც ვმუშაობ.

მუშაობის პირობები და მეთოდები ძირფესვიანად განსხვავდება იმისაგან, რასაც ჩვენ სამშობლოში შეჩვეულები ვიყავით. აი, ეს საკითხი ნამდვილად თავიდან გვექონდა სასწავლი. მუსიკის სწავლების საბჭოთა, ფაქტიურად კი რუსული, მეთოდი აქაურ გარემოში კრახისთვის განწირული აღმოჩნდა. მომინია ევროპული მეთოდების ძიება და ადგილის კურდღლის ადგილის მწევრით დაჭერა.

რა თქმა უნდა, ეს იყო დახმარება. ევროპა დაგვეხმარა ისე, როგორც მას შეეძლო და როგორც მას ესმოდა, "ხელი გაანძრიე და გეშველებას" პრინციპით. ევროპამ მოგვცა თავის გადარჩენის საშუალება და ეს იყო ძალიან დიდი დახმარება.

ჩვენ გვაინტერესებს იდენტობის ტრანსფორმაცია მიგრაციაში. რა გავლენები შემოდის, რა ხდება მიგრანტი ინტელექტუალის სულიერ სამყაროში. შეგვიძლია ვისაუბროთ გავლენებზე? რა გავლენა მოახდინა თქვენზე გერმანიაში ცხოვრებამ ყოფით და სულიერ ასპექტებში?

მიგრაცია ანუ საცხოვრებელი ადგილის გამოცვლა და აბსოლუტურად უცხო გარემოში მოხვედრა, თანაც დიდი ხნით, რა თქმა უნდა, დიდ გავლენას ახდენს ნებისმიერი ადამიანის სულიერ სამყაროზე.

პირველ რიგში, ეს ეხება გარეგნულ საქციელს: ქუჩაში მოძრაობის წესებს, მოქცევას სუფრასთან, მაღაზიაში, ბაზარში... ურთიერთობას ნაცნობებთან, მშობლებისა მასწავლებლებთან, მასწავლებლის – მოწაფეებთან... ყველაფერს ვერ ჩამოთვლის კაცი. შემდეგ ეს გარეგნული საქციელი შინაგან მოთხოვნილებაში გადადის. მაგალითად, დარეკვისას საუთარი სახელის თქმა, მისალმება

მძლოლთან და მოლარესთან, და რაც მთავარია, ჭორაობის დავინ-
ყება. აქ სამსახურის შინაგანანესშიც კი წერია: ერთმანეთთან საუ-
ბარი ერთმანეთზე ლაპარაკის ნაცვლად! აქ მშობელთა საერთო
კრება მხოლოდ საორგანიზაციო საკითხებზე ტარდება. მოსწავლე-
თა კერძო მაგალითები არასდროს განიხილება სხვა მშობლის თან-
დასწრებით, ეს მკაცრად ინდივიდუალური საუბრის თემაა. ვფიქ-
რობ, რომ ჩვენებული მშობელთა კრებები, როცა ყველა ყველას ამ-
ბავს იგებს, ანდა, მასწავლებელთა კონფერენციები, სადაც თითო-
ეული მონაწილის მიღწევა-შეცდომებზე საერთო მსჯელობა მიდის,
ცოტა სხვანაირი ფორმით უნდა წარიმართოს. მაგალითისთვის
ვიტყვი, რომ საქართველოში ჩემმა ერთმა მეგობარმა სწორედ რომ
მაგ პედსაბჭოს გამო დაანება თავი მუსიკის მასწავლებლობას.

თავიდან უცნაურად გეჩვენება, მაგალითად, ის, რომ სტუმრად
ყოფნისას მაგიდაზე საჭმელი და სასმელები ალაგია, უნდა ადგე და
მოიტანო.. ქორწილშიც კი, მაგიდაზე შემწვარ- მოხრაკულების გო-
რა კი არ დგას, არამედ ერთი ძირითადი სადილი ფიგურურებს და
ქეიფი შეიძლება სუფით დაიწყოს... თუ მასპინძელმა შენთვის სა-
კუთარი ხელით გამოაცხო ნამცხვარი, ის უფრო დიდ პატივისცე-
მად ითვლება, ვიდრე საცხობის უძვირფასესი ტორტით გამასპინ-
ძლება... მერე ხვდები, რომ სართულებად დალაგებული საჭმელი,
რომლის დიდ ნაწილსაც ორი დღის მერე გადაყრა ემუქრება, ჯობ-
და საერთოდ არ მომზადებულიყო... ასევე ჯობია, სასმელის მოსა-
ტანად ადგომა დაგჭირდეს, ვიდრე ხელის გაწვდენაზე გედგას,
რადგან სწორედ ამ გავლისას ხვდები, თუ რა დონეზე ხარ ნასვამი
და რამდენად გეხალისება ჭიქა ღვინისთვის ადგე და თავი შეიწუხო.

ყოფით ასპექტში ჩემთან შეიცვალა ის, რომ ჩემს ცხოვრებაში
დაგეგმვამ და პუნქტუალობამ დაიჭირა კიდევ უფრო დიდი და
მნიშვნელოვანი ადგილი. ამიხდა ჩემი მეტსახელი "გერმანელი",
რომელიც ჩემმა მანესტრომ, ბატონმა ლუარსაბ იაშვილმა გაკვეთი-
ლებზე ზუსტად გამოცხადების გამო შემარქვა. :)

სულიერ ასპექტში შეიცვალა ის, რომ უფრო მიმტევებელი და
ტოლერანტი გავხდი როგორც მონაფეების, ისე მეუღლის და შვი-
ლების მიმართ. ასევე არ ვარ კრიტიკული ჩემი შვილების მეგობარი
გოგონების მიმართ. იმედია, რომ ჩემი მომავალი რძლებისთვის არ
ვიქნები "დედამთილი" ქართული კლასიკური გაგებით.

და საერთოდ, ეტყობა, რომ ჩემი მენტალური სტერეოტიპი ერ-
თობ მოქნილად მოქმედებს: ქართული იდენტობის გამო კონფლიქ-
ტი ჯერ არავისთან მქონია, ყოველ შემთხვევაში, მე ასე ვფიქრობ.

საქართველოში ცხოვრების დროს თქვენ აქვეყნებდით ლექსებს. წერა გერმანიაშიც განაგრძეთ. ძალიან დამაფიქრებელია თქვენი ლექსი „ემიგრანტი“... თითქოს იქ, სადაც მუსიკა საკმარისი არ არის, სიტყვებს, ლექსებს, ტექსტებს მიმართავთ. როგორც ვიცო, გაქვთ გამოუქვეყნებელი ტექსტებიც. აპირებთ ამ მიმართულებით მუშაობას?

საქართველოში მცირე რაოდენობის ლექსები მაქვს გამოქვეყნებული. კონსერვატორიაში სწავლისას კი მქონდა ერთი პოეზიის სალამო, რომლის ორგანიზებაში ციციწო ფალავანდიშვილი მომეხმარა. კომპოზიტორებმა: ზაზა მენთეშაშვილმა და მერაბ მამულაშვილმა დაწერეს მუსიკა, მღეროდნენ და ანსამბლში უკრავდნენ ჩვენი საერთო მეგობრები, რეჟისურით დაგვეხმარა თინა ჭაბუკიანი, სალამო რამაზ იოსელიანს მიჰყავდა... უღრმესი მადლობა ყველას და თქვენც, კარგი დრო გამახსენეთ.

შემდეგ კი ჩემს ოჯახში ტრაგედია დატრიალდა: ავტოკატასტროფის შედეგად დაეკარგე სამი უსაყვარლესი ადამიანი: დეიდა, მისი მეუღლე და ბიძოლა, რომელიც ჩემი უფროსი მეგობარი, ჩემი ლექსების პირველი მკითხველი და შემფასებელი იყო. ჩემი პირადი დრამა კიდევ უფრო გაამძაფრა იმან, რომ მეც იმ მანქანით უნდა მემგზავრა, მაგრამ უცებ აღმოჩნდა, რომ ამ დღეს გამსვლელი კონცერტისთვის რეპეტიცია უნდა გამეგლო... ეს ტრაგედია, ოღონდ პირველ პირში დაწერილი, თითქოს წინასწარ მქონდა აღწერილი ჩემს ციკლში "ფიქრები სადღესასწაულო მაგიდასთან". გამოვიდა, რომ ტრაგედია ვინინასწარმეტყველე. ამ აზრმა ისე დამტანჯა, რომ გადავწყვიტე, თუ ლექსების წერაზე ხელს საბოლოოდ ვერ ავიღებდი, ნამდვილად შევამცირებდი და გადავიდოდი უფრო "უნყინარ" საქმეზე – მოთხრობებსა და ნოველებზე.

თქვენ შეიძლება შეამჩნიეთ, რომ ზოგიერთი ჩემი ლექსის ავტორი ყოველთვის არ არის ქალი, ზოგჯერ ის ჩემში არსებული მამაკაცური სანყისია. ასეთებია: "ვიოლინოს ოსტატი", "მახსოვს, მითხარი, ნუ მჩუქნიო ქარვისფერ ვარდებს", "ემიგრანტი"... ეს უკანასკნელი დილით დაიწერა, წესიერად არც კი მაცალა გაღვიძება. ახლა ვფიქრობ, ვაითუ ისევ ჩემი ბედი დავწერე წინასწარ...

ვნერ მხოლოდ მაშინ, როც არდაწერა არ შემიძლია, ანდა, რა უნდა დავწერო, საქართველოში იმისთანა ახალგაზრდობა წამოვიდა, ისეთ შესანიშნავ ლექსებს წერენ, ჩემები რა მოსატანია.

თუმცა კიდევ მიცდიან უჯრაში ჩაკეტილები... ლექსებიც და მოთხრობებიც. ერთი მათგანი, სახელად "ჯერ კიდევ არ არის გვი-

ან", რომელიც აბორტის საშინელებაზეა, ასე 15 წლის წინ დავეწერე, მაგრამ არ გამომიქვეყნებია, რამდენადაც ვიცოდი, რომ დაბეჭდვის შემთხვევაში ჯვარს მაცვამდნენ ქალებიც და გინეკოლოგებიც. თავის რიგს ელოდება ციკლი "თეთრი ლექსები სიყვარულზე"; ნარკვევი ანტუან სენტ-ეკზოპერის შესახებ წამეშალა. მაქვს მინიატურები. ჩანაფიქრი ბევრი მაქვს, მაგრამ ამჟამად ძალიან დაკავებული ვარ სამსახურშიც და სახლშიც, ვწუხვარ, რომ რედაქტირებისათვის ვერ მოვიცალე. იმედია, მოვასწრებ საპენსიო ასაკამდე. მერე დავსხდებით მე და ჩემი ბავშვობის მეგობარი, ფატი ანთაძე, და მოვამზადებთ გამოსაცემად, თუ ღირსად ჩავთვალეთ, რასაკვირველია...

თქვენ აქტიურად მუშაობთ, თქვენი მეუღლე მოქმედი მუსიკოსია, თქვენი ვალდებულებები არა მხოლოდ პროფესიულ სფეროს მოიცავს. სამი ვაჟის დედა ბრძანდებით და ოჯახში ერთადერთი ქალბატონი... ვფიქრობ, ამდენი როლი არ არის მარტივი. როგორია თქვენი ჩვეულებრივი დღე?

როგორც ყველა დიასახლისის, ჩემი ცხოვრებაც დიდად იყო მეუღლის სამსახურსა და შვილების ასაკზე დამოკიდებული. თავიდან, სანამ ქალბატონი ლიანა იყო ორკესტრის დირიჟორი, ჩემი მეუღლე კვირების განმავლობაში არ იყო შინ. როცა დირიჟორი შეიცვალა, ორკესტრი უფრო მოკლე გასტროლებზე გადავიდა. ამასობაში ბავშვებიც გაიზარდნენ და მეგობრებიც ასაკში შევიდნენ, ცხოვრებაც კალაპოტში ჩადგა.

ის, რომ ოჯახში ერთადერთი ქალბატონი ვარ, ჩემთვის უკვე პრობლემას აღარ წარმოადგენს, რამდენადაც მზარეულობა ყველას ეხერხება. მამუკა წარმოშობით მთიული კაცია და ხინკლის გაკეთება მისი საყვარელი საქმეა, ხარჩოს გაკეთებაც ეხალისება და თევზის შეწვაც. ზოგჯერ, სამსახურიდან გვიან დაღლილი რომ მოვალ, გავიხედავ და სამზარეულოში ცხელი ხინკალი მელოდება. დამეთანხმებით, რომ ძალიან სასიამოვნოა. ბავშვებმა საქმლის მომზადება სკოლაში ისწავლეს. თავიდანვე ესმოდათ ჩემგან, რომ თავისა და ბინის მოვლას პატარაობიდანვე უნდა შეეჩვიონ. ასეც მოხდა. არცერთს არ ეთაკილება კარტოფილის შეწვა, ოთახის დალაგება.

ჩემი ჩვეულებრივი დღეები საკმაოდ განსხვავდება ერთმანეთისაგან, რამდენადაც ჩემი სამუშაო საათები არათანაბრად არის განაწილებული. ერთი სიტყვით თუ დავახასიათებ, ესაა მართლმართლი. სამსახურის გარეშე ცხოვრება არ შემოიძლია. ცხრა წელი ვიყავი

უმუშევარი და, მიუხედავად იმისა, რომ შინ ოჯახსა და სამ ბავშვს ვუვლიდი, ინტელექტუალურმა პაუზამ კინალამ გამაგიჟა. ასე მეგონა, რომ ჟანგი მჭამდა.

სამსახურის დანყების შემდეგ მივეჩვიე ყველაფრის სწრაფად და რაციონალურად კეთებას, მაგრამ არდადეგებსა და დღესასწაულებზე ძალიან მიჭირს, განსაკუთრებით კი ახალწლის წინ. თვალწინ მიდგას, როგორ ვიკრიბებოდით ბორჯომში ბებია-ბაბუასთან მათი შვილები და შვილიშვილები, ბიცოლა ფხალს კმაზავდა, დეიდა ალაგებდა, დედა ხაჭაპურისთვის ცომს ზელდა, ბებია ნამცხვრებს აცხობდა, ბაბუა საგოზინაყე ნიგოზს ჭრიდა, მამა გოჭს ტრუსავდა, ბიძას სასეირნოდ მივყავდით... ჩვენ კი, ბავშვები, ყირაზე გადავდიოდით.

ახლა კი მე ვარ საკუთარი თავის დედაც, მამაც, ბიცოლაც და დეიდაც. ჩემი ფრაუ ჰილდე უკვე რვა წელია, რაც გარდაიცვალა, ბიჭები მეგობრებთან გარბიან, მამუკა მუშაობს, მე კი კომპიუტერით ვუსმენ საქართველოს ამბებს, რამდენიმე დღეზე გავანანილებ საახალწლო სამზადისს და მივყვები ჩემს გეგმას ნაბიჯ-ნაბიჯ... ხან ნათესავი ან მეგობარი შემეხმინება სკაიპით, ხან – მე დავრეკავ სადმე და ასე თითქოს სახლობანას ვთამაშობ და ვცდილობ, რომ მეგობრები და ჩემთვის ძვირფასი ადამიანები ისევ ჩემს გვერდით ვიგულო...

ინტელექტუალური მიგრაციის დროს ბევრი ფაქტორი აფერხებს სრულ ინტეგრაციას. იდენტობის მძაფრი შეგრძნებები, ენობრივი ბარიერი, ნოსტალგიური ფაქტორი და სხვა როგორ იყო თქვენს შემთხვევაში? რამდენად ადვილი იყო და რამდენად ადვილია თქვენთვის სამშობლოს გარეთ ცხოვრება?

ადვილი არც ახლა არის და არც არასდროს ყოფილა. თუ გახსოვთ, კინოფილმ "წუთისოფელში" რომაა ერთი გმირი, რომელიც თავის სათქმელს მუდამ ერთი და იმავე ფრაზით იწყებს: "მე რომ ოსმალეთში ვიყავი..." და ფილმის ბოლოს ამოთქვამს კიდევ სათქმელს, ნეტა, მართლა ვიყავი ოსმალეთში თუ დამესიზმრაო.

რალაც მსგავს მდგომარეობაში ვარ მეც. საქართველოში ყოფნისას გერმანია სიზმარივით მახსოვს, ე.წ. "ცოცხალი" სიზმარივით, მაგრამ გერმანიაში საქართველო არასდროს "სიზმრად" არ იქცევა, ის უხილავი გარსივით დამყვება ყველგან, ფეხქვეშ ისევ ჩემს მიწას ვგრძნობ, თითქოს საქართველოს ჰაერით ვსუნთქავ. ქართულად ვაზროვნებ. მხოლოდ სხვა ენაზე ვლაპარაკობ.

საკმაოდ გაორებული სიტუაციაა, მაგრამ ეს ჩემზე დამთრგუნავად არ მოქმედებს, უფრო თავდაცვას ჰგავს.

თავდაცვა კი ნამდვილად ძალზე აქტუალური რამაა ჩემთვის. ნოსტალგიამ ყველანაირად მიაგო "პატივი" ჩემს ჯანმრთელობას მთელი თავისი მრავალფეროვანი პალიტრით და გამოვლინების სახეთა სიმრავლით, არაფერი დაუკლია.

იდენტობის მძაფრი შეგრძნება მართლაც აფერხებს სრულ ინტეგრაციას და კიდევ კარგი, რომ აფერხებს. ამ იდენტობამ მოიყვანა აქამდე ფერეიდნელების ქართული სული.

თანამედროვე მსოფლიოში კი, როცა ინტერნეტმა ასე დაამოკლა მანძილები, როცა საზღვარგარეთ სამუშაოდ და სასწავლებლად წასვლა სრულიად ნორმალურ ამბად იქცა, ინტეგრაციასან ერთად ეროვნული იდენტობის შენარჩუნება ერთდროულად ადვილიც გახდა და ძნელიც. გერმანიაში იდენტობის შეცვლას არავინ ითხოვს, საკმარისია, რომ გარეგნულად თვალშისაცემად არ გამოიყურებოდე და ენას ნორმალურ დონეზე ფლობდე.

ჩემს შემთხვევაში ენობრივი ბარიერი მართლაც ხელისშემშლელი ფაქტორი იყო. ახალჩამოსულებს ქალაქის გამგეობა დაგვებმარა საწყისი განათლების მიღებაში, სამი თუ ოთხი თვე დავდიოდით კურსებზე, რამაც ამ პრობლემის გადაწყვეტაში დიდი გარდატეხა ვერ შეიტანა, რამდენადაც ამ კურსების გაგრძელებისთვის საჭირო თანხა ჩვენ არ გვექონდა. ძირითადად მე ენა ვისწავლე ჩემი არაჩვეულებრივი მეზობლებისა და ყვითელი პრესის მეშვეობით. ენის ცოდნის გარეშე ფეხს ვერ მიაღდამდი ვერც მაღაზიაში, ვერც ექიმთან და ვერც მეზობელთან. ინგლისურის ცოდნა კი დიდად ვერ გამოგადგებოდა ისეთ პატარა ქალაქში, როგორიც მაშინ ინგოლშტატი იყო. ახლა ინგოლშტატი კი გაიზარდა, მაგრამ ინგლისურის ცოდნა არც ახლა წაგადგება დიდად პირად ურთიერთობებში.

ჩემგან განსხვავებით, მამუკას ორკესტრში თანამემამულეებთან ერთად იყო, ოფიციალურ საქმეებზე კი ორკესტრის დირექტორი დაყვებოდა. ჩამოსვლიდან ძალიან მალე, ცუდი საცხოვრებელი პირობების გამო, ბავშვებს ბრონქიტი დაემართათ, მე კი მესამე ბავშვს ველოდი და ექიმთან სირბილი ლამის ყოველკვირეული რეჟიმის ნაწილად გვექცა.

რაც შეეხება ნოსტალგიურ ფაქტორს... ნოსტალგია ერთი მხრივ, სამშობლოს მონატრებაა, მეორეს მხრივ კი – ამ მონატრების შედეგად მიღებული ავადმყოფობაა... ის შეიძლება იმნაირი სახით მოგვევლინოს, რომ ვერც კი მივხვდეთ, რომ ნოსტალგიასთან

გვაქვს საქმე. პირადად ჩემზე იმდენნაირი სახით იჩინა ამ ტკივილ-მა თავი, რომ დანერა მერიდებო. დიახაც, ნოსტალგია არის ფიზიკურ დაავადებამდე მისული სულიერი ტკივილი, რომელსაც არაფერი შველის, თვით სამშობლოს და ახლობლების მონახულებაც კი. შინ სტუმრობამ ნოსტალგია შეიძლება გააძლიეროს კიდევ.

საბოლოოდ კი, ხელში პიროვნების გაორებული შეგრძნება შეგვრჩება, რომელიც ადამიანს ცხოვრების ბოლომდე შეიძლება გაჰყვეს. ყველას ვუსურვებ, რომ ეს გრძნობა არასდროს გამოეცადოს...

ამიტომ სამშობლოს გარეთ ცხოვრება ჩემთვის არც ადრე იყო ადვილი და არც ახლაა. უბრალოდ, შევეჩვიე ამ გაორებულ ყოფნას. სხვა გამოსავალი ჯერჯერობით არ ჩანს.

როგორც ვიცი, გარკვეული სირთულეები იყო თქვენი მეუღლის გვარის ტრანსკრიფციასთან დაკავშირებით, საბოლოოდ, სრულიად სხვა გვარს ატარებთ. ესეც დაკავშირებულია იდენტობასთან?

გვარის შეცვლა, შემოკლება, ფსევდონიმის აღება და ამით საზღვარგარეთ ძნელი ცხოვრების გამარტივება სამშობლოს ღალატად არ მიმაჩნია. გვარს საქართველოშიც იცვლიან, მაგრამ ქვეყანა არ იქცევა. საქართველოში ჩემი ნაცნობებიდან უკვე ხუთმა შეიცვალა გვარი, მათ შორის, მამაკაცებმაც. რატომღაც დიდი აქცენტი კეთდება მხოლოდ საზღვარგარეთ მცხოვრებლებზე. თუმცა განსჯის, გნებავთ, გაკიცხვისა და გულისწყრომის საგანი სწორედ ისინი ხდებიან. ეს მე უსამართლობად მიმაჩნია, რადგან ამ შემთხვევაში ამ მოქმედებას იძულებითი ხასიათი აქვს. ვფიქრობ, რომ მთავარია, როგორი გული გიდგას საგულეში და სული – სასულეში. არც პასპორტის ფერს აქვს ადამიანობასა და სამშობლოს სიყვარულში გადამწყვეტი როლი. ასე რომ, ჩემი აზრით, გვარის ჟღერადობას იდენტობასთან არავითარი კავშირი არ აქვს, ანუ "კოკასა შიგან რაცა დგას", იმას ვერაფერი შეცვლის... და თუ შეიცვალა, ეს იმას ნიშნავს, რომ თავიდანვე რაღაც სხვა სითხე მდგარა იმ კოკაში.

თქვენს ვაჟებზე მინდა გკითხოთ: უმცროსი გერმანიაში დაიბადა, უფროსები საქართველოში, მაგრამ გერმანიაში უფრო დიდი ხანია ცხოვრობენ. როგორია მათი იდენტობა?

სანამ იდენტობაზე ვისაუბრებთ, ჯერ გავარკვიოთ, რა ფენომენია ეს, რას გულისხმობს, რა არის საერთოდ.

როგორც „სამოქალაქო განათლების ლექსიკონი“ გვამცნობს, იდენტობა – ეს არის "პიროვნების არსებითი, განუყოფელი და ძი-

რითადი მეობა; ინდივიდის შინაგანი, საკუთარი თავის შესახებ შემუშავებული სუბიექტური კონცეფცია; საკუთარი თავის იგივეობის განცდა; ტერმინი გამოიყენება მიკუთვნებულობის გამოსახატავად ნებისმიერი ტიპის ჯგუფის მიმართ". ანდა, "შეიძლება განვსაზღვროთ როგორც ცალკეული ადამიანების მიერ ამა თუ იმ კატეგორიასთან საკუთარი თავის გაიგივება."

ჩემი უფროსი ვაჟები 6 და 4 წლისანი იყვნენ, როცა ჩამოვიყვანე. ჩამოსვლიდან 11 თვეში გაჩნდა უმცროსი.

უმცროსის ამბავი გასაგებია, არსაიდან არ ჩამოსულა; ხოლო უფროსების გერმანიაში ჩამოყვანა იმ ასაკს დაემთხვა, როცა არამცთუ საცხოვრებელი ადგილის გამოცვლამ, არამედ მშობლის თუ მასწავლებლის ნებისმიერმა სიტყვამ და მოქმედებამ შეიძლება გავლენა იქონიოს იდენტობის ჩამოყალიბებაზე.

ძნელია ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა. იდენტობა ყალიბდება ოჯახში, სკოლასა და საზოგადოებასთან ურთიერთობაში; გარდა ამისა, წარმოშობა და გენეტიკაც უდიდეს გავლენას ახდენს.

ვფიქრობ, ჩემი შვილების იდენტობაში პარმონიულად შეერწყა ერთმანეთს ქართული გენეტიკა, დემოკრატიული გარემო და ინტერნაციონალური სამეგობრო. ქართული წერა-კითხვა და ლაპარაკი სამივემ იცის, განსაკუთრებით, უფროსმა, რომელმაც ერთი სემესტრი თბილისში, ქართულ-გერმანულ კოლეჯში ისწავლა. კომპიუტერული ტექნიკის, ფეისბუქის და სკაიპის მეშვეობით საკმაოდ ხშირი კავშირი აქვთ თავიანთ სანათესაოსთან, ბიძაშვილ-დეიდაშვილებთან, ბებია-ბაბუასთან. ნეტავ, თავიდანვე ასე ყოფილიყო. რომ დასჭირდეთ, მშვენიერ სადღეგრძელოსაც იტყვიან. რაც მთავარია, არ იციან გინება, მით უმეტეს, საკუთარ დედაზე დაგინება.

ასე რომ, ჩემი შვილების იდენტობა დიდ თავსატეხად არ მიმაჩნია. მთავარია, კარგი ადამიანები იყვნენ, თავისუფლად აზროვნებდნენ, შეეძლოთ სწორი არჩევანის გაკეთება და შეეძლოთ ავისა და კარგის გარჩევა. ერთ რამეში კი დარწმუნებული ვარ, რომ მათ ყოველთვის განსაკუთრებული გრძნობა და დამოკიდებულება ექნებათ თავიანთი სამშობლოს მიმართ, სულერთია, სადაც არ უნდა იყვნენ ფიზიკურად.

თუ გიფიქრიათ, სად იქნებით 10, 20 წლის შემდეგ?

კი, როგორ არა. მაგას ყველა ადამიანი ფიქრობს. გითხრათ სიმართლე, არ ვიცი. ბევრი რამაა დამოკიდებული იმაზე, თუ რა მოხდება ამ პერიოდში. მე ჩემი ნებით და სურვილით არ შემიცვლია ჩე-

მი საცხოვრებელი ადგილი, ცხოვრებამ მაიძულა; მაგრამ თუ მოხდა ისე, რომ ბედად ისევ ასეთი რამ მიწერია, მაშინ შევეცდები, რომ ამ პროცესზე მეტი გავლენა ვიქონიო. ისე, შინაგანად, ჩამოსვლის პირველი დღეებიდან მოყოლებული, ყოველდღე ვემზადები იმ ცვლილებებისთვის, რასაც სამშობლოში დაბრუნება ჰქვია.

როგორია თქვენი სამომავლო გეგმები?

სამომავლო გეგმები არ მაქვს. ცხოვრებისეულმა გამოცდილებამ დაამტკიცა ამ ანდაზის სისწორე: "კაცი ბჭობდა და ღმერთი იცინოდაო". მე მხოლოდ უახლოეს მომავალს ვგეგმავ, იმასაც სამსახურის ხაზით და ისიც შეიძლება შეიცვალოს. ვცხოვრობ დღევანდელი დღით. ამიტომ ჩემი ნაბიჯები უფრო სპონტანურია და თუ რამე ისე არ გამომივიდა, როგორც ჩავიფიქრე, იმას მაინც ვერ ვიტყვი, რომ გეგმები ჩამეშალა.

ბექა ფეიქრიშვილი¹ ბლოგერი, მთარგმნელი, სტუდენტი, ესპანეთი

როგორი იყო თქვენი გზა ემიგრაციამდე?

ემიგრაციაში წასვლა 2001 წელს 19 წლის ასაკში მომიხდა. ამ პერიოდში ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მექანიკა-მათემატიკის ფაკულტეტის მე-2 კურსზე ვსწავლობდი. ესპანეთში წასვლა 1 წლით მქონდა დაგეგმილი, იქ ამ დროის განმავლობაში მუშაობა, შემდეგ უკან დაბრუნება და სწავლის გაგრძელება მქონდა გეგმაში, მაგრამ ვერ წარმომედგინა იმ სიძნელეებისა და ბიუროკრატიული ბარიერების არსებობა, რომლებმაც ჩემი გეგმები მთლიანად შეცვალა.

მიუხედავად იმისა, რომ მშობლები უკვე იქ იმყოფებოდნენ, ცოტა არ იყოს მეძნელებოდა მეგობრების, ნათესავების, უნივერსიტეტის და საერთოდ საქართველოს დატოვება, მაგრამ ჩემს ასაკში ცნობისმოყვარეობა მძლევდა და ახალი სამყაროსა და ახალი კულტურის გაცნობა მსურდა. მეგონა, რომ ესპანეთზე საკმაო ინფორმაციას ვფლობდი, მაგრამ სინამდვილეში ძალიან ცოტა ვიცოდი და რაც ყველაზე მთავარია, არ ვიცოდი ესპანური ენა. ენა ერის იდენტობის ერთ-ერთი ძირითადი საყრდენია, ისევე როგორც რელიგია.

პირველი, რამაც მადრიდის ბარახის აეროპორტში ჩემი ყურადღება მიიპყრო, დიდი ასოებით დანერგილი სიტყვა IBERIA იყო. ამიხსენს, რომ ეს ავიაკომპანიის სახელი იყო და ასე იბერიის ნახევარკუნძულის გამო ერქვა. მაგრამ უფრო იმან გამაოცა, რომ რასაც მე პირენეის ნახევარკუნძულად ვიცნობდი, აქ, ესპანეთში, იბერიის ნახევარკუნძულად მოიხსენიებდნენ და ესპანელები თავს იბერიელებად თვლიდნენ. გაგებული მქონდა, რომ ბასკურ ენას ლინგვისტები კავკასიურ ენებთან და განსაკუთრებით ქართველური ენების ჯგუფთან აკავშირებდნენ, მაგრამ ნამდვილად არ წარმომედგინა, რომ იბერიაში მოვხვდებოდი.

ხშირად ესპანელები მეკითხებიან, თუ როგორ ვგრძნობ თავს, ქართველად თუ ესპანელად. როდესაც ისინი ესპანელად მთვლიან და ისე მიღებენ, როგორც ესპანელს, ძნელია ვთქვა, თავს ქართველად ვგრძნობ-მეთქი, რადგან ამას შეურაცხყოფად მიიღებენ. ის

---

¹ ესაუბრა ნინო პოპიაშვილი

რომ ვთქვა, ესპანელად ვგრძნობ-მეთქი, ჩემი სიამაყე და მორალი არ მაპატიებს. ყოველთვის გამოსავალს იბერიაში ვპოულობდი, თან დიდი სიამაყით ვამბობდი, მე იბერიელი ვარ-მეთქი.

ძლიერი ნაციონალური იდენტობა გარემოს ცვალებადობასა და დროის სვლას წინაღუდგება ტრადიციების მეშვეობით, რადგან ტრადიციები ცვლილებებს ეწინააღმდეგება. სამაგიეროდ, როდესაც ნაციონალურ იდენტობას საფრთხე ემუქრება და თვითგადარჩენისათვის ბრძოლა უხდება, მთლიანი ეროვნული იდენტობის გადასარჩენად ცვლილება და იდენტობის მცირე ნაწილის დათმობა აუცილებელი ხდება.

მიხეილ გიგოლაშვილი¹
ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
მწერალი, გერმანია

ბატონო მიხეილ, თქვენმა რომანმა „ეშმაკის ბორბალი“ ხანგრძლივი შემოქმედებითი გზა განვლო. მას ათი წლის განმავლობაში წერდით... ნიგნი რამდენიმე ასეული გვერდისაგან შედგება, ცნობილია, რომ ის კიდევ უფრო ვრცელი იყო და გამოცემის წინ თქვენ შეამოკლეთ. როგორია თქვენი შემოქმედებითი ლაბორატორია? როგორ წერთ?

უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, ნიგნი (წყვეტილად) იწერებოდა არა 10, არამედ 20 წლის განმავლობაში. პირველი ნაწილი და მასში ჩართული ნოველა ეშმაკზე ჯერ კიდევ თბილისში დავწერე, 1991 წელს სამუშაოდ გერმანიაში წავედი, სადაც ახალი ცხოვრება დავიწყე, რაც უნდა გამეთავისებინა. ახალი ტექსტების წერა მე მხოლოდ 90-იანი წლების შუა ხანებში დავიწყე. შემდეგ, 2003 წელს გამოვიდა ჩემი რომანი „თარჯიმანი“ (რუს. «Толмач» ნ.პ.), შემდგომ, მოთხრობებისა და ჩანაწერების კრებული „კრიპტოგრაფია“ (რუს. «Таинница» ნ.პ.) და მხოლოდ ამის შემდეგ გადავწყვიტე, რომ შემიძლია დავასრულო რომანი, რაც შევასრულე კიდევ, დავწერე მეორე ნაწილი და გავაფართოვე ნოველა. დაახლოებით 1000 გვერდი გამოვიდა. ერთი წელი ვეძებდი გამომცემლობას, გამომცემლობებს არ უნდოდათ, აშინებდათ თემა. შემდეგ, მიხეილ კოტომინი, მამაცი და თვითმყოფადი გამომცემლობის, „Ад Маргинем“ რედაქტორმა მიიღო ტექსტი, შეამცირა, თუმცა ძალიან უნარიანად, ისე, რომ შემცირება არ შეეხო რომანის მთავარ თემებს.

რომანის მდინარე, ისევე როგორც ნებისმიერი მდინარე, პატარა ნაკადულებიდან იბადება. პირობითად რომ ვთქვათ, რომელიღაც „თემა-იდეა-პრობლემა“ (ხანდახან აზრი, პიროვნება, ისტორიული მოვლენა) აინტერესებს, ალელვებს, მოქმედებს მწერალზე, აღძრავს მასში ემოციებს, აღწევს გონებაში, ანუხებს, არ ასვენებს. თანდათანობით ჩნდება მოცემული „თემა-იდეა-პრობლემის“ საკუთარი ხედვა, საკუთარი პასუხები (და შეკითხვები), რომლებიც, საბოლოოდ, მთლიანად მოიცავენ მწერლის გონებას და ამის შემდეგ იგი უკვე ხორცს ასხავს მათ გარკვეულ სახეებში. დიდი რომანისათვის დიდი მასალაა საჭირო, ბევრი მუშაობა. ნაბოკოვი ამბობდა,

¹ ინტერვიუს ავტორი და მთარგმნელი ნინო პოპიაშვილი

რომ ტექსტის დაწყებამდე მწერალმა ორი რამ უნდა იცოდეს: გმირების ამოსავალი მდგომარეობა და მათი საბოლოო მდგომარეობა – შუალედში მათ შეიძლება ნებისმიერი რამ შეემთხვეთ.

წერისას მთავარი პირობა ჩემთვის - ეს სრული სიმარტოვეა, ყველაფრისაგან გათიშვა ტექსტის გარდა. ტექსტში უნდა ცხოვრობდე, იღვიძებდე და იძინებდე მასთან ერთად. ამისათვის მე ვცდილობ არდადეგებზე (რომლებიც აქ მთელ ხუთ თვეს გრძელდება), ლეპტოპით რომელიმე მიყრუებულ ადგილას წავიდე, სადაც არც ინტერნეტი, არც ტელევიზორი, არც რადიო, არც ტელეფონი. იქ სამი კვირა მაინც უნდა ვიჯდე მთლიანად წერაში ჩაფლული, რომ ტექსტის განსაზღვრული მოცულობა მივიღო. პირველი მონახზის შექმნა ჩემთვის რთულია. რა თქმა უნდა, განმარტოვებებს შორის შუალედში შინაგანი მუშაობა მიდის ჩემში, ვაგროვებ და ვამუშავებ მასალას, მაგრამ ახალი ტექსტი მხოლოდ იქ იწერება - ნებაყოფლობით ტუსალობაში, მარტოობაში. შემდეგ, შესწორებების შესატანად ტექსტი უნდა მივატოვო (რაც უფრო დიდხანს, მით უკეთესი), რის შემდეგაც ჩემში ლიტერატურის კრიტიკოსი და რედაქტორი იღვიძებს და აქტიურდება. მაშინ მე ვხედავ გრძლად დაწერილ მონაკვეთებს, გადახვევებს, ლექსიკურ შეცდომებს. რაც უფრო მკაცრი და უაპელაციოა კრიტიკოსი, მით უფრო უკეთესი იქნება ტექსტი.

კვლავ ამ რომანზე მინდა გკითხოთ: რომანში მოქმედება საქართველოს დედაქალაქში, თბილისში ვითარდება. რომანის სათაურიც, „ემშაკის ბორბალი“ თბილისის თავისებური სიმბოლოა. რომანმა 2010 წელს მიიღო რუსული ლიტერატურული პრემია „დიდი რუსული წიგნი“. აღსანიშნავია, რომ პრემიის გამოვლენაში მკითხველები ღებულობდნენ მონაწილეობას, ანუ თქვენი რომანი, რომელიც საქართველოს შესახებ არის, რუსი მკითხველისათვის ძალიან საინტერესო აღმოჩნდა. რუსულ ლიტერატურულ პრესაში აღინიშნა კიდევ: ქართველი მწერლის წიგნმა საქართველოს შესახებ დიდი რუსული წიგნის პრემია აიღო. ელოდით ასეთ აღიარებას?

არა, მე არაფერს არ ველოდი, უბრალოდ ვწერდი, რომ რეალური ცხოვრებისაგან თავი დამეღწია, როგორც ზოგადად პოეტებსა და პროზაიკოსებს ემართებათ ხოლმე. ვფიქრობ, რომ რომანმა წარმატება ჰპოვა, რადგან მასში საქართველოს მაგალითზე საბჭოთა სისტემის ნგრევაა ასახული. ტყუილად არ უწოდებენ რომანს „რეკვიემს საბჭოთა კავშირზე“. მასში ხომ მოქმედება არა მარტო

თბილისში ხდება, არამედ ჩრდილო კავკასიაში, შუა აზიაში, რუსეთში, პეტერბურგში, ამტერდამში, რაც რომანს ერთგვარ გლობალურობას სძენს, ვინაიდან სისტემის რლვევა ყველგან იგრძნობოდა. სხვათა შორის, რომანის სამუშაო სათაური იყო «Ломка» („ნგრევა“, „მტერევა“, „მსხვრევა“), მაგრამ ეს სათაური აკრძალეს (ზუსტად ამ დროს რუსეთის დუმაში მორიგი კანონი მიიღო ნარკოტიკების წინააღმდეგ). თუმცა, ეს სათაური იმდენად აბსტინენტურ მდგომარეობას არ გულისხმობდა, რამდენადაც საბჭოთა სოციალისტური მდგომარეობას დასასრულის წინ.

ბატონო მიხეილ, როგორც ცნობილია, თქვენი ემიგრაცია საქართველოდან არ იყო დაგეგმილი, ანუ გერმანიაში წახვედით, როგორც მიწვეული პროფესორი ერთი სემესტრით, შემდეგ, კოლეგის ავადმყოფობის გამო, კიდევ ერთი სემესტრით დარჩით, შემდეგ კიდევ... საბოლოოდ, 20 წელზე მეტია, ცხოვრობთ გერმანიაში, საფრანგეთისა და ლუქსემბურგის საზღვარზე. ერთ ინტერვიუში ამბობთ კიდევ, რომ 35 წელზე მეტი თბილისში გაატარეთ... როგორია ემიგრანტის ცხოვრება?

ძალიან რთული იყო. ახლაც არ არის მარტივი. ცხოვრება კითხვების დასმასა და მათზე პასუხის გაცემას გაიძულებს. „რა შეგიძლია? რას მისცემ ადამიანებსა და საზოგადოებას, რომ სამაგიეროდ ცხოვრებისათვის საჭირო ფული მიიღო? როგორია შენი შესაძლებლობები?“ მე არაფერი ვიცოდი, მოშვებული ქაოტური კვაზი-სოციალიზმიდან პირდაპირ ნამდვილ კაპიტალიზმში მოვხვდი, პირქუში მღელვარე სამყაროდან, სადაც ზეთი ტალონებზე იყიდება და ტუალეტის ქაღალდი არ იშოვება - სამყაროში, სადაც ყველაფერი ბზინავს, ანთია, გეძახის, სადაც ყველაფერია, რაც კი სულს მოუხდება, ადამიანები მომლიმარნი და ალერსიანები არიან, ქუჩებში კი თეთრი ფერის კანი დომინირებს (მაშინ, 91 წელს, დასაფლეთი ჯერ ისევ ბრწყინავდა ცისარტყელას ფერებით, ყველაფერი ბზინავდა, რაც შემდგომ წლებში, ევროპული პეტრურობაციის შედეგად, გვარიანად გახუნდა).

მაგრამ ადამიანი სიცოცხლისუნარიანია, ნებისმიერ ვითარებაში ის თავის თავში რეზერვს ეძებს. მეც იმის ძიება დავიწყე, თუ რა შემეძლო გამეკეთებინა უნივერსიტეტში მუშაობის გარდა, რადგან საათობრივი პედაგოგის ხელფასი ყოველთვის არასაკმარისი იყო. ვმუშაობდი რედაქტორად ერთ-ერთ რუსულენოვან გერმანულ ჟურნალში, მერე ეს ჟურნალიც გაკოტრდა. მას მერე, რაც ენა გაიტეხე, დამატებით შემოსავალს თარგმანებით მოვიპოვებდი, მაგ-

რამ ამჟამად ეს სამუშაოც ძალიან შემცირდა. ერთი სიტყვით, როგორი რთულიც იყო, ისეთივე რთულადაა ახლაც ყველაფერი.

ვფიქრობ, რომ მთლიანობაში, საბჭოთა კავშირის დაშლისა და საზღვრების გახსნის შემდეგ, სიტყვამ „ემიგრანტი“ დაკარგა ის ავის მომასწავებელი, „მოღალატის“ ადეკვატური მნიშვნელობა, რომელიც მას უნინ გააჩნდა. ახლა ადამიანები იქ ცხოვრობენ, სადაც უნდათ, ან შეუძლიათ. მსოფლიო გლობალიზაციამ ინტერნეტის მეშვეობით შესაძლებელი გახადა სახლიდან გაუსვლელად, სადღაც ტაილანდიდან ან მაროკოდან მსოფლიოში მიმდინარე მოვლენების წინა ხაზზე ყოფნა. აღარ არის მოწყვეტილობის განცდა, როგორც ეს ადრე იყო. რა თქმა უნდა, გერმანიაში გატარებული 20 წლის შემდეგ ჩემი პრობლემები გადასხვაფერდნენ, უკვე „ადგილობრივი“ ელფერი შეიძინეს, მაგრამ ერთი ქვეყნიდან მეორეში გადასახლება, ერთი მენტალიტეტიდან, ერთი კლიმატიდან, ერთი ენიდან - მეორეში, ახალში, ნაკლებად ნაცნობში - ეს ყოველთვის პრობლემაა და ამოცანას წარმოადგენს. მე ასეთ ფორმულირებას მივცემდი ამას: „თუ შეგიძლია - ნუ ნახვალ“.

ერთ-ერთ რთულ მომენტში მე საკმაოდ სევდიანი ესსე დავწერე ემიგრაციის თემაზე, რომელსაც სრულად წარმოვადგენ დანართში. ამ ესსეს მიხედვით ჩემი პოზიცია ნათელი გახდება.

თქვენი რომანი „თარჯიმანი“ ემიგრანტების შესახებ მოგვითხრობს. საინტერესოა რომანის ეპიგრაფიცი: „პერსონაჟები გამოგონილია, ხოლო ყოველგვარი მსგავსება შემთხვევითია“. თქვენ წლების განმავლობაში მუშაობდით თარჯიმნად. შეიძლება ეს რომანი ბიოგრაფიულ რომანად ჩაითვალოს? და რამდენად მნიშვნელოვანია თქვენს შემოქმედებაში ბიოგრაფიული ფაქტორი?

დარწმუნებული ვარ, რომ ბიოგრაფია ნებისმიერი პროზაიკოსის ცხოვრებაში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს. რაც უფრო მრავალფეროვანია ის - მით მეტი სამუშაო მასალა აქვს მწერალს. ტყუილად როდია, რომ თითქმის ყველა მწერლისა და პოეტის ცხოვრება - ეს ურთულესი ცურვაა ყოფიერების მდინარეში, პროფესიების შეცვლა, ხშირად სიღარიბე, სიღატაკე, ციხე და სხვა ნეგატივი (აქ უნდა შევნიშნოთ, რომ ლიტერატორებს შორის ძალზე იშვიათია თავიდანვე მდიდარი და უზრუნველყოფილი ადამიანები - ეტყობა, რაც უფრო მდიდარი და უზრუნველია ადამიანი, მით უფრო ნაკლებად აინტერესებს მას კაცთა მოდგმის სირთულეები, ხო-

ლო ტკივილის, მღელვარების, ემოციებისა და ვნებების გარეშე შეუძლებელია რამე მნიშვნელოვანი შექმნა).

ჩემს ცხოვრებაშიც ბიოგრაფია დიდ როლს თამაშობს. თარჯიმნად მუშაობის გარეშე მე ვერ დავწერდი „თარჯიმანს“, თუმცა რომანის პირველ ათ თავს პროტოტიპები გააჩნია. მაგრამ მუშაობის პროცესში ჩემთვის აშკარა გახდა, რომ პროტოტიპები აღარ მჭირდებოდა, რომ უფრო საინტერესო იქნებოდა, თავად შემექმნა ტიპაჟები და მეც სიტუაციების კონსტრუირება დავიწყე: ვიღებდი ადამიანის გარკვეულ ტიპს (მაგალითად, დაქირავებული ჯარისკაცი, მეძავი, ვაჭარი, თაღლითი, პროფესორი და ა.შ.) და ვსვამდი მას მოცემულ ვითარებაში. ამისთვისაც ცხოვრების ცოდნა საჭირო: რეალიზმი ხომ გვასწავლის: იმისათვის, რომ ჯარისკაცის სახე შექმნა, 10 ჯარისკაცს უნდა იცნობდე, უნდა გამოყო მათი პირველადი არქე-ტიპური ნიშნები და მოათავსო ეს თვისებები ერთ გამოგონილ პერსონაჟში.

ბატონო მიხეილ, ჩვენი ინტერესის საგანია ლიტერატურა მიგრაციაში, იდენტობის პრობლემები. წარმოშობით არაბი ქრისტიანი, ფრანგულენოვანი მწერალი, ამინ მაალუფი ესეში „დამლუპველი იდენტობები“ ამბობს, რომ მისთვის ძნელია გამიჯნოს საკუთარი იდენტობები. თქვენ წარმოშობით ქართველი, გერმანიაში მცხოვრები რუსულენოვანი მწერალი ხართ. რუსი კრიტიკოსები აღნიშნავენ, რომ თქვენს შემთხვევაში გადამწყვეტია ენა და არა წარმოშობა ან მოქალაქეობა. ამის არგუმენტად თქვენი რომანი „Захват Москвитин“ მოჰყავთ, რას იტყვით თქვენს იდენტობაზე?

საკუთარი თავის იდენტიფიცირებას მოვახდენდი როგორც „თბილისელის“. ჩემს დროში ეს ძალიან კონკრეტული ცნება იყო, რომელიც მრავალ შემადგენელ ნაწილს იტევდა, პირველ რიგში - ეს იყო სტუმართმოყვარეობა, სარწმუნოებრივი და, ზოგადად, შემწყნარებლობა, სულიერება, დელიკატურობა, ხელგაშლილობა (პურ-მარილიანობა), უსაზღვრო იუმორი, ადამიანის შეფასება მისი არსის და არა რანგის მიხედვით, სხვისი გაგების სურვილი, ცხოვრების ყველა სხვა გამოვლინებაზე პოეზიისა და მხატვრული სიტყვის პრიორიტეტულობა, ხელოვნების პატივისცემა, მაღალი ინტელიგენტურობა და ა.შ. - ერთი სიტყვით, ყოველივე ის, რასაც ტერმინი „ქალაქური თბილისური კულტურა“ გულისხმობს. ძველ თბილისს თავისი საკუთარი აურა ჰქონდა, თავისი სუბკულტურა, რომელიც საუკუნეების მანძილზე ყალიბდებოდა და ურთიერთპა-

ტივისცემასა და ტოლერანტობას ეფუძნებოდა იმ ადამიანებს შორის, რომლებიც რომზე არანაკლებ მარადიულ, ჩემს მშობლიურ ქალაქში ცხოვრობდნენ. აქ ზემოთ საყოველთაო იყო და უბედურებაც ყველაზე ნაწილდებოდა.

მე სოლოლაკში დავიბადე, ძველ ქალაქურ ოჯახში. ჩემი დიდი პაპა ქალაქელი არქიტექტორი იყო, პაპა - სახელგანთქმული ქირურგი, ქართული ქირურგიული სკოლის ერთ-ერთი ფუძემდებელი. მამაჩემი, პროფესორი-ფილოლოგი-რუსისტი მთელი ცხოვრება თბილისის უნივერსიტეტში ასწავლიდა, მის სტუდენტებს შორის ქართველი რუსისტების მთელი თაობებია. დედაჩემი, ფილოლოგიის დოქტორი სვეტლანა სტანისლავის ასული კოშუტი, უნგრეთის სახალხო გმირის, ლაიოშ კოშუტის საგვარეულოდან იყო. დედის ოჯახში რუსულ ენაზე საუბრობდნენ. ჩვენს ოჯახშიც რუსულად ვლაპარაკობდით, ისევე, როგორც სხვა მრავალ თბილისურ ოჯახში.

მე ორი კულტურის: ქართული ქალაქური თბილისური და რუსული - მადლიანი კალთის ქვეშ ვიზრდებოდი. რუსული ლიტერატურა, ყოველგვარი გადამეტების გარეშე, ერთ-ერთი ყველაზე საპატივსაცემო საგანი იყო ჩვენს ოჯახში, ის ყველას აინტერესებდა - როგორც პროფესიონალური კუთხით, ისე გულის ძახილის მიხედვით. სახლში ასევე იყო (და ახლაც არის) უზარმაზარი ბიბლიოთეკა, სადაც მთელი მსოფლიო ლიტერატურაა თარგმანებში, ასე რომ მსოფლიო კლასიკასაც ბავშვობიდან ვიცნობდი, ისევე, როგორც გერმანულ ენას - კერძო გერმანულ საბავშვო ბაღში დავდიოდი. შემდეგ №43 რუსული სკოლა დავამთავრე, ჩვენი უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტი და ასპირანტურა ლენინგრადში.

სიტყვამ მოიტანა და ვიტყვი, რომ რუსული ენის ტრადიცია საქართველოში უხსოვარი დროიდან მოდის, მეფის რუსეთის დროიდან: პრაქტიკულად თბილისის საზოგადოების მთელი განათლებული და ინტელიგენტური ფენა ორივე ენას ფლობდა, ორივეს ერთნაირად კარგად, ბევრი თბილისელი ბრწყინვალე ბილინგვი იყო და რუსულად ზოგჯერ იმაზე უკეთ და უფრო სუფთად საუბრობდა, ვიდრე რუსეთიდან ჩამოსული „განათლებული“ ჩინოვნიკი. ტყუილად კი არ გვქონდა ჩვენ მსოფლიოში ერთ-ერთი უძლიერესი რუსისტიკის სკოლა, ხოლო რუსი მეცნიერები, პოეტები, მწერლები თბილისის ხშირი სტუმრები იყვნენ.

რამდენად მნიშვნელოვანია იდენტობა მწერლისათვის და რა

არის იდენტობა მწერლისათვის?

მწერალიც ადამიანია და მისთვისაც ეს საკითხები ისეთივე მნიშვნელოვანია, როგორც სხვა ადამიანებისათვის. ვფიქრობ, ამაზე ერთმნიშვნელოვანი პასუხი არ არსებობს. დასავლეთში მე შემხვედრია ადამიანები, რომლებიც შეგნებულად ამბობდნენ უარს საკუთარი ხასიათის საგვარეულო ნიშნებზე, რათა ახალი შეეთვისებინათ, ამ შემთხვევაში - დასავლური. შემხვედრია სხვანაირი დამიანებიც, რომლებიც ისევ ისე ცხოვრობდნენ და იქცევოდნენ, როგორც საკუთარ სამშობლოში (ეს კი ყოველთვის არ მოდის თანხვედრაში ევროპულ ნორმებთან). პირადად მე, თბილისში გაზრდილს, მზიან იტალიურ ეზოში (რომელიც სავსე იყო ექსპრესიით, უშუალოებით, ყვირილით, ხმაურით, კოლექტივიზმით, საერთო ინტერესებითა და ა.შ.), დაახლოებით ერთი წელი დამჭირდა, რომ ევროპულ კანონებში ჩავმჯდარიყავი. ეს მაშინ, როცა საქართველო და გერმანია ბევრ რამეში ერთმანეთის სრული ანტიპოდებია, როგორც გარეგნულ, ისე შინაგან გამოვლინებებში. და, რა საკვირველია, გერმანიაში ცხოვრების 20 წლის მანძილზე რამდენადმე განსხვავებული ხდები - ბევრ რამეს სხვა თვალით უყურებ უკვე.

რა თქმა უნდა, მწერლებთან მიმართებაში საქმე უფრო რთულადაა, რადგან სხვადასხვა ტექსტის დანერისას მათ საკუთარი თავის იდენტიფიცირება უნდა მოახდინონ პერსონაჟებთან, უნდა ჩასახლდნენ მათ სულებში, ესმოდეთ მათი, დაქუცმაცდნენ, გაორდნენ და ნაწილებად დაიშალონ და, ამავე დროს, პირადი თვისებები არ უნდა დაკარგონ, უნდა დარჩნენ „ეგო-იდენტურობის“ ველში, რაც პიროვნების მთლიანობას ნიშნავს, ჩვენი „მე“-ს ერთიანობასა და უწყვეტობას იმ ცვლილებების მიუხედავად, რომლებსაც პირადი ზრდის პროცესში აქვთ ადგილი („მე“ - იგივე ვარ, ვინც ვიყავი). ვინაიდან სწორედ ეს განხორციელებული „მე - იდენტობა“ არის ყველაზე საინტერესო და ფასეული „მე - ამბის მთხრობელ“ რომანში. მეჩვენება, რომ პიროვნების ბირთვი, მისი ხასიათი, შეხედულებები, გემოვნება, პრიორიტეტები ისეთივე რჩება, როგორებადაც ბავშვობასა და სიყმაწვილეში ჩამოყალიბდნენ.

უნდა ითქვას ისიც, რომ დღეს, გლობალიზაციის ეპოქაში, მრავალი მიგრანტი მწერალია, რომელთათვისაც შესაძლოა სამწერლო ენა ერთი ან ორი იყოს, მათი ლიტერატურული მემკვიდრეობაც ენებისა და ერების კულტურული ინტეგრაციის მემკვიდრეა. მაგალითად, იოკო თავადა, რომელიც იაპონური წარმოშობის გერმანულენოვანი და იაპონურენოვანი მწერა-

ლია, ასევე, ელიფ შაფაქი, რომელიც ცხოვრობს დასავლეთში, წერს თურქულად და ინგლისურად (ბოლო რომანი მხოლოდ ინგლისურად გამოქვეყნდა), ასევე, გოლი თარაყი, რომელიც საფრანგეთში ცხოვრობს და ირანულ და ფრანგულ ენებზე წერს. მახსენდება აგრეთვე ვლადიმერ კამინერი, რუსული წარმოშობის გერმანულენოვანი მწერალი.

სამწუხაროდ, მე არ ვიცნობ ამ მწერლებს, მაგრამ წარსულის გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ მწერალს ერთი მთავარი ენა გაჩნია, ხოლო ყოველივე დანარჩენი, რასაც ის სხვა ენაზე ქმნის - მეორედია და უფრო სუსტი შესრულების მხრივ. ამის მაგალითად სწორად მოჰყავთ ნაბოკოვისა და ბროდსკის შემოქმედება. ვფიქრობ, რომ მწერალს ერთნაირად კარგად შეუძლია ორ ენაზე წეროს იმ შემთხვევაში, თუ კი ის ჩვილობიდან ბილინგვია და ორივე ენას მშობლიურის დონეზე ფლობს, თუმცა, დარწმუნებული ვარ, აქაც ადგილი ექნება გარკვეულ უპირატესობას.

და რომელ მკითხველზე არიან ორიენტირებულები თქვენს მიერ დასახელებული ავტორები? პროფესიონალი პროზაიკოსი ხომ წერის დროს გარკვეულ, თუნდაც ჰიპოთეტურ მკითხველზე უნდა იყოს ორიენტირებული, გარკვეული ენისა და კულტურული კონტექსტის მატარებელზე, რომელიდაც აუდიტორიაზე მიმართული, გარკვეული ენობრივ-სოციალურ-ნაციონალურ-მახასიათებლებზე. მარტივად რომ ვთქვათ, ვისთვის წერს ესა თუ ის ლიტერატორი? რა თქმა უნდა, გენიალური პროზა ზენაციონალურია და ყველასთვის გასაგები, მაგრამ ასეთი შედეგების შექმნისას (როგორიცაა მარკესის „მარტოობის ასი წელიწადი“, ბულგაკოვის „ოსტატი და მარგარიტა“ ან იგივე ტოლსტოის „ომი და მშვიდობა“) მწერლები თავის სოციალურ-ეროვნულ-ენობრივ გარემოს იყენებენ, რომელსაც კარგად იცნობენ, მხოლოდ ამის შემდეგ ითარგმნება ნაწარმოები სხვა ენებზე, საკუთარი გავლენის საზღვრებს აფართოვებს და მსოფლიო კულტურის ფაქტი ხდება.

მნიშვნელობა არ აქვს, სად დაიბადა მწერალი, რა ქვია მას და სად ცხოვრობს - მნიშვნელოვანია, რა ენაზე აზროვნებს და წერს, რადგან ენა მწერლის მთავარი იდენტიფიკატორია. მწერალს თან დააქვს თავისი ენა, როგორც მოლუსკს - ნიჟარა, ენა მისი სახლი და თავშესაფარია.

სხვათა შორის, რუსი მკითხველი დიდად არ წყალობს იმ მწერლებს, რომლებიც რუსეთში არ ცხოვრობენ და კრიტიკოსებსაც არ ავინყდებათ თავის სტატიებში, რომ გამოვიდა რუსულენოვანი ებრა-

ელი მწერლის, დინა რუბინას ახალი წიგნი, ან გამოქვეყნდა „რუსი შვეიცარელის“ შიშკინის რომანი, ან წიგნის თაროებზე გაჩნდა პოლანდიაში მცხოვრები რუსულენოვანი მწერლის, მარინა პალეის ახალი წიგნი. ეტყობა, ეს მკითხველები და კრიტიკოსები შემდეგი პოსტულატით ხელმძღვანელობენ: „რახან ჩვენ აქ ვცხოვრობთ და ვწვავლობთ, დაე მწერალმაც აქ იცხოვროს და ჩვენთან ერთად ინვალოს!“.

თუმცა, ამ მკითხველის დამშვიდება შეიძლება - მალე მთელი რუსული ლიტერატურა მეტროპოლიაში - რუსეთში დაბრუნდება, რადგან თანდათანობით გადაშენების გზაზეა რუსულენოვანი ადამიანების თაობა, რომლებიც სსრკ-დან გადასახლდნენ და თან ენა წაიღეს. მათი შვილები და შვილიშვილები რუსულზე უკვე როგორც უცხო ენაზე, ისე საუბრობენ და, ისიც, საყოფაცხოვრებო თემებზე. ასე რომ, მალე ენობრივი გეტოს კარი ისევ დაიკეტება და მე არ ვიცი, ეს წაადგება თუ არა ენის განვითარებას (და ლიტერატურისა მთლიანობაში), თუ პირიქით, გააღარიბებს მას.

თქვენი შემოქმედება სწორედ მულტინაციონალურ და ლინგვისტურ ასპექტებზეა აგებული. თქვენ წერთ ყოფილ საბჭოთა კავშირში მცხოვრებ ხალხებზე, განსაკუთრებით, ქართველებზე, რუსებზე, წერთ ევროპელებზე, მათ შორის, უმეტესად, გერმანელებზე, პოლიტიკაზე, კულტურაზე, მრავალფეროვნებაზე. თქვენი აზრით, სად არის თქვენი შემოქმედების ადგილი? თუ ის სრულიად მულტინაციონალურია?

ვპირობ, რომ ყველგან - და არსად. კოსმოსში. ჩემ შემთხვევაში ყველაფერი რთულადაა: სამშობლოში, საქართველოში, მე მკითხველთა ძალიან ვიწრო წრე მიცნობს (ვინც ჯერ კიდევ კითხულობს, ან უკვე ბოლოშია გასული - რუსულად), გერმანიაში არავინ არ მიცნობს, ხოლო იქ, სადაც მიცნობენ, რუსეთში, - იქ მე არ ვარ. „უცხო თავისიანებში“ - ასე დაასათურა სტატია ჩემს ბოლო რომანზე „მოსკოვის ალება“ ან გარდაცვლილმა კრიტიკოსმა ვიქტორ ტოპოროვმა. ვპირობ, რომ ის მართალი იყო.

ბოლო ხანს ხშირად საუბრობენ ლიტერატურულ კრიზისზე, პოსტმოდერნული მეთოდების მოსაბეზრებელ ექსპერიმენტაციებზე. თქვენი აზრით, როგორია თანამედროვე დასავლური და/ან რუსული ლიტერატურული პროცესები, რამდენად შეიძლება დღეს შექმნილი მხატვრული ლიტერატურა საერთო ლიტერატურულ პროცესად მოვიაზროთ?

ევროპაზე არაფრის თქმა არ შემიძლია, რადგან თარგმნილ ლიტერატურას არ ვკითხულობ, ვინაიდან ვიცი, რომ თარგმნის შემ-

დეგ ორიგინალიდან მხოლოდ რაღაც ნარჩენები რჩება. ლიტერატურაში კი მთავარი ძალა, სიძლიერე, ამოსავალი ენის თავისებურებები, ნოვატორობა, ლინგვისტური ექსპერიმენტები, სიტყვათა თამაშია და ა.შ. - თარგმანში ეს ყველაფერი ქრება.

არ მგონია, რომ რუსეთში ერთიან ლიტერატურულ პროცესზე შეიძლება საუბარი - ლიტერატურა საზოგადოების მდგომარეობას ასახავს, ხოლო ამჟამინდელი რუსული საზოგადოება რყევისა და მღელვარების მდგომარეობაშია. ვშიშობ, რომ განსაჭვრეტ მომავალში ამ დაავადებების სანინაალმდეგო წამალს ვერ იპოვიან. დიახ, რუსეთში ჩნდება ახალი წიგნები, ხშირად ეს ცალკეული სულის კივილია, მაგრამ მე ვერ ვხედავ სისტემურობას ასეთი ნაწარმოებების გაჩენაში. თითქოს პოსტმოდერნი დასრულდა რუსეთში, პროზა რეალიზმის კალაპოტს დაუბრუნდა, ხოლო მომავალში რა იქნება - არავინ იცის.

მწერალი უნდა ხედავდეს ყველაფერს. მწერალს უნდა ჰქონდეს დეტალების წვდომის უნარი, ამავდროულად, არ უნდა იყოს მხოლოდ დეტალებით გატაცებული, უნდა შეეძლოს გლობალური პროცესების წვდომა, უნდა ყვებოდეს მომხიბვლელად, გრძნობდეს აქცენტებს, თხრობის ტემპს, თხრობის რიტმი უნდა მიჰყვებოდეს შინაარსს. თქვენი წერის სტილი კრიტიკულია. საბჭოთა კავშირის არსებობის დროს იდეოლოგიური ჩარჩო მკვეთრად იყო განსაზღვრული. თქვენ პოსტსაბჭოთა ეპოქაში დაიწყეთ თქვენი ტექსტების გამოქვეყნება. არსებობს რუსულენოვან ლიტერატურულ სამყაროში ცენზურა? და, რამდენად მისაღებია რუსულენოვანი მკითხველისათვის კრიტიკა?

პირდაპირი ცენზურა არ არსებობს, მაგრამ არის აკრძალვები მასმედიაში ზოგიერთი თემის გაშუქებაზე - როგორებიცაა პუტინის ქონება, ფსბ-ს საქმიანობა და მსგავსი. რაღაც კომიტეტმა აკრძალა სათაური «Ломка» - სწორედ ამ დროს იწურებოდა წინააღმდეგობის მორიგი ერთი თვე. საერთოდ, რუსეთში, ივანე მრისხანეს დროიდან მოყოლებული, არსებობდა კანონების სქელტანიანი წიგნები, საიდანაც დიაკვნებსა და მოსამართლეებს ყველაფრის გამოყენება შეეძლოთ. სინამდვილეში კი ყველაფერი შემდეგი პრინციპით ხდებოდა: „განსაჯეთ ისე, რომ ჩვენები ცუდად არ იყვნენ“. ეს ახლაც გრძელდება: სახელმწიფო სათათბირო ყოველდღე იღებს კანონების დასტას, რომელთაც არავინ ასრულებს, მაგრამ თუ საჭირო გახდა, ჩინოვნიკებს შეუძლიათ მათგან გამოიყენონ ნებისმიერი რამ ნებისმიერი ვინმეს მიმართ. აი, მხოლოდ რამდენიმე

დღის წინ მიიღეს კანონი, რომლის მიხედვითაც ყოველგვარი სასამართლოსა და გამოძიების გარეშე შეიძლება ინტერნეტში დაიბლოკოს საიტები, რომლებზეც მასობრივი დემონსტრაციების, ტერორიზმის ან სხვა მსგავსი აქციებისკენაა მოწოდება. დარწმუნებული ვარ, რომ ამ კანონის მიხედვით სასამართლოში არა მარტო გოგოლსა და სალტიკოვ-შჩედრინს გამოიძახებდნენ, არამედ ტოლსტიოსა და დოსტოვესკისაც.

აი, კრიტიკა კი არც რუს მკითხველს უყვარს და არც პუბლიცისტებს და ძალიან მტკივნეულად რეაგირებენ ყოველგვარ შენიშვნაზე, მიუხედავად იმისა, რომ რუსული ლიტერატურის ოქროს ხანამ „კრიტიკული რეალიზმის“ ნიშნით ჩაიარა და რუსს მწერლებს რომ ბრბოს ჭკუაზე ერბინათ, ერთ სტროფსაც ვერ დაწერდნენ. მკითხველებსა და ჟურნალისტებს რეაქცია კრიტიკაზე დაახლოებით ისეთივე აქვთ, როგორც პუშკინმა ჩამოაყალიბა: „მე, რა თქმა უნდა, მეზიზღება ჩემი მამული თავიდან ფეხებამდე - მაგრამ მწყინს, თუ უცხოელი ჩემთან ერთად იზიარებს ამ გრძნობას“.

ვფიქრობ, რომ ასეთი მტკივნეული რეაქცია ნებისმიერ კრიტიკაზე - არასრულფასოვნების კომპლექსის შედეგია, რომელიც რუს ხალხს აქვს გამომუშავებული იმის გამო, რომ თავიდან ის საუკუნეების მანძილზე თათარ-მონღოლთა უღელქვეშ იმყოფებოდა, ხოლო შემდგომში ევროპულ პროგრესს მისდევდა უკან. 1917 წლის ტრაგედიის შედეგად მთელი რუსული გენოფონდი განადგურდა - თავადები, ვაჭრები, სასულიერო წოდება - ხოლო მორალურმა ფასეულობებმა (ისევე, როგორც მატერიალურმა), სამწუხარო მეტამორფოზა განიცადეს. თითქმის ნახევარსაუკუნოვანი სტალინური კონცენტრაციული ბანაკის შემდეგ იმპერია დაიშალა და დღეს რუსეთი ტერიტორიების მოუქნელ კონგლომერატს წარმოადგენს, სადაც სოფელი და სასოფლო მეურნეობა განადგურებულია, მოძველებული მატერიალური ბაზა ნგრევას განიცდის, მწარმეობა არაფერს არ აწარმოებს. მეცნიერება მიზერულია (სამეცნიერო „ტვინების“ დიდი ნაწილი დასავლეთში ან აღმოსავლეთში გადასახლდა), ხოლო კორუფციას ნულზე დაჰყავს ყოველგვარი წამოწყება. და გასაგებია, რომ გულის შემზარავი კივილის მიღმა „ჩვენ - დიადი სახელმწიფო ვართ!“ („Мы – великая держава!“), სინამდვილეში ხალხის მენტალიტეტის სიღრმეში ამ თეზისთან დაკავშირებით ეჭვის ჭია ზის და თუ ამ ჭიას ჯოხით შევხებით, ის მუქარის სისინს იწყებს და იბერება.

- რუსულ გამოცემასთან ინტერვიუში აღნიშნეთ, რომ მიუხედავად იმისა, რომ რუსულად წერთ და გერმანიაში ცხოვრობთ,

თქვენი ფესვები საქართველოშია, თქვენი ოჯახი საქართველოშია, რომ თქვენი ვაჟი საქართველოში დარჩა საცხოვრებლად და ა. შ. რამდენად მნიშვნელოვანია თქვენთვის თქვენი წარმოშობის ქვეყანა? რა არის თქვენთვის საქართველო?

საქართველო - ჩემი სამშობლოა, დასაწყისი და დასასრული და მე დიდი სიამოვნებით დავწერდი ქართულად და ვიქნებოდი ჩემი ხუთმილიონიანი ხალხის მწერალი, იმის ნაცვლად, რომ უცხო ასორმოცმილიონიანისა ვიყო, მაგრამ ღმერთმა ეს ბედნიერება არ მომცა... თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ის საქართველო და ის თბილისი, რომელშიც მე გავიზარდე და ორმოცი წელი ვიცხოვრე, უკვე აღარ არის და, ალბათ, აღარც იქნება და როცა ახლა ჩავდივარ სახლში, ზოგჯერ საკუთარი თავი ემიგრაციაში მგონია, რადგან ძალიან ბევრი რამ შეიცვალა. და არა მარტო ქუჩებისა და ადამიანების გარეგნობაში, არამედ მორალური ცნებების სიღრმეში - საზოგადოების კაპიტალიზაცია უკვალოდ არ ჩაივლის ხოლმე.

თქვენ ხართ ფილოლოგი, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, დოსტოიევსკის მკვლევარი. თქვენი სადისერტაციო ნაშრომი დოსტოიევსკის მოთხრობებს ეხება. მეცნიერებიდან მწერლობაში? შეიძლება ასე ვივარაუდოთ?

საერთოდ, კი, თუმცა პროზის წერა ჯერ კიდევ სტუდენტობაში დავიწყე. მაგრამ მაშინ წინააღმდეგობა, რომელიც ქართულ რეალობასა და პროზაულ რუსულ ენას შორის არსებობდა, გადაულახავ წინააღმდეგობად მეჩვენებოდა, ვფიქრობდი, რომ ორ სკამს შუა ვიჯექი და ამიტომ მეცნიერებას მივყავი ხელი, 10 წელი გარდა დოსტოიევსკისა და მის გარშემო არსებული ლიტერატურისა, არაფერი წამიკითხავს, ეწერდი სტატიებს და ა.შ. შემდეგ კოლაჟების გაკეთება დავიწყე. მაგრამ როცა გერმანიაში მოვხვდი - მაშინ უკვე არა ორ, არამედ სამ სკამს შორის აღმოვჩნდი. ამ სიტუაციაში დასაკარგი აღარაფერი მქონდა, გაჩნდა უამრავი შთაბეჭდილება და მე ისევ პროზას დავუბრუნდი.

მაგრამ ხანდახან მგონია, რომ სამ სკამს შორის კი არ ვზივარ, არამედ ერთდროულად სამ მთაზე ვდგავარ, საიდანაც ცხოვრების საერთო დინებას ვაკვირდები და საიდანაც უფრო კარგად ჩანს და უფრო გასაგებია ის, რაც დაფარულია მათთვის, ვინც მკვიდრად და მყუდროდ ზის მხოლოდ ერთ სავარძელში და ყველაფერზე მარტო ერთი თვალსაზრისიდან გამომდინარე მსჯელობს, ვინაიდან სხვა შეხედულებები მისთვის უბრალოდ უცნობია.

თქვენ კითხულობთ ლექციებს საარლანდის უნივერსიტეტში.

იციან თქვენმა სტუდენტებმა მიხეილ გიგოლაშვილის, როგორც თანამედროვე რომანისტის შესახებ?

ზოგადად მათ იციან, რომ წიგნებს ვწერ, დავდივარ კონფერენციებზე და წიგნის ბაზრობებზე - და ამით ამოიწურება მათი ცოდნა ამ საკითხის ირგვლივ. თუმცა ჩემი ტექსტების ენა ჩემს სტუდენტებზე გათვლილი არ არის, რომლებიც ძლიერ-ძლიოზით სწავლობენ რუსულს (აი, კამინერის ნაკითხვა მისი პრიმიტიული სიტყყვათა მარაგით, რაც გერმანულსაც ეხება და რუსულსაც, მათ შეუძლიათ). ლექსიკური სირთულეებისა და დიდი მოცულობის გამო ასევე არ არსებობს ჩემი წიგნების თარგმანები უცხო ენებზე.

თქვენ რუსულად წერთ. რუსულენოვანი მკითხველი იცნობს მიხეილ გიგოლაშვილს, როგორც მწერალს, თუმცა, სამწუხაროდ, მიხეილ გიგოლაშვილს, როგორც მწერალს, არ იცნობს ქართველი მკითხველი. თქვენი აზრით, რა არის ამისი მიზეზი? როგორც ვიცი, თქვენი ტექსტების ერთი ნაწილი თქვენივე ინიციატივით ქართულად უკვე არის ნათარგმნი.

მიზეზი მარტივია - არ არსებობს ქართული თარგმანები, ის კი, რაც არის, გამოცემული არაა და რედაქტირებასა და ჩასწორებას საჭიროებს. მოხარული ვიქნებოდი, თუ ითარგმნებოდა და გამოიცემოდა ჩემი ტექსტები, თუმცა ისიც შესაძლებელია, რომ ეს თარგმანები - ისევე, როგორც ნებისმიერი თარგმანი, - ორიგინალის იდენტური არ იქნება.

თქვენ ახლოს იცნობთ ქართველ მწერლებს, მკვლევარებს, მეცნიერებს... ფილოლოგიურ წრეს. იცნობთ თუ არა თანამედროვე ქართულ ლიტერატურას? როგორ დაახასიათებდით მას?

დიახ, წინათ, როცა თბილისში ვცხოვრობდი, მე ბევრს ვიცნობდი, მრავალი მათგანი უკვე აღარ არის. პირადი არხებით ახლაც ვიცნობ ზოგიერთ ლიტერატორს, მაგრამ იმის თქმა არ შემიძლია, რომ კარგად ვიცნობ თანამედროვე ქართულ პროზას - როდესაც საკუთარ ტექსტებს ვწერ (რითაც ამ ბოლო დროს განუწყვეტელი ვარ დაკავებული), მაშინ ვცდილობ საერთოდ არაფერი არ წავიკითხო არც ერთ ენაზე. მით უფრო, რომ ქართულ ენაზე სერიოზული ლიტერატურული ტექსტების კითხვის ჩამოყალიბებული უნარ-ჩვევები არ გამაჩნია, ახლა მათი გამომუშავება კი უკვე გვიანია.

როგორია თქვენი სამომავლო გეგმები? რაზე მუშაობთ ახლა?

უკვე სამი წელია, რაც ივანე მრისხანეს პერიოდის ისტორიულ რომანზე ვმუშაობ. ივანე მრისხანე ძალზე საინტერესო ფიგურაა

არა მარტო რუსეთის, არამედ მსოფლიო ისტორიაში. ერთის მხრივ - ტირანი, მწვალბეელი, სადისტი, მეორეს მხრივ - იმპერიის ფუძემდებელი, ფართოდ განათლებული ადამიანი, ბრწყინვალე მწერალი (პირველი პოსტმოდერნისტი), სულის შემძვრელი მუსიკის ავტორი („კანონები მრისხანე ანგელოზს“), ქალაქების, ციხე-სიმაგრეების, ეკლესიებისა და ტაძრების აღმშენებელი.

[სხვათა შორის, ყაზანის აღების წინ ახალგაზრდა ივანე მრისხანე ჯარის სულისკვეთების გასაძლიერებლად თამარ მეფეზე უამბობდა ჯარისკაცებს - იმაზე, თუ როგორ შექმნა და ხილული გახადა „სიბრძნით აღსავსე და მამაკაცივით ჭკვიანმა ივერიის დედოფალმა უღმერთო სპარსელებზე გამარჯვება“ 1564 წელს ივანე მრისხანემ თავის მფარველობის ქვეშ აიყვანა კახეთის მეფე ლევანი, ერთმორწმუნეთ სამხედრო დახმარება გამოუყო, ალავერდის მონასტერში თავისი საელჩო განათავსა, მაგრამ სპარსელების ზენოლის გამო მეფე ლევანი იძულებული იყო რუს მეფესთან კონტაქტზე უარი ეთქვა].

ივანე მრისხანეს მეფობის დრო ერთ იდუმალ პერიოდს მოიცავს (1575-1576 წწ.), როდესაც მეფემ გვირგვინი გადაადგო, მოსკოვში, ტახტზე, გაქრისტიანებული მონღოლი, სიმეონ ბეკბულათის ძე დასვა (ჩინგიზხანის შთამომავალი), თავად კი თვალს მოეფარა. სად იყო, რას აკეთებდა - უცნობია, ეს არ იცის არც კლუჩევსკიმ, არც კარამზინმა, არც კოსტომაროვმა. სწორედ ამ ერთი წლით დავინტერესდი ყველაზე მეტად, რადგან ფანტაზიისთვის აქ დიდი გასაქანია.

Интервью с Михаилом Гиголашвили¹

Батоно Михаил, ваш роман «Чертово Колесо» прошел длинный творческий путь. Вы его писали в течение 10 лет... Книга состоит из 800 страниц, известно, что она была более объемистой, но перед изданием ее сократили. Как вы видите свое творчество, как Вы пишете?

Если быть точным, то книга писалась (с перерывами) не 10, а 20 лет: вначале, ещё в Тбилиси, была написана первая часть и вставная

---

¹ Беседовала *Нино Попиашвили*

новелла про беса, потом в 1991 году я уехал работать в Германию, там была новая жизнь, надо было её осваивать, новые тексты я начал писать только в середине 90-х годов, потом в 2003 году вышел первый роман «Толмач», затем сборник рассказов и повестей «Тайнопись», и только после него я решил, что могу закончить роман, что и сделал, дописав вторую часть и расширив новеллу. Вышло около 1000 страниц. Ещё год искал издателя, издатели не брали, боялись темы, потом Михаил Котомин, редактор смелого и самобытного издательства Ад Маргинем в Москве взял текст, сократил его, но очень умело – так, что сокращения не коснулись главных тем романа.

Река романа рождается, как и каждая река, из малых ручейков. Говоря условно, какая-то «тема-идея-проблема» (иногда образ, личность, исторические события) начинают интересовать, задевать, волновать писателя, вызывать у него эмоции, проникать в мозг, беспокоить, тревожить. Постепенно появляется своё видение данной «темы-идеи-проблемы», свои ответы (и вопросы), которые, наконец, переполняют его мозг, после чего писатель начинает воплощать всё это в образах. Для большого романа нужно много заготовок, предварительной работы. Набоков говорил, что в начале написания текста писателю надо знать две вещи: исходное положение героев и их конечные состояния – а в промежутке с героями может происходить всё, что угодно.

Главное условие для меня при письме – полное одиночество, отключки от всего, кроме текста. Надо жить в тексте, просыпаться и засыпать в нем. Для этого я стараюсь на каникулах (которых тут целых пять месяцев в году) уезжать с ноутбуком куда-нибудь в глушь, где нет ни Интернета, ни ТВ, ни радио, ни телефона, и сидеть там неотрывно по три недели, пока не написан некий объем текста. Создание первой болванки дается мне трудно. Конечно, между поездками внутренняя работа идет, собирается и обрабатывается материал, но новый текст пишется только там – в добровольной тюрьме, в одиночке. Потом для правки надо, чтобы текст отлежался (чем дольше – тем лучше), после чего во мне оживает и начинает активничать литературный критик и редактор, и я вижу длинноты, перегибы, лексические оплошности и т.д. Чем строже и безапелляционнее критик – тем лучше будет текст.

И снова хочу спросить про этот роман: там действие происходит в Тбилиси, столице Грузии. И название романа «Чертово Колесо» – тоже своего рода символ Тбилиси. В 2010 году роман получил российскую литературную премию «Большая Книга». Нужно отметить, что сами читатели принимали участие в присвоении премии, тем самым доказав, что Ваш роман о Грузии оказался очень интересен русскому читателю. Было даже отмечено в русской прессе, что книга грузинского писателя о Грузии заслужила премию «Большая Книга». Вы ожидали такого признания?

Нет, я ничего не ожидал, просто писал, спасаясь от реальной жизни, как это обычно происходит с поэтами и прозаиками. Думаю, что роман имел успех, потому что там показан – на примере Грузии – распад советской системы, недаром роман называют «реквиемом по Союзу»: ведь действие там происходит не только в Тбилиси, но и на Северном Кавказе, в Средней Азии, в России, в Петербурге, в Амстердаме, что придает роману некую глобальность, ибо распад системы был ощутим повсюду. Кстати, у романа было рабочее название «Ломка», но оно было запрещено (как раз были приняты какие-то очередные законы в российской Думе против наркотиков), хотя название «Ломка» подразумевало не только – и не столько – состояние абстиненции, сколько состояние советского социума перед концом.

Михаил Георгиевич, известно, что Ваша эмиграция из Грузии не была запланированной, то есть Вы уехали как приглашенный профессор – на один семестр, после из-за болезни коллеги остались еще на один семестр, после еще... В итоге больше 20 лет Вы живете в Германии, на границе Франции и Люксембурга. Какова жизнь эмигранта?

Было очень нелегко. Да и сейчас непросто. Жизнь заставляет искать в себе ответы на вопросы: «На что ты способен? Что ты можешь дать людям и обществу, чтобы в обмен получить деньги на жизнь? Каковы твои возможности?». Ничего я не знал, сразу попал из расслабленного хаотичного квази-социализма в реальный капитализм, из мрачного волнующегося мира, где масло по талонам и нет туалетной бумаги – в мир, где всё сверкает, горит, зовёт, где есть всё, что душе угодно, люди приветливы и улыбки, а на улицах

доминирует белый цвет кожи (тогда, в 91-ом, Запад еще сиял всеми цветами радуги, на всём был лоск и блеск, который за последующие годы европейских пертурбаций порядком потускнел).

Но человек живуч, в любых обстоятельствах он начинает искать в себе резервы. Так и я начал искать, что же я могу делать помимо университета, так как небольшой зарплаты почасовика всегда не хватало. Работал редактором в одном русскоязычном германском журнале, потом и он прогорел. После того, как подтянул язык, стал подрабатывать переводчиком, но сейчас и этой работы стало крайне мало. Словом, как было нелегко, так и остается.

Думаю, что, в целом, после распада Союза и открытия границ, слово «эмигрант» потеряло то зловещее, адекватное «предателю» значение, которое оно имело прежде. Сейчас люди живут там, где хотят или могут. Глобализация мира через Интернет сделало возможным быть на переднем фронте событий всего мира, не выходя из дома или сидя где-нибудь в Таиланде или Марокко. Нет ощущения отрезанности, как раньше. Конечно, после 20-ти с лишним лет в Германии, мои проблемы стали другими, уже «местными», но переезд из одной стран, из одного менталитета, из одного климата, из одного языка – в другие, новые, малоизвестные – всегда проблема и задача. Я бы сформулировал это так: «если можешь – не уезжай».

В одну из трудных минут я написал довольно печальное эссе на тему эмиграции, которое могу привести полностью в ПРИЛОЖЕНИИ, из него будет ясна моя позиция.

Ваш роман «Толмач» рассказывает об эмигрантах. Очень интересен и эпиграф романа: «Все персонажи вымышлены, какие-либо совпадения совершенно случайны». Вы много лет работали переводчиком. Можно этот роман считать биографическим? Насколько значимы биографические факторы в Вашем творчестве?

Уверен, что биография играет в жизни каждого прозаика важнейшую роль. Чем она разнообразнее – тем больше у писателя материала для работы. Недаром жизни почти всех писателей и поэтов – это труднейшее плавание по реке бытия, смена профессий, часто бедность, нищета, тюрьмы и другой негатив (тут можно заметить, что среди литераторов крайне мало изначально богатых и обеспеченных людей –

очевидно, чем богаче и обеспеченнее человек, тем меньше его волнуют тяготы роды человечества, а без боли, волнений, эмоций и страстей невозможно написать ничего значимого).

И в моей жизни биография тоже играет большую роль. Без работы переводчиком я бы не написал «Толмача», хотя если первые 10 глав романа имеют неких прототипов, то в процессе работы стало понятно, что мне уже не нужны прототипы, что интереснее самому создавать типажи, и я стал конструировать ситуации: брал определенный тип человека (например, солдат-наёмник, проститутка, купец, мошенник, профессор и т.д.) и вставлял его в заданные обстоятельства. Для этого тоже нужны знания жизни: ведь реализм нас учит: чтобы создать образ солдата, надо быть знакомым с 10-ью солдатами, выделить их перво-родные архе-типические черты и совместить их в одном вымышленном персонаже.

Объект нашего интереса – литература в эмиграции, проблемы идентичности. По происхождению араб, исповедующий христианство, франкоязычный писатель Амин Маалуф в своем эссе «Пагубные идентичности» говорит, что ему сложно делить свои собственные идентичности. Вы – по происхождению грузин, живущий в Германии, русскоязычный писатель. Русские критики отмечают, что в Вашем случае – главное язык, а не происхождение или гражданство. Аргументом в защиту этого они называют Ваш роман «Захват Москвитин». Что скажете о вашей идентичности?

Себя я бы идентифицировал как «тбилисец». В моё время это было очень конкретное понятие, вмещающее в себя много разных составных частей, в числе первых – это гостеприимство, веро– и просто терпимость, душевность, деликатность, хлебосольность, бесконечный юмор, оценка человека по его сути, а не по рангам, стремление понять другого, приоритет поэзии и художественного слова над всеми другими проявлениями жизни, уважение к искусству, высокая интеллигентность и т.д. – словом, всё то, что имеется в виду под термином «городская тбилисская культура». Старый Тбилиси имел свою ауру, свою субкультуру, которая вырабатывалась веками и была основана на толерантности и взаимоуважении всех людей, проживавших в моём, не менее вечном, чем Рим, родном городе, где всегда сообща праздно-

вались все мыслимые и немыслимые праздники, а горе делилось на всех.

Я родился в Сололаки, в старой городской семье. Прадед был городским архитектором, дед – известнейшим хирургом, одним из основателей грузинской хирургической школы. Отец, профессор-филолог-русист, всю жизнь преподавал в тбилисском университете, среди его студентов – поколения грузинских русистов. Мама, доктор филологии Светлана Станиславовна Кошут – из рода народного героя Венгрии Лайоша Кошута. В семье мамы говорили на русском языке. И мы в семье говорили по-русски, как во многих старых тбилисских семьях.

Я рос под благодатной сенью двух культур: грузинской городской тбилисской – и русской. Русская литература была, без преувеличения, одним из самых почитаемых предметов в нашем доме, ею занимались все – как профессионально, так и по велению сердца. Дома также была (и есть) громадная библиотека, где есть вся мировая литература в переводах, так что и с мировой классикой я был знаком с детства, как и с немецким языком – ходил в частный немецкий детский сад. Потом окончил русскую школу № 43, филфак нашего университета и аспирантуру в Ленинграде.

К слову сказать, традиции русского языка в Грузии были укоренены еще с незапамятных царских времен: практически все образованные и интеллигентные слои тбилисского общества владели обоими языками, часто одинаково хорошо, многие были блестящими билингвами и порой говорили по-русски лучше и чище, чем некоторые из наезжавших из России советских образованцев и чиновников. Недаром у нас была одна из самых сильных мировых школ русистики, а русские ученые, поэты, писатели были частыми гостями в Тбилиси.

Насколько значима идентичность для писателя и что есть идентичность для писателя?

Писатель – тоже человек, и для него эти вопросы так же важны, как и для других людей. Думаю, тут нет однозначных ответов. Я встречал на Западе людей, которые сознательно отказывались от своих родовых черт характера, чтобы перенять новые, в данном случае –

западные. Встречал и других, которые продолжали жить и вести себя так, как у себя на родине (а это не всегда совпадает с европейскими нормами поведения). Мне лично, выросшему в Тбилиси, в солнечном итальянском дворе (полном экспрессии, непосредственности, крикливости, шума, коллективизма, общими интересами и т.д.) понадобилось около года, чтобы начать вписываться в европейские каноны, при том, что во многом Грузия и Германия – полные антиподы, как во внешних проявлениях, так и во внутренних. И, конечно, за 20 лет жизни в Германии становишься несколько иным человеком – начинаешь смотреть на многое другими глазами.

Конечно, с писателями дело обстоит несколько сложнее, так как в процесс написания разных текстов он должен себя идентифицировать со своими персонажами, вживаться в их души, понимать их, расщеплять себя, раздвигаться и распадаться на части, не теряя при этом своих личностных качеств и оставаясь в поле «эго-идентичности», что означает целостность личности, тождественность и непрерывность нашего Я, несмотря на те изменения, которые происходят с нами в процессе роста и развития (Я — тот же самый, что и был). Ибо как раз эта «Я-идентичность» — часто воплощенная в Я-рассказчиках романов — бывает самым интересным и ценным в романах. И, кажется, ядро личности, его характер, взгляды, вкусы, предпочтения остается таким, каким они было заложено и сформировано в детстве и юности.

Нужно сказать, что сегодня, в эпоху глобализации, есть многие мигранты- писатели, для которых писательским языком могут быть два языка, а их литературное наследие тоже является наследием интеграции языков и культур народов. Например, Йоко Тавада, японка по происхождению, немецкоязычный и японоязычный писатель, или Элиф Шафак, который живет на западе, пишет на турецком и на английском (последний роман издан только на английском), или Голь Тараки, который живет во Франции и пишет на иранском и на французском языках. Также вспоминается Владимир Каминер, выходец из России немецкоязычный писатель.

К сожалению, я этих писателей не знаю, но опыт прошлого показывает, что у писателя есть один главный язык, а всё, что он создает на

втором языке – вторично и слабее по исполнению, причем в пример справедливо приводятся Набоков и Бродский. Я думаю, что писатель может одинаково хорошо писать на двух языках только в том случае, если он с младенчества – билингвал и владеет обоими языками как родными, хотя и тут будут, я уверен, какие-либо предпочтения.

И на какого читателя ориентированы Вами названные авторы? Ведь прозаик-профессионал при письме должен ориентироваться на какого-либо гипотетического, но определенного – хотя бы по языку и по культурному контексту – читателя, иметь в виду какую-то аудиторию, языково-социально-национально обозначенную. Проще говоря, для кого пишет тот или иной литератор? Конечно, гениальная проза наднациональна и понятна всем, но ведь при создании таких шедевров (типа «Ста лет одиночества» Маркеса, «Мастера и Маргариты» Булгакова или той же «Войны и мира» Толстого) писатели используют свои социально-национально-языковые среды, которые им хорошо известны, а уж потом произведение переводится на другие языки, расширяет границы своего влияния и становится фактом мировой культуры.

Неважно, где родился писатель, как его зовут и где он живёт – важно, на каком языке он мыслит и пишет, ибо язык есть главный идентификатор писателя. Писатель таскает свой язык с собой, как моллюск – ракушку, это его дом и место укрытия.

Кстати, русский читатель не особо жалуется тех писателей, которые живут не в России, и критики не забывают упомянуть в своих статьях, что вот, вышла новая книга русскоязычной израильской писательницы Дины Рубиной, или опубликован роман «русского швейцарца» Шишкина, или на книжных полках появилась новая книга живущей в Голландии русскоговорящей писательницы Марины Палей. Очевидно, эти читатели и критики руководствуются постулатом: «Раз мы тут живём и мучаемся, то и писатель пусть тут мучается с нами!».

Впрочем, этих читателей можно успокоить – скоро вся русская литература вернется в метрополию, в Россию, ибо постепенно вымирает поколение русскоязычных людей, уехавших из СССР и увёзших с собой язык, их дети и внуки уже говорят на русском как на иностранном, и в основном на бытовые темы, так что скоро ворота

языкового гетто опять окажутся захлопнутыми, и я не знаю, послужит ли это развитию языка (и литературы в целом) или их оскудению.

Ваше творчество как раз таки основано на мультинациональных и лингвистических аспектах. Вы пишете о людях, живших в бывшем советском союзе, пишете о европейцах, По-вашему – где место Вашего творчества? Или оно полностью мультинационально?

Боюсь, что везде – и нигде. В космосе. В моем случае всё весьма непросто: на родине, в Грузии, меня знает очень ограниченный круг читателей (кто еще читает – или дочитывает – по-русски), в Германии – никто не знает, а там, где знают, в России – там меня нет. «Чужой среди своих» – назвал статью о моём последнем романе «Захват Москвитин» покойный критик Виктор Топоров, и боюсь, что он прав.

В последнее время часто говорят о литературном кризисе, о надоедливых экспериментах постмодернизированных методов. Как Вы считаете, каковы современные европейские или же русские литературные процессы, насколько возможно считать созданную сегодня художественную литературу, общим литературным процессом?

О Европе ничего сказать не могу, ибо не читаю переводную литературу, потому что знаю, что после перевода от оригинала остаются только какие-то остатки, ибо главное в литературе – сила, мощь, особенности исходного языка, новаторство, лингвистические эксперименты, игра слов и т.д. – всё это при переводе пропадает.

Не думаю, что можно говорить о едином литературном процессе в России – литература отражает состояние общества, а нынешнее российское общество находится в состоянии брожения и шатания и, боюсь, в обозримом будущем лекарств от этих болезней не будет найдено. Да, в России появляются новые книги, часто это отдельные крики или вопли души, но я не вижу единой системы в их появлениях. Кажется, что постмодерн в России закончился, проза вернулась в русло реализма, а что дальше будет – никто не знает.

Писатель должен видеть всё. Писатель должен уметь вникать во все детали, и в то же время не должен быть увлечен одними деталями, ему должно быть по силам вникать в глобальные

процессы, рассказывать увлекательно, чувствовать акценты, темп рассказа, ритм рассказа должен идти в соответствии с содержанием. Ваш стиль можно назвать критическим. Во время Советского Союза рамки идеологии были четко обозначены. Издавать свои тексты Вы начали уже в пост-советской эпохе. Есть ли в мире русскоязычной литературы цензура? И насколько приемлема критика для русского читателя?

Прямой цензуры нет, но есть запрет писать в СМИ на некоторые темы типа богатства Путин, деятельность ФСБ и тому подобное. Некий комитет запретил название «Ломка» – как раз проходил очередной месячник борьбы. Вообще в России со времен Ивана Грозного были толстенные книги законов, откуда при необходимости дьяки и судья могли извлекать всё, что угодно, на самом же деле всё происходило по принципу: «судите так, чтоб нашим плохо не было». Это продолжается и сейчас: Госдума принимает каждый день пачки законов, которые никто не исполняет, но если надо, то чиновники могут извлечь и припаять кому угодно что угодно. Вот только на днях приняли закон, по которому можно без суда и следствия закрывать в Интернете сайты, где будут усмотрены призывы к массовым демонстрациям, террору и другим акциям. Уверен, что по этому закону можно было привлечь к ответственности не только Гоголя и Салтыкова-Щедрина, но Толстого с Достоевским.

А вот критику ни русские читатели, ни публицисты очень не любят и весьма болезненно реагируют на любые замечания, хотя золотой век русской литературы прошел под знаком «критического реализма» и если бы русские писатели шли на поводу у толпы, то не написали бы ни строчки. У читателей и журналистов на критику реакция примерно такая же, какая была сформулирована ещё Пушкиным: «Я, конечно, презираю отечество мое с головы до ног — но мне досадно, если иностранец разделяет со мною это чувство».

Думаю, такое болезненное реагирование на любую критику – следствие комплекса неполноценности, выработавшем в русском народе, когда ему пришлось вначале веками сидеть под монголо-татарским игом, а потом веками плестись в хвосте европейского прогресса. Во время трагедии 1917 года был уничтожен весь русский

генофонд – дворянство, купечество, духовенство – а моральные (как и материальные) ценности претерпели печальные метаморфозы. После почти полувекового сталинского концлагеря произошел распад империи, и сегодня Россия представляет собой неповоротливый конгломерат территорий, где уничтожены деревня и сельское хозяйство, устаревшая материальная база начинает рушиться, промышленность ничего не производит, наука мизерна (большая часть научных «мозгов» уехала на Запад и Восток), а коррупция сводит на нет все начинания. И понятно, почему при истошных криках «мы – великая держава!» – на самом деле в глубине народного менталитета сидит червь сомнений в этом тезисе, и если этого червя потрогать палкой, то он начинает угрожающе шипеть и раздуваться.

В интервью русским изданиям Вы отмечали, что, несмотря на то, что Вы пишете на русском, живете в Германии, Ваши корни в Грузии, Ваша родня в Грузии, сын остался жить в Грузии и т. д., Насколько значима страна, откуда Вы вышли? Что для вас означает Грузия?

Грузия – это моя родина, начало и конец, и я бы с огромным удовольствием писал по-грузински и был бы писателем для своего пятимиллионного народа, чем для чужого, стосорокамиллионного, но Бог не дал этого счастья... Хотя надо отметить, что той Грузии и того Тбилиси, в котором я вырос и жил сорок лет, уже нет и, очевидно, не будет, и когда я сейчас приезжаю домой, то иногда чувствую себя в эмиграции, ибо изменилось очень многое, и не только в облике улиц и людей, но в глубинных моральных понятиях – капитализация общества не проходит бесследно.

Вы – доктор филологических наук, профессор, исследователь Достоевского. Ваша диссертация касалась изучения произведений Достоевского. Из науки – в писатели? Можно так сформулировать?

В общем, да, хотя писать прозу я начал, еще будучи студентом. Но тогда противоречия между грузинской реальностью и русским языком прозы показалось мне непреодолимым препятствием, мне казалось, что я сижу между двумя стульями, и я занялся наукой, 10 лет ничего, кроме Достоевского и вокруг, не читал, писал статьи и т.д. Потом

начал делать коллажи. Но когда попал в Германию – то оказался уже не между двумя, а между тремя стульями. В этой ситуации терять уже было нечего, появилась масса новых впечатлений, и я опять занялся прозой.

Но иногда мне кажется, что я не сижу между тремя стульями, а стою одновременно на трёх горах, с которых могу обозревать общее течение бытия и откуда мне виднее и понятнее то, что закрыто для тех, кто плотно и удобно сидит в одном-единственном кресле и судит обо всём с одной точки зрения, ибо другие ему просто неизвестны.

Вы читаете лекции в Саарландском университете. Знают ли Ваши студенты Михаила Гиголашвили как современного писателя, романиста?

Ну, они знают, что я пишу книги, езжу на конференции и книжные ярмарки – но не более того. Но язык моих текстов не рассчитан на наших студентов, с грехом пополам учащих русский язык (вот Каминера с его примитивным словарным запасом как русским, так и немецким, они читать могут). Из-за лексических трудностей и большого объема нет также переводов моих книг на иностранные языки.

Вы пишете на русском. Русскоязычный читатель знает Михаила Гиголашвили как писателя, но, к сожалению, Михаила Гиголашвили как писателя не знает грузинский читатель. В чем причина этого, как Вы думаете? Насколько известно, часть Ваших текстов, по Вашей инициативе, уже переведена на грузинский язык.

Причина проста – нет переводов на грузинский язык, а те, что есть, не опубликованы и нуждаются в редакции и правке. Я был бы очень рад, если бы тексты были переведены и изданы, хоть и понимаю, что это перевод – как и любой перевод – не будет идентичен оригиналу.

Вы хорошо знаете грузинских писателей, ученых, исследователей, филологов. Знакомы ли вы с современной грузинской литературой? Как охарактеризуете ее?

Да, я многих знал раньше, когда жил в Тбилиси, но многих уже нет. И сейчас я знаком с некоторыми литераторами по личным каналам, но я не могу сказать, что хорошо знаком с современной грузинской

прозой – когда я пишу свои тексты (я занят я этим в последнее время непрерывно), то стараюсь вообще ничего не читать ни на каком языке. Тем более, что настоящих навыков чтения серьезных литературных текстов на грузинском языке у меня нет, и сейчас их вырабатывать поздно.

Какие у Вас планы на будущее? Над чем Вы сейчас работаете?

Года три я работаю над историческим романом из времён Ивана Грозного. Грозный – очень интересная фигура не только русской, но и всей мировой истории. С одной стороны – тиран, мучитель, садист, с другой – основатель империи, широко образованный человек, блестящий писатель (первый постмодернист), сочинитель потрясающей по силе музыки («Каноны Ангелу Грозному»), основатель городов, крепостей, строитель храмов и соборов.

[Кстати, перед взятием Казани молодой Грозный, чтобы поднять боевой дух своего войска, рассказывал солдатам о царице Тамаре – о том, как «премудрая и мужеумная царица Иверская сотворила и показала победу над безбожными персами». В 1564 году Грозный взял под свое покровительство кахетинского царя Левана, выделил единоверцам военную помощь, расположил в Алавердийском монастыре свое посольство, но под нажимом персов царь Леван должен был отказаться от контактов с русским царем].

В царствовании Грозного есть один таинственный период (1575-76), когда он на год снял с себя корону, посадил в Москве на престол некоего крещеного татарина Симеона Бекбулатовича (потомка Чингисхана), а сам скрылся от людей. Где он был, что делал – неизвестно ни Ключевскому, ни Карамзину, ни Костомарову. Вот этот год и заинтересовал меня больше всего – тут большое поле для фантазии

ПРИЛОЖЕНИЕ

Михаил Гиголашвили ПАМЯТКА ЭМИГРАНТА

Я зябну от одиночества. Боюсь подходить к телефону. Страшусь конвертов с гербами городских служб. Заглядываю в глаза чиновников. Мечусь в сетях нищеты. Трепыхаюсь в паутине неизвестности. Изнемогаю под спудом немоты. Раздваиваюсь и распадаюсь на части. Пусть это знают те, кто, сидя на чемоданах, грезит о пивных реках и колбасных берегах. Но если все-таки они решатся перейти Рубикон, то тогда я предложил бы им небольшое пособие, без которого никак не выжить в суперсвободных странах сверхполной демократии:

- 1. Не ждать быстрой удачи.*
- 2. Не питать иллюзий, что тебе кто-нибудь что-нибудь должен.*
- 3. Не ломиться со своим уставом в чужой монастырь.*
- 4. Не рассчитывать ни на кого, кроме себя.*
- 5. Не паниковать при неудачах.*
- 6. Не забываться при победах.*
- 7. Не переоценивать своих возможностей.*
- 8. Не завидовать никогда никому.*
- 9. Не сожалеть о том, что в твоём роду нет барона Ротшильда.*
- 10. Не считать чужих денег.*
- 11. Не сравнивать себя в правах с коренным населением.*
- 12. Не плакаться в жилетку.*
- 13. Не откровенничать с земляками из бывшего Союза.*
- 14. Не торопиться с обобщениями.*
- 15. Не надеяться, что все сделается само собой.*
- 16. Не доверять низкой цене.*

- 17. Не кидаться на первое попавшееся.*
- 18. Не ждать милостей от природы.*
- 19. Не сомневаться в том, что личность сильнее обстоятельств.*
- 20. Не забывать, что судьба сильнее личности.*
- 21. Помнить о Родине*

SUMMARY

Georgian literature intercultural model and national identity problem

“The language of culture has always been the most flexible means of contacts between countries and nations even dramatically different from each other by religions, mentality and viewpoints. Consciously or unintentionally, national literature always has the desire to involve in world cultural processes and to tailor the intercultural phenomenon to its own, national identity. Considering the cognitive function of literature cultural meetings, influences or parallels, general thematic, overall are the natural process in a creative work.

Intercultural communication is confirmed in fiction texts created both “remaining with the homeland” and “being away from homeland”.

First – national literature **“created on the spot”** – permanently accepts novelties; intercultural influences differ following the historic and epochal development.

The intercultural phenomenon has always nourished the national, original Georgian literature. Even the ancient Georgian literature, for example, hagiographic genre works include the intercultural models, the genre, thematic clichés and patterns, accents which have been mutual for different cultures and literatures. Shota Rustaveli’s *The Knight in the Tiger’s Skin* is also intercultural by its essence and main trends.

Second – **Literature created abroad** – forms even further multidimensional intercultural unity important for each nation and is represented as the special sphere of intercultural model of literature.

Intercultural communication boundaries have especially broadened lately. The world is getting narrower. The happenings of the end of the 20th century, political, social, economic factors have broadened communication boundaries and have activated migration processes. The reality of the new Millennium – globalization process and informed society create the conditions for individuals to independently choose and define the geographic location of their living and work. Migration processes became irreversible in the 21st century. The ethnic and cultural image of the world is changing. Diversity of cultures is being created following the overcoming of cultural isolation

and the pace of progress of information technologies. Literature has exceeded the limits of national or state boundaries and is not just the dialogue between national literatures or cultures. Today's intercultural communications, migration processes have given the literary space wider scales; both by geographic and qualitative terms. Literature of the 21st century is being formed as the new intercultural-migration model. The new reality has made new demands to culture and especially to literature. It has become necessary to have new accents in Diaspora and homeland relations along with the determination of the place of modern and historic emigrations in the social and political system of a country. Each nation has faced the significant need to study their own literature by considering the extended boundaries and the cultures' adequate dialogue, in order to adequately interpret and give its unique place to such sphere of intercultural model of literature, as the literature created abroad ("being away from homeland").

The subject of our research are the Soviet and modern Georgian migrations of the 20th-21st centuries. Georgian literature of the 20th-21st centuries created abroad are being represented in two stages, two qualitative features: the first one starts from the 1920s' up until the collapse of the Soviet Union. The second stage starts from the 1990s or from the gaining of independence of Georgia and continues up until now.

Global migration processes have made the national identity problems acute. Today, there is a tendency of returning to the historic roots. It was expected that as result of affiliation of representatives of different mentalities, religions and cultures and transformation of identities we would see the formation of general values, although, the cultural spectrum of globalization revealed the paradoxical reaction: the threat of universal unification, fear of dissolving in the mass culture, forced peoples (especially smaller nations) to search for their historic roots, recreate their languages and culture and to protect their identity. In certain cases this initiated and aggravated conflicts. The superiority of social and cultural context of national identity in relation to social and political context has already become apparent.

The newest researches of culture have revealed the historic results and future perspectives of the "cooperation" of literature and

identity. The ideological context of the national identity research was replaced in post-soviet space by culturological context. Allegedly, in future the source of conflicts will be not ideology or economy, but the cultural and national differences. Postcolonial, migrational, intercultural discourse, national and psycho-social self-identification relevant to existing situation has been reflected most adequately by literature. Modern situation has confirmed that literature is the most reliable and active preserver of identity on one hand and on the other hand, literature creates identity models itself. At the same time, identity defines creative aspects of a writer.

Modern Georgian sociology has been actively participating in the process of comprehension of national identities. Still, the issue of identity of Georgian national identity in the mutual discourse of literature and identity has not been studied adequately yet.

The intercultural model of literature has especially emphasized the real basis for increase of interest towards the national identity: Literature created abroad moves within and outside of the limits of national identity. Changeability and dynamics of literatures are such an important factor of the intercultural model of literature that the given literature is itself shown as the representation of psychological and social and cultural, national and intercultural identities. The acuteness of the given issue is further strengthened by the fact that, as we believe, there is no precedent of such research in Georgian reality.

The research of identity representation in literature, in general considers the interrelation of social and humanitarian sciences, while the research of identity found in texts created abroad necessarily needs identification of interdependencies between perspectives of literature and social sciences and definition of methodological aspects of joint research:

- The intercultural model of literature with its migration tributaries considers the further extensiveness of the research area, consideration of all the aspects of intercultural communication and of the dialogue between cultures, including in the context of specific environment. Accordingly, it also means the actualization of migration researches and of the culturological discourse, the conceptual directions of

which are based right on social sciences. Here we face the additional, considerable theoretical and practical aspects: studying of cultural qualitative features of migration processes in the historic context, by consideration of epochal peculiarities, migration reasons and types.

- The main sociological problems are the hybrid, double, transitional identities. The difference in mental spaces forms the different paradigms in identities. Those identities create interesting and at the same time complex literary representations.
- The reasons for emigration, its type, and epoch and as result the identity are of course of significant influence on the text created by authors not in homeland, but abroad. The social and political environment changed due to the change of geographic location, forms the multi-discipline, psycho-social features of texts created abroad, the characteristics that reason the differing aspects of politicization and socialization and the thematic-genre and creative-expressional features. Without considering all the aforementioned and without the research it is impossible to understand the literary context of those texts.
- Other epochal challenges, which are organically joined with aforementioned modifications, empower the theoretical and practical discourse actualized in culture by migration processes. The changeable, unpredictable identity of those living abroad is added with the post-soviet chaos of identities: overcoming the soviet identity could not be achieved for long and freedom could not be accepted easily either. In addition, all the aforementioned results in the formation of oppositional aspects of traditional and modern values. As result, any type, especially the national identity is in the permanent process of creation and change. To the background of epochal, migration and local changes the identity is not an unchangeable datum at present. People lose the feeling of stability and environment and its acute requirements are becoming important. Identity, just as many other issues, is related to life details, everyday narratives and plots. Psychological, national and cultural

identity new paradigms, their heterogeneity change the thematic of literature. Social and everyday topics are being naturally actualized in literature: war, ethnic conflicts, gender issues, religion and etc. Epochal challenge also is the postmodernist situation, which created the new relations between literature and socium, author and reader and formed unified social-cultural spaces. Social thematic activated in postmodernist discourse more than in any other literary trends existing before, such was realism.

Migration processes, peculiarities of an epoch, the heterogeneity of psychological, national and cultural identities jointly form the modern conceptual aspects of the relation of literature with the society, which, in return, significantly affects the progress of literary processes, changes not only the thematic of literature, but also the qualitative features of literature. Literature has become more social; has increased the level of its dependence on social institutions: prizes, festivals and competitions... In the modern literary space, relations between text and readers have fallen under the influence of acute requirements of environment and interpretational innovations. It can be said that a writer oriented at social environment fulfilled the international order complying with recent epoch, but this order is neither ideological-state (for example soviet) nor aimed at reflecting reality in general (traditional function of literature). Under the conditions of such conjunctive order, literature itself forms position: it perceives writing as the individual creative process, but at the same time is pragmatic; attempts to consider the political, social, gender and other interests of the reader and society; to create almanacs, magazine issues tailored to specific topic; to identify citizenship and national tendencies in the chaotic, migrational world.

Thus, the texts created abroad and modern literary trends creates the necessity for research of national identity according to texts created abroad, which, on its behalf, can be achieved only through the interdisciplinary format of research. Along with the humanitarian, culturological disciplines, it is also necessary to use the proven and currently activates methods of migration researches and social sciences (sociology, social psychology, and social geography);

it is necessary to consider the concepts that are being formed in the today's intercultural space, in the joint, social and literary science discourse of humanitarian and social sciences.

Due to that, our research has been based on migration theories, intercultural literature researches, and social literary science theoretical and practical aspects.

During the research we use the following methodologies: interpretation of texts, their research with identity concepts and discourse analysis.

We have defined the following objectives of the research:

1. Definition of Georgian migration types, general phenomenon during the 20th – 21st centuries based on the migration theories (nostalgic, adaptive, integrational models of migration, the main forms of “being away from homeland”: E. Said, H. Bhabha, G. Spivak, L. Bugaev, I. Borev and others).
2. Identification of national identity signs in Georgian texts created abroad according to the thinking, lingual and behavioral models' defining concepts (religion, national symbol, patriotism, self-announcement, stereotypes, imagology, cultural and communicational memory, cultural paradigms, archetypes; creative technique, idiomatic and phraseologic statements, trope images, syntax; gender, common lifestyle); abased on the aforementioned definition of differing paradigms of identities.
3. Identification of psycho-social identities' features (trauma, estrangement, resentment, cultural hybridism, cultural distance, adaptation, “migration poetic”, creative potential...).
4. Comparative description of the aforementioned two periods in Georgian literature created abroad; definition of the dependence of the quality of this literature on the reasons and types of migration and rational identity.

Theoretical basis and methodological support allows us to speak about different types of

Georgian migrations of the 20th – 21st centuries, at different mental spaces:

The first stage – emigration reasoned by loss of Georgia's independence and establishment of Bolshevik regime in the country ("forced migration") – characterized with place localized in space and emigrational mental space (geographic and political isolation). Second stage – Emigration reasoned by regaining of independence by Georgia and failure of the Bolshevik regime ("voluntary migration") – geographically is characterized by the space "without location", and mentally by Diaspora space (Scattering, separation, hybridity, performance).

In the emigrant mental space, with the different figures of "breakaway from homeland", active is the "emigrant"; while in the Diaspora mental space active are the "nomad" and "tourist". Due to that, the first stage can be defined as **emigrant literature**, and the second stage as Diaspora or (by considering modern accents) **intercultural-migrational literature**.

Identity concepts, identity paradigms found in Georgian literature created abroad, the relation of those literatures with migration types and reasons, reflects the heterogeneity of identities and reveals literature compliance with migration phenomenon, outlines different national and psycho-social identities, features, qualities and dynamic modifications of literatures; The isolated national identity of the emigrant literature of the 20th century, "anti-soviet" identity" and accordingly national-political thematic in modern intercultural-migrational literature is replaced by intercultural/hybrid identity, intercultural/social space of literature. The forms of identification of creative potential is also various. In accordance with specific psycho-social features the following definition can be made: the nostalgic model of Georgian emigrant literature of the 20th century is transformed into the 21st century intercultural-migrational literature adaptive/integrative model.

Thus, our book is a modest attempt to analyze the two important periods of Georgian literature intercultural model (emigrant literature of the 20th century and modern intercultural-migration literature) and to define national identity concept in them.

We believe that research of the Georgian emigrational and Diaspora worlds of the 20th – 21st centuries is significant both from theoretical and practical viewpoints; additional discourse will be created in the already activated modern culturological-migrational researches, will be defined the role and importance of national identity and in the formation of cultural-aesthetic and creative space of literature; will be reflected the real picture of the relation of Georgian “culture – character” with the modernity; will be discussed the problem of affiliation of texts created abroad with native/accepting cultural space.

- აბაშიძე ... 2009: აბაშიძე ზვიად, დუნდუა სალომე. *ეთნიკური და რელიგიური იდენტობის საკითხები და სამოქალაქო ინტეგრაციის პრობლემები საქართველოში*, თბილისი: გამომცემლობა „ინტელექტი“.
- ავალიშვილი 1931: ავალიშვილი ზურაბ. *„ვეფხისტყაოსნის“* საკითხები. პარიზი.
- აკუნინ-ჩხარტიშვილი 2012: Акунин-Чхартишвили. *Аристократия*. М.: Захаров.
- ალექსანდერი ... 2004: Alexander, Jeffrey C. et al. *Cultural Trauma and Collective Identity*. University of California Press. <https://goo.gl/91cGiH>.
- ალ-სლაიმაი 1997: Al-Slaiman, Mustafa. *Literatur in Deutschland am Beispiel arabischer Autoren – Zur Übertragung und Vermittlung von Kulturrealien – Bezeichnungen in der Migranten-und Exilliteratur*. In: Thomas Bleicher (Hrsg.), *Literatur der Migration*. Mainz: Kinzelbach Verlag.
- ამირეჯიბი 1998: ამირეჯიბი შალვა. *წიგნი I-II*. შემდგენელი ლალი ცომაია. თბილისი: ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმის გამომცემლობა „ლიტერატურის მატყანი“.
- ანდერსონი 2003: ანდერსონი ბენედიქტ. *წარმოსახვითი საზოგადოებანი*. თარგმნა რუსუდან გოცირიძემ. თბილისი: გამომცემლობა „ენა და კულტურა“.
- ანდრონიკაშვილი 2007: ანდრონიკაშვილი ზაალ. *მამულის დაბადება ლიტერატურის სულიდან*. წიგნში: „ილია ჭავჭავაძე 170. საიუბილეო კრებული“. თბილისი: ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა. გვ.157-174.
- არონი ... 2011: არონი პოლ, ვიალა ალენ. *ლიტერატურის სოციოლოგია*. თარგმნა ცისანა ბიბილეიშვილმა. თბილისი: გამომცემლობა „კლიო“.
- ასმანი 1995: Assmann, Jan. *Collective Memory and Cultural Identity*. New German Critique, No. 65, Cultural History/Cultural Studies. <http://bit.ly/1jBzwAd>
- ასმანი 1999: Assmann, Aleida. *Erinnerungsräume: Formen und Wandlungen des kulturellen Gedächtnisses*. München: Beck <http://bit.ly/2lgEJSe>

- ასმანი 2008: Assmann, Jann. *Communicative and cultural memory* <http://bit.ly/1UWsCa2>
- ბაბა 1994: Bhabha, Homi. K. *The Location of Culture*. N. Y.; L. Routledge.
- ბაქრაძე 1929ა, 1929ბ: ბაქრაძე ვლადიმერ. ლიტერატურული და თეატრალური კრიტიკა ქართულ კომუნისტურ პრესაში. გვ. 51-64 (1929ა). კრიტიკული შენიშვნები, „ჯაყოს ხიზნები“. რომანი მ. ჯაფახიშვილის. გვ. 48-57 (1929ბ). ჟურნალში: „კავკასიონი“ №1-2. პარიზი.¹
- ბაქრაძე 1999: ბაქრაძე აკაკი. კარდუ. გრიგოლ რობაქიძის ცხოვრება და ღვაწლი. თბილისი: გამომცემლობა „ლომისი“.
- ბაჩინინი ... 2011: Бачинин В. А. *Социология литературы как пространство гуманитарных экспериментов*. Социологический журнал. № 4. С. С. 101-115. <https://goo.gl/z6YX8T>
- ბახტინი 1975: Бахтин М. М. *Вопросы литературы и эстетики*. М.: „Художественная литература“.
- ბერეჟიანი 1982: ბერეჟიანი სიმონ. *ლექსები*. პარიზი.
- ბერიძე 2014: ბერიძე ლევან. ფორა. თბილისი: ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა.
- ბოიარინი 1994: Boyarin, Jonathan. *Remapping Memory: the Politics of Time Space*. Minneapolis: University of Minnesota Press. 2.-23.8.1994 file:///C:/Users/1ldatu/Downloads/015390ar.pdf
- ბოკი 1989: Bock, Martin. *Crossing the Shadow-Line: the Literature of Estrangement*. Columbus: Ohio State University Press. <http://bit.ly/2lRe2qQ>
- ბოლქვაძე 2010: ბოლქვაძე თინათინ. *ქართული ნაციონალური იდენტობის წრთობა – ილიას „ივერია“*. თბილისი: გამომცემლობა „უნივერსალი“.
- ბორევი 2013: Боров Ю. Б. *Художественное мышление XX века, архетипическое и театр особенности литературы, искусства и эстетики в XX в.* <http://bit.ly/2meYMER>
- ბოჭორიშვილი 2016: ბოჭორიშვილი ელენა (პეპი). *სტენოგრაფიული რომანები*. თბილისი: გამომცემლობა „სეზანი“.

¹ გამოყენებული მე-20 საუკუნის ქართული ემიგრანტული პერიოდული გამოცემები, ხელნაწერი და ნაბეჭდი კრებულები, წიგნები დაცულია თსუ ქართული ემიგრაციის მუზეუმში.

- ბრეგაძე 2005: ბრეგაძე ლევან. *პოსტსაბჭოური კულტურის სივრცე და ლიტერატურული პროცესი*. ჟურნ. „კრიტიკა“ №1. გვ.28-48. <http://bit.ly/2meYRIE>
- ბრეგაძე 2006: ბრეგაძე ლევან. *იშვიათი ბედის თხზულება*. წიგნში: „ფიქრები საქართველოზე“. რედ. ლევან ბრეგაძე. თბილისი: გამომცემლობა „ინტელექტი“. გვ. 271-272.
- ბუგაევა ... 2006ა: Bugaeva, L./Hausbacher, E. *Ent-Grenzen. Intellektuelle Emigration in der russischen Kultur des 20 Jahrhunderts*. Verlag Frankfurt am Main. – Peter Lang.
- ბუგაევა 2006ბ: Бугаева, Л. Д. *Мифология эмиграции: геополитика и поэтика*. <http://bit.ly/2lCLNJP>
- გაბაშვილი 2015: *რეზო გაბაშვილის ნერილები შალვა ამირეჯიბს. ლალი ცომაიას პუბლიკაცია კრებულში: „ქართული ემიგრაცია“*. თბილისი: გრ. რობაქიძის სახ. უნივერსიტეტის ქართული ემიგრაციის ისტორიისა და გეოგრაფიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი. გვ.59-122.
- გაგნიძე ... 2011: Gagnidse, Nugescha/Schuchard, Margret. *Grigol Robakidse (1880-1962). Ein georgischer Dichter zwischen zwei Sprachen und Kulturen*. Aachen: Shaker Verlag.
- გალტუნგი 1996: Galtung Johan. *Global Projections of Deep-Rooted U.S Pathologies*. October 1996. Institute for Conflict Analysis and Resolution George Mason University Fairfax, Virginia 22030-4444. <http://bit.ly/2lZjq0I>
- გამყრელიძე 1932: გამყრელიძე გიორგი. *ლურჯი მონოკლი*. პარიზი.
- გამყრელიძე 1960: გამყრელიძე გიორგი. *გვიანი რთველი*. სანტიაგო დე ჩილე.
- გაფრინდაშვილი ... 2010: გაფრინდაშვილი ნანა, მირესაშვილი მარიამ, წერეთელი ნინო. *სოციალისტური რეალიზმის თეორიული ისტორია ქართული ლიტერატურის მაგალითზე*. თბილისი: გამომცემლობა „ნეკერი“.
- გელნერი 2004: გელნერი ერნესტ. *ერები და ნაციონალიზმი*. თბილისი: გამომცემლობა „ნეკერი“.
- გენეპი 1999: Ван Геннеп, Арнольд. *Обряды перехода*. М. : Восточная литература. 1999 <https://bitly.com/#>

- გერმანული 2010: გერმანული თეატრი ქართული აქცენტის გარეშე *Немецкий театр без грузинского акцента*.
<http://bit.ly/2kTKvNy>
- გვაზავა 1938: გვაზავა გიორგი. *რუსთაველი და მისი შემოქმედება*. გაზეთი „დამოუკიდებელი საქართველო“. №143. პარიზი, 1938. გვ.2-21.
- გიგოლაშვილი 2003: Гиголашвили, Михаил. *Толмач*. М.: Лимбус Пресс.
- გოგიშვილი 2012: გოგიშვილი დავით. *ქართველთა ეროვნული იდენტობა*. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი.
<http://bit.ly/2mkg1kX>
- გრინბლათი 2012: Greenblatt, Stephen. *The Swerve: How the World Became Modern*. W. W. Norton & Company.
- გუდკოვი ... 1998: Гудков Л., Дубин Б., Страда В. *Литература и общество: введение в социологию литературы*. М.: РГГУ.
- დავრიშვილი 2012: დავრიშვილი (დავრიშაშვილი) ქეთევან. *შავი ზღვა*. თბილისი: გამომცემლობა „უსტარი“.
- დარჩიაშვილი 2014: დარჩიაშვილი რუსუდან. *ნინო ხარატიშვილი საუკუნეზე, რომელსაც ყველამ უღალატა*.
<http://bit.ly/2I72VWj>
- დაუშვილი 2000: დაუშვილი რუსუდან. *მეორე მსოფლიო ომი და ქართველები*. წიგნში: „ქართული დიპლომატია“. ტ. VII. თბილისი: თსუ გამომცემლობა. გვ.35-56.
- დაუშვილი 2007: დაუშვილი რუსუდან. *ქართული ემიგრაცია 1921-1939 წლებში*. თბილისი: გამომცემლობა „რაეო“.
- დაუშვილი 2014ა: დაუშვილი რუსუდან. *ქართული ემიგრაცია ამერიკაში*. თბილისი: გამომცემლობა „რაეო“.
- დაუშვილი 2014ბ: დაუშვილი რუსუდან. *8 ეპიზოდი გერმანულ-ქართული ურთიერთობის ისტორიიდან*. თბილისი: გამომცემლობა „რაეო“.
- დელი: Dell K. *The Family Novel in North America for Post – war to Post – Millennim: A study in Genre* <http://bit.ly/2mkbPl8>
- დემოკრატიული 2016: დემოკრატიული ღირებულებები ქართულ მწერლობასა და ზეპირსიტყვიერებაში. ანთოლოგია. შემდგ.: რუსუდან ჩოლოყაშვილი და სხვ. რედ.: ირმა რატიანი, ქეთი ნინიძე. თბილისი: გამომცემლობა „ნეკერი“.

- დიმა 1977: Дима, Александр. *Принципы сравнительного литературоведения*. Пер.с румынск. Москва: «Прогресс».
- ებანოიძე 2004: Эбаноидзе, Александр. *Ограбление по грузински*. – ж. Дружба народов,, №3: <http://magazines.russ.ru/druzhba/2004/3/eban13.html>
- ებანოიძე 2014: Эбаноидзе, Александр. *Маки на руинах*. М.: Культурная революция.
- ევროპული 2014: *ევროპული ლირებულებები და იდენტობა*. საერთაშორისო ინტერდისციპლინური კონფერენცია <http://bit.ly/2kTTYdP>
- ეკო 2006: Эко, Умберто. *Открытое произведение. Форма и неопределенность в современной поэтике*. Пер. с итал. А.П. Шурбелева. СПб.: Симпозиум.
- ელბაქიძე 2016: ელბაქიძე მაკა. „ვეფხისტყაოსანი“ – გზა რენესანსისკენ. წიგნში: *ქართული ლიტერატურა / ისტორია საერთაშორისო ლიტერატურული პროცესების ქრილში*. რედ. ირმა რატიანი. თბილისი: გამომცემლობა „საარი“. გვ. 110-122.
- ელიოტი 2010: ელიოტი თომას. *ტრადიცია და ინდივიდუალური ტალანტი*. კრებულში: „ლიტერატურის თეორიის ქრესტომათია“ II. თარგმნა მანანა ფორჩხიძემ. თბილისი: ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა.
- ერიკსონი 1996: Эрикссон, Эрик Хомбургер. *Идентичность: юность и кризис*. пер. с англ.; общ. ред. и предисл. А. В. Толстых. М.: Прогресс.
- ეტემადი 2000: ეტემადი ბ. *როგორ ეუფლებიან მსოფლიოს. კოლონიზაციის სიმძიმე და მასშტაბები*. ბრიუსელი: გამომცემლობა „კომპლექსი“.
- ექვთიმიშვილი 2015: ექვთიმიშვილი ნანა. *მსხლების მინდორი*. თბილისი: ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა.
- ზედანია 2010: ზედანია, გიგა. *ნაციონალური იდენტობის საკითხი საქართველოში*. ჟურნ. „სოლიდარობა“. №4 (37).
- ზუბოვი 2012: Зубов, Артем. *Социальные науки и литературоведение: актуальные возможности диалога*. Международная конференция, (Москва, 15—17 марта 2012 г.) <http://bit.ly/2lRqMh6>

- თარხნიშვილი 1957: თარხნიშვილი მიქელ. *შენიშვნები ახალი ქართული ლიტერატურის ისტორიაზე*. თურნ. „ბედი ქართლისა“ 24/25. გვ. 27-33. პარიზი.
- თევზაძე 2002: თევზაძე გიგი. *ინსტიტუციონალური ცვლილებების სოციოლოგია*. ფონდი „ღია საზოგადოება – საქართველო“. თბილისი: გამომცემლობა „მეცნიერება“.
- თევზაძე 2009: თევზაძე გიგი. *ქართველი ერის დაბადება. იდენტობა და იდეოლოგია. პოლიტიკალური და სოციალური იდენტობები. ეროვნულობა და რელიგიურობა*. ილია ჭავჭავაძისადმი მიძღვნილი კონფერენციის „ქართველი ერის დაბადება“ მასალები (26-27 ნოემბერი, 2007). რედ. გ. ზედა-ნია. გვ.5-27.
- ინგლეჰარტი ... 2003: Inglehart, Ronald/Norris, Pippa. *Rising Tide: Gender Equality and Cultural Change around the World*, Cambridge University Press.
- ინტერვიუ 2013: ინტერვიუ ელიფ შაფაკთან. <http://bit.ly/2lRmYMM>
- ინტერვიუ 2014: ინტერვიუ ნინო ხარატიშვილთან *Das achte Leben (Für Brilka) – Ein Gespräch mit Nino Haratischwili*. lustauflesen.de. <http://bit.ly/2lCyZTR>
- კაკაბაძე 2015: ირაკლი კაკაბაძე (იაკი კაბე). *სამწერტილი*. თბილისი: გამომცემლობა „ინტელექტი“.
- კარელინა 2007: Karelina, Ekaterina. *Identitätskonstruktion als Imagemaking, Vladimir Kaminers Militärmusik*. In: Ulrich Breuer, Beatrice Sandberger (Hrsg.), *Grenzen der Identität und Fiktionalität. Autobiographisches Schreiben in der deutschsprachigen Gegenwartsliteratur*. Band 1. IUDICUM Verlag GmbH München.
- კარტოზია 1994: Kartosia, Alexander. *Die Prosa von Giwi Margwelaschwili*. In: H. Gockel (Hrsg.), *„Gedichtwelten – Realwelten. Giwi Margwelaschwili“*. Fußnoten zur neueren deutschen Literatur, 28. Bamberg. S. 33-48.
- კარტოზია 1997: Kartosia, Alexander. *Zwischensprachspiel*. In: J. Lehmann//T. Lang//F. Lönker//Th. Unger (Hrsg.), *Konflikt – Grenze – Dialog. Kulturorientierte kontrastive und interdisziplinäre Textzugänge*. Frankfurt a. M., S. 223-225.
- კვატაია 2004ა: კვატაია მანანა. *ვიქტორ ნოზაძის არქივიდან (შეენიერების თეორიები) სურათთა და შედარებათა სახეები (მეტაფორები)*. კრებულში: „რუსთველოლოგია“ III. თბილისი-

სი: ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა.

კვატაია 2004ბ: ვიქტორ ნოზაძის „ვეფხისტყაოსანის“ სიბრძნის-მეტყველება. წიგნში: „სული მარად საქრთველოზე მაფიქრალი“. გვ.40-52. თბილისი: ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი.

კვატაია 2008ა: კვატაია მანანა. „ვეროპის უდიდესი პიროვნება“ გრ. რობაქიძის თვალთახედვით. ჟურნ. „ლიტერატურული ძიებანი“ XXIX. გვ. 156-167. თბილისი: ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა.

კვატაია 2008ბ: კვატაია მანანა. გრიგოლ რობაქიძის „დემონისა და მითოსის“ პრობლემატიკისათვის. აღმანახი „მნიგნობარი“.

კვატაია 2010: კვატაია მანანა. ბელადთა კონცეპტები ქართულ ემიგრანტულ ტექსტებში. საერთაშორისო კონფერენციის „ტოტალიტარიზმი და ლიტერატურული დისკურსი“ მასალები. გვ. 401-408. თბილისი: ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა.

კვატაია 2013ა: კვატაია მანანა. პარალელები „ნიბელუნგებსა“ და ძველ ქართულ ეპოსს შორის (გერმანულიდან თარგმნა და გამოკვლევები დაურთო მანანა კვატაიამ). ჟურნ. „კრიტიკა“. გვ. 230-251. თბილისი.

კვატაია 2013ბ: კვატაია მანანა. „კავკასიონი“ 1966. რუსთაველოლოგიური ძიებანი. წიგნში: ვიქტორ ნოზაძის საოუბილეო კრებული. გვ. 49-63. თბილისი: ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა.

კვაჭანტირაძე 2001: კვაჭანტირაძე მანანა. ქართული პროზა 1990 წელს. წიგნში: „წერილები ლიტერატურაზე“. თბილისი. გვ.176-217.

კიზირია 2010: კიზირია დოდონა. ნაპირები (ლექსები, თარგმანები). თბილისი: გამომცემლობა „ინტელექტი“.

კილანავა 2013: კილანავა ცირა. ქართული ნაციონალური დისკურსის ფორმირება: საქართველოსა და რუსეთის იმპერიის მარკირების მოდელები და ქართული ნაციონალური თვითიდენტიფიკაცია მე-18 საუკუნის დასასრულისა და მე-19 საუკუნის ქართულ ლიტერატურაში. თბილისი: ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი. <http://bit.ly/2lCDBsW>

- კირვალიძე 2014: კირვალიძე ანა. *ინდივიდუალისტურ და კოლექტივისტურ პარადიგმათა იმიტაციები მეხსიერების კვლევაში*. <http://bit.ly/2msgCA1>
- კობაიძე 2016: კობაიძე მანანა. *ლექსები*. წიგნში: ლომიძე 2014.
- კობახიძე 1943ა: კობახიძე გივი. *ხმა დასახერხეთა საკანითდან*. ჟურნ. „ქართველი ერი“ №III-IV. ბერლინი. გვ. 28-31.
- კობახიძე 1943ბ: კობახიძე გივი. *ქართული საბჭოთა მწერლობა*. ჟურნ. „ქართველი ერი“ №V. ბერლინი. № გვ. 26-32.
- კობახიძე 2009: კობახიძე რუსუდან. *წმ. გრიგოლ ფერაძე - ქართული ემიგრაციის სულიერი მამა და დიდი მოღვაწე*. კრებ. „ქრისტიანობის კვლევები“. გვ.177-185.
- კობახიძე 2014: კობახიძე რუსუდან. *გიორგი მაჩაბლის კერძო წერილები აკაკი ჩხენკელს*. ჟურნ. „ქართული ემიგრაცია“ №2. გვ.114-125. თბილისი: გრ. რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის ქართული ემიგრაციის ისტორიისა და გეოგრაფიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი.
- კოლი 1993: Kohl, Karl-Heinz. *Ethnologie – die Wissenschaft vom kulturell Fremden. Eine Einführung*. München: C. H. Beck.
- კრისტევა 2005: Кристева Юлия. *изоляция, идентичность, опасность, культура...* ჟურნ. „Вестник Европы“ №15. <http://bit.ly/2meRMAQ>
- კუზიო 2001: Kuzio Taras. *Transition in Post-Communist States: Triple or Quadruple*. York University, Ontario. Canada. Politics: VOL 21(3). P. 168-177.
- კუნდერა 2011: კუნდერა მილან. *შეუცნობელი*. თარგმნა ნანა იაშვილმა. თბილისი: გამომცემლობა „დიოგენე“.
- კუპრეიშვილი 2014: კუპრეიშვილი ნონა. *„ლიტერატურული ეკონომიკის“ კონცეპტები ილიას პროზაში*. კრებულში: „ილია ჭავჭავაძე გლობალიზაციის სათავეებთან“. გვ.130-184. თბილისი: გამომცემლობა „მწიგნობარი“.
- კუჭუხიძე 1952: კუჭუხიძე ილია. *ლექსები*. ჟურნ. „მამული“. ბუენოს-აირესი.
- ლიტემისია: <http://bit.ly/2IRfLMF>
- ლიტლი 2013: ლიტლი დევიდ. *სოციალური ახსნის მრავალფეროვნება*. გვ.144-152. თბილისი: თსუ გამომცემლობა.

- ლომიძე 2014: ლომიძე თამარ (რედ.). *სამშობლოს სურნელი (ქართულ ემიგრანტთა პოეზიის კრებული)*. თბილისი: გამომცემლობა „საუნჯე“.
- ლომიძე 2016: ლომიძე გაგა. *მოდერნიზმი, როგორც ინვარიანტი*. ნიგნში: „ქართული მოდერნიზმის ტიპოლოგია“. გვ.5-28. თბილისი: გამომცემლობა „მნიგნობარი“.
- მაალუფი 2007: მაალუფი ამინ. *დამლუპველი იდენტობები*. თბილისი: გამომცემლობა „იმპრესი“.
- მაისურაძე ... 2015: Maisuradze, Giorgi / Thun-Hohenstein, Franziska. *Sonniges Georgien. Figuren des Nationalen im Sowjetimperium (Literaturforschung)*. Taschenbuch Kulturverlag Kadmos.
- მანველიშვილი 1938: მანველიშვილი ალექსანდრე. *შოთა რუსთაველის მსოფლმხედველობა*. ჟურნალი „ახალი ივერია“ №IX. პარიზი.
- მანველიშვილი 1964: მანველიშვილი ალექსანდრე. გრ. აბაშიძე „ლაშარელა“. ჟურნ. „კავკასიონი“ №9. გვ.132-138. პარიზი.
- მანწკავა 1929: მანწკავა ისიდორე. *ქართული ლიტერატურა*. ჟურნ. „კავკასიონი“ №1-2, გვ. 58-63. პარიზი.
- მანწკავა 1930: მანწკავა ისიდორე. *საბრალმდებლო ოქმი (წერილი „ჯაყოს ხიზნების“ შესახებ)*. ჟურნ. „კავკასიონი“ № 5. პარიზი, გვ. 75-84.
- მანჰაიმი 2000: Манхейм К. *Избранное: Социология культуры*. Пер. с англ.: Л.Ф. Вольфсон, А.В. Дранов; Отв. ред. Л.Т. Мильская, Е.О. Пучкова. М.–СПб.: Университетская книга. <https://goo.gl/1VSn6t>
- მარგველაშვილი 1991ა: Margwelaschwili, Giwi. *Das böse Kapitel*. Roman. Berlin: Rütten & Loening.
- მარგველაშვილი 1991ბ: Margwelaschwili, Giwi. *Muzal*. Ein georgischer Roman. Frankfurt am Main und Leipzig: Insel Verlag.
- მარგველაშვილი 1992: Margwelaschwili, Giwi. *Der ungeworfene Handschuh. Ontotextologische Versuche zur Abwehr von Schicksalsschlägen in Buch- und Gedichtweltbezirken*. Berlin: Rütten & Loening.
- მარგველაშვილი 1993: Margwelaschwili, Giwi. *Leben im Ontotext. Poesie – Poetik – Philosophie*. Herausgegeben und mit einem Vorwort von Carsten Gansel. Neubrandenburg: federchen Verlag.

- მარჯანიშვილი 2014: მარჯანიშვილი მარიამ. *ქართული ემიგრანტული მწერლობის სამხრეთ ამერიკული პერიოდი*. თბილისი: გამომცემლობა „მწიგნობარი“.
- მასალები 2013: მასალები. VII საერთაშორისო სიმპოზიუმი „ლიტერატურათმცოდნეობის თანამედროვე პრობლემები, ლიტერატურა დევნილობაში, ემიგრანტების მწერლობა (XX საუკუნის გამოცდილება)“. ნაწ. I-II-III. თბილისი: ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა.
- მასალები 2016: მასალები. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „მიგრაციული პროცესები და იდენტობათა ტრანსლაცია“. თბილისი: გამომცემლობა „უნივერსალი“.
- მეგრელიშვილი 2011ა: Мегрелишвили, Т. *Проект Б.Акунина «Новый детектив»: организационная структура смысла и жанровый репертуар*. Русская литература XX-XXI веков: направления и течения. Екатеринбург: УГУ.
- მეგრელიშვილი 2011ბ: Мегрелишвили, Т. *Русскоязычная литература Грузии на рубеже XX-XXI веков*. «Долг и любовь». Москва: «Кругъ».
- მინიშვილი 2006ა, 2006ბ: მინიშვილი ნიკოლო. *ფიქრები საქართველოზე*. გვ.11-23 (2006ა). „ჩემი პასუხიც“. გვ. 68-89 (2006ბ) – ნიგნში: „ფიქრები საქართველოზე“. რედ. ლევან ბრეგაძე. თბილისი: გამომცემლობა „ინტელექტი“.
- მორჩილაძე 2001: მორჩილაძე აკა. *შობა ღამის აღქაჯები*. თბილისი: ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა.
- მორჩილაძე 2002: მორჩილაძე აკა. *შენი თავგადასავალი*. თბილისი: ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა.
- მორჩილაძე 2004: მორჩილაძე აკა. *სანტა ესპერანსა*. თბილისი: ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა.
- მორჩილაძე 2011: მორჩილაძე აკა. *obOle*. თბილისი: ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა.
- მორჩილაძე 2012: მორჩილაძე აკა. *ქალაქის მელიები, ტავერნა 10 სექტემბერი*. თბილისი: გამომცემლობა „პალიტრა“.
- მოსლანდი 2010: Moslund, Sten Pultz. *Migration Literature and Hybridity*. London: Palgrave Macmillan.
- მურა 2012: მურა ჟან-ჟაკ. *ფრანკოფონური ლიტერატურები და პოსტკოლონიური თეორია*. თარგმნა რუსუდან თურნავამ. თბილისი: გამომცემლობა „მწიგნობარი“.

- ნაცვლიშვილი 2013:** ნაცვლიშვილი პაატა. *თამარ პაპავას მემუარები – ქართული ემიგრაციის შესწავლის უმნიშვნელოვანესი წყარო*. ჟურნ. „ქართული ემიგრაცია“ №1. გვ.193-217. თბილისი: გრ. რობაქიძის სახ. უნივერსიტეტის ქართული ემიგრაციის ისტორიისა და გეოგრაფიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი.
- ნემსაძე 2009:** ნემსაძე ადა. *იდენტიფიკაციის პრობლემა ოთარ ჭილაძის რომანებში*. თბილისი: გამომცემლობა „მნიგნობარი“.
- ნიკოლეიშვილი 2014:** ნიკოლეიშვილი ავთანდილ. *უცხოეთში შექმნილი ქართული პოეზიის ანთოლოგია*. ქუთაისი: აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- ნიშნიანიძე 2000:** ნიშნიანიძე რუსუდან. *XX საუკუნის ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან*. თბილისი: გამომცემლობა „ლომისი“.
- ნიშნიანიძე 2005 I. 2005 II:** ნიშნიანიძე რუსუდან. *საქართველო – სამანს აქეთ და სამანს იქით*. წიგნი I. *საქართველო სამანს აქეთ*. წიგნი II. *საქართველი სამანს იქით*. თბილისი: გამომცემლობა „მერანი“.
- ნიშნიანიძე 2012:** ნიშნიანიძე რუსუდან. *ქართველი მწერლის პარიზული რომანი და საბჭოთა რეალობა*. ჟურნ. „ჩვენი მწერლობა“. 10 აგვისტო, №№16(172). თბილისი.
- ნოდია 2010:** ნოდია გია. *ქართული იდენტობის ევროპულობა ძახილისა და კითხვის ნიშნებს შორის*. ჟურნ. „სოლიდარობა“ №4(37).
- ნოზაძე 1929:** ნოზაძე ვიკტორ. *თათქარიძის მოდგმა – თეიმურაზ ხევისთავი („ჯაყოს ხიზნების“ შესახებ)*. გვ. 67-73. ჟურნ. „კავკასიონი“ № 3. პარიზი.
- ნოზაძე 1940:** ნოზაძე ვიკტორ. *„ვეფხისტყაოსნის“ საზოგადოებრივი ზნენი*. ხელნაწერი (ავტოგრაფი).
- ნოზაძე 1948ა,1948ბ:** ნოზაძე ვიკტორ. ნაწ. I. *ქართული მოდგმა და ხასიათი. ქართველი კაცი* (1948ა). ნაწ. IV. *ქართული მწერლობა* (1948ბ) – კრებულში: „გარდასულ ჟამთა საქმენი და ამბავნი“. ხელნაწერი (ავტოგრაფი).
- ნოზაძე 1950-70:** ვიკტორ ნოზაძის ეპისტოლური მემკვიდრეობა, მისი და მისადმი მიწერილი წერილები. ხელნაწერი – ავტოგრაფები. ტ. III.

- ნოზაძე 1967ა.1967ბ: ნოზაძე ვიკტორ. *ვაჟა-ფშაველა*. გვ.120-123(1967ა). *არგონავტებიდან სტალინამდე (ხელმოწერილია ფსევდონიმით „ლიკსუს“)*. გვ.32-35(1967ბ). *ჟურნ. „კავკასიონი“ № 12*. პარიზი.
- ნოზაძე 1968: ნოზაძე ვიკტორ. *„ვეფხისტყაოსნის“ გულთამეტყველება*. ხელნაწერი (ავტოგრაფი).
- ნოზაძე 1981: ნოზაძე ვიკტორ. *კაცი ვარ ადამიანი „ვეფხისტყაოსნის“ მიხედვით*. *ჟურნ. „კავკასიონი“ № 20*. პარიზი. გვ. 93-106.
- ნოიშანი 2005: Neumann, Birgit. *Gedächtniskonzepte der Literaturwissenschaft*. In: Erll, Astrid/Gymnich, Marion/Nünning, Ansgar (Hrsg.). *Literatur, Erinnerung, Identität*. Berlin/New York: de Gruyter. S.149-178.
- ნოიშანი 2010: Neuman, Birgit. *Grundzüge einer kulturhistorischen Imagologie: Nationale Selbst- und Fremdbilder in britischer Literatur und anderen Medien des 18. Jahrhunderts*. KulturPoetik, Bd. 10, H. 1. Vandenhoeck & Ruprecht. S.1-24.
- ოლიკი 2011: Olick, Jeffrey K.. *The Collective Memory*. Reader, Edited by Jeffrey K. Olick. Oxford University Press.
- პაპავა 1956: პაპავა აკაკი. *ლექსთა კრებული „უცხო ჭიშკართან“*. ბუენოს-აირესი.
- პაპავა 1960: პაპავა აკაკი. *კრებული 1500-წლოვან თბილისს*. *ლექსები და წერილები: წინასიტყვაობა* (გვ.7-15). *წერილი თბილისზე და მის მწერლობაზე* (გვ.77-93). *წერილი ძველ და ახალ ქართულ კრიტიკაზე* (გვ.107-119). *სანტიაგო დე ჩილე*.
- პაპავა 1962: პაპავა აკაკი. *მონამეთობის გამო*. *კრებულში: „მონამეთობა“*. გვ. 5-11. ნიუ-იორკი.
- პაპავა 1964: პაპავა აკაკი. *მცირე უწყება გრიგოლ რობაქიძისათვის*. *ჟურნ. „კავკასიონი“ №9*. გვ. 20-31. პარიზი.
- პაპავა 1966: პაპავა აკაკი. *მადლიანი მწხრეკელი*. *ჟურნ. „კავკასიონი“*, საგანგებო, რიგგარეშე ნომერი. №11, გვ.141-147. პარიზი.
- პოპიაშვილი 2011: პოპიაშვილი ნინო. *ქართული პოსტსაბჭოთა ლიტერატურა კულტურული იდენტობის დისკურსში*. *თბილისი: გამომცემლობა „უნივერსალი“*.

- პოპიაშვილი 2013: პოპიაშვილი ნინო. *ქალი ავტორი: ლიტერატურული, კულტუროლოგიური და გენდერული კვლევები*. თბილისი: გამომცემლობა „უნივერსალი“.
- პოპოვა 2001: М. К. Попова. *Проблема национальной идентичности и литература*. <https://goo.gl/uQAY5b>
- პოპოვა 2004: М. К. Попова. *Национальная идентичность и ее отражение в художественном сознании*. Воронежский гос. Университет.
- ჟორჟოლიანი 1971: ჟორჟოლიანი სოსო. *ლექსები*. მიუნხენი.
- რატიანი 2010ა: რატიანი ირმა. *კავკასიისა და კავკასიელის ლიტერატურული რეფლექსიები ქართულ მწერლობაში*. თბილისი: ჰუმანიტარულ კვლევათა ჟურნალი „კადმოსი“ №2. გვ.65-171.
- რატიანი 2010ბ: რატიანი ირმა. *ნაციონალური ლიტერატურებისა და შედარებითი ლიტერატურისმცოდნეობის საზღვრები*. ჟურნ. „ნახნაგი“ №2. გვ. 150-158.
- რატიანი 2015: რატიანი ირმა. *ქართული მწერლობა და მსოფლიო ლიტერატურული პროცესი*. თბილისი: ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა.
- რევაკოვიჩი 2004-2005: REWAKOWICZ, MARIA G. *Women's Literary Discourse and National Identity in Post-Soviet Ukraine*, Source: Harvard Ukrainian Studies, Vol. 27, No. 1/4 (2004-2005), pp. 195-216 Published by:Harvard Ukrainian Research InstituteStable. <http://bit.ly/2IMZjMX>.
- რეიფილდი 2000: Rayfield, Donald. *The Literature of Georgia: A History*, Routledge; 2 Rev Rep edition (May 18, 2014).
- რიკიორი 2004: Ricoeur, Paul. *Memory, History, Forgetting 2004*. Translated by Kathleen Blamey and David Pallauer. P. 96-120. Chicago: University of Chicago Press. <http://bit.ly/2msmCZF>
- რობაქიძე 1927: რობაქიძე გრიგოლ. *საქართველოს ხერხემალი*. ჟურნ. „ქართული მწერლობა“ №1. გვ. 29-37.
- რობაქიძე 1996: რობაქიძე გრიგოლ. *ჩემთვის სიმართლე ყველაფერი*. თბილისი: გამომცემლობა „ჯეკ-სერვისი“.
- რობაქიძე 2012ა: რობაქიძე გრიგოლ. *pro domo sua*. თარგმნა მანანა კვატაიამ. თბილისი: გამომცემლობა „არტანუჯი“.

- რობაქიძე 2012 I,II,III,IV: რობაქიძე გრიგოლ. ნაწერები 1-2-3-4. (შემდგნ. ლალი ცომაია). თბილისი: ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმი.
- საიდი 2000: Said, Edward. *Reflections on Exile and Other Essays*. Harvard University Press.
- საიდი 2006: Саид, Эдвард. *Ориентализм. Западные концепции Востока*. пер. с англ. А. В. Говорунова, (послел. К. А. Крылова). СПб.
- საიდი 2012: Саид, Эдвард. *Культура и империализм*. пер. с англ. А. В. Говорунова, (послел. А. В. Говорунова). СПб.: Владимир Даль.
- საქართველო 2005: კრებული საქართველო ათასწლეულთა გასაყარზე. (რედ. ზურაბ კიკნაძე). თბილისი: გამომცემლობა „არიტე“.
- სლუსარევსკი 2002: Слосаревский Н.Н. *Субкультура как объект исследования*. ჟურნ. Социология: теория, методы, маркетинг, №3.
- სმითი 2004: სმითი ენტონი დ. ნაციონალიზმი: თეორია, იდეოლოგია. მთარგმნ. მ. ჩხარტიშვილი. თბილისი: ქართული ენის საერთაშორისო ცენტრი.
- სმითი 2008: სმითი ენტონი დ. ნაციონალური იდენტობა. მთარგმნ. ლელა პატარიძე. თბილისი: გამომცემლობა „ლოგოს პრესი“.
- სპივაკი 1999: Spivak, Gayatri. *A critique of Postcolonial Reason: Towards a History of the Vanishing Present*. Cambridge: Harvard University Press.
- ტერ-მინასოვა 2000: Тер-Минасова, Светлана Григорьевна. *Язык и межкультурная коммуникация* <http://bit.ly/2l6PdCN>
- ტოდოროვი 1986: Todorov, Tzvetan. *Race, Writing and Culture*. In: Gates (Hg.), *Race, Writing and Difference*, a. a. O.
- ტოლკაჩევი 2013: Толкачев С.П. *Проблемы гибридной идентичности в современной мультикультурной литературе*. – Ж. Знание. Понимание. Умение. №2. <http://bit.ly/2l74Muj>
- ფირალიშვილი ... 2009: ფირალიშვილი ზაზა, იაკობაშვილი-ფირალიშვილი ლელა. *წერილები ქართულ იდენტობაზე/ქართული პოლიტიკის თეატრალური დიალექტიკა*. თბილისი: CISS: მერაბ მამარდაშვილის სახელ. ქართ. კლუბი.

- ფიქრები 2006: ფიქრები საქართველოზე. კრებული. რედ. ლევან ბრეგაძე. თბილისი: გამომცემლობა „ინტელექტი“.
- ქართული 2016ა: ქართული ლიტერატურა მსოფლიო ლიტერატურულ რუკაზე. რედ. გაგა ლომიძე. თბილისი: გამომცემლობა „მნიგნობარი“.
- ქართული 2016ბ: ქართული ლიტერატურა / ისტორია საერთაშორისო ლიტერატურული პროცესების ქრილში. რედ. ირმა რატიანი. თბილისი: გამომცემლობა „საარი“.
- ქუთელია 2013: ქუთელია ბადრი. პარადოქსული პოსტმოდერნულობა, დიასპორა და ჩვენ. კრებულში: ჟურნ. „ქართული ემიგრაცია“ №1(4). თბილისი: გრ. რობაქიძის სახ. უნივერსიტეტის ქართული ემიგრაციის ისტორიისა და გეოგრაფიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი. გვ. 111-122.
- ქურდაძე 2011: ქურდაძე პაატა. ექსპერიმენტული განცდები. თბილისი: გამომცემლობა „სიესტა“.
- ლალანიძე 2010: ლალანიძე მერაბ. ძველი და ახალი საქართველოს მიჯნაზე. თბილისი: მხარდაჭერის ფონდი „მემკვიდრეობა“.
- ყიფიანი 1951: ყიფიანი გიორგი. რჩეული შაირების კრებული. პარიზი.
- შათირიშვილი 2012: შათირიშვილი ზაზა. ნაციონალური იდენტობა და ნაციონალური ნარატივები. <http://bit.ly/2l7bnzv> (22.07.2012)
- შამანაძე 2014: შამანაძე შორენა. მიგრანტობა როგორც გლობალიზაციის მარკერი და მისი ლიტერატურული რეპრეზენტაცია (დათო ტურაშვილის „დოდოს მოლოდინში“ და როლანდ შიმელჰენინგის „ოქროს დრაკონი“). VIII საერთაშორისო სიმპოზიუმი „ნაციონალური ლიტერატურები და კულტურული გლობალიზაციის პროცესი“. მასალები. ნან. II. გვ. 463-473. თბილისი: ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა.
- შამანაძე 2016ა: Shamanadze, Shorena. *Thoughts in Native Language Written in German. Literature in Exile: Emigrants' Fiction, 20th Century Experience*. Cambridge Scholars Publishing. P. 308-318.
- შამანაძე ... 2016ბ: შამანაძე შორენა, ჩიტაური ნათელა. კულტურული ძალადობა ეთნოკონფლიქტურ დისკურსში. მეორე საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის „ქართულოსურ ურთიერთობათა განვითარების პერსპექტივები.“ მა-

- სალები. გვ.313-320. თბილისი: გამომცემლობა „უნივერსალი“.
- შამანაძე ... 2016გ: შამანაძე შორენა, ჩიტაური ნათელა. *სოციოლოგიკურათმცოდნეობითი დისკურსის ზოგიერთი ასპექტი*. ჟურნ. „სჯანი“. გვ. 257-269.
- შარაძე 1991,1993I,1993II: შარაძე გურამ. *უცხოეთის ცის ქვეშ*. ტ. I-1991. ტ.II-1993. ტ.III-1993. თბილისი: გამომცემლობა „მერანი“.
- შარაძე 1992: შარაძე გურამ. *ამერიკელი ქართველები*. თბილისი: გამომცემლობა „სამშობლო“.
- შარაძე 1998: შარაძე გურამ. *ერის ისტორიული მეხსიერების დაბრუნება*. თბილისი: საქართველოს პარლამენტის საგამომცემლო სამსახური.
- შარაძე 2001 I, 2001 II, 2003I, 2003II, 2004, 2005: შარაძე გურამ. *ქართული ემიგრანტული ჟურნალისტიკის ისტორია*. ტ.I-2001. ტ.II-2001. ტ.III-2003. ტ.IV-2003. ტ.V-2004. ტ.VI-2005. ტ.VII-2005. ტ.VIII-2005.
- შიოლაშვილი 2009: შიოლაშვილი ირმა. *ფოთლების ხიდი*. თბილისი: გამომცემლობა „საარი“.
- შლიოგელი 2006: Schlögel, Karl. *Planet der Nomaden*. Berlin: Verlag Doren+Köster.
- შტომპკა 1996: Штомпка, Пётр. *Социология социальных изменений*. Пер. с англ.; под ред. В. А. Ядова. М.: Аспект-Пресс. <https://goo.gl/q8cKwl>
- ჩეკურიშვილი 2016: ჩეკურიშვილი ბელა. *რაინისპირა ამბები*. თბილისი: გამომცემლობა „ინტელექტი“.
- ჩილაშვილი 2006: ჩილაშვილი ფარნა-ბექა. *სასაზღვრო ფიქრები*. გამომცემლობა „არტანუჯი“.
- ჩილაშვილი 2012: ჩილაშვილი ფარნა-ბექა. *სანამ თოვს*. გამომცემლობა „არტანუჯი“.
- ჩილაშვილი 2014: ჩილაშვილი ფარნა-ბექა. *ერთი წვეთი ლიმონი*. გამომცემლობა „არტანუჯი“.
- ჩიტაური 2006: ჩიტაური ნათელა. *XX საუკუნის ქართული ემიგრანტული მწერლობა მშობლიური ლიტერატურის შესახებ (წერილი მეორე)*. კრებული „რუსთველოლოგია“ IV. გვ. 285-290.

- ჩიტაური 2007:** ჩიტაური ნათელა. *დაკვირვებანი XX საუკუნის ქართული ემიგრანტული მწერლობის თავისებურებებზე*. ჟურნალი „ლიტერატურული ძიებანი“ XXVIII. გვ. 233-239.
- ჩიტაური 2009:** ჩიტაური ნათელა. *XX საუკუნის ქართული ემიგრანტული მწერლობა ქართული ხასიათის შესახებ*. II საერთაშორისო სიმპოზიუმის „ლიტერატურათმცოდნეობის თანამედროვე პრობლემები“ მასალები. გვ. 352-361. ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი.
- ჩიტაური 2010:** ჩიტაური ნათელა. *ტოტალიტარიზმი შორეული პერსპექტივებიდან*. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის „ტოტალიტარიზმი და ლიტერატურული დისკურსი (მე-20 საუკუნის გამოცდილება)“ მასალები. გვ. 413-420. ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი.
- ჩიტაური 2011:** ჩიტაური ნათელა. *ვაჟა-ფშაველა ქართულ ემიგრანტულ მწერლობაში*. V საერთაშორისო სიმპოზიუმის „ლიტერატურათმცოდნეობის თანამედროვე პრობლემები“ მასალები. გვ.149-155.
- ჩიტაური 2013:** ჩიტაური ნათელა. *ვიკტორ ნოზაძის ზოგიერთი მოსაზრება „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ*. ვიკტორ ნოზაძის საიუბილეო კრებული. გვ.42-49. ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი.
- ჩიტაური 2014:** ჩიტაური ნათელა. *გაუცხოება ნაციონალური ლიტერატურისა და Weltliteratur-ის საზღვრებში*. VIII საერთაშორისო სიმპოზიუმის „ნაციონალური ლიტერატურები და კულტურული გლობალიზაციის პროცესი“ მასალები. ნან. II. გვ. 80-87. ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი.
- ჩიტაური ... 2016:** ჩიტაური ნათელა, შამანაძე შორენა. *მოდერნისტული საზოგადოების წესრიგიდან პოსტმოდერნისტულ ქაოსამდე*. სემიოტიკის მე-7 საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის „ქაოსისა და კოსმოსის სემიოტიკა“ მასალები. თბილისი: გამომცემლობა „უნივერსალი“.
- ჩიქოვანი ... 2014:** ჩიქოვანი ნინო, ჩხაიძე ირაკლი, წერეთელი ივანე... *იდენტობის ნარატივები მე-20 საუკუნის დასაწყისის საქართველოში: მრავალეთნიკური ქართველი ერის სათავეებთან*. სამეცნიერო რედაქტორი მალხაზ თორია. თბილისი.
- ჩხარტიშვილი 2005:** ჩხარტიშვილი მარიამ. *ქრისტიანობა, როგორც ქართული იდენტობის მარკერი*. საერთაშორისო სიმ-

პოზიუმის „ქრისტიანობა ჩვენს ცხოვრებაში: წარსული, აწმყო, მომავალი“ მასალები. თბილისი: გამომცემლობა „მემატიანე“.

ჩხარტიშვილი 2007: ჩხარტიშვილი მარიამ. *ნაციონალიზმის იდეოლოგიის უნივერსალები ილია ჭავჭავაძის შემოქმედებასა და საზოგადოებრივ მოღვაწეობაში*. წიგნში: „ილია ჭავჭავაძე 170. საიუბილეო კრებული“. გვ.215-240. თბილისი: ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა.

ჩხეიძე 2013: ჩხეიძე როსტომ. *როცა შინ ბრუნდები*. ჟურნ. „ჩვენნი მწერლობა“ №10(166), 18.05.2012.

ჩხოტუა 2009: ჩხოტუა ნიკოლოზ. *მარადიული*. თბილისი: ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა, 2009. ინლისურიდან თარგმნეს ირაკლი თოფურიამ და კახა ჯამბურამ.

წერეთელი 1951: წერეთელი მიხაკო. *ახალი ქართული სამწერლობო ენისათვის*. ჟურნ. „ბედი ქართლისა“ №№10. გვ.3-8.

წიფურია 2004: წიფურია ბელა. *პოსტსაბჭოთა ტრავმა ქართულ მწერლობაში და კიდევ ერთი მეტანარატივის დასასრული*. ჟურნ. „სჯანი“ №5. გვ. 151-170. თბილისი: ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა.

წიფურია 2005: წიფურია ბელა. *კულტურული იდენტობა XX საუკუნის საქართველოში*. ჟურნ. „კრიტიკა“ №1. №გვ.5-27.

წიფურია 2010: წიფურია ბელა. *ქართული ლიტერატურა: კოლონიზაცია, მოდერნიზაცია, ახალი პარადიგმები*. ჰუმანიტარულ კვლევათა ჟურნალი „კადმოსი“. გვ.183-195.

წიფურია 2013: წიფურია ბელა. *ნაციონალური იდენტობა და ლიტერატურა*. წიგნში: „ქართული ლიტერატურა. მე-10 კლასის სახელმძღვანელო“. გვ. 11-15. თბილისი: გამომცემლობა „არტანუჯი“.

წიფურია 2016: წიფურია ბელა. *ქართული ტექსტი საბჭოთა/პოსტსაბჭოთა/ პოსტმოდერნულ კონტექსტში*. თბილისი: ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

წულუკიძე 1929ა: წულუკიძე მიხეილ. *„ილია და აკაკი“ (პროფილი)*. ჟურნ. „კავკასიონი“ №3 (წიგნი მესამე). გვ. 77-82.

წულუკიძე 1929ბ: წულუკიძე მიხეილ. *ესკიზები თანამედროვე ქართული ლიტერატურიდან*. ჟურნ. „კავკასიონი“ I-II. გვ. 63-72. პარიზი.

- ჭილაძე 1995: ჭილაძე ოთარ. *აველუმი*. თბილისი: გამომცემლობა „მერანი“. <http://bit.ly/2ms5rYm>
- ჭუბაბრია 2011: ჭუბაბრია რუსუდან. ხანა. ჟურნ. „ჩვენი მწერლობა“ №4.
- ხარატიშვილი 2009: Haratischwili, Nino. *Georgia – Liv Stein*. Frankfurt am Main: Verlag der Autoren.
- ხარატიშვილი 2014: Haratischwili, Nino. *Das achte Leben (Für Brilka)*. Frankfurter Verlagsanstalt.
- ხარატიშვილი 2016: Haratischwili, Nino. *Aber selbstverständlich!* SPK-Magazin 1/2016.
- ხარბედია 2013: ხარბედია მალხაზ. *რომანი და განმეორებები. თანამედროვე ქართული პროზა სიმართლის ძიებაში*. ჟურნ. „არილი“ №6. <https://goo.gl/DnQ9Tn>
- ჯალიაშვილი 2007: ჯალიაშვილი მაია. *გახსოვდეს სიცოცხლე*. ნიგნში: „ნიკოლო მინიშვილი. სამარადისო ზღაპარი“. გვ. 5-25. თბილისი: გამომცემლობა „ინტელექტი“.
- ჯალიაშვილი 2011: ჯალიაშვილი მაია. *ერის მაჯისცემას მიყურადებულები მწერალი*. ნიგნში: „ნიკოლო მინიშვილი, პუბლიცისტიკა“. გვ. 3-36. თბილისი: გამომცემლობა „მერიდიანი“.
- ჯანელიძე 2002: ჯანელიძე ოთარ. *სპირიდონ კეძია: პოლიტიკური პორტრეტი*. თბილისი: ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი.
- ჯანიკაშვილი 2009: ჯანიკაშვილი ბასა. *აბსურდისტანი*. თბილისი: ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა.
- ჯეიმსი 2010: James F. *Everywhere and nowhere: The sociology of literature after "the sociology of literature"*. New Literary History. Spring 2010. Vol. 41. No. 2. <https://goo.gl/K2sDXo>
- პალბაქსი 2005: Морис Хальбвакс. *Коллективная и историческая память*. В журнале: Неприкосновенный запас. 2-3(40-41) <http://bit.ly/2kTWwm9>
- ჰასელი 2000: Hassel Eva. *Gelebte Interkulturalität, Weibliches Schreiben im italo/amerikanischen Kontext*. Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades eines Doktors der Philosophie der Philosophischen Fakultäten der Universität des Saarlandes, Koenigshausen & Neumann.
- პეტჩერი 2007: პეტჩერი მაიკლ. *ნაციონალური შეჩერება*. მთარგმნ. ე. მეტრეველი. თბილისი.

- პოლი 1994: Hall, Stuart. *Cultural Identity and Diaspora // Colonial Discourse and Post-colonial Theory: A Reader* / ed. by P. Williams, L. Chrisman. N. Y. P1994. <http://bit.ly/2IRp2Eq>
- პროხი 2000: Hroch, Miroslav. *Social Preconditions of National Revival in Europe: A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups Among the Smaller European Nations*. Columbia University Press. <http://bit.ly/2IRetRH>
- პუმპოლდტი 2000: Гумбольдт В. фон. *Избранные труды по языкознанию*. пер. с нем., общ. ред. Г.В.Рамишвили. М.: ОАО ИГ «Прогресс», 2000.
- 100 ლაზური ლექსი 2007: 100 ლაზური ლექსი. თბილისი: გამომცემლობა „ინტელექტი“.

პირთა საძიებელი

ა

აბაშელი ალექსანდრე 130
 აბაშიძე გრიგოლ 125, 129
 აბაშიძე ზვიად 46
 აბაშიძე ირაკლი 143
 აბგაროვი კარენ 319
 აბულაძე ილია 97
 ადორნო თეოდორ 53, 54
 ავალიშვილი ზურაბ 83, 9, 97, 99, 100, 148
 აკუნინი ბორის 293, 294, 296, 301, 307
 ალენი უილიამ ედვარდ დავიდ 136, 140, 141
 ალექსანდერი ჯეფრი 32
 ალთუსერი ლუი 54
 ალ-სლაიმანი მუსტაფა 225, 226
 ამირეჯიბი შალვა 91, 93, 96, 100
 ამრუში ჟან 251
 ანასთასიადი ირინა 300
 ანგალადიანი რუბენ 292
 ანდერსონი ბენედიქტ 41
 ანდრონიკაშვილი ზაალ 46
 არაქელიანი არტიომ 319
 არველაძე ლადო 116
 არისტაკესიანი არლენ 318
 არონი პოლ 55, 56
 ასმანი ალაიდა 64, 76, 99
 ასმანი იან 64, 76, 77, 79, 95
 ახვლედიანი გიორგი (იხ. აკა მორჩილაძე)
 ახვლედიანი ელენე 150
 ახმეტელი ვლადიმერ 116

ბ

ბაბა შოში 12, 20, 28, 290
 ბადრიძე მაია 216
 ბარათაშვილი ნიკოლოზ 148, 218
 ბარამიძე ალექსანდრე 88
 ბარამიძე რევაზ 125
 ბასინსკი პაველ 307
 ბაქრაძე აკაკი 142, 145, 150
 ბაქრაძე ვლადიმერ 93, 124, 126, 127
 ბაჩინინი ვლადისლავ 57
 ბახტინი მიხეილ 36, 37, 54, 317
 ბლუმი ლოთარ 42
 ბეგიზატი ლევან 275
 ბერდიაევი ნიკოლოზ 270
 ბერეჟიანი სიმონ 104, 106, 108, 109, 110, 132
 ბერიძე ლევან 230, 231-236, 327
 ბერიძე შალვა 91
 ბეჟანოვა სოფია 297, 318
 ბირგერი ლიზა 316
 ბოიარიანი იონათან 78
 ბოკი მარტინ 35
 ბოლქვაძე თინათინ 47
 ბორევი იური 12, 29, 406
 ბოჭორიშვილი ელენა (პეპი) 262, 263
 ბრეგაძე ლევან 147, 149, 174
 ბროდსკი იოსიფ 226, 380
 ბუაჩიძე გასტონ 252
 ბუგაევა ლუბოვ 12, 20, 24, 25
 ბულგაკოვი მიხეილ 134, 380
 ბურღიე პიერ 55, 56

ბ

გაბაშვილი რევაზ 85
 გაგნიძე ნუგეშა 143
 გაგოშაშვილი ნინო 261
 გალტუნგი იოჰან 22, 198
 გამსახურდია კონსტანტინე 95,
 124, 125, 129, 131
 გამყრელიძე გიორგი 96, 104,
 106, 107, 108, 112, 114
 გამყრელიძე თამაზ 88
 გასპაროვი ბორის 65
 გაფრინდაშვილი ნანა 47
 გელნერი ერნესტ 41
 გენეპი არნოლდ ვან 29
 გვაზავა გიორგი 91, 96, 99, 100
 გიგოლაშვილი მიხეილ 300,
 301, 308, 309, 312, 315,
 316, 318, 326, 373, 386
 გიდენსი ენტონ 64
 ვლასი ჯულია 38
 გოგიშვილი დავით 70, 289
 გოეთე ვოლფგანგ ფონ 19
 გომართელი არჩილ 112
 გორდეზიანი ბენო 149
 გრიგოლ ხანძთელი 94
 გრინბლათი სტივენ 56
 გრინი ელდა 292
 გრიშაშვილი იოსებ 128, 130
 გროსი სიმონ 198
 გუდიაშვილი ლადო 150
 გუჯაბიძე ქეთევან 360

დ

დანელია გიორგი 178
 დავრიშაშვილი იოსებ 253

დავრიშევი ქეთევან 247, 253,
 254, 261

დარჩიაშვილი რუსუდან 227
 დაუშვილი რუსუდან 84, 86, 87
 დევდარიანი სეით 149
 დზიკი რომან 35
 დიასამიძე გრიგოლ 91, 95, 116
 დიმა ალექსანდრე 265
 დუმბაძე მანანა 193
 დურკჰაიმი ემილ 53

ე

ებანოიძე ალექსანდრე 294,
 295, 298, 299
 ეკო უმბერტო 58
 ელაშვილი ქეთევან 117
 ელბაქიძე მაკა 17
 ელიოტი თომას 77, 236
 ექვთიმიშვილი ნანა 193-198,
 332
 ერენბურგი ილია 136, 137
 ერიკსონი ერიკ 45
 ესერი ჰარტმუტ 53
 ეტემადი ბუდა 248

ვ

ვაკვიტცი შტეფან 38
 ვამლინგი კარინა 204
 ვაჟა-ფშაველა 95, 96, 218
 ვარბურგი აბი 64
 ვაშაძე დავით 121
 ვაჩნაძე იური 318
 ვებერი მაქს 53, 54
 ვეჟბიციკაია ანა 65
 ვერმიშევა სედა 292

ვეშაპელი გრიგოლ 151
ვიალა ალენ 55, 56
ვოიტინსკი ვლადიმირ 136, 137

ზ

ზალდასტანიშვილი გივი 83
ზალდასტანიშვილი ოთარ 83
ზალევსკაია ალექსანდრა 66
ზარდიაშვილი ნინო 313
ზარენკოვი ანდრეი 278
ზედანია გიგა 49
ზუბოვი არტემ 57, 58

თ

თავადა იოკო 379
თარხნიშვილი მიქელ 91, 125
თევზაძე გიგი 49
თევზაძე გურამ 288
თევზაძე დავით 343
თოფურიია ირაკლი 116
თურმანაული ომარ 252, 336

ი

იაკობ ხუცესი 16, 93
იაშვილი პაოლო 123, 128
ივანოვი ვიაჩესლავ 134
ინასარიძე ნიკოლოზ 116
ინგლეჰარტი რონალდ 22, 194
იონინი გ. ნ. 273, 280
იორდანიშვილი ნესტან 252
იუჯინიდეხი ჯეფრი 38

კ

კაკაბაძე დავით 150

კაკაბაძე ირაკლი 198, 199-202,
356

კაკაბაძე ნოდარ 327, 328
კამინერი ვლადიმირ 385
კანეტი ელიას 70, 71
კარელინა ეკატერინა 43
კარლსონი კრისტიან 351
კარტოზია ალექსანდრე 212
კასრაძე სტეფანე 118, 119
კაჭარავა ნანა 241
კეკელიძე კორნელი 88, 125
კერესელიძე გიორგი 94
კერესელიძე ლეო 91
კვალაიაშვილი აკაკი 124
კვალაიაშვილი მიხეილ 125,
126, 133
კვარაცხელია ლავრენტი 134,
135
კვარაცხელია პავლე 124
კვატაია მანანა 97, 99, 111, 142
კვაჭანტირაძე მანანა 118
კიზირია დოდონა 191, 192
კილანავა ცირა 73
კირვალიძე ანა 76
კობაიძე მანანა 203, 204, 211,
348
კობახიძე გივი 87, 89, 91, 109,
116, 124, 125, 129
კობახიძე რუსუდან 92
კოლი კარლ-ჰაინც 73
კომისაროვი ვილენი 65
კოჩივა სელმა 240, 241
კრისტევა იულია 33, 35, 36
კუზიო ტარას 42
კუკულინი ილია 290
კუნდერა მილან 82

კუპრეიშვილი ნონა 59, 118, 119
კუჭუხიძე გოჩა 88
კუჭუხიძე ილია 87, 91, 94, 108,
109

ლ

ლაფონი რენე 88
ლეონიძე გიორგი 95
ლიტლი დენიელ 57
ლიტოვსკაია ელიზავეტა 37,
308
ლიქოკელი ლია 351
ლიხაჩოვი დიმიტრი 65
ლენგი დევიდ 88
ლობჯანიძე გიორგი 187
ლომაძე-ნელინი როსტომ 319
ლომიძე გაგა 165
ლომიძე თამარ 353
ლორთქიფანიძე კონსტანტინე
130
ლორთქიფანიძე ნიკო 129
ლოტმანი იური 54

მ

მაალუფი ამინ 333, 338, 345,
348
მაისურაძე გიორგი 47, 316
მაკიუენსი იენი 38
მამულაიშვილი ელენე 432
მამულაშვილი მერაბ 364
მანდლერი პიტერ 46
მანველიშვილი ალექსანდრე
89, 91, 96, 100, 125
მანი თომას 212
მანწკავა ისიდორე 91, 126,
127, 128, 129

მანჰაიმი კარლ 53, 57
მარგველაშვილი გივი 212,
220, 328
მარგველაშვილი ტიტე 212
მარჯანიშვილი მარიამ 119
მასლოვა ვალენტინა 130
მაღალაშვილი ქეთევან 150
მაღლაკელიძე გაიოზ 87
მაღლაკელიძე შალვა 91
მაღლაფერიძე თეიმურაზ 149
მაყაშვილი კოტე 130
მეგრელიშვილი ტატიანა 302,
319
მენაბდე დარეჯან 92
მენთეშაშვილი ზაზა 364
მეშველიანი სოსო 353, 354
მილორავა ინგა 33
მინიშვილი ნიკოლო 105, 117,
118, 123, 136, 147-152
მოდებაძე ირინე 319, 321
მორჩილაძე აკა 165, 166-177,
192
მოსაშვილი ილო 130
მოსლანდი სტენ პულტც 30
მურა ჟან-ჟაკ 247, 248-251
მურადოვი ეტიმად 292
მურალისი ბ. 250

ნ

ნაბოკოვი ვლადიმერ 374, 380
ნადირაძე კოლაუ 128
ნატროშვილი თამაზ 150
ნაცვლიშვილი პაატა 116
ნაუმანისი ნორმუნდს 231, 232
ნაჯ აბონი მელინდა 225
ნეისმიტი პიტერ 117

ნემსაძე ადა 74

ნიკიტინი ვალენტინ 280, 294,
295, 296

ნიკოლეიშვილი ავთანდილ 116,
120

ნინიძე მაია 47

ნიშნიანიძე რუსუდან 105, 106,
109, 116, 117, 120

ნიშნიანიძე შოთა 298, 299

ნოდია გია 49

ნოზაძე ვიქტორ 83, 87, 89, 91,
93, 94, 96-100, 113, 123,
127, 133-145

ნოიმანი ბირგიტ 32, 73

ნორა პიერ 64

ო

ოლიკი ჯეფრი კ. 76

ორბელიანი გრიგოლ 94

ორბელიანი სულხან-საბა 97,
136

პ

პავიჩი მილორად 169

პალეი მარინა 381

პაპავა აკაკი 89, 97, 99, 100,
112, 113-115, 119-121,
130, 133

პაპავა თამარ 114, 116, 120

პაპაშვილი ჯორჯ 116

პაპაშვილი ჰელენ 116

პატარიძე თამარ 226

პოპიაშვილი ნინო 48, 174, 221,
242, 326

პოპოვა მარია 63, 64, 66

ჟ

ჯორდანია ნოე 82, 91, 253

ჯორჯოლიანი სოსო 105, 109,
112

ჯურული გიორგი 91, 116

რ

რამიშვილი თეიმურაზ 259

რამიშვილი ნოე 115

რატინი ირმა 17, 47, 287, 290

რევაკოვიჩი მარია გ. 45

რეიფილდი დონალდ 70

რთველიაშვილი ზურაბ 350,
351, 358

რიკიორი პოლ 58, 64, 78, 79

რობაქიძე გრიგოლ 83, 87, 95,
110, 111, 118, 121, 129-
131, 141-149, 263

რობერტსონი როლანდ 54

როტფუსი ული 182

რუბინა დინა 381

რუგე იოგენ 38

რუსთაველი შოთა 7, 16, 98-
100, 148, 149, 339

რუსო რიჩარდ 38

ს

საიდი ედვარდ 12, 20, 23, 33,
34, 37

სალია კალისტრატე 88

სალია ნინო 114

სარაჯიშვილი მ. 295

სარიშვილი ვლადიმერ 319

სარიშვილი მაია 351

სელეზნიოვა ნატალია 319

სლუსარევსკი ნ. ნ. 319
 სმითი ენტონი 41, 42, 44, 67,
 251
 სოლოვიოვი ვლადიმერ 270
 სპივაკი გაიატრ 12, 20, 406
 სტერნინი ი. 66
 სტრუგაცკი არკადი 169
 სტრუგაცკი ბორის 169

ტ

ტაბიძე გალაკტიონ 128, 130
 ტაბიძე ტიცინი 123, 128, 130,
 132
 ტერ-მინასოვა სვეტლანა 64,
 66
 ტოდოროვი ცვეტან 20
 ტოლკაჩევი სერგეი 28, 51, 64,
 65, 75
 ტოლსტაია ტატიანა 311
 ტოლსტოი ლევ 342, 380
 ტომასი დომენიკ 249
 ტოპოროვი ვიქტორ 381

უ

უაილდერი ბილ 325
 უოლერსტაინი იმანუელ 54
 ურუშაძე პაოლო 319

ფ

ფეიქრიშვილი ბექა 6, 371
 ფერაძე გრიგოლ 91, 92
 ფიოდოროვი ვალერი 65, 279
 ფირალიშვილი ზაზა 49
 ფირცხალავა სამსონ 91
 ფრენზენი ჯონათან 38

ქ

ქუთათელი ალექსანდრე 125
 ქუთელია ბადრი 18
 ქურდაძე პაატა 252
 ქუჩიშვილი გიორგი 130
 ქუჩუკ ნაიბი 133

ლ

ლამბაშიძე მედეა 258
 ლალანიძე მერაბ 49

ყ

ყაზბეგი ალექსანდრე 78, 116
 ყარალაშვილი რეზო 327
 ყიფიანი გიორგი 102, 106, 108-
 115, 119

შ

შათირიშვილი ზაზა 49
 შამანაძე შორენა 21, 31, 164,
 194, 226, 322
 შანიძე აკაკი 88
 შანშიაშვილი სანდრო 128
 შაფაკი ელიფ 230
 შარაძე გურამ 83, 84, 85, 91,
 124, 134
 შატაკიშვილი ვლადიმირ 294
 შენგელია დიმიტრი 296, 318
 შიოლაშვილი ირმა 181-187,
 343, 345
 შიშკინი მიხაილ 381
 შლიოგელი კარლ 20, 24
 შმიდტი ზიგფრიდ 42
 შმიტი ერიკ-ემანუელ 161
 შტომპკა პიოტრ 57

ჩ

ჩეკურიშვილი ბელა 187, 188,
189-193

ჩელებოღლუ (ჩელეზადე) აბ-
დულა 241

ჩილაშვილი ფარნა-ბექა 243,
244-246

ჩიქობავა არნოლდ 88

ჩიქოვანი მიხეილ 88

ჩიქოვანი ნინო 46

ჩიქოვანი სიმონ 95, 149

ჩიტაური ნათელა 96, 98, 99,
124, 127, 135, 136

ჩუბინაშვილი ნიკო 97

ჩუპრინინი სერგეი 274, 276,
287, 301

ჩხარტიშვილი გრიგორ (იხ.
აკუნინი ბორის)

ჩხარტიშვილი მარიამ 49, 70,
71, 293

ჩხეიძე როსტომ 116

ჩხენკელი კიტა 91

ჩხოტუა ნიკოლოზ 116, 117

ც

ციციშვილი ვახტანგ 259

ცომაია ალექსანდრე 51

წ

წერეთელი აკაკი 148

წერეთელი გიორგი 105

წერეთელი მიხაკო 87, 95, 97,
125

წიფურია ბელა 18, 46, 48, 52, 131,
186

წულუკიძე მიხეილ 94, 128, 131

ჭ

ჭავჭავაძე ალექსანდრე 94

ჭავჭავაძე ილია 46, 77, 148,
200

ჭილაძე ოთარ 194

ჭუბაბრია რუსუდან 178-180

ხ

ხალვაში ფრიდონ 238

ხარანაული ბესიკ 253, 337, 340

ხარატიშვილი ნინო 221-229,
322

ხარბედია მალხაზ 175

ხომერიკი ვიკტორ 253

ჯ

ჯავახიშვილი ივანე 97

ჯავახიშვილი მიხეილ 123,
124, 126, 127, 133, 150

ჯალიაშვილი მაია 111, 117, 118

ჯანელიძე ოთარ 86

ჯანიკაშვილი ბასა 190

ჯამბურია კახა 116

ჯაფარიძე რევაზ 125

ჯეიმსი ფ. 57

ჯორჯანელი კარლო 216

ჯოხაძე მაკა 33

კ

კაზარდი შირლი 38

კალბაქსი მორის 64, 76, 78

კანდკე პეტერ 328

კასელი ვეა 72

კეტჩერი მაიკლ 41

კოლი სტუარტი 28

კროხი მიროსლავ 44, 45

კუმბოლდტი ვილჰელმ ფონ
290